BENEDICTI DE SPINOZA

OPERA

QVAE SVPERSVNT OMNIA.

ITERVM EDENDA CVRAVIT, PRAEFATIONES, VITAM AVCTORIS, NEC NON NOTITIAS, QVAE AD HISTORIAM SCRIPTORVM PERTINENT

ADDIDIT

HENR. EBERH. GOTTLOB PAVLVS

PH. AC TH. D. HVIVS PROF. ORD. IENENSIS.

VOLVMEN POSTERIVS.

CVM IMAGINE AVCTORIS.

Krause. 1822

IENAE

IN BIBLIOPOLIO ACADEMICO.

1803.

Posterior Operum Spinozae tomus, quem nunc cum eruditis communicamus, postumas reliquias continet, primum sub tit. *B. d. S. Opera Posthuma, quorum series post praefationem exhibetur. MDCLXXVII.* (pagg. 614. in 4.) ita editas, ut, post Indicem rerum, insequatur adhuc *Compendium Grammatices linguae hebraeae*, paginis 112. Collectionem Epistolarum, quae in prima illa editione pagg. 395 usque 614 implet, prior noster tomus, ut nimirum volumina sic satis aequalia fierent, anticipavit. Caetera, quae supererant, omnia nunc, curate recusa, de novo prodeunt in lucem.

In his *Ethica* est, Philosophiae, quae contra voluntatem auctoris Spinozistica nuncupatur, interpres copiosior atque purior, iteratis sagaciorum hominum meditationibus inprimis ponderanda. Via, qua auctor ad Ethicam hanc inveniendam progressus est, e *Tractatu de Intellectus Emendatione*, licet ad finem non perducto, cernitur. Qua considerata, si quis vel longissime a principiis auctoris

ſive abhorreat ſive abſtineat ſaltem, non poterit tamen non peramare animum, qui „amore erga rem aeternam et infinitam ſolo paſci ſe poſſe“ ſenſit, quique „aſſidua meditatione eo pervenit, ut videret, ſe“ omittendo opum, libidinis honorumque cupiditatem non niſi mala certa omiſſurum eſſe; in ipſa vero inveſtigatione veri boni, etiam ſi illud fortaſſis aſſecuturus non ſit, bonum certum“ tamen obtineri praeſcivit. Hoc demum incenſus ſtudio „*cognitionem unionis, quam mens cum tota natura habet*“ ſerio et, quantum fieri poterat, continue meditationibus ſuis praefixit. Divinum ſane conſilium, quod *veri boni* non potuit non participem reddere quaerentis animum, quantumvis ſua *veri* inveſtigatione (prout ea communis eſt ſors mortalium!) ſcopum propoſitum non ſemper aeque feliciter attigiſſe videatur.

Licet nimirum in Benedicto duo potiſſimum ſint, quae demirari atque amare nunquam deſinam; primo videlicet ingenua illa animi, qua verum bonum ſectatus eſt, caſtitas cujuscunque ſuperſtitionis ſive ſpe ſive metu per internam vim ſuperior, deinde ſyſtematis, quod excogitavit, ſimplicitas mirifica nexusque in cogitando toto indivulſus; duo tamen, quantum ego quidem aſſequor, obfuiſſe videntur, quo minus hic ſyſtematis in ſe praeclariſſime cohaerentis artifex in fundamentis ponendis ab humana ad errorem proclivitate ſibi ſatis caverit.

Cogni-

Cognitionem unionis, quam mens cum tota natura habet, ſibi ad verum bonum intelligendum neceſſariam eſſe perſpexerat. Vtinam vero ab ipſa mentis huius cognitione obtinenda ſcientiam incepiſſet Philoſophus, ſecernendo quidem ea, quae in mente ſua variationibus obnoxia deprehenderet, ab ideis neceſſariis et univerſis, quae homini verum bonum inveſtiganti, hoc eſt, practicam rationem ejusque dictamina abſoluta ſecuturo vitaeque, non prudentiam illam vanis ac fluxis circumſtantiis accomodatam, ſed ſanctimoniam in aeternum, ut Apoſtolus ait (1 Joh. 2, 17.), non mutandam lubentiſſime amplexuro immotum velut ſidus praelucent. Sed alia erat aevi illius methodus. Semper a metaphyſicis praeſtruendis initium fieri, ſemper το Eſſe rerum ante alia omnia explicari debere, inveterata erat conſuetudo, in Spinozam quoque á Carteſio quaſi transfuſa. Ducit mentis noſtrae cognitio neceſſariis argumentationibus ad Deum. Sed ab illa ad hunc aſcendere qui valent mortales, non aeque feliciter ab infinito deſcendunt ad finitum. Initium nempe faciunt ab eo, quod, quoniam a noſtra cognitione remotius eſt, humana imaginatio, facilius quam quidem ratio, aſſequi ſibi videtur. Quo facto ſi error admiſſus eſt in metaphyſica de Infinito tractatione, is et detegitur difficillime, et in omnes tamen reliqui ſyſtematis articulos ſe inſinuat ſubtiliter. Vnde antiquioribus philoſophantium periculis cautiores facti, ut moralis doctrina omnis a metaphyſicis dogmatibus independens ex eo, quod in men-

mente humana ineſt abſolutum, deducatur, rectius praeceperunt ac felicius. cf. Rehberg Verhältniſs der Metaphyſik zur Religion. (Berlin 1787. 8.). A mente ipſa philoſophari inchoantibus licet id, quod ineſt in nobis, vel potius quod ſumus nos ipſi, attentione figere atque e propinquo, ut ita dicam, intrinſecus intueri. A certo deinde progrediendum ultra eſt ratiocinationibus cautis fundamenta firma ſubſtruere anniſo. Certius enim nobis cogitantibus nihil omnino eſſe poteſt, quam ipſum illud noſtrum Eſſe. Neque certitudinis alia cogitari poteſt menſura nobis, hominibus, tractabilis, quam haec, utrum aliquid in noſtro Eſſe inſit, nec aliter, niſi negato hoc, negari poſſit, ita quidem ut vera dici mereantur ea, quae cum neceſſario Eſſe noſtro ſtent cadantque, vero autem ſimilia tantum ſint, quae non niſi accidentibus in hoc noſtro Eſſe nituntur hisque aequalia ſunt. Contraria vero ratione ſi ab Infinito iter inſtituunt philoſophandi, a myſterio maximam certe partem imperſcrutabili ſe progredi non poſſunt diffiteri, prout ipſe Spinoza Deum intelligit ſubſtantiam conſtantem infinitis attributis (Eth. Defin. VII.), ex quibus duo tantum, quod nempe cogitans ſit atque extenſum (Eth. P. II. propoſ. 1. 2.), cognita habere ſibi viſus eſt. Atque haec ipſa duo attributa, per quae tam claram de Deo quam de triangulo ſe habere ideam profeſſus eſt (Epiſt. LX. p. 659. T. I.) unde demum vere cognita habere potuit? Suam ipſius mentem niſi ante omnia conſideraſſet, neque cogitandi neque

ex-

extensionis purae notionem ullibi fuisset assecutus. Originis vero, unde eam hauserit, oblitus in Deo seu Infinito bina illa attributa clara idea intueri se persuasum habebat. Porro eandem mentis seu sui ipsius contemplationem si deliberato studio tamquam primum illud, quo opus et unde progrediendum sit, sibi praefixisset, sine dubio etiam το Velle seu volendi spontaneitatem discernere coactus fuisset tamquam facultatem plane singularem atque in ente, quod sibi ipsi aliquid est, aeque primitivam ac το Cogitare. Quo facto omnis ipsius Ethica, nunc cuncta referens ad cogitationem ideoque moralem libertatem necessario excludens, in eo, quod ad homines pertinet, longe aliter non potuisset non efformari. In theologicis vero, quae praemisit, principiis si το perfecte (h. e. sancte) velle non minus ac το cogitare seu scire ut primitivam facultatem πνευματικην considerare adeoque inter ea, quorum claram ideam nos habere possumus, Dei attributa numerare se adactum sensisset, tunc infinitae spontaneitatis seu purae volitionis notionem a clara perfectissimi idea exulare non putasset.

Sed alterum quoque momentum, quod systematis Spinozistici caput tangere videtur, indicandum est. Scilicet simplicissima unitate mirifice se commendat doctrina illa per suum ἓν καὶ πᾶν omnia omnino complectens. Videntur omnia ad unum suum fontem reduci, unde ne emanent quidem, sed in quo vere immaneant, ita ut Pantheismus iste Sy-

stema

ſtema emanationum immanentium dici poſſit. Atque eſt ſane, cur ejusmodi finitorum omnium ad infinitum unitatem redactio intellectui ſeu facultati logicae quam maxime arrideat. Cogitandi nimirum actus in eo unice conſiſtit, ut cogitans unitatem perſpiciat eorum, quae alio reſpectu diverſa ſunt, immo diverſiſſima eſſe poſſunt. *a* praedicatur de *b*, quatenus intelligitur, τῳ *b* ineſſe το *a* eo quidem ſenſu ſumtum, de quo quaeſtio eſt. Unde patet atque iam dudum oſtenſum eſt, veri inveſtigationem formalem ſeu logicam cum arithmetica permutatione eſſe comparandam, qua duo numeri ſub diverſa ſpecie apparentes tamen ſint maneatque iidem, velut $2 \times 3 = 6$. Sequitur ſponte, in ea ipſa formali inveſtigatione veri non poſſe eſſe canonem ſuperiorem, quam hic, ut plura ſemper redigantur ad unum, unde non ſolum individuorum ad ſpecies, ſpecierum ad generales claſſes elevare ſed etiam principiata ſeu leges applicatas omnes ad unum in cogitando principium referre atque exinde deducere nec deſinunt cogitantes nec poſſunt deſinere. Neque difficile eſt intellectu, id omne, circa quod cogitatio occupatur, quodque obiectum vocant, non quatenus exiſtit extra cogitationem, ſed quatenus (ſive tamquam exiſtens aliquid ſive tamquam mere cogitabile) menti praeſens, immo, mentis nunc quidem inſita pars eſt, cogitando et volendo attingi poſſe atque pertractari. Unde, ſi cogitans appellatur ſubiectum, elucet, ipſum, dum cogitat, omnino ſubiecto-obiectum, ſive unum illum ſubiectivi et obie-

ctivi fontem communem, esse dicique debere. At vero omnis haec subjecti cum obiecto unitas non necessario est talis, nisi tunc, dum subiectum cogitat. Omnis porro principiatorum seu rationum specialiorum ex uno principio seu ratione absoluta et in se vera deductio non fit, nisi in regno, ut ita dicam, rationis seu veri formalis. Denique necessaria illa diversorum identificatio, sine qua nec affirmatio esset nec negatio, itidem ad formam cogitandi pertinet. Utrum vero duo obiecta, quae in animo insunt atque a cogitante dato nunc quodam respectu pro uno habentur, hoc est, sub forma unitatis concipiuntur, per suam ipsorum naturam, quam iis rebus, quas cum notione existentiae non possumus non cogitare, tribuere coacti sumus, unum sint, an vero cogitanti nunc tantum videantur unum esse, id sane cogitans ille, quantumvis ipse subjecto-objectum sit, h. e. ex sua subiectiva cum obiecto unitate cogitet, non potest ita *formaliter* iudicans efficere et decernere. Hoc nimirum *a materia* pendere, omnes vel clamant vel sentiunt; materia vero (*internam cogitandi materiam innuo*) non pendet a modo illo, quo nunc ab hoc vel illo cogitatur, id est, ex diversitate redigitur ad unitatem. Potius objectum ideale, hoc est, id quod inest in animo et propter quod animus subiecto-obiectum recte dici potest, — quotiescunque cum existentia cogitandum obversatur animo, necessitati subest seu realitati naturae suae, ita quidem, ut ideale obiectum unum cum altero formaliter identificetur frustra atque erronce, nisi necessario atque

per

per realitatem suae naturae sit identificandum. Hocce autem utrum sit nec ne, is demum nodus est, is scopulus, qui per conceptam unitatem formalem et per idealem istam subiecti cum obiecto identitatem non tolli e medio potest, non moveri.

Sed admodum proclive tamen est, obiecti idealis unitatem cum subjecto, quae, dum cogitas, vera est, pro unitate reali atque extra formam cogitandi etiam necessaria habere. Proclive porro est, ut ii praecipue, qui potissimum in cogitando versantur, philosophantes nempe, illam in actu cogitandi seu ενθυμησει necessariam diversorum ad unitatem redactionem atque elevationem rationum legumque specialium ad unam rationem principem, quam principium summum vocant, etiam applicent ad res, quatenus eas tamquam existentes concipere coacti sunt, hoc est, quatenus iis ipsa cogitatione tribuitur aliquid, quo extra cogitationem esse ponuntur. Quam quidem applicationem si quis plene facit et pure, τὸ πᾶν ille in existendo reducet ad το ἓν. Assuevit nempe in cogitando semper bina diversa certo intuitu ut unum considerare; et sic, dum cogitat, pergit in infinitum. Nunc ergo transfert (uti quidem valde affinia vel a sagacissimis per aliquod tempus confundi possunt) formalem cogitandi methodum suos extra terminos, id est, ad nexum existentium. Legem cogitandi pro lege existendi habet. Quo semel impetrato seu concesso excogitari nunquam posset systemate Spinozae verius aliud et sibi ipsi constantius.

Finito-

Finitorum enim cum Infinito, non unionem seu unitionem tantum, sed simplicem et intrinsecam unitatem theoretice asserit. Cui errori alia medela opponi posse non videtur, praeter hanc, ut philosophus de methodo, quam sequi debeat in ratiocinando, saepius de novo et solicite sibi rationem reddere neque in rigido illo nexu consequentiarum tamquam criterio veri acquiescere sed prima, quae supponit, praemissa, quotiescunque novum elicit πορισμα, suspiciosa cum severitate ad examen revocare secum constituat. Veri enim nobilitas non potest genealogica velut deductione comprobari, qua si octo vel sedecim proaviae purae se insequuntur, confecta res est. Non, nisi totum stemma consequentiarum usque ad primam suam originem sine macula ascendat, atque haec ipsa etiam origo sua seriei certitudine illustris sit, nobilitas illa πνευματικη, ἡ αληθεια, satis probata videri potest.

Sed subsisto. Male enim, inquient lectores, editorem decet, censorem auctoris agere. Et quanti profecto auctoris! Id vero certum mihi esse laetor, hunc ipsum auctorem, modo vivum eum compellare contingeret, qualescunque istas dubitationes nostras nunquam offenso animo atque in alios pro suo quidem ingenio philosophantes stomachante suscepturum fore. Praeterea alterum ex duobus momentis, quae protuli, ea etiam de causa explicari debere existimavi, ut pateret, theoreticum intellectum non necessario (id quod visum quidem est philosophis

non-

nonnullis*, intellectus autem viribus nimium, puto, detraheret!) ad Pantheismum adigi. Hoc potius tum demum fieri videtur, si, qui intellectu theoretice utuntur, legem intellectus seu cogitandi formalem pro lege unica habent, etiam existentiam cogitatione indicatam constitutura. Hac quoque in re non Philosophiam igitur culpandam videri, sed Philosophos, liceat mihi, quantumvis meae in philosophando tenuitatis bene mihi conscio, libere profiteri. Neque enim eos, qui sibi minus, quam ipsi philosophiae amici sunt, hoc indigne ferre posse praevideo.

Ad historiam litterariam scriptorum Spinozae, quae hoc tomo exhibentur, multo pauciora, quam quidem ad priorem partem, notanda occurrunt.

Nonnisi semel edita fuerunt sub titulo iam allato. Eadem forma extat imago Philosophi aeri incisa, quae proinde non raro exemplaribus huius editionis praefixa reperitur. Saepe tamen abest etiam, neque ad illam pertinere in praefamine significatur. Duplici circulo inclusa in quadrata basi habet nomen: BENEDICTVS DE SPINOZA cum distichis tribus, nec Poëta dignis nec Philosopho:

Cui Natura, Deus, rerum cui cognitus ordo
  Hoc Spinosa statu conspiciendus erat.
Expressere Viri faciem, sed pingere mentem
  Zeuxidis artifices non valuere manus.
Illa viget scriptis:, illic sublimia tractat.
  Hunc quicunque cupis noscere scripta lege.

In superno altero latere legitur: „Natus Amstelod. MDCXXXII. 24. Novemb.“ in altero: „Denatus Hagae Com. MDCLXXVII. 21. Febru.“

Omnia Spinozae opera philosophica propria (Principia nempe Philosophiae Cartesianae et Cogitata Metaphysica non omnino Spinozistica sunt) in aliam linguam, quam germanicam, translata non sunt. Videmus, superstitiosum illum et ridiculum horrorem atheismi, quem vocabant, spinozistici inter nostrates citius, quam alibi, a peritioribus excussum fuisse. Noluerunt Germani diutius talia spectra reformidare. Evocabantur e tenebris. Ad claram diei lucem verum a falso discernere, quam vagis rumoribus de occulto monstro agitari malumus. Pauculi, qui quasi per mediam noctem adhuc umbras sibi fingunt, quas suis petant latratibus, vix indigitari merentur, ut ne nomina cito peritura ex criminationibus famam captent superstitem. Iam 1785. prodierant: Bened. von Sp. zwey Abhandlungen über die Cultur des menschlichen Verstandes, und über die Aristocratie und Democratie, interprete Schack Hermann Ewald, Ducis Saxogothani Secretario aulico. Eidem viro ingenioso tribuuntur Spinoza's philosophische Schriften I. II. Band. Gera 1790. 1793. 8. Versioni annotationes praefationesque additae sunt lectu dignae.

Alia memorabilia literaria de versionibus, refutationibus, censuris scriptorum Spinozae, quae hoc

loco

loco commemorare cogitaveram, nunc transire licet, cum interea Vir doctiss. Chstph. Theoph. de Murr in sua editione „Annotationum Benedicti de Sp. ad Tractatum theologicopoliticum" (Hagaecom. 1802. 4.) magnam harum rerum copiam cum eruditis communicaverit. Notitias enim cum diligentia collectas et recentissime editas huc transscribere, in auctorem aeque ac in lectores nostrumque tempus censeremus iniurium.

Postuma Spinozae opera omnia, praeter fragmentum Grammaticae hebraicae, in *Hollandicam* dialectum versa prodierunt sub titulo: „De Nagelate „Schriften van B. D. S. Als Zedekunst, Staatkunde, „Verbetering van 't Verstant, Brieven en Antwoor„den. Vit verscheide Talen in de Nederlandsche „gebragt. Gedrukt in 't Jaar M. DC. LXXVII." Ohne die Vooreeden, *666* S. in 4. Sequitur haec translatio editionem latinam, quam habuimus, unicam, ejusdem anni in 4., cuius etiam praefatio verbotenus translata est, hac una mutatione facta, ut cur omissa sit Grammatica hebraica rationem reddat satis probabilem, nimirum hebraei idiomatis studiosos latinae linguae imperitos non esse. Inseruntur praeterea praefationi στιχοι tres belgici, quibus illud Virgilii: Felix qui potuit rerum cognoscere causas; explicatius decantatur, auctore *P. C. Hooft*, qui, dum vivebat, Praefectus Muidensis (Drost van Muiden) fuerat et historiographus ac poëta eximius vocatur. Sed haec nihil ad nos. — Cur ex diversis lin-

linguis (uit verscheide talen) facta esse velit haec versio, non patet. Praeter paucas belgice scriptas epistolas alia, quae continet, omnia ab initio latine scripta fuerant. Nescimus proinde, unde constet id, quod Doct. de Murr l. c. p. 14. asseruit: Opp. postuma primum *belgice* ab Auctore scripta fuisse. Margini versionis termini technici latini, quibus utitur auctor, adjecti sunt. Nec male. In scientificis, quos vocant, libris quidquid sensum sive impedire possit sive pervertere, quavis data opera vitasse nimium videbitur nemini. Notavit iam Mylius in Bibliotheca Anonymorum p. 941. dici, extare adhuc in exemplo Mso Auctoris *caput de Diabolo*. Utinam, si quis est inter Batavos, qui rarissimas hasce Benedicti reliquias possidet, supplementum Ethices, quod cum Kantiano illo „principio malo" comparandum foret, vel cum orbe erudito vel nobiscum communicare velit.

Id potissimum nobis adhuc incumbere videtur, ut de Collectaneis ad vitam Spinozae sub finem additis rationem reddamus lectori, ne minima quidem, quae virum tantum spectant, facile neglecturo

Vitam Spinozae Ioh. Colerus primo belgice scripsit et cum sermone ecclesiastico a se habito de resurrectione Iesu non allegorice cum Spinoza interpretando edidit Amstelodami 1706. Eodem anno gallice prodiit haec biographia sub tit. „*La Vie de* „*B. de Spinosa*, tirée des écrits de ce fameux Philo„sophe et du témoignage de plusieurs personnes dig-

nes

„nes de foi, qui l'ont connu particuliérement, par „*Jean Colerus, Ministre de l'Eglise Luthérienne de la* „*Haye.* à la Haye, chez T. Johnson Marchand Libraire dans le Poote. M. DCC. VI." 181. pp. in 8.

Extat germanica versio ex gallico facta. Frcf. et Lips. 1733. 126 S. in 8. „Das Leben des Bened. von Spinoza aus den Schriften dieses berufenen Weltweisen etc." Adspersit Translator notulas non raro satis facetas. e. gr. Das ist aber zu bedauern, dass diejenigen, welche die Natur so reichlich an sich erfahren (dass sie nemlich mit einem fertigen und durchdringenden Verstande begabt sind) fast gemeiniglich zu dem sogenannten Naturalismo eine Neigung blicken lassen. Solches kommt nun ohne Zweifel vornehmlich daher, dass solche Leute sich in ihr natürlich Licht oder Verstand allzusehr verlieben und damit alles genau begreifen und gründlich erforschen wollen. Da aber dieses in übernatürlichen Dingen nicht angeht etc. — Praefixa est germanicae versioni imago Spinoza, cum vocea Afro digna: „*characterem reprobationis* in vultu gerens." Verissimum est, iconem illam teterrime depravatam et plane dissimilem, characterem reprobandi, non dicam artificis, sed operarii indelebilem omnium oculis offerre. — Praeter annotatiunculas inanes eius furfuris, cujus exemplum dedimus, etiam historica quaedam minus contemnenda addidit Anonymus germanicae versionis auctor e Kortholto et aliunde collecta.

Co-

Colerus ipse in iis, quae historice refert, fide dignissimum se pingit ingenua simplicitate ac candore. Minime favet philosopho, quem atheum putavit, nec dissimulat dissensum intimum. Sed iniqua tamen, quae in genus, mores, mortemque Philosophi praeter veritatem conjecta deprehendit, sollicita omnium indiciorum pervestigatione abstergit absque vana gloriolae captatione. In eadem urbe domoque, ubi Sp. fuerat, versatus minutias quoque asservare et privatam Philosophi vitam a calumniis allitis repurgare potuit. Id quod ita fecit, ut ne leviora quidem illa, animi characterem, qui in Sp. infuit, ad vivum depingentia psychologiae studiosis non accepta esse possint. Quae de vita et Philosophia Spinozae prior jam ediderat Petr. Bayle in suo Dictionaire, quaeque Halma in Belgicum *) transtulit [v. Colerum ipsum] eadem animi ab omni partium studio puri vestigia non ubique ostendunt. Unde consilium nobis enatum est, Colerianum libellum pro basi biographiae Spinozanae ita ponendi, ut (praeter prolixam anathematis rabbinici descriptionem, quam arrepta occasione de excommunicatione Benedicti a Iudaeis Amstelodamensibus facta, nescius tamen, quanam vere formula contra Spinozam usi fuerint, de

*) „Het Leven van B. de Spinoza, met eenige Aanteekeningen over Zyn Bedryf, Schriften en Gevoelens — — vertaalt, door F. Halma. T'Utrecht by Francois Halma, Druckker van de Akademie. 1698. 8. Etiam Annotationes, quas titulus hic promittit, aliae non sunt, quam Baylianae.

de superfluo interferuerat) ne verbum quidem mutaremus.

Eadem Coleri biographia pro fundamento etiam sumta est in raro sed amicorum quorundam benevolentia tandem impetrato libello: Refutation des erreurs de Benoit de Spinosa, par Mr. de Fénélon, Archevêque de Cambray, par le P. Lami, Benedictin, et par le Comte de Boullainvilliers, avec *la vie de Spinosa* écrite par M. Iean Colerus... *augmentée de beaucoup de particularités, tirées d'une Vie Manuscrite de ce Philosophe, faite par un de ses Amis*, à Bruxelles chez François Foppens. 1731. (158 et 482 pagg. in 12.) Additamenta non pauca et memoratu satis digna, quae anonymus editor ex Vita Manuscripta se profitetur interspersisse, in hac nostra editione diligentissime excerpta, praefixis literis: *Boullainv.* sub genuino Coleri textu imprimenda dedimus, annotatis ubique cum eodem signo etiam minutioribus, quibus a Coleriano textu differt illa anonymi recensio, discrepantiis quibuscunque.

Quinam vero iste manuscriptus additamentorum fons sit, non tam facile indagabatur. Praemiserat quidem Carolus Henr. Heydenreich libro suo non inutili: Natur und Gott nach Spinoza, I. Band. Leipzig 1789. ex libro, quem manu exaratum possidebat, sub tit.: La vie et l'Esprit de Mr. B[enoit] de Spinoza paginis LXXX. notitiam et excerpta

pta Biographiae Spinozanae Manuſcriptae, quam ut plurimum cum additamentis illis conſentire facile deprehendimus. Sed in aliis tamen, nominatim in judiciis de Spinoza intermixtis diſcrepabat a codice Heydenreichiano contextus additamentorum. Subinde etiam de germanica verſione gallici libelli Heydenreichiana in aliquibus locis dubitatio ſubnaſcebatur.

Tandem vero variarum vitae Spinozanae deſcriptionum quaſi genealogiam exquirere*) contigit. Simulac nimirum Vir S. V. *Henke* gallici ejus ipſius, quo uſus fuerat Heydenreich, libelli *Codicem* ſuum nitide ſcriptum mecum communicaſſet, absque difficultate intellexi, compilationi miſerae, quae l'Esprit de Mr. B. de Sp. inſcripta eſt, praemiſſum biographiae tentamen („La Vie de Mr. Ben. de Spinoza") ab ardentiſſimo quodam Benedicti admiratore provenire, qui animi ſui fervorem minus cautum non raro in ipſum Spinozam, virum multo placidiorem ſuique ſemper compotem, transfundere voluit. Vnde factum eſt, ut Editor libelli: Refutation des erreurs de Spinoza — quem Langlet de Fresnoy fuiſſe, Celeb. de Murr indicavit — hiſtoricas quidem biographiae manuſcriptae partes Coleriano textui, quem to-

*) Filo nodi vix tandem intricati invento literae mihi contigerunt viri genere et ingenio illuſtris, de Brinckman, Suecorum Regi a Legatione Boruſſica, eandem extricandi methodum indicantes meamque opinionem affatim confirmantes.

totum atque integrum pro basi sumserat, ubique interſereret, quoad facta quidem non immutatas, sed quoad verba et judicia saepenumero emollitas, atque adeo hic illic contra Spinozam inversas. Qua compilandi methodo satis incongrua accidit, ut, cum Coleri descriptio non raro exprobrationes systematis Spinozae interspergat, gallica vero manuscripta narratio in laudes Benedicti atque in acerrima de oppugnatoribus judicia se plane effundat, nunc, utroque auctore in unum commixto, immo interiectis sententiis immutato, Editor Refutationis tertium aliquod figmentum progigneret in se haud raro ἀσυςατον. Id praeterea maxime incommodum erat, quod Colero, quem pro basi posuerat et prima persona loquentem induxerat, additamenta illa plane aliena, ne admonitis quidem lectoribus, tamquam propria non dubitaverat praepostera vi obtrudere.

Quibus perspectis intellexi statim, secernenda esse ea omnia, in quibus binae nunc cognitae narrationes biographicae inter se discrepant. Coleri biographia sequitur, sic, uti separatim edita fuit 1706. Additamenta, quae Editor Refutationis exhibet, atque adeo ipsas singularum vocum discrepantias, quibus a Colero recedit, textui subnotata damus. Quidquid historici hisce additamentis inest, id omne nititur Manuscripta anonymi narratione a Cel. Henke ad me primum transmissa. Editor Refutationis de historicis circumstantiis saepius diserte provocat ad „unum ex amicis Spinozae,“

nozae," quod quoties fecit, mox vitae Manuſcriptae ipſas voces mutuas ſumſit, quas in reliquis etiam plerumque transtulit integras. Iudicia lectores ipſi judices facile auctori relinquent. Sed omiſerat etiam nonnulla, quae in Manuſcripto Henkiano extant, hiſtorici argumenti. Haec igitur praemiſſo ſigno: „Mſ. Lucae" in notis noſtris excerpta ſupplevimus.

Nimirum alterum hunc Vitae Spinozane fontem authenticum a Luca, medico, Spinozae amico, derivandum eſſe, vix dubitari poteſt. Codex mecum communicatus aeque ac is, quo Heydenreich uſus fuit, praemiſſam habet quandam „Préface du Copiſte," ſine dubio ab auctore ipſo profectam, qua haec indicantur: L'auteur en eſt inconnu à la vérité, quoiqu'il y ait apparence, que celui, qui l'a compoſée, a été un de ſes [Spinozae] diſciples, comme il s'en explique aſſez clairement. Cependant *s'il étoit permis ſur de conjectures poſer quelque fondement*, on *ſauroit dire peut-être avec* ***certitude*** (!) *que tout l'ouvrage eſt du fait du feu* ***Sieur Lucas*** *) *ſi fameux par ſes*

*) Heydenreich l. c. p. XXIII. de *Luca hoc* plura tradi refert in Collectione Wielandiana: der deutſche Merkur 1788. Menſ. Majo. Sed plane alius ille eſt Paulus Lucas, Itinerum in Orientem ſcriptor. — Ipſe libellus l'Esprit de Spinoza; inſcriptus a. 1789 in germanicum verſus fuit ſub tit. „Sapitoth Sopim. Rom." uti quidem Heydenr. p. LXXX. l. c. teſtatur.

ſes quinteſſences, mais encore plus par ſes moeurs et ſa manière de vivre.

Inſcriptio Codicis Manuſcripti haec eſt: „La Vie et L'eſprit de Mr. Benoit de Spinoza" adjecto epigrammate:

Si faute d'un pinceau fidelle
du fameux Spinoza on n' a pas peint les traits,
ſa ſageſſe étant immortelle,
Ses écrits ne mouront jamais.

Titulum ſequitur „Avertiſſement" quod indicat: on en a tiré ſi peu d'exemplaires (ſoixantedeux *) à l'exemple des 70 diſciples) que l'ouvrage ne ſera pas moins rare, que s'il étoit reſté en Ms. Sub initium biographiae de ſe ipſo anonymus auctor gloriolae ſuae valde cupidus haec adſperſit: Quelque risque, que l'on courre dans une carrière ſi épineuſe, j'aurais bien peu profité de la philoſophie de celui, dont j'entreprens d'écrire la Vie et les Maximes, ſi je craignois de m'y engager. Je crains peu la furie du peuple, ayant l'honneur de vivre dans une république, qui laiſſe à ſes ſujets la liberté de penſer, et où les ſouhaits même ſeroient inutiles pour être heureux et tranquille, ſi les perſonnes d'une probité éprouvée n'y étoient ouies ſans jalouſie. Soit, que cet Ouvrage que je conſacre à la mémoire *d'un illuſtre ami* n'eſt approuvé de tout le monde; il le ſera pour le moins de ceux, qui n'aiment que la Vérité et qui ont quelque ſorte d'averſion pour le Vulgaire impertinent.

Non

*) Legendum ſine dubio: Soixante dix.

Non pauca insunt, quae hunc Lucam post Colerum de vita Benedicti scripsisse ostendunt.

Ejusdem scriptionis „La Vie et l'Esprit de Spinoza" alium Codicem Manuscriptum *) brevi post e thesauris Bibliothecae Goettingensis Doctissimi Reussii benevolentia ad me pervenire voluit, cui iam in prioris tomi praefatione de ingenua, qua hanc Spinozae editionem juvit, in communicandis mecum libellis rarioribus liberalitate gratias dicere potuisse iucundissimum mihi erat. Exhibet Manuscriptum Goettingense 1. Vitam illam gallicam, quae in libello: Refutation des erreurs etc. cum textu Coleriano incommode commixta est. 2. L'esprit de Spinoza, eumque constantem XX capitibus, id est, aliunde insertis de religione et cultu ecclesiastico paradoxis auctiorem. 3. Excerptum e Vanini Amphitheatro. 4. „Fragmenta quaedam libri, cui titulus, de Tribus Impostoribus" — eius nimirum quod incipit a vocibus: Deum esse, eumque colendum esse etc. Denique 5. „Meditationes Philosoph. de Deo, Mundo, homine," quarum auctorem Ioh. Theod. Lau, Regiomontanum, Curlandiae Duci olim a consiliis, fuisse prodidit de Uffenbach. Prima, quae nobis hoc loco curae est, scriptio „La Vie de Spinoza" adiectum habet „Catalogue des Ouvrages de Mr. de Spinoza," unde hasce notitias sumimus. „Nro. 6. *Lucii Antistii Con-*

„*stantis*

*) Extat alius ejusmodi Codex a. 1719. scriptus, pagg. 165. in 4. apud illustrem de Brinckmann.

„*stantis* de jure ecclesiasticorum libellus singularis. „Alethopoli ap. Cajum Valerium Pennatum 1665. „8. Mr. Spinoza a assuré ses meilleurs amis, qu'il „n'étoit pas l'auteur de ce livre. On l'a attribué à „Mr. Louis Meyer, Médécin d'Amsterdam, à Mr. „Hermannus Schellius et à Mr. *van der Hoovst*, *) „qui a signalé son zèle dans les provinces unies „contre le Stadthouderat. Toutes les apparences „sont, que c'est ce dernier, qui en est l'auteur, et „qu'il l'a écrit pour se venger des Ministres de Hol„lande, qui étoient grands partisans de la Maison „d'Orange et qui déclamoient perpetuellement en „chaire contre le *Pensionnaire de Witt*."

„Toutes les oeuvres de Mr. Spinoza, aussi bien „que celles, qui lui sont attribuées, ont été traduites „en Hollandois par Mr. *Iean Henrick Glasmaker*, „*le Perrot d'Ablancourt de Hollande*."

„Un disciple de Mr. Spinoza nommé *Abra„ham Iean Cutteler* a fait une Logique dans les „principes de son Maitre. Elle est intitulée: Spe„cimen artis ratiocinandi naturalis et artificialis ad „Pantosophiae principia manuducens. Hamburgi „ap. Henr. Künraht 1684. in 8."

Enimvero hoc specimen artis ratiocinandi (cuius exemplar possideo benevolentia *Ven. P. S. F. Stegman*,

*) Cf. Excerptum e Leibnitio, in Collectaneis ad Vitam Sp. sub finem hujus Tomi.

man, qui vir doctus et humanissimus reformatae germ. ecclesiae Stendaliensi est a concionibus) pagg. 268. non logicam tantum, quod illae putabat, complectitur, sed potius Logicam cum Metaphysicis. Sequitur deinde „Principiorum Pan„tosophiae pars secunda, exhibens vias, quas cor„pus motum describit, et inde ortas proprietates, „nulla habita ratione vicinorum corporum aut me„dii, per quod transfertur corpus motum" (ib. ap. eund.) pp. 229. Denique extat „Principiorum Pantosophiae pars tertia, exhibens „effectus, quos cor„pora mota in se invicem producunt et primo de „depressione corporum versus terrae centrum" (pp. 140.). Praeterea 12. tabulae aeri incisae huic libello adjunctae sunt, qui ad sententias Spinozae illustrandas earumque vel pugnam vel consensum cum aliis magis receptis ostendendum utilius, quam nonnullae ex recentioribus Spinozismi explicationibus, etiam nunc adhiberi posset.

His, quae ad originem Biographiae Spinozanae e Coleri et Lucae Medici textu in unum commixtae pertinebant, perspectis, cum tres alii fontes, nempe 1. ea, quae in Praefatione anonymi, qui Opera postuma edidit, 2. Baylii de Spinoza in Dictionario Articulus, (quem quidem cum multis accessionibus in nova Baylii editione Lipsiensi proditurum promisit Cel. de Murr. Annot. p. 8.) 3. Niceronis narrata in „Mémoires pour ser-

ſervir à l'hiſtoire des hommes illuſtres dans la répbl. des lettres. Tome XIII." (1731.) atque in „Additions." T. XX. p. 59. — cuivis patere adeoque in hac noſtra editione non repetendi viderentur, unum restabat, exquirere; an novi quid de vita Spinozae exhibeatur in libello: „La Vie de Spinoſa, par un de ſes diſciples. Nouvelle édition non tronquée, augmentée de quelques notes et du Catalogue de ſes Ecrits par un autre de ſes diſciples etc. à Hamburg. chez Henry Kunrath. 1735. 8." (v. de Murr l. c. p. 9). Mox etiam huius libelli rariſſimi hiſtoriolam perſequi mihi licuit non ſoli, ſed adjuto amicitia doct. et humaniſſimi *Ge. Theoph. Pappelbaum*, ad aedes Nicolai eccleſiaſtae Berolinenſis, viri in hiſtoria literaria exercitatiſſimi. Indicem digitum ſcilicet intendebat vir doctiſſ. ad ea, quae Proſper Marchand in Dictionaire hiſtorique, articulo librum de Tribus Impoſtoribus deſcribente data occaſione enarravit.

Primum, quod inde didici, hoc eſt, quod nota 77. p. 324. Marchand indicabat, nimirum: La Vie de Spinoſa (ea, de qua nunc ſermo) écrite d'une manière fort „libre et dans la quelle on fait de Spi„noſa une espèce de Saint, ayant été imprimée à „*Amſterdam chez Henry de Sauzet* en 1719. in 8. „dans *les nouvelles litéraires* T. X. p. 40—74. quan„tité de gens en furent ſcandaliſés et ce Libraire fut „obligé d'en faire une eſpèce de retraction à la tête „de la II. Partie de ce X Volume." Haec igitur tandem prima eſt et vera origo illius biographiae, quam Hey-

Heydenreich et ego hucusque non nisi ex Mstis noveramus, quamque in libello: Refutation des erreurs de Sp. cum Colerianae biographiae textu commixtam deprehenderam. Quae impressa in les Nouvelles litéraires.. chez H. de Sauzet, cum tunc (a. 1719.) adhuc offensioni fuerat, eodem tamen tempore, ut ex Prosp. Marchand videmus, cum alio opere simili typis excusa est sub tit. La Vie et L'esprit de Mr. Benoit de Spinosa. MDCCXIX. praefixo emblemate:

Si faute d'un pinceau fidelle
du fameux Spinosa l'on n'a pas peint les traits *);
la sagesse étant immortelle,
ses écrits ne mourront jamais.

Erat libellus in 8 min. excusus 208 paginarum, praeter l'Avertissement, la Préface de la Vie de Sp., le Catalogue de ses Ecrits et la Table des Chapitres. L'avertissement indicat: qu'on a tiré si peu d'exemplaires, que l'ouvrage ne sera guères moins rare, que s'il étoit resté en Ms. Additur ironice, que c'est aux habiles gens, capables de le refuter, qu'on aura soin de distribuer cet écrit monstrueux, dont les injures grossières... ne peuvent tourner... qu'au renversement total du système impie de Spinosa, sur lequel sont fondés les sophismes de son Disciple.

Pag.

*) Non sequitur ex his, imaginem Spinozae pictam non extitisse. Excusari velle videntur defectum iconis in libello, ubi eam facile requiri posse praevidebant.

Pag. 25. indicat, sub hoc discipulo intelligi saepius dictum medicum Lucam, quem Marchand notat „si fameux par ses Quintessences, toujours remplies „d'invectives nouvelles contre Louis XIV." et de quo judicat „que ses moeurs depravées et corrompues me font croire effectivement très capable d'avoir conçu le dessein d'un semblable ouvrage, mais que son génie bouffon et sa manière d'écrire également platte et pitoiable me font regarder absolument incapable de l'avoir jamais exécuté." Je dis la même chose (pergit M.) de Jean Aymon, à qui Mr. Pfaff attribue tout aussi mal à propos cette composition dans son Introductio in Histor. litterar. P. II. p. 14. et qui peut bien avoir eu la sotte et dangereuse vanité de s'en vanter à quelque voyageur allemand, qui l'aura debité à Mr. Pfaff. Denique solvit hosce nodos Prosper, innuens: „A la fin d'une *copie manuscrite de ce Traité*, que j'ai vûe et lûe, on lui donne pour véritable auteur un Mr. *Vroese*, Conseiller de la Cour de Brabant à la Haie, dont *Aymon* et *Rousset* retouchèrent le langage; et que ce dernier y ajouta la Dissertation ou Réponse, depuis imprimée chez Scheurleer. A cela l'on ajoute, que ce fut *Charles le Vier*, libraire en cette Ville, qui fit imprimer l'ouvrage, qu'il n'en vendit, que peu d'exemplaires, parce qu'il exigeoit une pistolle de chacun; qu'il donna ordre en mourant d'en bruler le reste et que depuis cela ils se vendent jusqu'à 50 florins."

Carius

Acerbitas pretii sine dubio occasionem dedit opusculum jam a. 1719. impressum iterum manu exarandi. Inde ab illo nimirum tempore, ut rarissimi, principum curiosorumque locupletiorum bibliothecas intrabant Codices tales, quales jam descripsimus, complexi „la Vie et l'Esprit de Sp.“ Sic dictus l'Esprit, modo sub hoc titulo, modo sub altero non minus falso, scilicet „Traité des trois imposteurs“ modo in VI. capitibus, modo auctior, fragmentis ex libris de trois Vérités, de la Sagesse p. Pierre Charron, Considérations sur les Coups d'Etat p. Gabriel Naudé etc. insertis circumferebatur transscriptus. Ipsa vero „la Vie de Sp.“ praefixa aderat, quoties alter titulus „des trois imposteurs“ eam non excludebat.

Tandem cum ex editione typis anno 1719. expressa „La Vie et L'esprit etc.“ saepius calamo esset descripta, singulari fato accidit ut non nisi prior particula, hoc est „la Vie“ maneret reliqua. Pergit enim Marchand post verba jam allata hunc in modum: C'est, qu'il y a de certain, c'est qu'après la mort d'un de ces Libraires [antea solum nominaverat Charles le Vier] ses héritiers *me* remirent 300 exemplaires de cette édition (anni 1719.) qui selon leur intention ont tous été mis dans le feu; à la réserve néanmoins de la Vie de Spinosa, qui pouvoit être conservée et à la quelle un Libraire, qu'on en accommoda, a trouvé bon de faire ajouter ce nouveau titre: la Vie de Spinosa par un de ses disciples; nouvelle édition non tronquée,

aug-

destissimorum plane nihil, ingenii parum habet, insani in genuinam Spinozae doctrinam odii magnam sane injustissimamque causam fuisse. Satis enim pauci cum essent, qui latina ejus opera, rara quippe et prohibita, legere vellent possentque, plerique ex iis, qui literas delibare malunt quam e fontibus imbibere, e gallicis istis nugis auctorum, profundum Benedicti sensum ne augurantium quidem, sibi de Spinozismo ideam, ut aiunt, formaverunt, in qua ne umbram quidem hujus doctrinae agnoscas. Ego certe in recentiori hac illius „Esprit" editione ejusque redactione ac notulis Voltairii in Germania commorati lusus artesque videre mihi videor, quem licet longe absim, ut odio, quod vocarunt, theologico persequar, tamen Spinozae assequendo imparem fuisse certissimus sum.

Iconum, quae extant, Spinozae omnium primam iam supra indicavimus. Characterem hominis ex hispanica Judaeorum stirpe ostendit atque subtilitatem judicii vultu expressam videtur prodere. Sed tristior apparet facies, quam quidem a tranquillo simplicique animo Benedicti expectaverim. Serenitatem frontis orisque suavitatem in vultu quaesiverim ejus, qui principibus etiam viris colloquio placuit et quem pares multi ob jucundam morum comitatem sibi consortem optabant. Mirifice igitur laetabar, cum, qui Bibliothecae Guelpher-

phesbytanae post Leſſingium praeeſt, Cel. Langer pictam Spinozae imaginem mecum benevole communicaret, ex Hollandia acquiſitam, quae cum pictura Philoſophi ad Bibliothecam Guelpherb. e literaria ſuppellectile Amſtelodamenſis Philologi, Francii, coëmta apprime conſentit, animum autem ipſius multo plenius aptiusque repraeſentare videtur. Eſt profecto, ut acute judicabant humaniſſimi Langeri ad me datae literae, in hac pictura Vultus mentis ſibi bene recteque conſciae interpres, profundae meditationis aeque ac ſerenae modeſtiae index. Phthiſeos adeo, quae cita terris ipſum eripuit, nota apparet in oculo ampliori omnique faciei colore. Neque vero habitu externo ſituque figura differt ab icone illa ſculpta, quam optimam adhucdum habemus et cuius exemplar nitidum Perilluſtri *Friderico de Dalberg*, Sereniſſimi Electoris Archicancellarii, fratri aemulo laetus debeo. Unde picturam quidem unam eandemque et artifici illius ſculptae iconis et nobis obtigiſſe iudicamus, diſcrimen vero a ſculptore derivandum eſſe, qui pictum exemplar minus bene aſſecutus fuerit.

Extant eiusdem ſculpturae imitationes non paucae. Optimae reperiuntur ante germanicam Ethices verſionem cum aliqua Chr. Wolfii refutatione editam atque in acutiſſimi Jacobi libro elegantiſſimo: über die Lehre des Spinoza (1789. 8.). Ex reliquis una ſemper altera deterior, bona nulla. Vide e. g. eam, quam Ill. Murr editis Ano-

Eadem de causa, ne in nostra hac editione jure aliquid desideretur, sequitur, quam Vir Cl. mihique amicissimus *Hegel* mecum communicare voluit, *Notarum Spinozae marginalium ad tractatum theolog. polit. gallica Versio* (Tom. I. P. 429.) *collata cum iisdem latine ex originali a Cel. de Murr publicatis.*

Ad pag. 156. editionis nostrae, lin. 10. — (ad vocem hebraicam נביא nabi) Verborum tertiae radicalis, si ex iis fit, quae quiescentes vocantur, solet omitti, et ejus loco secunda thematis littera duplicari; ut ex קלה omisso ה quiescente fit קֹלֵל et exinde קול *loquela*, sive oratio, Sic ex נָבָא fit נבואה. Optime igitur R. Salomo Jarchi hoc verbum *prophetiam* interpretatus est; sed male ab *Aben Hgezra*, qui linguam hebraicam non adeo exacte novit, carpitur. Praeterea notandum, nomen נְבוּאָה (*Prophetia*) universale esse, et omne prophetandi genus comprehendere. Reliqua autem nomina specialiora esse, et mixte hoc vel illud prophetandi genus respicere, quod doctis notum esse credo.

Ad pag. 15[illegible] lin. 6. (*ubicunque*) lege *quandocunque* — — *Deum ad loquendum.*

Ad pag. 430. lin. 1—3. *que les dons*, — *ne passent les bornes et les limites de la Nature humaine*, lat. ut ex definitione humanae Naturae percipi nequeant.

Ibid

Ibid. lin. 21. estant déja fort vieux, lat. quia provecta jam senectute, orbus erat.

Ad pag. 432. lin. 19. les Iduméens n'avoient que des Gouverneurs ou des Vice-rois establis par les Juifs — et c'est à cause de cela que — le gouverneur d'Idumée, est appellé Roy. Lat. Idumaea reges non habuit, sed praesides a Judaeis constituti regis locum supplebant, — et ideo Idumaeae praeses — Rex appellatur.

Ad pag. 433. lin. 7. *Il n'y a quantité etc.* — *paroles supposées*, not. lat. Praeterea in Esaiae textu non leguntur haec (2 Reg. cap. 32. Vers. 32.) verba etc. et admodum multae aliae variae lectiones reperiuntur, ex quibus quaenam prae ceteris eligenda sit, nemo determinabit.

Pag. 433. lin. 20. post: de pavillon en pavillon *not. lat.* mutato scilicet בְּמִשְׁכָּן in מִמִּשְׁכָּן. — Deinde 2 Sam. 7, 10. legitur: לְעַנּוֹתוֹ *ad affligendum eum* etc. Paralip. 17, 9. לְבַלּוֹתוֹ *ad conterendum eum.*

(Post notam *ad p.* 291. (*p. nostr.* 433.) Murr. ita: NB. *Hic ipsi* (Spinozae) *defecerat atramentum; alias forte continuasset eamdem materiam pluribus*).

Ad p. 436. lin. 5. Car de dire que les Hebreux n'ayent pas voulu marquer dans leurs Annales les temps de la prosperité de leur République etc. *not. lat.* Nam scriptura quidem *anarchiae* tempora silen-

tio

tio praeterire, at ſervitutis non minus, quam libertatis annos tradere, nec annalibus (ut ſomniant) expungere ſolet.

Ad pag. 438. lin. 33. Mais il n'eſt pas néceſſaire de pouſſer la choſe plus loin. *Not. lat.* Sed haec potius ſilentio praeterire volui, ob cauſas, quas temporis (iniuria et ſuperſtitio) gravitas explicare non ſinit.

Pag. 440. lin. 13. le titre de gouverneur ou Préſident; פֶּחָה.

Ibid. lin. 30. que les decrets etc. *Not. lat.* decreta magnae iſtius Synagogae ſeu Synodi a ſolis Phariſaeis habitae, accepta fuiſſe a Prophetis, qui etc.

Ad p. 442. lin. 20. que la fraude etc. *Not. lat.* quemquam dolo malo agere.

Ad. p. 443. lin. 8. Car comme il nous eſt impoſſible — à Dieu. *Not. lat.* Cum autem naturam Dei voluntatis ignoremus, et contra certi ſimus, quicquid fit, ex ſola Dei potentia fieri; nequaquam niſi ex revelatione ſcire poſſumus, an Deus aliquo honore coli velit ab hominibus tanquam princeps.

Ibid. lin. 13. Davantage etc. Addo, quod jura divina nobis ut jura et inſtituta videri oſtenderimus, quamdiu eorum cauſam ignoramus; —

Ibid.

Ibid. lin. 25. Puisque nous etc. *Not. lat.* quandoquidem nec jura divina, quamdiu eorum caufam ignoramus, ut divina amplecti, nec Deum jura ut principem conftituentem, concipere ratione poffumus.

Ad pag. 374. lin. 14. *ut nihil in pofterum poffent*, fufcepere duo manipulares imperium populi romani transferendum et transtulerunt. Tacit. I. hift. libro.

Ad pag. 418. lin. 11. *et jure contra eundem agere*) hic apprime ad illa attendendum eft, quae cap. XVI. de jure diximus.

Adde pag. noftra 441. lin. 17. interpretem Gallicum mentem Auctoris plane non affecutum fuiffe, fcribentem: que la Verfion Syriaque (s'il eft vrai, qu'il y en ait une etc. — Spinoza fcripferat: Syriaca enim verfio fi quidem verfio eft, quid dubitari poteft, quandoquidem nec interpretem novimus etc.;

Atque haec funt, quae nunc quidem huic editioni Operum Spinozae omnium praemittenda videbantur. Quem vivum Germaniae vindicare voluerat *Elector Palatinus et Mufageta*, *Carolus Ludovicus*, eum nunc in fcriptis, quibus vivit perennabitque

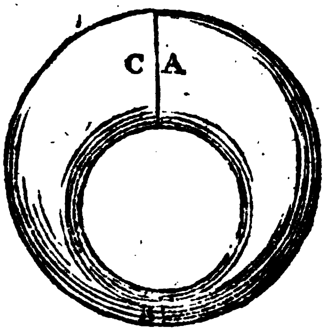
bitque, nostrates, quicunque eruditorum nomine digni sunt, cuncti absque superstitione ut excipiant non optamus modo, sed ex ea quoque, qua priorem tomum prosecuti sunt, ingenii liberalitate id futurum esse speramus atque confidimus.

Jenae d. 29. Mart. 1803.

PRAE-

B. D. S.

OPERA POSTHUMA.

CIↃ IↃ C LXXVII.

PRAEFATIO *).

Licet scripta, Lector benevole, hoc libro contenta, maximam partem imperfecta, multo minus ab ipso Auctore examinata, polita, ac emendata sint; ea tamen luci exponere non abs re visum fuit, eo quod non parum utilitatis Orbi literato, nec parum scientiae Lectori Philosopho dabunt, qui, neque veri specie nixus, neque authoritate motus, solidas rationes et indubitatas quaerit veritates.

Et quamvis libri, in quo cuncta fere Mathematice demonstrantur, parum intersit, ut sciatur, quibus parentibus ejus Auctor fuerit ortus, quamque vitae inierit rationem (haec enim satis superque ex his scriptis manifesta est) non inutile tamen fore visum est, haec pauca de ejus Vita narrare.

Fuit ab ineunte aetate literis innutritus et in adolescentia per multos annos in Theologia se exercuit. Postquam vero eo aetatis pervenerat, in qua ingenium maturescit et ad rerum naturas indagandas aptum redditur, se totum Philosophiae dedit. Quum autem nec praeceptores, nec harum Scientiarum Auctores pro voto ei facerent satis, et ille tamen summo sciendi amore arderet, quid in hisce ingenii vires

 vale-

*) Editoris primi, qui sine dubio Lud. Mayer, Amstelod. fuit. P.

valerent, experiri decrevit. Ad hoc propositum urgendum Scripta Philosophica Nobilissimi et summi Philosophi Renati des Cartes magno ei fuerunt adjumento. Postquam igitur se ab omnigenis occupationibus et negotiorum curis, veritatis inquisitioni magna ex parte officientibus, liberasset, quo minus a familiaribus in suis turbaretur meditationibus, urbem Amstelaedamum, in qua natus et educatus fuit, deseruit, atque primo Renoburgum, deinde Voorburgum et tandem Hagam Comitis habitatum concessit, ubi etiam IX Kalend. Martii anno supra millesimum et sexcentesimum septuagesimo septimo ex Pthisi hanc vitam reliquit, postquam annum aetatis quadragesimum quartum excessisset. Nec tantum in veritate perquirenda totus fuit, sed etiam se speciatim in Opticis et vitris, quae Telescopiis ac Microscopiis inservire possent, tornandis, poliendisque exercuit; et nisi mors eum intempestiva rapuisset, (quid enim in his efficere potuerit, satis ostendit) praestantiora ab eo fuissent speranda. Licet vero se totum mundo subduxerit et latuerit, plurimis tamen doctrina et honore conspicuis Viris ob eruditionem solidam magnumque ingenii acumen innotuit: uti videre est ex Epistolis ad ipsum scriptis et ipsius ad eas Responsionibus.

Plurimum temporis in Natura rerum perscrutanda, inventis in ordinem redigendis et amicis communicandis, minimum in animo recreando insumpsit; quin tantus veritatis expiscandae in eo ardor exarsit, ut, testantibus iis, apud quos habitabat, per tres continuos menses in publicum non prodierit; quinimo, ne in veritatis indagine turbaretur, sed ex voto in ea procederet, Professoratum in Academia Heidelbergensi, ei a Serenissimo Electore Palatino oblatum, modeste excusavit, uti ex Epistola quinquagesima tertia et quarta perspicitur.

Ex

Ex hoc veritatis studio et summa diligentia prodierunt anno cIↃ IↃ c LXIV. *Renati Des Cartes Principiorum Philosophiae pars* I. *et* II. *more Geometrico* ab Auctore nostro *demonstratae*, quibus accessere Ejusdem *Cogitata Metaphysica;* anno vero cIↃ IↃ c LXX *Tractatus Theologico-Politicus*, in quo subtilissimae et res consideratione dignissimae, Theologiam, sacram Scripturam atque vera solidaque Reipublicae fundamenta spectantes, tractantur.

Ex eodem fonte scaturiverunt, quae hic sub titulo B. d. S. OPERA POSTHUMA Lectori communicantur: sunt vero haec omnia, quae ex adversariis et quibusdam apographis, inter amicos ac familiares delitescentibus colligere licuit. Et quanquam credibile est, apud hunc aut illum aliquid, a nostro Philosopho elaboratum, absconditum esse, quod hic non invenietur; existimatur tamen, nil in eo inventum iri, quod saepius in his Scriptis dictum non sit; nisi forte sit Tractatulus de Iride, quem ante aliquot annos, ut quibusdam notum, composuit, quique, nisi eum igni tradidit, ut probabile est, alicubi delitescit.

Nomen Auctoris in libri fronte et alibi literis duntaxat initialibus indicatur, non alia de causa, quam quia paulo ante obitum expresse petiit, ne Nomen suum Ethicae, cujus impressionem mandabat, praefigeretur; cur autem prohibuerit, nulla alia, ut quidem videtur, ratio est, quam quia noluit, ut *Disciplina ex ipso haberet vocabulum.* Dicit etenim in Appendice quartae partis Ethices capite vigesimo quinto, quod, *qui alios consilio, aut re juvare cupiunt, ut simul summo fruantur bono, minime studebunt; ut Disciplina ex ipsis habeat vocabulum;* sed insuper in tertia Ethices parte Affectuum Definit. XLIV ubi quid sit ambitio explicat, eos, qui tale quid patrant, non obscure, ut Gloriae cupidos, accusat.

Quan-

Quantum vero ad haec ejus ſcripta; quamvis ad primam Ethices partem praefatio requiratur, ea tamen alia longis paraſangis ſuperat, proque abſoluto et perfecto opere haberi poteſt. Hanc noſter Philoſophus in quinque partes diſtribuit, quarum prima tractat *de Deo*, ſecunda de *Mente humana*, tertia de *Origine et Natura Affectuum*, quarta de *Servitute humana* et una de Regula et vivendi Norma, deque hominum bono et malo, quinta denique de *Potentia intellectus*, ſeu *de Libertate humana*, nec non de Mentis aeternitate.

In prima parte demonſtratur, quod Deus

I. *Neceſſario exiſtat*,

II. *Unicus ſit*,

III. *Ex ſola ſuae Naturae neceſſitate ſit et agat*,

IV. *Omnium rerum cauſa libera ſit et quod omnia in Deo ſint et ab ipſo ita pendeant, ut ſine ipſo nec eſſe, nec concipi poſſint.*

V. *Denique quod omnia a Deo fuerint praedeterminata, non quidem ex Libertatis Voluntate, ſive abſoluto beneplacito; ſed ex abſoluta Dei Natura, ſive abſoluta potentia.*

Quod difficultates attinet, a nonnullis Tractatui Theologico-Politico oppoſitas, quod ſcilicet primo Auctor Deum et Naturam confundat, vel (ut illi volunt) pro uno eodemque habeat; et ſecundo quod omnium rerum et actionum fatalem ſtatuat neceſſitatem; ad earum priorem reſpondet in Epiſtola Vigeſima prima, ad Clariſſimum Virum D. Oldenburgium ſcripta, hiſce verbis: *Deum omnium rerum cauſam immanentem, ut ajunt, non vero tranſeuntem ſtatuo. Omnia, inquam, in Deo eſſe et in Deo moveri cum Paulo affirmo, et forte etiam cum omnibus antiquis Philoſophis,*

licet

licet alio modo; et auderem etiam dicere, cum antiquis omnibus Hebraeis, quantum ex quibusdam traditionibus, tametsi multis modis adulteratis, conjicere licet. Ad posteriorem vero in Epistola Vigesima tertia, ad eundem data, ita respondet. *Hic paucis explicare volo, qua ratione ego fatalem omnium rerum et actionum necessitatem statuam. Nam Deum nullo modo fato subjicio, sed omnia inevitabili necessitate ex Dei Natura sequi concipio, eodem modo, ac omnes concipiunt ex ipsius Dei Natura sequi, ut se ipsum intelligat; quod sane nemo negat ex Divina Natura necessario sequi et tamen nemo concipit, Deum fato aliquo coactum, sed omnino libere, tametsi necessario se ipsum intelligere. Deinde haec inevitabilis rerum necessitas nec jura divina, nec humana tollit. Nam ipsa moralia documenta, sive formam legis, seu juris ab ipso Deo accipiant, sive non, Divina tamen sunt et salutaria; et sive bonum, quod ex Virtute et amore Divino sequitur, a Deo tanquam Judice accipiamus, vel si ex Necessitate Divinae Naturae emanet, non erit propterea magis, aut minus optabile; ut nec contra mala, quae ex pravis actionibus et affectibus sequuntur, ideo, quia necessario ex iisdem sequuntur, minus timenda sunt, et denique, sive ea, quae agimus, necessario, vel contingenter agamus, spe tamen et metu ducimur.* Haec fatalis rerum necessitas, quia a caussis ad existendum et operandum determinantur, quae caussae rursus ab aliis quoque caussis ad existendum, ac operandum determinatae sunt et hae iterum ab aliis et sic ad Deum usque (primam omnium caussam omnia producentem, non vero productam) procedendo, a nostro Philosopho Propositionibus 26. 27. 28. 29. Partis I. Ethices demonstratur.

Deum absolute omnium rerum caussam esse et omnia ex Deo emanare si statuatur, sequi inde videtur, eundem et peccati et mali caussam esse. Sed vero

ad

ad hanc difficultatem et ad id, quod inde dependet, noster Philosophus responsum dat Epistolis 32. 34. et 36. Clarum insuper ac manifestum est, nullam penitus posse esse dissensionem de eo nempe, quod ex Deo omnia fluant et quod ab ipso aeterno decreto determinata et praeordinata sint, cum id ipsum multi Christiani non modo credant, sed quoque tanquam necessariam veritatem propugnent.

Memoratis difficultatibus haec superadditur, quod scilicet Auctor aliam plane Regulam et vivendi Normam et quantum summum hominis bonum spectat, aliud omnino statuat, quam vel Christus Servator noster, vel Apostoli ejus in Sacra Scriptura tradidere. Ut haec quoque removeatur difficultas, non inconsultum videtur, hac de re Auctoris sententiam ob oculos ponere et deinceps ostendere, eam nulla in re a Doctrina Christi et Apostolorum discrepare.

Haec, ut modo dictum est, noster Auctor in quarta Ethices Parte tractat; et Propositionibus 26. et 27. demonstrare annititur, *Mentem, quatenus ea ratione utitur, hoc tantum sibi utile judicare, quod ad intelligendum conducit; illud vero malum, quod impedire potest, quo minus intelligamus.* Demonstrat porro Propositionibus 23. et 24. in eadem quarta Parte, virtutis esse res tantum intellectualiter, vel adaequate concipere et *ex ideis adaequatis agere, nihil aliud esse, quam ex virtute absolute agere.* Hinc elicit Propositione 28. ejusdem Partis, *quia Deus est summum, quod a Mente percipi potest, Dei notitiam summum Mentis bonum, et Deum cognoscere summam Mentis esse Virtutem.* Praeterea, *quicquid cupimus et agimus, cujus causa sumus, quatenus Dei habemus ideam, sive quatenus Deum cognoscimus, ad Religionem refert. Cupiditatem autem bene faciendi, quae ex eo ingeneratur, quod ex rationis ductu vivimus, Pietatem vocat. Cupiditatem deinde,*

qua

qua homo, qui ex ductu rationis vivit, tenetur, ut reliquos sibi amicitia jungat, Honestatem vocat et id honestum, quod homines, qui ex ductu rationis vivunt, laudant et id contra turpe, quod conciliandae amicitiae repugnat, Ibid. in Schol. 1. Prop. 37.

Sed et Prop. 35. monstrat, *homines, quatenus ex ductu rationis vivunt, eatenus tantum necessario et semper* (quatenus nimirum intellectus, voluntas, cupiditas, aliique spectantur affectus) *convenire: eos illud bonum, quod sibi appetunt, reliquis hominibus etiam cupere*, Prop. 37. et eo magis, quo majorem Dei acquisiverint notitiam: *eosque, quantum possunt, conari alterius Odium, Iram, Contemptum etc. Amore contra, sive Generositate compensare* Prop. 46.

Elicit porro *ex Definitionibus Amoris et Intellectus istos, qui Odium Amore expugnare student, laetos et securos pugnare, ac aeque facile uni homini, ac pluribus resistere, et Fortunae auxilio quam minime indigere; quos vero vincunt laetos cedere, non quidem ex defectu, sed ex incremento virium.* Vid. Schol. Prop. 46. Agit autem de differentia, quae inter hominem, qui solo affectu seu opinione, et eum, qui ratione ducitur, intercedit, in Scholio Prop. 66. dictae Partis, affirmatque *illum, velit nolit, ea agere, quae maxime ignorat; hunc vero nemini, nisi sibi soli, morem gerere et ea tantum agere, quae in vita prima esse novit, quaeque propterea maxime cupit;* et ideo Auctor illum priorem Servum, sed posteriorem Liberum vocat.

Liberorum omnium Virtutem aeque magnam cerni in declinandis, quam in superandis periculis, monstrat ibidem Prop. 69. item *eos erga se invicem gratissimos esse* Prop. 71. et nunquam *dolo malo, sed semper cum fide agere*, Prop. 72. et liberiores esse *in Civitate, ubi ex communi decreto vivunt,*

quam

quam in ſolitudine, ubi ſibi ſolis obtemperant, Prop 73.

Haec, quae de Vera Libertate oſtendit, ad Fortitudinem in Scholio ejuſdem Prop. refert et dicit, *Virum Fortem neminem odio habere, nemini iraſci, nemini invidere, indignari, neminem deſpicere, minimeque ſuperbire.*

In quinta Ethices Parte conatur demonſtrare, quod nos per intellectum, vel per mere intellectualem et adaequatam, quam de Deo rebuſque acquirimus, cognitionem, pravos affectus ſuperare et inde *) *ſummam, quae dari poteſt, Mentis Acquieſcentiam, ut et Dei* **) *amorem aeternum oriri* et denique *in* ***) *conſtanti hoc et aeterno erga Deum amore noſtram ſalutem, ſeu beatitudinem, ſeu Libertatem conſiſtere.*

Haec ſunt praecipua eorum, quae Philoſophus noſter de recta vivendi ratione, ſummoque hominis Bono a Ratione dictari demonſtrat. Si haec cum iis, quae Servator noſter Jeſus Chriſtus, ejuſque Apoſtoli docuerunt, comparentur, non tantum ſumma inter ea deprehenditur convenientia; ſed et perſpicietur, quae Ratio praeſcribit, eadem plane eſſe cum iis, quae ipſi tradidere; quin videbit dogmata Moralia Religionis Chriſtianae in iis perfecte contineri: quicquid enim Servator noſter et Apoſtoli docuerunt †) ſummatim in hoc comprehenditur, Deum ſcilicet ſupra omnia, proximum vero, ut ſe ipſum, eſſe diligendum; imo eundem Dei et proximi Amorem in eo, quod Auctor noſter demonſtrat, a Ratione praeſcribi, manifeſtum eſt.

Ex

*) *Prop. 27. Part. 5. et Prop. 52. una cum Schol. Part. quartae.*

**) *Vid. Corollar. Prop. 32. et 33.*

***) *Vid. Schol. Prop. 36. Part. quintae.*

†) *Matth. cap. 7. verſ. 12. et cap. 22. verſ. 37. 38. 39. 40. Luc. cap. 10. verſ. 27. 28. Rom. cap. 13. verſ. 8. 9. 10. Gal. cap. 5. verſ. 14.*

Ex jam dictis clare patet, qua de causa Apostolus ad Rom. 12. vers. 1. Christianam Religionem dicat esse Rationalem: quia nimirum Ratio eam praescribit, eaque ratione fundatur. Erasmus in suis ad hunc locum Annotationibus notat, Originem ea, quorum ratio potest reddi, vocasse Rationalem Religionem et addit, Theophylactum affirmare, omnes nostras actiones juxta Rationis praescriptum perficiendas esse, cui etiam Erasmus subscribit.

Regenerationem, sine qua nemo in regnum Dei intrare potest, includi in Dei Amore, qui (demonstrante id ipsum nostro Philosopho) ex cognitione Dei intellectuali oritur, manifesto videre est ex iis, quae Apostolus Johannes in 1 Epistola cap. 4. vers. 7. 16. 17. 18. comparatis cum vers. 20. 21. de Amore testatur. Praeterea Regenerationem consistere in victoria, quam in malos affectus obtinemus et in terrenarum et vanarum Cupiditatum mortificatione, quae naturaliter in nobis inveniuntur; et econtrario in bonarum sive talium Cupiditatum acquisitione, quae id tantummodo, quod Verum et Bonum est, spectant, ut et in acquisitione Dei Amoris, Pacis, vel verae animi Acquiescentiae, Laetitiae, Veritatis, Justitiae (quae constans aeternaque suum cuique tribuendi est voluntas) et Benignitatis etc. quae, prout Philosophus noster evincit, sunt necessarii fructus intellectus. Hoc, inquam, manifestum est ex iis, quae Apostolus in Epistola ad Ephes. 4. vers. 22. 23. et 24. et ad Coloss. 3. vers. 9 10. de Vetere et Novo Homine et in ea ad Rom. cap. 8. a vers. 5. ad 15. nec non ad Gal. 5. vers. 16. ad finem usque, de imperio Spiritus in carnem dicit.

Quód Veritatem rei, ad salutem scitu necessariae, pro viribus conari intelligere, purasque intellectuales nancisci perceptiones ac secundum eas agere, hoc est, juxta rationis dictamen vivere, neque cum Sa-

sra

cra Scriptura, neque cum Religionis Christianae fundamentis (quod a multis creditur, qui tantum litera, non autem Spiritu, seu ratione ducuntur) pugnet; sed magnam partem eum utrisque conveniat, id *primo* ex iis*) Scripturae locis elucet, in quibus Meditatio et acquisitio Veritatis et **) Sapientiae et Notitiae intelligitur atque commendatur; nec non ex iis, in quibus Sapientia, Notitia et Intelligentia, ut actionum salutiferarum causae statuuntur. Quis enim inficias ibit, hujus notitiae, hujus intelligentiae etc. objectum dogmata salutis esse, seu id, quod ad salutem obtinendam necessario sciendum est? Sed et cui rei tam meditatio, quam acquisitio veritatis, intellectus etc. inservit, si nostrum non sit juxta ejus dictamen tam vivere, quam operari? Nec putandum est vocabulis Veritatis, Sapientiae, Notitiae etc in Sacra Scriptura cognitionem aut animi assensum, litera, vel Scripturae testimonio nixam denotari: tum enim magna revera denotaretur inscitia, cum in iis tantum locum haberet, qui omni Veritate, Sapientia etc. destituuntur.

Secun-

*) *Jobi* 28. *vers.* 12. *ad vers.* 20. *Prov.* 1. *vers.* 20. *ad finem*, *et cap.* 2. *vers.* 1. *ad vers.* 13. *cap.* 3. *a vers.* 10. *ad* 18. *cap.* 4. *vers.* 5. 6. 7. *cap.* 7. *vers.* 4. 5. *cap* 8. *passim. cap.* 16. *vers.* 22. *cap.* 23. *vers.* 23. 1 *Cor.* 14. *vers.* 20. *Gal.* 5. *vers.* 1. *Coloss.* 2. *vers.* 2. 3. 1 *Tim.* 2. *vers.* 3. 4. 1 *Pet.* 2. *vers.* 2. 9. Quod hoc nono versu per Christi lucem admirabilem, ad quam vocat eos, qui in [ignorantiae] tenebris haerent, intelligendum sit, ii percipient, qui norunt, eos, qui talem de Deo ejusque voluntate notitiam possident, quae vel lege vel Scriptura nititur, (uti vulgus Judaeorum. *Vid. Rom.* 2. *vers.* 17. 18. et speciatim vocati habebant) adhuc in [ignorantiae] caligine versari et perfectam claritatem veritatis, seu verae et purae intellectualis perceptionis esse proprietatem.

**) Vide de effectibus Veritatis, Notitiae etc. locos allegatos ex Proverbiis, iisque adde *Jes. cap* 33. *vers.* 6. *cap.* 53. *vers.* 11. *Matth.* 13. *vers.* 15. 23. *Joh. cap.* 8. *vers.* 31. 32. *cap.* 17. *vers.* 3. *Philipp.* 3. *vers.* 8. 9. 10. *Jac.* 3. *vers.* 17.

Secundo autem, qui fieri potest, ut pure intellectuales et adaequatas ideas de articulis, ad salutem scitu necessariis, habere et juxta eas ex dictamine Rationis vivere et agere, non conveniret cum Christianae Religionis fundamentis? quum *primo* Sacrae literae, omnibus Christianis concedentibus, quae documenta invicem contraria continere nequeunt, multis in locis id doceant, ut modo ostensum; *deinde* quum Novum foedus, quod Deus per Christum instituit, cujusque *) Christus est Mediator, in hoc consistat, quod Deus suas Leges, quas **) tabulis insculptas Israelitis notas fecerat, mentibus hominum inscribat, hoc est, efficiat, ut istarum Legum sensum intelligant; et *tertio*, quum hujus foederis ministri non ducantur per literam seu Scripturam, quemadmodum ii, qui ***) ministrarunt sub Veteri foedere; sed per †) Spiritum, hoc est, per intellectum, prout ex primo, nec non ex testimonio Johannis cap. 5. vers. 6. et alibi patet. Manifestum ergo est, ea cum fundamentis Christianae Religionis concordare.

Quia vero id, quod hic de Novo foedere, sive de Religione Christiana demonstratum est, multum differt ab eo, quod plerumque de eo vulgus credit; et quia praejudicia, quibus ii laborant, qui aliam hac in re fovent sententiam, in causa essent, quod hisce pauci assensum praeberent, quaedam notatu digna Scripturae Testimonia proferenda sunt, unde liquido appareat munus Christi Salvatoris nostri et Finem, ob

*) *Hebr. cap. 8. vers. 6 cap. 9. vers. 15 cap. 12. vers. 24.*

**) *Jer cap. 31. vers. 33. 34. 2 Cor. cap. 3. vers. 3. Hebr. cap. 8. vers. 8. 9. 10. cap. 10. vers. 16.*

***) *Rom. cap. 2. vers. 27. 29. cap. 7. vers. 6. 2 Cor. cap. 3. vers. 6. 7. 9. Hebr. cap. 7. vers. 16.*

†) *Vide tria allegata loca et Rom. cap. 8. usque ad vers. 17. Gal. cap. 2. vers. 18. 25.*

ob quem in mundum venit, primarium fuisse homines hanc docere notitiam, ne caecorum ritu, sicut Judaei per Legem mandatumve, sed per lumen cognitionis ducerentur.

Primum ergo Testimonium est Johannis Baptistae in Evangelio Johannis cap. 1. vers. 17. quod sic habet: *Lex, per Mosen est data, gratia et veritas per Christum facta est*, hoc est, Moses instituit, ut per Legem vel praeceptum ducerentur homines, et vi Legis vel praecepti operarentur; Christus vero docuit, ut per *) lumen Gratiae ac Veritatis ducerentur, viverent et agerent.

Alterum Testimonium est ipsius Servatoris, qui roganti Pilato, num Rex esset, ita Johan. cap. 18. vers. 37. ex Syriaca Tremellii versione et cap. 17. vers. 17. inverso respondit: *ad hoc natus sum et ad hoc veni in mundum, ut testarer de veritate*: nempe, hanc veritatem Dei Rationem, vel intellectum esse. Utor vocula *Rationis*, non autem *Verbi*; sic enim Originale et Graecum vocabulum **) λόγος plerumque vertitur et eo Apostolus Johannes Filium Dei innuit: *primo*, quia testibus Erasmo in Annotationibus suis ad vers. 1. cap. 1. Evangelii Johannis, aliisque Linguarum peritis vox λόγος multo melius per *Rationem*, quam per *Verbum* exprimitur: *deinde*, quia id, quod Johannes de voce λόγος pronunciat, optime de *Ratione* interna, vel de intellectu, nullatenus vero de Verbo, vel verbis intelligi, aut iis applicari potest. Haec *Ratio in initio apud Deum*, quin *ipsa Deus fuit*, hoc est, de divina Natura participavit; *sine hac nihil*

*) *Vide Joh. cap. 1. vers. 4. 9. et cum iis compara vers. 1. et 14. item cap. 8. vers. 12. cap. 12. vers. 35. 36. 46. quos compara cum cap. 14. vers. 6.*

**) *Vide Joh. cap. 1. vers. 1. et 14. 1 Joh. cap. 1. vers. 1. cap. 5. vers. 7. et Apoc. cap. 14. vers. 13.*

nihil eorum, quae facta sunt, facta fuerunt; in hac fuit Vita et haec vita *fuit lumen hominum* intellectuale, teste Johanne in Evangelio cap. 1. vers. 1. 2. 3 4. Ecquem latet, internam Dei Rationem, seu intellectum non differre ab ipso Deo et ideo in principio apud Deum, ipsamque Deum fuisse, vel essentiae divinae fuisse participem? quis inficiatur, sine ejus opera nihil factum esse et denique hominum mentem a Mente divina admirabili luce illustrari? Quod autem haec de *verbo*, vel *verbis* ore prolatis, quae, in se considerata, non nisi aëris sunt motus, intelligi nequeant, videtur adeo manifestum esse, ut supervacaneum foret, id rationibus evincere. Et quamvis Erasmus voce λόγος, quam *rationem* interpretatur, non *internam*, sed externam potius *Rationem* intellexerit, quia tamen cum aliis Linguarum peritis expresse testatur, vocem λόγος apud Graecos quoque internam rationem significare, nihil impedit, quo minus hoc sensu sumatur.

Christus porro de Veritate testatur, quod *sanctificet* Johan. 17. vers. 17. 19. quod *regeneret* Joh. 3. vers. 5. 6. (Tit. 3. vers. 5. comparato cum 1 Johan. 5. vers. 6.) quod hominem revera *liberum reddat*, Johan. 8. vers. 31. 32 quod per illam in *omnem veritatem ducamur*, Johan. cap. 14. vers. 26. et cap. 15. vers 16. et cap. 16. vers 13. quod per eam solam *ad Deum accedamus*, Joh. 14. vers 6. (comparato cum 1 Cor. cap. 1. vers. 24.) et denique quod nihil omnino sine ea possimus facere, quod ad salutem requiritur, Johan. 15. vers. 3. 4. 5. comparato cum Johan. 14. vers. 6. in quo loco id, quod de se ipso Christus dicit, se nempe *esse veritatem*, necessario eo sensu accipiendum est, quemadmodum sumitur eo in loco, in quo Salomon affirmat se Intellectum et aeternam Sapientiam esse.

Quod id, quod Christus Matth. 5. vers. 17. 18. expressis verbis indicet, *se non venisse, ut Legem* de-

destruat, *sed ut compleat*, et affirmet fore, ut *coelum et terra citius transeant*, *quam vel jota*, (minima Alphabeti litera) *de lege*, minime cum Christi vel Johannis testimonio pugnat, is percipiet, qui attendit, primo obligationem agendi, quod Lex jubet, et id, quo ii, qui sub Lege sunt, ad obedientiam ei praestandam instigantur, duas res valde diversas esse. *Secundo* hanc obligationem non minus in iis locum habere et ad eos spectare, quibus lumen Gratiae et Veritatis illuxit et ex rei cognitione mandata Legis exequuntur, quam in iis, qui ex Legis praescripto vivunt et ex solo ejus mandato eadem praestant: hinc enim facile intelligere est, Jesum Christum de hac tantum obligatione hoc in loco, non vero de Vita juxta Legem instituenda loqui.

Haec tamen clarius percipiuntur ex iis, quae ab Apostolo de Lege Dei traduntur; nimirum quod *per Christum a Lege liberemur* et *redimamur*, Rom. 7. vers. 6. cap. 8. vers. 2. et Gal. 4. vers. 5. quod *per Christi corpus Lex nobis sit mortua*, Rom. 7. vers. 4. 6. Gal. 2. vers. 19. quod *Lex tum desinat*, *quando venit fides*, Gal. 3. vers. 23. 24. 25. quod *ministerium literae aboleatur*, 2 Cor. 3. vers. 7. 11. et Hebr. 7. vers. 16. 18. quod ii, qui *sunt sub gratia*, non sint *sub Lege*, Rom. 6. vers. 14. 15 et denique quod *Lex justis non sit posita*, 1 Tim. 1. vers. 9. Gal. 5. vers. 22. 23. Quoniam vero ex allegatis locis planum est, Apostolum non modo de Lege Ceremoniali, sed speciatim de Lege Morali loqui, haec non possunt intelligi, uti indubitate ex ipsius Servatoris explicatione, Apostolique testimonio ad Romanos cap. 8. vers. 3. 4. et cap. 13. vers. 8. 9. 10. et alibi apparet, de obligatione ea, quam Lex praescribit, sed duntaxat de vita et operibus secundum Legem instituendis capienda sunt.

Tertium et ultimum Testimonium est Apostoli Pauli in Epistola ad Ephes. cap 4. vers. 11. 12. 13. collatis cum vers. 14. et 15. Christus *dedit alios quidem*

dem Apoſtolos, alios vero Prophetas, alios autem Paſtores et Doctores, ad perfectionem Sanctorum, ad opus Miniſterii, ad aedificationem Corporis Chriſti. Donec perveniamus nos omnes ad unitatem fidei et agnitionis filii Dei in Virum adultum, ad menſuram plenae ſtaturae Chriſti. Nam quis neget Paulum docere, Chriſtum dediſſe Apoſtolos, Prophetas etc. in eum finem, ut nos omnes cognoſceremus, quemadmodum Chriſtus cognovit; quin ut ad magnam ſcientiae Chriſti menſuram perveniremus? Quis dubitet eorum laborem, opuſque Miniſterii eo ſpectaſſe, ut homines tanta Scientia imbuerent? Quis denique renuat per eam ſcientiam ejuſve acquiſitionem Sanctorum perfectionem effici et ita Chriſti corpus aedificari?

Manifeſtum porro eſt, quod cognitio de noſtro Servatore et conſequenter talis, qualem omnibus apprecatur, Veritatis, ſeu pure intellectualis de Deo ejuſque Voluntate ſit cognitio; non vero ea, quae Authoritate vel externo nititur Teſtimonio. Atque hoc patet primo inde, quod Jeſus Chriſtus Patris ſui voluntatem, ſeu veritatem ſalvificae doctrinae, quam ipſe praedicavit, intellexit, quodque ejuſmodi Scientia, quae externo firmatur teſtimonio, in eo locum nullum habuit. Secundo quatenus rei ad ſalutem ſcitu neceſſariae cognitione imbuimur, quae externo nititur teſtimonio, non pervenimus ad unitatem fidei, quod ſcilicet inter nos et cum *Chriſto unum* ſumus, *quemadmodum ille cum Patre unum eſt* Johan. 17. verſ 21. 22. 23. Gal. 3. verſ. 28. neque ad firmitatem, Epheſ. 4. verſ. 14. quam Apoſtolus flagitat, quamque, ut neceſſariam ſequelam, ex cognitione Chriſti profluentem, ſtatuit: ſed quatenus ejus rei veritatem percipimus. Sed et jam demonſtrata. ſiunt quoque ex verſ 15. plana.

Plura, quam haec tria, poſſent produci Teſtimonia, quibus ea, quae hic demonſtranda ſunt, non minori efficacia confirmantur: verum ne nimis inſi-

ftatur rei, ex Sacris literis tam manifeftae, hoc duntaxat dicendum, praecipuum, quod Scriptura de fide falvifica teftatur, fine qua, ut omnes Chriftiani concedunt, nemo Chriftianus effe poteft et per cujus fidei participationem quilibet Chriftianus evadit, niti penitus fpirituali, five mera intellectuali cognitione; quin id de ea folummodo et poffe et debere intelligi, quod ea fit *fides Dei*, Rom. c. 3. verf. 3. *fides Jefu Chrifti*, Rom. 3. verf. 22. 26. Gal. 2. verf. 16. cap. 3. verf. 22. Philipp. 3. verf. 9. *filii Dei*, Galat. c. 2. verf. 20. (in Deo enim, ut quivis novit, cui Deus innotuit, non alia, quam intellectualis tantum cognitio locum habet; Chriftus autem veritatem doctrinae falutis, quam praedicavit, intellexit) ipfa *Veritas*, 2 Theff. cap. 2. verf. 13. 1 Timoth. 2. verf. 7. *Cognitio veritatis*, Tit. 1. verf. 1. Johan. 17. verf. 3. *Sapientia*, Actor. 6. verf. 5. 8. collat. cum verf. 10. Rom. 10. verf 8. comparato cum 1 Cor. cap. 1. verf. 24. 2 Cor. 2. verf. 16. *Spiritus* 2 Cor. 4. verf. 13. *fructus Spiritus* 1 Cor. cap. 12. verf. 9 Gal. 5. verf 22. *Verbum*, Rom. 10. verf. 8. quo notitiam rei ad falutem fcitu neceffariae non externe, fed interne in animo confequimur; *Teftimonium Dei, quod teftificatur in nobis de filio fuo*, 1 Johan. 5. verf. 10. *Donum*, Rom. 12. verf. 3. Ephef. 2. verf. 8. *Opus Dei*, Joh. cap. 6. verf. 29. quo *Charitas*, Gal. 5. verf 6. et noftra *Regeneratio*, vel *Spiritualis vivificatio et falus*, Coloff. 2. verf. 12. 1 Petr. cap. 1, verf. 5. 1 Joh. 5. verf. 4. efficaciter perficitur; *alia Lex*, Rom. 3. verf. 27 Galat. 3. verf. 11. 12. feu aliud vitae exemplar, quam vel Legis, vel mandati; id, quo Sacri Codicis fenfus eruendus et res in eo contentae nofcendae funt, 2 Timoth. 3. verf. 15. id, quod perfectam continet certitudinem, Hebr. cap. 10. verf. 22. et cap. 11. verf. 1. Ephef. 6. verf. 16. Coloff. 2. verf. 5. et abfolute omnem excludit dubitationem, Matth. 21. verf. 21. Rom. 14. verf. 23. Jacob. 1. verf. 6. et denique quo *Lex ftabilitur*, Rom. 3. verf. 31. (vocula

Lex

Lex hoc loco denotat obligationem faciendi Legis mandatum; non vero juxta Legem vivendi et operandi Rationem) et quo Dei justificatio tantummodo datur, quae neque per *Legem*, Gal. 3. verf. 11. 21. Philip. 3. verf. 9. neque ex *Legis operibus*, Rom. 3. verf. 21. 28. cap. 9. verf. 31. 32. Gal. 2. verf. 16. obtineri poteft, quaeque per *Legem* et Prophetas, hoc eft, per Sacras Literas teftimonium accepit et fine Lege, hoc eft, abfque Scriptura revelata fuit, Rom. 3. verf. 31.

Quae Lex et Prophetae teftantur, et fine Lege aut Scriptura manifeftantur: (haec etenim fibi invicem contrariari videntur, multique percipere non potuerunt) ea proprie funt, quae non nifi Spiritu, feu puro intellectu intelliguntur. Hujus generis funt, verbi caufa, Dei filius, hoc eft, Dei λόγος, feu Dei Sapientia, Veritas. Juftitia ante memorata, quia praeftantiffimus animi Habitus eft; et generatim Rerum Effentiae. Nam quoniam S. Scriptura de iis teftatur et ea ex Sacrae Scripturae teftimonio cognofci nequeunt, praeter externum Scripturae, infuper *Revelatio* (loquor cum Scriptura) vel internum Spiritus teftimonium requiritur.

Haec fola fuit ratio, quod poftquam Jefus Chriftus et difcipulis et Judaeis omnem Patris fui voluntatem aperuiffet externis verbis, iis praeterea dicat, quod *nemo ad fe poteft venire, nifi ei a Patre datum fuerit*, Joh. 6. verf. 65. quod, quo ad fe veniant, neceffe fit, ut *a Deo audiverint et ab eo didicerint*, Joh. 6. verf. 44. 45 cap. 5. verf. 37. cap. 8. verf. 43. 47. quod *Spiritus veritatis* ubi veniffet, *eos omnia doceret*, de *fe teftimonium perhiberet*, eofque in *omnem duceret veritatem*, Joh. 14. verf. 16. 17. 16. cap. 15. verf. 26. cap. 16. verf. 13.

Haec quoque fuit ratio, quod Apoftolus, poftquam Ephefiis et Coloffenfibus, tam fcriptis, quam

verbis *omne Dei Consilium* ita annunciasset, *ut nihil subticuerit*, Actor. 20. vers. 17. ad 27. Ephesiis adhuc precetur, *ut Deus ipsis det Spiritum Sapientiae et Revelationis in ipsius* (Dei nempe) *agnitione*, ut iis largiatur *illuminatos oculos Mentis*, quo sciant, quid sperandum sit vocatis a Deo et quam dives et gloriosa sit haereditas, quam Sanctis decrevit etc. Ephes. 1. vers. 16. 17. Colossensibus vero apprecetur, *ut impleantur cognitione voluntatis Dei in omni Sapientia et prudentia spiritus*, *atque crescant in agnitione ipsius Dei*, Coloss. 1. vers. 9. 10.

Quin haec fuit causa, quod *Israëli*, non nisi per literam *de Deo, ejusque Voluntate edocto*, Rom. 2. vers. 17. 18. et testimonio solo Scripturae nitenti, *in lectione Veteris Testamenti velamen cordi impositum fuerit*, 2 Cor. 3 vers. 14. 15. quod *animalis homo*, eum intellige, qui per solam literam, non autem per Spiritum doctus est, *non percipiat spiritualia*, *quodque ipsi sint stultitia*, *eaque nequeat*, nempe tali cognitione, quae ab imaginatione originem habet, *cognoscere*, 1 Cor. 2. vers. 14. quod e contrario *Spiritualis homo*, qui scilicet de Deo, Dei filio etc. spirituales, vel pure intellectuales nactus est perceptiones, *omnia dijudicet*, *et ipse a nemine hominum* animalium *dijudicetur*, Ibid. vers. 15.

Restat denique hoc de *Fide* dicendum, quod Paulus in ea, quae est ad Romanos scripta, Epistola cap. 10. vers. 17. vocabulo *Auditus* non innuat *Auditum auris* externum; sed auditum auris internum, vel τὸ intelligere; et hoc cuivis, qui cum antecedentia, tum consequentia dicti capitis recte perceperit, manifestum erit.

Nullum est dubium, quin Lector Veritatis amans, quique, quae jam dicta sunt ex Sacris Literis, attente legit et omnia cum judicio perpendit, omnino

omnino concessurus sit id, quod demonstrare animus fuit, jam esse demonstratum: videlicet id, quod Philosophus noster demonstrat ab ipsa Ratione praescribi de Regula bene vivendi et summo hominis Bono, accurate cum iis convenire, quae Servator et Apostoli docuerunt; nec non dogmata Moralia Christianae Religionis, vel ea, quae ut salvi simus, facere tenemur, perfecte in iis comprehendi; denique hoc studium, quo veritatem articulorum Doctrinae Christianae conamur intelligere et secundum eam vivere et agere, cum Sacra Scriptura et Religione Christiana in omnibus concordare.

Si jam ea, quae Gentium Doctor de carne et carnalibus tradidit hominibus, per quos non nisi cupiditates animales intelligendae sunt, vel ejusmodi homines, qui necdum in affectus imperium possident, comparentur cum iis, quae Philosophus in Quarta Parte Ethices demonstrat de *Affectuum Viribus* et de *Humana Impotentia* in iis moderandis, non minor in illis convenientia, quam in modo ostensis, deprehendetur.

Notent hic Christiani, ut rem praestantissimam et notatu dignissimam, nostrum Philosophum, quatenus id demonstrat, quod Scriptores sacri docent, quodque cum Christianae Religionis fundamentis congruit; et Divinitatem et Sacrarum Literarum Authoritatem et simul veritatem Religionis Christianae ostendere; adeo ut per hanc demonstrationem de iis tam certi simus, aut esse possimus, ut neque Judaeus, neque Ethnicus, neque Atheus, vel quisquis sit, istas labefactare possit.

Quis affirmabit certitudinem, quae Miracula pro fundamento habet, inter Christianos locum obtinere, aut necessariam esse? cum demonstratum sit illis speciatim competere, ut veritatem articulorum, qui

qui ad salutem requiruntur, intelligant; et cum certum sit, absolutam et immobilem certitudinem esse veritatis, sive verae intellectualis perceptionis proprietatem; unde fit, ut talis perceptio omnimodam certitudinem includat. Qui enim fieri potest, ut ii, qui veritatem percipiunt, Deum, exempli gratia, existere, Dei filium, nempe Dei Rationem, vel Dei Sapientiam hominum esse Salvatorem et nos non posse sine eo salvari; Deum, ejusque filium, quo salutem consequamur, esse cognoscendum, amandum etc. ut ii, inquam, miraculis indigeant, quibus de hisce veritatibus certi fiant? cum in se ipsis plus certitudinis de his rebus inveniant, quam vel omnibus miraculis, ullo unquam tempore factis, posset acquiri. Jure ergo meritoque dixit Paulus, quod Judaei, hoc est, qui sub Lege sunt et hujus rei veritatem haud capiunt, miracula petunt; imo, ut ea impetrarent, saepius Christum molestia affecere, Matth. 12. vers. 38. cap. 16. vers. 1. 3. 4. Marc. 8. vers. 11. Luc. 11. vers. 29. Haec fuit causa, quod Apostolus tantopere laboraverit, summisque curis se defatigaverit, quo eos, qui Christo adhaerebant, ad *omnem opulentiam persuasionis et ad intelligentiam cognitionis Mysterii Dei Patris et Christi* perduceret, Coloss. 2. vers. 1. 2. quod et se fecisse gloriatur.

Quae ad defensionem nostri Philosophi et subtilissimorum ejus Scriptorum adducta sunt, refutationi eorum inservient, qui sine dubio ex crassa et supina ignorantia et a suis passionibus seducti, acutissimum Virum non tantum Atheismi accusare, sed etiam pro viribus Lectoribus suis persuadere conati sunt, eum in suis Scriptis Atheismum docere et ejus positiones omnem Religionem omnemque Pietatem ex hominum animis tollere. Profecto si Adversarii ad hoc Psalmistae tantum attendissent, Psal. 14. vers. 1. et 53. vers. 2. *Dicit stultus in animo suo, nullus Deus est*, eos hic locus sapientiores ac prudentiores reddere, quin

quin etiam nunc eorum temeritatem ostendere posset. Nam his verbis Psalmista satis clare ostendit, tam horrendum facinus revera in Sapientes (inter quos noster Philosophus, ipsis fatentibus, collocandus est) nec cadere, nec cadere posse.

Quare serio cuncti hujus Viri Adversarii sint moniti, ut, ubi ad haec Scripta examinanda animum applicuerint, sibi summo studio caveant, ne quicquam tanquam falsum ac Sacris literis et Religioni Christianae adversum, repudient, antequam bene mentem ejus intellexerint, cum vero Sacrarum Literarum sensu et cum vera Religione contulerint et ad examen revocaverint. Imprimis sibi caveant, ne conceptus erroribus forte obnoxios, ac opiniones suas certitudine destitutas de Sacrae Scripturae sensu efficiant Normam, vel Lapidem Lydium sive veritatis, sive falsitatis, vel ejus, quod cum sacro Codice, atque Religione Christiana concordat, aut discordat. De his enim ex vero judicare non tantum illi nullatenus possent, sed etiam forte relaberentur ad pristinas absurditates; adeo ut verum et bonum, tanquam falsum et malum et id, quod cum sacro Codice, ut et cum Christiana Religione, convenit, tanquam istis contrarium, rejicerent. Nam quod Christiani in tot Sectas dividantur, qui et omnes simul et singuli jactant summaque contentione defendunt, articulos suos, licet summopere inter se discrepantes et secum ipsis pugnantes, esse dogmata Religionis Christianae; quodque id, quod ab hoc, tanquam dogma Divinum et tanquam bonum, ac sanctum laudetur, ab illo ut Diabolicum, impium et malum repudietur; et quod denique tot turbae, tot contentiones, jam olim inter eos excitatae, in hunc usque diem adhuc perdurent: horum omnium, non alia fuit origo, quam quod sibi falso persuaserint, erroneos suos conceptus incertasque opiniones de Sacrarum Paginarum sensu, ipsam Scripturam et Dei infalli-

fallibile fuisse Verbum, quae deinceps pro Norma et Lapide Lydio Veritatis et Falsitatis habent. Haec Schismata, has contentiones tam diu procul dubio durabunt sine ulla emendationis spe, quamdiu Christiani nec ad veram et infallibilem Veritatis et Falsitatis Normam, nec ad id, quod cum Sacra Scriptura, et cum Religione Christiana convenit, vel ab iis discrepat, attendunt.

Quia autem ex iis, quae dicta sunt, facile colligitur, quaenam haec sit Norma, quisve hic sit Lapis Lydius (in qua re Christiani inter se dissentiunt), minus necessarium erit id ipsum ostendere. Is tamen, qui id scire levi examine desiderat, animo volvat *primo*, omnia *Dei Mandata, testimonia* et *Leges* esse aeternas et ipsam *Veritatem*, hoc est, aeternas esse Veritates; Vid. Psalm. 19. vers. 10. Psalm. 119. vers. 86. 138. 142. 144. 151. 152. 160. atque Doctrinam Evangelii, quae Christianam in se continet Religionem, sola Veritate fundari, prout omnes Christiani largiri coguntur. *Secundo* animo perpendat, Veritatem et sui et falsitatis esse indicem, eamque per se solam, non autem per aliud quid cognosci posse. Hinc namque satis superque patet, solam Veritatem esse memoratam Normam. Quare Christiani, qui Veritatem ejus, quod Scriptura docet, intelligunt, seu veras et puras habent perceptiones, juxta ea, quae paulo ante de ipsa Veritate, vel de veris intellectualibus ideis protulimus, infallibiliter et absolute certi erunt, se mentem Scripturae percepisse, atque Dei verbum possidere.

Porro, quia Veritas, quemadmodum Rerum Natura vel Essentia, simplex et indivisibilis est et, quia non nisi unica cujusque rei veritas verusque sensus dari potest; Christiani, quatenus hujus rei Veritatem intelligunt, necessario *in eadem mente et in eadem sententia* erunt coagmentati, teste Paulo, 1 ad Cor.

Cor. cap. 1. verſ. 10. 11. et ad Philipp. cap. 2. verſ. 2. et cap. 3. verſ. 16.

Quin conſtanter et in aeternum cupient et volent praeſtare, quod Spiritus Sanctus de Tolerantia praecipit; et ideo *infirmis in fide porrigent manum*, Rom. 14. verſ. 1. iis puta, quibus major notitia deficit; et *infirmorum infirmitates ſuſtinebunt*, Rom. 15. verſ. 1. errantium intellige inſcitias; *proprium opus probabunt*, Gal. 6. verſ. 4. Rom 14. a verſ. 4. ad 14. 2 Cor. 1. verſ. 14. *nec dominabuntur aliorum fidei*, 1 Pet. 5. verſ. 3. ſed erga *errantes erunt placidi, eoſque cum Manſuetudine erudient*, exſpectaturi, *num forte Deus illis ſit daturus Converſionem, ut agnoſcant Veritatem.* Vid. 2 Tim. 2. verſ. 24. 25. 26. 1 Theſſal. 5 .verſ. 14. 15. Matth. 12. verſ. 19. 20. In quo loco *Arundo quaſſata* ac *lucerna crepitans* eos homines denotat, qui multis dubiis immerſi ſunt et in quibus Sol Veritatis necdum orta, ſed ſub nebulis et ignorantiae et erroris occulta eſt.

Tolerantiam hanc non tantum ſe extendere ad eos, qui levibus erroribus imbuti ſunt; ſed ad eos quoque, qui in fundamentalibus et eſſentialibus fidei articulis errant, docuit nos ſuo exemplo Apoſtolus Paulus. Licet enim Galatae *tranſlati eſſent ad aliud Evangelium*, Gal. 1. verſ. 6. 7. quam quod de Chriſto annunciatum fuerat et in hoc verſarentur errore, *Juſtitiam* et caetera Spiritus opera neque ex Fide, neque ex obedientia veritatis, ſed ex operibus Legis et per Legem acquiri; Vide Gal. 2. verſ. 21. item cap 3. et 5. paſſim (id enim eſt errare in fundamentali fidei articulo): eos tamen, his omnibus transmiſſis, *Fratres* ſuos, Gal. 1. verſ. 11. et cap. 3. verſ. 6. 15. nec non *Filios ſuos* appellat, Galat. cap. 4. verſ. 19. et alibi.

Quum praeterea Doctor Gentium ad Philippenſes cap. 3. verſ. 15. dicit, *Hoc ſentiamus*, (nempe quod

quod jam modo de Jesu Christi *Cognitione* ejusque virtute, docuerat, quibus nostra Vivificatio, Justificatio etc. perficiuntur) *et si quid aliter sentitis, etiam hoc Deus revelabit vobis*; manifestissime innuit, se eos velle tolerare, qui in articulo fundamentali de Justificatione aliter, ac ipse, nec ita, ut oportebat, sentiebant; sed et eos se pro Fratribus ac Ecclesiae membris velle agnoscere.

Quandoquidem ii, qui ex impotentia et ignorantia, non minus, quam alii inviti errent et infans in Christo (eum puta, qui de fundamentalibus fidei articulis male sentit) aeque necessario sit infans, ac infans Naturalis et insuper ad Adolescentiam et Virilem aetatem in Christo consequendam et educatio et longum tempus requirantur et Sacra Scriptura Infantem, Adolescentem et Virum in Christo respectu graduum cognitionis distinguat, patet eos, qui in fundamentalibus, imo quocunque errant modo, esse tolerandos.

Quod ergo Christiani, quia fovent diversas opiniones, ab invicem discedant, se invicem pro Dei hostibus habeant, Haereticos alii alios appellent, atro carbone notent, persequantur et facinora patrent, a quibus veri Christiani abhorrent, nullatenus veritatem, sed necessario falsam opinionem pro fundamento habet.

Negari nequit id, quod nunc de Christiana Religione ostensum est ex Scriptura, videri cum iis pugnare, quae Philosophus in Tractatu Theologico-Politico demonstranda sumserat; nempe Religionem in sola Obedientia consistere et veritatis Indagationem et Meditationem, ad pure intellectuales atque adaequatas acquirendum ideas earum rerum, quas Scriptura docet, nullum obtinere locum. Quicunque vero hunc Tractatum bene evolverit, non erit ignarus rationum, quae subtilissimum Virum moverunt ad hoc propugnandum et simul comperiet nostrum Auctorem rationalem agnoscere Religionem;

Quem

Quem latet, nobiscum ita comparatum esse et nos in eo statu esse constitutos, ut necessario sola obedientia, non vero cognitione ducamur? Quem fugit, multos in eodem statu ad vitae extremum terminum permanere? Horum respectu concedi facile potest, quod Vir acutus in dicto Tractatu demonstrat, quod scilicet Deus in Sacro volumine non aliam sui notitiam flagitat, quam se justissimum summeque misericordem et unicum esse Vitae exemplar; seque duntaxat Obedientiae et Charitatis, Justitiaeque exercitio colendum.

Indicat variis in locis Apostolus multos, ut per cognitionem ducantur, non aeque aptos esse, et plurimos, si cum toto genere humano conferantur, per Obedientiam ducendos esse. Scribit enim in 1 Epistola ad Cor. cap. 3. vers. 1. 2. *Et ego, Fratres mei, non potui loqui vobiscum, tanquam cum spiritualibus*, hoc est, qui spiritu et intellectu ducuntur; *sed tanquam cum carnalibus et tanquam infantibus in Christo*, hoc est, qui per obedientiam ducendi sunt: *Lac praebui bibendum vobis*, hoc est, monstravi vobis viam Obedientiae, eaque vos alui, *et non dedi vobis cibum*, hoc est, non dedi cognitionem. *Non enim adhuc poteratis, sed nec etiam nunc potestis* edere solidiorem cibum.

Ait praeterea idem Apostolus 1 Cor. 2. vers. 6. *Sapientiam loquimur inter perfectos*, hoc est, loquimur de Via Sapientiae inter Spirituales, (confer ejusdem cap. vers. 15.) qui Spiritu, vel intellectu aguntur.

Denique in Epistola 2 ad Timoth. cap. 3. vers. 7. tales describit, qui *omni tempore discunt et nunquam ad cognitionem veritatis venire possunt*, ut scilicet ea, quae ad salutem sunt necessaria, cognoscant. Etenim per Legem aut Scripturam scire Judaeis et Infantibus in Christo est proprium et omnes, senes et juvenes, docti et indocti, ingenio pollentes, aut eo destituti, aeque ad illud idonei sunt.

Qui

Qui modo dicta et a nostro Philosopho in Tractatu memorato demonstrata, Deum nimirum in Scriptura solam Obedientiam, etc. exigere et Philosophiam cum Theologia nihil habere commune, cum utraque proprio nitatur talo, pro noxiis et seditiosis opinionibus habuerunt, easque summo studio falsas esse demonstrare conati sunt, assensum iis praebebunt, quae de Christiana Religione, quantum ejus spectatur cognitio, ostendimus.

Haec tam ad Ethicam, quam ad sententiam Auctoris nostri defendendam, visum fuit adducere, quae praeter opinionem prolixius tractata sunt; reliqua igitur brevibus absolventur, ne Lectori taedium creetur.

Tractatum Politicum Auctor noster paulo ante obitum composuit. Sunt in eo et accuratae cogitationes et stylus clarus. Suam sententiam, relictis multorum Politicorum opinionibus, solidissime in eo proponit et consequentia ex antecedentibus passim elicit. Agit in quinque prioribus capitibus de *Politica* in genere, in sexto et septimo de *Monarchia*, in octavo, nono et decimo de *Aristocratia*, undecimum denique initium est Imperii Democratici. Mors autem intempestiva fuit in causa, quod hunc Tractatum non absolverit et quod nec de *Legibus*, nec de variis *Quaestionibus*, quae Politicam spectant, tractaverit, uti videre est ex Epistola Auctoris ad Amicum, Tractatui Politico praefixa.

Tractatus de *Emendatione Intellectus* est ex prioribus nostri Philosophi operibus, testibus et stylo et conceptibus. Rei, quam in eo tractat, dignitas et magna, quam in eo sibi scopum praefixit, utilitas, nempe intellectui viam sternere facillimam, atque planissimam ad veram rerum cognitionem, calcar ipsi semper eum ad umbilicum perducendi fuere. At operis pondus, profundaeque meditationes et vasta rerum Scientia, quae ad ejus perfectionem requirebantur, lento gradu eum promoverunt, ut et in

causa

causa fuerunt, quod non fuerit absolutus, quodque hic illic aliquid desideretur: nam Auctor in Annotationibus, quos ipse addidit, saepius monet id, quod tractat, accuratius demonstrandum, vel latius explicandum, sive in sua Philosophia, sive alibi. Quia vero Res praestantissimas, nec non utilissimas continet, in Veritatis studioso studium excitabunt summum, nec parum adjuvabunt in ea indaganda, ideo eum simul cum aliis edere visum fuit, uti jam in Admonitione, huic Tractatui praefixa, dictum fuit. Tractat in eo *primo* de Bono apparente, quod homines plerumque appetunt, nempe de Divitiis, Libidine et Honore; et de Vero bono et quomodo id sit acquirendum. Praescribit *secundo* quasdam vivendi Regulas, indeque ad Intellectus Emendationem transit. Ut autem haec Emendatio melius procedat, quatuor diversos percipiendi modos enumerat, quos *deinceps* prolixius paulo enucleat et ex iis, qui optime scopo inserviunt, eligit. Porro, ut horum usum nosceremus, agit de Intellectus instrumentis, videlicet de veris ideis et eadem opera de recta ad ducendum Intellectum Via et Methodo ejusque partibus. Prima pars tradit, quomodo verae ideae ab aliis discernantur et prospiciatur, ne falsae, fictae et dubiae ideae cum veris confundantur: et hac occasione prolixe de veris, falsis, fictis et dubiis ideis agit, quibus denique aliquid de Memoria ac Oblivione annectit. Secunda pars Regulas dat, quibus ex notis ignotum recte educatur intelligaturque. Ut autem hoc rite fiat, Perceptionem duobus modis fieri statuit, vel per solam Essentiam, vel per causam proximam. Quoniam vero utrumque non nisi ex vera Rei definitione elicitur, Leges definitionis Rerum tum creatarum, tum increatarum proponit. Praeterea ut nostri Conceptus concatenentur, media, quibus res particulares aeternae cognoscantur, praescribit. Et, ut haec omnia melius perficiantur, agit de *Viribus* *Intel-*

Intellectus, ejuſque enumerat proprietates. Et hic finitur Tractatus de *Emendatione Intellectus.*

Epiſtolae nec ſecundum materiam, nec ſecundum eorum Authoritatem, a quibus, vel ad quos ſcriptae ſunt, in ordinem ſunt redactae, ſed juxta tempora, in quibus exaratae ſunt: ea tamen ratione ordinatae ſunt, ut omnes unius ejuſdemque Viri Epiſtolae et ad eas Reſponſiones ſe invicem ſequantur. Quia vero non quis ſcribat, ſed quid ſcribatur attendendum eſt, quaedam Scribentium Nomina omnibus literis, quaedam tantum initialibus, quaedam nullis plane expreſſa ſunt. Notet quoque Lector Benevolus, ei non mirum eſſe debere, ſi deprehendat in his Epiſtolis Ethicam, tum temporis ineditam, tam ab eo, qui literas ſcribit, quam ab eo, qui eis reſpondet, allegari; ea namque ante multos annos a diverſis fuit deſcripta et iis communicata. Haec hic loci monere viſum fuit, ne quis ſuſpicetur Ethicam antehac editam fuiſſe. Notandum inſuper eſt totum opus, paucis exemptis Epiſtolis, Latine conſcriptum eſſe.

Cum vero omnia noſtri Philoſophi *Opera Poſthuma* tibi, Benevole Lector, dare animus fuerit, Grammatices Hebraeae Compendium minime erat omittendum. In hoc ipſam Grammaticam in duas videtur Auctor diſtribuiſſe partes, quarum prior agit de Etymologia, ſeu de Nominum et Verborum flexione; hanc fere abſolvit: poſteriorem, quae de Syntaxi, ſeu de Nominum et Verborum conſtructione tractaret, ne quidem inchoavit. In animo ſemper habuit Hebraeam Grammaticam, more Geometrico demonſtratam, luci exponere, in cujus Praefatione *primo* veram hujus Linguae pronunciationem olim periiſſe monſtraſſet; *deinde*, Vocales a recentioribus Judaeis Bibliis appictas fuiſſe, inde quod Nominibus inveteratis vocales uſitatiores adſcripſere, eviciſſet. *Foemininum*, inquit Grammatices ſuae pag. 41. אַתְּ *videtur etiam fuiſſe* אַתִּי *et* היא *fuiſſe* הוא

aliis

aliis vocalibus distinctum. Nam in Bibliis saepe sic scripta reperiuntur, quae Masorethae ubique corrigunt, sine dubio, quia obsoleta erant. Tertio literam vau potestatem τῦ *u* habuisse, eo quod א in ו saepe mutetur, ostendisset; *quarto* Dialectos in Scriptura confundi probasset; et *denique* ostendisset nobis licere syllabas ad libitum variare, licet enim אַשְׁמוּרָה in regimine habeat אַשְׁמוּרֶת, nos tamen recte scriberemus אַשְׁמוּרַת etc.

Ipsum Compendium quod attinet, recte animadvertit Auctor p. 24. *plures fuisse, qui Scripturae, at nullum, qui Linguae Hebraeae Grammaticam scripserit.* Multa tibi, Benevole Lector, hic occurrent, quae apud alios haud facile reperias. Praecipuum, quodque Auctor accurate meditandum suadet, est: *quod omnes voces Linguae Hebraeae, exceptis tantum Interjectionibus et Conjunctionibus, et una, aut altera particula, vim et proprietates Nominis habent; quod quia Grammatici non animadverterunt, crediderunt, multa esse irregularia, quae ex usu Linguae maxime regularia sunt; et plura ad ejus linguae cognitionem ejusque Eloquentiam necessaria ignoraverunt.*

Quae alii satis prolixe et confuse de Accentibus scripserunt, Auctor, resectis superfluis, breviter complectitur, verumque eorum usum ostendit. Punctorum mutationes forte nemo solidius et accuratius unquam docuit et eadem ἀκρίβεια tam Nominum, quam Verborum flexiones et significationes tractat. Si quis his jactis fundamentis Hebraeam Syntaxin superstruxerit, nae ille a Philo-Hebraeis haud exiguam inibit gratiam, quo Linguae Sanctae genius, hactenus satis ignotus, melius innotescat.

Haec de Scriptis, libro *Operum Postumorum* contentis, tibi Lector Benevole, indicare visum fuit. Omnes, qui Veritatem sincere amant et solidam ac indubitatam rerum Notitiam affectant, procul omni dubio summo afficientur dolore, quod haec Scripta nostri.

Phi-

Philosophi magna ex parte imperfecta sint. Profecto dolendum est, quod ille, qui jam modo tantos in Veritatis cognitione progressus fecerat et tantum in ea progredienda sibi habitum comparaverat, tam immature, tam intempestive mortem oppetierit, eo magis, quod non solum horum Scriptorum perfectio sed etiam integra Philosophia speranda fuisset, quemadmodum variis locis in Tractatu de Emendatione Intellectus meminit; ubi absque dubio *Veram Motus Naturam*, atque *qua ratione a priori tot varietates in Materia etc. deducendae essent*, demonstrasset, de quibus Epistolis LXIII. et LXIV. mentio fit.

Proposuerat quoque sibi, Algebram breviori et magis intelligibili Methodo, aliaque plura Opera conscribere, quemadmodum varii amicorum pluries ab ipso audiverunt. Verum Mors in nostro subtilissimo Philosopho quoque ostendit, quod hominum propositum raro perficiatur. Spes tamen non exigua affulget, Erudito Orbi non exiguum praestitum fuisse officium in hisce, licet imperfectis, Scriptis edendis, eumque haec animo grato accepturum. Non alius in iis publicandis fuit Scopus, quam ut homines iis illuminarentur et Veritatis Cognitio magis ac magis innotesceret.

ETHI-

ETHICA

ORDINE GEOMETRICO DEMONSTRATA

ET

IN QVINQVE PARTES DISTINCTA

IN QVIBVS AGITVR

I. De DEO.

II. De Natura et Origine MENTIS.

III. De Origine et Natura AFFECTVVM.

IV. De SERVITVTE Humana, ſeu de AFFECTVVM VIRIBVS.

V. DE POTENTIA INTELLECTVS, ſeu de LIBERTATE Humana.

ETHICES

PARS PRIMA. DE DEO.

DEFINIT. I. Per causam sui intelligo id, cujus essentia involvit existentiam; sive id, cujus natura non potest concipi, nisi existens.

II. Ea res dicitur in suo genere finita, quae alia ejusdem naturae terminari potest. Ex. gr. corpus dicitur finitum, quia aliud semper majus concipimus. Si cogitatio alia cogitatione terminatur. At corpus non terminatur cogitatione, nec cogitatio corpore.

III. Per substantiam intelligo id, quod in se est et per se concipitur: hoc est id, cujus conceptus non indiget conceptu alterius rei, a quo formari debeat.

IV. Per attributum intelligo id, quod intellectus de substantia percipit, tanquam ejusdem essentiam constituens.

V. Per modum intelligo substantiae affectiones, sive id, quod in alio est, per quod etiam concipitur.

VI. Per Deum intelligo ens absolute infinitum, hoc est, substantiam constantem infinitis attributis, quorum unumquodque aeternam et infinitam essentiam exprimit.

EXPLIC. Dico absolute infinitum, non autem [2] in suo genere; quidquid enim in suo genere tantum infinitum est, infinita de eo attributa negare possumus; quod autem absolute infinitum est, ad ejus essentiam pertinet, quicquid essentiam exprimit et negationem nullam involvit.

VII. Ea res libera dicetur, quae ex sola suae naturae necessitate existit et a se sola ad agendum determinatur. Necessaria autem, vel potius coacta, quae ab alio determinatur ad existendum et operandum certa ac determinata ratione.

VIII. Per aeternitatem intelligo ipsam existentiam, quatenus ex sola rei aeternae definitione necessario sequi concipitur.

EXPLIC. Talis enim existentia, ut aeterna veritas, sicut rei essentia, concipitur, prop契reaque per durationem, aut tempus explicari non potest, tametsi duratio principio et fine carere concipiatur.

AXIOM. I. Omnia, quae sunt, vel in se, vel in alio sunt.

II. Id, quod per aliud non potest concipi, per se concipi debet.

III Ex data causa determinata necessario sequitur effectus et contra; si nulla detur determinata causa, impossibile est, ut effectus sequatur.

IV. Effectus cognitio a cognitione causae dependet et eandem involvit.

V. Quae nihil commune cum se invicem habent, etiam per se invicem intelligi non possunt, sive conceptus unius alterius conceptum non involvit.

[3] VI. Idea vera debet cum suo ideato convenire.

VII. Quicquid, ut non existens, potest concipi, ejus essentia non involvit existentiam.

PROPOS. I. *Substantia prior est natura suis affectionibus.*

DE-

Demonstr. Patet ex *Definitione* 3 *et* 5.

Propos. II. *Duae ſubſtantiae, diverſa attributa habentes, nihil inter ſe commune habent.*

Demonstr. Patet etiam ex *Deſin.* 3. Unaquaeque enim in ſe debet eſſe et per ſe debet concipi, ſive conceptus unius conceptum alterius non involvit.

Propos III. *Quae res nihil commune inter ſe habent, earum una alterius cauſa eſſe non poteſt.*

Demonstr. Si nihil commune cum ſe invicem habent, ergo (*per Axiom.* 5.) nec per ſe invicem poſſunt intelligi, adeoque (*per Axiom.* 4.) una alterius cauſa eſſe non poteſt. *Q. E. D.*

Propos. IV. *Duae, aut plures res diſtinctae vel inter ſe diſtinguuntur ex diverſitate attributorum ſubſtantiarum, vel ex diverſitate earundem affectionum.*

Demonstr. Omnia, quae ſunt, vel in ſe, vel in alio ſunt, (*per Axiom.* 1.) hoc eſt (*per Deſin.* 3. *et* 5.) extra intellectum nihil datur praeter ſubſtantias ejuſque affectiones. Nihil ergo extra intellectum datur, per quod plures res diſtingui inter ſe poſſunt praeter ſubſtantias, ſive quod idem eſt (*per Axiom* 4) earum attributa, earumque affectiones. *Q. E. D.*

Propos. V. *In rerum natura non poſſunt dari* [3]
duae, aut plures ſubſtantiae ejuſdem naturae, ſive attributi.

Demonstr. Si darentur plures diſtinctae, deberent inter ſe diſtingui, vel ex diverſitate attributorum, vel ex diverſitate affectionum (*per Prop. praeced.*) Si tantum ex diverſitate attributorum, concedetur ergo, non dari, niſi unam ejuſdem attributi. At ſi ex diverſitate affectionum, cum ſubſtantia ſit prior natura ſuis affectionibus, (*per Prop.* 1.) depoſitis ergo affectionibus et in ſe conſiderata, hoc eſt (*per Deſin*, 3. *et* 6.) vere conſiderata, non poterit concipi

concipi ab alia distingui, hoc est (*per Prop. praeced.*) non poterunt dari plures, sed tantum una. *Q. E. D.*

PROPOS. VI. *Una Substantia non potest produci ab alia substantia.*

DEMONSTR. In rerum natura non possunt dari duae substantiae ejusdem attributi, (*per Prop. praeced.*) hoc est, (*per Prop. 2.*) quae aliquid inter se commune habent. Adeoque (*per Prop. 3.*) una alterius causa esse nequit, sive una ab alia non potest produci. *Q. E. D.*

COROLLAR. Hinc sequitur substantiam ab alio produci non posse. Nam in rerum natura nihil datur praeter substantias, earumque affectiones, ut patet ex *Axiom.* 1. *et Defin.* 3. *et* 5. Atqui a substantia produci non potest. *per praeced. Prop.*) Ergo substantia absolute ab alio produci non potest. *Q. E. D.*

Aliter. Demonstratur hoc etiam facilius ex absurdo contradictorio. Nam si substantia ab alio posset produci, ejus cognitio a cognitione suae causae deberet pendere; (*per Axiom.* 4) adeoque (*per Defin.* 3.) non esset substantia.

PROPOS. VII. *Ad naturam substantiae pertinet* [5] *existere.*

DEMONSTR. Substantia non potest produci ab alio; (*per Coroll. Prop praeced.*) erit itaque causa sui, id est (*per Defin.* 1.) ipsius essentia involvit necessario existentiam, sive ad ejus naturam pertinet existere. *Q E. D.*

PROPOS. VIII. *Omnis substantia est necessario infinita.*

DEMONSTR. Substantia unius attributi non, nisi unica, existit, (*per Prop.* 5.) et ad ipsius naturam pertinet existere. *per Prop.* 7.) Erit ergo de ipsius natura, vel finita, vel infinita existere. At non finita. Nam (*per Defin.* 2.) deberet terminari ab alia ejusdem natu-

naturae, quae etiam necessario deberet existere; (per *Prop*. 7. adeoque darentur duae substantiae ejusdem attributi quod est absurdum. (*per Prop*. 5.) Existit ergo infinita. *Q. E. D.*

Schol. I. Cum finitum esse revera sit ex parte negatio et infinitum absoluta affirmatio existentiae alicujus naturae, sequitur ergo ex sola 7. *Prop.* omnem substantiam debere esse infinitam.

Schol. II. Non dubito, quin omnibus, qui de rebus confuse judicant, nec res per primas suas causas noscere consueverunt, difficile sit, demonstrationem 7. *Prop.* concipere; nimirum quia non distinguunt inter modificationes substantiarum et ipsas substantias, neque sciunt, quomodo res producuntur. Unde fit, ut principium, quod res naturales habere vident, substantiis affingant; qui enim veras rerum causas ignorant, omnia confundunt et sine ulla mentis repugnantia tam arbores, quam homines, loquentes fingunt et homines tam ex lapidibus, quam ex semine, formari et, quascunque formas in alias quascunque mutari, imaginantur. Sic etiam, qui naturam divinam cum humana confundunt, facile Deo affectus humanos tribuunt, praesertim quamdiu etiam ignorant, quomodo affectus in mente producuntur. Si autem homines ad naturam substantiae attenderent, minime de veritate 7. *Prop.* dubitarent; imo haec Prop. omnibus axioma esset et inter notiones communes numeraretur. Nam per substantiam intelligerent id, quod in se est et per se concipitur, hoc est, id, cujus cognitio non indiget cognitione alterius rei. Per modificationes autem id, quod in alio est et quarum conceptus a conceptu rei, in qua sunt, formatur: quocirca modificationum non existentium veras ideas possumus habere; quandoquidem, quamvis non existant actu extra intellectum, earum tamen essentia ita in alio comprehenditur, ut per idem concipi possint. Verum substantiarum

tiarum veritas extra intellectum non est, nisi in se ipsis, quia per se concipiuntur. Si quis ergo diceret, se claram et distinctam, hoc est, veram ideam substantiae habere et nihilominus dubitare, num talis substantia existat, idem hercle esset, ac si diceret, se veram habere ideam et nihilominus dubitare, num falsa sit, (ut satis attendenti sit manifestum); vel, si quis statuat, substantiam creari, simul statuit, ideam falsam factam esse veram, quo sane nihil absurdius concipi potest; adeoque fatendum necessario est, substantiae existentiam, sicut ejus essentiam, aeternam esse veritatem. Atque hinc alio modo concludere possumus, non dari, nisi unicam, ejusdem naturae, quod hic ostendere, operae pretium esse duxi. Ut autem hoc ordine faciam, notandum est, I. veram uniuscujusque rei definitionem nihil involvere neque exprimere praeter rei definitae naturam. Ex quo sequitur hoc II. nempe nullam definitionem certum aliquem numerum individuorum involvere, neque exprimere, quandoquidem nihil aliud exprimit, quam naturam rei definitae. Ex. gr. definitio trianguli nihil aliud exprimit, quam simplicem naturam trianguli; at non certum aliquem triangulorum numerum III. Notandum, dari necessario uniuscujusque rei existentis certam aliquam causam, propter quam existit. IV. Denique notandum, hanc causam, propter quam aliqua res existit, vel debere contineri in ipsa natura et definitione rei existentis, (*nimirum quod ad ipsius naturam pertinet existere*) vel debere extra ipsam dari. His positis sequitur, quod, si in natura certus aliquis numerus individuorum existat, debeat necessario dari causa, cur illa individua et cur non plura, nec pauciora existunt. Si ex. gr. in rerum natura 20. homines existant (*quos, majoris perspicuitatis causa, suppono simul existere, nec alios antea in natura exstitisse*), non satis erit, (*ut scilicet rationem reddamus, cur 20. homines existant*) causam naturae humanae in genere ostendere, sed insuper necesse

erit,

erit, causam ostendere, cur non plures, nec pauciores, quam 20. existant; quandoquidem (*per* III. *Notam*) uniuscujusque debet necessario dari causa, cur existat. At haec causa (*per Notam* II. *et* III.) non potest in ipsa natura humana contineri, quandoquidem vera hominis definitio numerum vicenarium non involvit; adeoque (*per Notam* IV.) causa, cur hi viginti homines existunt, et consequenter cur unusquisque existit, debet necessario extra unumquemque dari et propterea absolute concludendum, omne id, cujus naturae plura individua existere possunt, debere necessario, ut existant, causam externam habere. Jam quoniam ad naturam substantiae (*per jam ostensa in hoc Schol.*) pertinet existere, debet ejus definitio necessariam existentiam involvere et consequenter ex sola ejus definitione debet ipsius existentia concludi. At ex ipsius definitione (*ut jam ex Nota* II. *et* III. *ostendimus*) non potest sequi plurium substantiarum existentia, sequitur ergo ex ea necessario, unicam tantum ejusdem naturae existere, ut proponebatur.

Propos. IX. *Quo plus realitatis, aut esse, unaquaeque res habet, eo plura attributa ipsi competunt.*

Demonstr. Patet ex Defin. 4.

Propos. X. *Unumquodque unius substantiae attributum per se concipi debet.*

Demonstr. Attributum enim est id, quod intellectus de substantia percipit, tanquam ejus essentiam constituens, (*per Defin.* 4.) adeoque (*per Defin.* 3.) per se concipi debet. *Q. E. D.*

Schol. Ex his apparet, quod, quamvis duo [8] attributa realiter distincta concipiantur, hoc est, unum sine ope alterius, non possumus tamen inde concludere, ipsa duo entia, sive duas diversas substantias constituere; id enim est de natura substantiae, ut unumquodque ejus attributorum per se concipiatur; quandoquidem omnia, quae habet, attri-

buta

buta simul in ipsa semper fuerunt, nec unum ab alio produci potuit; sed unumquodque realitatem, sive esse, substantiae exprimit. Longe ergo abest, ut absurdum sit, uni substantiae plura attributa tribuere; quin nihil in natura clarius, quam quod unumquodque ens sub aliquo attributo debeat concipi et, quo plus realitatis, aut esse habeat, eo plura attributa, quae et necessitatem, sive aeternitatem et infinitatem exprimunt, habeat; et consequenter nihil etiam clarius, quam quod ens absolute infinitum necessario sit definiendum (*ut Defin. 6. tradidimus*) ens, quod constat infinitis attributis, quorum unumquodque aeternam et infinitam certam essentiam exprimit. Si quis autem jam quaerit, ex quo ergo signo diversitatem substantiarum poterimus dignoscere, legat sequentes Propositiones, quae ostendunt in rerum natura non, nisi unicam substantiam, existere, eamque absolute infinitam esse, quapropter id signum frustra quaereretur.

PROPOS. XI. *Deus, sive substantia constans infinitis attributis, quorum unumquodque aeternam et infinitam essentiam exprimit, necessario existit.*

DEMONSTR. Si negas, concipe, si fieri potest, Deum non existere. Ergo (*per Axiom.* 7.) ejus essentia non involvit existentiam. Atqui hoc (*per Proposit.* 7.) est absurdum: Ergo Deus necessario existit. *Q. E. D.*

Aliter. Cujuscunque rei assignari debet causa, seu ratio, tam cur existit, quam cur non existit. Ex. gr. si triangulus existit, ratio seu causa dari debet, cur existit; si autem non existit, ratio etiam, seu causa dari debet, quae impedit, quo minus existat, [°] sive quae ejus existentiam tollat. Haec vero ratio, seu causa, vel in natura rei contineri debet, vel extra ipsam. Ex. gr. rationem, cur circulus quadratus non existat, ipsa ejus natura indicat; nimirum, quia contradictionem involvit. Cur autem contra

sub-

substantia existat, ex sola etiam ejus natura sequitur, quae scilicet existentiam involvit. (*vide Prop.* 7.) At ratio, cur circulus, vel triangulum existit, vel cur non existit, ex eorum natura non sequitur, sed ex ordine universae naturae corporeae; ex eo enim sequi debet, vel jam triangulum necessario existere, vel impossibile esse, ut jam existat. Atque haec per se manifesta sunt. Ex quibus sequitur, id necessario existere, cujus nulla ratio, nec causa datur, quae impedit, quo minus existat. Si itaque nulla ratio, nec causa dari possit, quae impedit, quo minus Deus existat, vel quae ejus existentiam tollat, omnino concludendum est, eundem necessario existere. At si talis ratio, seu causa daretur, ea, vel in ipsa Dei natura, vel extra ipsam dari deberet, hoc est, in alia substantia alterius naturae. Nam si ejusdem naturae esset, eo ipso concederetur dari Deum. At substantia, quae alterius esset naturae, nihil cum Deo commune habere, (*per* 2. *prop.*) adeoque neque ejus existentiam ponere, neque tollere posset. Cum igitur ratio, seu causa, quae divinam existentiam tollat, extra divinam naturam dari non possit, debebit necessario dari, siquidem non existit, in ipsa ejus natura, quae propterea contradictionem involveret. Atque hoc de Ente absolute infinito et summe perfecto affirmare, absurdum est; ergo nec in Deo, nec extra Deum ulla causa, seu ratio datur, quae ejus existentiam tollat, ac proinde Deus necessario existit. *Q. E. D.*

Aliter. Posse non existere impotentia est et contra posse existere potentia est. (*ut per se notum*). Si itaque id, quod jam necessario existit, non nisi entia finita sunt; sunt ergo entia finita potentiora Ente absolute infinito: atque hoc (*ut per se notum*) absurdum est; ergo vel nihil existit, vel Ens absolute infinitum necessario etiam existit. Atqui nos, vel in nobis, vel in alio, quod necessario existit, existimus.

(*vid.*

(*vid. Axiom.* 1. *et Prop.* 7.) Ergo Ens absolute infinitum, hoc est (*per Defin.* 6.) Deus necessario existit. *Q. E. D.*

SCHOL. In hac ultima demonstratione Dei existen-
[10] tiam a posteriori ostendere volui, ut demonstratio facilius perciperetur; Non autem propterea, quod ex hoc eodem fundamento Dei existentia a priori non sequatur. Nam, cum posse existere potentia sit, sequitur, quo plus realitatis alicujus rei naturae competit, eo plus virium a se habere, ut existat; adeoque Ens absolute infinitum, sive Deum infinitam absolute potentiam existendi a se habere, qui propterea absolute existit. Multi tamen forsan non facile hujus demonstrationis evidentiam videre poterunt, quia assueti sunt, eas solummodo res contemplari, quae a caussis externis fluunt; et ex his, quae cito fiunt, hoc est, quae facile existunt, eas etiam facile perire vident et contra eas res factu difficiliores judicant, hoc est, ad existendum non adeo faciles, ad quas plura pertinere concipiunt. Verum, ut ab his praejudiciis liberentur, non opus habeo hic ostendere, qua ratione hoc enunciatum, *quod cito fit, cito perit*, verum sit, nec etiam, an respectu totius naturae omnia aeque facilia sint, an secus. Sed hoc tantum notare sufficit, me hic non loqui de rebus, quae a caussis externis fiunt, sed de solis substantiis, quae (*per Prop.* 6.) a nulla caussa externa produci possunt. Res enim, quae a caussis externis fiunt, sive eae multis partibus constent, sive paucis, quicquid perfectionis, sive realitatis habent, id omne virtuti caussae externae debetur, adeoque earum existentia ex sola perfectione caussae externae, non autem suae oritur. Contra, quicquid substantia perfectionis habet, nulli caussae externae debetur; quare ejus etiam existentia ex sola ejus natura sequi debet, quae proinde nihil aliud est, quam ejus essentia. Perfectio igitur rei existentiam non tollit, sed contra ponit; imperfectio autem

contra

contra eandem tollit, adeoque de nullius rei existentia certiores esse possumus, quam de existentia Entis absolute infiniti, seu perfecti, hoc est, Dei. Nam quandoquidem ejus essentia omnem imperfectionem secludit, absolutamque perfectionem involvit, eo ipso omnem causam dubitandi de ipsius existentia tollit, summamque de eadem certitudinem dat, quod mediocriter attendenti perspicuum fore credo.

Propos. XII. *Nullum substantiae attributum potest vere concipi, ex quo sequatur, substantiam posse dividi.* [11]

Demonstr. Partes enim, in quas substantia, sic concepta, divideretur, vel naturam substantiae retinebunt, vel non. Si primum, tum (*per* 8. *Prop.*) unaquaeque pars debebit esse infinita et (*per Prop.* 6.) causa sui et (*per Proposit.* 5.) constare debebit ex diverso attributo, adeoque ex una substantia plures constitui poterunt, quod (*per Prop.* 6.) est absurdum. Adde, quod partes (*per Prop.* 2.) nihil commune cum suo toto haberent et totum (*per Defin.* 4. *et Prop.* 10.) absque suis partibus et esse et concipi posset, quod absurdum esse, nemo dubitare poterit. Si autem secundum ponatur, quod scilicet partes naturam substantiae non retinebunt; ergo, cum tota substantia in aequales partes esset divisa, naturam substantiae amitteret et esse desineret, quod (*per Prop.* 7.) est absurdum.

Propos. XIII. *Substantia absolute infinita est indivisibilis.*

Demonstr. Si enim divisibilis esset, partes, in quas divideretur, vel naturam substantiae absolute infinitae retinebunt, vel non. Si primum, dabuntur ergo plures substantiae ejusdem naturae, quod (*per Prop.* 5.) est absurdum. Si secundum ponatur, ergo (*ut supra*) poterit substantia absolute infinita desinere esse, quod (*per Prop.* 11.) est etiam absurdum.

Coroll.

COROLL. Ex his sequitur, nullam substantiam et consequenter nullam substantiam corpoream, quatenus substantia est, esse divisibilem.

SCHOL. Quod substantia sit indivisibilis, simplicius ex hoc solo intelligitur, quod natura substantiae non potest concipi, nisi infinita, et quod per partem substantiae nihil aliud intelligi potest, quam sub-[12] stantia finita, quod (*per Prop.* 8.) manifestam contradictionem implicat.

PROPOS. XIV. *Praeter Deum nulla dari, neque concipi potest substantia.*

DEMONSTR. Cum Deus sit ens absolute infinitum, de quo nullum attributum, quod essentiam substantiae exprimit, negari potest, (*per Defin.* 6.) isque necessario existat; (*per Prop.* 12.) si aliqua substantia praeter Deum daretur, ea explicari deberet per aliquod attributum Dei, sicque duae substantiae ejusdem attributi existerent, quod (*per Prop.* 5.) est absurdum; adeoque nulla substantia extra Deum dari potest et consequenter non etiam concipi. Nam si posset concipi, deberet necessario concipi, ut existens; atqui hoc (*per primam partem hujus Demonstr.*) est absurdum. Ergo extra Deum nulla dari, neque concipi potest substantia. *Q. E D.*

COROLL. I. Hinc clarissime sequitur I°. Deum esse unicum, hoc est (*per Defin.* 6.) in rerum natura non, nisi unam substantiam, dari, eamque absolute infinitam esse, ut in *Scholio Prop.* 10. jam innuimus.

COROLL. II. Sequitur II°. rem extensam et rem cogitantem, vel Dei attributa esse, vel (*per Axiom.* 1.) affectiones attributorum Dei.

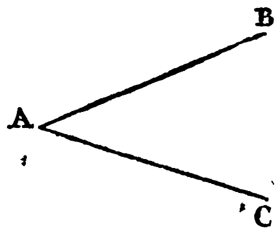
PROPOS. XV. *Quicquid est, in Deo est et nihil sine Deo esse, neque concipi potest.*

DEMONSTR. Praeter Deum nulla datur, neque concipi potest substantia, (*per* 14. *Prop.*) hoc est (*per Defin.*

Defin. 3.) res, quae in se est et per se concipitur. Modi autem (*per Defin.* 5.) sine substantia nec esse, nec concipi possunt; quare hi in sola divina natura esse et per ipsam solam concipi possunt. Atqui praeter substantias et modos nil datur, (*per. Axiom.* 1.) Ergo nihil sine Deo esse, neque concipi potest. [13] *Q. E. D.*

Schol. Sunt, qui Deum instar hominis corpore et mente constantem, atque passionibus obnoxium fingunt; sed, quam longe hi a vera Dei cognitione aberrent, satis ex jam demonstratis constat. Sed hos mitto: nam omnes, qui naturam divinam aliquo modo contemplati sunt, Deum esse corporeum, negant. Quod etiam optime probant ex eo, quod per corpus intelligimus quamcunque quantitatem, longam, latam et profundam, certa aliqua figura terminatam, quo nihil absurdius de Deo, ente scilicet absolute infinito, dici potest. Attamen interim aliis rationibus, quibus hoc idem demonstrare conantur, clare ostendunt, se substantiam ipsam corpoream, sive extensam a natura divina omnino removere, atque ipsam a Deo creatam statuunt. Ex qua autem divina potentia creari potuerit, prorsus ignorant; quod clare ostendit, illos id, quod ipsimet dicunt, non intelligere. Ego saltem satis clare, meo quidem judicio, demonstravi, (*vide Coroll. Prop.* 6. *et Schol.* 2. *Prop.* 8.) nullam substantiam ab alio posse produci, vel creari. Porro *Prop.* 14. ostendimus, praeter Deum nullam dari, neque concipi posse substantiam; atque hinc conclusimus, substantiam extensam unum ex infinitis Dei attributis esse. Verum, ad pleniorem explicationem, adversariorum argumenta refutabo, quae omnia huc redeunt. *Primo*, quod substantia corporea, quatenus substantia, constat, ut putant, partibus; et ideo eandem infinitam posse esse et consequenter, ad Deum pertinere posse, negant. Atque hoc multis exemplis explicant,

cant, ex quibus unum, aut alterum afferam. Si substantia corporea, ajunt, est infinita, concipiatur in duas partes dividi; erit unaquaeque pars, vel finita, vel infinita. Si illud, componitur ergo infinitum ex duabus partibus finitis, quod est absurdum. Si hoc, datur ergo infinitum duplo majus alio infinito, quod etiam est absurdum. *Porro*, si quantitas infinita mensuratur partibus pedes aequantibus, infinitis talibus partibus constare debebit, ut et, si partibus mensuretur digitos aequantibus; ac propterea unus numerus infinitus erit duodecies major alio infinito. *Denique*, si ex uno puncto infinitae cujusdam quantitatis concipiatur, [14] duas lineas, ut A B, A C, certa ac determinata in initio distantia in infinitum protendi; certum est, distantiam inter B et C continuo augeri et tandem ex determinata indeterminabilem fore.

Cum igitur haec absurda sequantur, ut putant, ex eo, quod quantitas infinita supponitur: inde concludunt, substantiam corpoream debere esse finitam et consequenter ad Dei essentiam non pertinere. Secundum argumentum petitur etiam a summa Dei perfectione. Deus enim, inquiunt, cum sit ens summe perfectum, pati non potest: atqui substantia corporea, quandoquidem divisibilis est, pati potest; sequitur ergo, ipsam ad Dei essentiam non pertinere. Haec sunt, quae apud scriptores invenio argumenta, quibus ostendere conantur, substantiam corpoream divina natura indignam esse, nec ad eandem posse pertinere. Verum enim vero si quis recte attendat, me ad haec jam respondisse comperiet; quandoquidem haec argumenta in eo tantum fundantur, quod substantiam corpoream ex partibus componi supponunt, quod jam (*Prop.* 12. *cum Coroll. Prop.* 13.) absurdum esse ostendi.

ostendi. Deinde si quis rem recte perpendere velit, videbit, omnia illa absurda, (*siquidem omnia absurda sunt; de quo jam non disputo*) ex quibus concludere volunt, substantiam extensam finitam esse, minime ex eo sequi, quod quantitas infinita supponatur, sed quod quantitatem infinitam mensurabilem et ex partibus finitis conflari supponunt; quare ex absurdis, quae inde sequuntur, nihil aliud concludere possunt, quam quod quantitas infinita non sit mensurabilis et quod ex partibus finitis conflari non possit. Atque hoc idem est, quod nos supra (*Proposit.* 12. *etc.*) jam demonstravimus. Quare telum, quod in nos intendunt, in se ipsos revera conjiciunt. Si igitur ipsi ex suo hoc absurdo concludere tamen volunt, substantiam extensam debere esse finitam, nihil aliud hercle faciunt, quam si quis ex eo, quod finxit, circulum quadrati proprietates habere, concludit, circulum non habere centrum, ex quo omnes ad circumferentiam ductae lineae sunt aequales. Nam substantiam corpoream, quae non nisi infinita, non nisi unica et non nisi indivisibilis potest concipi, (*vid. Prop.* 8. 5. *et* 12.) eam ipsi ad concludendum, [15] eandem esse finitam, ex partibus finitis conflari et multiplicem esse et divisibilem, concipiunt. Sic etiam alii, postquam fingunt, lineam ex punctis componi, multa sciunt invenire argumenta, quibus ostendant, lineam non posse in infinitum dividi. Et profecto, non minus absurdum est ponere, quod substantia corporea ex corporibus, sive partibus componatur, quam quod corpus ex superficiebus, superficies ex lineis, lineae denique ex punctis componantur. Atque hoc omnes, qui claram rationem infallibilem esse sciunt, fateri debent et imprimis ii, qui negant, dari vacuum. Nam si substantia corporea ita posset dividi, ut ejus partes realiter distinctae essent; cur ergo una pars non posset annihilari, manentibus reliquis, ut ante, inter se connexis? et cur omnes ita aptari debent, ne detur vacuum? Sane

rerum, quae realiter ab invicem distinctae sunt, una sine alia esse et in suo statu manere potest. Cum igitur vacuum in natura non detur, (de quo alias). sed omnes partes ita concurrere debent, ne detur vacuum; sequitur hinc etiam, easdem non posse realiter distingui, hoc est, substantiam corpoream, quatenus substantia est, non posse dividi. Si quis tamen jam quaerat, cur nos ex natura ita propensi simus ad dividendam quantitatem? ei respondeo, quod quantitas duobus modis a nobis concipitur, abstracte scilicet sive superficialiter, prout nempe ipsam imaginamur, vel ut substantia; quod a solo intellectu fit. Si itaque ad quantitatem attendimus, prout in imaginatione est, quod saepe et facilius a nobis fit, reperietur finita, divisibilis et ex partibus conflata; si autem ad ipsam, prout in intellectu est, attendimus et eam, quatenus substantia est, concipimus, quod difficillime fit, tum, ut jam satis demonstravimus, infinita, unica et indivisibilis reperietur. Quod omnibus, qui inter imaginationem et intellectum distinguere sciverint, satis manifestum erit. Praecipue si ad hoc etiam attendatur, quod materia ubique eadem est, nec partes in eadem distinguuntur, nisi quatenus materiam diversimode affectam esse concipimus; unde ejus partes modaliter tantum distinguuntur, non autem realiter. Ex. gr. aquam, quatenus aqua est, dividi concipimus, ejusque partes ab invicem separari; at non, quatenus substantia est [16] corporea; eatenus enim neque separatur, neque dividitur. Porro aqua, quatenus aqua, generatur et corrumpitur; at, quatenus substantia, nec generatur, nec corrumpitur. Atque his me ad secundum argumentum etiam respondisse puto: quandoquidem id in eo etiam fundatur, quod materia, quatenus substantia, divisibilis sit et ex partibus conficiatur. Et quamvis hoc non esset, nescio, cur divina natura indigna esset, quandoquidem (*per Prop.* 14.) extra Deum nulla substantia dari potest, a qua ipsa pate-

pateretur. Omnia, inquam, in Deo sunt et omnia, quae fiunt, per solas leges infinitae Dei naturae fiunt et ex necessitate ejus essentiae (ut mox ostendam) sequuntur; quare nulla ratione dici potest, Deum ab alio pati, aut substantiam extensam divina natura indignam esse, tametsi divisibilis supponatur; dummodo aeterna et infinita concedatur. Sed de his impraesentiarum satis.

PROPOS. XVI. *Ex necessitate divinae naturae, infinita infinitis modis (hoc est, omnia, quae sub intellectum infinitum cadere possunt) sequi debent.*

DEMONSTR. Haec Propositio unicuique manifesta esse debet, si modo ad hoc attendat, quod ex data cujuscunque rei definitione plures proprietates intellectus concludit, quae revera ex eadem (hoc est, ipsa rei essentia) necessario sequuntur et eo plures, quo plus realitatis rei definitio exprimit, hoc est, quo plus realitatis rei definitae essentia involvit. Cum autem natura divina infinita absolute attributa habeat, (*per Defin.* 6.) quorum etiam unumquodque infinitam essentiam in suo genere exprimit, ex ejusdem ergo necessitate infinita infinitis modis (hoc est, omnia, quae sub intellectum infinitum cadere possunt) necessario sequi debent. *Q. E. D.*

COROLL. I. Hinc sequitur, Deum omnium rerum, quae sub intellectum infinitum cadere pos- [17]
sunt, esse causam efficientem.

COROLL. II. Sequitur II°. Deum causam esse per se, non vero per accidens.

COROLL. III. Sequitur III°. Deum esse absolute causam primam.

PROPOS. XVII. *Deus ex solis suae naturae legibus et a nemine coactus agit.*

DEMONSTR. Ex sola divinae naturae necessitate, vel (quod idem est) ex solis ejusdem naturae legibus, infinita absolute sequi, modo *Prop.* 16. ostendimus;

dimus; et *Prop.* 15. demonstravimus, nihil sine Deo esse, nec concipi posse; sed omnia in Deo esse; quare nihil extra ipsum esse potest, a quo ad agendum determinetur, vel cogatur, atque adeo Deus ex solis suae naturae legibus et a nemine coactus agit. *Q. E. D.*

COROLL. I. Hinc sequitur I°. nullam dari caussam, quae Deum extrinsece, vel intrinsece, praeter ipsius naturae perfectionem, incitet ad agendum.

COROLL. II°. Sequitur II. solum Deum esse caussam liberam. Deus enim solus ex sola suae naturae necessitate existit, (*per Prop.* 11. *et Coroll. Prop.* 14.) et ex sola suae naturae necessitate agit. (*per Prop. praeced.*) Adeoque (*per Defin.* 7.) solus est causa libera. *Q. E. D.*

SCHOL. Alii putant, Deum esse causam liberam, propterea quod potest, ut putant, efficere, ut ea, quae ex ejus natura sequi diximus, hoc est, quae in ejus potestate sunt, non fiant, sive ut ab ipso non producantur. Sed hoc idem est, ac si dicerent, quod Deus potest efficere, ut ex natura trianguli non sequatur, ejus tres angulos aequales esse duobus rectis; sive ut ex data causa non sequatur effectus, quod est ab-[18] surdum. Porro infra absque ope hujus Propositionis ostendam, ad Dei naturam neque intellectum, neque voluntatem pertinere. Scio equidem plures esse, qui putant, se posse demonstrare, ad Dei naturam summum intellectum et liberam voluntatem pertinere; nihil enim perfectius cognoscere sese ajunt, quod Deo tribuere possunt, quam id, quod in nobis summa est perfectio. Porro, tametsi Deum actu summe intelligentem concipiant, non tamen credunt, eum posse omnia, quae actu intelligit, efficere, ut existant; nam se eo modo Dei potentiam destruere putant. Si omnia, inquiunt, quae in ejus intellectu sunt, creavisset, nihil tum amplius creare potuisset, quod credunt Dei omnipotentiae repugnare; ideoque maluerunt Deum ad omnia indifferentem statuere,

tuere, nec aliud creantem praeter id, quod absoluta quadam voluntate decrevit creare. Verum ego me satis clare ostendisse puto, (*vid. Prop.* 16.) a summa Dei potentia, sive infinita natura, infinita infinitis modis, hoc est, omnia necessario effluxisse, vel semper eadem necessitate sequi; eodem modo, ac ex natura trianguli ab aeterno et in aeternum sequitur, ejus tres angulos aequari duobus rectis. Quare Dei omnipotentia actu ab aeterno fuit et in aeternum in eadem actualitate manebit. Et hoc modo Dei omnipotentia longe, meo quidem judicio, perfectior statuitur. Imo adversarii Dei omnipotentiam (liceat aperte loqui) negare videntur. Coguntur enim fateri, Deum infinita creabilia intelligere, quae tamen nunquam creare poterit. Nam alias, si scilicet omnia, quae intelligit, crearet, suam, juxta ipsos, exhauriret omnipotentiam et se imperfectum redderet. Ut igitur Deum perfectum statuant, eo rediguntur, ut simul statuere debeant, ipsum non posse omnia efficere, ad quae ejus potentia se extendit; quo absurdius, aut Dei omnipotentiae magis repugnans, non video, quid fingi possit. Porro, ut de intellectu et voluntate, quos Deo communiter tribuimus, hic etiam aliquid dicam; si ad aeternam Dei essentiam, intellectus scilicet et voluntas pertinent, aliud sane per utrumque hoc attributum intelligendum est, quam quod vulgo solent homines. Nam intellectus et voluntas, qui Dei essentiam constituerent, a nostro intellectu et voluntate, toto coelo differre deberent, nec in ulla re, praeterquam in nomine, convenire possent; non aliter scilicet, quam inter se conveniunt canis, signum coeleste, et canis, animal latrans. Quod sic demonstrabo. Si intellectus [19] ad divinam naturam pertinet, non poterit, uti noster intellectus, posterior, (ut plerisque placet), vel simul natura esse cum rebus intellectis, quandoquidem Deus omnibus rebus prior est causalitate; (*per Coroll.* 1. *Prop.*) sed contra veritas et

forma-

formalis rerum essentia ideo talis est, quia talis in Dei intellectu existit objective. Quare Dei intellectus, quatenus Dei essentiam constituere concipitur, est revera causa rerum, tam earum essentiae, quam earum existentiae; quod ab iis videtur etiam fuisse animadversum, qui Dei intellectum, voluntatem et potentiam unum et idem esse asseruerunt. Cum itaque Dei intellectus sit unica rerum causa, videlicet (ut ostendimus) tam earum essentiae, quam earum existentiae, debet ipse necessario ab iisdem differre, tam ratione essentiae, quam ratione existentiae. Nam causatum differt a sua causa praecise in eo, quod a causa habet. Ex. gr. homo est causa existentiae non vero essentiae alterius hominis; est enim haec aeterna veritas: et ideo secundum essentiam prorsus convenire possunt; in existendo autem differre debent; et propterea, si unius existentia pereat, non ideo alterius peribit; sed, si unius essentia destrui posset et fieri falsa, destrueretur etiam alterius essentia. Quapropter res, quae et essentiae et existentiae alicujus effectus est causa, a tali effectu differre debet, tam ratione essentiae, quam ratione existentiae. Atqui Dei intellectus est et essentiae et existentiae nostri intellectus causa: ergo Dei intellectus, quatenus divinam essentiam constituere concipitur, a nostro intellectu, tam ratione essentiae, quam ratione existentiae differt, nec in ulla re, praeterquam in nomine, cum eo convenire potest, ut volebamus. Circa voluntatem eodem modo proceditur, ut facile unusquisque videre potest.

PROPOS. XVIII. *Deus est omnium rerum causa immanens; non vero transiens.*

DEMONSTR. Omnia, quae sunt, in Deo sunt
[20] et per Deum concipi debent, (*per Prop.* 15.) adeoque (per Coroll 1. Prop. 6. huius) Deus rerum, quae in ipso sunt, est causa quod est primum. Deinde extra Deum nulla potest dari substantia, (*per Prop.* 14.)

14.) hoc est, (*per Defin.* 3.) res, quae extra Deum in se sit; quod erat secundum. Deus ergo est omnium rerum causa immanens; non vero transiens. *Q. E. D.*

Propos. XIX. *Deus, sive omnia Dei attributa, sunt aeterna.*

Demonstr. Deus enim (*per Defin.* 6) est substantia, quae (*per Prop.* 11.) necessario existit, hoc est, (*per Prop.* 7.) ad cujus naturam pertinet existere, sive (quod idem est) ex cujus definitione sequitur ipsum existere, adeoque (*per Defin.* 8.) est aeternus. Deinde per Dei attributa intelligendum est id, quod (*per Defin.* 4) Divinae substantiae essentiam exprimit, hoc est, id, quod ad substantiam pertinet: id ipsum, inquam, ipsa attributa involvere debent. Atqui ad naturam substantiae (*ut jam ex Prop.* 7. *demonstravi*) pertinet aeternitas, ergo unumquodque attributorum aeternitatem involvere debet, adeoque omnia sunt aeterna. *Q. E. D.*

Schol. Haec Propositio quam clarissime etiam patet ex modo, quo (*Prop.* 11.) Dei existentiam demonstravi. Ex ea, inquam, demonstratione constat, Dei existentiam, sicut ejus essentiam, aeternam esse veritatem. Deinde (*Prop.* 19. *Principiorum Cartesii*) alio etiam modo Dei aeternitatem demonstravi, nec opus est, eum hic repetere.

Propos. XX. *Dei existentia, ejusque essentia unum et idem sunt.*

Demonstr. Deus, (*per anteced. Prop.*) ejusque omnia attributa aeterna, hoc est, (*per Defin.* 8.) unumquodque ejus attributorum existentiam exprimit. Eadem ergo Dei attributa, quae (*per Defin.* 4.) Dei aeternam essentiam explicant, ejus simul aeternam existentiam explicant, hoc est, illud ipsum, quod essentiam Dei constituit, constituit simul ipsius existentiam, adeoque haec et ipsius essentia unum [21] et idem sunt. *Q. E. D.*

Coroll.

COROLL. I. Hinc sequitur I° Dei existentiam, sicut ejus essentiam, aeternam esse veritatem.

COROLL. II. Sequitur II°. Deum, sive omnia Dei attributa esse immutabilia. Nam, si ratione existentiae mutarentur, deberent etiam, (*per Prop. praeced.*) ratione essentiae mutari, hoc est (ut per se notum) ex veris falsa fieri; quod est absurdum.

PROPOS. XXI. *Omnia, quae ex absoluta natura alicujus attributi Dei sequuntur, semper et infinita existere debuerunt, sive per idem attributum aeterna et infinita sunt.*

DEMONSTR. Concipe, si fieri potest, (siquidem neges) aliquid in aliquo Dei attributo ex ipsius absoluta natura sequi, quod finitum sit et determinatam habeat existentiam sive durationem, ex. gr. ideam Dei in cogitatione. At cogitatio, quandoquidem Dei attributum supponitur, est necessario (*per Prop.* 11.) sua natura infinita. Verum, quatenus ipsa ideam Dei habet, finita supponitur. At (*per Defin* 2.) finita concipi non potest, nisi per ipsam cogitationem determinetur. Sed non per ipsam cogitationem, quatenus ideam Dei constituit, eatenus enim finita supponitur esse: Ergo per cogitationem, quatenus ideam Dei non constituit, quae tamen (*per Prop.* 11.) necessario existere debet. Datur igitur cogitatio non constituens ideam Dei, ac propterea ex ejus natura, quatenus est absoluta cogitatio, non sequitur necessario idea Dei. (Concipitur enim ideam Dei constituens et non constituens). Quod est contra hypothesin. Quare si idea Dei in cogitatione, aut aliquid (perinde est, quicquid sumatur, quandoquidem demonstratio universalis est) in aliquo Dei attributo ex necessitate absolutae naturae ipsius attributi sequatur, id debet necessario esse infinitum; quod erat primum.

Deinde id, quod ex necessitate naturae alicujus attributi ita sequitur, non potest determinatam habere

bere durationem. Nam, si neges, supponatur [22] res, quae ex necessitate naturae alicuius attributi sequitur, dari in aliquo Dei attributo, ex. gr. idea Dei in cogitatione, eaque supponatur aliquando non exstitisse, vel non exstitura. Cum autem cogitatio Dei attributum supponatur, debet et necessario et immutabilis existere. (*per Prop.* 11. *et Coroll.* 2. *Prop.* 20.) Quare ultra limites durationis ideae Dei (supponitur enim aliquando non extitisse, aut non exstitura) cogitatio sine idea Dei existere debebit; atqui hoc est contra hypothesin; supponitur enim, ex data cogitatione necessario sequi ideam Dei. Ergo idea Dei in cogitatione, aut aliquid, quod necessario ex absoluta natura alicujus attributi Dei sequitur, non potest determinatam habere durationem; sed per idem attributum aeternum est, quod erat secundum. Nota, hoc idem esse affirmandum de quacunque re, quae in aliquo Dei attributo ex Dei absoluta natura necessario sequitur.

PROPOS. XXII. *Quicquid ex alio Dei attributo, quatenus modificatum est tali modificatione, quae et necessario et infinita per idem existit, sequitur, debet quoque et necessario et infinitum existere.*

DEMONSTR. Hujus Propositionis demonstratio procedit eodem modo, ac demonstratio praecedentis.

PROPOS. XXIII. *Omnis modus, qui et necessario et infinitus existit, necessario sequi debuit, vel ex absoluta natura alicujus attributi Dei, vel ex aliquo attributo modificato modificatione, quae et necessario et infinita existit.*

DEMONSTR. Modus enim in alio est, per quod concipi debet, (*per Defin.* 5.) hoc est (*per Prop.* 15.) in solo Deo est et per solum Deum concipi potest. Si ergo modus concipitur necessario existere et [23] infinitus esse, utrumque hoc debet necessario concludi sive percipi per aliquod Dei attributum, quatenus

nus idem concipitur infinitatem et necessitatem existentiae, sive (*quod per Defin.* 8. *idem est*) aeternitatem exprimere, hoc est, (*per Defin.* 6. *et Prop.* 19.) quatenus absolute consideratur. Modus ergo, qui et necessario et infinitus existit, ex absoluta natura alicujus Dei attributi sequi debuit; hocque vel immediate (*de quo Prop.* 21.) vel mediante aliqua modificatione, quae ex ejus absoluta natura sequitur, hoc est, (*per Prop. praeced.*) quae et necessario et infinita existit. *Q. E. D.*

PROPOS. XXIV. *Rerum a Deo productarum essentia non involvit existentiam.*

DEMONSTR. Patet ex Definitione I. Id enim, cujus natura (in se scilicet considerata) involvit existentiam, causa est sui et ex sola suae naturae necessitate existit.

COROLL. Hinc sequitur, Deum non tantum esse causam, ut res incipiant existere; sed etiam, ut in existendo perseverent, sive, (ut termino Scholastico utar) Deum esse causam essendi rerum. Nam, sive res existant, quotiescunque ad earum essentiam attendimus, eandem nec existentiam, nec durationem involvere comperimus; adeoque earum essentia neque suae existentiae, neque suae durationis potest esse causa; sed tantum Deus, ad cujus solam naturam pertinet existere. (*per Coroll.* 1. *Prop.* 14.)

PROPOS. XXV. *Deus non tantum est causa efficiens rerum existentiae; sed etiam essentiae.*

DEMONSTR. Si negas, ergo rerum essentiae Deus non est causa; adeoque (*per Axiom.* 4. potest rerum essentia sine Deo concipi: atqui hoc (*per*
[24] *Prop.* 15.) est absurdum. Ergo rerum etiam essentiae Deus est causa. *Q. E. D.*

SCHOL. Haec Propositio clarius sequitur ex Propositione 16. Ex ea enim sequitur, quod ex data natura divina, tam rerum essentia, quam existentia debeat necessario concludi; et, ut verbo dicam, eo sensu,

sensu, quo Deus dicitur causa sui, etiam omnium rerum causa dicendus est, quod adhuc clarius ex sequenti Corollario constabit.

Coroll. Res particulares nihil sunt, nisi Dei attributorum affectiones, sive modi, quibus Dei attributa certo et determinato modo exprimuntur. Demonstratio patet ex Propositione 15. et Definitione 5.

Propos. XXVI. *Res, quae ad aliquid operandum determinata est, a Deo necessario sic fuit determinata; et, quae a Deo non est determinata, non potest se ipsam ad operandum determinare.*

Demonstr. Id, per quod res determinatae ad aliquid operandum dicuntur, necessario quid positivum est; (ut per se notum) adeoque, tam ejus essentiae, quam existentiae, Deus ex necessitate suae naturae est causa efficiens, (*per Prop.* 25. *et* 16.) quod erat primum. Ex quo etiam, quod secundo proponitur clarissime sequitur. Nam si res, quae a Deo determinata non est, se ipsam determinare posset, prima pars hujus falsa esset, quod est absurdum, ut ostendimus.

Propos. XXVII. *Res, quae a Deo ad aliquid operandum determinata est, se ipsam indeterminatam reddere non potest.*

Demonstr. Haec Propositio patet ex Axiomate tertio.

Propos. XXVIII. *Quodcunque singulare, sive quaevis res, quae finita est et determinatam habet existentiam, non potest existere, nec ad operandum determinari, nisi ad existendum et operandum determinetur ab alia causa, quae etiam finita est et determinatam habet existentiam: et rursus haec causa non potest etiam existere, neque ad operandum determinari, nisi ab alia, quae etiam finita est et determinetur ad existendum et operandum et sic in infinitum.* [25]

De-

DEMONSTR. Quicquid determinatum est ad existendum et operandum, a Deo sic determinatum est, (*per Prop.* 26. *et Coroll. Prop.* 24.) At id, quod finitum est et determinatam habet existentiam, ab absoluta natura alicujus Dei attributi produci non potuit; quicquid enim ex absoluta natura alicujus Dei attributi sequitur, id infinitum et aeternum est. (*per Prop.* 21.) Debuit ergo ex Deo vel aliquo ejus attributo sequi, quatenus aliquo modo affectum consideratur; praeter enim substantiam et modos nil datur, (*per Axiom.* 1. *et Defin.* 3. *et* 5.) et modi (*per Coroll. Prop.* 25.) nihil sunt, nisi Dei attributorum affectiones. At ex Deo, vel aliquo ejus attributo, quatenus affectum est modificatione, quae aeterna et infinita est, sequi etiam non potuit. (*per Prop.* 22.) Debuit ergo sequi, vel ad existendum et operandum determinari a Deo, vel aliquo ejus attributo, quatenus modificatum est modificatione, quae finita est, et determinatam habet existentiam. Quod erat primum. Deinde haec rursus causa, sive hic modus (*per eandem rationem, qua primam partem hujus jam jam demonstravimus*) debuit etiam determinari ab alia, quae etiam finita est et determinatam habet existentiam et rursus haec ultima (*per eandem rationem*) ab alia et sic semper (*per eandem rationem*) in infinitum. *Q. E. D.*

[26] SCHOL. Cum quaedam a Deo immediate produci debuerunt, videlicet ea, quae ex absoluta ejus natura necessario sequuntur, mediantibus his primis, quae tamen sine Deo nec esse, nec concipi possunt; hinc sequitur I°. quod Deus sit rerum immediate ab ipso productarum causa absolute proxima; non vero in suo genere, ut aiunt. Nam Dei effectus, sine sua causa, nec esse, nec concipi possunt. (*per Prop.* 15. *et Coroll. Prop.* 24.) Sequitur II°. quod Deus non potest proprie dici causa esse remota rerum singularium, nisi forte ea de causa, ut scilicet has ab iis, quas immediate produxit, vel potius, quae

ex

ex absoluta ejus natura sequuntur, distinguamus. Nam per causam remotam talem intelligimus, quae cum effectu nullo modo conjuncta est. At omnia, quae sunt, in Deo sunt et a Deo ita dependent, ut sine ipso nec esse, nec concipi possint.

PROPOS. XXIX. *In rerum natura nullum datur contingens; sed omnia ex necessitate divinae naturae determinata sunt ad certo modo existendum et operandum.*

DEMONSTR. Quicquid est, in Deo est: (*per Prop* 15.) Deus autem non potest dici res contingens. Nam (*per Prop.* 11.) necessario, non vero contingenter existit. Modi deinde divinae naturae ex eadem etiam necessario, non vero contingenter secuti sunt, (*per Prop.* 16.) idque, vel quatenus divina natura absolute, (*per Prop.* 21.) vel quatenus certo modo ad agendum determinata consideratur. (*per Prop.* 27.) Porro horum modorum Deus non tantum est causa, quatenus simpliciter existunt; (*per Coroll. Prop.* 24.) sed etiam, (*per Prop.* 26.) quatenus ad aliquid operandum determinati considerantur. Quod si a Deo (*per eand Prop.*) determinati non sint, impossibile; non vero contingens est, ut se ipsos determinent; et contra (*per Prop.* 27.) si a Deo determinati sint, impossibile, non vero contingens est, ut se ipsos indeterminatos reddant. Quare omnia ex necessitate divinae naturae determinata sunt, non tantum ad [27] existendum, sed etiam ad certo modo existendum et operandum, nullumque datur contingens. *Q. E. D.*

SCHOL. Antequam ulterius pergam, hic, quid nobis per Naturam naturantem et quid per Naturam naturatam intelligendum sit, explicare volo, vel potius monere. Nam ex antecedentibus jam constare existimo, nempe, quod per Naturam naturantem nobis intelligendum est id, quod in se est et per se concipitur, sive talia substantiae attributa, quae

aeter-

aeternam et infinitam essentiam exprimunt, hoc est, (*per Coroll.* 1. *Prop.* 14. *et Coroll.* 2. *Prop.* 17.) Deus, quatenus, ut causa libera, consideratur. Per Naturatam autem intelligo id omne, quod ex necessitate Dei naturae, sive uniuscujusque Dei attributorum sequitur, hoc est, omnes Dei attributorum modos, quatenus considerantur, ut res, quae in Deo sunt et quae sine Deo nec esse, nec concipi possunt.

PROPOS. XXX. *Intellectus actu finitus, aut actu infinitus, Dei attributa Deique affectiones comprehendere debet et nihil aliud.*

DEMONSTR. Idea vera debet convenire cum suo ideato, (*per Axiom.* 6.) hoc est (ut per se notum) id, quod in intellectu objective continetur, debet necessario in natura dari: atqui in natura (*per Coroll.* 1. *Prop.* 14.) non nisi una substantia datur, nempe Deus, nec ullae aliae affectiones, (*per Prop.* 15) quam quae in Deo sunt et quae (*per eandem Prop.*) sine Deo nec esse, nec concipi possunt; ergo intellectus actu finitus Dei attributa, Deique affectiones comprehendere debet et nihil aliud. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXI. *Intellectus actu, sive is finitus sit, sive infinitus, ut et voluntas, cupiditas, amor etc. ad Naturam naturatam; non vero ad naturantem referri debent.*

DEMONSTR. Per intellectum enim (*ut per se* [28] *notum*) non intelligimus absolutam cogitationem, sed certum tantum modum cogitandi, qui modus ab aliis, scilicet cupiditate, amore, etc. differt, adeoque (*per Defin.* 5.) per absolutam cogitationem concipi debet, nempe (*per Prop.* 15. *et Defin.* 6.) per aliquod Dei attributum, quod aeternam et infinitam cogitationis essentiam exprimit, ita concipi debet, ut sine ipso nec esse, nec concipi possit; ac propterea (*per Schol. Prop.* 29) ad Naturam natu-

naturatam, non vero naturantem referri debet, ut etiam reliqui modi cogitandi. *Q. E. D.*

Schol. Ratio, cur hic loquar de intellectu actu, non est, quia concedo, ullum dari intellectum potentia; sed, quia omnem confusionem vitare cupio, nolui loqui, nisi de re nobis quam clarissime percepta, de ipsa scilicet intellectione, qua nihil nobis clarius percipitur. Nihil enim intelligere possumus, quod ad perfectiorem intellectionis cognitionem non conducat.

Propos. XXXII. *Voluntas non potest vocari causa libera; sed tantum necessaria.*

Demonstr. Voluntas certus tantum cogitandi modus est, sicuti intellectus; adeoque (*per Prop.* 28.) unaquaeque volitio non potest existere, neque ad operandum determinari, nisi ab alia causa determinetur et haec rursus ab alia et sic porro in infinitum. Quod si voluntas infinita supponatur, debet etiam ad existendum et operandum determinari a Deo, non quatenus substantia absolute infinita est; sed quatenus attributum habet, quod infinitam et aeternam cogitationis essentiam exprimit. (*per Prop.* 23.) Quocumque igitur modo, sive finita, sive infinita concipiatur, causam requirit, a qua ad existendum et operandum determinetur; adeoque (*per Defin.* 7.) non potest dici causa libera, sed tantum necessaria, vel coacta. *Q. E. D.*

Coroll. I. Hinc sequitur I°. Deum non operari ex libertate voluntatis. [29]

Coroll. II. Sequitur II°. voluntatem et intellectum ad Dei naturam ita sese habere, ut motus et quies; et absolute, ut omnia naturalia, quae (*per Prop.* 29.) a Deo ad existendum et operandum certo modo determinari debent. Nam voluntas, ut reliqua omnia, causa indiget, a qua ad existendum et operandum certo modo determinetur. Et, quamvis ex

data

data voluntate, sive intellectu infinita sequantur; non tamen propterea Deus magis dici potest ex libertate voluntatis agere, quam propter ea, quae ex motu et quiete sequuntur (infinita enim ex his etiam sequuntur) dici potest ex libertate motus et quietis agere. Quare voluntas ad Dei naturam non magis pertinet, quam reliqua naturalia, sed ad ipsam eodem modo sese habet, ut motus et quies et omnia reliqua, quae ostendimus ex necessitate divinae naturae sequi et ab eadem ad existendum et operandum certo modo determinari.

Propos. XXXIII. *Res nullo alio modo, neque alio ordine a Deo produci potuerunt, quam productae sunt.*

Demonstr. Res enim omnes ex data Dei natura necessario sequutae sunt, (*per Prop* 16.) et ex necessitate naturae Dei determinatae sunt ad certo modo existendum et operandum. (*per Prop.* 29.) Si itaque res alterius naturae potuissent esse, vel alio modo ad operandum determinari, ut naturae ordo alius esset; ergo Dei etiam natura alia posset esse, quam jam est; ac proinde (*per Prop.* 11.) illa etiam deberet existere, et consequenter duo vel plures possent dari Dii, quod (*per Coroll.* 1. *Prop.* 14.) est absurdum. Quapropter res nullo alio modo, neque alio ordine etc. *Q. E. D.*

Schol. I. Quoniam his luce meridiana clarius [30] ostendi, nihil absolute in rebus dari, propter quod contingentes dicantur, explicare jam paucis volo, quid nobis per contingens erit intelligendum; sed prius, quid per necessarium et impossibile. Res aliqua necessaria dicitur, vel ratione suae essentiae, vel ratione causae. Rei enim alicujus existentia vel ex ipsius essentia et definitione, vel ex data causa efficiente necessario sequitur. Deinde his etiam de causis res aliqua impossibilis dicitur; nimirum quia vel

vel ipsius essentia, seu definitio contradictionem involvit, vel quia nulla causa externa datur, ad talem rem producendam determinata. At res aliqua nulla alia de causa contingens dicitur, nisi respectu defectus nostrae cognitionis. Res enim, cujus essentiam contradictionem involvere ignoramus, vel de qua probe scimus, eandem nullam contradictionem involvere, et tamen de ipsius existentia nihil certo affirmare possumus, propterea quod ordo causarum nos latet, ea nunquam, nec ut necessaria, nec ut impossibilis videri nobis potest, ideoque eandem vel contingentem, vel possibilem vocamus.

Schol. II. Ex praecedentibus clare sequitur, res summa perfectione a Deo fuisse productas, quandoquidem ex data perfectissima natura necessario secutae sunt. Neque hoc Deum ullius arguit imperfectionis; ipsius enim perfectio hoc nos affirmare coegit. Imo ex hujus contrario clare sequeretur, (ut modo ostendi) Deum non esse summe perfectum; nimirum quia, si res alio modo fuissent productae, Deo alia natura esset tribuenda, diversa ab ea, quam ex consideratione Entis perfectissimi coacti sumus ei tribuere. Verum non dubito, quin multi hanc sententiam, ut absurdam, explodant, nec animum ad eandem perpendendam intituere velint; idque nulla alia de causa, quam quia Deo aliam libertatem assueti sunt tribuere, longe diversam ab illa, quae a nobis (*Defin.* 6.) tradita est; videlicet, absolutam voluntatem. Verum neque etiam dubito, si rem meditari vellent, nostrarumque demonstrationum seriem recte secum perpendere, quin tandem talem libertatem, qualem jam Deo tribuunt, non tantum ut nugatoriam, [31] sed ut magnum scientiae obstaculum, plane rejicient. Nec opus est, ut ea, quae in Scholio Propositionis 17. dicta sunt, hic repetam. Attamen in eorum gratiam adhuc ostendam, quod, quamvis concedatur, voluntatem ad Dei essentiam pertinere, ex

ejus perfectione nihilominus sequatur, res nullo alio potuisse modo, neque ordine a Deo creari; quod facile erit ostendere, si prius consideremus id, quod ipsimet concedunt, videlicet ex solo Dei decreto et voluntate pendere, ut unaquaeque res id, quod est, sit. Nam alias Deus omnium rerum causa non esset. Deinde quod omnia Dei decreta ab aeterno ab ipso Deo sancita fuerunt. Nam alias imperfectionis et inconstantiae argueretur. At cum in aeterno non detur *quando*, nec *ante*, nec *post*; hinc, ex sola scilicet Dei perfectione, sequitur, Deum aliud decernere nunquam posse, nec unquam potuisse; sive Deum ante sua decreta non fuisse, nec sine ipsis esse posse. At dicunt, quod, quamvis supponeretur, quod Deus aliam rerum naturam fecisset, vel quod ab aeterno aliud de natura ejusque ordine decrevisset, nulla inde in Deo sequeretur imperfectio. Verum si hoc dicant, concedent simul, Deum posse sua mutare decreta. Nam si Deus de natura, ejusque ordine aliud, quam decrevit, decrevisset, hoc est, ut aliud de natura voluisset et concepisset, alium necessario, quam jam habet intellectum et aliam, quam jam habet, voluntatem habuisset. Et si Deo alium intellectum aliamque voluntatem tribuere licet, absque ulla ejus essentiae, ejusque perfectionis mutatione; quid causae est, cur jam non possit sua de rebus creatis decreta mutare et nihilominus aeque perfectus manere? Ejus enim intellectus et voluntas circa res creatas et earum ordinem in respectu suae essentiae et perfectionis, perinde est quomodocunque concipiatur. Deinde omnes, quos vidi, Philosophi concedunt, nullum in Deo dari intellectum potentia, sed tantum actu; cum autem et ejus intellectus et ejus voluntas ab ejusdem essentia non distinguantur, uti etiam omnes concedunt; sequitur ergo hinc etiam, quod, si Deus alium intellectum actu habuisset et aliam voluntatem, ejus etiam essentia alia necessario esset; ac proinde, (ut a principio conclusi) si aliter

res

res, quam jam ſunt, a Deo productae eſſent, [32] Dei intellectus, ejuſque voluntas, hoc eſt (ut conceditur) ejus eſſentia alia eſſe deberet, quod eſt abſurdum.

Cum itaque res nullo alio modo, nec ordine à Deo produci potuerint, et, hoc verum eſſe, ex ſumma Dei perfectione ſequatur; nulla profecto ſana ratio perſuadere nobis poteſt, ut credamus, quod Deus noluerit omnia, quae in ſuo intellectu ſunt, eadem illa perfectione, qua ipſa intelligit, creare. At dicent, in rebus nullam eſſe perfectionem neque imperfectionem; ſed id, quod in ipſis eſt, propter quod perfectae ſunt aut imperfectae, et bonae aut malae dicuntur, a Dei tantum voluntate pendere; atque adeo, ſi Deus voluiſſet, potuiſſet efficere, ut id, quod jam perfectio eſt, ſumma eſſet imperfectio et contra. Verum quid hoc aliud eſſet, quam aperte affirmare, quod Deus, qui id, quod vult, neceſſario intelligit, ſua voluntate efficere poſſit, ut res, alio modo, quam intelligit, intelligat, quod (ut modo oſtendi) magnum eſt abſurdum. Quare argumentum in ipſos retorquere poſſum, hoc modo. Omnia a Dei poteſtate pendent. Ut res itaque aliter ſe habere poſſint, neceſſario Dei voluntas aliter ſe habere etiam deberet; atqui Dei voluntas aliter ſe habere nequit, (ut modo ex Dei perfectione evidentiſſime oſtendimus.) Ergo neque res aliter ſe habere poſſunt. Fateor, hanc opinionem, quae omnia indifferenti cuidam Dei voluntati ſubjicit et ab ipſius beneplacito omnia pendere ſtatuit, minus a vero aberrare, quam illorum, qui ſtatuunt, Deum omnia ſub ratione boni agere. Nam hi aliquid extra Deum videntur ponere, quod a Deo non dependet, ad quod Deus, tanquam ad exemplar, in operando attendit, vel ad quod, tanquam ad certum ſcopum, collimat. Quod profecto nihil aliud eſt, quam Deum fato ſubjicere, quo nihil de Deo abſurdius ſtatui poteſt, quem oſtendimus tam omnium rerum eſſentiae, quam

earum exiſtentiae primam et unicam liberam cauſam eſſe. Quare non eſt, ut in hoc abſurdo refutando tempus conſumam.

PROPOS. XXXIV. *Dei potentia eſt ipſa ipſius eſſentia.*

DEMONSTR. Ex ſola enim neceſſitate Dei eſſen-
[33] tiae ſequitur, Deum eſſe cauſam ſui, (*per Prop.* 11.) et (*per Prop.* 16. *ejusque Coroll.*) omnium rerum. Ergo potentia Dei, qua ipſe et omnia ſunt et agunt, eſt ipſa ipſius eſſentia. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXV. *Quicquid concipimus in Dei poteſtate eſſe, id neceſſario eſt.*

DEMONSTR. Quicquid enim in Dei poteſtate eſt, id (*per Prop. praeced.*) in ejus eſſentia ita debet comprehendi, ut ex ea neceſſario ſequatur, adeoque neceſſario eſt. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXVI. *Nihil exiſtit, ex cujus natura aliquis effectus non ſequatur.*

DEMONSTR. Quicquid exiſtit, Dei naturam, ſive eſſentiam certo et determinato modo exprimit, (*per Prop.* 25.) hoc eſt, (*per Prop.* 34.) quicquid exiſtit, Dei potentiam, quae omnium rerum cauſa eſt, certo et determinato modo exprimit, adeoque (*per Prop.* 16.) ex eo aliquis effectus ſequi debet. *Q. E. D.*

APPENDIX. His Dei naturam ejuſque proprietates explicui, ut, quod neceſſario exiſtat; quod ſit unicus; quod ex ſola ſuae naturae neceſſitate ſit et agat; quod ſit omnium rerum cauſa libera et quomodo; quod omnia in Deo ſint et ab ipſo ita pendeant, ut ſine ipſo nec eſſe, nec concipi poſſint; et denique quod omnia a Deo fuerint praedeterminata, non quidem ex libertate voluntatis, ſive abſoluto beneplacito, ſed ex abſoluta Dei natura, ſive infinita potentia. Porro ubicunque data fuit occaſio, praejudi-

cia

cia, quae impedire poterant, quo minus meae demonſtrationes perciperentur, amovere curavi; ſed quia non pauca adhuc reſtant praejudicia, quae etiam, imo maxime impedire poterant et poſſunt, quo minus homines rerum concatenationem eo, quo ipſam explicui, modo amplecti poſſint, eadem hic ad examen rationis vocare operae pretium duxi. Et quoniam omnia, quae hic indicare ſuſcipio praeju- [4]
dicia pendent ab hoc uno, quod ſcilicet communiter ſupponant homines, omnes res naturales, ut ipſos, propter finem agere; imo, ipſum Deum omnia ad certum aliquem finem dirigere, pro certo ſtatuant: dicunt enim, Deum omnia propter hominem feciſſe, hominem autem, ut ipſum coleret. Hoc igitur unum prius conſiderabo, quaerendo ſcilicet, *primo* cauſam, cur plerique hoc in praejudicio acquieſcant et omnes natura adeo propenſi ſint ad idem amplectendum. *Deinde* ejuſdem falſitatem oſtendam et *tandem*, quomodo ex hoc orta ſint praejudicia de *bono* et *malo*, *merito* et *peccato*, *laude* et *vituperio*, *ordine* et *confuſione*, *pulchritudine* et *deformitate*, et de aliis hujus generis. Verum, haec ab humanae mentis natura deducere, non eſt hujus loci. Satis hic erit, ſi pro fundamento id capiam, quod apud omnes debet eſſe in confeſſo; nempe hoc, quod omnes homines rerum cauſarum ignari naſcuntur et quod omnes appetitum habent ſuum utile quaerendi, cujus rei ſunt conſcii. Ex his enim ſequitur, *primo*, quod homines, ſe liberos eſſe, opinentur, quandoquidem ſuarum volitionum ſuique appetitus ſunt conſcii, et de cauſis, a quibus diſponuntur ad appetendum et volendum, quia earum ſunt ignari, ne per ſomnium cogitant. Sequitur *ſecundo*, homines omnia propter finem agere, videlicet propter utile, quod appetunt; unde fit, ut ſemper rerum peractarum cauſas finales tantum ſcire expetant et, ubi ipſas audiverint, quieſcant; nimirum, quia nullam habent cauſam ulterius dubitandi. Sin autem eaſdem ex alio audire nequeant, nihil

nihil iis restat, nisi ut ad semet se convertant, et ad fines, a quibus ipsi ad similia determinari solent, reflectant et sic ex suo ingenio ingenium alterius necessario judicant. Porro cum in se et extra se non pauca reperiant media, quae ad suum utile assequendum non parum conducant, ut ex. gr. oculos ad videndum, dentes ad masticandum, herbas et animantia ad alimentum, solem ad illuminandum, mare ad alendum pisces etc. hinc factum, ut omnia naturalia, tanquam ad suum utile media, considerent; et quia illa media ab ipsis inventa, non autem parata esse sciunt, hinc causam credendi habuerunt, aliquem alium esse, qui illa media in eorum usum paraverit. Nam postquam res, ut media, considerave-
[35] runt, credere non potuerunt, easdem se ipsas fecisse; sed ex mediis, quae sibi ipsi parare solent, concludere debuerunt, dari aliquem, vel aliquos naturae rectores, humana praeditos libertate, qui ipsis omnia curaverint et in eorum usum omnia fecerint. Atque horum etiam ingenium, quandoquidem de eo nunquam quid audiverant, ex suo judicare debuerunt; atque hinc statuerunt, Deos omnia in hominum usum dirigere, ut homines sibi devinciant et in summo ab iisdem honore habeantur; unde factum, ut unusquisque diversos Deum colendi modos ex suo ingenio excogitaverit, ut Deus eos supra reliquos diligeret et totam naturam in usum coecae illorum cupiditatis et insatiabilis avaritiae dirigeret. Atque ita hoc praejudicium in superstitionem versum est et altas in mentibus egit radices; quod in causa fuit, ut unusquisque maximo conatu omnium rerum *causas finales* intelligere, easque explicare studeret. Sed dum quaesiverunt ostendere, naturam nihil frustra (hoc est, quod in usum hominum non sit) agere, nihil aliud videntur ostendisse, quam naturam, Deosque aeque, ac homines, delirare. Vide quaeso, quo res tandem evasit! Inter tot naturae commoda non pauca reperire debuerunt incommoda, tempestates

ſtates ſcilicet, terrae motus, morbos etc. atque haec ſtatuerunt propterea evenire, quod Dii irati eſſent ob injurias, ſibi ab hominibus factas, ſive ob peccata in ſuo cultu commiſſa; et quamvis experientia indies reclamaret, ac infinitis exemplis oſtenderet, commoda atque incommoda piis aeque ac impiis promiſcue evenire, non ideo ab inveterato praejudicio deſtiterunt. Facilius enim iis fuit, hoc inter alia incognita; quorum uſum ignorabant, ponere et ſic praeſentem ſuum et innatum ſtatum ignorantiae retinere, quam totam illam fabricam deſtruere et novam excogitare. Unde pro certo ſtatuerunt, Deorum judicia humanum captum longiſſime ſuperare: quae ſane unica fuiſſet cauſa, ut veritas humanum genus in aeternum lateret; niſi Matheſis, quae non circa fines, ſed tantum circa figurarum eſſentias et proprietates verſatur, aliam veritatis normam hominibus oſtendiſſet; et praeter Matheſin aliae etiam adſignari poſſunt cauſae, (quas hic enumerare ſupervacaneum eſt) a quibus fieri potuit, ut homines communia haec praejudicia animadverterent et in ve- [36]
ram rerum cognitionem ducerentur.

His ſatis explicui id, quod primo loco promiſi. Ut jam autem oſtendam, naturam finem nullum ſibi praefixum habere et omnes cauſas finales nihil, niſi humana eſſe figmenta, non opus eſt multis. Credo enim id jam ſatis conſtare, tam ex fundamentis et cauſis, unde hoc praejudicium originem ſuam traxiſſe oſtendi, [illegible]am ex *Propoſitione* 16 et *Corollario Propoſitioni*[illegible] et praeterea ex iis omnibus, quibus oſtendi, omnia naturae aeterna quadam neceſſitate ſummaque perfectione procedere. Hoc tamen adhuc addam, nempe, hanc de fine doctrinam naturam omnino evertere. Nam id, quod revera cauſa eſt, ut effectum conſiderat et contra. Deinde id, quod natura prius eſt, facit poſterius. Et denique id, quod ſupremum et perfectiſſimum eſt, reddit imperfectiſſimum.

mum. Nam, (duobus prioribus omissis, quia per se manifesta sunt) ut ex *Propositionibus* 21. 22. et 23. constat, ille effectus perfectissimus est, qui a Deo immediate producitur et quo pluribus aliquid causis intermediis indiget, ut producatur, eo imperfectius est. At si res, quae immediate a Deo productae sunt, ea de causa factae essent, ut Deus finem assequeretur suum, tum necessario ultimae, quarum de causa priores factae sunt, omnium praestantissimae essent. Deinde haec doctrina Dei perfectionem tollit. Nam, si Deus propter finem agit, aliquid necessario appetit, quo caret. Et, quamvis Theologi et Metaphysici distinguant inter finem indigentiae et finem assimilationis, fatentur tamen Deum omnia propter se, non vero propter res creandas egisse; quia nihil ante creationem praeter Deum assignare possunt, propter quod Deus ageret; adeoque necessario fateri coguntur, Deum iis, propter quae media parare voluit, caruisse, eaque cupivisse; ut per se clarum. Nec hic praetereundum est, quod hujus doctrinae Sectatores, qui in assignandis rerum finibus suum ingenium ostentare voluerunt, ad hanc suam doctrinam probandam, novum attulerunt modum argumentandi, reducendo scilicet, non ad impossibile, sed ad ignorantiam; quod ostendit nullum aliud fuisse huic doctrinae argumentandi medium. Nam si ex gr. ex culmine aliquo lapis in alicujus caput ceciderit eumque interfecerit, hoc modo demonstrabunt, lapidem ad hominem interficiendum cecidisse. Ni enim eum in finem, [37] Deo id volente, ceciderit, quomodo tot circumstantiae (saepe enim multae simul concurrunt) casu concurrere potuerunt? Respondebis fortasse, id ex eo, quod ventus flavit et quod homo illac iter habebat, evenisse. At instabunt, cur ventus illo tempore flavit? cur homo illo eodemque tempore illac iter habebat? Si iterum respondeas, ventum tum ortum, quia mare praecedenti die, tempore adhuc tranquillo, agitari inceperat, et quod homo ab amico invitatus fuerat;

fuerat; instabunt iterum, quia nullus rogandi finis, cur autem mare agitabatur? cur homo in illud tempus invitatus fuit? et sic porro causarum causas rogare non cessabunt, donec ad Dei voluntatem, hoc est, ignorantiae asylum confugeris. Sic etiam, ubi corporis humani fabricam vident, stupescunt et ex eo, quod tantae artis causas ignorant, concludent, eandem non mechanica, sed divina, vel supernaturali arte fabricari, talique modo constitui, ut una pars alteram non laedat. Atque hinc fit, ut qui miraculorum causas veras quaerit, quique res naturales, ut doctus, intelligere, non autem, ut stultus, admirari studet, passim pro haeretico et impio habeatur et proclametur ab iis, quos vulgus tanquam naturae Deorumque interpretes adorat. Nam sciunt, quod, sublata ignorantia, stupor, hoc est, unicum argumentandi tuendaeque suae auctoritatis medium, quod habent, tollitur. Sed haec relinquo et ad id, quod *tertio* loco hic agere constitui, pergo.

Postquam homines sibi persuaserunt, omnia, quae fiunt, propter ipsos fieri; id in unaquaque re praecipuum judicare debuerunt, quod ipsis utilissimum et illa omnia praestantissima aestimare, a quibus optime afficiebantur. Unde has formare debuerunt notiones, quibus rerum naturas explicarent, scilicet, *Bonum*, *Malum*, *Ordinem*, *Confusionem*, *Calidum*, *Frigidum*, *Pulchritudinem* et *Deformitatem etc.* et quia se liberos existimant, inde hae notiones ortae sunt, scilicet, *Laus* et *Vituperium*, *Peccatum* et *Meritum;* sed has infra, postquam de natura humana egero, illas autem hic breviter explicabo. Nempe id omne, quod ad valetudinem et ad Dei cultum conducit, *Bonum*; quod autem iis contrarium est, *Malum* vocaverunt. Et quia ii, qui rerum naturam non intelligunt, nihil de rebus affirmant, sed res tantummodo imaginantur et imaginationem pro intellectu capiunt, ideo ordinem in rebus esse firmi-

[38] firmiter credunt, rerum, suaeque naturae ignari. Nam cum ita sint dispositae, ut, cum nobis per sensus repraesentantur, eas facile imaginari et consequenter earum facile recordari possimus, easdem bene ordinatas; si vero contra, ipsas male ordinatas sive confusas esse dicimus. Et quoniam ea nobis prae caeteris grata sunt, quae facile imaginari possumus, ideo homines ordinem confusioni praeferunt; quasi ordo aliquid in natura praeter respectum ad nostram imaginationem esset. Dicuntque Deum omnia ordine creasse et hoc modo ipsi nescientes Deo imaginationem tribuunt; nisi velint forte, Deum, humanae imaginationi providentem, res omnes eo disposuisse modo, quo ipsas facillime imaginari possent; nec moram forsan iis injiciet, quod infinita reperiantur, quae nostram imaginationem longe superant et plurima, quae ipsam, propter ejus imbecillitatem, confundunt. Sed de hac re satis. Caeterae deinde notiones etiam praeter imaginandi modos, quibus imaginatio diversimode afficitur, nihil sunt, et tamen ab ignaris, tanquam praecipua rerum attributa, considerantur; quia, ut jam diximus, res omnes propter ipsos factas esse, credunt; et rei alicujus naturam bonam, vel malam, sanam, vel putridam et corruptam dicunt, prout ab eadem afficiuntur. Ex. gr. si motus, quem nervi ab objectis, per oculos repraesentatis, accipiunt, valetudini conducat, objecta, a quibus causatur, pulchra dicuntur, quae autem contrarium cient, deformia. Quae deinde per nares sensum movent, odorifera, vel foetida vocant, quae per linguam, dulcia, aut amara, sapida aut insipida etc. Quae autem per tactum, dura, aut mollia; aspera, aut laevia etc. Et quae denique aures movent, strepitum, sonum, vel harmoniam edere dicuntur, quorum postremum homines adeo dementavit, ut Deum etiam harmonia delectari crederent. Nec desunt Philosophi, qui sibi persuaserint, motus coelestes harmoniam componere.

Quae

Quae omnia satis ostendunt, unumquemque pro dispositione cerebri de rebus judicasse, vel potius imaginationis affectiones pro rebus accepisse. Quare non mirum est, (ut hoc etiam obiter notemus) quod inter homines tot, quot experimur, controversiae ortae sint, ex quibus tandem Scepticismus. Nam, quamvis humana corpora in multis conveniant; in plurimis tamen discrepant, et ideo id, quod uni bonum, alteri malum videtur; quod uni ordinatum, [39] alteri confusum; quod uni gratum, alteri ingratum est; et sic de caeteris, quibus hic supersedeo, cum quia hujus loci non est de his ex professo agere, tum quia hoc omnes satis experti sunt. Omnibus enim in ore est, quot capita, tot sensus, suo quemque sensu abundare, non minora cerebrorum, quam palatorum esse discrimina: quae sententiae satis ostendunt, homines pro dispositione cerebri de rebus judicare, resque potius imaginari, quam intelligere. Res enim si intellexissent, illae omnes, teste Mathesi, si non allicerent, ad minimum convincerent.

Videmus itaque omnes rationes, quibus vulgus solet naturam explicare, modos esse tantummodo imaginandi, nec ullius rei naturam; sed tantum imaginationis constitutionem indicare; et quia nomina habent, quasi essent entium, extra imaginationem existentium, eadem entia, non rationis, sed imaginationis voco; atque adeo omnia argumenta, quae contra nos ex similibus notionibus petuntur, facile propulsari possunt. Solent enim multi sic argumentari. Si omnia ex necessitate perfectissimae Dei naturae sunt consecuta, unde ergo tot imperfectiones in natura ortae? videlicet, rerum corruptio ad foetorem usque, rerum deformitas, quae nauseam moveat, confusio, malum, peccatum etc. Sed, ut modo dixi, facile confutantur. Nam rerum perfectio ex sola earum natura et potentia est aestimanda, nec ideo res magis aut minus perfectae sunt, pro-

propterea

pterea quod hominum sensum delectant, vel offendunt; quod humanae naturae conducunt, vel quod eidem repugnant. Iis autem, qui quaerunt, cur Deus omnes homines non ita creavit, ut solo rationis ductu gubernarentur? nihil aliud respondeo, quam quia ei non defuit materia ad omnia, ex summo nimirum ad infimum perfectionis gradum, creanda; vel magis proprie loquendo, quia ipsius naturae leges adeo amplae fuerunt, ut sufficerent ad omnia, quae ab aliquo infinito intellectu concipi possunt, producenda, ut Propositione 16. demonstravi. Haec sunt, quae hic notare suscepi, praejudicia. Si quaedam hujus farinae adhuc restant, poterunt eadem ab unoquoque mediocri meditatione emendari.

Finis Partis Primae.

ETHI-

ETHICES

PARS SECVNDA, DE NATVRA ET ORIGINE MENTIS.

Transeo jam ad ea explicanda, quae ex Dei, sive Entis aeterni et infiniti essentia necessario debue- [40] *runt sequi. Non quidem omnia; infinita enim infinitis modis ex ipsa debere sequi Prop. 16. Part. 1. demonstravimus: sed ea solummodo, quae nos ad Mentis humanae ejusque summae beatitudinis cognitionem, quasi manu, ducere possunt.*

Definit I. Per corpus intelligo modum, qui Dei essentiam, quatenus, ut res extensa, consideratur, certo et determinato modo exprimit; *vid. Coroll. Prop.* 25. *p.* 1.

II. Ad essentiam alicujus rei id pertinere dico, quo dato res necessario ponitur et quo sublato res necessario tollitur; vel id, sine quo res, et vice versa quod sine re nec esse nec concipi potest.

III. Per ideam intelligo Mentis conceptum, quem Mens format, propterea quod res est cogitans.

Explic. *Dico potius conceptum, quam perceptionem, quia perceptionis nomen indicare videtur, Mentem ab objecto pati. At conceptus actionem* [41] *Mentis exprimere videtur.*

IV. Per ideam adaequatam intelligo ideam, quae, quatenus in se sine relatione ad objectum considera-

deratur, omnes verae ideae proprietates, ſive denominationes intrinſecas habet.

Explic. *Dico intrinſecas, ut illam ſecludam, quae extrinſeca eſt, nempe convenientiam ideae cum ſuo ideato.*

V. Duratio eſt indefinita exiſtendi continuatio.

Explic. *Dico indefinitam, quia per ipſam rei exiſtentis naturam determinari nequaquam poteſt, neque etiam a cauſa efficiente, quae ſcilicet rei exiſtentiam neceſſario ponit, non autem tollit.*

VI. Per realitatem et perfectionem idem intelligo.

VII. Per res ſingulares intelligo res, quae finitae ſunt et determinatam habent exiſtentiam. Quod ſi plura Individua in una actione ita concurrant, ut omnia ſimul unius effectus ſint cauſa, eadem omnia eatenus, ut unam rem ſingularem, conſidero.

Axiomata. I. Hominis eſſentia non involvit neceſſariam exiſtentiam, hoc eſt, ex naturae ordine tam fieri poteſt, ut hic et ille homo exiſtat, quam ut non exiſtat.

II. Homo cogitat.

III. Modi cogitandi, ut amor, cupiditas, vel quicunque nomine affectus animi inſigniuntur, non dantur, niſi in eodem Individuo detur idea rei ama-
[42] tae, deſideratae etc. At idea dari poteſt, quamvis nullus alius detur cogitandi modus.

IV. Nos corpus quoddam multis modis affici ſentimus.

V. Nullas res ſingulares praeter corpora et cogitandi modos, ſentimus, nec percipimus.

Poſtulata vide poſt 13 Propoſitionem.

Propos. I. *Cogitatio attributum Dei eſt, ſive Deus eſt res cogitans.*

De-

Demonstr. Singulares cogitationes, sive haec et illa cogitatio modi sunt, qui Dei naturam certo et determinato modo exprimunt. (*per Coroll. Prop.* 25. *p.* 1.) Competit ergo Deo (*per Defin.* 5. *p.* 1.) attributum, cujus conceptum singulares omnes cogitationes involvunt, per quod etiam concipiuntur. Est igitur Cogitatio unum ex infinitis Dei attributis, quod Dei aeternam et infinitam essentiam exprimit, (*vid. Defin.* 6. *p.* 1.) sive Deus est res cogitans. *Q. E. D.*

Schol. Patet etiam haec Propositio ex hoc, quod nos possumus ens cogitans infinitum concipere: Nam quo plura ens cogitans potest cogitare, eo plus realitatis sive perfectionis idem continere concipimus; ergo ens, quod infinita infinitis modis cogitare potest, est necessario virtute cogitandi infinitum. Cum itaque, ad solam cogitationem attendendo, Ens infinitum concipiamus, est necessario (*per Defin.* 4. *et* 6. *p.* 1.) cogitatio unum ex infinitis Dei attributis, ut volebamus.

Propos. II. *Extensio attributum Dei est, sive Deus est res extensa.*

Demonstr. Hujus eodem modo procedit, [43] ac demonstratio praecedentis Propositionis.

Propos. III. *In Deo datur necessario idea, tam ejus essentiae, quam omnium, quae ex ipsius essentia necessario sequuntur.*

Demonstr. Deus enim (*per Prop.* 1. *hujus*) infinita infinitis modis cogitare, sive (*quod idem est, per Prop.* 16. *p.* 1.) ideam suae essentiae et omnium, quae necessario ex ea sequuntur, formare potest. Atqui omne id, quod in Dei potestate est, necessario est; (*per Prop.* 35. *p.* 1.) ergo datur necessario talis idea, et (*per Prop.* 15. *p.* 1.) non nisi in Deo. *Q. E. D.*

Schol. Vulgus per Dei potentiam intelligit Dei liberam voluntatem et jus in omnia, quae sunt, quaeque propterea communiter, ut contingentia, considerantur. Deum enim potestatem omnia de-

struendi

struendi habere dicunt et in nihilum redigendi. Dei porro potentiam cum potentia Regum saepissime comparant. Sed hoc in Corollario 1. et 2. Propositionis 32. partis 1. refutavimus et Propositione 16. partis 1. ostendimus, Deum eadem necessitate agere, qua seipsum intelligit, hoc est, sicuti ex necessitate divinae naturae sequitur, (sicut omnes uno ore statuunt) ut Deus seipsum intelligat, eadem etiam necessitate sequitur, ut Deus infinita infinitis modis agat. Deinde Propositione 34. partis 1. ostendimus, Dei potentiam nihil esse, praeterquam Dei actuosam essentiam; adeoque tam nobis impossibile est concipere, Deum non agere, quam Deum non esse. Porro si haec ulterius persequi liberet, possem hic ulterius ostendere potentiam illam, quam vulgus Deo affingit, non tantum humanam esse, (quod ostendit Deum hominem, vel instar homnis a vulgo concipi) sed etiam impotentiam involvere. Sed nolo de eadem re toties sermonem instituere. Lectorem solummodo iterum [44] atque iterum rogo, ut, quae in prima parte, ex Propositione 16. usque ad finem de hac re dicta sunt, semel atque iterum perpendat. Nam nemo ea, quae volo, percipere recte poterit, nisi magnopere caveat, ne Dei potentiam cum humana Regum potentia vel jure confundat.

PROPOS. IV. *Idea Dei, ex qua infinita infinitis modis sequuntur, unica tantum esse potest.*

DEMONSTR. Intellectus infinitus nihil, praeter Dei attributa ejusque affectiones, comprehendit. (*per Prop.* 80. *p.* 1) Atqui Deus est unicus. (*per Coroll.* 1. *Prop.* 14. *p.* 1.) Ergo idea Dei, ex qua infinita infinitis modis sequuntur, unica tantum esse potest. *Q. E. D.*

PROPOS. V. *Esse formale idearum Deum, quatenus tantum ut res cogitans consideratur, pro causa agnoscit et non, quatenus alio attributo explicatur. Hoc est, tam Dei attributorum, quam rerum*

rum singularium ideae non ipsa ideata, sive res perceptas pro causa efficiente agnoscunt; sed ipsum Deum, quatenus est res cogitans.

DEMONSTR. Patet quidem ex Propositione 5. hujus. Ibi enim concludebamus, Deum ideam suae essentiae et omnium, quae ex eâ necessario sequuntur, formare posse ex hoc solo, nempe, quod Deus est res cogitans et non ex eo, quod sit suae ideae objectum. Quare Esse formale idearum Deum, quatenus est res cogitans, pro causa agnoscit. Sed aliter hoc modo demonstratur. Esse formale idearum modus est cogitandi, (*ut per se notum*) hoc est (*per Coroll. Prop.* 25. P. I.) modus, qui Dei naturam, quatenus est res cogitans certo modo exprimit, adeoque (*per Prop* 10. P. I.) nullius alterius attributi Dei conceptum involvit et consequenter (*per Ax.* 4. P. I.) nullius alterius attributi, nisi cogitationis, est effectus: adeoque esse formale idearum Deum, [45] quatenus tantum, ut res cogitans, consideratur etc. *Q. E. D.*

PROPOS. VI. *Cujuscunque attributi modi Deum, quatenus tantum sub illo attributo, cujus modi sunt, et non, quatenus sub ullo alio consideratur, pro causa habent.*

DEMONSTR. Unumquodque enim attributum per se absque alio concipitur. (*per Prop.* 10. P. I.) Quare uniuscujusque attributi modi conceptum sui attributi, non autem alterius involvunt; adeoque (*per Axiom.* 4. P. I.) Deum, quatenus tantum sub illo attributo, cujus modi sunt, et non, quatenus sub ullo alio consideratur, pro causa habent. *Q. E. D.*

COROLL. Hinc sequitur, quod Esse formale rerum, quae modi non sunt cogitandi, non sequitur ideo ex divina natura, quia res prius cognovit; sed eodem modo, eademque necessitate res ideatae ex suis attributis consequuntur et concluduntur, ac ideas ex attributo Cogitationis consequi ostendimus.

PROPOS. VII. *Ordo et connexio idearum idem est, ac ordo et connexio rerum.*

DEMONSTR. Patet ex Ax. 4. P. 1. Nam cujuscunque causati idea a cognitione causae, cujus est effectus, dependet.

COROLL. Hinc sequitur, quod Dei cogitandi potentia aequalis est ipsius actuali agendi potentiae. Hoc est: Quicquid ex infinita Dei natura sequitur formaliter, id omne ex Dei idea eodem ordine eademque connexione sequitur in Deo objective.

[46] SCHOL. Hic, antequam ulterius pergamus, revocandum nobis in memoriam est id, quod supra ostendimus; nempe, quod quicquid ab infinito intellectu percipi potest, tanquam substantiae essentiam constituens, id omne ad unicam tantum substantiam pertinet; et consequenter quod substantia cogitans et substantia extensa una eademque est substantia, quae jam sub hoc, jam sub illo attributo comprehenditur. Sic etiam modus extensionis et idea illius modi una eademque est res; sed duobus modis expressa; quod quidam Hebraeorum quasi per nebulam vidisse videntur, qui scilicet statuunt, Deum, Dei intellectum, resque ab ipso intellectas unum et idem esse. Ex. gr. circulus in natura existens et idea circuli existentis, quae etiam in Deo est, una, eademque est res, quae per diversa attributa explicatur; et ideo sive naturam sub attributo Extensionis, sive sub attributo Cogitationis, sive sub alio quocunque concipiamus, unum eundemque ordinem, sive unam eandemque causarum connexionem, hoc est, easdem res invicem sequi reperiemus. Nec ulla alia de causa dixi, quod Deus sit causa ideae ex. gr. circuli, quatenus tantum est res cogitans, et circuli, quatenus tantum est res extensa; nisi quia Esse formale ideae circuli non, nisi per alium cogitandi modum, tanquam causam proximam et ille iterum per alium et sic in infinitum, potest percipi, ita ut, quamdiu

res,

res, ut cogitandi modi considerantur, ordinem totius naturae, sive causarum connexionem, per solum Cogitationis attributum explicare debemus et quatenus, ut modi Extensionis, considerantur, ordo etiam totius naturae per solum Extensionis attributum explicari debet et idem de aliis attributis intelligo. Quare rerum, ut in se sunt, Deus revera est causa, quatenus infinitis constat attributis; nec impraesentiarum haec clarius possum explicare.

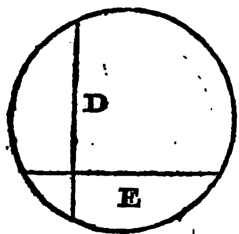
Propos. VIII. *Ideae rerum singularium, sive modorum non existentium ita debent comprehendi in Dei infinita idea, ac rerum singularium sive modorum essentiae formales in Dei attributis continentur.*

Demonstr. Haec Propositio patet ex [47] praecedenti Scholio.

Coroll. Hinc sequitur, quod, quamdiu res singulares non existunt, nisi quatenus in Dei attributis comprehenduntur, earum Esse objectivum, sive ideae non existunt, nisi quatenus infinita Dei idea existit; et ubi res singulares dicuntur existere, non tantum, quatenus in Dei attributis comprehenduntur, sed quatenus etiam durare dicuntur, earum ideae etiam existentiam, per quam durare dicuntur, involvent.

Schol. Si quis ad uberiorem hujus rei explicationem exemplum desideret, nullum sane dare potero, quod rem, de qua hic loquor, utpote unicam, adaequate explicet; conabor tamen rem, ut fieri potest, illustrare. Nempe circulus talis est naturae, ut omnium linearum rectarum, in eodem sese invicem secantium, rectangula sub segmentis sint inter se aequalia; quare in circulo infinita inter se aequalia rectangula continentur; attamen nullum eorum potest dici existere, nisi quatenus circulus existit, nec etiam alicujus horum rectangulorum idea potest dici existere, nisi quatenus in circuli idea comprehen-

prehenditur. Concipiantur jam ex infinitis illis duo tantum, nempe E et D existere. Sane eorum etiam

ideae jam non tantum existunt, quatenus solummodo in circuli idea comprehenduntur; sed etiam, quatenus illorum rectangulorum existentiam involvunt, quo fit, ut a reliquis reliquorum rectangulorum ideis distinguantur.

PROPOS. IX. *Idea rei singularis, actu existentis, Deum pro causa habet, non quatenus infinitus est; sed quatenus aliâ rei singularis actu existentis ideâ* [48] *affectus consideratur, cujus etiam Deus est causa, quatenus alia tertia affectus est, et sic in infinitum.*

DEMONSTR. Idea rei singularis, actu existentis, modus singularis cogitandi est et a reliquis distinctus; (*per Coroll. et Schol. Prop.* 8. *hujus*) adeoque (*per Prop.* 6 *hujus* Deum, quatenus est tantum res cogitans, pro causa habet. At non, (*per Prop.* 28. *p.* 1.) quatenus est res absolute cogitans, sed quatenus alio cogitandi modo affectus consideratur et hujus etiam, quatenus alio affectus est, et sic in infinitum. Atqui ordo et connexio idearum (*per Prop.* 7. *hujus*) idem est, ac ordo et connexio causarum; ergo unius singularis ideae alia idea, sive Deus, quatenus alia idea affectus consideratur, est causa et hujus etiam, quatenus alia affectus est et sic in infinitum. *Q. E. D.*

COROLL. Quicquid in singulari cujuscunque ideae objecto contingit, ejus datur in Deo cognitio, quatenus tantum ejusdem objecti ideam habet.

DEMONSTR. Quicquid in objecto cujuscunque ideae contingit, ejus datur in Deo idea, (*per Prop.* 3. *hujus*) non, quatenus infinitus est, sed quatenus alia rei singularis idea affectus consideratur; (*per*

praeced

praeced. Prop.) sed (per Prop. 7. hujus) ordo et connexio idearum idem est, ac ordo et connexio rerum; erit ergo cognitio ejus, quod in singulari aliquo objecto contingit, in Deo, quatenus tantum ejusdem objecti habet ideam. Q. E. D.

Propos. X. *Ad essentiam hominis non pertinet Esse substantiae, sive substantia formam hominis non constituit.*

Demonstr. Esse enim substantiae involvit necessariam existentiam. (*per Prop.* 7. P. 1.) Si igitur ad hominis essentiam pertinet Esse substantiae, data ergo substantia, daretur necessario homo, (*per Defin.* 2. *hujus*) et consequenter homo necessario existeret, quod (*per Ax.* 1. *hujus*) est absurdum. Ergo etc. [49] Q. E. D.

Schol. Demonstratur etiam haec Propositio ex Propositione 5. P. 1. nempe, quod duae ejusdem naturae substantiae non dentur. Cum autem plures homines existere possint; ergo id, quod hominis formam constituit, non est Esse substantiae. Patet praeterea haec Propositio ex reliquis substantiae proprietatibus, videlicet, quod substantia sit sua natura infinita, immutabilis, indivisibilis etc. ut facile unusquisque videre potest.

Coroll. Hinc sequitur essentiam hominis constitui a certis Dei attributorum modificationibus. Nam Esse substantiae (*per Prop. praeced.*) ad essentiam hominis non pertinet. Est ergo (*per Prop.* 15. P. 1.) aliquid, quod in Deo est et quod sine Deo nec esse, nec concipi potest, sive (*per Coroll. Prop.* 25. P. 1.) affectio, sive modus, qui Dei naturam certo et determinato modo exprimit.

Schol. Omnes sane concedere debent, nihil sine Deo esse, neque concipi posse. Nam apud omnes in confesso est, quod Deus omnium rerum, tam earum essentiae, quam earum existentiae, unica est causa,

hoc

hoc est, Deus non tantum est causa rerum secundum Fieri, ut ajunt; sed etiam secundum Esse. At interim plerique id ad essentiam alicujus rei pertinere dicunt, sine quo res nec esse, nec concipi potest; adeoque vel Naturam Dei ad essentiam rerum creatarum pertinere, vel res creatas sine Deo vel esse, vel concipi posse credunt, vel, quod certius est, sibi non satis constant. Cujus rei causam fuisse credo, quod ordinem philosophandi non tenuerint. Nam naturam divinam, quam ante omnia contemplari debebant, quia tam cognitione, quam natura prior est ordine cognitionis, ultimam, et res, quae sensuum objecta vocantur, omnibus priores esse crediderunt; unde factum est, ut, dum res naturales contemplati sunt, de nulla re minus cogitaverint, quam de divina natura et, cum postea animum ad divinam naturam contemplandum appulerint, de nulla re mi-
[50] nus cogitare potuerint, quam de primis suis figmentis, quibus rerum naturalium cognitionem superstruxerant; utpote quae ad cognitionem divinae naturae nihil juvare poterant; adeoque nihil mirum, si sibi passim contradixerint. Sed hoc mitto. Nam meum intentum hic tantum fuit, causam reddere, cur non dixerim, id ad essentiam alicujus rei pertinere, sine quo res nec esse, nec concipi potest; nimirum, quia res singulares non possunt sine Deo esse, nec concipi; et tamen Deus ad earum essentiam non pertinet; sed id necessario essentiam alicujus rei constituere dixi, quo dato res ponitur et quo sublato res tollitur: vel id, sine quo res, et vice versa id, quod sine re nec esse, nec concipi potest.

PROPOS. XI. *Primum, quod actuale Mentis humanae Esse constituit, nihil aliud est, quam idea rei alicujus singularis actu existentis.*

DEMONSTR. Essentia hominis (*per Coroll. praeced. Prop.*) a certis Dei attributorum modis constituitur; nempe (*per Axioma 2. hujus*) a modis cogitandi,

tandi, quorum omnium (*per Axiom.* 3. *hujus*) idea natura prior est et, ea data, reliqui modi (quibus scilicet idea natura prior est) in eodem debent esse individuo; (*per Axiom.* 4. *hujus*) Atque adeo idea primum est, quod humanae Mentis Esse constituit. At non idea rei non existentis. Nam tum (*per Coroll. Prop.* 8 *hujus*) ipsa idea non posset dici existere; erit ergo idea rei actu existentis. At non rei infinitae. Res namque infinita (*per Prop.* 21. *et* 23. P. 1.) debet semper necessario existere; atqui hoc (*per. Axiom.* 1. *hujus*) est absurdum; ergo primum, quod Esse humanae Mentis actuale constituit, est idea rei singularis actu existentis. *Q. E. D.*

Coroll. Hinc sequitur Mentem humanam partem esse infiniti intellectus Dei; ac proinde cum dicimus, Mentem humanam hoc, vel illud percipere, nihil aliud dicimus, quam quod Deus, non quatenus infinitus est, sed quatenus per naturam humanae Mentis explicatur, sive quatenus humanae Mentis essentiam constituit, hanc vel illam habet [51] ideam; et cum dicimus Deum hanc, vel illam ideam habere, non tantum, quatenus naturam humanae Mentis constituit; sed quatenus simul cum Mente humana alterius rei etiam habet ideam, tum dicimus Mentem humanam rem ex parte, sive inadaequate percipere.

Schol. Hic sine dubio Lectores haerebunt, multaque comminiscentur, quae moram injiciant et hac de causa ipsos rogo, ut lento gradu mecum pergant, nec de his judicium ferant, donec omnia perlegerint.

Propos. XII. *Quicquid in objecto ideae, humanam Mentem constituentis, contingit, id ab humana Mente debet percipi, sive ejus rei dabitur in Mente necessario idea. Hoc est, si objectum ideae, humanam Mentem constituentis, sit corpus, nihil in*

eo

eo corpore poterit contingere, quod a Mente non percipiatur.

DEMONSTR. Quicquid enim in objecto cujuscunque ideae contingit, ejus rei datur necessario in Deo cognitio, (*per Coroll. prop.* 9. *hujus*) quatenus ejusdem objecti idea affectus consideratur, hoc est, (*per Prop.* 11. *hujus*) quatenus mentem alicujus rei constituit. Quicquid igitur in objecto ideae, humanam Mentem constituentis, contingit, ejus datur necessario in Deo cognitio, quatenus naturam humanae Mentis constituit, hoc est, (*per Coroll. Prop.* 11. *hujus*) ejus rei cognitio erit necessario in Mente, sive Mens id percipit. *Q. E. D.*

SCHOL. Haec Propositio patet etiam et clarius intelligitur ex Schol. Prop. 7. hujus, quod vide.

[32] PROPOS. XIII. *Objectum ideae, humanam Mentem constituentis, est Corpus, sive certus Extensionis modus actu existens et nihil aliud.*

DEMONSTR. Si enim Corpus non esset humanae Mentis objectum, ideae affectionum Corporis non essent in Deo, (*per Coroll. Prop.* 9. *hujus*) quatenus Mentem nostram, sed quatenus alterius rei mentem constitueret, hoc est, (*per Coroll. Prop* 11. *hujus.*) ideae affectionum Corporis non essent in nostra Mente; atqui (*per Axiom.* 4. *hujus*) ideas affectionum corporis habemus. Ergo objectum ideae, humanam Mentem constituentis, est Corpus, idque (*per Prop.* 11. *hujus*) actu existens. Deinde, si praeter Corpus etiam aliud esset Mentis objectum, cum nihil (*per Prop.* 36. P. 1.) existat, ex quo aliquis effectus non sequatur, deberet (*per Prop.* 11. *huius*) necessario alicujus ejus effectus idea in Mente nostra dari; atqui (*per Axiom.* 5. *huius*) nulla ejus idea datur. Ergo objectum nostrae Mentis est Corpus existens, et nihil aliud. *Q. E. D.*

COROLL.

Coroll. Hinc ſequitur hominem Mente et Corpore conſtare et Corpus humanum, prout ipſum ſentimus, exiſtere.

Schol. Ex his non tantum intelligimus, Mentem humanam unitam eſſe Corpori, ſed etiam, quid per Mentis et Corporis unionem intelligendum ſit. Verum ipſam adaequate ſive diſtincte intelligere nemo poterit, niſi prius noſtri Corporis naturam adaequate cognoſcat. Nam ea, quae hucuſque oſtendimus, admodum communia ſunt, nec magis ad homines, quam ad reliqua Individua pertinent, quae omnia, quamvis diverſis gradibus, animata tamen ſunt. Nam cujuſcunque rei datur neceſſario in Deo idea, cujus Deus eſt cauſa, eodem modo, ac humani Corporis idea: atque adeo, quicquid de idea humani Corporis diximus, id de cujuscunque rei idea neceſſario dicendum eſt. Attamen nec etiam negare poſſumus, ideas inter ſe, ut ipſa objecta, differre, unamque alia praeſtantiorem eſſe, pluſque [53] realitatis continere, prout objectum unius objecto alterius praeſtantius eſt, pluſque realitatis continet; ac propterea ad determinandum, quid Mens humana reliquis interſit, quidque reliquis praeſtet, neceſſe nobis eſt, ejus objecti, ut diximus, hoc eſt, Corporis humani naturam cognoſcere. Eam autem hic explicare nec poſſum, nec id ad ea, quae demonſtrare volo, neceſſe eſt. Hoc tamen in genere dico, quo Corpus aliquod reliquis aptius eſt ad plura ſimul agendum, vel patiendum, eo ejus Mens reliquis aptior eſt ad plura ſimul percipiendum; et quo unius corporis actiones magis ab ipſo ſolo pendent et quo minus alia corpora cum eodem in agendo concurrunt, eo ejus mens aptior eſt ad diſtincte intelligendum. Atque ex his praeſtantiam unius mentis prae aliis cognoſcere poſſumus: deinde cauſam etiam videre, cur noſtri Corporis non, niſi admodum confuſam, habeamus cognitionem et alia plura, quae in

in sequentibus ex his deducam. Qua de causa operae pretium esse duxi, haec ipsa accuratius explicare et demonstrare, ad quod necesse est, pauca de natura corporum praemittere.

AXIOMA I. Omnia corpora vel moventur, vel quiescunt.

AXIOMA II. Unumquodque corpus jam tardius, jam celerius movetur.

LEMMA I. *Corpora ratione motus et quietis, celeritatis et tarditatis et non ratione substantiae ab invicem distinguuntur.*

DEMONSTR. Primam partem hujus per se notam suppono At, quod ratione substantiae non distinguantur corpora, patet, tam ex *Prop.* 5. quam 8. P. 1. Sed clarius ex iis, quae in *Schol. Prop.* 15. P. 1. dicta sunt.

[54] LEMMA II. *Omnia corpora in quibusdam conveniunt.*

DEMONSTR. In his enim omnia corpora conveniunt, quod unius, ejusdemque attributi conceptum involvunt. (*per Defin.* 1. *huius*) Deinde, quod jam tardius, jam celerius, et absolute jam moveri, jam quiescere possunt.

LEMMA III. *Corpus motum, vel quiescens ad motum, vel quietem determinari debuit ab alio corpore, quod etiam ad motum, vel quietem determinatum fuit ab alio, et illud iterum ab alio, et sic in infinitum.*

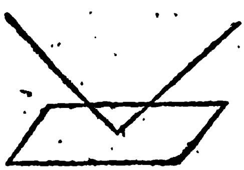
DEMONSTR. Corpora (*per Defin.* 1. *huius*) res singulares sunt, quae (*per Lemma* 1.) ratione motus et quietis ab invicem distinguuntur; adeoque (*per Prop.* 28. *p.* 1.) unumquodque ad motum, vel quietem necessario determinari debuit ab alia re singulari, nempe (*per Prop.* 6. *huius*) ab alio corpore, quod (*per Axiom.* 1.) etiam vel movetur, vel quiescit. At hoc etiam (*per eandem rationem*) moveri, vel quiescere

cere non potuit, nisi ab alio ad motum, vel quietem determinatum fuisset et hoc iterum (*per eandem rationem*) ab alio et sic in infinitum. *Q. E. D.*

Coroll. Hinc sequitur corpus motum tamdiu moveri, donec ab alio corpore ad quiescendum determinetur; et corpus quiescens tamdiu etiam quiescere; donec ab alio ad motum determinetur. Quod etiam per se notum est. Nam, cum suppono, corpus ex. gr. A quiescere, nec ad alia corpora mota attendo, nihil de corpore A dicere potero, nisi quod quiescat. Quod si postea contingat, ut corpus A moveatur, id sane evenire non potuit ex eo, quod quiescebat; ex eo enim nil aliud sequi poterat, quam ut corpus A quiesceret. Si contra supponatur A moveri, quotiescunque ad A tantum attendimus, [55] nihil de eodem affirmare poterimus, nisi quod moveatur. Quod si postea contingat, ut A quiescat, id sane evenire etiam non potuit ex motu, quem habebat; ex motu enim nihil aliud sequi poterat, quam ut A moveretur: contingit itaque a re, quae non erat in A, nempe a causa externa, a qua ad quiescendum determinatum fuit.

Axioma I. Omnes modi, quibus corpus aliquod ab alio afficitur corpore, ex natura corporis affecti et simul ex natura corporis afficientis sequuntur; ita ut unum, idemque corpus diversimode moveatur pro diversitate naturae corporum moventium et contra ut diversa corpora ab uno eodemque corpore diversimode moveantur.

Axioma II. Cum corpus motum alteri quiescenti, quod dimovere nequit, impingit, reflectitur, ut moveri pergat, et angulus lineae motus reflectionis cum plano corporis quiescentis, cui impegit, aequalis erit angulo, quem linea motus incidentiae cum eodem plano efficit.

Atque

Atque haec de corporibus simplicissimis, quae scilicet solo motu et quiete, celeritate et tarditate ab invicem distinguuntur: jam ad composita ascendamus.

DEFIN. *Cum corpora aliquot eiusdem aut diversae magnitudinis a reliquis ita coërcentur, ut* [50] *invicem incumbant, vel si eodem, aut diversis celeritatis gradibus moventur, ut motus suos invicem certa quadam ratione communicent, illa corpora invicem unita dicemus et omnia simul unum corpus, sive Individuum componere, quod a reliquis per hanc corporum unionem distinguitur.*

AXIOMA III. Quo partes Individui, vel corporis compositi secundum majores vel minores superficies sibi invicem incumbunt, eo difficilius vel facilius cogi possunt, ut situm suum mutent, et consequenter eo facilius, vel difficilius effici potest, ut ipsum Individuum aliam figuram induat. Atque hinc corpora, quorum partes secundum magnas superficies invicem incumbunt, *dura*; quorum autem partes secundum parvas, *mollia*; et quorum denique partes inter se moventur, *fluida* vocabo.

LEMMA IV. *Si corporis, sive Individui, quod ex pluribus corporibus componitur, quaedam corpora segregentur et simul totidem alia eiusdem naturae eorum loco succedant, retinebit Individuum suam naturam, uti antea, absque ulla eius formae mutatione.*

DEMONSTR. Corpora enim (*per Lem.* 1.) ratione substantiae non distinguuntur; id autem, quod formam Individui constituit, in corporum unione (*per Defin. praec.*) consistit; atqui haec, (*per hypothesin*) tametsi corporum continua fiat mutatio, retinetur: retinebit ergo Individuum, tam ratione substantiae, quam modi, suam naturam, uti ante. *Q. E. D.*

LEMMA.

Lemma V. *Si partes, Individuum componentes, majores minoresve evadant, ea tamen proportione, ut omnes eandem, ut antea, ad invicem motus et quietis rationem ſervent, retinebit itidem Individuum ſuam naturam, ut antea, abſque ulla formae mutatione.* [57]

Demonstr. hujus eadem eſt, ac praecedentis Lemmatis.

Lemma VI. *Si corpora quaedam, Individuum componentia, motum, quem verſus unam partem habent, aliam verſus flectere cogantur; at ita, ut motus ſuos continuare poſſint, atque invicem eadem, qua antea, ratione communicare; retinebit itidem Individuum ſuam naturam, abſque ulla formae mutatione.*

Demonstr. Per ſe patet. Id enim omne retinere ſupponitur, quod in ejuſdem definitione formam ipſius conſtituere diximus.

Lemma VII. *Retinet praeterea Individuum, ſic compoſitum, ſuam naturam, ſive id ſecundum totum moveatur, ſive quieſcat, ſive verſus hanc, ſive verſus illam partem moveatur, dummodo unaquaeque pars motum ſuum retineat, eumque, uti antea, reliquis communicet.*

Demonstr. Patet ex ipſius definitione, quam vide ante Lem. 4.

Schol. His itaque videmus, qua ratione Individuum compoſitum poſſit multis modis affici, ejus nihilominus natura ſervata. Atque hucuſque Individuum concepimus, quod non, niſi ex corporibus, quae ſolo motu et quiete, celeritate et tarditate inter ſe diſtinguuntur, hoc eſt, quod ex corporibus ſimpliciſſimis componitur. Quod ſi jam aliud concipiamus, ex pluribus diverſae naturae Individuis [58] compoſitum, idem pluribus aliis modis poſſe affici reperiemus, ipſius nihilominus natura ſervata. Nam quando-

quandoquidem ejus unaquaeque pars ex pluribus corporibus est composita; poterit ergo (*per Lem. praeced.*) unaquaeque pars, absque ulla ipsius naturae mutatione jam tardius, jam celerius moveri et consequenter motus suos citius, vel tardius reliquis communicare. Quod si praeterea tertium Individuorum genus, ex his secundis compositum, concipiamus, idem multis aliis modis affici posse, reperiemus, absque ulla ejus formae mutatione. Et si sic porro in infinitum pergamus, facile concipiemus, totam naturam unum esse Individuum, cujus partes, hoc est, omnia corpora infinitis modis variant, absque ulla totius individui mutatione. Atque haec, si animus fuisset, de corpore ex professo agere, prolixius explicare et demonstrare debuissem. Sed jam dixi, me aliud velle, nec alia de causa haec adferre, quam quia ex ipsis ea, quae demonstrare constitui, facile possum deducere.

POSTVLATA. I. Corpus humanum componitur ex plurimis (diversae naturae) individuis, quorum unumquodque valde compositum est.

II. Individuorum, ex quibus Corpus humanum componitur, quaedam fluida, quaedam mollia et quaedam denique dura sunt.

III. Individua, Corpus humanum componentia et consequenter ipsum humanum Corpus a corporibus externis plurimis modis afficitur.

IV. Corpus humanum indiget, ut conservetur, plurimis aliis corporibus, a quibus continuo quasi regeneratur.

V. Cum Corporis humani pars fluida a corpore [39] externo determinatur, ut in aliam mollem saepe impingat, ejus planum mutat et veluti quaedam corporis externi impellentis vestigia eidem imprimit.

VI. Corpus humanum potest corpora externa plurimis modis movere, plurimisque modis disponere.

PRO-

Propos. XIV. *Mens humana apta est ad plurima percipiendum et eo aptior, quo eius Corpus pluribus modis disponi potest.*

Demonstr. Corpus enim humanum (*per Post*. 3. *et* 6. plurimis modis a corporibus externis afficitur, disponiturque ad corpora externa plurimis modis afficiendum. At omnia, quae in Corpore humano contingunt, (*per Prop*. 12. *huius*) Mens humana percipere debet; est ergo Mens humana apta ad plurima percipiendum et eo aptior etc. *Q. E. D.*

Propos. XV. *Idea, quae Esse formale humanae Mentis constituit, non est simplex, sed ex plurimis ideis composita.*

Demonstr. Idea, quae Esse formale humanae Mentis constituit, est idea corporis, (*per Prop*. 13. *huius*) quod (*per Post*. 1.) ex plurimis valde compositis Individuis componitur. At cujuscunque Individui, corpus componentis, datur necessario (*per Coroll. Prop*. 8. *huius*) in Deo idea; ergo (*per Prop*. 7. *huius* idea Corporis humani ex plurimis hisce partium componentium ideis est composita. *Q. E. D.*

Propos. XVI. *Idea cuiuscunque modi, quo Corpus humanum a corporibus externis afficitur, involvere debet naturam Corporis humani et simul naturam corporis externi.*

Demonstr. Omnes enim modi, quibus [90] corpus aliquod afficitur, ex natura corporis affecti et simul ex natura corporis afficientis sequuntur: (*per Axiom*. 1. *post Coroll. Lem*. 3.) quare eorum idea (*per Axiom*. 4. *p*. 1.) utriusque corporis naturam necessario involvet; adeoque idea cujuscunque modi, quo Corpus humanum a corpore externo afficitur, Corporis humani et corporis externi naturam involvit. Q. *E. D.*

Coroll.

COROLL. I. Hinc sequitur primo Mentem humanam plurimorum corporum naturam una cum sui corporis natura percipere.

COROLL. II. Sequitur secundo, quod ideae, quas corporum externorum habemus, magis nostri corporis constitutionem, quam corporum externorum naturam indicant; quod in Appendice partis primae multis exemplis explicui.

PROPOS. XVII. *Si humanum Corpus affectum est modo, qui naturam Corporis alicujus externi involvit, Mens humana idem corpus externum, ut actu existens, vel ut sibi praesens, contemplabitur, donec Corpus afficiatur affectu, qui ejusdem corporis existentiam vel praesentiam secludat.*

DEMONSTR. Patet. Nam quamdiu Corpus humanum sic affectum est, tamdiu Mens humana (*per Prop.* 12. *huius*) hanc corporis affectionem contemplabitur, hoc est, (*per Prop. praeced.*) ideam habebit modi actu existentis, quae naturam corporis externi involvit, hoc est, ideam, quae existentiam, vel praesentiam naturae corporis externi non secludit, sed ponit, adeoque Mens (*per Coroll.* 1. *praeced.*) corpus externum, ut actu existens, vel ut praesens, contemplabitur, donec afficiatur etc. *Q. E. D.*

COROLL. Mens corpora externa, a quibus Cor-
[[1]] pus humanum semel affectum fuit, quamvis non existant, nec praesentia sint, contemplari tamen poterit, velut praesentia essent.

DEMONSTR. Dum corpora externa Corporis humani partes fluidas ita determinant, ut in molliores saepe impingant, earum plana (*per Post.* 5.) mutant, unde fit (*vide Axiom.* 2. *post Coroll. Lem.* 3.) ut inde alio modo reflectantur, quam antea solebant et ut etiam postea, iisdem novis planis spontaneo suo motu occurrendo, eodem modo reflectantur, ac cum a corporibus externis versus illa plana impulsae sunt

et

et consequenter, ut Corpus humanum, dum sic reflexae moveri pergunt, eodem modo afficiant, de quo Mens (*per Prop.* 12. *huius*) iterum cogitabit, hoc est, (*per Prop.* 17. *huius*) Mens iterum corpus externum, ut praesens, contemplabitur; et hoc toties, quoties Corporis humani partes fluidae spontaneo suo motu iisdem planis occurrent. Quare, quamvis corpora externa, a quibus Corpus humanum affectum semel fuit, non existant, Mens tamen eadem toties, ut praesentia, contemplabitur, quoties haec corporis actio repetetur. *Q. E. D.*

Schol. Videmus itaque, qui fieri potest, ut ea, quae non sunt, veluti praesentia contemplemur, ut saepe fit. Et fieri potest, ut hoc aliis de causis contingat; sed mihi hic sufficit ostendisse unam, per quam rem sic possem explicare, ac si ipsam per veram causam ostendissem; nec tamen credo, me a vera longe aberrare, quandoquidem omnia illa, quae sumpsi postulata vix quicquam continent, quod non constet experientia, de qua nobis non licet dubitare, postquam ostendimus Corpus humanum, prout ipsum sentimus, existere. (*vide Coroll. post Prop.* 13 *huius*) Praeterea (*ex Coroll. praeced. et Coroll.* 2. *Prop.* 16. *huius*) clare intelligimus, quaenam sit differentia inter ideam ex. gr. Petri, quae essentiam Mentis ipsius Petri constituit et inter ideam ipsius Petri, quae in alio homine, puta in Paulo, est. Illa enim essentiam Corporis ipsius Petri directe explicat, nec existentiam involvit, nisi quamdiu Petrus existit; [62] haec autem magis constitutionem corporis Pauli, quam Petri naturam indicat et ideo, durante illa corporis Pauli constitutione, Mens Pauli, quamvis Petrus non existat, ipsum tamen, ut sibi praesentem contemplabitur. Porro, ut verba usitata retineamus, Corporis humani affectiones, quarum ideae Corpora externa, velut nobis praesentia repraesentant, rerum imagines vocabimus, tametsi rerum figu-

 ras

ras non referunt. Et cum Mens hac ratione contemplatur corpora, eandem imaginari dicemus. Atque hic, ut, quid ſit error, indicare incipiam, notetis velim, Mentis imaginationes in ſe ſpectatas, nihil erroris continere, ſive Mentem ex eo, quod imaginatur, non errare; ſed tantum, quatenus conſideratur, carere idea, quae exiſtentiam illarum rerum, quas ſibi praeſentes imaginatur, ſecludat. Nam ſi Mens, dum res non exiſtentes, ut ſibi praeſentes, imaginatur, ſimul ſciret, res illas revera non exiſtere, hanc ſane imaginandi potentiam virtuti ſuae naturae, non vitio tribueret; praeſertim ſi haec imaginandi facultas a ſola ſua natura penderet, hoc eſt (*per Defin. 7. P. 1.*) ſi haec Mentis imaginandi facultas libera eſſet.

PROPOS. XVIII. *Si Corpus humanum a duobus, vel pluribus corporibus ſimul affectum fuerit ſemel, ubi Mens poſtea eorum aliquod imaginabitur, ſtatim et aliorum recordabitur.*

DEMONSTR. Mens (*per Coroll. praeced.*) corpus aliquod ea de cauſa imaginatur, quia ſcilicet humanum Corpus a corporis externi veſtigiis eodem modo afficitur, diſponiturque, ac affectum eſt, cum quaedam ejus partes ab ipſo corpore externo fuerunt impulſae: ſed (*per hypotheſin*) Corpus tum ita fuit diſpoſitum, ut Mens duo ſimul corpora imaginaretur; ergo jam etiam duo ſimul imaginabitur, atque Mens ubi alterutrum imaginabitur, ſtatim et alterius recordabitur. *Q. E. D.*

SCHOL. Hinc clare intelligimus, quid ſit Memoria. Eſt enim nihil aliud, quam quaedam con-
[63] catenatio idearum, naturam rerum, quae extra Corpus humanum ſunt, involventium, quae in Mente fit ſecundum ordinem et concatenationem affectionum Corporis humani. Dico *primo* concatenationem eſſe illarum tantum idearum, quae naturam rerum, quae extra Corpus humanum ſunt, involvunt;

non

non autem idearum, quae earundem rerum naturam explicant. Sunt enim revera (*per Prop.* 16. *huius*) ideae affectionum Corporis humani, quae tam hujus, quam corporum externorum naturam involvunt. Dico *secundo* hanc concatenationem fieri secundum ordinem et concatenationem affectionum Corporis humani, ut ipsam distinguerem a concatenatione idearum, quae fit secundum ordinem intellectus, quo res per primas suas causas Mens percipit et qui in omnibus hominibus idem est. Atque hinc porro clare intelligimus, cur Mens ex cogitatione unius rei statim in alterius rei cogitationem incidat, quae nullam cum priore habet similitudinem; ut, ex. gr. ex cogitatione vocis *pomi* homo Romanus statim in cogitationem fructus incidit, qui nullam cum articulato illo sono habet similitudinem, nec aliquid commune, nisi quod ejusdem hominis Corpus ab his duobus affectum saepe fuit, hoc est, quod ipse homo saepe vocem *pomum* audivit, dum ipsum fructum videret et sic unusquisque ex una in aliam cogitationem incidet, prout rerum imagines uniuscujusque consuetudo in corpore ordinavit. Nam miles ex. gr. visis in arena equi vestigiis statim ex cogitatione equi in cogitationem equitis et inde in cogitationem belli etc. incidet. At Rusticus ex cogitatione equi in cogitationem aratri, agri etc. incidet et sic unusquisque, prout rerum imagines consuevit hoc, vel alio modo jungere et concatenare, ex una in hanc, vel in aliam incidet cogitationem.

Propos. XIX. *Mens humana ipsum humanum Corpus non cognoscit, nec ipsum existere scit, nisi per ideas affectionum, quibus Corpus afficitur.*

Demonstr. Mens enim humana est ipsa idea, sive cognitio Corporis humani, (*per Prop.* 13. *huius*) [04] quae (*per Prop.* 9. *huius*) in Deo quidem est, quatenus alia rei singularis idea affectus consideratur; vel quia (*per Post.* 4.) Corpus humanum plurimis corporibus

indiget, a quibus continuo quasi regeneratur; et ordo et connexio idearum idem est, (per Prop. 7. huius) ac ordo et connexio causarum; erit haec idea in Deo, quatenus plurimarum rerum singularium ideis affectus consideratur. Deus itaque ideam Corporis humani habet, sive Corpus humanum cognoscit, quatenus plurimis aliis ideis affectus, est et non quatenus naturam humanae Mentis constituit, hoc est, (per Coroll. Prop. 11. huius) Mens humana Corpus humanum non cognoscit. At ideae affectionum Corporis in Deo sunt, quatenus humanae Mentis naturam constituit, sive Mens humana easdem affectiones percipit, (per Prop. 12. huius) et consequenter (per Prop. 16. huius) ipsum Corpus humanum, idque, (per Prop. 17. huius) ut actu existens; percipit ergo eatenus tantum Mens humana ipsum humanum Corpus. *Q. E. D.*

PROPOS. XX. *Mentis humanae datur etiam in Deo idea, sive cognitio, quae in Deo eodem modo sequitur et ad Deum eodem modo refertur, ac idea sive cognitio Corporis humani.*

DEMONSTR. Cogitatio attributum Dei est, (per Prop. 1. huius) adeoque (per Prop. 3. huius) tam ejus, quam omnium ejus affectionum et consequenter (per Prop. 11. huius) Mentis etiam humanae debet necessario in Deo dari idea. Deinde haec Mentis idea, sive cognitio non sequitur in Deo dari, quatenus infinitus; sed quatenus alia rei singularis idea affectus est. (per Prop. 9. huius) Sed ordo et connexio idearum idem est, ac ordo et connexio causarum; (per Prop. 7. hujus) sequitur ergo haec Mentis idea, sive cognitio in Deo et ad Deum eodem modo refertur, ac idea, sive cognitio Corporis. *Q. E. D.*

PROPOS. XXI. *Haec Mentis idea eodem modo* [65] *unita est Menti, ac ipsa Mens unita est Corpori.*

DEMONSTR. Mentem unitam esse Corpori ex eo ostendimus, quod scilicet Corpus Mentis sit objectum:

ctum; (*vide Prop.* 12. *et* 13. *hujus*) adeoque per eandem illam rationem idea Mentis cum suo objecto, hoc est, cum ipsa Mente eodem modo unita esse debet, ac ipsa Mens unita est Corpori. *Q. E. D.*

Schol. Haec Propositio longe clarius intelligitur ex dictis in Schol. Prop. 7. hujus; ibi enim ostendimus Corporis ideam et Corpus, hoc est (*per Prop.* 13. *hujus*) Mentem et Corpus unum et idem esse Individuum, quod jam sub Cogitationis, jam sub Extensionis attributo concipitur; quare Mentis idea et ipsa Mens una, eademque est res, quae sub uno, eodemque attributo, nempe Cogitationis, concipitur. Mentis, inquam, idea, et ipsa Mens in Deo eadem necessitate ex eadem cogitandi potentia sequuntur dari. Nam revera idea Mentis, hoc est, idea ideae nihil aliud est, quam forma ideae, quatenus haec, ut modus cogitandi, absque relatione ad objectum consideratur; simulac enim quis aliquid scit, eo ipso scit, se id scire et simul scit, se scire, quod scit et sic in infinitum. Sed de his postea.

Propos. XXII. *Mens humana non tantum Corporis affectiones; sed etiam harum affectionum ideas percipit.*

Demonstr. Affectionum idearum ideae in Deo eodem modo sequuntur et ad Deum eodem modo referuntur, ac ipsae affectionum ideae; quod eodem modo demonstratur, ac Propositio 20. hujus. At ideae affectionum Corporis in Mente humana sunt (*per Prop.* 12. *huius*) hoc est, (*per Coroll. Prop.* 11. *huius*) in Deo, quatenus humanae Mentis essentiam constituit; ergo harum idearum ideae in Deo erunt, quatenus humanae Mentis cognitionem, sive ideam habet, hoc est (*per Prop.* 21. *huius*) in ipsa Mente humana, quae propterea non tantum Corporis affectiones, sed earum etiam ideas percipit. *Q. E. D.*

Pro-

PROPOS. XXIII. *Mens se ipsam non cognoscit, nisi quatenus Corporis affectionum ideas percipit.*

DEMONSTR. Mentis idea, sive cognitio (*per Prop.* 20. *hujus*) in Deo eodem modo sequitur et ad Deum eodem modo refertur, ac corporis idea, sive cognitio. At quoniam (*per Prop.* 19. *hujus*) Mens humana ipsum humanum Corpus non cognoscit, hoc est, (*per Coroll. Prop.* 11. *huius*) quoniam cognitio Corporis humani ad Deum non refertur, quatenus humanae Mentis naturam constituit; ergo nec cognitio Mentis ad Deum refertur, quatenus essentiam Mentis humanae constituit; atque adeo (*per idem Coroll. Prop.* 11. *huius*) Mens humana eatenus se ipsam non cognoscit. Deinde affectionum, quibus Corpus afficitur, ideae naturam ipsius Corporis humani involvunt, (*per Coroll. Prop.* 16. *huius*) hoc est (*per Prop.* 13. *huius*) cum natura Mentis conveniunt; quare harum idearum cognitio cognitionem Mentis necessario involvet: at (*per Prop. praeced.*) harum idearum cognitio in ipsa humana Mente est; ergo Mens humana eatenus tantum se ipsam novit. *Q. E. D.*

PROPOS. XXIV. *Mens humana partium, Corpus humanum componentium, adaequatam cognitionem non involvit.*

DEMONSTR. Partes, Corpus humanum componentes, ad essentiam ipsius Corporis non pertinent, nisi quatenus motus suos certa quadam ratione invicem communicant: (*vide Defin. post Coroll. Lemmat.* 3.) et non quatenus, ut Individua, absque [67] relatione ad humanum Corpus considerari possunt. Sunt enim partes humani Corporis (*per Post.* 1.) valde composita Individua, quorum partes (*per Lem.* 4.) a Corpore humano, servata omnino ejusdem natura et forma, segregari possunt, motusque suos (*vide Axiom.* 2. *post Lem.* 3.) aliis corporibus alia ratione communicare; adeoque (*per Prop.* 3. *huius*)

huius) cujuscunque partis idea, sive cognitio in Deo erit, et quidem (*per Prop.* 9. *huius*) quatenus affectus consideratur alia idea rei singularis, quae res singularis ipsa parte, ordine naturae, prior est. (*per Prop.* 7. *huius*) Quod idem praeterea etiam de quacunque parte ipsius Individui, Corpus humanum componentis, est dicendum; adeoque cujuscunque partis, Corpus humanum componentis, cognitio in Deo est, quatenus plurimis rerum ideis affectus est, et non quatenus Corporis humani tantum habet ideam, hoc est (*per Prop.* 13. *huius*) ideam, quae humanae Mentis naturam constituit; atque adeo (*per Coroll. Prop.* 11. *huius*) humana Mens partium, Corpus humanum componentium, adaequatam cognitionem non involvit. *Q. E. D.*

Propos. XXV. *Idea cuiuscunque affectionis Corporis humani adaequatam corporis externi cognitionem non involvit.*

Demonstr. Ideam affectionis Corporis humani eatenus corporis externi naturam involvere ostendimus, (*vide Prop.* 16. *huius*) quatenus externum ipsum humanum Corpus certo quodam modo determinat. At quatenus externum corpus Individuum est, quod ad Corpus humanum non refertur, ejus idea, sive cognitio in Deo est, (*per Prop.* 9. *huius*) quatenus Deus affectus consideratur alterius rei idea, quae (*per Prop.* 7. *huius*) ipso corpore externo prior est natura. Quare corporis externi adaequata cognitio in Deo non est, quatenus ideam affectionis humani Corporis habet, sive idea affectionis Corporis humani adaequatam corporis externi cognitionem non involvit. *Q. E. D.*

Propos. XXVI. *Mens humana nullum corpus externum, ut actu existens, percipit, nisi per ideas affectionum sui Corporis.* [68]

De-

DEMONSTR. Si a corpore aliquo externo Corpus humanum nullo modo affectum est; ergo (*per Prop.* 7. *huius*) nec idea Corporis humani, hoc est, (*per Prop.* 13. *huius*) nec Mens humana idea existentiae illius corporis ullo etiam modo affecta est, sive existentiam illius corporis externi ullo modo percipit. At quatenus Corpus humanum a corpore aliquo externo aliquo modo afficitur, eatenus (*per Prop.* 16. *huius cum Coroll. eiusdem*) corpus externum percipit. *Q. E. D.*

COROLL. Quatenus Mens humana corpus externum imaginatur, eatenus adaequatam ejus cognitionem non habet.

DEMONSTR. Cum Mens humana per ideas affectionum sui Corporis corpora externa contemplatur, eandem tum imaginari dicimus; (*vide Schol. Prop.* 17. *huius*) nec Mens alia ratione (*per Prop. praeced.*) corpora externa, ut actu existentia, imaginari potest. Atque adeo (*per Prop.* 25. *hujus*) quatenus Mens corpora externa imaginatur, eorum adaequatam cognitionem non habet. *Q. E. D.*

PROPOS. XXVII. *Idea cuiuscunque affectionis Corporis humani adaequatam ipsius humani Corporis cognitionem non involvit.*

DEMONSTR. Quaelibet idea cujuscunque affectionis humani Corporis eatenus naturam Corporis humani involvit, quatenus ipsum humanum Corpus certo quodam modo affici consideratur. (*vide Prop.* 16. *huius*) At quatenus Corpus humanum Individuum est, quod multis aliis modis affici potest, [69] ejus idea etc. *Vid. Demonst. Prop.* 25. *huius.*

PROPOS. XXVIII. *Ideae affectionum Corporis humani, quatenus ad humanam Mentem tantum referuntur, non sunt clarae et distinctae; sed confusae.*

DE-

Demonstr. Ideae enim affectionum Corporis humani, tam corporum externorum, quam ipsius humani Corporis naturam involvunt, (*per Prop.* 16. *huius*) nec tantum Corporis humani, sed ejus etiam partium naturam involvere debent; affectiones namque modi sunt, (*per Post.* 3.) quibus partes Corporis humani et consequenter totum Corpus afficitur. At (*per Prop.* 24. *et* 25. *huius*) corporum externorum adaequata cognitio, ut et partium, Corpus humanum componentium, in Deo non est, quatenus humana Mente; sed quatenus aliis ideis affectus consideratur. Sunt ergo hae affectionum ideae, quatenus ad solam humanam Mentem referuntur, veluti consequentiae absque praemissis, hoc est, (*ut per se notum*) ideae confusae. *Q. E. D.*

Schol. Idea quae naturam Mentis humanae constituit, demonstratur eodem modo non esse, in se sola considerata, clara et distincta; ut etiam idea Mentis humanae et ideae idearum affectionum Corporis humani, quatenus ad solam Mentem referuntur, quod unusquisque videre potest.

Propos. XIX. *Idea ideae cuiuscunque affectionis Corporis humani adaequatam humanae Mentis cognitionem non involvit.*

Demonstr. Idea enim affectionis Corporis humani (*per Prop.* 27. *huius*) adaequatam ipsius Corporis cognitionem non involvit, sive ejus naturam adaequate non exprimit, hoc est, (*per Prop.* 13. *huius*) cum natura Mentis non convenit adae- [70]
quate; adeoque (*per Axiom.* 6. *p.* 1.) hujus ideae idea adaequate humanae Mentis naturam non exprimit, sive adaequatam ejus cognitionem non involvit. *Q. E. D.*

Coroll. Hinc sequitur, Mentem humanam, quoties ex communi naturae ordine res percipit, nec

sui

sui ipsius, nec sui Corporis, nec corporum externorum adaequatam, sed confusam tantum et mutilatam habere cognitionem. Nam Mens se ipsam non cognoscit, nisi quatenus ideas affectionum corporis percipit. (*per Prop.* 23. *huius*) Corpus autem suum (*per Prop.* 19. *huius*) non percipit, nisi per ipsas affectionum ideas, per quas etiam tantum (*per Prop.* 26. *huius*) corpora externa percipit; atque adeo, quatenus eas habet, nec sui ipsius, (*per Prop.* 29. *huius*) nec sui Corporis, (*per Prop.* 27. *huius*) nec corporum externorum (*per Prop.* 25. *huius*) habet adaequatam cognitionem; sed tantum (*per Prop.* 28. *huius cum eius Schol.*) mutilatam et confusam. *Q. E. D.*

SCHOL. Dico expresse, quod Mens nec sui ipsius, nec sui Corporis, nec corporum externorum adaequatam; sed confusam tantum cognitionem habeat, quoties ex communi naturae ordine res percipit, hoc est, quoties externe, ex rerum nempe fortuito occursu, determinatur ad hoc, vel illud contemplandum et non quoties interne, ex eo scilicet, quod res plures simul contemplatur, determinatur ad earundem convenientias, differentias et oppugnantias intelligendum; quoties enim hoc, vel alio modo interne disponitur, tum res clare et distincte contemplatur, ut infra ostendam.

PROPOS. XXX. *Nos de duratione nostri Corporis nullam, nisi admodum inadaequatam cognitionem habere possumus.*

DEMONSTR. Nostri corporis duratio ab ejus essentia non dependet, (*per Ax.* 1. *huius*) nec etiam [71] ab absoluta Dei natura. (*per Prop.* 21. P. 1.) Sed (*per Prop.* 28. P. 1.) ad existendum et operandum determinatur a talibus causis, quae etiam ab aliis determinatae sunt ad existendum et operandum certa ac determinata ratione, et hae iterum ab aliis, et sic in infinitum. Nostri igitur Corporis duratio a communi naturae ordine et rerum constitutione

pendet.

pendet. Qua autem ratione res constitutae sint, ejus rei adaequata cognitio datur in Deo, quatenus earum omnium ideas et non quatenus tantum humani Corporis ideam habet, (*per Coroll. Prop.* 9. *huius*) quare cognitio durationis nostri Corporis est in Deo admodum inadaequata, quatenus tantum naturam Mentis humanae constituere consideratur, hoc est, (*per Coroll. Prop.* 11. *huius*) haec cognitio est in nostra Mente admodum inadaequata. *Q. E. D.*

Propos. XXXI. *Nos de duratione rerum singularium, quae extra nos sunt, nullam, nisi admodum inadaequatam cognitionem habere possumus.*

Demonstr. Unaquaeque enim res singularis, sicuti humanum Corpus, ab alia re singulari determinari debet ad existendum et operandum certa ac determinata ratione; et haec iterum ab alia et sic in infinitum. (*per Prop.* 28. P. 1.) Cum autem ex hac communi rerum singularium proprietate in praecedenti Prop. demonstraverimus, nos de duratione nostri Corporis non, nisi admodum inadaequatam cognitionem habere; ergo hoc idem de rerum singularium duratione erit concludendum, quod scilicet ejus non, nisi admodum inadaequatam cognitionem habere possumus. *Q. E. D.*

Coroll. Hinc sequitur, omnes res particulares contingentes et corruptibiles esse. Nam de earum duratione nullam adaequatam cognitionem habere possumus, (*per Prop. praeced.*) et hoc est id, quod per rerum contingentiam et corruptionis possibilitatem nobis est intelligendum. (*vide Schol.* 1. *Prop.* 33. *p.* 1.) Nam (*per Prop.* 29. *p.* 1.) praeter [72] hoc nullum datur contingens.

Propos. XXXII. *Omnes ideae, quatenus ad Deum referuntur, verae sunt.*

Demonstr. Omnes enim ideae, quae in Deo sunt, cum suis ideatis omnino conveniunt, (*per*

Coroll.

Coroll. Prop. 7. huius) adeoque (*per Ax. 6. p. 1.*) omnes verae sunt. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXIII. *Nihil in ideis positivum est, propter quod falsae dicuntur.*

DEMONSTR. Si negas, concipe, si fieri potest, modum positivum cogitandi, qui formam erroris, sive falsitatis constituat. Hic cogitandi modus non potest esse in Deo; (*per Prop. praeced.*) extra Deum autem etiam nec esse, nec concipi potest. (*per Prop.* 15. P. 1.) Atque adeo nihil potest dari positivum in ideis, propter quod falsae dicuntur. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXIV. *Omnis idea, quae in nobis est absoluta, sive adaequata et perfecta, vera est.*

DEMONSTR. Cum dicimus, dari in nobis ideam adaequatam et perfectam, nihil aliud dicimus, (*per Coroll. Prop.* 11. *huius*) quam quod in Deo, quatenus nostrae Mentis essentiam constituit, detur idea adaequata et perfecta, et consequenter, (*per Prop.* 32. *hujus*) nihil aliud dicimus, quam quod talis idea sit vera. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXV. *Falsitas consistit in cognitionis privatione, quam ideae inadaequatae, sive mutilatae et confusae involvunt.*

DEMONSTR. Nihil in ideis positivum datur, [73] quod falsitatis formam constituat; (*per Prop.* 33. *hujus*) at falsitas in absoluta privatione consistere nequit, (Mentes enim, non Corpora errare, nec falli dicuntur) neque etiam in absoluta ignorantia; diversa enim sunt, ignorare et errare; quare in cognitionis privatione, quam rerum inadaequata cognitio, sive ideae inadaequatae et confusae involvunt, consistit. *Q. E. D.*

SCHOL. In Scholio Prop. 17. hujus Partis explicui, qua ratione error in cognitionis privatione consistit; sed ad uberiorem hujus rei explicationem exemplum dabo; nempe: Falluntur homines, quod

se

se liberos esse putant, quae opinio in hoc solo consistit, quod suarum actionum sint conscii et ignari causarum, a quibus determinantur. Haec ergo est eorum libertatis idea, quod suarum actionum nullam cognoscant causam. Nam quod ajunt, humanas actiones a voluntate pendere, verba sunt, quorum nullam habent ideam. Quid enim voluntas sit et quomodo moveat Corpus, ignorant omnes; qui aliud jactant, animae sedes et habitacula fingunt, vel risum, vel nauseam movere solent. Sic cum solem intuemur, eum ducentos circiter pedes a nobis distare imaginamur, qui error in hac sola imaginatione non consistit; sed in eo, quod dum ipsum sic imaginamur, veram ejus distantiam et hujus imaginationis causam ignoramus. Nam tametsi postea cognoscamus, eundem ultra 600 terrae diametros a nobis distare, ipsum nihilominus prope adesse imaginabimur; non enim solem adeo propinquum imaginamur, propterea quod veram ejus distantiam ignoramus; sed propterea, quod affectio nostri corporis essentiam solis involvit, quatenus ipsum corpus ab eodem afficitur.

PROPOS. XXXVI. *Ideae inadaequatae et confusae eadem necessitate consequuntur, ac adaequatae, sive clarae ac distinctae ideae.*

DEMONSTR. Ideae omnes in Deo sunt; (*per Prop.* 15. *p.* 1.) et, quatenus ad Deum referun- [74]
tur, sunt verae, (*per Prop.* 32. *hujus*) et (*per Coroll. Prop.* 7. *hujus*) adaequatae; adeoque nullae inadaequatae, nec confusae sunt; nisi quatenus ad singularem alicujus Mentem referuntur: (*qua de re vide Prop.* 24. *et* 28. *hujus*) adeoque omnes tam adaequatae, quam inadaequatae eadem necessitate (*per Coroll. Prop.* 6. *hujus*) consequuntur. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXVII. *Id, quod omnibus commune,* (de his vide supra Lemma 2.) *quodque aeque in parte, ac in toto est, nullius rei, singularis essentiam constituit.*

DEMONSTR. Si negas, concipe, ſi fieri poteſt, id eſſentiam alicujus rei ſingularis conſtituere; nempe, eſſentiam B. Ergo (*per Defin* 2. *hujus*) id ſine B non poterit eſſe, neque concipi; atqui hoc eſt contra Hypotheſin: Ergo id ad eſſentiam B non pertinet, nec alterius rei ſingularis eſſentiam conſtituit. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXVIII. *Illa, quae omnibus communia, quaeque aeque in parte, ac in toto ſunt, non poſſunt concipi, niſi adaequate.*

DEMONSTR. Sit A aliquid, quod omnibus corporibus commune, quodque aeque in parte cujuscunque corporis, ac in toto eſt. Dico A non poſſe concipi, niſi adaequate. Nam ejus idea (*per Coroll. Prop.* 7. *hujus*) erit neceſſario in Deo adaequata, tam quatenus ideam Corporis humani, quam quatenus ideas habet ejusdem affectionum, quae (*per Prop.* 16. 25. *et* 27. *hujus*) tam Corporis humani, quam corporum externorum naturam ex parte involvunt, hoc eſt, (*per Prop.* 12. *et* 13. *hujus*) haec idea erit neceſſario in Deo adaequata, quatenus Mentem humanam conſtituit, ſive quatenus ideas habet, quae in Mente humana ſunt; Mens igitur (*per Coroll.* [75] *Prop.* 11. *hujus*) A neceſſario adaequate percipit, idque tam quatenus ſe, quam quatenus ſuum, vel quodcunque externum corpus percipit, nec A alio modo poteſt concipi. *Q. E. D.*

COROLL. Hinc ſequitur, dari quaſdam ideas, ſive notiones omnibus hominibus communes; Nam (*per Lem.* 2.) omnia corpora in quibuſdam conveniunt, quae (*per Prop. praeced.*) ab omnibus debent adaequate, ſive clare et diſtincte percipi.

PROPOS. XXXIX. *Id, quod Corpori humano et quibuſdam corporibus externis, a quibus Corpus humanum affici ſolet, quodque in cujuscunque horum parte aeque, ac in toto commune eſt et proprium, ejus etiam idea erit in Mente adaequata.*

DE-

Demonstr. Sit A id, quod Corpori humano et quibusdam corporibus externis commune est et proprium, quodque aeque in humano Corpore, ac in iisdem corporibus externis et quod denique aeque in cujuscunque corporis externi parte, ac in toto est. Ipsius A dabitur in Deo idea adaequata, (*per Coroll. Prop. 7. hujus*) tam quatenus ideam Corporis humani, quam quatenus positorum corporum externorum ideas habet. Ponatur jam humanum Corpus a corpore externo affici per id, quod cum eo habet commune, hoc est, ab A, hujus affectionis idea proprietatem A involvet, (*per Prop. 16. hujus*) atque adeo (*per idem Coroll. Prop. 7. huius*) idea hujus affectionis, quatenus proprietatem A involvit, erit in Deo adaequata, quatenus idea Corporis humani affectus est, hoc est, (*per Prop. 13. huius*) quatenus Mentis humanae naturam constituit; adeoque (*per Coroll. Prop. 11. huius*) haec idea est etiam in Mente humana adaequata. *Q. E. D.*

Coroll. Hinc sequitur, quod Mens eo aptior est ad plura adaequate percipiendum, quo ejus Corpus plura habet cum aliis corporibus communia. [76]

Propos. XL. *Quaecunque ideae in Mente sequuntur ex ideis, quae in ipsa sunt adaequatae*, sunt etiam adaequatae.

Demonstr. Patet. Nam cum dicimus, in Mente humana ideam sequi ex ideis, quae in ipsa sunt adaequatae, nihil aliud dicimus, (*per Coroll. Prop. 11. huius*) quam quod in ipso Divino intellectu detur idea, cujus Deus est causa, non quatenus infinitus est, nec quatenus plurimarum rerum singularium ideis affectus est; sed quatenus tantum humanae Mentis essentiam constituit.

Schol. His causam notionum, quae *Communes* vocantur, quaeque ratiocinii nostri fundamenta sunt, explicui. Sed aliae quorundam axiomatum, sive notionum causae dantur, quas hac nostra metho-

do explicare e re foret; ex iis namque constaret, quaenam notiones prae reliquis utiliores, quaenam vero vix ullius usus essent. Deinde quaenam communes et quaenam iis tantum, qui praejudiciis non laborant, clarae et distinctae et quaenam denique male fundatae sint. Praeterea constaret, unde notiones illae, quas *Secundas* vocant et consequenter axiomata, quae in iisdem fundantur, suam duxerunt originem et alia, quae circa haec aliquando meditatus sum. Sed quoniam haec alii dicavi Tractatui et etiam, ne propter nimiam hujus rei prolixitatem, fastidium crearem, hac re hic supersedere decrevi. Attamen ne quid horum omittam, quod scitu necessarium sit, causas breviter addam, ex quibus termini, *Transcendentales* dicti, suam duxerunt originem, ut Ens, Res, aliquid. Hi termini ex hoc oriuntur, quod scilicet humanum Corpus, quandoquidem limitatum est, tantum est capax certi imaginum numeri (*Quid imago sit, explicui in Schol. Prop.* 17. *hujus*) in se distincte simul formandi, qui si excedatur, hae imagines confundi incipient et si hic imaginum numerus, quarum Corpus est capax, ut eas in se simul
[77] distincte formet, longe excedatur, omnes inter se plane confundentur. Cum hoc ita se habeat, patet ex Coroll. Prop. 17. et Prop. 18. hujus, quod Mens humana tot corpora distincte simul imaginari poterit, quot in ipsius corpore imagines possunt simul formari. At, ubi imagines in corpore plane confunduntur, Mens etiam omnia corpora confuse sine ulla distinctione imaginabitur et quasi sub uno attributo comprehendet, nempe sub attributo Entis, Rei etc. Potest hoc etiam ex eo deduci, quod imagines non semper aeque vigeant et ex aliis causis his analogis, quas hic explicare non est opus; nam ad nostrum, ad quem collimamus, scopum unam tantum sufficit considerare. Nam omnes huc redeunt, quod hi termini ideas significent summo gradu confusas. Ex similibus deinde causis ortae sunt notio-

nes

nes illae, quas *Universales* vocant, ut Homo, Equus, Canis etc. Videlicet, quia in Corpore humano tot imagines, ex gr. hominum formantur simul, ut vim imaginandi, non quidem penitus, sed eo usque tamen superent, ut singulorum parvas differentias, (videlicet uniuscujusque colorem, magnitudinem etc.) eorumque determinatum numerum Mens imaginari nequeat et id tantum, in quo omnes, quatenus corpus ab iisdem afficitur, conveniunt, distincte imaginetur; nam ab eo corpus, maxime scilicet ab unoquoque singulari, affectum fuit; atque hoc nomine *hominis* exprimit, hocque de infinitis singularibus praedicat. Nam singularium determinatum numerum, ut diximus, imaginari nequit. Sed notandum, has notiones non ab omnibus eodem modo formari; sed apud unumquemque variare pro ratione rei, a qua corpus affectum saepius fuit, quamque facilius Mens imaginatur, vel recordatur. Ex. gr. qui saepius cum admiratione hominum staturam contemplati sunt, sub nomine *hominis* intelligunt animal erectae staturae; qui vero aliud assueti sunt contemplari, aliam hominum communem imaginem formabunt, nempe, hominem esse animal risibile, animal bipes, sine plumis, animal rationale; et sic de reliquis unusquisque pro dispositione sui corporis rerum universales imagines formabit. Quare non mirum est, quod inter Philosophos, qui res naturales per solas rerum imagines explicare voluerunt, tot sint ortae controversiae.

Schol. II. Ex omnibus supra dictis clare apparet, nos multa percipere et notiones universales [78] formare I°. ex singularibus, nobis per sensus mutilate, confuse et sine ordine ad intellectum repraesentatis. (*Vide Coroll. Prop.* 29. *hujus.*) Et ideo tales perceptiones cognitionem ab experientia vaga vocare consuevi. II°. Ex signis, ex. gr. ex eo, quod auditis aut lectis quibusdam verbis rerum recordemur

et earum quasdam ideas formemus similes iis, per quas res imaginamur. (*Vide Schol. Prop. 18. hujus.*) Utrumque hunc res contemplandi modum cognitionem primi generis, opinionem vel imaginationem in posterum vocabo. III°. Denique ex eo, quod notiones communes rerumque proprietatum ideas adaequatas habemus. (*Vide Coroll. Prop. 38. et 39. cum ejus Coroll. et Prop. 40. huius.*) Atque hunc rationem et secundi generis cognitionem vocabo. Praeter haec duo cognitionis genera datur, ut in sequentibus ostendam, aliud tertium, quod scientiam intuitivam vocabimus. Atque hoc cognoscendi genus procedit ab adaequata idea essentiae formalis quorundam Dei attributorum ad adaequatam cognitionem essentiae rerum. Haec omnia unius rei exemplo explicabo Dantur ex. gr. tres numeri, ad quartum obtinendum, qui sit ad tertium, ut secundus ad primum. Non dubitant mercatores secundum in tertium ducere et productum per primum dividere; quia scilicet ea, quae a magistro absque ulla demonstratione audiverunt, nondum tradiderunt oblivioni, vel quia id saepe in numeris simplicissimis experti sunt, vel ex vi Demonstrationis Prop. 19. lib. 7. Euclid. nempe ex communi proprietate proportionalium. At in numeris simplicissimis nihil horum opus est. Ex. gr. datis numeris 1. 2. 3 nemo non videt, quartum numerum proportionalem esse 6. atque hoc multo clarius, quia ex ipsa ratione, quam primum ad secundum habere uno intuitu videmus, ipsum quartum concludimus.

PROPOS. XLI. *Cognitio primi generis unica est falsitatis causa, secundi autem et tertii est necessario vera.*

[79] DEMONSTR. Ad primi generis cognitionem illas omnes ideas diximus in praeced. Schol. pertinere, quae sunt inadaequatae et confusae; atque adeo (*per Prop. 35. hujus*) haec cognitio unica est falsitatis

sitatis causa. Deinde ad cognitionem secundi et tertii illas pertinere diximus, quae sunt adaequatae; adeoque *per Prop.* 34. *hujus)* est necessario vera. *Q. E. D.*

Propos. XLII. *Secundi et tertii, et non primi generis cognitio docet nos, verum a falso distinguere.*

Demonstr. Haec Propositio per se patet. Qui enim inter verum et falsum scit distinguere, debet adaequatam veri et falsi habere ideam, hoc est *(per* 2. *Schol. Prop.* 40. *hujus)* verum et falsum secundo, aut tertio cognitionis genere cognoscere.

Propos. XLIII. *Qui veram habet ideam, simul scit se veram habere ideam, nec de rei veritate potest dubitare.*

Demonstr. Idea vera in nobis est illa, quae in Deo, quatenus per naturam Mentis humanae explicatur, est adaequata. (*per Coroll. Prop.* 11. *hujus*) Ponamus itaque, dari in Deo, quatenus per naturam Mentis humanae explicatur, ideam adaequatam A Hujus ideae debet necessario dari etiam in Deo idea, quae ad Deum eodem modo refertur, ac idea A (*per Prop.* 20. *hujus, cujus Demonstratio universalis est.*) At idea A ad Deum referri supponitur, quatenus per naturam Mentis humanae explicatur; ergo etiam idea ideae A ad Deum eodem modo debet referri, hoc est, (*per idem Coroll. Prop.* 11. *hujus*) haec adaequata idea ideae A erit in ipsa Mente, quae ideam adaequatam A habet; adeoque qui adaequatam habet ideam, sive (*per Prop.* 34. *hujus*) qui vere rem cognoscit, debet simul suae cognitionis adaequatam habere ideam, sive veram cognitionem, [40] hoc est, (*ut per se manifestum*) debet simul esse certus. *Q. E. D.*

Schol. In Scholio Propositionis 21. hujus Partis explicui, quid sit idea ideae; sed notandum, praece-

dentem Propofitionem per fe fatis effe manifeftam. Nam nemo, qui veram habet ideam, ignorat veram ideam fummam certitudinem involvere; veram namque habere ideam, nihil aliud fignificat, quam perfecte, five optime rem cognofcere; nec fane aliquis de hac re dubitare poteft, nifi putet, ideam quid mutum, inftar picturae in tabula et non modum cogitandi effe, nempe ipfum intelligere; et quaefo, quis fcire poteft, fe rem aliquam intelligere, nifi prius rem intelligat? hoc eft, quis poteft fcire, fe de aliqua re certum effe, nifi prius de ea re certus fit? Deinde quid idea vera clarius et certius dari poteft, quod norma fit veritatis? Sane ficut lux feipfam et tenebras manifeftat, fic veritas norma fui, et falfi eft. Atque his me ad has quaeftiones refpondiffe puto; nempe, fi idea vera, quatenus tantum dicitur cum fuo ideato convenire, a falfa diftinguitur, nihil ergo realitatis aut perfectionis idea vera habet prae falfa, (quandoquidem per folam denominationem extrinfecam diftinguuntur) et confequenter neque etiam homo, qui veras, prae illo, qui falfas tantum ideas habet? Deinde unde fit, ut homines falfas habeant ideas? Et denique, unde aliquis certo fcire poteft, fe ideas habere, quae cum fuis ideatis conveniant? Ad has, inquam, quaeftiones me jam refpondiffe puto Nam quod ad differentiam inter ideam veram et falfam attinet, conftat ex Propofitione 35. hujus, illam ad hanc fefe habere, ut ens ad non ens. Falfitatis autem caufas a Propofitione 19 ufque ad 35. cum ejus Scholio clariffime oftendi. Ex quibus etiam apparet, quid inter hominem, qui veras habet ideas, et hominem, qui non nifi falfas habet, interfit Quod denique ultimum attinet; nempe, undenam homo fcire poteft fe habere ideam, quae cum fuo ideato conveniat, id modo fatis fuperque oftendi ex hoc folo oriri, quod ideam habet, quae cum fuo ideato convenit, five quod veritas fui fit norma. His adde, quod Mens noftra, quatenus res

vere

vere percipit, pars est infiniti Dei intellectus; (*per Coroll. Prop.* 11. *hujus*) adeoque tam necesse est, [81] ut Mentis clarae et distinctae ideae verae sint, ac Dei ideae.

Propos. XLIV. *De natura Rationis non est, res, ut contingentes, sed, ut necessarias, contemplari.*

Demonstr. De natura rationis est res vere percipere, (*per Prop.* 41. *huius*) nempe (*per Ax.* 6. *p.* 1.) ut in se sunt, hoc est, (*per Prop.* 29. *p.* 1.) non ut contingentes, sed ut necessarias. *Q. E. D.*

Coroll. I. Hinc sequitur, a sola imaginatione pendere, quod res tam respectu praeteriti, quam futuri, ut contingentes contemplemur.

Schol. Qua autem ratione hoc fiat, paucis explicabo. Ostendimus supra (*Prop.* 17. *huius cum eius Coroll.*) Mentem, quamvis res non existant, eas tamen semper, ut sibi praesentes, imaginari, nisi causae occurrant, quae earum praesentem existentiam secludant. Deinde (*Prop.* 18. *huius*) ostendimus, quod, si Corpus humanum semel a duobus corporibus externis simul affectum fuit, ubi Mens postea eorum alterutrum imaginabitur, statim et alterius recordabitur, hoc est, ambo, ut sibi praesentia, contemplabitur, nisi causae occurrant, quae eorum praesentem existentiam secludant. Praeterea nemo dubitat, quin etiam tempus imaginemur, nempe, ex eo, quod corpora alia aliis tardius, vel celerius, vel aeque celerius moveri imaginemur. Ponamus itaque puerum, qui heri prima vice hora matutina viderit Petrum, meridiana autem Paulum et vespertina Simeonem, atque hodie iterum matutina hora Petrum. Ex Propositione 18. hujus patet, quod simulac matutinam lucem videt, illico solem eandem caeli, quam die praecedenti viderit, partem percurrentem, sive diem integrum et simul cum tempore matutino Petrum, cum meridiano autem Paulum

et

[82] et cum vespertino Simeonem imaginabitur, hoc est, Pauli et Simeonis existentiam cum relatione ad futurum tempus imaginabitur; et contra, si hora vespertina Simeonem videat, Paulum et Petrum ad tempus praeteritum referet, eosdem scilicet simul cum tempore praeterito imaginando; atque haec eo constantius, quo saepius eos eodem hoc ordine viderit. Quod si aliquando contingat, ut alia quadam vespera loco Simeonis, Jacobum videat, tum sequenti mane cum tempore vespertino jam Simeonem, jam Jacobum, non vero ambos simul imaginabitur. Nam alterutrum tantum, non autem ambos simul tempore vespertino vidisse supponitur. Fluctuabitur itaque ejus imaginatio et cum futuro tempore vespertino jam hunc, jam illum imaginabitur, hoc est, neutrum certo; sed utrumque contingenter futurum contemplabitur. Atque haec imaginationis fluctuatio eadem erit, si imaginatio rerum sit, quas eodem modo cum relatione ad tempus praeteritum, vel praesens contemplamur, et consequenter res tam ad tempus praesens, quam ad praeteritum, vel futurum relatas, ut contingentes, imaginabimur.

COROLL. II. De natura Rationis est, res sub quadam aeternitatis specie percipere.

DEMONSTR. De natura enim Rationis est res, ut necessarias et non, ut contingentes, contemplari. (*per Prop. praeced.*) Hanc autem rerum necessitatem (*per Prop. 4. hujus*) vere, hoc est, (*per Axiom. 6. p.* 1) ut in se est, percipit. Sed (*per Prop. 16. p.* 1.) haec rerum necessitas est ipsa Dei aeternae naturae necessitas; Ergo de natura Rationis est res sub hac aeternitatis specie contemplari. Adde, quod fundamenta Rationis notiones sint, (*per Prop. 38. hujus*) quae illa explicant, quae omnibus communia sunt, quaeque (*per Prop. 37. huius*) nullius rei singularis essentiam explicant; quaeque propterea absque ulla tem-

temporis relatione, sed sub quadam aeternitatis specie debent concipi. *Q. E. D.*

Propos. XLV. *Unaquaeque cuiuscunque corporis, vel rei singularis, actu existentis, idea [83] Dei aeternam et infinitam essentiam necessario involvit.*

Demonstr. Idéa rei singularis, actu existentis, ipsius rei tam essentiam, quam existentiam necessario involvit; *per Coroll. Prop.* 8. *huius.*) At res singulares (*per Prop.* 15. P. 1.) non possunt sine Deo concipi; sed, quia (*per Prop.* 6. *huius*) Deum pro causa habent, quatenus sub attributo consideratur, cujus res ipsae modi sunt, debent necessario earum ideae (*per Axiom.* 4. *p.* 1.) ipsarum attributi conceptum, hoc est, (*per Defin* 6. P. 1. Dei aeternam et infinitam essentiam involvere. *Q. E. D.*

Schol. Hic per existentiam non intelligo durationem, hoc est, existentiam, quatenus abstracte concipitur et tanquam quaedam quantitatis species. Nam loquor de ipsa natura existentiae, quae rebus singularibus tribuitur, propterea quod ex aeterna necessitate Dei naturae infinita infinitis modis sequuntur. (*Vide prop.* 16. *p.* 1.) Loquor, inquam, de ipsa existentia rerum singularium, quatenus in Deo sunt. Nam, etsi unaquaeque ab alia re singulari determinetur ad certo modo existendum; vis tamen, qua unaquaeque in existendo perseverat, ex aeterna necessitate naturae Dei sequitur. Qua de re vide Coroll. Prop. 24. p. 1.

Propos. XLVI. *Cognitio aeternae et infinitae essentiae Dei, quam unaquaeque idea involvit, est adaequata et perfecta.*

Demonstr. Demonstratio praecedentis Propositionis Universalis est et, sive res, ut pars, sive, ut totum, consideretur, ejus idea, sive totius sit,

sive

ſive partis, (*per Prop. praeced.*) Dei aeternam et infinitam eſſentiam involvet. Quare id, quod cognitionem aeternae et infinitae eſſentiae Dei dat, omni-
[8] bus commune et aeque in parte, ac in toto eſt, adeoque (*per Prop. 38. huius*) erit haec cognitio adaequata. *Q. E. D.*

Propos. XLVII. *Mens humana adaequatam habet cognitionem aeternae et infinitae eſſentiae Dei.*

Demonstr. Mens humana ideas habet, (*per Prop. 22 huius*) ex quibus (*per Prop. 23. huius*) ſe, ſuumque Corpus, (*per Prop. 19. huius*) et (*per Coroll. Prop. 16. et per Prop. 17. huius*) corpora externa, ut actu exiſtentia, percipit; adeoque (*per Prop. 45. et 46 huius*) cognitionem aeternae et infinitae eſſentiae Dei habet adaequatam. *Q. E. D.*

Schol. Hinc videmus, Dei infinitam eſſentiam, ejusque aeternitatem omnibus eſſe notam. Cum autem omnia in Deo ſint et per Deum concipiuntur, ſequitur, nos ex cognitione hac plurima poſſe deducere, quae adaequate cognoſcamus, atque adeo tertium illud cognitionis genus formare, de quo diximus in Scholio 2. Propoſitionis 40. hujus Partis et de cujus praeſtantia et utilitate in quinta Parte erit nobis dicendi locus. Quod autem homines non aeque claram Dei, ac notionum communium habeant cognitionem, inde fit, quod Deum imaginari nequeant, ut corpora et quód nomen *Deus* junxerunt imaginibus rerum, quas videre ſolent, quod homines vix vitare poſſunt, quia continuo a corporibus externis afficiuntur. Et profecto plerique errores in hoc ſolo conſiſtunt, quod ſcilicet nomina rebus non recte applicamus. Cum enim aliquis ait, lineas, quae ex centro circuli ad ejuſdem circumferentiam ducuntur, eſſe inaequales, ille ſane aliud, tum ſaltem, per circulum intelligit, quam Mathematici. Sic cum homines in calculo errant,

alios

alios numeros in mente, alios in charta habent. Quare si ipsorum Mentem spectes, non errant sane; videntur tamen errare, quia ipsos in mente putamus habere numeros, qui in charta sunt. Si hoc non esset, nihil eosdem errare crederemus; ut non credidi quendam errare, quem nuper audivi clamantem, suum atrium volasse in gallinam vicini, quia sci- [85] licet ipsius mens satis perspecta mihi videbatur. Atque hinc pleraeque oriuntur controversiae, nempe, quia homines mentem suam non recte explicant, vel quia alterius mentem male interpretantur. Nam revera, dum sibi maxime contradicunt, vel eadem, vel diversa cogitant, ita ut, quos in alio errores et absurda esse putant, non sint.

PROPOS. XLVIII. *In Mente nulla est absoluta sive libera voluntas; sed Mens ad hoc, vel illud volendum determinatur a causa, quae etiam ab alia determinata est, et haec iterum ab alia, et sic in infinitum.*

DEMONSTR. Mens certus et determinatus modus cogitandi est, (*per Prop.* 11. *huius*) adeoque (*per Coroll.* 2. *Prop.* 17. *p.* 1.) suarum actionum non potest esse causa libera, sive absolutam facultatem volendi et nolendi habere non potest; sed ad hoc, vel illud volendum (*per Prop.* 28. *p.* 1.) determinari debet a causa, quae etiam ab alia determinata est, et haec iterum ab alia etc. *Q. E. D.*

SCHOL. Eodem hoc modo demonstratur in Mente nullam dari facultatem absolutam intelligendi, cupiendi, amandi, etc. Unde sequitur, has et similes facultates, vel prorsus fictitias, vel nihil esse, praeter entia Metaphysica sive universalia, quae ex particularibus formare solemus. Adeo ut intellectus et voluntas ad hanc et illam ideam, vel ad hanc et illam volitionem eodem modo sese habeant, ac lapideitas ad hunc et illum lapidem, vel ut homo ad Pe-

trum

trum et Paulum. Causam autem, cur homines se liberos esse putent, explicuimus in Appendice Partis primae. Verum, antequam ulterius pergam, venit hic notandum, me per voluntatem affirmandi et negandi facultatem; non autem cupiditatem intelligere; facultatem, inquam, intelligo, qua Mens, quid [86] verum, quidve falsum sit, affirmat vel negat, et non cupiditatem, qua Mens res appetit, vel aversatur. At postquam demonstravimus, has facultates notiones esse universales, quae a singularibus, ex quibus easdem formamus, non distinguuntur, inquirendum jam est, an ipsae volitiones aliquid sint, praeter ipsas rerum ideas. Inquirendum, inquam, est, an in Mente alia affirmatio et negatio detur praeter illam, quam idea, quatenus idea est, involvit, qua de re vide sequentem Propositionem, ut et Definitionem 3. hujus, ne cogitatio in picturas incidat. Non enim per ideas imagines, quales in fundo oculi, et, si placet, in medio cerebro formantur; sed Cogitationis conceptus intelligo.

PROPOS. XLIX. *In Mente nulla datur volitio, sive affirmatio et negatio praeter illam, quam idea, quatenus idea est, involvit.*

DEMONSTR. In Mente (*per Prop. praeced.*) nulla datur absoluta facultas volendi et nolendi, sed tantum singulares volitiones, nempe haec et illa affirmatio, et haec et illa negatio. Concipiamus itaque singularem aliquam volitionem, nempe modum cogitandi, quo Mens affirmat, tres angulos trianguli aequales esse, duobus rectis. Haec affirmatio conceptum sive ideam trianguli involvit, hoc est, sine idea trianguli non potest concipi. Idem enim est, si dicam, quod A conceptum B debeat involvere, ac quod A sine B non possit concipi. Deinde haec affirmatio (*per Axiom.* 3. *hujus*) non potest etiam sine idea trianguli esse. Haec ergo affirmatio sine idea trianguli nec esse, nec concipi potest. Porro haec

trian-

trianguli idea, hanc eandem affirmationem involvere debet, nempe, quod tres ejus anguli aequentur duobus rectis. Quare et vice versa haec trianguli idea, sine hac affirmatione nec esse, nec concipi potest, adeoque (*per Defin.* 2. *huius*) haec affirmatio ad essentiam ideae trianguli pertinet, nec aliud praeter ipsam est. Et quod de hac volitione diximus, (quandoquidem eam ad libitum sumpsimus) dicendum etiam est de quacunque volitione, nempe, quod praeter ideam nihil sit. *Q. E. D.*

Coroll. Voluntas et intellectus unum et [87] idem sunt.

Demonstr. Voluntas et intellectus nihil praeter ipsas singulares volitiones et ideas sunt. (*per Prop.* 48. *hujus et ejusdem Schol.*) At singularis volitio et idea (*per Prop. praeced.*) unum et idem sunt, ergo voluntas et intellectus unum et idem sunt. *Q. E. D.*

Schol. His causam, quae communiter erroris esse statuitur, sustulimus. Supra autem ostendimus, falsitatem in sola privatione, quam ideae mutilatae et confusae involvunt, consistere. Quare idea falsa, quatenus falsa est, certitudinem non involvit. Cum itaque dicimus, hominem in falsis acquiescere, nec de iis dubitare, non ideo ipsum certum esse, sed tantum non dubitare dicimus, vel quod in falsis acquiescit, quia nullae causae dantur, quae efficiant, ut ipsius imaginatio fluctuetur. Qua de re vide Scholium Propositionis 44. hujus Partis. Quantumvis igitur homo falsis adhaerere supponatur, nunquam tamen ipsum certum esse dicemus. Nam per certitudinem quid positivum intelligimus, (*vide Prop.* 43. *huius cum eiusdem Schol.*) non vero dubitationis privationem. At per certitudinis privationem falsitatem intelligimus. Sed ad uberiorem explicationem praecedentis Propositionis quaedam mo-

nenda

nenda ſuperſunt. Supereſt deindè, ut ad objectiones, quae in noſtram hanc doctrinam objici poſſunt, reſpondeam; et denique, ut omnem amoveam ſcrupulum, operae pretium eſſe duxi, hujus doctrinae quasdam utilitates indicare. Quasdam, inquam; Nam praecipuae ex iis, quae in quinta parte dicemus, melius intelligentur.

Incipio igitur a primo, Lectoresque moneo, ut accurate diſtinguant inter ideam ſive Mentis conceptum, et inter imagines rerum, quas imaginamur. Deinde neceſſe eſt, ut diſtinguant inter ideas et verba, quibus res ſignificamus. Nam quia haec tria, imagines ſcilicet, verba, et ideae a multis vel plane confunduntur, vel non ſatis accurate, vel denique [95] non ſatis caute diſtinguuntur, ideo hanc de voluntate doctrinam, ſcitu prorſus neceſſariam, tam ad ſpeculationem, quam ad vitam ſapienter inſtituendam, plane ignorarunt. Quippe, qui putant ideas conſiſtere in imaginibus, quae in nobis ex corporum occurſu formantur, ſibi perſuadent, ideas illas rerum, quarum ſimilem nullam imaginem formare poſſumus, non eſſe ideas, ſed tantum figmenta, quae ex libero voluntatis arbitrio fingimus; ideas igitur, veluti picturas in tabula mutas, aſpiciunt, et hoc praejudicio praeoccupati, non vident, ideam, quatenus idea eſt, affirmationem aut negationem involvere. Deinde, qui verba confundunt cum idea, vel cum ipſa affirmatione, quam idea involvit, putant ſe poſſe contra id, quod ſentiunt, velle; quando aliquid ſolis verbis contra id, quod ſentiunt, affirmant, aut negant. Haec autem praejudicia exuere facile is poterit, qui ad naturam cogitationis attendit, quae extenſionis conceptum minime involvit; atque adeo clare intelliget, ideam (quandoquidem modus cogitandi eſt) neque in rei alicujus imagine, neque in verbis conſiſtere. Verborum namque et imaginum eſſentia a ſolis motibus corporeis conſtituitur, qui cogitationis conceptum minime involvunt.

Atque

Atque haec pauca de his monuisse sufficiat, quare ad praedictas objectiones transeo. Harum prima est, quod constare putant, voluntatem latius se extendere, quam intellectum; atque adeo ab eodem diversam esse. Ratio autem, cur putant, voluntatem látius se extendere, quàm intellectum, est, quia se experiri ajunt, se non majore assentiendi, sive affirmandi et negandi facultate indigere ad infinitis aliis rebus, quas non percipimus, assentiendum, quam jam habemus; at quidem majori facultate intelligendi. Distinguitur ergo voluntas ab intellectu, quod finitus hic sit; illa autem infinita. Secundo nobis objici potest, quod experientia nihil clarius videatur docere, quam quod nostrum judicium possumus suspendere, ne rebus, quas percipimus, assentiamur; quod hinc etiam confirmatur, quod nemo dicitur decipi, quatenus aliquid percipit; sed tantum, quatenus assentitur, aut dissentit. Ex. gr. qui equum alatum fingit, non ideo concedit dari equum alatum, hoc est, non ideo decipitur, nisi simul [89] concedat, dari equum alatum; nihil igitur clarius videtur docere experientia, quam quod voluntas, sive facultas assentiendi libera sit et a facultate intelligendi diversa. Tertio objici potest, quod una affirmatio non plus realitatis videtur continere, quam alia, hoc est, non majore potentia indigere videmur ad affirmandum, verum esse id, quod verum est, quam ad aliquid, quod falsum est, verum esse affirmandum; at unam ideam plus realitatis, sive perfectionis, quàm aliam habere percipimus; quantum enim objecta alia aliis praestantiora, tantum etiam eorum ideae aliae aliis perfectiores sunt; ex quibus etiam constare videtur differentia inter voluntatem et intellectum. Quarto objici potest, si homo non operatur ex libertate voluntatis, quid ergo fiet, si in aequilibrio sit, ut Buridani asina? Famene et siti peribit? quod si concedam, viderer asinam, vel hominis

nis ſtatuam, non hominem concipere; ſi autem negem, ergo ſeipſum determinabit et conſequenter eundi facultatem et faciendi quicquid velit, habet. Praeter haec alia forſan poſſunt objici; ſed quia inculcare non teneor, quid unusquiſque ſomniare poteſt, ad has objectiones tantum reſpondere curabo, idque quam potero breviter. Et quidem ad primam dico, me concedere, voluntatem latius ſe extendere, quam intellectum, ſi per intellectum claras tantummodo et diſtinctas ideas intelligant; ſed nego voluntatem latius ſe extendere, quam perceptiones, ſive concipiendi facultatem; nec ſane video, cur facultas volendi potius dicenda eſt infinita, quam ſentiendi facultas; ſicut enim infinita (unum tamen poſt aliud; nam infinita ſimul affirmare non poſſumus) eadem volendi facultate poſſumus affirmare, ſic etiam infinita corpora (unum nempe poſt aliud) eadem ſentiendi facultate poſſumus ſentire, ſive percipere. Quod ſi dicant, infinita dari, quae percipere non poſſumus, regero, nos ea ipſa nulla cogitatione et conſequenter nulla volendi facultate poſſe aſſequi. At dicunt, ſi Deus vellet efficere, ut ea etiam perciperemus, majorem quidem facultatem percipiendi deberet nobis dare; ſed non majorem, quam dedit, volendi facultatem; quod idem eſt, ac ſi dicerent, quod ſi Deus velit efficere, ut infinita alia entia [90] intelligeremus, neceſſe quidem eſſet, ut nobis daret majorem intellectum; ſed non univerſaliorem entis ideam, quam dedit, ad eadem infinita entia amplectendum. Oſtendimus enim voluntatem ens eſſe univerſale, ſive ideam, qua omnes ſingulares volitiones, hoc eſt, id, quod iis omnibus commune eſt, explicamus. Cum itaque hanc omnium volitionum communem, ſive univerſalem ideam facultatem eſſe credant, minime mirum, ſi hanc facultatem ultra limites intellectus in infinitum ſe extendere dicant. Univerſale enim aeque de uno, ac de pluribus, ac de infinitis individuis dicitur. Ad ſecundam

cundam objectionem respondeo negando, nos liberam habere potestatem judicium suspendendi. Nam cum dicimus, aliquem judicium suspendere, nihil aliud dicimus, quam quod videt, se rem non adaequate percipere. Est igitur judicii suspensio revera perceptio et non libera voluntas. Quod ut clare intelligatur, concipiamus puerum, equum imaginantem, nec aliud quicquam percipientem. Quandoquidem haec imaginatio equi existentiam involvit, (*per Coroll. Prop.* 17. *hujus*) nec puer quicquam percipit, quod equi existentiam tollat, ille necessario equum, ut praesentem, contemplabitur: nec de ejus existentia poterit dubitare, quamvis de eadem non sit certus. Atque hoc quotidie in somnis experimur, nec credo aliquem esse, qui putet, se, dum somniat, liberam habere potestatem suspendendi de iis, quae somniat, judicium, efficiendique, ut ea, quae se videre somniat, non somniet; et nihilominus contingit, ut etiam in somnis judicium suspendamus, nempe cum somniamus, nos somniare. Porro concedo neminem decipi, quatenus percipit, hoc est, Mentis imaginationes, in se consideratas, nihil erroris involvere concedo; (*vide Schol. Prop.* 17. *huius*) sed nego, hominem nihil affirmare, quatenus percipit. Nam quid aliud est equum alatum percipere, quam alas de equo affirmare? Si enim Mens praeter equum alatum nihil aliud perciperet, eundem sibi praesentem contemplaretur, nec causam haberet ullam dubitandi de ejusdem existentia, nec ullam dissentiendi facultatem, nisi imaginatio equi alati juncta sit ideae, quae existentiam ejusdem equi tollit, vel quod percipit, ideam equi alati, quam habet, esse inadaequatam, atque tum vel ejusdem equi existentiam necessario negabit, vel de eadem necessario [21] dubitabit. Atque his puto me ad tertiam etiam objectionem respondisse, nempe, quod voluntas universale quid sit, quod de omnibus ideis praedicatur; quodque id tantum significat, quod omnibus ideis com-

commune eſt, nempe affirmationem, cujus propterea adaequata eſſentia, quatenus ſic abſtracte concipitur, debet eſſe in unaquaque idea et hac ratione tantum in omnibus eadem; ſed non quatenus conſideratur eſſentiam ideae conſtituere; nam eatenus ſingulares affirmationes aeque inter ſe differunt, ac ipſae ideae. Ex. gr. affirmatio, quam idea circuli ab illa, quam idea trianguli involvit, aeque differt, ac idea circuli ab idea trianguli. Deinde abſolute nego, nos aequali cogitandi potentia indigere ad affirmandum, verum eſſe id, quod verum eſt, quam ad affirmandum, verum eſſe id, quod falſum eſt. Nam hae duae affirmationes, ſi mentem ſpectes, ſe habent ad invicem, ut ens ad non-ens; nihil enim in ideis poſitivum eſt, quod falſitatis formam conſtituit. (*vide Prop.* 35. *hujus cum ejus Schol. et Schol. Prop.* 47. *hujus*) Quare hic apprime venit notandum, quam facile decipimur, quando univerſalia cum ſingularibus et entia rationis et abſtracta cum realibus confundimus. Quod denique ad quartam objectionem attinet, dico, me omnino concedere, quod homo in tali aequilibrio poſitus, (nempe qui nihil aliud percipit, quam ſitim et famem, talem cibum et talem potum, qui aeque ab eo diſtant) fame et ſiti peribit. Si me rogant, an talis homo non potius aſinus, quam homo ſit aeſtimandus? dico, me neſcire, ut etiam neſcio, quanti aeſtimandus ſit ille, qui ſe penſilem facit et quanti aeſtimandi ſint pueri, ſtulti, veſani etc.

Supereſt tandem indicare, quantum hujus doctrinae cognitio ad uſum vitae conferat, quod facile ex his animadvertemus. Nempe I°. Quatenus docet nos ex ſolo Dei nutu agere, divinaeque naturae eſſe participes et eo magis, quo perfectiores actiones agimus et quo magis magiſque Deum intelligimus. Haec ergo doctrina, praeterquam quod animum omnimode quietum reddit, hoc etiam habet, quod nos do-

cet, in quo nostra summa felicitas sive beatitudo consistit, nempe in sola Dei cognitione, ex qua ad ea tantum agenda inducimur, quae amor et pietas suadent. Unde clare intelligimus, quantum illi [92] a vera virtutis aestimatione aberrant, qui pro virtute et optimis actionibus, tanquam pro summa servitute, summis praemiis a Deo decorari exspectant, quasi ipsa virtus, Deoque servitus non esset ipsa felicitas et summa libertas. II°. Quatenus docet, quomodo circa res fortunae, sive quae in nostra potestate non sunt, hoc est, circa res, quae ex nostra natura non sequuntur, nos gerere debeamus; nempe utramque fortunae faciem aequo animo exspectare et ferre. Nimirum, quia omnia ab aeterno Dei decreto eadem necessitate sequuntur, ac ex essentia trianguli sequitur, quod tres ejus anguli sunt aequales duobus rectis. III°. Confert haec doctrina ad vitam socialem, quatenus docet, neminem odio habere, contemnere, irridere, nemini irasci, invidere. Praeterea quatenus docet, ut unusquisque suis sit contentus et proximo in auxilium; non ex muliebri misericordia, partialitate, neque superstitione; sed ex solo rationis ductu, prout scilicet tempus et res postulat, ut in Tertia parte ostendam. IV°. Denique confert etiam haec doctrina non parum ad communem societatem: quatenus docet, qua ratione cives gubernandi sint et ducendi, nempe non ut serviant, sed ut libere ea, quae optima sunt, agant. Atque his, quae in hoc Scholio agere constitueram, absolvi et eo finem huic nostrae Secundae Parti impono; in qua puto me naturam Mentis humanae, ejusque proprietates satis prolixe et, quantum rei difficultas fert, clare explicuisse, atque talia tradidisse, ex quibus multa praeclara, maxime utilia et cognitu necessaria concludi possunt, ut partim ex sequentibus constabit.

ETHICES

PARS TERTIA, DE ORIGINE ET NATVRA AFFECTUUM.

Plerique, qui de Affectibus et hominum vivendi ra-
[93] *tione scripserunt, videntur, non de rebus natu-*
ralibus, quae communes naturae leges sequuntur,
sed de rebus, quae extra naturam sunt, agere. Imo
hominem in natura, veluti imperium in imperio, con-
cipere videntur. Nam hominem naturae ordinem
magis perturbare, quam sequi, ipsumque in suas
actiones absolutam habere potentiam, nec aliunde,
quam a se ipso determinari, credunt. Humanae
deinde impotentiae et inconstantiae causam non com-
muni naturae potentiae, sed, nescio cui naturae hu-
manae vitio, tribuunt, quam propterea flent, rident,
contemnunt, vel, quod plerumque fit, detestantur;
et, qui humanae Mentis impotentiam eloquentius
vel argutius carpere novit, veluti Divinus habetur.
Non defuerunt tamen viri praestantissimi, (quorum
labori et industriae nos multum debere fatemur) qui
de recta vivendi ratione praeclara multa scripserint
et plena prudentiae consilia mortalibus dederint; ve-
rum Affectuum naturam et vires, et quid contra Mens
in iisdem moderandis possit, nemo, quod sciam,
deter-

determinavit. Scio equidem celeberrimum Cartesium, licet etiam crediderit, Mentem in suas actiones absolutam habere potentiam, Affectus tamen huma- [94]
nos per primas suas causas explicare, simulque viam ostendere studuisse, qua Mens in Affectus absolutum habere possit imperium; sed, mea quidem sententia, nihil praeter magni sui ingenii acumen ostendit, ut suo loco demonstrabo. Nam ad illos revertere volo, qui hominum Affectus et actiones detestari vel ridere malunt, quam intelligere. His sine dubio mirum videbitur, quod hominum vitia et ineptias more Geometrico tractare aggrediar et certa ratione demonstrare velim ea, quae rationi repugnare, quaeque vana, absurda et horrenda esse clamitant. Sed mea haec est ratio. Nihil in natura fit, quod ipsius vitio possit tribui; est namque natura semper eadem et ubique una, eademque ejus virtus, et agendi potentia, hoc est, naturae leges et regulae, secundum quas omnia fiunt et ex unis formis in alias mutantur, sunt ubique et semper eaedem, atque adeo una, eademque etiam debet esse ratio rerum qualiumcunque naturam intelligendi, nempe per leges et regulas naturae universales. Affectus itaque odii, irae, invidiae etc. in se considerati ex eadem naturae necessitate et virtute consequuntur, ac reliqua singularia; ac proinde certas causas agnoscunt, per quas intelliguntur, certasque proprietates habent, cognitione nostra aeque dignas, ac proprietates cujuscunque alterius rei, cujus sola contemplatione delectamur. De Affectuum itaque natura et viribus, ac Mentis in eosdem potentia eadem Methodo agam, qua in praecedentibus de Deo et Mente egi et humanas actiones atque appetitus considerabo perinde, ac si Quaestio de lineis, planis, aut de corporibus esset.

DEFINIT. I. Causam adaequatam appello [95]
eam, cujus effectus potest clare et distincte per eandem percipi. Inadaequatam autem, seu partialem

illam voco, cujus effectus per ipsam solam intelligi nequit.

II. Nos tum agere dico, cum aliquid in nobis, aut extra nos fit, cujus adaequata sumus causa, hoc est (*per Defin. praeced.*) cum ex nostra natura aliquid in nobis, aut extra nos sequitur, quod per eandem solam potest clare et distincte intelligi. At contra nos pati dico, cum in nobis aliquid fit, vel ex nostra natura aliquid sequitur, cujus nos non, nisi partialis, sumus causa.

III. Per Affectum intelligo Corporis affectiones, quibus ipsius Corporis agendi potentia augetur, vel minuitur, juvatur vel coercetur, et simul harum affectionum ideas.

Si itaque alicujus harum affectionum adaequata possimus esse causa, tum per Affectum actionem intelligo; alias passionem.

Postulata I. Corpus humanum potest multis affici modis, quibus ipsius agendi potentia augetur vel minuitur, et etiam aliis, qui ejusdem agendi potentiam nec majorem nec minorem reddunt.

Hoc Postulatum seu Axioma nititur Postulato 1. et Lemmat. 5. et 7. quae vide post Prop. 13. P. 2.

II. Corpus humanum multas pati potest mutationes et nihilominus retinere objectorum impressiones seu vestigia, (*de quibus vide Post.* 5. P. 2.) et [95] consequenter easdem rerum imagines; *quarum Defin. vide Schol. Prop.* 17. *p.* 2.

Propos. I. *Mens nostra quaedam agit, quaedam vero patitur, nempe quatenus adaequatas habet ideas, eatenus quaedam necessario agit et quatenus ideas habet inadaequatas, eatenus necessario quaedam patitur.*

Demonstr. Cujuscunque humanae Mentis ideae aliae adaequatae sunt, aliae autem mutilatae et con-

fusae.

fusae. (*per Schol. Prop.* 40. *p.* 2.) Ideas autem, quae in alicujus Mente sunt adaequatae, sunt in Deo adaequatae, quatenus ejusdem Mentis essentiam constituit, *per Coroll. Prop.* 11. *p.* 2.; et quae deinde inadaequatae sunt in Mente, sunt etiam in Deo (*per idem Coroll.*) adaequatae, non quatenus ejusdem solummodo Mentis essentiam, sed etiam quatenus aliarum rerum Mentes in se simul continet. Deinde ex data quacunque idea aliquis effectus sequi necessario debet, (*per Prop.* 36. *p.* 1.) cujus effectus Deus causa est adaequata, (*vid. Defin.* 1. *hujus*) non quatenus infinitus est; sed quatenus data illa idea affectus consideratur. (*vid. Prop.* 9. *p.* 2. At ejus effectus, cujus Deus est causa, quatenus affectus est idea, quae in alicujus Mente est adaequata, illa eadem Mens est causa adaequata, (*per Coroll. Prop.* 11. *p.* 2.) Ergo Mens nostra (*per Defin.* 2. *hujus*) quatenus ideas habet adaequatas, quaedam necessario agit, quod erat primum. Deinde quicquid necessario sequitur ex idea, quae in Deo est adaequata, non quatenus Mentem unius hominis tantum, sed quatenus aliarum rerum Mentes simul cum ejusdem hominis Mente in se habet, ejus (*per idem Coroll. Prop.* 11. *p.* 2.) illius hominis Mens non est causa adaequata; sed partialis, ac proinde (*per Defin.* 2. *hujus*) Mens quatenus ideas inadaequatas habet, quaedam necessario patitur. Quod erat secundum. Ergo Mens nostra etc. *Q. E. D.*

Coroll. Hinc sequitur Mentem eo pluribus passionibus esse obnoxiam, quo plures ideas inadae- [97] quatas habet, et contra eo plura agere, quo plures habet adaequatas.

Propos. II. *Nec Corpus Mentem ad cogitandum, nec Mens Corpus ad motum, neque ad quietem, nec ad aliquid (si quid est) aliud determinare potest.*

De-

Demonstr. Omnes cogitandi modi Deum, quatenus res est cogitans et non quatenus alio attributo explicatur, pro causa habent; (*per Prop.* 6. *p.* 2.) id ergo, quod Mentem ad cogitandum determinat, modus cogitandi est et non Extensionis, hoc est, (*per Defin.* 1. *p.* 2.) non est Corpus: Quod erat primum. Corporis deinde motus et quies ab alio oriri debet corpore, quod etiam ad motum vel quietem determinatum fuit ab alio et absolute, quicquid in corpore oritur, id a Deo oriri debuit, quatenus aliquo Extensionis modo et non quatenus aliquo cogitandi modo affectus consideratur, (*per eand.* *Prop.* 6. *p.* 2.) hoc est, a Mente, quae (*per Prop.* 11. *p.* 2.) modus cogitandi est, oriri non potest. Quod erat secundum. Ergo nec Corpus Mentem etc. *Q. E. D.*

Schol. Haec clarius intelliguntur ex iis, quae in Scholio Propositionis 7. Partis 2. dicta sunt, quod scilicet Mens et Corpus una eademque res sit, quae jam sub Cogitationis, jam sub Extensionis attributo concipitur. Unde fit, ut ordo, sive rerum concatenatio una sit, sive natura sub hoc, sive sub illo attributo concipiatur, consequenter ut ordo actionum et passionum Corporis nostri simul sit natura cum ordine actionum et passionum Mentis. Quod etiam patet ex modo, quo Propositionem 12. Partis 2. demonstravimus. At, quamvis haec ita se habeant, ut nulla dubitandi ratio supersit, vix tamen credo, nisi rem experientia comprobavero, homines induci [93] posse ad haec aequo animo perpendendum, adeo firmiter persuasi sunt, Corpus ex solo Mentis nutu jam moveri, jam quiescere, plurimaque agere, quae a sola Mentis voluntate et ex cogitandi arte pendent. Etenim, quid Corpus possit, nemo hucusque determinavit, hoc est, neminem hucusque experientia docuit, quid Corpus ex solis legibus naturae, quatenus corporea tantum consideratur, possit agere et quid non possit, nisi a Mente determinetur. Nam

nemo

nemo hucusque Corporis fabricam tam accurate novit, ut omnes ejus functiones potuerit explicare, ut jam taceam, quod in Brutis plura observentur, quae humanam sagacitatem longe superant et quod somnambuli in somnis plurima agant, quae vigilando non auderent; quod satis ostendit, ipsum Corpus ex solis suae naturae legibus multa posse, quae ipsius Mens admiratur. Deinde nemo scit, qua ratione, quibusve mediis Mens moveat corpus, neque quot motus gradus possit corpori tribuere, quantaque cum celeritate idem movere queat. Unde sequitur, cum homines dicunt, hanc vel illam actionem Corporis oriri a Mente, quae imperium in Corpus habet, eos nescire, quid dicant, nec aliud agere, quam speciosis verbis fateri, se veram illius actionis causam absque admiratione ignorare. At dicent, sive sciant sive nesciant, quibus mediis Mens moveat Corpus, se tamen experiri, quod, nisi Mens humana apta esset ad excogitandum, Corpus iners esset. Deinde se experiri, in sola Mentis potestate esse, tam loqui, quam tacere et alia multa, quae proinde a Mentis decreto pendere credunt. Sed, quod ad primum attinet, ipsos rogo, num experientia non etiam doceat, quod si contra Corpus iners sit, Mens simul ad cogitandum sit inepta? Nam cum Corpus somno quiescit, Mens simul cum ipso sopita manet, nec potestatem habet, veluti cum vigilat, excogitandi. Deinde omnes expertos esse credo, Mentem non semper aeque aptam esse ad cogitandum de eodem subjecto; sed, prout Corpus aptius est, ut in eo hujus vel illius objecti imago excitetur, ita Mentem aptiorem esse ad hoc vel illud objectum contemplandum. At dicent ex solis legibus naturae, quatenus corporea tantum consideratur, fieri non posse, ut causae aedificiorum, picturarum, rerumque hujusmodi, quae sola humana arte fiunt, possint [99] deduci, nec Corpus humanum, nisi a Mente determinaretur, ducereturque pote esset ad templum aliquod

quod aedificandum. Verum ego jam ostendi, ipsos nescire, quid Corpus possit, quidve ex sola ipsius naturae contemplatione possit deduci, ipsosque plurima experiri ex solis naturae legibus fieri, quae nunquam credidissent posse fieri, nisi ex Mentis directione, ut sunt ea, quae somnambuli in somnis agunt, quaeque ipsi, dum vigilant, admirantur. Addo hic, ipsam Corporis humani fabricam, quae artificio longissime superat omnes, quae humana arte fabricatae sunt, ut jam taceam, quod supra ostenderim, ex natura, sub quovis attributo considerata, infinita sequi. Quod porro ad secundum attinet, sane longe felicius sese res humanae haberent, si aeque in hominis potestate esset tam tacere, quam loqui. At experientia satis superque docet, homines nihil minus in potestate habere, quam linguam, nec minus posse, quam appetitus moderari suos; unde factum, ut plerique credant, nos ea tantum libere agere, quae leviter petimus, quia earum rerum appetitus facile contrahi potest memoria alterius rei, cujus frequenter recordamur; sed illa minime, quae magno cum affectu petimus et qui alterius rei memoria sedari nequit. Verum enim vero nisi experti essent, nos plura agere, quorum postea poenitet, nosque saepe, quando sc. contrariis affectibus conflictamur, meliora videre et deteriora sequi, nihil impediret, quo minus crederent, nos omnia libere agere. Sic infans, se lac libere appetere credit, puer autem iratus vindictam velle et timidus fugam. Ebrius deinde credit, se ex libero Mentis decreto ea loqui, quae postea sobrius vellet tacuisse; sic delirans, garrula, puer et hujus farinae plurimi ex libero Mentis decreto credunt loqui; cum tamen loquendi impetum, quem habent, continere nequeant, ita ut ipsa experientia non minus clare, quam ratio doceat, quod homines ea sola de causa liberos se esse credant, quia suarum actionum sunt conscii et causarum, a quibus determinantur, ignari; et praeterea quod

Men-

Mentis decreta nihil sint praeter ipsos appetitus, quae propterea varia sunt pro varia Corporis dispositione. Nam unusquisque ex suo affectu omnia moderatur, et qui praeterea contrariis affectibus conflictantur, quid velint, nesciunt; qui autem nullo, facili mo- [100] mento huc atque illuc pelluntur. Quae omnia profecto clare ostendunt, Mentis tam decretum, quam appetitum et Corporis determinationem simul esse natura, vel potius unam eandemque rem, quam, quando sub Cogitationis attributo consideratur et per ipsum explicatur, decretum appellamus, et quando sub Extensionis attributo consideratur et ex legibus motus et quietis deducitur, determinationem vocamus; quod adhuc clarius ex jam dicendis patebit. Nam aliud est, quod hic apprime notari vellem, nempe, quod nos nihil ex Mentis decreto agere possumus, nisi ejus recordemur. Ex. gr. non possumus verbum loqui, nisi ejusdem recordemur. Deinde in libera Mentis potestate non est rei alicujus recordari, vel ejusdem oblivisci. Quare hoc tantum in Mentis potestate esse creditur, quod rem, cujus recordamur, vel tacere, vel loqui ex solo Mentis decreto possumus. Verum cum nos loqui somniamus, credimus nos ex libero Mentis decreto loqui, nec tamen loquimur, vel, si loquimur, id ex Corporis spontaneo motu fit. Somniamus deinde, nos quaedam homines celare, idque eodem Mentis decreto, quo, dum vigilamus, ea, quae scimus, tacemus. Somniamus denique, nos ex Mentis decreto quaedam agere, quae, dum vigilamus, non audemus, atque adeo pervelim scire, an in Mente duo decretorum genera dentur, Phantasticorum unum et Liberorum alterum? Quod si eo usque insanire non libet, necessario concedendum est, hoc Mentis decretum, quod liberum esse creditur, ab ipsa imaginatione sive memoria non distingui, nec aliud esse praeter illam affirmationem, quam idea, quatenus idea est, necessario involvit; (*vide Pr. 49. p. 2.*) Atque adeo

haec

haec Mentis decreta eadem necessitate in Mente oriuntur, ac ideae rerum actu existentium. Qui igitur credunt, se ex libero Mentis decreto loqui vel tacere, vel quicquam agere, oculis apertis somniant.

PROPOS. III. *Mentis actiones ex solis ideis adaequatis oriuntur; passiones autem a solis inadaequatis pendent.*

[101] DEMONSTR. Primum, quod Mentis essentiam constituit, nihil aliud est, quam idea Corporis actu existentis, (*per Prop.* 11. *et* 13. *p.* 2.) quae (*per Prop.* 15. *p.* 2) ex multis aliis componitur, quarum quaedam (*per Coroll. Prop.* 38. *p.* 2) sunt adaequatae, quaedam autem inadaequatae. (*per Coroll. Prop.* 29. *p.* 2.) Quicquid ergo ex Mentis natura sequitur et cujus Mens causa est proxima, per quam id debet intelligi, necessario ex idea adaequata, vel inadaequata sequi debet. At quatenus Mens (*per Prop.* 1. *hujus*) ideas habet inadaequatas, eatenus necessario patitur; ergo Mentis actiones ex solis ideis adaequatis sequuntur et Mens propterea tantum patitur, quia ideas habet inadaequatas. *Q. E. D.*

SCHOL. Videmus itaque passiones ad Mentem non referri, nisi quatenus aliquid habet, quod negationem involvit, sive quatenus consideratur naturae pars, quae per se absque aliis non potest clare et distincte percipi; et hac ratione ostendere possem, passiones eodem modo ad res singulares, ac ad Mentem referri, nec alia ratione posse percipi; sed meum institutum est, de sola Mente humana agere.

PROPOS. IV. *Nulla res, nisi a causa externa potest destrui.*

DEMONSTR. Haec Propositio per se patet; definitio enim cujuscunque rei ipsius rei essentiam affirmat, sed non negat; sive rei essentiam ponit, sed non tollit. Dum itaque ad rem ipsam tantum, non autem ad causas externas attendimus, nihil in eadem

poteri-

poterimus invenire, quod ipſam poſſit deſtruere. *Q. E. D.*

PROPOS. V. *Res eatenus contrariae ſunt naturae, hoc eſt, eatenus in eodem ſubjecto eſſe nequeunt, quatenus una alteram poteſt deſtruere.*

DEMONSTR. Si enim inter ſe convenire, [102] vel in eodem ſubjecto ſimul eſſe poſſent, poſſet ergo in eodem ſubjecto aliquid dari, quod ipſum poſſet deſtruere, quod (*per Prop. praeced.*) eſt abſurdum. Ergo res etc. *Q. E. D.*

PROPOS. VI. *Unaquaeque res, quantum in ſe eſt, in ſuo Eſſe perſeverare conatur.*

DEMONSTR. Res enim ſingulares modi ſunt, quibus Dei attributa certo et determinato modo exprimuntur, (*per Coroll. Prop.* 25. *p.* 1.) hoc eſt (*per Prop.* 34. *p.* 1.) res, quae Dei potentiam, qua Deus eſt et agit, certo et determinato modo exprimunt; neque ulla res aliquid in ſe habet, a quo poſſit deſtrui, ſive quod ejus exiſtentiam tollat (*per Prop.* 4. *hujus*). Sed contra ei omni, quod ejusdem exiſtentiam poteſt tollere, opponitur; (*per Prop. praeced.*) adeoque quantum poteſt et in ſe eſt, in ſuo Eſſe perſeverare conatur. *Q. E. D.*

PROPOS. VII. *Conatus, quo unaquaeque res in ſuo Eſſe perſeverare conatur, nihil eſt praeter ipſius rei actualem eſſentiam.*

DEMONSTR. Ex data cujuscunque rei eſſentia quaedam neceſſario ſequuntur, (*per Prop.* 36. *p.* 1.) nec res aliud poſſunt, quam id, quod ex determinata earum natura neceſſario ſequitur; (*per Prop.* 29. *p.* 1.) quare cujuscunque rei potentia, ſive conatus, quo ipſa vel ſola, vel cum aliis quidquam agit, vel agere conatur, hoc eſt, *per Prop.* 6. *hujus*) potentia, ſive conatus, quo in ſuo Eſſe perſeverare conatur, nihil eſt praeter ipſius rei datam, ſive actualem eſſentiam. *Q. E. D.*

PRO-

[103] PROPOS. VIII. *Conatus, quo unaquaeque res in suo Esse perseverare conatur, nullum tempus finitum, sed indefinitum involvit.*

DEMONSTR. Si enim tempus limitatum involveret, quod rei durationem determinaret, tum ex sola ipsa potentia, qua res existit, sequeretur, quod res post limitatum illud tempus non posset existere, sed deberet destrui; atqui hoc (*per Prop.* 4. *hujus*) est absurdum; ergo conatus, quo res existit, nullum tempus definitum involvit; sed contra, quoniam, (*per eandem Prop.* 4. *hujus*) si a nulla externa causa destruatur, eadem potentia, qua jam existit, existere perget semper; ergo hic conatus tempus indefinitum involvit. *Q. E. D.*

PROPOS. IX. *Mens tam quatenus claras et distinctas, quam quatenus confusas habet ideas, conatur in suo Esse perseverare indefinita quadam duratione et hujus sui conatus est conscia.*

DEMONSTR. Mentis essentia ex ideis adaequatis et inadaequatis constituitur, (*ut in Prop.* 3. *hujus ostendimus*) adeoque (*per Prop.* 7. *hujus*) tam quatenus has, quam quatenus illas hahet, in suo Esse perseverare conatur; idque (*per Prop.* 8. *hujus*) indefinita quadam duratione. Cum autem Mens (*per Prop.* 23. *p.* 2.) per ideas affectionum Corporis necessario sui sit conscia, est ergo (*per Prop.* 7. *hujus*) Mens sui conatus conscia. *Q. E. D.*

SCHOL. Hic conatus, cum ad Mentem solam refertur, Voluntas appellatur; sed cum ad Mentem et Corpus simul refertur, vocatur Appetitus, qui proinde nihil aliud est, quam ipsa hominis essentia, ex cujus natura ea, quae ipsius conservationi inserviunt, necessario sequuntur; atque adeo homo ad eadem agendum determinatus est. Deinde inter appe-[104] titum et cupiditatem nulla est differentia, nisi quod cupiditas ad homines plerumque referatur, quatenus

tenus sui appetitus sunt conscii et propterea sic definiri potest, nempe, *Cupiditas est appetitus cum ejusdem conscientia.* Constat itaque ex his omnibus, nihil nos conari, velle, appetere, neque cupere, quia id bonum esse judicamus; sed contra nos propterea, aliquid bonum esse, judicare, quia id conamur, volumus, appetimus, atque cupimus.

Propos. X. *Idea, quae Corporis nostri existentiam secludit, in nostra Mente dari nequit; sed eidem est contraria.*

Demonstr. Quicquid Corpus nostrum potest destruere, in eodem dari nequit, (*per Prop. 5. hujus*) adeoque neque ejus rei idea potest in Deo dari, quatenus nostri Corporis ideam habet, (*per Coroll. Prop. 9. p. 2.*) hoc est, (*per Prop. 11. et 13. p. 2.*) ejus rei idea in nostra Mente dari nequit; sed contra, quoniam (*per Prop. 11. et 13. p. 2*) primum, quod Mentis essentiam constituit, est idea corporis actu existentis, primum et praecipuum nostrae Mentis conatus est, (*per Prop. 7. hujus.*) Corporis nostri existentiam affirmare; atque adeo idea, quae Corporis nostri existentiam negat, nostrae Menti est contraria etc. *Q. E. D.*

Propos. XI. *Quicquid Corporis nostri agendi potentiam auget, vel minuit, juvat, vel coërcet, ejusdem rei idea Mentis nostrae cogitandi potentiam auget, vel minuit, juvat, vel coërcet.*

Demonstr. Haec Propositio patet ex Propositione 7. Partis 2. vel etiam ex Propositione 14. Partis 2.

Schol. Videmus itaque Mentem magnas posse pati mutationes et jam ad majorem, jam autem ad minorem perfectionem transire, quae quidem passiones nobis explicant affectus Laetitiae et Tristitiae. [100] Per *Laetitiam* itaque in sequentibus intelligam *passionem, qua Mens ad majorem perfectionem transit.* Per *Tristitiam* autem *passionem, qua ipsa ad minorem transit perfectionem.* Porro *affe-*

ctum

COROLL. Hinc ſequitur, quod Mens ea imagi-
[107] nari averſatur, quae ipſius et Corporis potentiam minuunt, vel coërcent.

SCHOL. Ex his clare intelligimus, quid Amor, quidque Odium ſit. Nempe *Amor* nihil aliud eſt, quam *Laetitia, concomitante idea cauſae externae;* et *Odium* nihil aliud, quam *Triſtitia, concomitante idea cauſae externae.* Videmus deinde, quod ille, qui amat, neceſſario conatur rem, quam amat, praeſentem habere et conſervare; et contra, qui odit, rem, quam odio habet, amovere et deſtruere conatur. Sed de his omnibus in ſqq. prolixius.

PROPOS. XIV. *Si Mens duobus affectibus ſimul affecta ſemel fuit, ubi poſtea eorum alterutro afficietur, afficietur etiam altero.*

DEMONSTR. Si Corpus humanum a duobus corporibus ſimul affectum ſemel fuit, ubi Mens poſtea eorum alterutrum imaginatur, ſtatim et alterius recordabitur. (*per Prop.* 18. *p.* 2.) At Mentis imaginationes magis noſtri Corporis affectus, quam corporum externorum naturam indicant: (*per Coroll.* 2. *Prop.* 16. *p.* 2.) ergo ſi Corpus et conſequenter Mens (*vid. Defin.* 3. *hujus*) duobus affectibus ſemel affecta fuit, ubi poſtea eorum alterutro afficietur, afficietur etiam altero. *Q. E. D.*

PROPOS. XV. *Res quaecunque poteſt eſſe per accidens cauſa Laetitiae, Triſtitiae, vel Cupiditatis.*

DEMONSTR. Ponatur Mens duobus affectibus ſimul affici, uno ſcilicet, qui ejus agendi potentiam neque auget, neque minuit, et altero, qui eandem vel auget, vel minuit (*vid. Poſt.* 1. *hujus.*) Ex praecedenti Propoſitione patet, quod ubi Mens poſtea illo a ſua vera cauſa, quae (*per hypotheſin*) per ſe ejus cogitandi potentiam nec auget, nec minuit, affi- [108]
cietur, ſtatim et hoc altero, qui ipſius cogitandi potentiam

tentiam auget, vel minuit, hoc eſt (*per Schol. Prop.* 11. *hujus*) Laetitia, vel Triſtitia afficietur; atque adeo, illa res non per ſe, ſed per accidens cauſa erit Laetitiae, vel Triſtitiae. Atque hac eadem via facile oſtendi poteſt, rem illam poſſe per accidens cauſam eſſe Cupiditatis. *Q. E. D.*

Coroll. Ex eo ſolo, quod rem aliquam affectu Laetitiae, vel Triſtitiae, cujus ipſa non eſt cauſa efficiens, contemplati ſumus, eandem amare, vel odio habere poſſumus.

Demonstr. Nam ex hoc ſolo fit, (*per Prop.* 14. *huius*) ut Mens, hanc rem poſtea imaginando, affectu Laetitiae vel Triſtitiae afficiatur, hoc eſt, (*per Schol. Prop.* 11. *huius*) ut Mentis et Corporis potentia augeatur vel minuatur etc. Et conſequenter (*per Prop.* 12. *huius*) ut Mens eandem imaginari cupiat, vel (*per Coroll. Prop.* 13. *huius*) averſetur, hoc eſt, (*per Schol. Prop.* 13. *huius*) ut eandem amet, vel odio habeat. *Q. E. D.*

Schol. Hinc intelligimus, qui fieri poteſt, ut quaedam amemus, vel odio habeamus, abſque ulla cauſa nobis cognita; ſed tantum ex Sympathia (ut ajunt) et Antipathia. Atque huc referenda etiam ea objecta, quae nos Laetitia vel Triſtitia afficiunt ex eo ſolo, quod aliquid ſimile habent objectis, quae nos iiſdem affectibus afficere ſolent, ut in ſeq. Prop. oſtendam. Scio equidem Auctores, qui primi haec nomina Sympathiae et Antipathiae introduxerunt, ſignificare iiſdem voluiſſe rerum occultas quaſdam qualitates; ſed nihilominus credo nobis licere, per eadem notas vel manifeſtas etiam qualitates intelligere.

Propos. XVI. *Ex eo ſolo, quod rem aliquam aliquid habere imaginamur ſimile obiecto, quod Mentem Laetitia vel Triſtitia afficere ſolet; quamvis id, in quo res obiecto eſt ſimilis, non ſit horum affe-* [109]

ctuum efficiens causa; eam tamen amabimus, vel odio habebimus.

DEMONSTR. Id, quod simile est objecto, in ipso objecto (*per hypothesin*) cum affectu Laetitiae, vel Tristitiae contemplati sumus; atque adeo, (*per Prop.* 14. *huius*) cum Mens ejus imagine afficietur, statim etiam hoc vel illo afficietur affectu et consequenter res, quam hoc idem habere percipimus, erit (*per Prop.* 15. *huius*) per accidens Laetitiae vel Tristitiae causa; adeoque, (*per praec. Coroll.*) quamvis id, in quo objecto est similis, non sit horum affectuum causa efficiens, eam tamen amabimus, vel odio habebimus. *Q. E. D.*

PROPOS. XVII. *Si res, quae nos Tristitiae affectu afficere solet, aliquid habere imaginamur simile alteri, quae nos aeque magno Laetitiae affectu solet afficere, eandem odio habebimus et simul amabimus.*

DEMONSTR. Est enim (*per hypothesin*) haec res per se Tristitiae causa et (*per Schol. Prop.* 13. *huius*) quatenus eandem hoc affectu imaginamur, eandem odio habemus: et quatenus praeterea aliquid habere imaginamur simile alteri, quae nos aeque magno Laetitiae affectu afficere solet, aeque magno Laetitiae conamine amabimus; (*per Prop. praec.*) atque adeo eandem odio habebimus, et simul amabimus. *Q. E. D.*

SCHOL. Haec *Mentis constitutio*, *quae scilicet ex duobus contrariis affectibus oritur*, *animi* vocatur *fluctuatio*, quae proinde affectum respicit, ut dubitatio imaginationem; (*vid. Schol. Prop.* 44. P. 2.) nec animi fluctuatio et dubitatio inter se differunt, nisi secundum majus et minus. Sed notandum, me in Propositione praecedenti has animi fluctuationes ex causis deduxisse, quae per se unius et per accidens alterius affectus sunt causa; quod ideo feci, quia sic faci-

facilius ex praecedentibus deduci poterant; at non, quod negem, animi fluctuationes plerumque oriri ab objecto, quod utriusque affectus sit efficiens [110] causa. Nam Corpus humanum (*per Post.* 1. *p.* 2.) ex plurimis diversae naturae individuis componitur, atque adeo (*per Ax.* 1. *post. Lem.* 3. *quod vide post Prop.* 13. *p.* 2) ab uno, eodemque corpore plurimis, diversisque modis potest affici; et contra, quia una eademque res multis modis potest affici; multis ergo etiam, diversisque modis unam, eandemque corporis partem afficere poterit. Ex quibus facile concipere possumus, unum idemque objectum posse esse causam multorum contrariorumque affectuum.

Propos. XVIII. *Homo ex imagine rei praeteritae, aut futurae, eodem Laetitiae et Tristitiae affectu afficitur, ac ex imagine rei praesentis.*

Demonstr. Quamdiu homo rei alicujus imagine affectus est, rem ut praesentem, tametsi non existat, contemplabitur, (*per Prop.* 17. *p.* 2. *cum eiusdem Coroll.*) nec ipsam ut praeteritam aut futuram imaginatur; nisi quatenus ejus imago juncta est imagini temporis praeteriti, aut futuri; (*vid. Schol. Prop.* 44. *p.* 2.) Quare rei imago, in se sola considerata, eadem est, sive ad tempus futurum, vel praeteritum, sive ad praesens referatur, hoc est, (*per Coroll.* 2. *Prop.* 16. *p.* 2.) Corporis constitutio, seu affectus idem est, sive imago sit rei praeteritae, vel futurae, sive praesentis; atque adeo affectus Laetitiae et Tristitiae idem est, sive imago sit rei praeteritae, aut futurae, sive praesentis. *Q. E. D.*

Schol. Rem eatenus praeteritam, aut futuram hic voco, quatenus ab eadem affecti fuimus, aut afficiemur. Ex. gr. quatenus ipsam vidimus, aut videbimus, nos refecit, aut reficiet, nos laesit, aut laedet etc. Quatenus enim eandem sic imaginamur, eatenus ejus existentiam affirmamus, hoc est, Corpus nullo affectu afficitur, qui rei existentiam secludat;

dat; atque adeo (*per Prop.* 17. *p.* 2.) Corpus ejusdem rei imagine eodem modò afficitur, ac si res ipsa praesens adesset. Verum enim vero, quia plerumque fit, ut ii, qui plura sunt experti, fluctuent, quamdiu rem, ut futuram, vel praeteritam contemplantur, deque rei eventu ut plurimum dubitent, [III] (*vid. Schol. Prop.* 44. *p.* 2.) hinc fit, ut affectus, qui ex similibus rerum imaginibus oriuntur, non sint adeo constantes; sed ut plerumque aliarum rerum imaginibus perturbentur, donec homines de rei eventu certiores fiant.

SCHOL. II. Ex modo dictis intelligimus, quid sit Spes, Metus, Securitas, Desperatio, Gaudium et Conscientiae morsus. *Spes* namque nihil aliud *est*, quam *inconstans Laetitia, orta ex imagine rei futurae, vel praeteritae, de cuius eventu dubitamus. Metus* contra *inconstans Tristitia, ex rei dubiae imagine etiam orta.* Porro si horum affectuum dubitatio tollatur, ex Spe fit *Securitas* et ex Metu *Desperatio;* nempe *Laetitia, vel Tristitia, orta ex imagine rei, quam metuimus, vel speravimus. Gaudium* deinde *est Laetitia, orta ex imagine rei praeteritae, de cuius eventu dubitamus. Conscientiae* denique *morsus est tristitia, opposita gaudio.*

PROPOS. XIX. *Qui id, quod amat, destrui imaginatur, contristabitur: si autem conservari, laetabitur.*

DEMONSTR. Mens, quantum potest, ea imaginari conatur, quae Corporis agendi potentiam augent, vel juvant, (*per Prop.* 12. *huius*) hoc est, (*per Schol. eiusdem Prop.*) ea, quae amat. At imaginatio ab iis juvatur, quae rei existentiam ponunt et contra coërcetur iis, quae rei existentiam secludunt; (*per Prop.* 17. *p.* 2) ergo rerum imagines, quae rei amatae existentiam ponunt, Mentis conatum, quo rem amatam imaginari conatur, juvant, hoc est,

(*per*

(*per Schol. Prop.* 11. *huius*) Laetitia Mentem afficiunt; et quae contra rei amatae existentiam secludunt, eundem Mentis conatum coërcent, hoc est, (*per idem Schol.*) Tristitia Mentem afficiunt. Qui itaque id, quod amat, destrui imaginatur, contristabitur etc. *Q. E. D.*

Propos. XX. *Qui id, quod odio habet,* [112] *destrui imaginatur, laetabitur.*

Demonstr. Mens (*per* 13. *Prop. hujus*) ea imaginari conatur, quae rerum existentiam, quibus Corporis agendi potentia minuitur, vel coërcetur, secludunt, hoc est, (*per. Schol. ejusdem Prop.*) ea imaginari conatur, quae rerum, quas odio habet, existentiam secludunt; atque adeo rei imago, quae existentiam ejus, quod Mens odio habet, secludit, hunc Mentis conatum juvat, hoc est, (*per Schol. Prop.* 11. *hujus*) Mentem Laetitia afficit. Qui itaque id, quod odio habet, destrui imaginatur, laetabitur. *Q. E. D.*

Propos. XXI. *Qui id, quod amat, Laetitia, vel Tristitia affectum imaginatur, Laetitia etiam, vel Tristitia afficietur; et uterque hic affectus major, aut minor erit in amante, prout uterque maior, aut minor est in re amata.*

Demonstr. Rerum imagines, (*ut in Prop* 19. *huius demonstravimus*) quae rei amatae existentiam ponunt, Mentis conatum, quo ipsam rem amatam imaginari conatur, juvant. Sed Laetitia existentiam rei laetae ponit, et eo magis, quo Laetitiae affectus major est: est enim (*per Schol. Prop.* 11. *huius*) transitio ad majorem perfectionem. Ergo imago Laetitiae rei amatae in amante ipsius Mentis conatum juvat, hoc est, (*per Schol. Prop.* 11. *huius*) amantem Laetitia afficit et eo majori, quo major hic affectus in re amata fuerit. Quod erat primum. Deinde

de quatenus re aliqua Triſtitia afficitur, eatenus deſtruitur et eo magis, quo majori afficitur Triſtitia; (*per idem Schol. Prop.* 11. *huius*) adeoque (*per Prop.* 19. *huius*) qui id, quod amat, Triſtitia affici imaginatur, Triſtitia etiam afficietur et eo majori, quo major hic affectus in re amata fuerit. *Q. E. D.*

PROPOS. XXII. *Si aliquem imaginamur Lae-* [113] *titia afficere rem, quam amamus, Amore erga eum afficiemur. Si contra eundem imaginamur Triſtitia eandem afficere; econtra Odio etiam contra ipſum afficiemur.*

DEMONSTR. Qui rem, quam amamus, Laetitia, vel Triſtitia afficit, ille nos Laetitia, vel Triſtitia etiam afficit, ſi nimirum rem amatam Laetitia illa, vel Triſtitia affectam imaginamur. (*per praeced. Prop.*) At haec Laetitia, vel Triſtitia in nobis ſupponitur dari, concomitante idea cauſae externae; ergo, (*per Schol. Prop.* 13. *huius*) ſi aliquem imaginamur Laetitia, vel Triſtitia afficere rem, quam amamus, erga eundem Amore, vel Odio afficiemur. *Q. E. D.*

SCHOL. Propoſitio 21. nobis explicat, quid ſit *Commiſeratio*, quam definire poſſumus, quod *ſit Triſtitia orta ex alterius damno.* Quo autem nomine appellanda ſit Laetitia, quae ex alterius bono oritur, neſcio. Porro *Amorem erga illum, qui alteri bene fecit, Favorem*, et contra *Odium erga illum, qui alteri male fecit, Indignationem* appellabimus. Denique notandum, nos non tantum miſereri rei, quam amavimus, (*ut in Prop.* 21. *oſtendimus*) ſed etiam ejus, quam antea nullo affectu proſecuti ſumus; modo eam nobis ſimilem judicemus, (ut infra oſtendam); atque adeo ei etiam favere, qui ſimili bene fecit et contra in eum indignari, qui ſimili damnum intulit.

PROPOS. XXIII. *Qui id, quod odio habet, Triſtitia affectum imaginatur, laetabitur; ſi contra idem*

idem Laetitia affectum esse imaginetur, contristabitur; et uterque hic affectus maior, aut minor erit, prout eius contrarius maior, aut minor est in eo, quod odio habet.

Demonstr. Quatenus res odiosa Tristitia [114] afficitur, eatenus destruitur et eo magis, quo majori Tristitia afficitur. (*per Schol. Prop.* 11. *huius*) Qui igitur (*per Prop.* 20. *huius*) rem, quam odio habet, Tristitia affici imaginatur, Laetitia contra afficietur; et eo majori, quo majori Tristitia rem odiosam affectam esse imaginatur; quod erat primum. Deinde Laetitia existentiam rei laetae ponit, (*per idem Schol. Prop.* 11. *huius*) et eo magis, quo major Laetitia concipitur. Si quis eum, quem odio habet, Laetitia affectum imaginatur, haec imaginatio (*per Prop.* 13. *huius*) ejusdem conatum coërcebit, hoc est, (*per Schol. Prop.* 11. *huius*) is, qui odio habet, Tristitia afficietur. etc. *Q. E. D.*

Schol. Haec Laetitia vix solida, et absque ullo animi conflictu esse potest. Nam (ut statim in Propositione 27. hujus ostendam) quatenus rem sibi similem Tristitiae affectu affici imaginatur, eatenus contristari debet; et contra, si eandem Laetitia affici imaginetur. Sed hic ad solum Odium attendimus.

Propos. XXIV. *Si aliquem imaginamur Laetitia afficere rem, quam odio habemus, Odio etiam erga eum afficiemur. Si contra eundem imaginamur Tristitia eandem rem afficere, Amore erga ipsum afficiemur.*

Demonstr. Demonstratur eodem modo haec Propositio, ac Propositio 22. hujus, quam vide.

Schol. Hi et similes Odii affectus ad *Invidiam* referuntur, quae propterea nihil aliud est, quam ipsum *Odium*, *quatenus id consideratur hominem ita disponere, ut malo alterius gaudeat et contra ut eiusdem bono contristetur.*

Pro-

PROPOS. XXV. *Id omne de nobis, deque re ama-*
[115] *ta affirmare conamur, quod, nos, vel rem amatam Laetitia afficere, imaginamur; et contra id omne negare, quod, nos, vel rem amatam Triſtitia afficere, imagiuamur.*

DEMONSTR. Quod rem amatam Laetitia, vel Triſtitia afficere imaginamur, id nos Laetitia, vel Triſtitia afficit. (*per Prop.* 21. *huius.*) At Mens (*per Prop.* 12. *huius*) ea, quae nos Laetitia afficiunt, quantum poteſt, conatur imaginari, hoc eſt, (*per Prop.* 17 *p.* 2. *et eius Coroll.*) ut praeſentia contemplari; et contra, (*per Prop.* 13. *huius*) quae nos Triſtitia afficiunt, eorum exiſtentiam ſecludere; ergo id omne de nobis, deque re amata affirmare conamur, quod, nos, vel rem amatam Laetitia afficere, imaginamur et contra. *Q. E. D.*

PROPOS. XXVI. *Id omne de re, quam odio habemus, affirmare conamur, quod ipſam Triſtitia afficere imaginamur et id contra negare, quod ipſam Laetitia afficere imaginamur.*

DEMONSTR. Sequitur Propoſitio ex Propoſitione 23. ut praecedens ex Propoſitione 21. hujus.

SCHOL. His videmus, facile contingere, ut homo de ſe, deque re amata plus juſto et contra de re, quam odit, minus juſto ſentiat, quae quidem imaginatio, quando ipſum hominem reſpicit, qui de ſe plus juſto ſentit, Superbia vocatur et ſpecies Delirii eſt, quia homo oculis apertis ſomniat, ſe omnia illa poſſe, quae ſola imaginatione aſſequitur, quaeque propterea, veluti realia, contemplatur, iiſque exultat, quamdiu ea imaginari non poteſt, quae horum exiſtentiam ſecludunt et ipſius agendi potentiam determinant. *Eſt* igitur *Superbia Laetitia ex eo orta, quod homo de ſe plus iuſto ſentit.* Deinde
[116] *Laetitia, quae ex eo oritur, quod homo de alio plus iuſto ſentit, Exiſtimatio* vocatur; et illa deni-

que

que *Despectus, quae ex eo oritur, quod de alio minus justo sentit.*

Propos. XXVII. *Ex eo, quod rem nobis similem et quam nullo affectu prosecuti sumus, aliquo affectu affici imaginamur, eo ipso simili affectu afficimur.*

Demonstr. Rerum imagines sunt Corporis humani affectiones, quarum ideae corpora externa, veluti nobis praesentia, repraesentant, (*per Schol. Prop.* 17. *p.* 2.) hoc est, (*per Prop.* 16. *p.* 2.) quarum ideae naturam nostri Corporis et simul praesentem externi corporis naturam involvunt. Si igitur corporis externi natura similis sit naturae nostri Corporis, tum idea corporis externi, quod imaginamur, affectionem nostri Corporis involvet similem affectioni corporis externi; et consequenter, si aliquem nobis similem aliquo affectu affectum imaginamur, haec imaginatio affectionem nostri Corpus huic affectui similem exprimet; adeoque ex hoc, quod rem aliquam nobis similem aliquo affectu affici imaginamur, simili cum ipsa affectu afficimur. Quod si rem nobis similem odio habeamus, eatenus (*per Prop.* 23. *hujus*) contrario affectu cum ipsa afficiemur, non autem simili. *Q. E. D.*

Schol. Haec affectuum imitatio, quando ad Tristitiam refertur, vocatur *Commiseratio*; (*de qua vide Schol. p.* 22. *hujus*) sed ad Cupiditatem relata *Aemulatio*, quae proinde nihil aliud *est*, quam *alicujus rei Cupiditas, quae in nobis ingeneratur ex eo, quod alios nobis similes eandem Cupiditatem habere imaginamur.*

Coroll. Si aliquem, quem nullo affectu prosecuti sumus, imaginamur Laetitia afficere rem nobis similem, Amore erga eundem afficiemur. Si contra eundem imaginamur eandem Tristitia afficere, contra Odio erga ipsum afficiemur.

De-

DEMONSTR. Haec eodem modo ex Propoſitione [117] praecedente demonſtratur, ac Propoſitio 22. hujus, ex Propoſitione 21.

COROLL. II. Rem, cujus nos miſeret, odio habere non poſſumus ex eo, quod ipſius miſeria nos Triſtitia afficit.

DEMONSTR. Si enim ex eo nos eandem odio habere poſſemus, tum (*per Prop.* 23. *hujus*) ex ipſius Triſtitia laetaremur, quod eſt contra Hypotheſin.

COROLL. III. Rem, cujus nos miſeret, a miſeria, quantum poſſumus, liberare conabimur.

DEMONSTR. Id, quod rem, cujus nos miſeret, Triſtitia afficit, nos ſimili etiam Triſtitia afficit; (*per Prop. praeced.*) adeoque omne id, quod ejus rei exiſtentiam tollit, ſive quod rem deſtruit, comminiſci conabimur, (*per Prop.* 13. *hujus*) hoc eſt (*per Prop.* 9. *huius*) id deſtruere appetemus, ſive ad id deſtruendum determinabimur; atque adeo rem, cujus miſeremur, a ſua miſeria liberare conabimur. *Q.E.D.*

SCHOL. Haec voluntas, ſive appetitus benefaciendi, qui ex eo oritur, quod rei, in quam beneficium conferre volumus, nos miſeret, *Benevolentia* vocatur, quae proinde nihil aliud *eſt*, quam *Cupiditas ex commiſeratione orta.* Caeterum de Amore et Odio erga illum, qui rei, quam nobis ſimilem eſſe imaginamur, bene, aut male fecit, vide Schol. Prop. 22. hujus.

PROPOS. XXVIII. *Id omne, quod ad Laetitiam conducere imaginamur, conamur promovere, ut fiat; quod vero eidem repugnare, ſive ad Triſtitiam conducere imaginamur, amovere, vel deſtruere conamur.*

DEMONSTR. Quod ad Laetitiam conducere [118] imaginamur, quantum poſſumus, imaginari conamur, (*per Prop.* 12. *hujus*) hoc eſt, (*per Prop.* 17.

37. *p.* 2.) id, quantum possumus, conabimur ut praesens, sive ut actu existens contemplari. Sed Mentis conatus, seu potentia in cogitando aequalis et simul natura est cum Corporis conatu, seu potentia in agendo: (*ut clare sequitur ex Coroll. Prop.* 7. *et Coroll. Prop.* 11. *p.* 2.) ergo, ut id existat, absolute conamur, sive (*quod per Schol. Prop.* 9. *hujus idem est*) appetimus et intendimus; quod erat primum. Deinde si id, quod Tristitiae causam esse credimus, hoc est, (*per Schol. Prop.* 13. *huius*) si id, quod odio habemus, destrui imaginamur, laetabimur, (*per Prop.* 20. *hujus*) adeoque idem (*per primam huius partem*) conabimur destruere, sive (*per Prop.* 13. *huius*) a nobis amovere, ne ipsum, ut praesens contemplemur; quod erat secundum; Ergo id omne, quod ad Laetitiam, etc. *Q. E. D.*

Propos. XXIX. *Nos id omne etiam agere conabimur, quod* *) *homines cum Laetitia aspicere imaginamur et contra id agere aversabimur, quod homines aversari imaginamur.*

Demonstr. Ex eo, quod imaginamur homines aliquid amare, vel odio habere, nos idem amabimus, vel odio habebimus, (*per Prop.* 27. *huius*) hoc est, (*per Schol. Prop.* 13. *huius*) eo ipso ejus rei praesentia laetabimur, vel contristabimur; adeoque (*per praec. Prop.*) id omne, quod homines amare, sive cum Laetitia aspicere imaginamur, conabimur agere etc. *Q. E. D.*

Schol. Hic conatus aliquid agendi et etiam omittendi, ea sola de causa, ut hominibus placeamus, vocatur Ambitio, praesertim quando adeo impense vulgo placere conamur, ut cum nostro, aut alterius damno quaedam agamus, vel omittamus; alias Humanitas appellari solet. Deinde Laetitiam, qua alterius actionem, qua nos conatus est delectari, [119]

*) NB. *Intellige hic et in sqq. homines, quos nullo affectu prosequuti sumus.*

ctari, imaginamur, Laudem voco; Triftitiam vero, qua contra ejufdem actionem averfamur, Vituperium voco.

PROPOS. XXX. *Si quis aliquid egit, quod reliquos Laetitia afficere imaginatur, is Laetitia, concomitante idea fui, tanquam caufa, afficietur; five fe ipfum cum Laetitia contemplabitur. Si contra aliquid egit, quod reliquos Triftitia afficere imaginatur, fe ipfum cum Triftitia contra contemplabitur.*

DEMONSTR. Qui fe reliquos Laetitia, vel Triftitia afficere imaginatur, eo ipfo (*per Prop.* 27. *hujus*) Laetitia, vel Triftitia afficietur. Cum autem homo (*per Prop* 19. *et* 23. *p.* 2.) fui fit confcius per affectiones, quibus ad agendum determinatur; ergo, qui aliquid egit, quod ipfe imaginatur, reliquos Laetitia afficere, Laetitia cum confcientia fui, tanquam caufa, afficietur, five feipfum cum Laetitia contemplabitur et contra. *Q. E. D.*

SCHOL. Cum Amor (*per Schol. Prop.* 13. *hujus*) fit Laetitia, concomitante idea caufae externae et Odium Triftitia concomitante etiam idea caufae externae; erit ergo haec Laetitia et Triftitia Amoris et Odii fpecies. Sed quia Amor et Odium ad objecta externa referuntur, ideo hos Affectus aliis nominibus fignificabimus; nempe Laetitiam, concomitante idea caufae externae, Gloriam et Triftitiam huic contrariam Pudorem appellabimus. Intellige, quando Laetitia, vel Triftitia ex eo oritur, quod homo, fe laudari, vel vituperari credit; alias Laetitiam, concomitante idea caufae externae, Acquiefcentiam in fe ipfo; Triftitiam vero eidem contrariam Poenitentiam vocabo. Deinde quia (*per Coroll. Prop.* 17. *p.* 2.) fieri poteft, ut Laetitia, qua aliquis fe reliquos afficere imaginatur, imaginaria tantum fit, et (*per Prop.* 25. *hujus*) unusquifque de fe id omne conatur imaginari, quod fe Laetitia afficere imaginatur; facile

cile ergo fieri potest, ut gloriosus sit superbus [120] et se omnibus gratum esse imaginetur, quando omnibus molestus est.

Propos. XXXI. *Si aliquem imaginamur amare, vel cupere, vel odio habere aliquid, quod ipsi amamus, cupimus, vel odio habemus, eo ipso rem constantius amabimus etc. Si autem id, quod amamus, eum aversari imaginamur, vel contra, tum animi fluctuationem patiemur.*

Demonstr. Ex eo solo, quod aliquem aliquid amare imaginamur, eo ipso idem amabimus. (*per Prop.* 27. *hujus*) At sine hoc nos idem amare supponimus; accedit ergo Amori nova causa, a qua fovetur; atque adeo id, quod amamus, hoc ipso constantius amabimus. Deinde ex eo, quod aliquem aliquid aversari imaginamur, idem aversabimur. (*per eandem Prop.*) At si supponamus, nos eodem tempore id ipsum amare, eodem ergo tempore hoc idem amabimus, et aversabimur, sive (*vid. Schol. Prop.* 17. *hujus*) animi fluctuationem patiemur. *Q. E. D.*

Coroll. Hinc et ex Prop. 28 hujus sequitur, unumquemque, quantum potest, conari, ut unusquisque id, quod ipse amat, amet et quod ipse odit, odio etiam habeat; unde illud Poëtae:

Speremus pariter, pariter metuamus amantes;
Ferreus est, si quis, quod sinit alter, amat.

Schol. Hic conatus efficiendi, ut unusquisque probet id, quod ipse amat, vel odio habet, revera est Ambitio; (*vid. Schol. Prop.* 29. *hujus*) atque adeo videmus, unumquemque ex natura appetere, ut reliqui ex ipsius ingenio vivant, quod dum omnes pariter appetunt, pariter sibi impedimento, et dum omnes ab omnibus laudari seu amari volunt, odio invicem sunt.

PROPOS. XXXII. *Si aliquem re aliqua, qua* [121] *unus solus potiri potest, gaudere imaginamur, conabimur efficere, ne ille illa re potiatur.*

DEMONSTR. Ex eo solo, quod aliquem re aliqua gaudere imaginamur, (*per Prop.* 27. *hujus cum ejusdem* 1. *Coroll.*) rem illam amabimus, eaque gaudere cupiemus. At (*per Hypothesin*) huic Laetitiae obstare imaginamur, quod ille eadem hac re gaudeat; ergo, (*per Prop.* 28. *hujus*) ne ille eadem potiatur, conabimur. *Q. E. D.*

SCHOL. Videmus itaque, cum hominum natura plerumque ita comparatum esse, ut eorum, quibus male est, misereantur et quibus bene est, invideant, et (*per Prop. praec.*) eo majore odio, quo rem, qua alium potiri imaginantur, magis amant. Videmus deinde, ex eadem naturae humanae proprietate, ex qua sequitur, homines esse misericordes, sequi etiam eosdem esse invidos et ambitiosos. Denique, si ipsam experientiam consulere velimus, ipsam haec omnia docere experiemur; praesertim si ad priores nostrae aetatis annos attenderimus. Nam pueros, quia eorum corpus continuo veluti in aequilibrio est, ex hoc solo ridere vel flere experimur, quod alios ridere vel flere vident; et quicquid praeterea vident alios facere, id imitari statim cupiunt, et omnia denique sibi cupiunt, quibus alios delectari imaginantur; nimirum quia rerum imagines, uti diximus, sunt ipsae humani Corporis affectiones, sive modi, quibus Corpus humanum a causis externis afficitur, disponiturque ad hoc vel illud agendum.

PROPOSIT. XXXIII. *Cum rem nobis similem amamus, conamur, quantum possumus, efficere, ut nos contra amet.*

DEMONSTR. Rem, quam amamus, prae reliquis, quantum possumus, imaginari conamur. (*per Prop.*

Prop. 12. *hujus.*) Si igitur res nobis sit similis, ipsam prae reliquis Laetitia afficere conabimur [122] (*per Prop.* 29. *huius*) sive conabimur, quantum possumus, efficere, ut res amata Laetitia afficiatur, concomitante idea nostri, hoc est, (*per Schol. Prop.* 13. *hujus*) ut nos contra amet. *Q. E. D.*

Proposit. XXXIV. *Quo maiori affectu rem amatam erga nos affectam esse imaginamur, eo magis gloriabimur.*

Demonstr. Nos (*per Prop. praeced.*) conamur, quantum possumus, ut res amata nos contra amet, hoc est, (*per Schol. Prop.* 13. *huius*) ut res amata Laetitia afficiatur, concomitante idea nostri. Quo itaque rem amatam majori Laetitia nostra de causa affectam esse imaginamur, eo magis hic conatus juvatur, hoc est, (*per Prop.* 11. *hujus cum ejus Schol.*) eo majore Laetitia afficimur. At cum ex eo laetemur, quod alium nobis similem Laetitia affecimus, tum nosmet cum Laetitia contemplamur: (*per Prop.* 30. *huius*) ergo quo majori affectu rem amatam erga nos affectam esse imaginamur, eo majori Laetitia nosmet contemplabimur, sive (*per Schol. Prop.* 30. *huius*) eo magis gloriabimur. *Q. E. D.*

Propos. XXXV. *Si quis imaginatur rem amatam eodem, vel arctiore vinculo Amicitiae, quo ipse eadem solus potiebatur, alium sibi iungere, Odio erga ipsam rem amatam afficietur et illi alteri invidebit.*

Demonstr. Quo quis majore amore rem amatam erga se affectam esse imaginatur, eo magis gloriabitur, (*per praeced. Prop.*) hoc est, (*per Schol. Prop.* 30. *huius*) laetabitur; adeoque (*per Prop.* 28. *huius*) conabitur, quantum potest, imaginari, rem amatam ipsi quam arctissime devinctam, qui quidem conatus, sive appetitus fomentatur, si alium idem sibi cupere imaginatur (*per Prop.* 11. *huius*).

At

[123] At hic conatus, ſive appetitus ab ipſius rei amatae imagine, concomitante imagine illius, quem res amata ſibi jungit, coërceri ſupponitur; ergo (*per Schol. Prop.* 11. *hujus*) eo ipſo Triſtitia afficietur, concomitante idea rei amatae, tanquam cauſa, et ſimul imagine alterius, hoc eſt, (*per Schol. Prop.* 13. *hujus*) odio erga rem amatam afficietur et ſimul erga illum alterum, (*per Coroll. Prop.* 15. *hujus*) cui propterea (*per Prop.* 23. *huius*) quod re amata delectatur, invidebit. *Q. E. D.*

Schol. Hoc Odium erga rem amatam Invidiae junctum *Zelotypia* vocatur, quae proinde nihil aliud eſt, quam animi fluctuatio orta ex Amore, et Odio ſimul, concomitante idea alterius, cui invidetur. Praeterea hoc Odium erga rem amatam majus erit pro ratione Laetitiae, qua Zelotypus ex reciproco rei amatae Amore ſolebat affici et etiam pro ratione affectus, quo erga illum, quem ſibi rem amatam jungere imaginatur, affectus erat. Nam ſi eum oderat, eo ipſo rem amatam (*per Prop.* 24. *huius*) odio habebit, quia ipſam id, quod ipſe odio habet, Laetitia afficere imaginatur; et etiam (*per Coroll. Prop.* 15. *huius*) ex eo, quod rei amatae imaginem imagini ejus, quem odit, jungere cogitur, quae ratio plerumque locum habet in Amore erga foeminam; qui enim imaginatur mulierem, quam amat, alteri ſeſe proſtituere, non ſolum ex eo, quod ipſius appetitus coërcetur, contriſtabitur; ſed etiam, quia rei amatae imaginem pudendis et excrementis alterius jungere cogitur, eandem averſatur; ad quod denique accedit, quod Zelotypus non eodem vultu, quem res amata ei praebere ſolebat, ab eadem excipiatur, qua etiam de cauſa amans contriſtatur, ut jam oſtendam.

Propos. XXXVI. *Qui rei, qua ſemel delectatus eſt, recordatur, cupit eadem cum iiſdem potiri circumſtantiis, ac cum primo ipſa delectatus eſt.*

De-

Demonstr. Quicquid homo simul cum re, quae ipsum delectavit, vidit, id omne (*per Prop.* 15. *hujus*) erit per accidens Laetitiae causa; adeoque (*per Prop.* 28. *huius*) omni eo simul cum re, [124] quae ipsum delectavit, potiri cupiet, sive re cum omnibus iisdem circumstantiis potiri cupiet, ac cum primo eadem delectatus est. *Q. E. D.*

Coroll. Si itaque unam ex iis circumstantiis deficere compererit, amans contristabitur.

Demonstr. Nam, quatenus aliquam circumstantiam deficere comperit, eatenus aliquid imaginatur, quod ejus rei existentiam secludit. Cum autem ejus rei sive circumstantiae (*per Prop. praec.*) sit prae amore cupidus; ergo, (*per Prop.* 19. *huius*) quatenus eandem deficere imaginatur, contristabitur. *Q. E. D.*

Schol. Haec Tristitia, quatenus absentiam ejus, quod amamus, respicit, Desiderium vocatur.

Propos. XXXVII. *Cupiditas, quae prae Tristitia vel Laetitia, praeque Odio vel Amore oritur, eo est maior, quo affectus maior est.*

Demonstr. Tristitia hominis agendi potentiam (*per Schol. Prop.* 11. *huius*) minuit, vel coërcet, hoc est, (*per Prop.* 27. *huius*) conatum, quo homo in suo Esse perseverare conatur, minuit, vel coërcet; adeoque (*per Prop.* 5. *huius*) huic conatui est contraria; et quicquid homo Tristitia affectus conatur, est Tristitiam amovere. At (*per Tristitiae Defin.*) quo Tristitia major est, eo majori parti hominis agendi potentiae necesse est opponi; ergo quo major Tristitia est, eo majore agendi potentia conabitur contra homo Tristitiam amovere, hoc est, (*per Schol. Prop.* 9. *huius*) eo majore cupiditate, sive appetitu conabitur Tristitiam amovere. Deinde quoniam Laetitia (*per idem Schol. Prop.* 11. *huius*) hominis agendi potentiam auget, vel juvat, facile eadem

dem via demonstratur, quod homo, Laetitia affectus, nihil aliud cupit, quam eandem conservare, idque eo majore Cupiditate, quo Laetitia major erit. [125] Denique, quoniam Odium et Amor sunt ipsi Laetitiae, vel Tristitiae affectus, sequitur eodem modo, quod conatus, appetitus, sive Cupiditas, quae prae Odio, vel Amore oritur, major erit pro ratione Odii et Amoris. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXVIII. *Si quis rem amatam odio habere inceperit, ita ut Amor plane aboleatur, eandem maiore odio, ex pari causa, prosequetur, quam si ipsam nunquam amavisset et eo maiori, quo Amor antea maior fuerat.*

DEMONSTR. Nam si quis rem, quam amat, odio habere incipit, plures ejus appetitus coërcentur, quam si eandem non amavisset. Amor namque Laetitia est, (*per Schol. Prop.* 13. *huius*) quam homo, quantum potest (*per Prop.* 28. *huius*) conservare conatur; idque (*per idem Schol.*) rem amatam, ut praesentem, contemplando, eandemque (*per Prop.* 21. *hujus* Laetitia, quantum potest, afficiendo, qui quidem conatus (*per Prop. praec.*) eo est major, quo amor major est, ut et conatus efficiendi, ut res amata ipsum contra amet. (*vid. Prop.* 33. *hujus*) At hi conatus odio erga rem amatam coërcentur; (*per Coroll. Prop.* 13. *et per Prop.* 23. *hujus*) ergo amans (*per Schol. Prop.* 11. *hujus*) hac etiam de causa Tristitia afficietur et eo majori, quo Amor major fuerat, hoc est, praeter Tristitiam, quae Odii fuit causa, alia ex eo oritur, quod rem amavit; et consequenter majore Tristitiae affectu rem amatam contemplabitur, hoc est, (*per Schol. Prop.* 13. *huius*) majori odio prosequetur, quam si eandem non amavisset et eo majori, quo amor major fuerat. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXIX. *Qui aliquem Odio habet, ei malum inferre conabitur, nisi ex eo maius sibi malum*

lum oriri timeat; et contra, qui aliquem amat, ei eadem lege benefacere conabitur.

Demonstr. Aliquem odio habere est (*per* [126] *Schol. Prop.* 13. *hujus*) aliquem, ut Tristitiae causam, imaginari; adeoque (*per Prop.* 28. *huius*) is, qui aliquem odio habet, eundem amovere, vel destruere conabitur. Sed si inde aliquid tristius, sive (quod idem est) majus malum sibi timeat, idque se vitare posse credit, non inferendo ei, quem odit, malum, quod meditabatur, a malo inferendo (*per eandem Prop.* 28. *hujus*) abstinere cupiet; idque (*per Prop.* 37. *huius*) majore conatu, quam quo tenebatur inferendi malum, qui propterea praevalebit, ut volebamus. Secundae partis demonstratio eodem modo procedit. Ergo qui aliquem odio habet etc. *Q. E. D.*

Schol. Per bonum hic intelligo omne genus Laetitiae et quicquid porro ad eandem conducit et praecipue id, quod desiderio, qualecunque illud sit, satisfacit. Per malum autem omne Tristitiae genus et praecipue id, quod desiderium frustratur. Supra enim (*in Schol. Prop.* 9. *huius*) ostendimus, nos nihil cupere, quia id bonum esse judicamus, sed contra id bonum vocamus, quod cupimus; et consequenter id, quod aversamur, malum appellamus; quare unusquisque ex suo affectu judicat, seu aestimat, quid bonum, quid malum, quid melius, quid pejus et quid denique optimum, quidve pessimum sit. Sic Avarus argenti copiam optimum, ejus autem inopiam pessimum judicat. Ambitiosus autem nihil aeque, ac Gloriam cupit et contra nihil aeque, ac Pudorem, reformidat. Invido deinde nihil jucundius, quam alterius infelicitas et nihil molestius, quam aliena felicitas; ac sic unusquisque ex suo affectu rem aliquam bonam aut malam, utilem aut inutilem esse judicat. Caeterum hic affectus, quo homo ita disponitur, ut id, quod vult, nolit, vel ut id, quod non vult, velit, *Timor*, vocatur, qui

proinde nihil aliud est, quam *metus, quatenus, homo ab eodem disponitur, ad malum, quod futurum iudicat, minore vitandum.* (*Vid. Prop.* 28. *hujus*) Sed si malum, quod timet, Pudor sit, tum Timor appellatur Verecundia. Denique si Cupiditas malum futurum vitandi coërcetur Timore alterius mali, ita [127] ut, quid potius velit, nesciat, tum Metus vocatur Consternatio, praecipue si utrumque malum, quod timetur, ex maximis sit.

PROPOS. XL. *Qui se odio haberi ab aliquo imaginatur, nec se ullam odii causam illi dedisse credit, eundem odio contra habebit.*

DEMONSTR. Qui aliquem odio affectum imaginatur, eo ipso etiam odio afficiëtur, (*per Prop.* 27. *huius*) hoc est, (*per Schol. Prop.* 13. *hujus*) Tristitia, concomitante idea causae externae. At ipse (*per Hypothesin*) nullam hujus Tristitiae causam imaginatur praeter illum, qui ipsum odio habet; ergo ex hoc, quod se odio haberi ab aliquo imaginatur, Tristitia afficietur, concomitante idea ejus, qui ipsum odio habet, sive (*per idem Schol.*) eundem odio habebit. *Q. E. D.*

SCHOL. Quod si se justam Odii causam praebuisse imaginatur, tum (*per Prop.* 30. *huius et eiusdem Schol*) Pudore afficietur. Sed hoc (*per Prop.* 25. *huius*) raro contingit. Praeterea haec Odii reciprocatio oriri etiam potest ex eo, quod Odium sequatur conatus malum inferendi ei, qui odio habetur. (*per Prop.* 39. *huius*) Qui igitur se odio haberi ab aliquo imaginatur, eundem alicujus mali sive Tristitiae causam imaginabitur; atque adeo Tristitia afficietur, seu Metu, concomitante idea ejus, qui ipsum odio habet, tanquam causa, hoc est, odio contra afficietur, ut supra.

COROLL. I. Qui, quem amat, odio erga se affectum imaginatur, Odio et Amore simul conflictabitur. Nam quatenus imaginatur, ab eodem se odio haberi,

haberi, determinatur, (*per Prop. praeced.*) ad eundem contra odio habendum. At (*per Hypothesin*) ipsum nihilominus amat: ergo Odio et Amore simul conflictabitur.

Coroll. II. Si aliquis imaginatur, ab aliquo, quem antea nullo affectu prosecutus est, malum aliquod prae Odio sibi illatum esse, statim idem malum eidem referre conabitur. [128]

Demonstr. Qui aliquem Odio erga se affectum esse imaginatur, eum contra (*per praeced. Prop.*) odio habebit et (*per Prop. 26. huius*) id omne comminisci conabitur, quod eundem possit Tristitia afficere; atque id eidem (*per Prop. 39. huius*) inferre studebit. At (*per Hypothesin*) primum, quod hujusmodi imaginatur, est malum sibi illatum; ergo idem statim eidem inferre conabitur. *Q. E. D.*

Schol. Conatus malum inferendi ei, quem odimus, Ira vocatur; conatus autem malum nobis illatum referendi Vindicta appellatur.

Propos. XLI. *Si quis ab aliquo se amari imaginatur, nec se ullam ad id causam dedisse credit,* (quod per Coroll. Prop. 15. et per Prop. 16. hujus fieri potest) *eundem contra amabit.*

Demonstr. Haec Propositio eadem via demonstratur, ac praecedens. Cujus etiam Scholium vide.

Schol. Quod si se justam Amoris causam praebuisse crediderit, gloriabitur, (*per Prop. 30. huius cum eiusdem Schol.*) quod quidem (*per Prop. 25. huius*) frequentius contingit et cujus contrarium evenire diximus, quando aliquis ab aliquo se odio haberi imaginatur. (*vide Schol. Prop. praeced.*) Porro hic reciprocus Amor et consequenter (*per Prop. 39. huius*) conatus benefaciendi ei, qui nos amat, quique (*per eandem Prop. 39. huius*) nobis benefacere conatur, Gratia seu Gratitudo vocatur; atque adeo appa-

apparet, homines longe paratiores esse ad Vindictam, quam ad referendum beneficium.

Coroll. Qui ab eo, quem odio habet, se ama-
[129] ri imaginatur, Odio et Amore simul conflictabitur. Quod eadem via, qua primum praecedentis Coroll. demonstratur.

Schol. Quod si Odium praevaluerit, ei, a quo amatur, malum inferre conabitur, qui quidem affectus Crudelitas appellatur, praecipue si illum, qui amat, nullam Odii communem causam praebuisse creditur.

Propos. XLII. *Qui in aliquem, Amore, aut spe Gloriae motus, beneficium contulit, contristabitur, si viderit, beneficium ingrato animo accipi.*

Demonstr. Qui rem aliquam sibi similem amat, conatur, quantum potest, efficere, ut ab ipsa contra ametur (*per Prop.* 33. *huius*). Qui igitur prae amore in aliquem beneficium contulit, id facit desiderio, quo tenetur, ut contra ametur, hoc est, (*per Prop.* 34. *huius*) spe Gloriae, sive (*per Schol. Prop.* 30. *huius*) Laetitiae; adeoque (*per Prop.* 12. *huius*) hanc Gloriae causam, quantum potest, imaginari, sive ut actu existentem contemplari conabitur. At (*per Hypothesin*) aliud imaginatur, quod ejusdem causae existentiam secludit: ergo (*per Prop.* 19. *huius*) eo ipso contristabitur. *Q. E. D.*

Propos. XLIII. *Odium reciproco odio augetur et Amore contra deleri potest.*

Demonstr. Qui eum, quem odit, contra Odio erga se affectum esse imaginatur, eo ipso (*per Prop.* 40. *hujus*) novum Odium oritur, durante (*per Hypothesin*) adhuc primo. Sed si contra eundem amore erga se affectum esse imaginetur, quatenus hoc imaginatur, eatenus (*per Prop.* 30. *huius*) se ipsum cum Laetitia contemplatur et eatenus (*per Prop.* 29. *huius*)

huius) eidem placere conabitur, hoc eſt, (*per* Prop. 40. *huius*) eatenus conatur ipſum odio non habere, nullaque Triſtitia afficere; qui quidem conatus (*per Prop.* 37. *huius*) major, vel minor erit, pro ratione affectus, ex quo oritur; atque adeo ſi major fuerit illo, qui ex odio oritur et quo rem, quam odit (*per Prop.* 26 *huius*), Triſtitia afficere conatur, ei praevalebit, et Odium ex animo delebit. *Q. E. D.* [130]

Propos. XLIV. *Odium, quod Amore plane vincitur, in Amorem tranſit; et Amor propterea major eſt, quam ſi Odium non praeceſſiſſet.*

Demonstr. eodem modo procedit, ac Propoſitionis 38. hujus. Nam qui rem, quam odit, ſive quam cum Triſtitia contemplari ſolebat, amare incipit, eo ipſo, quod amat, laetatur et huic Laetitiae, quam Amor involvit (*vide Defin. eius in Schol. Prop.* 13. *huius*) illa etiam accedit, quae ex eo oritur, quod conatus amovendi Triſtitiam, quam odium involvit (*ut in Prop.* 37. *huius oſtendimus*) prorſus juvatur, concomitante idea ejus, quem odio habuit, tanquam cauſa.

Schol. Quamvis res ita ſe habeat, nemo tamen conabitur rem aliquam odio habere, vel Triſtitia affici, ut majori hac Laetitia fruatur; hoc eſt, nemo ſpe damnum recuperandi, damnum ſibi inferri cupiet, nec aegrotare deſiderabit ſpe convaleſcendi. Nam unusquiſque ſuum Eſſe conſervare, et Triſtitiam, quantum poteſt, amovere ſemper conabitur. Quod ſi contra concipi poſſet, hominem poſſe cupere aliquem odio habere, ut eum poſtea majori amore proſequatur, tum eundem odio habere ſemper deſiderabit. Nam quo Odium majus fuerit, eo Amor erit major, atque adeo deſiderabit ſemper, ut Odium magis magisque augeatur et eadem de cauſa homo magis ac magis aegrotare conabitur, ut majori Laetitia ex reſtauranda valetudine poſtea fruatur; atque adeo

adeo ſemper aegrotare conabitur, quod (*per Prop.* 6. *huius*) eſt abſurdum.

PROPOS. XLV. *Si quis aliquem ſibi ſimilem Odio*
[131] *in rem ſibi ſimilem, quam amat, affectum eſſe imaginatur, eum odio habebit.*

DEMONSTR. Nam res amata eum, qui ipſam odit, odio contra habet: (*per Prop.* 40. *huius*) adeoque amans, qui aliquem imaginatur rem amatam odio habere, eo ipſo rem amatam Odio, hoc eſt, (*per Schol. Prop.* 13. *huius*) Triſtitia affectam eſſe imaginatur et conſequenter (*per Prop.* 21. *huius*) contriſtatur, idque concomitante idea ejus, qui rem amatam odit, tanquam cauſa, hoc eſt, (*per Schol. Prop.* 13. *huius*) ipſum odio habebit. *Q. E. D.*

PROPOS. XLVI. *Si quis ab aliquo cuiuſdam claſſis ſive nationis a ſua diverſae, Laetitia vel Triſtitia affectus fuerit, concomitante eius idea, ſub nomine univerſali claſſis vel nationis, tanquam cauſa: is non tantum illum, ſed omnes eiuſdem claſſis vel nationis amabit, vel odio habebit.*

DEMONSTR. Hujus rei demonſtratio patet ex Propoſitione 16. hujus Partis.

PROPOS. XLVII. *Laetitia, quae ex eo oritur, quod ſcilicet rem, quam odimus, deſtrui, aut alio malo affici imaginamur, non oritur abſque ulla animi Triſtitia.*

DEMONSTR. Patet ex Prop. 27. hujus. Nam quatenus rem nobis ſimilem Triſtitia affici imaginamur, eatenus contriſtamur.

SCHOL. Poteſt haec Propoſitio etiam demonſtrari ex Corollario Propoſitionis 17. Partis 2. Quoties enim rei recordamur, quamvis ipſa actu non exi-
[132] ſtat, eandem tantum ut praeſentem contemplamur, Corpusque eodem modo efficitur; quare quatenus rei memoria viget, eatenus homo determina-

tur,

tur, ad eandem cum Tristitia contemplandum, quae determinatio, manente adhuc rei imagine, coërcetur quidem memoria illarum rerum, quae hujus existentiam secludunt, sed non tollitur: atque adeo homo eatenus tantum laetatur, quatenus haec determinatio coërcetur; et hinc fit, ut haec Laetitia, quae ex rei, quam odimus, malo oritur, toties repetatur, quoties ejusdem rei recordamur. Nam, uti diximus, quando ejusdem rei imago excitatur, quia haec ipsius rei existentiam involvit, hominem determinat, ad rem cum eadem Tristitia contemplandum, qua eandem contemplari solebat, cum ipsa existeret. Sed quia ejusdem rei imagini alias junxit, quae ejusdem existentiam secludunt, ideo haec ad Tristitiam determinatio statim coërcetur et homo de novo laetatur et hoc toties, quoties haec repetitio fit. Atque haec eadem est causa, cur homines laetantur, quoties alicujus jam praeteriti mali recordantur et cur pericula, a quibus liberati sunt, narrare gaudeant. Nam ubi aliquod periculum imaginantur, idem veluti adhuc futurum contemplantur et ad id metuendum determinantur, quae determinatio de novo coërcetur idea libertatis, quam hujus periculi ideae junxerunt, cum ab eodem liberati sunt, quaeque eos de novo securos reddit, atque adeo de novo laetantur.

Propos. XLVIII. *Amor et Odium, ex. gr. erga Petrum destruitur, si Tristitia, quam hoc, et Laetitia, quam ille involvit, ideae alterius causae jungatur; et eatenus uterque diminuitur, quatenus imaginamur Petrum non solum fuisse alterutrius causam.*

Demonstr. Patet ex sola Amoris et Odii definitione, quam vide in Schol. Prop. 13. hujus. Nam propter hoc solum Laetitia vocatur Amor, et Tristitia Odium erga Petrum, quia scilicet Petrus hujus vel illius effectus causa esse consideratur. Hoc itaque prorsus, vel ex parte sublato, affectus quoque erga

[133] Petrum prorsus, vel ex parte diminuitur. *Q. E. D.*

PROPOS. XLIX. *Amor et Odium erga rem, quam liberam esse imaginamur, maior ex pari causa uterque debet esse, quam erga necessariam.*

DEMONSTR. Res, quam liberam esse imaginamur, debet (*per Defin.* 7. *p.* 1.) per se absque aliis percipi. Si igitur eandem Laetitiae, vel Tristitiae causam esse imaginemur, eo ipso (*per Schol. Prop.* 13. *hujus*) eandem amabimus, vel odio habebimus, idque (*per Prop. praeced.*) summo Amore, vel Odio, qui ex dato affectu oriri potest. Sed si rem, quae ejusdem affectus est causa, ut necessariam imaginemur, tum (*per eandem Defin.* 7. *p.* 1.) ipsam non solam, sed cum aliis, ejusdem affectus causam esse imaginabimur, atque adeo (*per Prop. praec.*) Amor et Odium erga ipsam minor erit. *Q. E. D.*

SCHOL. Hinc sequitur, homines, quia se liberos esse existimant, majore Amore, vel Odio se invicem prosequi, quam alia; ad quod accedit affectuum imitatio, de qua vide Prop. 27, 34, 40, et 43. hujus.

PROPOS. L. *Res quaecunque potest esse per accidens Spei, aut Metus causa.*

DEMONSTR. Haec Propositio eadem via demonstratur, qua Propositio 15. hujus, quam vide una cum Schol. Propositionis 18. hujus.

SCHOL. Res, quae per accidens Spei aut Metus sunt causae, bona aut mala omina vocantur. Deinde quatenus haec eadem omina sunt Spei aut Metus causa, eatenus (*per Defin. Spei et Metus, quam vid. in Schol.* 2. *Prop.* 18. *hujus*) Laetitiae, aut Tristitiae sunt causa et consequenter (*per Coroll. Prop.* [134] 15. *hujus*) eatenus eadem amamus, vel odio habemus et (*per Prop.* 28. *hujus*) tanquam media ad ea, quae speramus, adhibere, vel tanquam obstacula, aut Metus causas amovere conamur. Praeterea ex Propositione 25. hujus sequitur, nos natura ita

ita esse constitutos, ut ea, quae speramus, facile, quae autem timemus, difficile credamus et ut de iis plus, minusve justo sentiamus. Atque ex his ortae sunt Superstitiones, quibus homines ubique conflictantur. Caeterum non puto operae esse pretium, animi hic ostendere fluctuationes, quae ex Spe et Metu oriuntur; quandoquidem ex sola horum affectuum definitione sequitur, non dari Spem sine Metu, neque Metum sine Spe, (ut fusius suo loco explicabimus); et praeterea quandoquidem quatenus aliquid speramus, aut metuimus, eatenus idem amamus, vel odio habemus; atque adeo quicquid de Amore et Odio diximus, facile unusquisque Spei et Metui applicare poterit.

Propos. LI. *Diversi homines ab uno eodemque objecto diversimode affici possunt et unus, idemque homo ab uno eodemque objecto potest diversis temporibus diversimode affici.*

Demonstr. Corpus humanum (*per Post.* 3. *p.* 2.) a corporibus externis plurimis modis afficitur. Possunt igitur eodem tempore duo homines diversimode esse affecti; atque adeo (*per Axiom.* 1. *quod est post Lemma* 3. *quod vide post Prop.* 13. *p.* 2.) ab uno eodemque objecto possunt diversimode affici. Deinde (*per idem Postul.*) Corpus humanum potest jam hoc, jam alio modo esse affectum; et consequenter (*per idem Axiom.*) ab uno, eodemque objecto diversis temporibus diversimode affici. *Q. E. D.*

Schol. Videmus itaque fieri posse, ut quod hic amat, alter odio habeat; et quod hic metuit, alter non metuat; et ut unus, idemque homo, jam amet, quod antea oderit et ut jam audeat, quod antea timuit etc. Deinde, quia unusquisque ex suo affectu judicat, quid bonum, quid malum, quid melius et quid pejus sit, (*vide Schol. Prop.* 39. [135] *hujus*) sequitur homines tam judicio, quam affectu varia-

variare *) posse; et hinc fit, ut, cum alios aliis comparamus, ex sola affectuum differentia a nobis distinguantur et ut alios intrepidos, alios timidos, alios denique alio nomine appellemus. Ex. gr. illum ego intrepidum vocabo, qui malum contemnit, quod ego timere soleo; et si praeterea ad hoc attendam, quod ejus Cupiditas malum inferendi ei, quem odit, et benefaciendi ei, quem amat, non coërcetur timore mali, a quo ego contineri soleo, ipsum audacem appellabo. Deinde ille mihi timidus videbitur, qui malum timet, quod ego contemnere soleo et si insuper ad hoc attendam, quod ejus Cupiditas coërcetur timore mali, quod me continere nequit, ipsum pusillanimem esse dicam et sic unusquisque judicabit. Denique ex hac hominis natura et judicii inconstantia, ut et quod homo saepe ex solo affectu de rebus judicat et quod res, quas ad Laetitiam vel Tristitiam facere credit, quasque propterea, (per *Prop.* 28. *huius*) ut fiant, promovere vel amovere conatur, saepe non nisi imaginariae sint, ut jam taceam alia, quae in 2. parte ostendimus, de rerum incertitudine, facile concipimus, hominem posse saepe in causa esse, tam ut contristetur, quam ut laetetur, sive ut tam Tristitia, quam Laetitia afficiatur, concomitante idea sui, tanquam causa; atque adeo facile intelligimus, quid Poenitentia et quid Acquiescentia in se ipsa sit. Nempe *Poenitentia est Tristitia, concomitante idea sui, et Acquiescentia in se ipsa est Laetitia, concomitante idea sui, tanquam causa* et hi affectus vehementissimi sunt, quia homines se liberos esse credunt (*Vid. Prop.* 49. *huius*).

PROPOS. LII. *Obiectum, quod simul cum aliis antea vidimus, vel quod nihil habere imaginamur, nisi quod commune est pluribus, non tamdiu contemplabi-*

*) NB. *Posse hoc fieri, tametsi Mens humana pars esset divini intellectus, ostendimus in Schol. p. 17. p. 2.*

plabimur, *ac illud*, *quod aliquid singulare habere imaginamur.*

Demonstr. Simulatque objectum, quod [136] cum aliis vidimus, imaginamur, statim et aliorum recordamur, (*per Prop.* 18. *p.* 2. *cujus etiam Schol. vide*) et sic ex unius contemplatione statim in contemplationem alterius incidimus. Atque eadem est ratio objecti, quod nihil habere imaginamur, nisi quod commune est pluribus. Nam eo ipso supponimus, nos nihil in eo contemplari, quod antea cum aliis non viderimus. Verum cum supponimus, nos in objecto aliquo aliquid singulare, quod antea nunquam vidimus, imaginari, nihil aliud dicimus, quam quod Mens, dum illud objectum contemplatur, nullum aliud in se habeat, in cujus contemplationem ex contemplatione illius incidere potest; atque adeo ad illud solum contemplandum determinata est. Ergo objectum etc. *Q. E. D.*

Schol. Haec Mentis affectio, sive rei singularis imaginatio, quatenus sola in Mente versatur, vocatur Admiratio, quae si ab objecto, quod timemus, moveatur, Consternatio dicitur, quia mali Admiratio hominem suspensum in sola sui contemplatione ita tenet, ut de aliis cogitare non valeat, quibus illud malum vitare posset. Sed si id, quod admiramur, sit hominis alicujus prudentia, industria, vel aliquid hujusmodi, quia eo ipso hominem nobis longe antecellere contemplamur, tum Admiratio vocatur Veneratio; alias Horror, si hominis iram, invidiam etc. admiramur. Deinde, si hominis, quem amamus, prudentiam, industriam etc. admiramur, Amor eo ipso, (*per Prop.* 12 *hujus*) major erit et hunc Amorem Admirationi, sive Venerationi junctum Devotionem vocamus. Et ad hunc modum concipere etiam possumus, Odium, Spem, Securitatem et alios Affectus Admirationi junctos; atque adeo

adeo plures Affectus deducere poterimus, quam qui receptis vocabulis indicari solent. Unde apparet, Affectuum nomina inventa esse magis ex eorum vulgari usu, quam ex eorundem accurata cognitione.

Admirationi opponitur Contemptus, cujus tamen causa haec plerumque est, quod scilicet ex eo, quod aliquem rem aliquam admirari, amare, metuere etc. [137] videmus, vel ex eo, quod res aliqua primo aspectu apparet similis rebus, quas admiramur, amamus, metuimus etc. (*per Prop.* 15. *cum eius Coroll. et Prop.* 27. *huius*) determinamur ad eandem rem admirandum, amandum, metuendum etc. Sed si ex ipsius rei praesentia, vel accuratiore contemplatione, id omne de eadem negare cogamur, quod causa Admirationis, Amoris, Metus etc. esse potest, tum Mens ex ipsa rei praesentia magis ad ea cogitandum, quae in objecto non sunt, quam quae in ipso sunt, determinata manet; cum tamen contra ex objecti praesentia id praecipue cogitare soleat, quod in objecto est. Porro sicut Devotio ex rei, quam amamus, Admiratione; sic Irrisio ex rei, quam odimus, vel metuimus, Contemptu oritur, et Dedignatio ex stultitiae Contemptu, sicuti Veneratio ex Admiratione prudentiae. Possumus denique Amorem, Spem, Gloriam, et alios Affectus junctos Contemptui concipere, atque inde alios praeterea Affectus deducere, quos etiam nullo singulari vocabulo ab aliis distinguere solemus.

PROPOS. LIII. *Cum Mens se ipsam suamque agendi potentiam contemplatur, laetatur; et eo magis, quo se, suamque agendi potentiam distinctius imaginatur.*

DEMONSTR. Homo se ipsum non cognoscit, nisi per affectiones sui Corporis, earumque ideas. (*per Prop.* 19. *et* 23. *p.* 2.) Cum ergo fit, ut Mens se ipsam possit contemplari, eo ipso ad majorem perfectionem transire, hoc est, (*per Schol. Prop.* 11. *huius*)

huius) laetitia affici ſupponitur et eo majori, quo ſe, ſuamque agendi potentiam diſtinctius imaginari poteſt. *Q. E. D.*

Coroll. Haec Laetitia magis magisque fovetur, quo magis homo ſe ab aliis laudari imaginatur. Nam quo magis ſe ab aliis laudari imaginatur, eo majori Laetitia alios ab ipſo affici imaginatur, idque concomitante idea ſui; (*per Schol. Prop.* 29. *hu-* [138]
jus) atque adeo (*per Prop.* 27 *hujus*) ipſe majore Laetitia, concomitante idea ſui, afficitur. *Q. E. D.*

Propos. LIV. *Mens ea tantum imaginari conatur, quae ipſius agendi potentiam ponunt.*

Demonstr. Mentis conatus ſive potentia eſt ipſa ipſius Mentis eſſentia; (*per Prop.* 7. *hujus*) Mentis autem eſſentia (*ut per ſe notum*) id tantum, quod Mens eſt et poteſt, affirmat; at non id, quod non eſt, neque poteſt; adeoque id tantum imaginari conatur, quod ipſius agendi potentiam affirmat, ſive ponit. *Q. E. D.*

Propos. LV. *Cum Mens ſuam impotentiam imaginatur, eo ipſo contriſtatur.*

Demonstr. Mentis eſſentia id tantum, quod Mens eſt et poteſt, affirmat, ſive de natura Mentis eſt ea tantummodo imaginari, quae ipſius agendi potentiam ponunt. (*per Prop. praeced.*) Cum itaque dicimus, quod Mens, dum ſe ipſam contemplatur, ſuam imaginatur impotentiam, nihil aliud dicimus, quam quod, dum Mens aliquid imaginari conatur, quod ipſius agendi potentiam ponit, hic ejus conatus coërcetur, ſive (*per Schol. Prop.* 11. *hujus*) quod ipſa contriſtatur. *Q. E. D.*

Coroll. Haec Triſtitia magis ac magis fovetur, ſi ſe ab aliis vituperari imaginatur; quod eodem modo demonſtratur, ac Coroll. Prop. 53. hujus.

Schol.

Schol. Haec Triſtitia, concomitante idea noſtrae imbecillitatis, Humilitas appellatur; Laetitia autem, quae ex contemplatione noſtri oritur, Phi-
[139] lautia vel Acquieſcentia in ſe ipſo vocatur. Et quoniam haec toties repetitur, quoties homo ſuas virtutes, ſive ſuam agendi potentiam contemplatur, hinc ergo etiam fit, ut unuſquiſque facta ſua narrare, ſuique tam corporis, quam animi vires oſtentare geſtiat et ut homines hac de cauſa ſibi invicem moleſti ſint. Ex quibus iterum ſequitur, homines natura eſſe invidos, (*vid. Schol. Prop.* 24. *et Schol. Prop.* 32. *hujus*) ſive ob ſuorum aequalium imbecillitatem gaudere et contra propter eorundem virtutem contriſtari. Nam quoties unuſquiſque ſuas actiones imaginatur, toties Laetitia (*per Prop.* 53. *hujus*) afficitur et eo majore, quo actiones plus perfectionis exprimere et eaſdem diſtinctius imaginatur, hoc eſt, (*per illa, quae in Schol.* 1. *Prop.* 40. *p.* 2. *dicta ſunt*) quo magis eaſdem ab aliis diſtinguere et ut res ſingulares contemplari poteſt. Quare unuſquiſque ex contemplatione ſui tunc maxime gaudebit, quando aliquid in ſe contemplatur, quod de reliquis negat. Sed ſi id, quod de ſe affirmat, ad univerſalem hominis vel animalis ideam refert, non tantopere gaudebit; et contra contriſtabitur, ſi ſuas, ad aliorum actiones comparatas, imbecilliores eſſe imaginetur, quam quidem Triſtitiam (*per Prop.* 28. *hujus*) amovere conabitur, idque ſuorum aequalium actiones perperam interpretando, vel ſuas, quantum poteſt, adornando. Apparet igitur homines natura proclives eſſe ad Odium et Invidiam, ad quam accedit ipſa educatio. Nam parentes ſolo Honoris et Invidiae ſtimulo liberos ad virtutem concitare ſolent. Sed ſcrupulus forſan remanet, quod non raro hominum virtutes admiremur, eoſque veneremur. Hunc ergo ut amoveam, ſequens addam Corollarium.

Coroll. Nemo virtutem alicui, niſi aequali, invidet.

De-

Demonstr. Invidia est ipsum Odium, (vid. Schol. Prop. 24. hujus) sive (per Schol. Prop. 13. huius) Tristitia, hoc est (per Schol. Prop. 11. hujus) affectio, qua hominis agendi potentia seu conatus coërcetur. At homo (per Schol. Prop. 9. huius) nihil agere conatur, neque cupit, nisi quod ex data sua natura sequi potest; ergo homo nullam de se agendi potentiam, seu (quod idem est) virtutem [140] praedicari cupiet, quae naturae alterius est propria et suae aliena; adeoque ejus Cupiditas coërceri, hoc est (per Schol. Prop. 11. huius) ipse contristari nequit ex eo, quod aliquam virtutem in aliquo ipsi dissimili contemplatur et consequenter neque ei invidere poterit. At quidem suo aequali, qui cum ipso ejusdem naturae supponitur. *Q. E. D.*

Schol. Cum igitur supra in Scholio Propositionis 52. hujus Partis, dixerimus, nos hominem venerari ex eo, quod ipsius prudentiam, fortitudinem etc. admiramur, id fit (*ut ex ipsa Prop. patet*) quia has virtutes ei singulariter inesse et non ut nostrae naturae communes imaginamur, adeoque easdem ipsi non magis invidebimus, quam arboribus altitudinem et leonibus fortitudinem etc.

Propos. LVI. *Laetitiae, Tristitiae et Cupiditatis et consequenter uniuscuiusque affectus, qui ex his componitur, ut animi Fluctuationis, vel qui ab his derivatur, nempe Amoris, Odii, Spei, Metus etc. tot species dantur, quot sunt species obiectorum, a quibus afficimur.*

Demonstr. Laetitia et Tristitia et consequenter affectus, qui ex his componuntur, vel ex his derivantur, passiones sunt; (*per Schol. Prop. 11. huius*) nos autem (*per Prop. 1. huius*) necessario patimur, quatenus ideas habemus inadaequatas; et quatenus easdem habemus, (*per Prop. 3. huius*) eatenus tantum patimur, hoc est, (*vid. Schol. Prop. 40. p. 2.*) eatenus tantum necessario patimur, quatenus imagi-

imaginamur, sive (*vid. Prop.* 17. *p* 2. *cum eius Schol.*) quatenus afficimur affectu, qui naturam nostri Corporis et naturam corporis externi involvit. Natura igitur uniuscujusque passionis ita necessario debet explicari, ut objecti, a quo afficimur, natura exprimatur. Nempe Laetitia, quae ex objecto, ex. gr. A oritur, naturam ipsius objecti A, et Laetitia, quae ex objecto B oritur, ipsius objecti B naturam involvit; atque adeo hi duo Laetitiae affectus natura sunt diversi, quia ex causis diversae naturae oriuntur. Sic etiam Tristitiae affectus, qui ex uno objecto oritur, diversus natura est a Tristitia, quae ab alia causa oritur; quod etiam de Amore, Odio, Spe, Metu, animi Fluctuatione etc. intelligendum est: ac proinde Laetitiae, Tristitiae, Amoris, Odii etc. tot species necessario dantur, quot sunt species objectorum, a quibus afficimur. At Cupiditas est ipsa uniuscujusque essentia seu natura, quatenus ex data quacunque ejus constitutione determinata concipitur ad aliquid agendum; (*vid Schol. Prop.* 9. *hujus*) ergo, prout unusquisque a causis externis hac, aut illa Laetitiae, Tristitiae, Amoris, Odii etc. specie afficitur, hoc est, prout ejus natura hoc aut alio modo constituitur, ita ejus Cupiditas alia, atque alia esse et natura unius a natura alterius Cupiditatis tantum differre necesse est, quantum affectus, a quibus unaquaeque oritur, inter se differunt. Dantur itaque tot species Cupiditatis, quot sunt species Laetitiae, Tristitiae, Amoris etc. et consequenter (*per iam ostensa*) quot sunt objectorum species, a quibus afficimur. *Q. E. D.*

SCHOLIUM. Inter affectuum species, quae (*per Prop. praeced.*) perplurimae esse debent, insignes sunt Luxuria, Ebrietas, Libido, Avaritia et Ambitio, quae non nisi Amoris vel Cupiditatis sunt notiones; quae hujus utriusque affectus naturam explicant per objecta, ad quae referuntur. Nam per Luxuriam, Ebrie-

Ebrietatem, Libidinem, Avaritiam et Ambitionem nihil aliud intelligimus, quam convivandi, potandi, coëundi, divitiarum et gloriae immoderatum Amorem vel Cupiditatem. Praeterea hi affectus, quatenus eos per solum objectum, ad quod referuntur, ab aliis distinguimus, contrarios non habent. Nam Temperantia, quam Luxuriae, et Sobrietas, quam Ebrietati, et denique Castitas, quam Libidini opponere solemus, affectus, seu passiones non sunt; sed animi indicant potentiam, quae hos affectus moderatur. Caeterum reliquas affectuum species hic explicare nec possum, (quia tot sunt, quot objectorum species) nec, si possem, necesse est. Nam ad id, quod intendimus, nempe ad affectuum vires et Mentis in eosdem potentiam determinandum, [142] nobis sufficit, uniuscujusque affectus generalem habere definitionem. Sufficit, inquam, nobis affectuum et Mentis communes proprietates intelligere, ut determinare possimus, qualis et quanta sit Mentis potentia in moderandis et coërcendis affectibus. Quamvis itaque magna sit differentia inter hunc et illum Amoris, Odii, vel Cupiditatis affectum, ex. gr. inter Amorem erga liberos et inter Amorem erga uxorem, nobis tamen has differentias cognoscere et affectuum naturam et originem ulterius indagare, non est opus.

PROPOS. LVII. *Quilibet uniuscujusque individui affectus ab affectu alterius tantum discrepat, quantum essentia unius ab essentia alterius differt.*

DEMONSTR. Haec Propositio patet ex Axiom. 1. quod vide post Lem. 3. Schol. Prop. 13. p. 2. At nihilominus eandem ex trium primitivorum affectuum definitionibus demonstrabimus.

Omnes affectus ad Cupiditatem, Laetitiam, vel Tristitiam referuntur, ut eorum, quas dedimus definitiones ostendunt. At Cupiditas est ipsa uniuscujusque natura seu essentia; (*vide ejus Defin. in Schol.*

Prop. 9. huius) ergo uniuscujusque individui Cupiditas, a Cupiditate alterius tantum discrepat, quantum natura, seu essentia unius ab essentia alterius differt. Laetitia deinde et Tristitia passiones sunt, quibus uniuscujusque potentia, seu conatus in suo Esse perseverandi augetur vel minuitur, juvatur vel coërcetur. (per Prop. 11. huius et eius Schol.) At per conatum in suo Esse perseverandi, quatenus ad Mentem et Corpus simul refertur, Appetitum et Cupiditatem intelligimus; (vide Schol. Prop. 9. huius) ergo Laetitia et Tristitia est ipsa Cupiditas, sive Appetitus, quatenus a causis externis augetur, vel minuitur, juvatur, vel coërcetur, hoc est, (per idem Schol.) est ipsa cujusque natura; atque adeo uniuscujusque Laetitia, vel Tristitia, a Laetitia, vel Tri-
[143] stitia alterius tantum etiam discrepat, quantum natura, seu essentia unius ab essentia alterius differt; et consequenter quilibet uniuscujusque individui affectus ab affectu alterius tantum discrepat, etc. *Q. E. D.*

Schol. Hinc sequitur affectus animalium, quae irrationalia dicuntur, (bruta enim sentire nequaquam dubitare possumus, postquam Mentis novimus originem) ab affectibus hominum tantum differre, quantum eorum natura a natura humana differt. Fertur quidem equus et homo Libidine procreandi; at ille Libidine equina, hic autem humana. Sic etiam Libidines et Appetitus insectorum, piscium et avium alii atque alii esse debent. Quamvis itaque unumquodque individuum sua, qua constat natura, contentum vivat, eaque gaudeat; vita tamen illa, qua unumquodque est contentum et gaudium nihil aliud est, quam idea, seu anima ejusdem individui, atque adeo gaudium unius a gaudio alterius tantum natura discrepat, quantum essentia unius ab essentia alterius differt. Denique ex praecedenti Propositione sequitur, non parum etiam interesse

teresse; inter gaudium, quo ebrius ex. gr. ducitur et inter gaudium, quo potitur Philosophus, quod hic in transitu monere volui. Atque haec de affectibus, qui ad hominem referuntur, quatenus patitur. Superest, ut pauca addam de iis, qui ad eundem referuntur, quatenus agit.

PROPOS. LVIII. *Praeter Laetitiam et Cupiditatem, quae passiones sunt, alii Laetitiae et Cupiditatis affectus dantur, qui ad nos, quatenus agimus, referuntur.*

DEMONSTR. Cum Mens se ipsam, suamque agendi potentiam concipit, laetatur (*per Prop.* 53. *huius*). Mens autem se ipsam necessario contemplatur, quando veram sive adaequatam ideam concipit. (*per Prop.* 43. *p.* 2.) At Mens quasdam ideas adaequatas concipit: (*per Schol.* 2. *Prop.* 40. *p.* 2.) Ergo eatenus etiam laetatur, quatenus ideas adaequatas concipit hoc est, (*per Prop.* 1. *huius*) [14] quatenus agit. Deinde Mens tam quatenus claras et distinctas, quam quatenus confusas habet ideas, in suo Esse perseverare conatur (*per Prop.* 9. *huius*). At per conatum Cupiditatem intelligimus; (*per ejusdem Schol.*) ergo Cupiditas ad nos refertur, etiam quatenus intelligimus, sive (*per Prop.* 1, *hujus*) quatenus agimus. *Q. E. D.*

PROPOS. LIX. *Inter omnes affectus, qui ad Mentem, quatenus agit, referuntur, nulli sunt, quam qui ad Laetitiam, vel Cupiditatem referuntur.*

DEMONSTR. Omnes affectus ad Cupiditatem, Laetitiam, vel Tristitiam referuntur, ut eorum, quas dedimus, definitiones ostendunt. Per Tristitiam autem intelligimus, quod Mentis cogitandi potentia minuitur, vel coërcetur; (*per Prop* 11. *hujus et ejus Schol.*) adeoque Mens, quatenus contristatur, eatenus ejus intelligendi, hoc est, ejus agendi potentia (*per Prop* 1. *huius*) minuitur, vel coër-

coërcetur; adeoque nulli Triſtitiae affectus ad Mentem referri poſſunt, quatenus agit; ſed tantum affectus Laetitiae et Cupiditatis, qui (*per Prop. praec.*) eatenus etiam ad Mentem referuntur. *Q. E. D.*

SCHOL. Omnes actiones, quae ſequuntur ex affectibus, qui ad Mentem referuntur, quatenus intelligit, ad Fortitudinem refero, quam in Animoſitatem et Generoſitatem diſtinguo. Nam per *Animoſitatem* intelligo *Cupiditatem, qua unusquisque conatur ſuum Eſſe ex ſolo rationis dictamine conſervare.* Per *Generoſitatem* autem *Cupiditatem* intelligo, *qua unusquisque ex ſolo rationis dictamine conatur reliquos homines juvare et ſibi amicitia jungere.* Eas itaque actiones, quae ſolum agentis utile intendunt ad Animoſitatem et quae alterius etiam utile intendunt, ad Generoſitatem refero. Temperantia igitur, Sobrietas et animi in periculis praeſentia etc. Animoſitatis ſunt ſpecies; Modeſtia autem, Clementia etc. ſpecies Generoſitatis ſunt. Atque his
[145] puto me praecipuos affectus animique fluctuationes, quae ex compoſitione trium primitivorum affectuum, nempe Cupiditatis, Laetitiae et Triſtitiae oriuntur, explicuiſſe, perque primas ſuas cauſas oſtendiſſe. Ex quibus apparet, nos a cauſis externis multis modis agitari, nosque, perinde ut maris undae a contrariis ventis agitatae, fluctuare, noſtri eventus atque fati inſcios. At dixi, me praecipuos tantum, non omnes, qui dari poſſunt, animi conflictus oſtendiſſe. Nam eadem via, qua ſupra, procedendo facile poſſumus oſtendere Amorem eſſe junctum Poenitentiae, Dedignationi, Pudori, etc. Imo unicuique ex jam dictis clare conſtare credo, affectus tot modis, alios cum aliis, poſſe componi, indeque tot variationes oriri, ut nullo numero definiri queant. Sed ad meum inſtitutum praecipuos tantum enumeraviſſe ſufficit; nam reliqui, quos omiſi,

plus

plus curiositatis, quam utilitatis haberent. Attamen de Amore hoc notandum restat, quod scilicet saepissime contingit, dum re, quam appetebamus, fruimur, ut Corpus ex ea fruitione novam acquirat constitutionem, a qua aliter determinatur et aliae rerum imagines in eo excitantur et simul Mens alia imaginari, aliaque cupere incipit. Ex. gr. Cum aliquid, quod nos sapore delectare solet, imaginamur, eodem frui, nempe comedere cupimus. At quamdiu eodem sic fruimur, stomachus adimpletur, Corpusque aliter constituitur. Si igitur Corpore jam aliter disposito, ejusdem cibi imago, quia ipse praesens adest, fomenteturet consequenter conatus etiam, sive Cupiditas eundem comedendi, huic Cupiditati, seu conatui nova illa constitutio repugnabit et consequenter cibi, quem appetebamus, praesentia odiosa erit et hoc est, quod Fastidium et taedium vocamus. Caeterum Corporis affectiones externas, quae in affectibus observantur, ut sunt tremor, livor, singultus, risus, etc. neglexi, quia ad solum Corpus absque ulla ad Mentem relatione referuntur. Denique de affectuum definitionibus quaedam notanda sunt, quas propterea hic ordine repetam et quid in unaquaque observandum est, iisdem interponam.

AFFECT. DEFINIT. I. Cupiditas est ipsa [140] hominis essentia, quatenus ex data quacunque ejus affectione determinata concipitur ad aliquid agendum.

EXPLIC. Diximus supra in Scholio Propositionis 9. hujus Partis, Cupiditatem esse appetitum cum ejusdem conscientia; appetitum autem esse ipsam hominis essentiam, quatenus determinata est ad ea agendum, quae ipsius conservationi inserviunt. Sed in eodem Scholio etiam monui, me revera inter humanum appetitum et Cupiditatem nullam agnoscere differentiam. Nam sive homo sui appetitus sit conscius, sive non sit, manet tamen appetitus unus, idem-

idemque; atque adeo, ne tautologiam committere viderer, Cupiditatem per appetitum explicare nolui; sed eandem ita definire studui, ut omnes humanae naturae conatus, quos nomine appetitus, voluntatis, cupiditatis, vel impetus significamus, una comprehenderem. Potueram enim dicere, Cupiditatem esse ipsam hominis essentiam, quatenus determinata concipitur ad aliquid agendum; sed ex hac definitione (*per Prop.* 23. *p.* 2) non sequeretur, quod Mens possit suae Cupiditatis, sive appetitus esse conscia. Igitur, ut hujus conscientiae causam involverem, necesse fuit (*per eandem Prop.*) addere, *quatenus ex data quacunque eius affectione determinata* etc. Nam per affectionem humanae essentiae quamcunque ejusdem essentiae constitutionem intelligimus, sive ea sit innata, sive quod ipsa per solum Cogitationis, sive per solum Extensionis attributum concipiatur, sive denique quod ad utrumque simul referatur. Hic igitur Cupiditatis nomine intelligo hominis quoscunque conatus, impetus, appetitus et volitiones, qui pro varia ejusdem hominis constitutione varii et non raro adeo sibi invicem oppositi sunt, ut homo diversimode trahatur et, quo se vertat, nesciat.

II. Laetitia est hominis transitio a minore ad [147] majorem perfectionem.

III. Tristitia est hominis transitio a majore ad minorem perfectionem.

EXPLIC. Dico transitionem. Nam Laetitia non est ipsa perfectio. Si enim homo cum perfectione, ad quam transit, nasceretur, ejusdem absque Laetitiae affectu compos esset; quod clarius apparet ex Tristitiae affectu, qui huic est contrarius. Nam quod Tristitia in transitione ad minorem perfectionem consistit, non autem in ipsa minore perfectione, nemo negare potest, quandoquidem homo eatenus contristari nequit, quatenus alicujus perfectionis

est

est particeps. Nec dicere possumus, quod Tristitia in privatione majoris perfectionis consistat; nam privatio nihil est. Tristitiae autem affectus actus est, qui propterea nullus alius esse potest, quam actus transeundi ad minorem perfectionem, hoc est, actus, quo hominis agendi potentia minuitur, vel coërcetur. *vid. Schol. Prop.* 11. *huius.* Caeterum definitiones Hilaritatis, Titillationis, Melancholiae et Doloris omitto, quia ad Corpus potissimum referuntur et non nisi Laetitiae, aut Tristitiae sunt Species.

IV. Admiratio est rei alicujus imaginatio, in qua Mens defixa propterea manet, quia haec singularis imaginatio nullam cum reliquis habet connexionem.

EXPLIC. In Scholio Propositionis 18. Partis 2. ostendimus, quaenam sit causa, cur Mens, ex contemplatione unius rei, statim in alterius rei cogitationem incidat, videlicet, quia earum rerum imagines invicem concatenatae et ita ordinatae sunt, ut alia aliam sequatur, quod quidem concipi nequit, quando rei imago nova est; sed Mens in ejusdem rei contemplatione detinebitur, donec ab aliis causis ad alia cogitandum determinetur. Rei itaque novae imaginatio in se considerata ejusdem naturae est, ac reliquae, et hac de causa ego Admirationem inter affectus non numero, nec causam video, cur [148] id facerem, quandoquidem haec Mentis distractio ex nulla causa positiva, quae Mentem ab aliis distrahat, oritur, sed tantum ex eo, quod causa, cur Mens ex unius rei contemplatione ad alia cogitandum determinatur, deficit. Tres igitur, (*ut in Schol. Prop.* 11. *huius monui*) tantum affectus primitivos seu primarios agnosco; nempe, Laetitiae, Tristitiae et Cupiditatis, nec alia de causa verba de Admiratione feci, quam quia usu factum est, ut quidam affectus, qui ex tribus primitivis derivantur, aliis nominibus indicari soleant, quando ad objecta,

cta, quae admiramur, referuntur; quae quidem ratio me ex aequo movet, ut etiam Contemptus definitionem his adjungam.

V. Contemptus est rei alicujus imaginatio, quae Mentem adeo parum tangit, ut ipsa Mens ex rei praesentia magis moveatur ad ea imaginandum, quae in ipsa re non sunt, quam quae in ipsa sunt. *Vid. Schol. Prop. 52. hujus.*

Definitiones Venerationis et Dedignationis missas hic facio, quia nulli, quod sciam, affectus ex his nomen trahunt.

VI. Amor est Laetitia, concomitante idea causae externae.

EXPLIC. Haec Definitio satis clare Amoris essentiam explicat; illa vero Auctorum, qui definiunt *Amorem esse voluntatem amantis se iungendi rei amatae*, non Amoris essentiam, sed ejus proprietatem exprimit et, quia Amoris essentia non satis ab Auctoribus perspecta fuit, ideo neque ejus proprietatis ullum clarum conceptum habere potuerunt et hinc factum, ut eorum definitionem admodum obscuram esse omnes judicaverint. Verum notandum, cum dico, proprietatem esse in amante, se voluntate jungere rei amatae, me per voluntatem non intelligere consensum vel animi deliberationem, seu liberum decretum, (nam hoc fictitium esse demonstravimus Propositione 48 Partis 2.) nec etiam Cupiditatem sese jungendi rei amatae, quando abest, vel perseve-
[140] randi in ipsius praesentia, quando adest; potest namque amor absque hac aut illa Cupiditate concipi: sed per voluntatem me Acquiescentiam intelligere, quae est in amante ob rei amatae praesentiam, a qua Laetitia amantis corroboratur, aut saltem fovetur.

VII. Odium est Tristitia, concomitante idea causae externae.

EXPLIC. Quae hic notanda sunt, ex dictis in praecedentis Definitionis Explicatione facile percipiuntur. *Vide praeterea Schol. Prop. 11. huius.*

VIII. Propensio est Laetitia, concomitante idea alicuius rei, quae per accidens causa est Laetitiae.

IX. Aversio est Tristitia, concomitante idea alicujus rei, quae per accidens causa est Tristitiae. *De his vide Schol. Prop. 15. hujus.*

X. Devotio est Amor erga eum, quem admiramur.

EXPLIC. Admirationem oriri ex rei novitate, ostendimus Propositione 52. hujus. Si igitur contingat, ut id, quod admiramur, saepe imaginemur, idem admirari desinemus; atque adeo videmus, Devotionis affectum facile in simplicem Amorem degenerare.

XI. Irrisio est Laetitia orta ex eo, quod aliquid, quod contemnimus in re, quam odimus, ei inesse imaginamur.

EXPLIC. Quatenus rem, quam odimus, contemnimus, eatenus de eadem existentiam negamus, (*vide Schol. Prop. 52. huius*) et eatenus (*per Prop. 20. huius*) laetamur. Sed quoniam supponimus, hominem id, quod irridet, odio tamen habere, sequitur, hanc Laetitiam solidam non esse. *Vid. Schol. Prop. 47. huius.*

XII. Spes est inconstans Laetitia, orta ex [150] idea rei futurae, vel praeteritae, de cujus eventu aliquatenus dubitamus.

XIII. Metus est inconstans Tristitia, orta ex idea rei futurae, vel praeteritae, de cujus eventu aliquatenus dubitamus. *Vide de his Schol. 2. Prop. 18. huius.*

EXPLIC. Ex his definitionibus sequitur, non dari Spem sine Metu, neque Metum sine Spe. Qui enim

enim Spe pendet et de rei eventu dubitat, is aliquid imaginari supponitur, quod rei futurae existentiam secludit; atque adeo eatenus contristari, (*per Prop.* 19. *huius*) et consequenter, dum Spe pendet, metuere, ut res eveniat. Qui autem contra in Metu est, hoc est, de rei, quam odit, eventu dubitat, aliquid etiam imaginatur, quod ejusdem rei existentiam secludit; atque adeo (*per Prop.* 20. *huius*) laetatur et consequenter eatenus Spem habet, ne eveniat.

XIV. Securitas est Laetitia, orta ex idea rei futurae, vel praeteritae, de qua dubitandi caussa sublata est.

XV. Desperatio est Tristitia, orta ex idea rei futurae, vel praeteritae, de qua dubitandi caussa sublata est.

Explic. Oritur itaque ex Spe Securitas, et ex Metu Desperatio, quando de rei eventu dubitandi caussa tollitur, quod fit, quia homo rem praeteritam vel futuram adesse imaginatur et ut praesentem contemplatur; vel quia alia imaginatur, quae existentiam earum rerum secludunt, quae ipsi dubium injiciebant. Nam tametsi de rerum singularium eventu (*per Coroll. Prop.* 31. *p.* 2.) nunquam possumus esse certi; fieri tamen potest, ut de earum eventu non dubitemus. Aliud enim esse ostendimus (*vide Schol. Prop.* 49. *p.* 2.) de re non dubitare, aliud rei certitudinem habere; atque adeo fieri potest, ut ex imagine rei praeteritae, aut futurae, eodem Laetitiae vel Tristitiae affectu afficiamur, ac ex rei praesentis [131] imagine, ut in Propositione 18. hujus demonstravimus, quam cum ejusdem Scholio vide.

XVI. Gaudium est Laetitia, concomitante idea rei praeteritae, quae praeter Spem evenit.

XVII. Conscientiae morsus est Tristitia, concomitante idea rei praeteritae, quae praeter Spem evenit.

XVIII. Commiſeratio eſt Triſtitia, concomitante idea mali, quod alteri, quem nobis ſimilem eſſe imaginamur, evenit. *Vid. Schol. Prop.* 22. *et Schol. Prop.* 27. *huius.*

EXPLIC. Inter Commiſerationem et Miſericordiam nulla videtur eſſe differentia, niſi forte, quod Commiſeratio ſingularem affectum reſpiciat, Miſericordia autem ejus habitum.

XIX. Favor eſt Amor erga aliquem, qui alteri benefecit.

XX. Indignatio eſt Odium erga aliquem, qui alteri malefecit.

EXPLIC. Haec nomina ex communi uſu aliud ſignificare ſcio. Sed meum inſtitutum non eſt, verborum ſignificationem, ſed rerum naturam explicare, easque iis vocabulis indicare, quorum ſignificatio, quam ex uſu habent, a ſignificatione, qua eadem uſurpare volo, non omnino abhorret, quod ſemel monuiſſe ſufficiat. Caeterum horum affectuum cauſſam vide in Corollario 1. Propoſitionis 27. et Scholiis Propoſitionis 22. huius Partis.

XXI. Exiſtimatio eſt de aliquo prae Amore plus juſto ſentire.

XXII. Deſpectus eſt de aliquo prae Odio minus juſto ſentire.

EXPLIC. Eſt itaque Exiſtimatio Amoris et Deſpectus Odii effectus, ſive proprietas; atque [152] adeo poteſt *Exiſtimatio* etiam definiri, quod ſit *Amor, quatenus hominem ita afficit, ut de re amata plus iuſto ſentiat*, et contra *Deſpectus*, quod ſit *Odium, quatenus hominem ita afficit, ut de eo, quem odio habet, minus iuſto ſentiat.* Vide de his Schol. Prop. 26. hujus.

XXIII. Invidia eſt Odium, quatenus hominem ita afficit, ut ex alterius felicitate contriſtetur et contra, ut ex alterius malo gaudeat.

Ex-

Explic. Invidiae opponitur communiter Miſericordia, quae proinde, invita vocabuli ſignificatione, ſic definiri poteſt:

XXIV. Miſericordia eſt Amor, quatenus hominem ita afficit, ut ex bono alterius gaudeat et contra ut ex alterius malo contriſtetur.

Explic. Caeterum de Invidia vide Schol. Prop. 24. et Schol. Prop. 32. hujus. Atque hi affectus Laetitiae et Triſtitiae ſunt, quos idea rei externae comitatur, tanquam cauſa per ſe, vel per accidens. Hinc ad alios tranſeo, quos idea rei internae comitatur, tanquam cauſa.

XXV. Acquieſcentia in ſe ipſo eſt Laetitia, orta ex eo, quod homo ſe ipſum, ſuamque agendi potentiam contemplatur.

XXVI. Humilitas eſt Triſtitia, orta ex eo, quod homo ſuam impotentiam, ſive imbecillitatem contemplatur.

Explic. Acquieſcentia in ſe ipſo Humilitati opponitur, quatenus per eandem intelligimus Lae-
[153] titiam, quae ex eo oritur, quod noſtram agendi potentiam contemplamur; ſed quatenus per ipſam etiam intelligimus Laetitiam, concomitante idea alicujus facti, quod nos ex Mentis libero decreto feciſſe credimus, tum Poenitentiae opponitur, quae a nobis ſic definitur:

XXVII. Poenitentia eſt Triſtitia, concomitante idea alicujus facti, quod nos ex libero Mentis decreto feciſſe credimus.

Explic. Horum affectuum cauſas oſtendimus in Schol. Prop. 51. hujus et Prop. 53, 54, et 55. hujus, ejuſque Schol. De libero autem Mentis decreto vide Schol. Prop. 35. p. 2. Sed hic praeterea notandum venit, mirum non eſſe, quod omnes omnino actus, qui ex conſuetudine *pravi* vocantur, ſequatur

tur Tristitia, et illos, qui *recti* dicuntur, Laetitia. Nam hoc ab educatione potissimum pendere, facile ex supra dictis intelligimus. Parentes nimirum, illos exprobrando, liberosque propter eosdem saepe objurgando, hos contra suadendo et laudando effecerunt, ut Tristitiae commotiones illis, Laetitiae vero his jungerentur. Quod ipsa etiam experientia comprobatur. Nam Consuetudo et Religio non est omnibus eadem; sed contra, quae apud alios sacra, apud alios profana et quae apud alios honesta, apud alios turpia sunt. Prout igitur unusquisque educatus est, ita facti alicujus poenitet, vel eodem gloriatur.

XXVIII. Superbia est de se prae amore sui plus justo sentire.

Explic. Differt igitur Superbia ab Existimatione, quod haec ad objectum externum, Superbia autem ad ipsum hominem, de se plus justo sentientem, referatur. Caeterum, ut Existimatio Amoris, sic *Superbia* Philautiae effectus, vel proprietas est, quae propterea etiam definiri potest, quod sit *Amor sui, sive Acquiescentia in se ipso, quatenus hominem ita afficit, ut de se plus justo sentiat* (vid. Schol. Prop. 26. hujus). Huic affectui non datur contrarius. [154] Nam nemo de se, prae odio sui, minus justo sentit; imo nemo de se minus justo sentit, quatenus imaginatur, se hoc vel illud non posse. Nam quicquid homo imaginatur se non posse, id necessario imaginatur, et hac imaginatione ita disponitur, ut id agere revera non possit, quod se non posse imaginatur. Quamdiu enim imaginatur se hoc vel illud non posse, tamdiu ad agendum non est determinatus; et consequenter tamdiu impossibile ei est, ut id agat. Verumenimvero si ad illa attendamus, quae a sola opinione pendent, concipere poterimus fieri posse, ut homo de se minus justo sentiat; fieri enim potest, ut aliquis, dum tristis imbecillitatem contemplatur

suam,

suam, imaginetur, se ab omnibus contemni; idque, dum reliqui nihil minus cogitant, quam ipsum contemnere. Potest praeterea homo de se minus justo sentire, si aliquid de se in praesenti neget cum relatione ad futurum tempus, cujus est incertus; ut quod neget, se nihil certi posse concipere, nihilque nisi prava vel turpia posse cupere, vel agere etc. Possumus deinde dicere, aliquem de se minus justo sentire, cum videmus, ipsum ex nimio pudoris metu ea non audere, quae alii ipsi aequales audent. Hunc igitur affectum possumus Superbiae opponere, quem Abjectionem vocabo, nam ut ex Acquiescentia in se ipso Superbia, sic ex Humilitate Abjectio oritur, quae proinde a nobis sic definitur:

XXIX. Abjectio est de se prae Tristitia minus justo sentire.

EXPLIC. Solemus tamen saepe Superbiae Humilitatem opponere; sed tum magis ad utriusque effectus, quam naturam attendimus. Solemus namque illum superbum vocare, qui nimis gloriatur, (*vide Schol. Prop.* 30. *hujus*) qui non nisi virtutes suas et aliorum non nisi vitia narrat, qui omnibus praeferri vult et qui denique ea gravitate et ornatu incedit, quo solent alii, qui longe supra ipsum sunt positi. Contra illum humilem vocamus, qui saepius erubescit, qui sua vitia fatetur et aliorum virtutes narrat, qui omnibus cedit et qui denique submisso capite ambulat et se ornare negligit. Caeterum [155] hi affectus, nempe Humilitas et Abjectio, rarissimi sunt. Nam natura humana, in se considerata, contra eosdem, quantum potest, nititur; (*vide Prop.* 15. *et* 34. *hujus*) et ideo, qui maxime creduntur abjecti et humiles esse, maxime plerumque ambitiosi et invidi sunt.

XXX. Gloria est Laetitia, concomitante idea alicujus nostrae actionis, quam alios laudare imaginamur.

XXXI.

XXXI. Pudor est Tristitia, concomitante idea alicujus actionis, quam alios vituperare imaginamur.

Explic. De his vide Scholium Propositionis 30. hujus Partis. Sed hic notanda est differentia, quae est inter Pudorem et Verecundiam. Est enim Pudor Tristitia, quae sequitur factum, cujus pudet. Verecundia autem est Metus, seu Timor Pudoris, quo homo continetur, ne aliquid turpe committat. Verecundiae opponi solet Impudentia, quae revera affectus non est, ut suo loco ostendam; sed affectuum nomina (ut jam monui) magis eorum usum, quam naturam respiciunt. Atque his Laetitiae et Tristitiae affectus, quos explicare proposueram, absolvi. Pergo itaque ad illos, quos ad Cupiditatem refero.

XXXII. Desiderium est Cupiditas, sive Appetitus re aliqua potiundi, quae ejusdem rei memoria fovetur et simul aliarum rerum memoria, quae ejusdem rei appetendae existentiam secludunt, coërcetur.

Explic. Cum alicujus rei recordamur, ut jam saepe diximus, eo ipso disponimur, ad eandem eodem affectu contemplandum, ac si res praesens adesset; sed haec dispositio, seu conatus, dum vigilamus, plerumque cohibetur ab imaginibus rerum, quae existentiam ejus, cujus recordamur, secludunt. Quando itaque rei meminimus, quae nos aliquo Laetitiae genere afficit, eo ipso conamur eandem, cum eodem Laetitiae affectu, ut praesentem contemplari; qui quidem conatus statim cohibetur [156] memoria rerum, quae illius existentiam secludunt. Quare Desiderium revera Tristitia est, quae Laetitiae opponitur illi, quae ex absentia rei, quam odimus, oritur, de qua vide Scholium Propositionis 47. hujus Partis. Sed quia nomen *desiderium* Cupiditatem

tem respicere videtur, ideo hunc affectum ad Cupiditatis affectus refero.

XXXIII. Aemulatio est alicujus rei Cupiditas, quae nobis ingeneratur ex eo, quod alios eandem Cupiditatem habere imaginamur.

EXPLIC. Qui fugit, quia alios fugere, vel qui timet, quia alios timere videt, vel etiam ille, qui ex eo, quod aliquem manum suam combussisse videt, manum ad se contrahit, corpusque movet, quasi ipsius manus combureretur, eum imitari quidem alterius affectum, sed non eundem aemulari dicemus; non quia aliam aemulationis, aliam imitationis novimus causam, sed quia usu factum est, ut illum tantum vocemus aemulum, qui id, quod honestum, utile, vel jucundum esse judicamus, imitatur. Caeterum de Aemulationis causa vide Propositionem 27. hujus Partis cum ejus Scholio. Cur autem huic affectui plerumque juncta sit Invidia, de eo vide Propositionem 32. hujus cum ejusdem Scholio.

XXXIV. Gratia seu Gratitudo est Cupiditas, seu Amoris studium, quo ei benefacere conamur, qui in nos pari amoris affectu beneficium contulit. *Vide Prop.* 39. *cum Schol. Prop.* 41. *hujus.*

XXXV. Benevolentia est Cupiditas benefaciendi ei, cujus nos miseret. *Vide Schol. Prop.* 27. *huius.*

XXXVI. Ira est Cupiditas, qua ex Odio incitamur ad illi, quem odimus, malum inferendum. *Vide Prop.* 39. *hujus.*

XXXVII. Vindicta est Cupiditas, qua ex reci-
[157] proco Odio concitamur ad malum inferendum ei, qui nobis pari affectu damnum intulit. *Vide* 2. *Coroll. Prop* 40. *hujus cum ejusdem Schol.*

XXXVIII. Crudelitas seu Saevitia est Cupiditas, qua aliquis concitatur ad malum inferendum ei, quem amamus, vel cujus nos miseret.

Ex-

Explic. Crudelitati opponitur Clementia, quae passio non est, sed animi potentia, qua homo iram et vindictam moderatur.

XXXIX. Timor est Cupiditas, majus, quod metuimus, malum minore vitandi. *Vide Schol. Prop. 39. hujus.*

XL. Audacia est Cupiditas, qua aliquis incitatur ad aliquid agendum cum periculo, quod ejus aequales subire metuunt.

XLI. Pusillanimitas dicitur de eo, cujus Cupiditas coërcetur timore periculi, quod ejus aequales subire audent.

Explic. Est igitur Pusillanimitas nihil aliud, quam Metus alicujus mali, quod plerique non solent metuere; quare ipsam ad Cupiditatis affectus non refero. Eandem tamen hic explicare volui, quia, quatenus ad Cupiditatem attendimus, affectui Audaciae revera opponitur.

XLII. Consternatio dicitur de eo, cujus Cupiditas, malum vitandi, coërcetur admiratione mali, quod timet.

Explic. Est itaque Consternatio Pusillanimitatis species. Sed quia Consternatio ex duplici Timore oritur, ideo commodius definiri potest, quod sit *Metus, qui hominem stupefactum, aut fluctuantem ita continet, ut is malum amovere non pos-* [158] *sit.* Dico *stupefactum*, quatenus ejus Cupiditatem malum amovendi admiratione coërceri intelligimus. *Fluctuantem* autem dico, quatenus concipimus eandem Cupiditatem coërceri Timore alterius mali, quod ipsum aeque cruciat: unde fit, ut quodnam ex duobus avertat, nesciat. De his vide Schol. Prop. 39. et Schol. Prop. 52. hujus. Caeterum de Pusillanimitate et Audacia vide Schol. Prop. 51. hujus.

XLIII. Humanitas ſeu Modeſtia eſt Cupiditas ea faciendi, quae hominibus placent, et omittendi, quae diſplicent.

XLIV. Ambitio eſt immodica gloriae Cupiditas.

EXPLIC. Ambitio eſt Cupiditas, qua omnes affectus (*per Prop.* 27. *et* 31. *hujus*) foventur et corroborantur; et ideo hic affectus vix ſuperari poteſt. Nam quamdiu homo aliqua Cupiditate tenetur, hac ſimul neceſſario tenetur. *Optimus quiſque*, inquit Cicero, *maxime gloria ducitur. Philoſophi etiam libris, quos de contemnenda gloria ſcribunt, nomen ſuum inſcribunt etc.*

XLV. Luxuria eſt immoderata convivandi Cupiditas, vel etiam Amor.

XLVI. Ebrietas eſt immoderata potandi Cupiditas et Amor.

XLVII. Avaritia eſt immoderata divitiarum Cupiditas et Amor.

XLVIII. Libido eſt etiam Cupiditas et Amor in commiſcendis corporibus.

EXPLIC. Sive haec coëundi Cupiditas moderata ſit, ſive non ſit, Libido appellari ſolet. Porro hi quinque affectus (*ut in Schol. Prop.* 56. *hujus monui*) contrarios non habent. Nam Modeſtia ſpecies eſt Ambitionis, de qua vide Schol. Prop. 29. hujus, Temperantiam deinde, Sobrietatem et Caſtitatem [159] Mentis potentiam, non autem paſſionem indicare, jam etiam monui. Et tametſi fieri poteſt, ut homo avarus, ambitioſus, vel timidus a nimio cibo, potu et coitu abſtineat, Avaritia tamen, Ambitio et Timor luxuriae, ebrietati vel caſtitati non ſunt contrarii. Nam avarus in cibum et potum, alienum ingurgitare plerumque deſiderat. Ambitioſus autem, modo ſperet fore clam, in nulla re ſibi temperabit et ſi inter ebrios vivat et libidinoſos, ideo quia ambitioſus

bitiosus est, proclivior erit ad eadem vitia. Timidus denique id, quod non vult, facit. Nam quamvis mortis vitandae causa divitias in mare projiciat, manet tamen avarus; et si libidinosus tristis est, quod sibi morem gerere nequeat, non desinit propterea libidinosus esse. Et absolute hi affectus non tam ipsos actus convivandi, potandi etc. respiciunt, quam ipsum Appetitum et Amorem. Nihil igitur his affectibus opponi potest, praeter Generositatem et Animositatem, de quibus in seqq.

Definitiones Zelotypiae et reliquarum animi fluctuationum silentio praetermitto, tam quia ex compositione affectuum, quos jam definivimus, oriuntur, quam quia pleraeque nomina non habent, quod ostendit ad usum vitae sufficere, easdem in genere tantummodo noscere. Caeterum ex Definitionibus affectuum, quos explicuimus, liquet, eos omnes a Cupiditate, Laetitia, vel Tristitia oriri, seu potius nihil praeter hos tres esse, quorum unusquisque variis nominibus appellari solet propter varias eorum relationes et denominationes extrinsecas. Si jam ad hos primitivos et ad ea, quae de natura Mentis supra diximus, attendere velimus, affectus, quatenus ad solam Mentem referuntur, sic definire poterimus:

Affect. general. definit. Affectus, qui animi Pathema dicitur, est confusa idea, qua Mens majorem vel minorem sui Corporis, vel alicujus ejus partis, existendi vim, quam antea, affirmat et qua data ipsa Mens ad hoc potius, quam ad illud cogitandum determinatur.

Explic. Dico primo Affectum seu passionem animi esse *confusam ideam*. Nam Mentem eatenus tantum pati, ostendimus, (*vide Prop.* 3. *hujus*) quatenus ideas inadaequatas sive confusas habet. Dico deinde, *qua mens majorem, vel minorem sui corporis, vel alicujus ejus partis existendi* [160]

vim,

vim, quam antea, affirmat. Omnes enim corporum ideae, quas habemus, magis nostri Corporis actualem constitutionem, (*per Coroll.* 2. *Prop.* 16. *p.* 2.) quam corporis externi naturam indicant; at haec, quae affectus formam constituit, Corporis, vel alicujus ejus partis constitutionem indicare vel exprimere debet, quam ipsum Corpus, vel aliqua ejus pars habet, ex eo, quod ipsius agendi potentia, sive existendi vis augetur vel minuitur, juvatur vel coërcetur. Sed notandum, cum dico, *majorem, vel minorem existendi vim, quam antea*, me non intelligere, quod Mens praesentem Corporis constitutionem cum praeterita comparat, sed quod idea, quae affectus formam constituit, aliquid de corpore affirmat, quod plus minusve realitatis revera involvit, quam antea. Et quia essentia Mentis in hoc consistit, (*per Prop.* 11. *et* 13. *p.* 2.) quod sui Corporis actualem existentiam affirmat et nos per perfectionem ipsam rei essentiam intelligimus; sequitur ergo, quod Mens ad majorem minoremve perfectionem transit, quando ei aliquid de suo corpore, vel aliqua ejus parte affirmare contingit, quod plus, minusve realitatis involvit, quam antea. Cum igitur supra dixerim, Mentis cogitandi potentiam augeri vel minui, nihil aliud intelligere volui, quam quod Mens ideam sui Corporis, vel alicujus ejus partis formaverit, quae plus, minusve realitatis exprimit, quam de suo Corpore affirmaverat. Nam idearum praestantia et actualis cogitandi potentia ex objecti praestantia aestimatur. Addidi denique: *et qua data ipsa Mens ad hoc potius, quam ad aliud cogitandum determinatur*, ut praeter Laetitiae et Tristitiae naturam, quam prima definitionis pars explicat, Cupiditatis etiam naturam exprimerem.

ETHI-

ETHICES

PARS QVARTA, DE SERVITVTE HVMANA, SEV DE AFFECTVVM VIRIBVS.

PRAEFATIO.

Humanam impotentiam in moderandis et coërcendis affectibus Servitutem voco; homo enim affecti- [101] *bus obnoxius sui juris non est, sed fortunae; in cujus potestate ita est, ut saepe coactus sit, quanquam meliora sibi videat, deteriora tamen sequi. Hujus rei causam et quid praeterea affectus boni, vel mali habent, in hac Parte demonstrare proposui. Sed antequam incipiam, pauca de perfectione et imperperfectione, deque bono et malo praefari lubet.*

Qui rem aliquam facere constituit, eamque perfecit, rem suam perfectam esse, non tantum ipse, sed etiam unusquisque, qui mentem Auctoris illius operis et scopum recte noverit, aut se novisse crediderit, dicet. Ex. gr. si quis aliquod opus (quod suppono nondum esse peractum) viderit, noveritque scopum Auctoris illius operis esse domum aedificare, is domum imperfectam esse dicet, et contra perfectam, simulatque opus ad finem, quem ejus Auctor eidem dare constituerat, perductum viderit. Verum si quis opus aliquod videt, cujus simile nunquam viderat,

rat, nec mentem opificis novit, is ſane ſcire non po-
[162] *terit, opusne illud perfectum, an imperfectum ſit. Atque haec videtur prima fuiſſe horum vocabulorum ſignificatio. Sed poſtquam homines ideas univerſales formare et domuum, aedificiorum, turrium etc. exemplaria excogitare et alia rerum exemplaria aliis praeferre inceperunt, factum eſt, ut unusquisque id perfectum vocaret, quod cum univerſali idea, quam ejusmodi rei formaverat, viderat convenire, et id contra imperfectum, quod cum concepto ſuo exemplari minus convenire videret, quanquam ex opificis ſententia conſummatum plane eſſet. Nec alia videtur eſſe ratio, cur res naturales etiam, quae ſcilicet humana manu non ſunt factae, perfectas aut imperfectas vulgo appellent; ſolent namque homines tam rerum naturalium, quam artificialium ideas formare univerſales, quas rerum veluti exemplaria habent, et quas naturam (quam nihil niſi alicujus finis cauſa agere exiſtimant) intueri credunt, ſibique exemplaria proponere. Cum itaque aliquid in natura fieri vident, quod cum concepto exemplari, quod rei ejusmodi habent, minus convenit, ipſam naturam tum defeciſſe, vel peccaviſſe, remque illam imperfectam reliquiſſe, credunt. Videmus itaque homines conſueviſſe, res naturales perfectas aut imperfectas vocare, magis ex praejudicio, quam ex earum vera cognitione. Oſtendimus enim in Primae Partis Appendice Naturam propter finem non agere; aeternum namque illud et infinitum Ens, quod Deum ſeu Naturam appellamus, eadem, qua exiſtit, neceſſitate agit. Ex qua enim naturae neceſſitate exiſtit, ex eadem ipſum agere oſtendimus.* (Prop. 16. p. 1.) *Ratio igitur, ſeu cauſa, cur Deus, ſeu Natura agit et cur exiſtit, una eademque eſt. Ut ergo nullius finis cauſa exiſtit, nullius etiam finis cauſa*
[163] *agit; ſed ut exiſtendi, ſic et agendi principium, vel finem habet nullum. Cauſa autem, quae finalis dici-*

dicitur, nihil eſt praeter ipſum humanum appetitum, quatenus is alicujus rei veluti principium, ſeu cauſa primaria conſideratur. Ex. gr. cum dicimus habitationem cauſam fuiſſe finalem huius aut illius domus, nihil tum ſane intelligimus aliud, quam quod homo ex eo, quod vitae domeſticae commoda imaginatus eſt, appetitum habuit aedificandi domum. Quare habitatio, quatenus ut finalis cauſa conſideratur, nihil eſt praeter hunc ſingularem appetitum, qui revera cauſa eſt efficiens, quae ut prima conſideratur, quia homines ſuorum appetituum cauſas communiter ignorant. Sunt namque, ut jam ſaepe dixi, ſuarum quidem actionum et appetituum conſcii, ſed ignari cauſarum, a quibus ad aliquid appetendum determinantur. Quod praeterea vulgo aiunt, Naturam aliquando deficere, vel peccare, reſque imperfectas producere, inter commenta numero, de quibus in Appendice Partis primae egi. Perfectio igitur et Imperfectio revera modi ſolummodo cogitandi ſunt, nempe notiones, quas fingere ſolemus ex eo, quod eiuſdem ſpeciei, aut generis individua ad invicem comparamus: et hac de cauſa ſupra (Defin. 6. p. 2.) dixi me per realitatem et perfectionem idem intelligere; ſolemus enim omnia Naturae individua ad unum genus, quod generaliſſimum appellatur, revocare; nempe ad notionem entis, quae ad omnia abſolute Naturae individua pertinet. Quatenus itaque Naturae individua ad hoc genus revocamus et ad invicem comparamus et alia plus entitatis ſeu realitatis, quam alia habere comperimus, eatenus alia aliis perfectiora eſſe dicimus; et quatenus iiſdem aliquid tribuimus, quod negationem involvit, ut terminus, finis, impotentia etc. eatenus ipſa imperfecta appellamus, quia noſtram Mentem non aeque aſſi- [164] ciunt, ac illa, quae perfecta vocamus, et non quod ipſis aliquid, quod ſuum ſit, deficiat, vel quod Natura peccaverit. Nihil enim naturae alicuius rei competit,

petit, niſi id, quod ex neceſſitate naturae cauſae efficientis ſequitur et quicquid ex neceſſitate naturae cauſae efficientis ſequitur, id neceſſario ſit.

Bonum et malum quod attinet, nihil etiam poſitivum in rebus, in ſe ſcilicet conſideratis, indicant, nec aliud ſunt praeter cogitandi modos, ſeu notiones, quas formamus ex eo, quod res ad invicem comparamus. Nam una eademque res poteſt eodem tempore bona et mala et etiam indifferens eſſe. Ex. gr. Muſica bona eſt Melancholico, mala lugenti; ſurdo autem neque bona, neque mala. Verum, quamvis ſe res ita habeat, nobis tamen haec vocabula retinenda ſunt. Nam quia ideam hominis, tanquam naturae humanae exemplar, quod intueamur, formare cupimus, nobis ex uſu erit, haec eadem vocabula eo, quo dixi, ſenſu retinere. Per bonum itaque in ſeqq. intelligam id, quod certo ſcimus medium eſſe, ut ad exemplar humanae naturae, quod nobis proponimus, magis magiſque accedamus Per malum autem id, quod certo ſcimus impedire, quo minus idem exemplar referamus. Deinde homines perfectiores aut imperfectiores dicemus, quatenus ad hoc idem exemplar magis, aut minus accedunt. Nam apprime notandum eſt, cum dico, aliquem a minore ad maiorem perfectionem tranſire et contra, me non intelligere, quod ex una eſſentia ſeu forma in aliam mutatur (Equus namque ex gr. tam deſtruitur, ſi in hominem, quam ſi in inſectum mutetur) ſed quod eius agendi potentiam, quatenus haec per ipſius naturam intelligitur, augeri vel minui concipimus. Denique per perfectionem in genere realita-
[165] *tem, uti dixi, intelligam, hoc eſt, rei cuiuscunque eſſentiam, quatenus certo modo exiſtit et operatur, nulla ipſius durationis habita ratione. Nam nulla res ſingularis poteſt ideo dici perfectior, quia plus temporis in exiſtendo perſeveravit; quippe rerum*

rum duratio ex earum eſſentia determinari nequit; quandoquidem rerum eſſentia nullum certum et determinatum exiſtendi tempus involvit; ſed res quaecunque, ſive ea perfectior ſit, ſive minus, eadem vi, qua exiſtere incipit, ſemper in exiſtendo perſeverare poterit, ita ut omnes hac in re aequales ſint.

Definit. I. Per bonum id intelligam, quod certo ſcimus nobis eſſe utile.

II. Per malum autem id, quod certo ſcimus impedire, quo minus boni alicujus ſimus compotes.

De his praecedentem vide praefationem ſub finem.

III. Res ſingulares voco contingentes, quatenus, dum ad earum ſolam eſſentiam attendimus, nihil invenimus, quod earum exiſtentiam neceſſario ponat, vel quod ipſam neceſſario ſecludat.

IV. Eaſdem res ſingulares voco poſſibiles, quatenus, dum ad cauſas, ex quibus produci debent, attendimus, neſcimus, an ipſae determinatae ſint ad eaſdem producendum.

In Schol. 1. Prop. 33. p. 1. inter poſſibile et contingens nullam feci differentiam, quia ibi non opus erat haec accurate diſtinguere.

V. Per contrarios affectus in ſeqq. intelligam eos, qui hominem in diverſum trahunt, quamvis ejuſdem ſint generis, ut luxuries et avaritia, quae [166] amoris ſunt ſpecies; nec natura ſed per accidens ſunt contrarii.

VI. Quid per affectum erga rem futuram, praeſentem et praeteritam intelligam, explicui in Schol. 1. et 2. Prop. 18. p. 3. quod vide.

Sed venit hic praeterea notandum, quod ut loci, ſic etiam temporis diſtantiam non, niſi uſque ad certum quendam limitem, poſſumus diſtincte imaginari; hoc eſt, ſicut omnia illa objecta, quae ultra ducentos

centos pedes a nobis distant, seu quorum distantia a loco, in quo sumus, illam superat, quam distincte imaginamur, aeque a nobis distare et perinde, ac si in eodem plano essent, imaginari solemus; sic etiam objecta, quorum existendi tempus longiore a praesenti intervallo abesse imaginamur, quam quod distincte imaginari solemus, omnia aeque longe a praesenti distare imaginamur et ad unum quasi temporis momentum referimus.

VII. Per finem, cujus causa aliquid facimus, appetitum intelligo.

VIII. Per virtutem et potentiam idem intelligo, hoc est (*per Prop.* 7. *p.* 3.) virtus, quatenus ad hominem refertur, est ipsa hominis essentia seu natura, quatenus potestatem habet, quaedam efficiendi, quae per solas ipsius naturae leges possunt intelligi.

Axioma. Nulla res singularis in rerum natura datur, qua potentior et fortior non detur alia. Sed quacunque data datur alia potentior, a qua illa data potest destrui.

Propos. I. *Nihil, quod idea falsa positivum* [167] *habet, tollitur praesentia veri, quatenus verum.*

Demonstr. Falsitas in sola privatione cognitionis, quam ideae inadaequatae involvunt, consistit, (*per Prop.* 35. *p.* 2.) nec ipsae aliquid habent positivum, propter quod falsae dicuntur; (*per Prop.* 33. *p.* 2.) Sed contra, quatenus ad Deum referuntur, verae sunt (*per Prop.* 32. *p.* 2.). Si igitur id, quod idea falsa positivum habet, praesentia veri, quatenus verum est, tolleretur, tolleretur ergo idea vera a se ipsa, quod (*per Prop.* 4. *p.* 3.) est absurdum. Ergo Nihil, quod idea etc. *Q. E. D.*

Schol. Intelligitur haec Propositio clarius ex 2. Coroll. Prop. 16. p. 2. Nam imaginatio idea est, quae magis Corporis humani praesentem constitutionem,

nem, quam corporis externi naturam indicat, non quidem distincte, sed confuse; unde fit, ut Mens errare dicatur. Ex. gr. Cum solem intuemur, eundem ducentos circiter pedes a nobis distare imaginamur; in quo tamdiu fallimur, quamdiu veram ejus distantiam ignoramus. Cognita ejusdem distantia tollitur quidem error; sed non imaginatio, hoc est, idea solis, quae ejusdem naturam eatenus tantum explicat, quatenus Corpus ab eodem afficitur; adeoque, quamvis veram ejusdem distantiam noscamus, ipsum nihilominus prope nobis adesse imaginabimur. Nam ut in Schol. Prop. 35. p. 2. diximus, non ea de causa solem adeo propinquum imaginamur, quia ejus veram distantiam ignoramus; sed quia Mens eatenus magnitudinem solis concipit, quatenus Corpus ab eodem afficitur. Sic cum solis radii, aquae superficiei incidentes, ad nostros oculos reflectuntur, eundem perinde, ac si in aqua esset, imaginamur; tametsi verum ejus locum noverimus. Et sic reliquae imaginationes, quibus Mens fallitur, sive eae naturalem Corporis constitutionem, sive, quod ejusdem agendi potentiam augeri vel minui indicant, vero non sunt contrariae, nec ejusdem praesentia evanescunt. Fit quidem, cum falso [109] aliquod malum timemus, ut timor evanescat, audito vero nuntio; sed contra etiam fit, cum malum, quod certe venturum est, timemus, ut timor etiam evanescat, audito falso nuntio; atque adeo imaginationes non praesentia veri, quatenus verum, evanescunt; sed quia aliae occurrunt, iis fortiores, quae rerum, quas imaginamur, praesentem existentiam secludunt, ut Prop. 17. p. 2. ostendimus.

Propos. II. *Nos eatenus patimur, quatenus Naturae sumus pars, quae per se absque aliis non potest concipi.*

Demonstr. Nos tum pati dicimur, cum aliquid in nobis oritur, cujus non nisi partialis sumus causa,

causa, (per Defin. 2. p. 3.) hoc est, (per Defin. 1. p. 3.) aliquid, quod ex solis legibus nostrae naturae deduci nequit. Patimur igitur, quatenus Naturae sumus pars, quae per se absque aliis nequit concipi. *Q. E. D.*

PROPOS. III. *Vis, qua homo in existendo perseverat, limitata est et a potentia causarum externarum infinite superatur.*

DEMONSTR. Patet ex Axiomate hujus. Nam dato homine datur aliquid aliud, puta A potentius et dato A datur deinde aliud, puta B, ipso A potentius et hoc in infinitum; ac proinde potentia hominis potentia alterius rei definitur et a potentia causarum externarum infinite superatur. *Q. E. D.*

PROPOS. IV. *Fieri non potest, ut homo non sit Naturae pars et ut nullas possit pati mutationes, nisi, quae per solam suam naturam possint intelligi, quarumque adaequata sit causa.*

[109] DEMONSTR. Potentia, qua res singulares et consequenter homo suum Esse conservat, est ipsa Dei, sive Naturae potentia (*per Coroll. Prop. 24. p. 2.*), non quatenus infinita est; sed quatenus per humanam actualem essentiam explicari potest (*per Prop. 7. p. 3.*). Potentia itaque hominis, quatenus per ipsius actualem essentiam explicatur, pars est infinitae Dei seu Naturae potentiae, hoc est (*per Prop. 34. p. 1.*), essentiae. Quod erat primum. Deinde si fieri possit, ut homo nullas possit pati mutationes, nisi, quae per solam ipsius hominis naturam possint intelligi, sequeretur (*per Prop. 4. et 6. p. 3.*) ut non possit perire, sed ut semper necessario existeret; atque hoc sequi deberet ex causa, cujus potentia finita aut infinita sit, nempe vel ex sola hominis potentia, qui scilicet potis esset, ut a se removeret reliquas mutationes, quae a causis externis oriri possent; vel infinita Naturae potentia, a qua omnia singularia ita dirige-

rigerentur, ut homo nullas alias posset pati mutationes, nisi quae ipsius conservationi inserviunt. At primum (*per Prop. praeced. cujus demonstratio universalis est et ad omnes res singulares applicari potest*) est absurdum; ergo si fieri potest, ut homo nullas pateretur mutationes, nisi quae per solam ipsius hominis naturam possent intelligi, et consequenter (*sicut jam ostendimus*) ut semper necessario existeret, id sequi deberet ex Dei infinita potentia: et consequenter (*per Prop.* 16. *p.* 1.) ex necessitate divinae naturae, quatenus alicujus hominis idea affectus consideratur, totius Naturae ordo, quatenus ipsa sub Extensionis et Cogitationis attributis concipitur, deduci deberet; atque adeo (*per Prop.* 21. *p.* 2.) sequeretur, ut homo esset infinitus, quod (*per* 1. *part. hujus Demonstrationis*) est absurdum. Fieri itaque nequit, ut homo ullas alias patiatur mutationes, nisi quarum ipse adaequata sit causa. *Q. E. D.*

Coroll. Hinc sequitur, hominem necessario passionibus esse semper obnoxium, communemque Naturae ordinem sequi et eidem parere, seseque eidem, quantum rerum natura exigit, accommodare.

Propos. V. *Vis et incrementum cuiuscunque passionis, eiusque in existendo perseverantia non* [170] *definitur potentia, qua nos in existendo perseverare conamur, sed causae externae potentia cum nostra comparata.*

Demonstr. Passionis essentia non potest per solam nostram essentiam explicari (*per Defin.* 1. *et* 2. *p.* 3.), hoc est (*per Prop.* 7. *p.* 3.), passionis potentia definiri nequit potentia, qua in nostro Esse perseverare conamur; sed (*ut Prop.* 16. *p.* 2. *ostensum est*) definiri necessario debet potentia causae externae cum nostra comparata. *Q. E. D.*

Pro-

PROPOSIT. VI. *Vis alicuius passionis seu affectus reliquas hominis actiones, seu potentiam, superare potest, ita ut affectus pertinaciter homini adhaereat.*

DEMONSTR. Vis et incrementum cujuscunque passionis, ejusque in existendo perseverantia definitur potentia causae externae cum nostra comparata; (*per Prop. praec.*) adeoque (*per Prop.* 3. *huius*) hominis potentiam superare potest etc. *Q. E. D.*

PROPOS. VII. *Affectus nec coërceri nec tolli potest, nisi per affectum contrarium et fortiorem affectu coërcendo.*

DEMONSTR. Affectus, quatenus ad Mentem refertur, est idea, qua Mens majorem, vel minorem sui corporis existendi vim, quam antea, affirmat (*per generalem Affectuum definitionem, quae reperitur sub finem Tertiae Partis*). Cum igitur Mens aliquo affectu conflictatur, Corpus afficitur simul affectione, qua ejus agendi potentia augetur vel mi- [171] nuitur. Porro haec Corporis affectio (*per Prop.* 5. *huius*) vim a sua causa accipit perseverandi in suo Esse; quae proinde nec coërceri, nec tolli potest, nisi a causa corporea (*per Prop.* 6. *p.* 2.), quae Corpus afficiat affectione illi contraria (*per Prop.* 5. *p.* 3.) et fortiore (*per Axiom.* 1. *huius*): atque adeo (*per Prop.* 12. *p.* 2.) Mens afficitur idea affectionis fortioris et contrariae priori, hoc est (*per general. affectuum Defin.*) Mens afficietur affectu fortiori et contrario priori, qui scilicet prioris existentiam secludet vel tollet; ac proinde affectus nec tolli, nec coërceri potest, nisi per affectum contrarium et fortiorem. *Q. E. D.*

COROLL. Affectus, quatenus ad Mentem refertur, nec coërceri, nec tolli potest, nisi per ideam Corporis affectionis contrariae et fortioris affectione, qua patimur. Nam affectus, quo patimur, nec coër-

coërceri, nec tolli potest, nisi per affectum eodem fortiorem, eique contrarium (*per Prop. praec.*), hoc est (*per gener. affect. Defin.*), nisi per ideam Corporis affectionis fortioris et contrariae affectioni, qua patimur.

Propos. VIII. *Cognitio boni et mali nihil aliud est, quam Laetitiae vel Tristitiae affectus, quatenus ejus sumus conscii.*

Demonstr. Id bonum, aut malum vocamus, quod nostro Esse conservando prodest, vel obest (*per Defin.* 1. *et* 2. *huius*), hoc est *per Prop.* 7. *p.* 3.), quod nostram agendi potentiam auget vel minuit, juvat vel coërcet. Quatenus itaque (*per Defin. Laetitiae et Tristitiae, quas vide in Schol. Prop.* 11. *p.* 3.) rem aliquam nos Laetitia vel Tristitia afficere percipimus, eandem bonam, aut malam vocamus; atque adeo boni et mali cognitio, nihil aliud est, quam Laetitiae vel Tristitiae idea, quae ex ipso Laetitiae vel Tristitiae affectu necessario sequitur (*per Prop.* 22. *p.* 2.). At haec idea eodem modo unita est affectui, ac Mens unita est Corpori (*per Prop.* 21. *p* 2.), hoc est (*ut in Schol. ejusdem Prop. ostensum*), haec idea ab ipso affectu, sive (*per gen. affect. Defin.*) ab idea Corporis affectionis revera non distinguitur; [172] nisi solo conceptu; ergo haec cognitio boni et mali nihil est aliud, quam ipse affectus, quatenus ejusdem sumus conscii. *Q. E. D.*

Propos. IX. *Affectus, cujus causam in praesenti nobis adesse imaginamur, fortior est, quam si eandem non adesse imaginaremur.*

Demonstr. Imaginatio est idea, qua Mens rem ut praesentem contemplatur, (*vide eius Defin. in Schol. Pr.* 17. *p.* 2.) quae tamen magis Corporis humani constitutionem, quam rei externae naturam indicat (*per Coroll.* 2. *Prop.* 16. *p.* 2.). Est igitur affectus (*per gen. affect. Defin.*) imaginatio, quatenus

nus corporis constitutionem indicat. At imaginatio (*per Prop.* 17 *p.* 2.) intensior est, quamdiu nihil imaginamur, quod rei externae praesentem existentiam secludit; ergo etiam affectus, cujus causam in praesenti nobis adesse imaginamur, intensior seu fortior est, quam si eandem non adesse imaginaremur. *Q. E. D.*

Schol. Cum supra in Propositione 18. Partis 3. dixerim, nos ex rei futurae, vel praeteritae imagine eodem affectu affici, ac si res, quam imaginamur, praesens esset, expresse monui, id verum esse, quatenus ad solam ipsius rei imaginem attendimus; est enim ejusdem naturae, sive res imaginati simus, sive non simus: sed non negavi eandem debiliorem reddi, quando alias res nobis praesentes contemplamur, quae rei futurae praesentem existentiam secludunt, quod tum monere neglexi, quia in hac Parte de affectuum viribus agere constitueram.

Coroll. Imago rei futurae, vel praeteritae, hoc est, rei, quam cum relatione ad tempus futurum, vel praeteritum secluso praesenti contemplamur, caeteris paribus, debilior est imagine rei praesentis, et consequenter affectus erga rem futuram, [1-3] vel praeteritam, caeteris paribus, remissior est affectu erga rem praesentem.

Propos. X. *Erga rem futuram, quam cito affuturam imaginamur, intensius afficimur, quam si ejus existendi tempus longius a praesenti distare imaginaremur; et memoria rei, quam non diu praeteriisse imaginamur, intensius etiam afficimur, quam si eandem diu praeteriisse imaginaremur.*

Demonstr. Quatenus enim rem cito affuturam, vel non diu praeteriisse imaginamur, eo ipso aliquid imaginamur, quod rei praesentiam minus secludit, quam si ejusdem futurum existendi tempus longius a praesenti distare, vel quod dudum praeterierit,

ierit, imaginaremur; (*ut per ſe notum*) adeoque (*per praeced. Prop.*) eatenus intenſius erga eandem afficiemur. *Q. E. D.*

SCHOL. Ex iis, quae ad Definitionem 6. hujus Partis notavimus, ſequitur, nos erga objecta, quae a praeſenti longiori temporis intervallo diſtant, quam quod imaginando determinare poſſumus, quamvis ab invicem longo temporis intervallo diſtare intelligamus, aeque tamen remiſſe affici.

PROPOS. XI. *Affectus erga rem, quam ut neceſſariam imaginamur, caeteris paribus, intenſior eſt, quam erga poſſibilem, vel contingentem, ſive non neceſſariam.*

DEMONSTR. Quatenus rem aliquam neceſſariam eſſe imaginamur, eatenus ejus exiſtentiam affirmamus, et contra rei exiſtentiam negamus, quatenus eandem non neceſſariam eſſe imaginamur; (*per Schol.* 1. *Prop.* 33. *p.* 1.) ac proinde (*per Prop.* 9. *hujus*) affectus erga rem neceſſariam, caeteris paribus, intenſior eſt, quam erga non neceſſariam. [174]
Q. E. D.

PROPOS. XII. *Affectus erga rem, quam ſcimus in praeſenti non exiſtere et quam ut poſſibilem imaginamur, caeteris paribus, intenſior eſt, quam erga contingentem.*

DEMONSTR. Quatenus rem ut contingentem imaginamur, nulla alterius rei imagine afficimur, quae rei exiſtentiam ponat: (*per Defin.* 3. *huius*) ſed contra (*ſecundum Hypotheſin*) quaedam imaginamur, quae ejuſdem praeſentem exiſtentiam ſecludunt. At quatenus rem in futurum poſſibilem eſſe imaginamur, eatenus quaedam imaginamur, quae ejuſdem exiſtentiam ponunt, (*per Defin.* 4. *hujus*) hoc eſt, (*per Prop.* 18. *p.* 3.) quae Spem, vel Metum fovent; atque adeo affectus erga rem poſſibilem vehementior eſt. *Q. E. D.*

COROLL. Affectus erga rem, quam scimus in praesenti non existere, et quam ut contingentem imaginamur, multo remissior est, quam si rem in praesenti nobis adesse imaginaremur.

DEMONSTR. Affectus erga rem, quam in praesenti existere imaginamur, intensior est, quam si eandem ut futuram imaginaremur, (per Coroll. Prop. 9. hujus) et multo vehementior est, si tempus futurum a praesenti non multum distare imaginaremur. (per Prop. 10 hujus). Est itaque affectus erga rem, cujus existendi tempus longe a praesenti distare imaginamur, multo remissior, quam si eandem ut praesentem imaginaremur et nihilominus (per Prop. praec.) intensior est, quam si eandem rem ut contingentem imaginaremur, atque adeo affectus erga rem contingentem multo remissior erit, quam si rem in praesenti nobis adesse imaginaremur. *Q. E. D.*

PROPOS. XIII. *Affectus erga rem contingentem,* [175] *quam scimus in praesenti non existere, caeteris paribus, remissior est, quam affectus erga rem praeteritam.*

DEMONSTR. Quatenus rem ut contingentem imaginamur, nulla alterius rei imagine afficimur, quae rei existentiam ponat (*per Defin. 3. hujus*). Sed contra (*secundum Hypothesin*) quaedam imaginamur, quae ejusdem praesentem existentiam secludunt. Verum quatenus eandem cum relatione ad tempus praeteritum imaginamur, eatenus aliquid imaginari supponimur, quod ipsam ad memoriam redigit, sive quod rei imaginem excitat, (*vide Prop. 18. p. 2. cum ejusdem Schol.*) ac proinde eatenus efficit, ut ipsam, ac si praesens esset, contemplemur (*per Coroll. Prop. 17. p. 2.*). Atque adeo (*per Prop. 9. hujus*) affectus erga rem contingentem, quam scimus in praesenti non existere, caeteris paribus, remissior erit, quam affectus erga rem praeteritam. *Q. E. D.*

PRO-

PROPOS. XIV. *Vera boni et mali cognitio, quatenus vera, nullum affectum coërcere potest; sed tantum, quatenus ut affectus consideratur.*

DEMONSTR. Affectus est idea, qua Mens majorem, vel minorem sui Corporis existendi vim, quam antea, affirmat; (*per gen Aff. Defin.*) atque adeo (*per Prop.* 1 *hujus*) nihil positivum habet, quod praesentia veri tolli possit; et consequenter vera boni et mali cognitio, quatenus vera, nullum affectum coërcere potest. At quatenus affectus est, *vide Prop.* 8. *hujus*) si fortior affectu coërcendo sit, eatenus tantum (*per Prop.* 7. *hujus*) affectum coërcere poterit. *Q. E. D.*

PROPOS. XV. *Cupiditas, quae ex vera boni et mali cognitione oritur, multis aliis Cupiditatibus, quae ex affectibus, quibus conflictamur, oriuntur, restingui, vel coërceri potest.* [170]

DEMONSTR. Ex vera boni et mali cognitione, quatenus haec (*per Prop.* 8. *hujus*) affectus est, oritur necessario Cupiditas, (*per* 1. *Affect. Def.*) quae eo est major, quo affectus, ex quo oritur, major est (*per Prop.* 37. *p* 3.) Sed quia haec Cupiditas (*per Hypothesin*) ex eo, quod aliquid vere intelligimus, oritur, sequitur ergo ipsa in nobis, quatenus agimus; (*per Prop. p.* 3.) atque adeo per solam nostram essentiam debet intelligi; (*per Defin* 2. *p.* 3.) et consequenter (*per Prop* 7. *p.* 5.) ejus vis et incrementum sola humana potentia definiri debet. Porro Cupiditates, quae ex affectibus, quibus conflictamur, oriuntur, eo etiam majores sunt, quo hi affectus vehementiores erunt; atque adeo earum vis et incrementum (*per Prop* 5. *huius*) potentia causarum externarum definiri debet, quae, si cum nostra comparetur, nostram potentiam indefinite superat: *per Prop.* 3. *huius*) atque adeo Cupiditates, quae ex similibus affectibus oriuntur, vehementiores esse possunt illa, quae ex vera boni et mali cognitione oritur,

tur, ac proinde (*per Prop. 7. huius*) eandem coërcere, vel reſtinguere poterunt. *Q. E. D.*

PROPOS. XVI. *Cupiditas, quae ex cognitione boni et mali, quatenus haec cognitio futurum reſpicit, oritur facilius rerum Cupiditate, quae in praeſentia ſuaves ſunt, coërceri, vel reſtingui poteſt.*

DEMONSTR. Affectus erga rem, quam futuram imaginamur, remiſſior eſt, quam erga praeſentem (*per Coroll. Prop. 9. huius*). At Cupiditas, quae ex vera boni et mali cognitione oritur; tametſi haec cognitio circa res, quae in praeſentia bonae ſunt, verſetur, reſtingui, vel coërceri poteſt aliqua temera-
[177] ria Cupiditate; (*per Prop. praeced. cuius demonſtr. univerſalis eſt*) ergo Cupiditas, quae ex eadem cognitione, quatenus haec futurum reſpicit, oritur, facilius coërceri, vel reſtingui poterit etc. *Q. E. D.*

PROPOS. XVII. *Cupiditas, quae oritur ex vera boni et mali cognitione, quatenus haec circa res contingentes verſatur, multo adhuc facilius coërceri poteſt, Cupiditate rerum, quae praeſentes ſunt.*

DEMONSTR. Propoſitio haec eodem modo, ac Prop. praeced. demonſtratur ex Coroll. Prop. 12. hujus.

SCHOL. His me cauſam oſtendiſſe credo, cur homines opinione magis, quam vera ratione commoveantur et cur vera boni et mali cognitio animi commotiones excitet et ſaepe omni libidinis generi cedat; unde illud Poëtae natum: *Video meliora, proboque, deteriora ſequor.* Quod idem etiam Eccleſiaſtes in mente habuiſſe videtur, cum dixit: *Qui auget ſcientiam, auget dolorem.* Atque haec non eum in finem dico, ut inde concludam, praeſtabilius eſſe ignorare, quam ſcire, vel quod ſtulto intelligens in moderandis affectibus nihil interſit; ſed ideo quia neceſſe eſt, noſtrae naturae tam potentiam, quam impotentiam noſcere, ut determinare poſ-

poſſimus, quid ratio in moderandis affectibus poſſit et quid non poſſit; et in hac Parte de ſola humana impotentia me acturum dixi. Nam de Rationis in affectus potentia ſeparatim agere conſtitui.

Propos. XVIII. *Cupiditas, quae ex Laetitia oritur, caeteris paribus, fortior eſt Cupiditate, quae ex Triſtitia oritur.*

Demonstr. Cupiditas eſt ipſa hominis eſſentia, (*per 1. affect. Defin.*) hoc eſt, (*per Prop. 7. p. 3*) conatus, quo homo in ſuo Eſſe perſeverare conatur. Quare Cupiditas, quae ex Laetitia oritur, ipſo [178] Laetitiae affectu (*per Defin. Laetitiae, quam vide in Schol. Prop. 11. p. 3.*) juvatur, vel augetur; quae autem contra ex Triſtitia oritur, ipſo Triſtitiae affectu (*per idem Schol.*) minuitur, vel coërcetur; atque adeo vis Cupiditatis, quae ex Laetitia oritur, potentia humana, ſimul et potentia cauſae externae; quae autem ex Triſtitia, ſola humana potentia definiri debet, ac proinde hac illa fortior eſt. *Q. E. D.*

Schol. His paucis humanae impotentiae et inconſtantiae cauſas, et cur homines rationis praecepta non ſervent, explicui. Supereſt jam, ut oſtendam, quid id ſit, quod ratio nobis praeſcribit et quinam affectus cum rationis humanae regulis conveniant; quinam contra iisdem contrarii ſint. Sed antequam haec prolixo noſtro Geometrico ordine demonſtrare incipiam, lubet ipſa rationis dictamina hic prius breviter oſtendere, ut ea, quae ſentio, facilius ab unoquoque percipiantur. Cum ratio nihil contra naturam poſtulet, poſtulat ergo ipſa, ut unusquisque ſeipſum amet, ſuum utile, quod revera utile eſt, quaerat et id omne, quod hominem ad majorem perfectionem revera ducit, appetat et abſolute, ut unusquisque ſuum Eſſe, quantum in ſe eſt, conſervare conetur. Quod quidem tam neceſſario verum eſt, quam, quod totum ſit ſua parte majus (*vide Prop. 4. p. 3.*). Deinde quandoquidem virtus (*per Defin. 8. hujus*)

hujus) nihil aliud est, quam ex legibus propriae naturae agere et nemo suum Esse (*per Prop. 7. p 3.*) conservare conetur, nisi ex propriae suae naturae legibus; hinc sequitur *primo*, virtutis fundamentum esse ipsum conatum, proprium Esse conservandi, et felicitatem in eo consistere, quod homo suum Esse conservare potest. *Secundo* sequitur, virtutem propter se esse appetendam, nec quicquam, quod ipsa praestabilius, aut quod utilius nobis sit, dari, cujus causa deberet appeti. *Tertio* denique sequitur, eos, qui se interficiunt, animo esse impotentes, eosque a causis externis, suae naturae repugnantibus, prorsus vinci. Porro ex Postulato 4. Partis 2. sequitur, nos efficere nunquam posse, ut nihil extra nos indigeamus ad nostrum Esse conservandum et ut ita vivamus, ut nullum commercium cum rebus, quae ex-[179]tra nos sunt, habeamus; et, si praeterea nostram Mentem spectemus, sane noster intellectus imperfectior esset si Mens sola esset, nec quicquam praeter se ipsam intelligeret. Multa igitur extra nos dantur, quae nobis utilia, quaeque propterea appetenda sunt. Ex his nulla praestantiora excogitari possunt, quam ea, quae cum nostra natura prorsus conveniunt. Si enim duo ex. gr. ejusdem prorsus naturae individua invicem junguntur, individuum componunt singulo duplo potentius. Homini igitur nihil homine utilius; nihil, inquam, homines praestantius ad suum Esse conservandum, optare possunt, quam quod omnes in omnibus ita conveniant, ut omnium Mentes et Corpora unam quasi Mentem, unumque Corpus componant et omnes simul, quantum possunt, suum Esse conservare conentur, omnesque simul omnium commune utile sibi quaerant; ex quibus sequitur, homines, qui ratione gubernantur, hoc est, homines, qui ex ductu rationis suum utile quaerunt, nihil sibi appetere, quod reliquis hominibus non cupiant, atque adeo eosdem justos, fidos, atque honestos esse.

Haec

Haec illa rationis dictamina ſunt, quae hic paucis oſtendere propoſueram, antequam eadem prolixiori ordine demonſtrare inciperem, quod ea de cauſa feci, ut, ſi fieri poſſet, eorum attentionem mihi conciliarem, qui credunt, hoc principium, quod ſcilicet unusquisque ſuum utile quaerere tenetur, impietatis, non autem virtutis et pietatis eſſe fundamentum. Poſtquam igitur rem ſeſe contra habere breviter oſtenderim, pergo ad eandem eadem via, qua hucusque progreſſi ſumus, demonſtrandum.

Propos. XIX. *Id unuſquiſque ex legibus ſuae naturae neceſſario appetit vel averſatur, quod bonum vel malum eſſe judicat.*

Demonstr. Boni et mali cognitio eſt (*per Prop. 8. hujus*) ipſe Laetitiae vel Triſtitiae affectus, quatenus ejuſdem ſumus conſcii; ac proinde (*per Prop. 28. p. 3.*) id unuſquiſque neceſſario appetit, quod bonum, et contra id averſatur, quod malum eſſe [182] judicat. Sed hic appetitus nihil aliud eſt, quam ipſa hominis eſſentia, ſeu natura (*per Defin. App. quam vide in Schol. Prop. 9. p. 3. et 1. Aff. Defin.*). Ergo unuſquiſque ex ſolis ſuae naturae legibus id neceſſario appetit vel averſatur etc. *Q. E. D.*

Propos. XX. *Quo magis unuſquiſque ſuum utile quaerere, hoc eſt, ſuum Eſſe conſervare conatur et poteſt, eo magis virtute praeditus eſt; contra quatenus unusquiſque ſuum utile, hoc eſt, ſuum Eſſe conſervare negligit, eatenus eſt impotens.*

Demonstr. Virtus eſt ipſa humana potentia, quae ſola hominis eſſentia definitur (*per Defin. 8. hujus*), hoc eſt (*per Prop. 7. p. 3.*), quae ſolo conatu, quo homo in ſuo Eſſe perſeverare conatur, definitur. Quo ergo unuſquiſque magis ſuum Eſſe conſervare conatur et poteſt, eo magis virtute praeditus eſt et conſequenter (*per Prop. 4. et 6. p. 3.*), quatenus aliquis

quis

quis suum Esse conservare negligit, eatenus est impotens. *Q. E. D.*

SCHOL. Nemo igitur, nisi a causis externis et suae naturae contrariis victus, suum utile appetere, sive suum Esse conservare negligit. Nemo, inquam, ex necessitate suae naturae; sed a causis externis coactus alimenta aversatur vel se ipsum interficit, quod multis modis fieri potest; nempe interficit aliquis se ipsum coactus ab alio, qui ejus dexteram, qua ensem casu prehenderat, contorquet et cogit versus cor ipsum gladium dirigere; vel quod ex mandato Tyranni, ut Seneca, cogatur venas aperire suas, hoc est, majus malum minore vitare cupiat; vel denique ex eo, quod causae latentes externae ejus imaginationem ita disponunt et Corpus ita afficiunt, ut id aliam naturam priori contrariam induat et cujus idea in Mente dari nequit (*per Prop.* 10 *p.* 3.). At quod homo ex necessitate suae naturae conetur non existere vel in aliam formam mutari, tam est impossibile, [181] quam quod ex nihilo aliquid fiat, ut unusquisque mediocri meditatione videre potest.

PROPOS. XXI. *Nemo potest cupere beatum esse, bene agere et bene vivere, qui simul non cupiat, esse, agere et vivere, hoc est, actu existere.*

DEMONSTR. Hujus Propositionis Demonstratio, seu potius res ipsa per se patet, et etiam ex Cupiditatis definitione. Est enim Cupiditas (*per* 1. *Aff. Defin.*) beate, seu bene vivendi, agendi etc. ipsa hominis essentia, hoc est (*per Prop.* 7. *p.* 3.), conatus, quo unusquisque suum Esse conservare conatur. Ergo nemo potest cupere etc. *Q. E. D.*

PROPOS. XXII *Nulla virtus potest prior hac (nempe conatu sese conservandi) concipi.*

DEMONSTR. Conatus sese conservandi est ipsa rei essentia (*per Prop.* 7. *p.* 3.). Si igitur aliqua virtus posset hac, nempe hoc conatu, prior concipi; concipere-

ciperetur ergo (*per Defin.* 8. *hujus*) ipsa rei essentia se ipsa prior, quod (*ut per se notum*) est absurdum. Ergo nulla virtus etc. *Q. E. D.*

COROLL. Conatus sese conservandi primum et unicum virtutis est fundamentum. Nam hoc principio nullum aliud potest prius concipi (*per Prop. praec.*) et absque ipso (*per Prop.* 21. *huius*) nulla virtus potest concipi.

PROPOS. XXXIII. *Homo, quatenus ad aliquid agendum determinatur ex eo, quod ideas habet inadaequatas, non potest absolute dici, ex virtute agere; sed tantum, quatenus determinatur ex eo, quod intelligit.*

DEMONSTR. Quatenus homo ad agendum determinatur ex eo, quod inadaequatas habet [182] ideas, eatenus (*per Prop.* 1. *p.* 3.) patitur, hoc est, (*per Defin.* 1. *et* 2. *p.* 3.) aliquid agit, quod per solam ejus essentiam non potest percipi, hoc est (*per Defin.* 8. *huius*), quod ex ipsius virtute non sequitur. At quatenus ad aliquid agendum determinatur ex eo, quod intelligit, eatenus (*per eandem Prop* 1. *p.* 3.) agit, hoc est (*per Defin.* 2. *p* 3.), aliquid agit, quod per solam ipsius essentiam percipitur, sive (*per Defin.* 8. *huius*) quod ex ipsius virtute adaequate sequitur. *Q. E. D.*

PROPOS. XXIV. *Ex virtute absolute agere nihil aliud in nobis est, quam ex ductu rationis agere, vivere, suum Esse conservare (haec tria idem significant) ex fundamento proprium utile quaerendi.*

DEMONSTR. Ex virtute absolute agere, nihil aliud est (*per Defin.* 8 *huius*), quam ex legibus propriae naturae agere. At nos eatenus tantummodo agimus, quatenus intelligimus (*per Prop.* 3 *p.* 3). Ergo ex virtute agere, nihil aliud in nobis est, quam ex ductu rationis agere, vivere, suum Esse conservare,

re, idque (per Coroll. Prop. 22. huius) ex fundamento suum utile quaerendi. *Q. E. D.*

PROPOS. XXV. *Nemo suum Esse alterius rei causa conservare conatur.*

DEMONSTR. Conatus, quo unaquaeque res in suo Esse perseverare conatur; sola ipsius rei essentia definitur (*per Prop* 7. *p.* 3.) eaque sola data, non autem ex alterius rei essentia necessario sequitur (*per Prop.* 6. *p* 3.), ut unusquisque suum Esse conservare conetur. Patet praeterea haec Propositio ex Coroll. Prop 22. hujus Partis. Nam si homo alterius rei causa suum Esse conservare conaretur, tum res illa primum esset virtutis fundamentum (*ut per se notum*), [183] quod (*per praedictum Coroll.*) est absurdum. Ergo nemo suum Esse etc. *Q. E. D.*

PROPOS. XXVI. *Quicquid ex ratione conamur, nihil aliud est, quam intelligere; nec Mens, quatenus ratione utitur, aliud sibi utile esse iudicat, nisi id, quod ad intelligendum conducit.*

DEMONSTR. Conatus sese conservandi nihil est praeter ipsius rei essentiam, *per Prop* 7. *p.* 3.) quae quatenus talis existit, vim habere concipitur ad perseverandum in existendo (*per Prop.* 6. *p.* 3.), et ea agendum, quae ex data sua natura necessario sequuntur (*vide Defin. Appetitus in Schol. Prop.* 9. *p.* 3.). At rationis essentia nihil aliud est, quam Mens nostra, quatenus clare et distincte intelligit: (*vide eius Defin. in* 2 *Schol. Prop* 40. *p* 2.). Ergo (*per Prop* 40. *p.* 2.) quicquid ex ratione conamur, nihil aliud est, quam intelligere. Deinde quoniam hic Mentis conatus, quo Mens, quatenus ratiocinatur, suum Esse conatur conservare, nihil aliud est, quam intelligere; (*per primam partem huius*) est ergo hic intelligendi conatus (*per Coroll. Prop* 22. *huius*) primum et unicum virtutis fundamentum, nec alicujus finis causa

(*per*

(*per Prop.* 25. *huius*) res intelligere conabimur; sed contra Mens, quatenus ratiocinatur, nihil sibi bonum esse concipere poterit, nisi id, quod ad intelligendum conducit (*per Defin.* 1. *huius*). *Q. E. D.*

PROPOS. XXVII. *Nihil certo scimus bonum, aut malum esse, nisi id, quod ad intelligendum revera conducit, vel quod impedire potest, quo minus intelligamus.*

DEMONSTR. Mens, quatenus ratiocinatur, nihil aliud appetit, quam intelligere, nec aliud sibi utile esse judicat, nisi id, quod ad intelligendum conducit (*per Prop. praec.*). At Mens *per Prop.* 41. *et* 43. *p.* 2. *cuius etiam Schol. vide*; rerum certitudinem non habet, nisi quatenus ideas habet adae- [184]
quatas, sive (*quod per Schol. Prop.* 40. *p.* 2 *idem est*) quatenus ratiocinatur; ergo nihil certo scimus bonum esse, nisi id, quod ad intelligendum revera conducit; et contra id malum, quod impedire potest, quo minus intelligamus. *Q. E. D.*

PROPOS. XXVIII. *Summum Mentis bonum est Dei cognitio, et summa Mentis virtus Deum cognoscere.*

DEMONSTR. Summum, quod Mens intelligere potest, Deus est, hoc est, (*per Defin.* 6. *p.* 1) Ens absolute infinitum et sine quo (*per Prop* 15. *p.* 1.) nihil esse, neque concipi potest; adeoque (*per Prop.* 26. *et* 27. *huius*) summum Mentis utile, sive (*per Defin.* 1. *huius*) bonum est Dei cognitio. Deinde Mens, quatenus intelligit, eatenus tantum agit, (*per Prop.* 1. *et* 3. *p.* 3) et eatenus tantum (*per Prop.* 23. *hujus*) potest absolute dici, quod ex virtute agit. Est igitur Mentis absoluta virtus intelligere. At summum, quod Mens intelligere potest, Deus est (*ut iam iam Demonstravimus*): Ergo Mentis summa virtus est Deum intelligere, seu cognoscere. *Q. E. D.*

PRO-

quare homines, quatenus passionibus sunt obnoxii, non possunt dici, quod natura conveniant. *Q. E. D.*

SCHOL. Res etiam per se patet; qui enim ait, album et nigrum in eo solummodo convenire, quod neutrum sit rubrum; is absolute affirmat album et nigrum nulla in re convenire. Sic etiam si quis ait, lapidem et hominem in hoc tantum convenire, quod uterque sit finitus, impotens, vel quod ex necessi-
[187] tate suae naturae non existit, vel denique quod a potentia causarum externarum indefinite superatur; is omnino affirmat, lapidem et hominem nulla in re convenire; quae enim in sola negatione, sive in eo, quod non habent, conveniunt, ea revera nulla in re conveniunt.

PROPOS. XXXIII. *Homines natura discrepare possunt, quatenus affectibus, qui passiones sunt, conflictantur et eatenus etiam unus idemque homo varius est et inconstans.*

DEMONSTR. Affectuum natura seu essentia non potest per solam nostram essentiam, seu naturam explicari; (*per Defin.* 1. *et* 2. *p.* 3) sed potentia, hoc est, (*per Prop.* 7. *p.* 3.) natura causarum externarum, cum nostra comparata, definiri debet; unde fit, ut uniuscujusque affectus tot species dentur, quot sunt species objectorum, a quibus afficimur; (*vide Prop.* 56. *p.* 3.) et ut homines ab uno, eodemque objecto diversimode afficiantur; *vide Prop.* 51. *p.* 3.) atque eatenus natura discrepent et denique ut unus idemque homo (*per eandem Prop.* 51. *p.* 3.) erga idem objectum diversimode afficiatur, atque eatenus varius sit etc. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXIV. *Quatenus homines affectibus, qui passiones sunt, conflictantur, possunt invicem esse contrarii.*

DEMONSTR. Homo, ex. gr. Petrus, potest esse causa, ut Paulus contristetur, propterea quod aliquid

quid habet ſimile rei, quam Paulus odit; (*per Prop.* 16. *p.* 3.) vel propterea quod Petrus ſolus re aliqua potitur, quam ipſe Paulus etiam amat, (*vide Prop.* 32. *p.* 3. *cum ejuſdem Schol.*) vel ob alias cauſas; (*harum praecipuas vide in Schol Prop.* 55. *p.* 3.) atque adeo inde fiet, (*per Defin.* 7. *affect.*) ut Paulus Petrum odio habeat et conſequenter facile fiet, (*per Prop.* 40 *p.* 3. *cum ejus Schol.*) ut Petrus Paulum contra odio habeat, atque adeo (*per Prop.* [188]
39. *p.* 3.) ut invicem malum inferre conentur, hoc eſt, (*per Prop.* 30. *hujus*) ut invicem ſint contrarii. At affectus Triſtitiae ſemper paſſio eſt; (*per Prop.* 59. *p.* 3.) ergo homines, quatenus conflictantur affectibus, qui paſſiones ſunt, poſſunt invicem eſſe contrarii. *Q. E. D.*

Schol. Dixi, quod Paulus odio Petrum habeat, quia imaginatur, id eundem poſſidere, quod ipſe Paulus etiam amat; unde prima fronte videtur ſequi, quod hi duo ex eo, quod idem amant et conſequenter ex eo, quod natura conveniunt, ſibi invicem damno ſint; atque adeo, ſi hoc verum eſt, falſae eſſent Propoſitio 30. et 31. hujus Partis. Sed ſi rem aequa lance examinare velimus, haec omnia convenire omnino videbimus. Nam hi duo non ſunt invicem moleſti, quatenus natura conveniunt, hoc eſt, quatenus uterque idem amat; ſed quatenus ab invicem diſcrepant. Nam quatenus uterque idem amat, eo ipſo utriuſque amor fovetur, (*per Prop.* 31. *p.* 3.) hoc eſt, (*per Defin.* 6. *affect.*) eo ipſo utriuſque Laetitia fovetur. Quare longe abeſt, ut, quatenus idem amant et natura conveniunt, invicem moleſti ſint. Sed hujus rei cauſa, ut dixi, nulla alia eſt, quam quia natura diſcrepare ſupponuntur. Supponimus namque Petrum ideam habere rei amatae jam poſſeſſae et Paulum contra ideam rei amatae amiſſae. Unde fit, ut hic Triſtitia et ille contra Laetitia afficiatur; atque eatenus invicem contrarii ſint.

Et ad hunc modum ostendere facile possumus reliquas odii causas ab hoc solo pendere, quod homines natura discrepant et non ab eo, in quo conveniunt.

PROPOS. XXXV. *Quatenus homines ex ductu rationis vivunt, eatenus tantum natura semper necessario conveniunt.*

DEMONSTR. Quatenus homines affectibus, qui passiones sunt, conflictantur, possunt esse natura diversi, (*per Prop.* 33. *huius*) et invicem contrarii [187] (*per Prop. praeced.*). Sed eatenus homines tantum agere dicuntur, quatenus ex ductu rationis vivunt, (*per Prop.* 3. *p.* 3.) atque adeo quicquid ex humana natura, quatenus ratione definitur, sequitur, id (*per Defin.* 2. *p.* 3.) per solam humanam naturam, tanquam per proximam suam causam, debet intelligi. Sed quia unusquisque ex suae naturae legibus id appetit, quod bonum, et id amovere conatur, quod malum esse judicat (*per Prop.* 19. *huius*); et cum praeterea id, quod ex dictamine rationis bonum, aut malum esse judicamus, necessario bonum, aut malum sit (*per Prop.* 41. *p.* 2.); ergo homines, quatenus ex ductu rationis vivunt, eatenus tantum ea necessario agunt, quae humanae naturae et consequenter unicuique homini necessario bona sunt, hoc est, (*per Coroll. Prop.* 31. *huius*) quae cum natura uniuscujusque hominis conveniunt; atque adeo homines etiam inter se, quatenus ex ductu rationis vivunt, necessario semper conveniunt. *Q. E. D.*

COROLL. I. Nihil singulare in rerum natura datur, quod homini sit utilius, quam homo, qui ex ductu rationis vivit. Nam id homini utilissimum est, quod cum sua natura maxime convenit, (*per Coroll. Prop.* 31. *huius*) hoc est, (*ut per se notum*) homo. At homo ex legibus suae naturae absolute agit, quando ex ductu rationis vivit, (*per Defin.* 2. *p.* 3.) et eatenus tantum cum natura alterius hominis

nis necessario semper convenit (*per Prop. praeced.*); ergo homini nihil inter res singulares utilius datur, quam homo etc. *Q. E. D.*

Coroll. II. Cum maxime unusquisque homo suum sibi utile quaerit, tum maxime homines sunt sibi invicem utiles. Nam quo magis unusquisque suum utile quaerit et se conservare conatur, eo magis virtute praeditus est, (*per Prop.* 20. *huius*) sive quod idem est, (*per Defin.* 8. *huius*) eo majore potentia praeditus est ad agendum ex suae naturae legibus, hoc est, (*per Prop.* 3. *p.* 3) ad vivendum ex ductu rationis. At homines tum maxime natura conveniunt, cum ex ductu rationis vivunt; (*per Prop. praeced.*) ergo (*per praec. Coroll.*) tum maxime homines erunt sibi invicem utiles, cum maxime unusquisque suum utile sibi quaerit. *Q. E. D.*

Schol. Quae modo ostendimus, ipsa etiam [190] experientia quotidie tot tamque luculentis testimoniis testatur, ut omnibus fere in ore sit: hominem homini Deum esse. Fit tamen raro, ut homines ex ductu rationis vivant; sed cum iis ita comparatum est, ut plerumque invidi atque invicem molesti sint. At nihilominus vitam solitariam vix transigere queunt, ita ut plerisque illa definitio, quod homo sit animal sociale, valde arriserit; et revera res ita se habet, ut ex hominum communi societate multo plura commoda oriantur, quam damna. Rideant igitur, quantum velint, res humanas Satyrici, easque detestentur Theologi, et laudent, quantum possunt, Melancholici vitam incultam et agrestem, hominesque contemnant et admirentur bruta; experientur tamen homines mutuo auxilio ea, quibus indigent, multo facilius sibi parare et non nisi junctis viribus pericula, quae ubique imminent, vitare posse; ut jam taceam, quod multo praestabilius sit et cognitione nostra magis dignum, homi-

 num,

num, quam brutorum facta contemplari. Sed de his alias prolixius.

PROPOS. XXXVI. *Summum bonum eorum, qui virtutem sectantur, omnibus commune est, eoque omnes aeque gaudere possunt.*

DEMONSTR. Ex virtute agere est ex ductu rationis agere, (*per Prop.* 24. *huius*) et quicquid ex ratione conamur agere, est intelligere; (*per Prop.* 26. *huius*) atque adeo (*per Prop.* 28. *huius*) summum bonum eorum, qui virtutem sectantur, est Deum cognoscere, hoc est, (*per Prop.* 47. *p.* 2. *eiusdem Schol.*) bonum, quod omnibus hominibus commune est et ab omnibus hominibus, quatenus ejusdem sunt naturae, possideri aeque potest. *Q. E. D.*

SCHOL. Si quis autem roget, quid si summum bonum eorum, qui virtutem sectantur, non esset omnibus commune? an non inde, ut supra (*vide* [191] *Prop.* 34. *huius*) sequeretur, quod homines, qui ex ductu rationis vivunt, hoc est, (*per Prop.* 35. *huius*) homines, quatenus natura conveniunt, essent invicem contrarii? Is hoc sibi responsum habeat, non ex accidenti sed ex ipsa natura rationis oriri, ut hominis summum bonum omnibus sit commune, nimirum, quia ex ipsa humana essentia, quatenus ratione definitur, deducitur; et quia homo nec esse, nec concipi posset, si potestatem non haberet gaudendi hoc summo bono. Pertinet namque (*per Prop.* 47. *p.* 2.) ad Mentis humanae essentiam, adaequatam habere cognitionem aeternae et infinitae essentiae Dei.

PROPOS. XXXVII. *Bonum, quod unusquisque, qui sectatur virtutem, sibi appetit, reliquis hominibus etiam cupiet et eo magis, quo maiorem Dei habuerit cognitionem.*

DEMONSTR. Homines, quatenus ex ductu rationis vivunt, sunt homini utilissimi, (*per Coroll* 1. *Prop.*

Prop. 35. *huius*) atque adeo (*per Prop.* 19. *huius*) ex ductu rationis conabimur necessario efficere, ut homines ex ductu rationis vivant. At bonum, quod unusquisque, qui ex rationis dictamine vivit, (hoc est, (*per Prop.* 24. *huius*) qui virtutem sectatur, sibi appetit, est intelligere; (*per Prop.* 26. *huius*) ergo bonum, quod unusquisque, qui virtutem sectatur, sibi appetit, reliquis hominibus etiam cupiet. Deinde Cupiditas, quatenus ad Mentem refertur, est ipsa Mentis essentia (*per* 1. *Affect. Defin.*); Mentis autem essentia in cognitione consistit, (*per Prop.* 11. *p.* 2.) quae Dei cognitionem involvit, (*per Prop.* 47. *p.* 2.) et sine qua (*per Prop.* 15. *p.* 1.) nec esse, nec concipi potest; adeoque quo Mentis essentia majorem Dei cognitionem involvit, eo Cupiditas, qua is, qui virtutem sectatur, bonum, quod sibi appetit, alteri cupit, etiam major erit. *Q. E. D.*

Aliter. Bonum, quod homo sibi appetit et amat, constantius amabit, si viderit, alios idem amare (*per Prop.* 31. *p.* 3.); atque adeo (*per* [192] *Coroll. eiusdem Prop.*) conabitur, ut reliqui idem ament; et quia hoc bonum (*per Prop. praec.*) omnibus commune est, eoque omnes gaudere possunt; conabitur ergo, (*per eandem rationem*) ut omnes eodem gaudeant et (*per Prop.* 37. *p.* 3.) eo magis, quo hoc bono magis fruetur. *Q. E. D.*

Schol. I. Qui ex solo affectu conatur, ut reliqui ament, quod ipse amat et ut reliqui ex ipsius ingenio vivant, solo impetu agit et ideo odiosus est, praecipue iis, quibus alia placent, quique propterea etiam student et eodem impetu conantur, ut reliqui contra ex ipsorum ingenio vivant. Deinde quoniam summum, quod homines ex affectu appetunt, bonum saepe tale est, ut unus tantum ejus possit esse compos, hinc fit, ut, qui amant, mente sibi non constent et dum laudes rei, quam amant, narrare gau-

gaudent, timeant credi. At qui reliquos conatur ratione ducere, non impetu, sed humaniter et benigne agit et sibi mente maxime constat. Porro quicquid cupimus et agimus, cujus causa sumus, quatenus Dei habemus ideam, sive quatenus Deum cognoscimus, ad Religionem refero. Cupiditatem autem bene faciendi, quae ex eo ingeneratur, quod ex rationis ductu vivimus, Pietatem voco. Cupiditatem deinde, qua homo, qui ex ductu rationis vivit, tenetur, ut reliquos sibi amicitia jungat, Honestatem voco et id honestum, quod homines, qui ex ductu rationis vivunt, laudant et id contra turpe, quod conciliandae amicitiae repugnat. Paeter haec, civitatis etiam quaenam sint fundamenta ostendi. Differentia deinde inter veram virtutem et impotentiam facile ex supra dictis percipitur; nempe quod vera virtus nihil aliud sit, quam ex solo rationis ductu vivere; atque adeo impotentia in hoc solo consistit, quod homo a rebus, quae extra ipsum sunt, duci se patiatur et ab iis ad ea agendum determinetur, quae rerum externarum communis constitutio; non autem ea, quae ipsa ipsius natura, in se sola considerata, postulat. Atque haec illa sunt, quae in Scholio Propositionis 18. hujus Partis demonstrare promisi, ex quibus apparet legem illam de non mactandis brutis, magis vana superstitione et muliebri misericordia, quam sana ratione fundatam esse. [193] Docet quidem ratio nostrum utile quaerendi necessitudinem cum hominibus jungere; sed non cum brutis, aut rebus, quarum natura a natura humana est diversa; sed idem jus, quod illa in nos habent, nos in ea habere. Imo quia uniuscujusque jus virtute seu potentia uniuscujusque definitur, longe majus homines in bruta, quam haec in homines jus habent. Nec tamen nego bruta sentire; sed nego, quod propterea non liceat nostrae utilitati consulere et iisdem ad libitum uti, eademque tractare, prout nobis magis convenit; quandoquidem

nobiscum natura non conveniunt et eorum affectus ab affectibus humanis sunt natura diversi (*vide Schol. Prop.* 57. *p.* 3). Superest, ut explicem, quid justum, quid injustum, quid peccatum et quid denique meritum sit. Sed de his vide seq. Scholium.

Schol. II. In Appendice Partis primae explicare promisi, quid laus et vituperium, quid meritum et peccatum, quid justum et injustum sit. Laudem et vituperium quod attinet, in Scholio Propositionis 29. Partis 3. explicui; de reliquis autem hic jam erit dicendi locus. Sed prius pauca de statu hominis naturali et civili dicenda sunt.

Existit unusquisque summo naturae jure, et consequenter summo naturae jure unusquisque ea agit, quae ex suae naturae necessitate sequuntur; atque adeo summo naturae jure unusquisque judicat, quid bonum, quid malum sit, suaeque utilitati ex suo ingenio consulit, (*vide Prop.* 19. *et* 20. *hujus*) seseque vindicat, (*vide Coroll.* 2. *Prop.* 40. *p.* 3,) et id, quod amat, conservare et id, quod odio habet, destruere conatur (*vide Prop.* 28. *p.* 3.). Quod si homines ex ductu rationis viverent, potiretur unusquisque (*per Coroll.* 1. *Prop.* 35 *hujus*) hoc suo jure absque ullo alterius damno. Sed quia affectibus sunt obnoxii, (*per Coroll. Prop.* 4 *hujus*) qui potentiam, seu virtutem humanam longe superant, (*per Prop.* 6. *hujus*) ideo saepe diversi trahuntur, (*per Prop.* 34. *hujus*) atque sibi invicem sunt contrarii, (*per Prop.* 34. *hujus*) mutuo dum auxilio indigent (*per Schol. Prop.* 35. *hujus*). Ut igitur homines concorditer vivere et sibi auxilio esse possint, necesse est, ut jure suo naturali cedant et se invicem securos reddant, se nihil [194] acturos, quod possit in alterius damnum cedere. Qua autem ratione hoc fieri possit, ut scilicet homines, qui affectibus necessario sunt obnoxii, (*per Coroll. Prop.* 4. *hujus*) atque inconstantes et varii, (*per*

Prop.

Prop. 33. *hujus*) possint se invicem securos reddere et fidem invicem habere, patet ex Propositione 7. hujus Partis et Propositione 39. Partis 3. Nempe quod nullus affectus coërceri potest, nisi affectu fortiore et contrario affectui coërcendo, et quod unusquisque ab inferendo damno abstinet timore majoris damni. Hac igitur lege Societas firmari poterit; si modo ipsa sibi vindicet jus, quod unusquisque habet, sese vindicandi et de bono et malo judicandi; quaeque adeo potestatem habeat communem vivendi rationem praescribendi, legesque ferendi, easque non ratione, quae affectus coërcere nequit (*per Schol. Prop.* 17. *huius*), sed minis firmandi. Haec autem Societas, legibus et potestate sese conservandi firmata, Civitas appellatur et, qui ipsius jure defenduntur, Cives; ex quibus facile intelligimus, nihil in statu naturali dari, quod ex omnium consensu bonum, aut malum sit; quandoquidem unusquisque, qui in statu est naturali, suae tantummodo utilitati consulit et ex suo ingenio et quatenus suae utilitatis tantum habet rationem, quid bonum, quidve malum sit, decernit et nemini, nisi sibi soli, obtemperare lege ulla tenetur; atque adeo in statu naturali peccatum concipi nequit. At quidem in statu Civili, ubi et communi consensu decernitur, quid bonum, quidve malum sit et unusquisque Civitati obtemperare tenetur. Est itaque peccatum nihil aliud, quam inobedientia, quae propterea solo Civitatis jure punitur et contra obedientia Civi meritum ducitur, quia eo ipso dignus judicatur, qui Civitatis commodis gaudeat. Deinde in statu naturali nemo ex communi consensu alicujus rei est Dominus, nec in Natura aliquid datur, quod possit dici hujus hominis esse et non illius; sed omnia omnium sunt; ac proinde in statu naturali nulla potest concipi voluntas unicuique suum tribuendi, aut alicui id, quod ejus sit, eripiendi, hoc est, in statu naturali nihil fit, quod justum, aut injustum possit dici; at quidem in statu

civili,

civili, ubi ex communi consensu decernitur, quid hujus, quidve illius sit. Ex quibus apparet, justum et injustum, peccatum et meritum notiones esse extrinsecas; non autem attributa, quae Mentis naturam explicent. Sed de his satis. [195]

PROPOS. XXXVIII. *Id, quod Corpus humanum ita disponit, ut pluribus modis possit affici, vel quod, idem aptum reddit ad Corpora externa pluribus modis afficiendum, homini est utile; et eo utilius, quo Corpus ab eo aptius redditur, ut pluribus modis afficiatur, aliaque corpora afficiat et contra id noxium est, quod Corpus ad haec minus aptum reddit.*

DEMONSTR. Quo Corpus ad haec aptius redditur, eo Mens aptior ad percipiendum redditur; (*per Prop.* 14. *p.* 2.) adeoque id, quod Corpus hac ratione disponit, aptumque ad haec reddit, est necessario bonum seu utile (*per Prop.* 26. *et* 27. *huius*) et eo utilius, quo Corpus ad haec aptius potest reddere et contra (*per eandem Prop.* 14. *p.* 2. *inversam et Prop.* 26. *et* 27. *huius*) noxium, si corpus ad haec minus aptum reddat. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXIX. *Quae efficiunt, ut motus et quietis ratio, quam Corporis humani partes ad invicem habent, conservetur, bona sunt; et ea contra mala, quae efficiunt, ut Corporis humani partes aliam ad invicem motus et quietis habeant rationem.*

DEMONSTR. Corpus humanum indiget, ut conservetur, plurimis aliis corporibus (*per Postul.* 4. *p.* 2.). At id, quod formam humani Corporis constituit, in hoc consistit, quod ejus Partes motus suos certa quadam ratione sibi invicem communicent (*per Defin. ante Lem.* 4. *quam vide post Prop.* 13. *p.* 2.). Ergo quae efficiunt, ut motus et quietis ratio, quam Corporis humani Partes ad invicem habent, conservetur, eadem humani Corporis formam conservant et consequenter efficiunt, (*per Post.* 3. *et* 6. *p.* 2.) [196]

ut

PROPOS. XLIII. *Titillatio excessum habere potest et mala esse; Dolor autem eatenus potest esse bonus, quatenus Titillatio, seu Laetitia est mala.*

DEMONSTR. Titillatio est Laetitia, quae, quatenus ad Corpus refertur, in hoc consistit, quod una, vel aliquot ejus partes prae reliquis afficiuntur, (*vide eius Defin. in Schol. Prop. 11. p. 3.*) cuius affectus potentia tanta esse potest, ut reliquas Corporis actiones superet, (*per Prop. 6. huius*) eique pertinaciter adhaereat, atque adeo impediat, quo minus Corpus aptum sit, ut plurimis aliis modis afficiatur, adeoque (*per Prop. 38. huius*) mala esse potest. Deinde Dolor, qui contra Tristitia est, in se solo consideratus, non potest esse bonus (*per Prop. 41. huius*). Verum quia ejus vis et incrementum definitur potentia causae externae cum nostra comparata, (*per Prop. 5. huius*) possumus ergo hujus affectus infinitos virium concipere gradus et modos; (*per Prop. 3. huius*) atque adeo eundem talem concipere, qui Titillationem possit coërcere, ut excessum non habeat et eatenus (*per primam partem Prop. huius*) efficere, ne corpus minus aptum reddatur ac proinde eatenus erit bonus. *Q. E. D.*

PROPOS. XLIV. *Amor et Cupiditas excessum habere possunt.*

DEMONSTR. Amor est Laetitia, (*per Defin. 6. Affect.*) concomitante idea causae externae: Titillatio igitur, (*per Schol. Prop. 11. p. 3.*) concomitante idea causae externae Amor est; atque adeo Amor (*per Prop. praec.*) excessum habere potest. Deinde Cupiditas eo est major, quo affectus, ex quo oritur, major [197] est (*per Prop. 37. p. 3.*). Quare ut affectus (*per Prop. 6. huius*) reliquas hominis actiones superare potest; sic etiam Cupiditas, quae ex eodem affectu oritur, reliquas Cupiditates superare ac proinde eundem

dem

dem exceſſum habere poterit, quem in praecedenti Propoſitione Titillationem habere oſtendimus. *Q. E. D.*

Schol. Hilaritas, quam bonam eſſe dixi, concipitur facilius, quam obſervatur. Nam affectus, quibus quotidie conflictamur, referuntur plerumque ad aliquam Corporis partem, quae prae reliquis afficitur, ac proinde affectus ut plurimum exceſſum habent et Mentem in ſola unius objecti contemplatione ita detinent, ut de aliis cogitare nequeat; et quamvis homines pluribus affectibus obnoxii ſint, atque adeo rari reperiantur, qui ſemper uno, eodemque affectu conflictentur, non deſunt tamen, quibus unus idemque affectus pertinaciter adhaereat. Videmus enim homines aliquando ab uno objecto ita affici, ut, quamvis praeſens non ſit, ipſum tamen coram habere credant, quod quando homini non dormienti accidit, eundem delirare dicimus, vel inſanire; nec minus inſanire creduntur, qui Amore ardent, quique noctes atque dies ſolam amaſiam vel meretricem ſomniant, quia riſum movere ſolent. At cum avarus de nulla alia re, quam de lucro, vel de nummis cogitet et ambitioſus de gloria etc. hi non creduntur delirare, quia moleſti ſolent eſſe et Odio digni aeſtimantur. Sed revera Avaritia, Ambitio, Libido etc. delirii ſpecies ſunt, quamvis inter morbos non numerentur.

Propos. XLV. *Odium nunquam poteſt eſſe bonum.*

Demonstr. Hominem, quem odimus, deſtruere conamur (*per Prop.* 39. *p.* 3.) hoc eſt, (*per Prop.* 37. *hujus*) aliquid conamur, quod malum eſt. Ergo etc. *Q. E. D.*

Schol. Nota, me hic et in ſeqq. per Odium illud tantum intelligere, quod eſt erga ho- [200]
mines.

Co-

COROLL. I. Invidia, Irrisio, Contemptus, Ira, Vindicta et reliqui affectus, qui ad Odium referuntur, vel ex eodem oriuntur, mali sunt, quod etiam ex Prop. 39. p. 3. et Prop. 37. hujus patet.

COROLL. II. Quicquid ex eo, quod odio affecti sumus, appetimus, turpe et in Civitate injustum est. Quod etiam patet ex Prop. 39. p. 3. et ex Defin. turpis et injusti, quas vide in Schol. Prop. 37. hujus.

SCHOL. Inter Irrisionem, (quam in 1 Coroll. malam esse dixi) et risum magnam agnosco differentiam. Nam risus, ut et jocus, mera est Laetitia; adeoque, modo excessum non habeat, per se bonus est (*per Prop.* 41. *hujus*). Nihil profecto nisi torva et tristis superstitio delectari prohibet. Nam quî magis decet famem et sitim extinguere, quam melancholiam expellere? Mea haec est ratio et sic animum induxi meum. Nullum numen, nec alius, nisi invidus, mea impotentia et incommodo delectatur, nec nobis lacrimas, singultus, metum et alia hujusmodi, quae animi impotentis sunt signa, virtuti ducit; sed contra, quo majori Laetitia afficimur, eo ad majorem perfectionem transimus, hoc est, eo nos magis de natura divina participare necesse est. Rebus itaque uti et iis, quantum fieri potest, delectari (non quidem ad nauseam usque; nam hoc delectari non est) viri est sapientis. Viri, inquam, sapientis est, moderato et suavi cibo et potu se reficere et recreare, ut et odoribus, plantarum virentium amoenitate, ornatu, musica, ludis exercitatoriis, theatris et aliis hujusmodi, quibus unusquisque absque ullo alterius damno uti potest. Corpus namque humanum ex plurimis diversae naturae partibus componitur, quae continuo novo alimento indigent et vario, ut totum Corpus ad omnia, quae ex ipsius natura sequi possunt, aeque aptum sit et consequenter ut Mens
[201] etiam aeque apta sit ad plura simul intelligendum,

dum. Hoc itaque vivendi institutum et cum nostris principiis et cum communi praxi optime convenit; quare, si quae alia, haec vivendi ratio optima est et omnibus modis commendanda, nec opus est, de his clarius, neque prolixius agere.

Propos. XLVI. *Qui ex ductu rationis vivit, quantum potest, conatur alterius in ipsum Odium, Iram, Contemptum etc. Amore contra, sive Generositate compensare.*

Demonstr. Omnes Odii affectus mali sunt; (*per Coroll.* 1. *praec. Prop.*) adeoque, qui ex ductu rationis vivit, quantum potest, conabitur efficere, ne Odii affectibus conflictetur, (*per Prop.* 19. *huius*) et consequenter (*per Prop.* 37. *huius*) conabitur, ne etiam alius eosdem patiatur affectus. At Odium Odio reciproco augetur et Amore contra extingui potest, (*per Prop.* 33. *p.* 3.) ita ut Odium in Amorem transeat (*per Prop.* 44. *p.* 3.) Ergo qui ex ductu rationis vivit, alterius Odium etc. Amore contra compensare conabitur, hoc est, Generositate (*cuius Defin. vide in Schol. Prop.* 59. *p.* 3.). *Q. E. D.*

Schol. Qui injurias reciproco Odio vindicare vult, misere profecto vivit. At qui contra studet Odium Amore expugnare, ille sane laetus et secure pugnat; aeque facile uni homini ac pluribus resistit, et fortunae auxilio quam minime indiget. Quos vero vincit, ii laeti cedunt, non quidem ex defectu sed ex incremento virium; quae omnia adeo clare ex solis Amoris et Intellectus definitionibus sequuntur, ut opus non sit eadem sigillatim demonstrare.

Propos. XLVII. *Spei et Metus affectus non possunt esse per se boni.*

Demonstr. Spei et Metus affectus sine Tristitia non dantur. Nam Metus est (*per* 13. *Affect.* [202] *Defin.*) Tristitia; et Spes (*vide Explicationem* 12. *et* 13. *Affect. Defin.*) non datur sine Metu, ac proinde

(*per Prop.* 41. *huius*) hi affectus non possunt esse per se boni; sed tantum quatenus Laetitiae excessus coërcere possunt (*per Prop.* 43. *huius*). *Q. E. D.*

SCHOL. Huc accedit, quod hi affectus cognitionis defectum et Mentis impotentiam indicant; et hac de causa etiam Securitas, Desperatio, Gaudium et Conscientiae morsus animi impotentis sunt signa. Nam, quamvis Securitas et Gaudium affectus sint Laetitiae, Tristitiam tamen eosdem praecessisse supponunt, nempe Spem et Metum. Quo itaque magis ex ductu rationis vivere conamur, eo magis a Spe minus pendere, et Metu nosmet liberare et fortunae, quantum possumus, imperare conamur, nostrasque actiones certo rationis consilio dirigere.

PROPOS. XLVIII. *Affectus Existimationis et Despectus semper mali sunt.*

DEMONSTR. Hi enim affectus (*per* 21. *et* 22. *Affect. Defin.*) rationi repugnant; adeoque (*per Prop.* 26. *et* 27. *hujus*) mali sunt. *Q. E. D.*

PROPOS. XLIX. *Existimatio facile hominem, qui existimatur, superbum reddit.*

DEMONSTR. Si videmus, aliquem de nobis plus justo prae amore sentire, facile gloriabimur, (*per Schol. Prop.* 41. *p.* 3.) sive Laetitia afficiemur; (*per* 29. *Affect. Defin.*) et id boni, quod de nobis praedicari audimus, facile credemus; (*per Prop.* 25. *p.* 3.) atque adeo de nobis prae amore nostri plus justo sentimus, hoc est, (*per Def.* 27. *Affect.*) facile superbiemus. *Q. E. D.*

PROPOS. L. *Commiseratio in homine, qui ex*
[203] *ductu rationis vivit, per se mala et inutilis est.*

DEMONSTR. Commiseratio enim (*per* 18. *Affect. Defin.*) Tristitia est; ac proinde (*per Prop.* 41. *hujus*) per se mala; bonum autem, quod ex ea sequitur, quod scilicet hominem, cujus nos miseret, a miseria libe-

liberare conamur, (*per Coroll.* 3. *Prop.* 27. *p.* 3.) ex solo rationis dictamine facere cupimus, (*per Prop.* 37. *hujus*) nec nisi ex solo rationis dictamine aliquid, quod certo scimus bonum esse, agere possumus; (*per Prop.* 27. *hujus*) atque adeo commiseratio in homine, qui ex ductu rationis vivit, per se mala est et inutilis. *Q. E. D.*

Coroll. Hinc sequitur, quod homo, qui ex dictamine rationis vivit, conatur, quantum potest, efficere, ne commiseratione tangatur.

Schol. Qui recte novit, omnia ex naturae divinae necessitate sequi et secundum aeternas naturae leges et regulas fieri, is sane nihil reperiet, quod Odio, Risu, aut Contemptu dignum sit, nec cujusquam miserebitur; sed, quantum humana fert virtus, conabitur bene agere, ut ajunt, et laetari. Huc accedit, quod is, qui Commiserationis affectu facile tangitur et alterius miseria, vel lacrimis movetur, saepe aliquid agit, cujus postea ipsum poenitet; tam quia ex affectu nihil agimus, quod certo scimus bonum esse, quam quia facile falsis lacrimis decipimur. Atque hic expresse loquor de homine, qui ex ductu rationis vivit. Nam, qui nec ratione, nec commiseratione movetur, ut aliis auxilio sit, is recte inhumanus appellatur. Nam (*per Prop.* 27. *p.* 3.) homini dissimilis esse videtur.

Propos LI. *Favor rationi non repugnat; sed cum eadem convenire et ab eadem oriri potest.* [204]

Demonstr. Est enim Favor Amor erga illum, qui alteri benefecit, (*per* 19. *Affect. Defin.*) atque adeo ad Mentem referri potest, quatenus haec agere dicitur, (*per Prop.* 59. *p.* 3.) hoc est, (*per Prop* 3. *p.* 3.) quatenus intelligit, ac proinde cum ratione convenit etc. *Q. E. D.*

Aliter. Qui ex ductu rationis vivit, bonum, quod sibi appetit, alteri etiam cupit; (*per Prop.* 37. *hujus*)

quare ex eo, quod ipſe aliquem videt alteri benefacere, ipſius benefaciendi conatus juvatur, hoc eſt, (*per Prop.* 11 *p.* 3.) laetabitur, idque (*ex Hypotheſi*) concomitante idea illius, qui alteri benefecit, ac proinde (*per* 19. *Affect. Defin.*) ei favet. *Q. E. D.*

SCHOL. Indignatio, prout ipſa a nobis definitur, (*vide* 20. *Affect. Defin.*) eſt neceſſario mala; (*per Prop* 45. *hujus*) ſed notandum, quod quando ſumma poteſtas deſiderio, quo tenetur, tutandae pacis civem punit, qui alteri injuriam fecit, eandem civi indignari non dico, quia non Odio percita ad perdendum civem, ſed pietate mota eundem punit.

PROPOS. LII. *Acquieſcentia in ſe ipſo ex ratione oriri poteſt et ea ſola acquieſcentia, quae ex ratione oritur, ſumma eſt, quae poteſt dari.*

DEMONSTR. Acquieſcentia in ſe ipſo eſt Laetitia orta ex eo, quod homo ſe ipſum, ſuamque agendi potentiam contemplatur (*per* 25. *Affect. Defin.*). At vera hominis agendi potentia, ſeu virtus, eſt ipſa ratio, (*per Prop.* 3. *p.* 3.) quam homo clare et diſtincte contemplatur (*per Prop.* 40 *et* 43. *p.* 2.); Ergo [205] acquieſcentia in ſe ipſo ex ratione oritur. Deinde nihil homo, dum ſe ipſum contemplatur, clare et diſtincte, ſive adaequate percipit, niſi ea, quae ex ipſius agendi potentia ſequuntur, (*per Defin.* 2. *p.* 3.) hoc eſt, (*per Prop.* 3. *p.* 3.) quae ex ipſius intelligendi potentia ſequuntur; adeoque ex ſola hac contemplatione ſumma, quae dari poteſt, Acquieſcentia oritur. *Q. E. D.*

SCHOL. Eſt revera Acquieſcentia in ſe ipſo ſummum, quod ſperare poſſumus. Nam (*ut Prop.* 25. *hujus oſtendimus*) nemo ſuum Eſſe alicujus finis cauſa conſervare conatur et quia haec Acquieſcentia magis magiſque fovetur et corroboratur laudibus, (*per Coroll. Prop.* 55. *p.* 3.) et contra (*per Coroll.*

Prop.

Prop. 55. *p.* 3.) vituperio magis magisque turbatur; ideo gloria maxime ducimur et vitam cum probro vix ferre possumus.

Propos LIII. *Humilitas virtus non est, sive ex ratione non oritur.*

Demonstr. Humilitas est Tristitia, quae ex eo oritur, quod homo suam impotentiam contemplatur (*per* 26. *Affect. Defin*). Quatenus autem homo se ipsum vera ratione cognoscit, eatenus suam essentiam intelligere supponitur, hoc est, (*per Prop.* 7. *p* 3.) suam potentiam. Quare si homo, dum se ipsum contemplatur, aliquam suam impotentiam percipit, id non ex eo est, quod se intelligit; sed (*ut Prop.* 55. *p.* 3. *ostendimus*) ex eo, quod ipsius agendi potentia coërcetur. Quod si supponamus, hominem suam impotentiam concipere ex eo, quod aliquid se potentius intelligit, cujus cognitione suam agendi potentiam determinat, tum nihil aliud concipimus, quam quod homo se ipsum distincte intelligit, (*per Prop.* 26. *hujus*) quod ipsius agendi potentia juvatur. Quare Humilitas, seu Tristitia, quae ex eo oritur, quod homo suam impotentiam contemplatur, non ex vera contemplatione, seu ratione oritur, nec virtus, sed passio est. *Q. E. D.*

Propos. LIV. *Poenitentia virtus non est,* [200] *sive ex ratione non oritur; sed is, quem facti poenitet, bis miser, seu impotens est.*

Demonstr. Hujus prima pars demonstratur, ut praeced. Propositio. Secunda autem ex sola hujus affectus Definitione, (*vide* 27. *Affect. Defin.*) patet. Nam primo prava Cupiditate, dein Tristitia vinci se patitur.

Schol. Quia homines raro ex dictamine rationis vivunt, ideo hi duo affectus, nempe Humilitas et Poenitentia et praeter hos Spes et Metus plus utilitatis, quam damni afferunt; atque adeo, quan-

doquidem peccandum est, in istam partem potius peccandum. Nam, si homines animo impotentes aeque omnes superbirent, nullius rei ipsos puderet, nec ipsi quicquam metuerent, quo vinculis conjungi, constringique possent. Terret vulgus, nisi metuat. Quare non mirum, quod Prophetae, qui non paucorum, sed communi utilitati consuluerunt, tantopere Humilitatem, Poenitentiam et Reverentiam commendaverint. Et revera, qui hisce affectibus sunt obnoxii, multo facilius, quam alii, duci possunt, ut tandem ex ductu rationis vivant, hoc est, ut liberi sint et beatorum vita fruantur.

PROPOS. LV. *Maxima Superbia, vel Abjectio est maxima sui ignorantia.*

DEMONSTR. Patet ex Defin. 28. et 29. Affect.

PROPOS. LVI. *Maxima Superbia, vel Abjectio maximam animi impotentiam indicat.*

DEMONSTR. Primum virtutis fundamentum [207] est suum Esse conservare, (*per Coroll. Prop.* 22. *huius*) idque ex ductu rationis (*per Prop.* 24. *huius*). Qui igitur se ipsum ignorat, omnium virtutum fundamentum et consequenter omnes virtutes ignorat. Deinde ex virtute agere nihil aliud est, quam ex ductu rationis agere, (*per Prop.* 24. *huius*) et qui ex ductu rationis agit, scire necessario debet se ex ductu rationis agere; (*per Prop.* 43. *p.* 2.) qui itaque se ipsum et consequenter, (*ut iam iam ostendimus*) omnes virtutes maxime ignorat, is minime ex virtute agit, hoc est, (*ut ex Defin.* 8. *huius patet*) maxime animo est impotens; atque adeo (*per Prop. praec.*) maxima superbia, vel abjectio maximam animi impotentiam indicat. *Q. E. D.*

COROLL. Hinc clarissime sequitur, superbos et abjectos maxime affectibus esse obnoxios.

SCHOL. Abjectio tamen facilius corrigi potest, quam superbia, quandoquidem haec Laetitiae, illa autem

autem Tristitiae est affectus; atque adeo (*per Prop.* 28 *hujus*) hac illa fortior est.

Propos LVII. *Superbus parasitorum, seu adulatorum praesentiam amat, generosorum autem odit.*

Demonstr. Superbia est Laetitia orta ex eo, quod homo de se plus justo sentit, (*per Defin.* 28. *et* 6. *Affect.*) quam opinionem homo superbus, quantum potest, fovere conabitur; (*vide Schol. Prop.* 13. *p.* 3.) adeoque parasitorum, vel adulatorum (*horum Definitiones omisi, quia nimis noti sunt*) praesentiam amabunt et generosorum, qui de ipsis, ut par est, sentiunt, fugient. *Q. E. D.*

Schol. Nimis longum foret, hic omnia [208] Superbiae mala enumerare, quandoquidem omnibus affectibus obnoxii sunt superbi, sed nullis minus, quam affectibus Amoris et Misericordiae. Sed hic minime tacendum est, quod ille etiam superbus vocetur, qui de reliquis minus justo sentit, atque adeo hoc sensu Superbia definienda est, quod sit Laetitia orta ex falsa opinione, quod homo se supra reliquos esse putat. Et Abjectio huic Superbiae contraria definienda esset Tristitia orta ex falsa opinione, quod homo se infra reliquos esse credit. At hoc posito facile concipimus, superbum necessario esse invidum, (*vide Schol. Prop.* 35. *p.* 3.) et eos maxime odio habere, qui maxime ob virtutes laudantur, nec facile eorum Odium Amore, aut beneficio vinci, (*vide Schol. Prop* 41. *p.* 3.) et eorum tantummodo praesentia delectari, qui animo ejus impotenti morem gerunt et ex stulto insanum faciunt. Abjectio, quamvis Superbiae sit contraria, est tamen abjectus superbo proximus. Nam, quandoquidem ejus Tristitia ex eo oritur, quod suam impotentiam ex aliorum potentia seu virtute judicat, levabitur ergo ejus Tristitia, hoc est, laetabitur, si ejus imaginatio in alienis vitiis contemplandis occupetur, unde illud proverbium natum: *solamen miseris socios habuisse*

buisse malorum et contra eo magis contristabitur, quo se magis infra reliquos esse crediderit; unde fit, ut nulli ad Invidiam sint proni, quam abjecti; et ut isti maxime hominum facta observare conentur ad carpendum magis, quam ad eadem corrigendum, et ut tandem solam Abjectionem laudent, eaque glorientur; sed ita, ut tamen abjecti videantur. Atque haec ex hoc affectu tam necessario sequuntur, quam ex natura trianguli, quod ejus tres anguli aequales sint duobus rectis; et jam dixi me hos et similes affectus malos vocare, quatenus ad solam humanam utilitatem attendo. Sed naturae leges communem naturae ordinem, cujus homo pars est, respiciunt; quod hic in transitu monere volui, ne quis putaret me hic hominum vitia et absurda facta narrare; non autem rerum naturam et proprietates demonstrare voluisse. Nam, ut in Praefatione Partis Tertiae [209] dixi, humanos affectus, eorumque proprietates perinde considero, ac reliqua naturalia. Et sane humani affectus, si non humanam, naturae saltem potentiam et artificium non minus indicant, quam multa alia, quae admiramur, quorumque contemplatione delectamur. Sed pergo de affectibus ea notare, quae hominibus utilitatem adferunt, vel quae iisdem damnum inferunt.

Propos. LVIII. *Gloria rationi non repugnat, sed ab ea oriri potest.*

Demonstr. Patet ex 30. Affect. Defin. et ex definitione Honesti, quam vide in Schol. 1. Prop. 37. hujus.

Schol. Vana, quae dicitur, Gloria est Acquiescentia in se ipso, quae sola vulgi opinione fovetur, eaque cessante, cessat ipsa acquiescentia, hoc est, (*per Schol. Prop.* 52. *hujus*) summum bonum, quod unusquisque amat; unde fit, ut, qui vulgi opinione gloriatur, quotidiana cura anxius nitatur, faciat,

ex-

experiatur, ut famam conservet. Est namque vulgus varius et inconstans, atque adeo, nisi conservetur fama, cito abolescit; imo quia omnes vulgi captare applausus cupiunt, facile unusquisque alterius famam reprimit, ex quo, quandoquidem de summo, quod aestimatur, bono certatur, ingens libido oritur se invicem quocunque modo opprimendi et qui tandem victor evadit, gloriatur magis, quod alteri obfuit, quam quod sibi profuit. Est igitur haec gloria, seu acquiescentia revera vana, quia nulla est.

Quae de Pudore notanda sunt, colliguntur facile ex iis, quae de Misericordia et Poenitentia diximus. Hoc tantum addo, quod ut Commiseratio, sic etiam Pudor, quamvis non sit virtus, bonus tamen est, quatenus indicat, homini, qui Pudore suffunditur, cupiditatem inesse honeste vivendi, sicut dolor, qui eatenus bonus dicitur, quatenus indicat, partem laesam nondum esse putrefactam; quare, quamvis homo, quem facti alicujus pudet, revera sit tristis, est tamen perfectior impudente, qui [210] nullam habet honeste vivendi cupiditatem.

Atque haec sunt, quae de affectibus Laetitiae et Tristitiae notare susceperam. Ad cupiditates quod attinet, hae sane bonae, aut malae sunt, quatenus ex bonis, aut malis affectibus oriuntur. Sed omnes revera, quatenus ex affectibus, qui passiones sunt, in nobis ingenerantur, coecae sunt, (*ut facile colligitur ex iis, quae in Schol. Prop.* 44. *hujus diximus*) nec ullius usus essent, si homines facile duci possent, ut ex solo rationis dictamine viverent, ut jam paucis ostendam.

PROPOS. LIX. *Ad omnes actiones, ad quas ex affectu, qui passio est, determinamur, possumus absque eo a ratione determinari.*

DE-

DEMONSTR. Ex ratione agere nihil aliud est, (*per Prop.* 3. *et Defin.* 2. *p.* 3.) quam ea agere, quae ex necessitate nostrae naturae, in se sola consideratae, sequuntur. At Tristitia eatenus mala est, quatenus hanc agendi potentiam minuit, vel coërcet; (*per Prop.* 41. *hujus*) ergo ex hoc affectu ad nullam actionem possumus determinari, quam non possemus agere si ratione duceremur. Praeterea Laetitia eatenus tantum mala est, quatenus impedit, quo minus homo ad agendum sit aptus; (*per Prop.* 41. *et* 43. *huius*) atque adeo eatenus etiam ad nullam actionem determinari possumus, quam non possemus agere, si ratione duceremur. Denique quatenus Laetitia bona est, eatenus cum ratione convenit, (consistit enim in eo, quod hominis agendi potentia augetur, vel juvatur) nec passio est, nisi quatenus hominis agendi potentia non eo usque augetur, ut se, suasque actiones adaequate concipiat (*per Prop.* 3. *p.* 3. *cum ejus Schol.*). Quare si homo Laetitia affectus ad tantam perfectionem duceretur, ut se, suasque actiones adaequate conciperet, ad easdem actiones, ad quas jam ex affectibus, qui passiones sunt, determinatur, aptus, imo aptior esset. At omnes affectus ad Laetitiam, Tristitiam vel Cupiditatem referuntur, (*vide explicationem quartae Aff Defin.*) et Cupiditas (*per* 1. [211] *Affect. Defin.*) nihil aliud est, quam ipse agendi conatus; ergo ad omnes actiones, ad quas ex affectu, qui passio est, determinamur, possumus absque eo sola ratione duci. *Q. E. D.*

Aliter. Actio quaecunque eatenus dicitur mala, quatenus ex eo oritur, quod Odio, aut aliquo malo affectu affecti sumus (*vide Coroll* 1. *Prop.* 45. *hujus*). At nulla actio, in se sola considerata, bona, aut mala est (*ut in Praefatione hujus ostendimus*); sed una, eademque actio jam bona, jam mala est; ergo ad eandem actionem, quae jam mala est, sive quae ex aliquo malo affectu oritur, ratione duci possumus (*per Prop.* 19. *hujus*). *Q. E. D.*

SCHOL.

Schol. Explicantur haec clarius exemplo. Nempe verberandi actio, quatenus physice consideratur et ad hoc tantum attendimus, quod homo brachium tollit, manum claudit, totumque brachium vi deorsum movet, virtus est, quae ex Corporis humani fabrica concipitur. Si itaque homo, Ira vel Odio commotus, determinatur ad claudendam manum, vel brachium movendum, id, ut in Parte secunda ostendimus, fit, quia una eademque actio potest jungi quibuscunque rerum imaginibus; atque adeo tam ex iis imaginibus rerum, quas confuse, quam quas clare et distincte concipimus, ad unam eandemque actionem determinari possumus. Apparet itaque, quod omnis Cupiditas, quae ex affectu, qui passio est, oritur, nullius esset usus, si homines ratione duci possent. Videamus jam, cur Cupiditas, quae ex affectu, qui passio est, oritur, caeca a nobis appelletur.

Propos. LX. *Cupiditas, quae oritur ex Laetitia vel Tristitia, quae ad unam, vel ad aliquot, non autem ad omnes Corporis partes refertur, rationem utilitatis totius hominis non habet.*

Demonstr. Ponatur ex. gr. Corporis pars A, vi alicujus causae externae ita corroborari, ut re- [212] liquis praevaleat, *per Prop. 6. hujus*) haec pars vires suas amittere propterea non conabitur, ut reliquae Corporis partes suo fungantur officio. Deberet enim vim seu potentiam habere vires suas amittendi, quod (*per Prop. 6. p. 3.*) est absurdum. Conabitur itaque illa pars et consequenter (*per Prop. 7. et 12. p. 3.*) Mens etiam illum statum conservare; adeoque Cupiditas, quae ex tali affectu Laetitiae oritur, rationem totius non habet. Quod si contra supponatur pars A. coërceri, ut reliquae praevaleant, eodem modo demonstratur, quod nec Cupiditas, quae ex Tristitia oritur, rationem totius habeat. *Q. E. D.*

Schol.

SCHOL. Cum itaque Laetitia plerumque (*per Schol. Prop 44. huius*) ad unam Corporis partem referatur, cupimus ergo plerumque nostrum Esse conservare, nulla habita ratione integrae nostrae valetudinis: ad quod accedit, quod Cupiditates, quibus maxime tenemur, (*per Coroll. Prop. 9. huius*) temporis tantum praesentis, non autem futuri habent rationem.

PROPOS. LXI. *Cupiditas, quae ex ratione oritur, excessum habere nequit.*

DEMONSTR. Cupiditas, (*per 1. Affect. Defin.*) absolute considerata, est ipsa hominis essentia, quatenus quocunque modo determinata concipitur ad aliquid agendum; adeoque Cupiditas, quae ex ratione oritur, hoc est, (*per Prop. 3 p. 3.*) quae in nobis ingeneratur, quatenus agimus, est ipsa hominis essentia seu natura, quatenus determinata concipitur ad agendum ea, quae per solam hominis essentiam adaequate concipiuntur (*per Defin. 2. p. 3.*). Si itaque haec Cupiditas excessum habere posset, posset ergo humana natura, in se sola considerata, se ipsam excedere, sive plus posset, quam potest, quod manifesta est contradictio; ac proinde haec Cupiditas excessum habere nequit. *Q. E. D.*

PROPOS. LXII. *Quatenus Mens ex rationis di-* [213] *ctamine res concipit, aeque afficitur, sive idea sit rei futurae vel praeteritae, sive praesentis.*

DEMONSTR. Quicquid Mens ducente ratione concipit, id omne sub eadem aeternitatis seu necessitatis specie concipit (*per Coroll. 2. Prop. 44. p. 2.*) eademque certitudine afficitur (*per Prop. 43. et ejus Schol.*). Quare, sive idea sit rei futurae, vel praeteritae, sive praesentis, Mens eadem necessitate rem concipit, eademque certitudine afficitur et, sive idea sit rei futurae, vel praeteritae, sive praesentis, erit

nihi-

nihilominus aeque vera, (*per Prop.* 41. *p.* 2.) hoc est, (*per Defin* 4 *p.* 2.) habebit nihilominus semper easdem ideae adaequatae proprietates; atque adeo quatenus Mens ex rationis dictamine res concipit, eodem modo afficitur, sive idea sit rei futurae, vel praeteritae, sive praesentis. *Q. E. D.*

Schol. Si nos de rerum duratione adaequatam cognitionem habere, earumque existendi tempora ratione determinare possemus; eodem affectu res futuras ac praesentes contemplaremur et bonum, quod Mens ut futurum conciperet, perinde, ac praesens, appeteret et consequenter bonum praesens minus pro majori bono futuro necessario negligeret et quod in praesenti bonum esset, sed causa futuri alicujus mali, minime appeteret, ut mox demonstrabimus. Sed nos de duratione rerum (*per Prop.* 31. *p.* 2.) non nisi admodum inadaequatam cognitionem habere possumus et rerum existendi tempora (*per Schol. Prop.* 44. *p.* 2.) sola imaginatione determinamus, quae non aeque afficitur imagine rei praesentis ac futurae; unde fit, ut vera boni et mali cognitio, quam habemus, non nisi abstracta sive universalis sit, et judicium, quod de rerum ordine et causarum nexu facimus, ut determinare possimus, quid nobis in praesenti bonum, aut malum sit, sit potius imaginarium, quam reale; atque adeo mirum non est, si Cupiditas, quae ex boni et mali cognitione, quatenus haec futurum prospicit, oritur, facilius rerum Cupiditate, [214] quae in praesentia suaves sunt, coërceri potest, de quo vide Propositionem 18. hujus Partis.

Propos. LXIII. *Qui Metu ducitur et bonum, ut malum vitet, agit, is ratione non ducitur.*

Demonstr. Omnes affectus, qui ad Mentem, quatenus agit, hoc est, (*per Prop.* 3. *p.* 3.) qui ad rationem referuntur, nulli alii sunt, quam affectus Laetitiae et Cupiditatis (*per Prop.* 59. *p.* 3.); atque adeo

adeo (*per* 13. *Affect. Defin.*) qui Metu ducitur et bonum timore mali agit, is ratione non ducitur. *Q. E. D.*

SCHOL. Superstitiosi, qui vitia exprobrare magis, quam virtutes docere norunt; et qui homines non ratione ducere, sed Metu ita continere student, ut malum potius fugiant, quam virtutes ament, nil aliud intendunt, quam ut reliqui aeque, ac ipsi, fiant miseri et ideo non mirum, si plerumque molesti et odiosi sint hominibus.

COROLL. Cupiditate, quae ex ratione oritur, bonum directe sequimur et malum indirecte fugimus.

DEMONSTR. Nam Cupiditas, quae ex ratione oritur, ex solo Laetitiae affectu, quae passio non est, oriri potest, (*per Prop.* 59. *p.* 3.) hoc est, ex Laetitia, quae excessum habere nequit (*per Prop.* 61. *huius*); non autem ex Tristitia, ac proinde haec Cupiditas (*per Prop.* 8. *huius*) ex cognitione boni, non autem mali oritur; atque adeo ex ductu rationis bonum directe appetimus et eatenus tantum malum fugimus. *Q. E. D.*

SCHOL. Explicatur hoc Corollarium exemplo aegri et sani. Comedit aeger id, quod aversatur, timore mortis; sanus autem cibo gaudet et vita sic me-
[215] lius fruitur, quam si mortem timeret, eamque directe vitare cuperet. Sic judex, qui non Odio aut Ira etc. sed solo Amore salutis publicae reum mortis damnat, sola ratione ducitur.

PROPOS. LXIV. *Cognitio mali cognitio est inadaequata.*

DEMONSTR. Cognitio mali (*per Prop.* 8. *huius*) est ipsa Tristitia, quatenus ejusdem sumus conscii. Tristitia autem est transitio ad minorem perfectionem, (*per* 3. *Affect. Defin.*) quae propterea per ipsam hominis essentiam intelligi nequit; *per Prop.* 6. *et* 7. *p.* 3) ac proinde (*per Defin.* 2. *p.* 3.) passio est, quae (*per Prop.* 3. *p.* 3.) ab ideis inadaequatis pendet et

et consequenter (*per Prop.* 29. *p.* 2.) ejus cognitio, nempe mali cognitio, est inadaequata. *Q. E. D.*

Coroll. Hinc sequitur, quod si Mens humana non, nisi adaequatas, haberet ideas nullam mali formaret notionem.

Propos. LXV. *De duobus bonis maius et de duobus malis minus ex rationis ductu sequemur.*

Demonstr. Bonum, quod impedit, quo minus majore bono fruamur, est revera malum; malum enim et bonum (*ut in Praefat. huius ostendimus*) de rebus dicitur, quatenus easdem ad invicem comparamus et (*per eandem rationem*) malum minus revera bonum est, quare (*per Coroll. Prop. praec.*) ex rationis ductu bonum tantum majus et malum minus appetemus, seu sequemur. *Q. E. D.*

Coroll. Malum minus pro majore bono ex rationis ductu sequemur et bonum minus, quod causa est majoris mali, negligemus. Nam malum, quod hic dicitur minus, revera bonum est et bonum contra malum, quare (*per Coroll. Prop. praec.*) [210] illud appetemus et hoc negligemus. *Q. E. D.*

Propos. LXVI. *Bonum majus futurum prae minore praesenti et malum praesens minus, quod causa est futuri alicujus mali, ex rationis ductu appetemus.*

Demonstr. Si Mens rei futurae adaequatam posset habere cognitionem, eodem affectu erga rem futuram, ac erga praesentem afficeretur; (*per Prop.* 62. *hujus*) quare quatenus ad ipsam rationem attendimus, ut in hac Propositione nos facere supponimus, res eadem est, sive majus bonum, vel malum futurum, sive praesens supponatur; ac proinde (*per Prop.* 65. *hujus*) bonum futurum majus prae minore praesenti etc. appetemus. *Q. E. D.*

Co-

Coroll. Malum praesens minus, quod est causa majoris futuri boni, ex rationis ductu appetemus et bonum praesens minus, quod causa est majoris futuri mali, negligemus. Hoc Coroll. se habet ad praeced. Prop. ut Coroll. Prop. 65. ad ipsam Prop. 65.

Schol. Si igitur haec cum iis conferantur, quae in hac parte usque ad Propositionem 18. de affectuum viribus ostendimus, facile videbimus, quid homo, qui solo affectu, seu opinione, homini, qui ratione ducitur, intersit. Ille enim, velit nolit, ea, quae maxime ignorat, agit; hic autem nemini, nisi sibi, morem gerit et ea tantum agit, quae in vita prima esse novit, quaeque propterea maxime cupit et ideo illum servum, hunc autem liberum voco, de cujus ingenio et vivendi ratione pauca adhuc notare libet.

Propos. LXVII. *Homo liber de nulla re minus, quam de morte cogitat et ejus sapientia non mortis, sed vitae meditatio est.* [217]

Demonstr. Homo liber, hoc est, qui ex solo rationis dictamine vivit, mortis Metu non ducitur; (*per Prop* 63. *hujus*) sed bonum directe cupit, (*per Coroll. ejusdem Prop*) hoc est, (*per Prop.* 24. *hujus*) agere, vivere, suum Esse conservare ex fundamento proprium utile quaerendi; atque adeo nihil minus, quam de morte cogitat, sed ejus sapientia vitae est meditatio. *Q. E. D.*

Propos. LXVIII *Si homines liberi nascerentur, nullum boni et mali formarent conceptum, quamdiu liberi essent.*

Demonstr. Illum liberum esse dixi, qui sola ducitur ratione; qui itaque liber nascitur et liber manet, non nisi adaequatas ideas habet, ac proinde mali conceptum habet nullum, (*per Coroll. Prop.* 64.

64. *hujus*) et conſequenter (nam bonum et malum correlata ſunt) neque boni. *Q. E. D.*

Schol. Hujus Propoſitionis hypotheſin falſam eſſe, nec poſſe concipi, niſi quatenus ad ſolam naturam humanam, ſeu potius ad Deum attendimus, non quatenus infinitus, ſed quatenus tantummodo cauſa eſt, cur homo exiſtat, patet ex 4 Propoſitione hujus Partis. Atque hoc et alia, quae jam demonſtravimus, videntur a Moſe ſignificari in illa primi hominis hiſtoria. In ea enim nulla alia Dei potentia concipitur, quam illa, qua hominem creavit, hoc eſt, potentia, qua hominis ſolummodo utilitati conſuluit, atque eatenus narratur, quod Deus homini libero prohibuerit, ne de arbore cognitionis boni et mali comederet et quod, ſimulac de ea comederet, ſtatim mortem metueret potius, quam vivere cuperet. Deinde, quod inventa ab homine uxore, quae cum ſua natura prorſus conveniebat, co- [218]
gnovit nihil poſſe in natura dari, quod ipſi poſſet illa eſſe utilius; ſed quod, poſtquam bruta ſibi ſimilia eſſe credidit, ſtatim eorum affectus imitari inceperit, (*vide Prop.* 27. *p.* 3.) et libertatem ſuam amittere, quam Patriarchae poſtea recuperaverunt, ducti Spiritu Chriſti, hoc eſt, Dei idea, a qua ſola pendet, ut homo liber ſit et ut bonum, quod ſibi cupit, reliquis hominibus cupiat, ut ſupra (*per Prop.* 37. *huius*) demonſtravimus.

Propos. LXIX. *Hominis liberi virtus aeque magna cernitur in declinandis, quam in ſuperandis periculis.*

Demonstr. Affectus coërceri, nec tolli poteſt, niſi affectu contrario et fortiore affectu coërcendo (*per Prop.* 9. *huius*). At caeca Audacia et Metus affectus ſunt, qui aeque magni poſſunt concipi (*per Prop.* 5. *et* 3. *huius*). Ergo aeque magna animi virtus, ſeu fortitudo (*huius Definitionem vide in Schol. Prop.* 59. *p.* 3.) requiritur ad Audaciam, quam ad Metum coër-

coërcendum, hoc est, (*per Defin.* 40 *et* 41. *Affect.*) homo liber eadem animi virtute pericula declinat, qua eadem superare tentat. *Q. E. D.*

COROLL. Homini igitur libero aeque magnae Animositati fuga in tempore, ac pugna ducitur: sive homo liber eadem Animositate, seu animi praesentia, qua certamen, fugam eligit.

SCHOL. Quid Animositas sit, vel quid per ipsam intelligam, in Scholio Prop. 59 p 3. explicui. Per periculum autem id omne intelligo, quod potest esse causa alicujus mali, nempe Tristitiae, Odii, Discordiae etc.

PROPOS. LXX. *Homo liber, qui inter ignaros vivit, eorum, quantum potest, beneficia declinare studet.*

DEMONSTR. Unusquisque ex suo ingenio ju-
[219] dicat, quid bonum sit (*vide Schol. Prop* 39. *p.* 3.) ignarus igitur, qui in aliquem beneficium contulit, id ex suo ingenio aestimabit et si minoris ab eo, cui datum est, aestimari videt, contristabitur (*per Prop.* 42. *p.* 3). At homo liber reliquos homines amicitia sibi jungere, (*per Prop.* 37. *huius*) nec paria hominibus beneficia ex eorum affectu referre; sed se et reliquos libero rationis judicio ducere et ea tantum agere studet, quae ipse prima esse novit: ergo homo liber, ne ignaris odio sit et ne eorum appetitui; sed soli rationi obsequatur, eorum beneficia, quantum potest, declinare conabitur. *Q. E. D.*

SCHOL. Dico *quantum potest.* Nam quamvis homines ignari sint, sunt tamen homines, qui in necessitatibus humanum auxilium, quo nullum praestabilius est, afferre queunt; atque adeo saepe fit, ut necesse sit ab iisdem beneficium accipere et consequenter iisdem contra ex eorum ingenio congratulari; ad quod accedit, quod etiam in declinandis beneficiis cautio esse debet, ne videamur eosdem contemne-

temnere, vel prae Avaritia remunerationem timere, atque ita, dum eorum Odium fugimus, eo ipso in eorum offensionem incurramus. Quare in declinandis beneficiis ratio utilis et honesti habenda est.

Propos. LXXI. *Soli homines liberi erga se invicem gratissimi sunt.*

Demonstr. Soli homines liberi sibi invicem utilissimi sunt et maxima amicitiae necessitudine invicem junguntur, (*per Prop.* 35. *hujus et* 1. *eius Coroll.*) parique amoris studio sibi invicem benefacere conantur; (*per Prop.* 37. *huius*) adeoque (*per* 34. *Affect. Defin.*) soli homines liberi erga se invicem gratissimi sunt. *Q. E. D.*

Schol. Gratia, quam homines, qui caeca Cupiditate ducuntur, invicem habent, mercatura, seu aucupium potius, quam gratia plerumque est. [220] Porro ingratitudo affectus non est. Est tamen ingratitudo turpis, quia plerumque hominem nimio Odio, Ira, vel Superbia vel Avaritia etc. affectum esse indicat. Nam qui prae stultitia dona compensare nescit, ingratus non est, et multo minus ille, qui donis non movetur meretricis, ut ipsius libidini inserviat, nec furis, ut ipsius furta celet, vel alterius similis. Nam hic contra animum habere constantem ostendit, qui scilicet se nullis donis ad suam, vel communem perniciem patitur corrumpi.

Propos. LXXII. *Homo liber nunquam dolo malo, sed semper cum fide agit.*

Demonstr. Si liber homo quicquam dolo malo, quatenus liber est, ageret, id ex dictamine rationis ageret: (nam eatenus tantum liber a nobis appellatur) atque adeo dolo malo agere virtus esset, (*per Prop.* 24. *hujus*) et consequenter (*per eandem Prop.*) unicuique ad suum Esse conservandum consultius esset, dolo malo agere, hoc est, (*ut per se notum*) hominibus consultius esset verbis solum-

modo convenire, re autem invicem esse contrarios, quod (*per Coroll. Prop.* 31. *hujus*) est absurdum. Ergo homo liber etc. *Q. E. D.*

SCHOL. Si jam quaeratur, quid si homo se perfidia a praesenti mortis periculo posset liberare, an non ratio suum Esse conservandi omnino suadet, ut perfidus sit? Respondebitur eodem modo, quod si ratio id suadeat, suadet ergo id omnibus hominibus, atque adeo ratio omnino suadet hominibus, ne, nisi dolo malo, paciscantur, vires conjungere et jura habere communia, hoc est, ne revera jura habeant communia, quod est absurdum.

PROPOS. LXXIII. *Homo, qui ratione ducitur, magis in civitate, ubi ex communi decreto vivit, quam in solitudine, ubi sibi soli obtemperat, liber est.*

DEMONSTR. Homo, qui ratione ducitur, non [221] ducitur Metu ad obtemperandum; (*per Prop.* 63. *hujus*) sed quatenus suum Esse ex rationis dictamine conservare conatur, hoc est, (*per Schol. Prop.* 66. *huius*) quatenus libere vivere conatur, communis vitae et utilitatis rationem tenere, (*per Prop.* 37. *hujus*) et consequenter (*ut in Schol.* 2. *Prop.* 37. *hujus ostendimus*) ex communi civitatis decreto vivere cupit. Cupit ergo homo, qui ratione ducitur, ut liberius vivat, communia civitatis jura tenere. *Q. E. D.*

SCHOL. Haec et similia, quae de vera hominis libertate ostendimus, ad Fortitudinem, hoc est (*per Schol. Prop.* 59. *p.* 3.) ad Animositatem et Generositatem referuntur. Nec operae pretium duco, omnes Fortitudinis proprietates hic separatim demonstrare et multo minus, quod vir fortis neminem odio habeat, nemini irascatur, invideat, indignetur, neminem despiciat, minimeque superbiat. Nam haec et omnia, quae ad veram vitam et Religionem spectant, facile

facile ex Propoſitione 37. et 46. hujus Partis convincuntur; nempe quod Odium Amore contra vincendum ſit et quod unusquiſque, qui ratione ducitur, bonum, quod ſibi appetit, reliquis etiam ut ſit, cupiat. Ad quod accedit id, quod in Scholio Propoſitionis 50. hujus Partis et aliis in locis notavimus, quod ſcilicet vir fortis hoc apprime conſideret, nempe quod omnia ex neceſſitate divinae naturae ſequantur, ac proinde quicquid moleſtum et malum eſſe cogitat et quicquid praeterea impium, horrendum, injuſtum et turpe videtur, ex eo oritur, quod res ipſas perturbate, mutilate et confuſe concipit; et hac de cauſa apprime conatur res, ut in ſe ſunt, concipere et verae cognitionis impedimenta amovere, ut ſunt Odium, Ira, Invidia, Irriſio, Superbia et reliqua hujusmodi, quae in praecedentibus notavimus; atque adeo, quantum poteſt, conatur, uti diximus, bene agere et laetari. Quouſque autem humana virtus ad haec conſequenda ſe extendat et quid poſſit, in ſequenti Parte demonſtrabo.

Appendix. *Quae in hac parte de recta vivendi ratione tradidi, non ſunt ita diſpoſita, ut uno aſpectu videri poſſint, ſed diſperſe a me demonſtrata ſunt, prout ſcilicet unum ex alio facilius deducere potuerim. Eadem igitur hic recolligere et ad ſumma capita redigere propoſui.* [222]

Cap. I. Omnes noſtri conatus, ſeu Cupiditates ex neceſſitate noſtrae naturae ita ſequuntur, ut vel per ipſam ſolam, tanquam per proximam ſuam cauſam, poſſint intelligi, vel quatenus naturae ſumus pars, quae per ſe abſque aliis individuis non poteſt adaequate concipi.

Cap. II. Cupiditates, quae ex noſtra natura ita ſequuntur, ut per ipſam ſolam poſſint intelligi, ſunt illae, quae ad Mentem referuntur, quatenus haec ideis adaequatis conſtare concipitur; reliquae vero Cupiditates ad Mentem non referuntur, niſi

 qua-

quatenus res inadaequate concipit et quarum vis et incrementum non humana, ſed rerum, quae extra nos ſunt, potentia definiri debet; et ideo illae recte actiones, hae autem paſſiones vocantur; illae namque noſtram potentiam ſemper indicant et hae contra noſtram impotentiam et mutilatam cognitionem.

CAP. III. Noſtrae actiones, hoc eſt, Cupiditates illae, quae hominis potentia, ſeu ratione definiuntur, ſemper bonae ſunt, reliquae autem tam bonae, quam malae poſſunt eſſe.

CAP. IV. In vita itaque apprime utile eſt, intelle-
[223] ctum, ſeu rationem, quantum poſſumus, perficere et in hoc uno ſumma hominis felicitas, ſeu beatitudo conſiſtit; quippe beatitudo nihil aliud eſt, quam ipſa animi acquieſcentia, quae ex Dei intuitiva cognitione oritur: at intellectum perficere nihil etiam aliud eſt, quam Deum Deique attributa et actiones, quae ex ipſius naturae neceſſitate conſequuntur, intelligere. Quare hominis, qui ratione ducitur, finis ultimus, hoc eſt, ſumma Cupiditas, qua reliquas omnes moderari ſtudet, eſt illa, qua fertur ad ſe, reſque omnes, quae ſub ipſius intelligentiam cadere poſſunt, adaequate concipiendum.

CAP. V. Nulla igitur vita rationalis eſt ſine intelligentia et res eatenus tantum bonae ſunt, quatenus hominem juvant, ut Mentis vita fruatur, quae intelligentia definitur. Quae autem contra impediunt, quo minus homo rationem perficere et rationali vita frui poſſit, eas ſolummodo malas eſſe dicimus.

CAP. VI. Sed quia omnia illa, quorum homo efficiens eſt cauſa, neceſſario bona ſunt; nihil ergo mali homini evenire poteſt, niſi a cauſis externis; nempe quatenus pars eſt totius naturae, cujus legibus humana natura obtemperare et cui infinitis modis pene ſeſe accommodare cogitur.

CAP.

Cap. VII. Nec fieri potest, ut homo non [224] sit naturae pars et communem ejus ordinem non sequatur; sed si inter talia individua versetur, quae cum ipsius hominis natura conveniunt, eo ipso hominis agendi potentia juvabitur et fovebitur. At si contra inter talia sit, quae cum ipsius natura minime conveniunt, vix absque magnâ ipsius mutatione iisdem sese accommodare poterit.

Cap. VIII. Quicquid in rerum natura datur, quod judicamus malum esse, sive posse impedire, quo minus existere et vita rationali frui queamus, id a nobis removere ea via, quae securior videtur, licet; et quicquid contra datur, quod judicamus bonum, sive utile esse ad nostrum Esse conservandum et vita rationali fruendum, id ad nostrum usum capere et eo quocunque modo uti nobis licet; et absolute id unicuique summo naturae jure facere licet, quod ad ipsius utilitatem conferre judicat.

Cap. IX. Nihil magis cum natura alicujus rei convenire potest, quam reliqua ejusdem speciei individua; adeoque (*per Caput* 7.) nihil homini ad suum Esse conservandum et vita rationali fruendum utilius datur, quam homo, qui ratione ducitur. Deinde quia inter res singulares nihil novimus, quod homine, qui ratione ducitur, sit praestantius, nulla ergo re magis potest unusquisque ostendere, quantum arte et ingenio valeat, quam in homini- [225] bus ita educandis, ut tandem ex proprio rationis imperio vivant.

Cap. X. Quatenus homines Invidia, aut aliquo Odii affectu in se invicem feruntur, eatenus invicem contrarii sunt et consequenter eo magis timendi, quo plus possunt, quam reliqua naturae individua.

Cap. XI. Animi tamen non armis, sed Amore et Generositate vincuntur.

Cap. XII. Hominibus apprime utile est, consuetudines jungere, seseque iis vinculis astringere,

quibus

quippe magis adulatione capiuntur, quam ſuperbi, qui primi eſſe volunt, nec ſunt.

Cap. XXII. Abjectioni falſa pietatis et religionis ſpecies ineſt. Et quamvis Abjectio Superbiae ſit contraria, eſt tamen abjectus ſuperbo proximus. Vide Schol. Prop. 57. p. 4.

Cap. XXIII. Confert praeterea concordiae Pudor in iis tantum, quae celari non poſſunt. Deinde, quia ipſe Pudor ſpecies eſt Triſtitiae, ad rationis uſum non ſpectat.

Cap. XXIV. Caeteri Triſtitiae erga homines affectus directe juſtitiae, aequitati, honeſtati, pietati et religioni opponuntur et, quamvis Indignatio aequitatis ſpeciem prae ſe ferre videatur, ibi tamen ſine lege vivitur, ubi unicuique de factis alterius judicium ferre, et ſuum vel alterius jus vindicare licet.

Cap. XXV. Modeſtia, hoc eſt, Cupiditas hominibus placendi, quae ex ratione determinatur, ad [229] Pietatem (ut in Schol. Prop. 37. p. 4. diximus) refertur. Sed, ſi ex affectu oriatur, Ambitio eſt, ſive Cupiditas, qua homines falſa Pietatis imagine plerumque diſcordias et ſeditiones concitant. Nam qui reliquos conſilio, aut re juvare cupit, ut ſimul ſummo fruantur bono, is apprime ſtudebit, eorum ſibi Amorem conciliare; non autem eos in admirationem traducere, ut diſciplina ex ipſo habeat vocabulum, nec ullas abſolute Invidiae cauſas dare. In communibus deinde colloquiis cavebit hominum vitia referre et de humana impotentia non niſi parce loqui curabit, at largiter de humana virtute, ſeu potentia et qua via poſſit perfici, ut ſic homines, non ex Metu, aut averſione, ſed ſolo Laetitiae affectu moti, ex rationis praeſcripto, quantum in ſe eſt, conentur vivere.

Cap. XXVI. Praeter homines nihil ſingulare in natura novimus, cujus Mente gaudere et quod nobis

bis

bis amicitia, aut aliquo consuetudinis genere jungere possumus; adeoque quicquid in rerum natura extra homines datur, id nostrae utilitatis ratio conservare non postulat, sed pro ejus vario usu conservare, destruere, vel quocunque modo ad nostrum usum adaptare nos docet.

CAP. XXVIII. Utilitas, quam ex rebus, quae extra nos sunt, capimus, est praeter experientiam et cognitionem, quam acquirimus ex eo, quod easdem observamus et ex his formis in alias mutamus, praecipua corporis conservatio; et hac ratione res [230] illae imprimis utiles sunt, quae Corpus ita alere et nutrire possunt, ut ejus omnes partes officio recte fungi queant. Nam quo Corpus aptius est, ut pluribus modis possit affici et corpora externa pluribus modis afficere, eo Mens ad cogitandum est aptior (vide Prop. 38. et 39. p. 4.). At hujus notae perpauca in natura esse videntur, quare ad Corpus, ut requiritur, nutriendum necesse est multis naturae diversae alimentis uti. Quippe humanum Corpus ex plurimis diversae naturae partibus componitur, quae continuo alimento indigent et vario, ut totum Corpus ad omnia, quae ex ipsius natura sequi possunt, aeque aptum sit et consequenter ut Mens etiam aeque apta sit ad plura concipiendum.

CAP. XXVIII. Ad haec autem comparandum vix uniuscujusque vires sufficerent, nisi homines operas mutuas traderent. Verum omnium rerum compendium pecunia attulit, unde factum, ut ejus imago Mentem vulgi maxime occupare soleat; quia vix ullam Laetitiae speciem imaginari possunt, nisi concomitante nummorum idea, tanquam causa.

CAP. XXIX. Sed hoc vitium eorum tantum est, qui non ex indigentia, nec propter necessitates nummos quaerunt, sed quia lucri artes didicerunt, quibus se magnifice efferunt. Caeterum corpus ex consuetudine pascunt; sed parce, quia tantum de suis

bonis

[231] bonis se perdere credunt, quantum sui Corporis conservationi impendunt. At qui verum nummorum usum norunt et divitiarum modum ex sola indigentia moderantur, paucis contenti vivunt.

CAP. XXX. Cum igitur res illae sint bonae, quae Corporis partes juvant, ut suo officio fungantur et Laetitia in eo consistat, quod hominis potentia, quatenus Mente et Corpore constat, juvatur vel augetur; sunt ergo illa omnia, quae Laetitiam afferunt, bona. Attamen, quoniam contra non eum in finem res agunt, ut nos Laetitia afficiant, nec earum agendi potentia ex nostra utilitate temperatur et denique, quoniam Laetitia plerumque ad unam Corporis partem potissimum refertur; habent ergo plerumque Laetitiae affectus (nisi ratio et vigilantia adsit) et consequenter Cupiditates etiam, quae ex iisdem generantur, excessum; ad quod accedit, quod ex affectu id primum habeamus, quod in praesenti suave est, nec futura aequali animi affectu aestimare possumus. Vide Schol. Prop. 44. et Schol. Prop. 60. p. 3.

CAP. XXXI. At superstitio id contra videtur statuere bonum esse, quod Tristitiam et id contra malum, quod Laetitiam affert. Sed, ut jam diximus, (vide Schol. Prop. 45. p. 4.) nemo, nisi invidus, mea impotentia et incommodo delectatur. Nam quo majori Laetitia afficimur, eo ad majorem perfectionem transimus, et consequenter eo magis de natura divina participamus; nec Laetitia unquam mala [232] esse potest, quam nostrae utilitatis vera ratio moderatur. At qui contra Metu ducitur et bonum, ut malum vitet, agit, is ratione ducitur.

CAP. XXXII. Sed humana potentia admodum limitata est et a potentia causarum externarum infinite superatur; atque adeo potestatem absolutam non habemus, res, quae extra nos sunt, ad nostrum usum aptandi. Attamen ea, quae nobis eveniunt contra

id,

id, quod noſtrae utilitatis ratio poſtulat, aeque animo feremus, ſi conſcii ſimus nos functos noſtro officio fuiſſe et potentiam, quam habemus, non potuiſſe ſe eo uſque extendere, ut eadem vitare poſſemus, nosque partem totius naturae eſſe, cujus ordinem ſequimur. Quod ſi clare et diſtincte intelligamus, pars illa noſtri, quae intelligentia definitur, hoc eſt, pars melior noſtri in eo plane acquieſcet et in ea acquieſcentia perſeverare conabitur. Nam, quatenus intelligimus, nihil appetere, niſi id, quod neceſſarium eſt, nec abſolute, niſi in veris acquieſcere poſſumus; adeoque quatenus haec recte intelligimus, eatenus conatus melioris partis noſtri cum ordine totius naturae convenit.

ETHI-

ETHICES

PARS QVINTA, DE POTENTIA INTELLECTVS, SEV DE LIBERTATE HVMANA.

PRAEFATIO.

Transeo tandem ad alteram Ethices partem, quae [233] eſt de modo, ſive via, quae ad Libertatem ducit. In hac ergo de potentia rationis agam, oſtendens, quid ipſa ratio in affectus poſſit, et deinde, quid Mentis Libertas ſeu beatitudo ſit, ex quibus videbimus, quantum ſapiens potior ſit ignaro. Quomodo autem et qua via debeat intellectus perfici et qua deinde arte Corpus ſit curandum, ut poſſit ſuo officio recte fungi, huc non pertinet; hoc enim ad Medicinam, illud autem ad Logicam ſpectat. Hic igitur, ut dixi, de ſola Mentis ſeu rationis potentia agam; et ante omnia, quantum et quale imperium in affectus habeat, ad eoſdem coërcendum et moderandum, oſtendam. Nam nos in ipſos imperium abſolutum non habere, jam ſupra demonſtravimus. Stoici tamen putarunt, eoſdem a noſtra voluntate abſolute pendere, nosque iis abſolute imperare poſſe. Attamen ab experientia reclamante, non vero ex ſuis principiis coacti ſunt fateri, uſum et ſtudium non parvum requiri ad eoſdem coërcendum et moderandum; quod quidam exemplo duorum canum (ſi recte memini) unius ſcili-

cet

cet domestici, alterius venatici, conatus est ostendere; nempe quia usu efficere tandem potuit, ut domesticus venari, venaticus contra a leporibus sectandis abstinere assuesceret. Huic opinioni non parum favet Cartesius. Nam statuit Animam seu Mentem unitam praecipue esse cuidam parti cerebri, glandulae scilicet pineali dictae, cuius ope Mens motus omnes, qui in corpore excitantur et obiecta externa sentit, quamque Mens eo solo, quod vult, varie movere potest. Hanc glandulam in medio cerebri ita suspensam esse statuit, ut minimo spirituum animalium motu possit moveri. Deinde statuit, quod haec glans tot variis modis in medio cerebro suspendatur, quot variis modis spiritus animales in eandem impingunt et quod praeterea tot varia vestigia in eadem imprimantur, quot varia obiecta externa ipsos spiritus animales versus eandem propellunt, unde fit, ut si glans postea ab Animae voluntate, illam diversimode movente, hoc aut illo modo suspendatur, quo semel fuit suspensa a spiritibus, hoc aut illo modo agitatis, tum ipsa glans ipsos spiritus animales eodem modo propellet et determinabit, ac antea a simili glandulae suspensione repulsi fuerant. Praeterea statuit, unamquamque Mentis voluntatem natura esse unitam certo cuidam glandis motui. Ex. gr. Si quis voluntatem habet obiectum remotum intuendi, haec voluntas efficiet, ut pupilla dilatetur; sed si de sola dilatanda pupilla cogitet, nihil proderit eius rei habere voluntatem, quia natura non iunxit motum glandis, qui inservit impellendis spiritibus versus nervum Opticum modo conveniente dilatandae, vel contrahendae pupillae cum voluntate eandem dilatandi, vel contrahendi; sed demum cum voluntate intuendi obiecta remota, vel proxima. Denique statuit, quod, etsi unusquisque motus huius glandulae videatur connexus esse per naturam singulis ex nostris cogitationibus ab initio nostrae vitae, aliis

[231] [232]

Propos. I. *Prout cogitationes, rerumque ideae ordinantur et concatenantur in Mente, ita corporis affectiones, seu rerum imagines ad amussim ordinantur et concatenantur in Corpore.*

Demonstr. Ordo et connexio idearum idem est, (*per Prop.* 7. *p.* 2.) ac ordo et connexio rerum et vice versa, ordo et connexio rerum idem est, (*per Coroll. Prop.* 6. *et* 7. *p.* 2.) ac ordo et connexio idearum. Quare sicuti ordo et connexio idearum in Mente fit secundum ordinem et concatenationem affectionum Corporis, (*per Prop.* 18. *p.* 2.) sic vice versa (*per Prop.* 2. *p.* 3.) ordo et connexio affectionum Corporis fit, prout cogitationes rerumque ideae ordinantur et concatenantur in Mente. *Q. E. D.*

Propos. II. *Si animi commotionem, seu affectum a causae externae cogitatione amoveamus et aliis jungamus cogitationibus, tum Amor, seu Odium erga causam externam, ut et animi fluctuationes, quae ex his affectibus oriuntur, destruentur.*

Demonstr. Id enim, quod formam Amoris, [238] vel Odii constituit, est Laetitia, vel Tristitia, concomitante idea causae externae; (*per Defin.* 6. *et* 7. *Affect.*) hac igitur sublata, Amoris, vel Odii forma simul tollitur; adeoque hi affectus et qui ex his oriuntur, destruuntur. *Q. E. D.*

Propos. III. *Affectus, qui passio est, desinit esse passio, simulatque ejus claram et distinctam formamus ideam.*

Demonstr. Affectus, qui passio est, idea est confusa (*per gener. Affect. Defin.*). Si itaque ipsius affectus claram et distinctam formemus ideam, haec idea ab ipso affectu, quatenus ad solam Mentem refertur, non nisi ratione distinguetur; (*per Prop.* 22. *p.* 2. *cum ejusdem Schol.*) adeoque (*per Prop.* 3. *p.* 3.) affectus desinet esse passio. *Q. E. D.*

Coroll. Affectus igitur eo magis in nostra potestate est et Mens ab eo minus patitur, quo nobis est notior.

Propos. IV. *Nulla est Corporis affectio, cujus aliquem clarum et distinctum non possumus formare conceptum.*

Demonstr. Quae omnibus communia sunt, non possunt concipi, nisi adaequate; (*per Prop.* 38. *p.* 2.) adeoque (*per Prop.* 12. *et Lemma* 2. *quod habetur post Schol. Prop.* 13. *p.* 2.) nulla est Corporis affectio, cujus aliquem clarum et distinctum non possumus formare conceptum. *Q. E. D.*

Coroll. Hinc sequitur, nullum esse affectum, cujus non possumus aliquem clarum et distinctum formare conceptum. Est namque affectus Corporis affectionis idea, (*per gen. Affect. Defin.*) quae [239] propterea (*per Prop. praec.*) aliquem clarum et distinctum involvere debet conceptum.

Schol. Quandoquidem nihil datur, ex quo aliquis effectus non sequatur, (*per Prop.* 36. *p.* 3.) et quicquid ex idea, quae in nobis est adaequata, sequitur, id omne clare et distincte intelligimus; (*per Prop.* 40. *p.* 2.) hinc sequitur, unumquemque potestatem habere, se suosque affectus, si non absolute, ex parte saltem clare et distincte intelligendi et consequenter efficiendi, ut ab iisdem minus patiatur. Huic igitur rei praecipue danda est opera, ut unumquemque affectum, quantum fieri potest, clare et distincte cognoscamus, ut sic Mens ex affectu ad illa cogitandum determinetur, quae clare et distincte percipit et in quibus plane acquiescit; atque adeo, ut ipse affectus a cogitatione causae externae separetur et veris jungatur cogitationibus; ex quo fiet, ut non tantum Amor, Odium etc. destruantur; (*per Prop.* 2. *hujus*) sed ut etiam appetitus, seu Cupiditates, quae ex tali affectu oriri solent, excessum habere nequeant

 (*per*

(*per Prop.* 62. *p.* 4.). Nam apprime notandum eſt, unum eundemque eſſe appetitum, per quem homo tam agere, quam pati dicitur. Ex gr. cum naturam humanam ita comparatam eſſe oſtendimus, ut unusquisque appetat, ut reliqui ex ipſius ingenio vivant; (*vide Schol. Prop.* 31. *p.* 3) qui quidem appetitus in homine, qui ratione non ducitur, paſſio eſt, quae Ambitio vocatur, nec multum a Superbia diſcrepat; et contra in homine, qui ex rationis dictamine vivit, actio, ſeu virtus eſt, quae Pietas appellatur (*vide Schol.* 1. *Prop.* 37 *p* 4. *et* 2. *Demonſtrat. ejusdem Prop.*) Et hoc modo omnes appetitus, ſeu Cupiditates eatenus tantum paſſiones ſunt, quatenus ex ideis inadaequatis oriuntur; atque eaedem virtuti acceuſentur, quando ab ideis adaequatis excitantur, vel generantur. Nam omnes Cupiditates, quibus ad aliquid agendum determinamur, tam oriri poſſunt ab adaequatis, quam ab inadaequatis ideis (*vide Prop.* 59. *p.* 4.). Atque hoc (ut eo, unde digreſſus ſum, revertar) affectuum remedio, quod ſcilicet in eorum vera cognitione conſiſtit, nullum praeſtantius aliud, quod a noſtra poteſtate pendeat, excogitari
[240] poteſt, quandoquidem nulla alia Mentis potentia datur, quam cogitandi et adaequatas ideas formandi, ut ſupra (*per Prop.* 3. *p.* 3.) oſtendimus.

PROPOS. V. *Affectus erga rem, quam ſimpliciter et non ut neceſſariam, neque ut poſſibilem, neque ut contingentem imaginamur, caeteris paribus, omnium eſt maximus.*

DEMONSTR. Affectus erga rem, quam liberam eſſe imaginamur, major eſt, quam erga neceſſariam, (*per Prop.* 49. *p.* 3.) et conſequenter adhuc major, quam erga illam, quam ut poſſibilem, vel contingentem imaginamur (*per Prop.* 11. *p.* 4). At rem aliquam ut liberam imaginari nihil aliud eſſe poteſt, quam quod rem ſimpliciter imaginamur, dum cauſas, a qui-

a quibus ipſa ad agendum determinata fuit, ignoramus; (*per illa, quae in Schol. Prop* 35. *p.* 2. *oſtendimus*) ergo affectus erga rem, quam ſimpliciter imaginamur, caeteris paribus, major eſt, quam erga necellariam, poſſibilem, vel contingentem, et conſequenter maximus. *Q. E. D.*

Propos. VI. *Quatenus Mens res omnes, ut neceſſarias intelligit, eatenus majorem in affectus potentiam habet, ſeu minus ab iisdem patitur.*

Demonstr. Mens res omnes neceſſarias eſſe intelligit, (*per Prop.* 29. *p.* 1.) et infinito cauſarum nexu determinari ad exiſtendum et operandum; (*per Prop.* 28. *p.* 1.) adeoque (*per Prop. praec.*) eatenus efficit, ut ab affectibus, qui ex iis oriuntur, minus patiatur et (*per Prop.* 48. *p.* 3.) minus erga ipſas afficiatur. *Q. E. D.*

Schol. Quo haec cognitio, quod ſcilicet res neceſſariae ſint, magis circa res ſingulares, quas diſtinctius et magis vivide imaginamur, verſatur, [241] eo haec Mentis in affectus potentia major eſt, quod ipſa etiam experientia teſtatur. Videmus enim Triſtitiam boni alicujus, quod periit, mitigari, ſimulac homo, qui id perdidit, conſiderat bonum illud ſervari nulla ratione potuiſſe. Sic etiam videmus, quod nemo miſeretur infantis, propterea quod neſcit loqui, ambulare, ratiocinari et quod denique tot annos quaſi ſui inſcius vivat. At ſi plerique adulti et unus aut alter infans naſcerentur, tum unumquemque miſereret infantum; quia tum ipſam infantiam, non ut rem naturalem et neceſſariam, ſed ut naturae vitium, ſeu peccatum conſideraret; et ad hunc modum plura alia notare poſſemus.

Propos. VII. *Affectus, qui ex ratione oriuntur, vel excitantur, ſi ratio temporis habeatur, potentiores ſunt iis, qui ad res ſingulares referuntur, quas ut abſentes contemplamur.*

Demonstr. Rem aliquam absentem non contemplamur ex affectu, quo eandem imaginamur; sed ex eo, quod Corpus alio afficitur affectu, qui ejusdem rei existentiam secludit (*per Prop.* 17. *p.* 2.). Quare affectus, qui ad rem, quam ut absentem contemplamur, refertur, ejus naturae non est, ut reliquas hominis actiones et potentiam superet; (*de quibus vide Prop.* 6. *p.* 4.) sed contra ejus naturae est, ut ab iis affectionibus, quae existentiam externae ejus causae secludunt, coërceri aliquo modo possit (*per Prop.* 9. *p.* 4.). At affectus, qui ex ratione oritur, refertur necessario ad communes rerum proprietates, (*vide rationis Defin. in* 2 *Schol. Prop.* 40. *p.* 2) quas semper ut praesentes contemplamur, (nam nihil dari potest, quod earum praesentem existentiam secludat) et quas semper eodem modo imaginamur (*per Prop.* 38. *p.* 2.). Quare talis affectus idem semper manet; et consequenter (*per Ax.* 1. *hujus*) affectus, qui eidem sunt contrarii, quique a suis causis externis non foventur, eidem magis magisque sese accommodare debebunt, donec non amplius sint contrarii et eate-
[242] nus affectus, qui ex ratione oritur, est potentior. *Q. E. D.*

Propositio VIII. *Quo affectus aliquis a pluribus causis simul concurrentibus excitatur, eo major est.*

Demonstr. Plures causae simul plus possunt, quam si pauciores essent (*per Prop* 7. *p.* 3.): adeoque (*per Prop* 5. *p.* 4.) quo affectus aliquis a pluribus causis simul excitatur, eo fortior est. *Q. E. D.*

Schol. Haec Propositio patet etiam ex Axiomate 2. hujus Partis.

Propos. IX. *Affectus, qui ad plures et diversas causas refertur, quas Mens cum ipso affectu simul contemplatur, minus noxius est et minus per ipsum pati-*

patimur et erga unamquamque causam minus afficitur, quam alius aeque magnus affectus, qui ad unam solam, vel pauciores causas refertur.

Demonstr. Affectus eatenus tantum malus, seu noxius est, quatenus Mens ab eo impeditur, quo minus possit cogitare (*per Prop.* 26. *et* 27. *p.* 4.): adeoque ille affectus, a quo Mens ad plura simul objecta contemplandum determinatur, minus noxius est, quam alius aeque magnus affectus, qui Mentem vi sola unius, aut pauciorum objectorum contemplatione ita detinet, ut de aliis cogitare nequeat, quod erat primum. Deinde, quia Mentis essentia, hoc est, (*per Prop.* 7. *p* 3) potentia in sola cogitatione consistit; (*per Prop.* 11. *p.* 3.) ergo Mens per affectum, a quo ad plura simul contemplandum determinatur, minus patitur, quam per aeque magnum affectum, qui Mentem in sola unius, aut paucior m objectorum contemplatione occupatam tenet, quod erat secundum. Denique hic affectus, (*per Prop.* 48
p. 3.) quatenus ad plures causas externas refer- [243]
tur, est etiam erga unamquamque minor. *Q. E. D.*

Propos. X. *Quamdiu affectibus, qui nostrae naturae sunt, non conflictamur, tamdiu potestatem habemus ordinandi et concatenandi Corporis affectiones secundum ordinem ad intellectum.*

Demonstr. Affectus, qui nostrae naturae sunt contrarii, hoc est, (*per Prop.* 30 *p.* 4.) qui mali sunt, eatenus mali sunt, quatenus impediunt, quo minus Mens intelligat (*per Prop.* 37. *p.* 4.). Quamdiu igitur affectibus, qui nostrae naturae contrarii sunt, non conflictamur, tamdiu Mentis potentia, qua res intelligere conatur, (*per Prop.* 26. *p.* 4.) non impeditur, atque adeo tamdiu potestatem habet claras et distinctas ideas formandi et alias ex aliis deducendi; (*vide* 2. *Schol. Prop.* 40. *et Schol. Prop.* 47. *p.* 2.) et consequenter, (*per Prop.* 1. *hujus*) tamdiu potestatem habemus

bemus ordinandi et concatenandi affectiones Corporis ſecundum ordinem ad intellectum. *Q. E D.*

SCHOL. Hac poteſtate recte ordinandi et concatenandi Corporis affectiones efficere poſſumus, ut non facile malis affectibus afficiamur. Nam (*per Prop. 7. hujus*) major vis requiritur ad Affectus, ſecundum ordinem ad intellectum ordinatos et concatenatos coërcendum, quam incertos et vagos. Optimum igitur, quod efficere poſſumus, quamdiu noſtrorum affectuum perfectam cognitionem non habemus, eſt rectam vivendi rationem, ſeu certa vitae dogmata concipere, eaque memoriae mandare et rebus particularibus, in vita frequenter obviis, continuo applicare, ut ſic noſtra imaginatio late iisdem afficiatur et nobis in promptu ſint ſemper. Ex. gr. inter vitae dogmata poſuimus, (*vide Prop. 46. p. 4. cum ejusdem Schol*) Odium Amore, ſeu Generoſitate vincendum, non autem reciproco Odio compenſandum. Ut autem hoc rationis praeſcriptum ſemper in promptu
[2.4] habeamus, ubi uſus erit, cogitandae et ſaepe meditandae ſunt communes hominum injuriae et quomodo et qua via Generoſitate optime propulſentur; ſic enim imaginem injuriae imaginationi hujus dogmatis jungemus, et nobis (*per Prop. 18. p. 2.*) in promptu ſemper erit, ubi nobis injuria afferetur. Quod ſi etiam in promptu habuerimus rationem noſtri veri utilis ac etiam boni, quod ex mutua amicitia et communi ſocietate ſequitur et praeterea quod ex recta vivendi ratione ſumma animi acquieſcentia oriatur, (*per Prop. 52. p. 4.*) et quod homines, ut reliqua, ex naturae neceſſitate agant: tum injuria, ſive Odium, quod ex eadem oriri ſolet, minimam imaginationis partem occupabit et facile ſuperabitur; vel ſi Ira, quae ex maximis injuriis oriri ſolet, non adeo facile ſuperetur, ſuperabitur tamen, quamvis non ſine animi fluctuatione, longe minore temporis ſpatio, quam ſi haec non ita praemeditata habuiſſemus,

mus, ut patet ex Propositione 6. 7. et 8. hujus Partis. De Animositate ad Metum deponendum eodem modo cogitandum est; enumeranda scilicet sunt et saepe imaginanda communia vitae pericula et quomodo animi praesentia et fortitudine optime vitari et superari possunt. Sed notandum, quod nobis in ordinandis nostris cogitationibus et imaginibus semper attendendum est, (*per Coroll. Prop. 63. p 4. et Prop. 59. p. 3.*) ad illa, quae in unaquaque re bona sunt, ut sic semper ex Laetitiae affectu ad agendum determinemur. Ex. gr. si quis videt, se nimis gloriam sectari, de ejus recto usu cogitet et in quem finem sectanda sit et quibus mediis acquiri possit; sed non de ipsius abusu et vanitate et hominum inconstantia, vel aliis hujusmodi, de quibus nemo, nisi ex animi aegritudine, cogitat; talibus enim cogitationibus ambitiosi se maxime afflictant, quando de assequendo honore, quem ambiunt, desperant; et, dum Iram evomunt, sapientes videri volunt. Quare certum est, eos gloriae maxime esse cupidos, qui de ipsius abusu et mundi vanitate maxime clamant. Nec hoc ambitiosis proprium, sed omnibus commune est, quibus fortuna est adversa et animo impotentes sunt. Nam pauper etiam avarus de abusu pecuniae et divitum vitiis non cessat loqui; quo nihil aliud efficit, quam se afflictare et aliis ostendere, se non tantum paupertatem suam, sed etiam aliorum divitias iniquo animo ferre. Sic etiam, qui male [245] ab amasia excepti sunt, nihil cogitant, quam de mulierum inconstantia et fallaci animo et reliquis earundem decantatis vitiis, quae omnia statim oblivioni tradunt, simulac ab amasia iterum recipiuntur. Qui itaque suos affectus et appetitus ex solo Libertatis amore moderari studet, is, quantum potest, nitetur, virtutes, earumque causas noscere et animum gaudio, quod ex earum vera cognitione oritur, implere; at minime hominum vitia contemplari, hominesque obtrectare et falsa libertatis specie gaudere.

Atque

Atque haec qui diligenter obſervavit, (neque enim difficilia ſunt) et exercebit, nae ille brevi temporis ſpatio actiones ſuas ex rationis imperio plerumque dirigere poterit.

PROPOS. XI. *Quo imago aliqua ad plures res refertur, eo frequentior eſt, ſeu ſaepius viget et Mentem magis occupat.*

DEMONSTR. Quo enim imago, ſeu affectus ad plures res refertur, eo plures dantur cauſae, a quibus excitari et foveri poteſt, quas omnes Mens (*per Hypotheſin*) ex ipſo affectu ſimul contemplatur; atque adeo affectus eo frequentior eſt, ſeu ſaepius viget et (*per Prop.* 8. *huius*) Mentem magis occupat. *Q. E. D.*

PROPOS. XII. *Rerum imagines facilius imaginibus, quae ad res referuntur, quas clare et diſtincte intelligimus, junguntur, quam aliis.*

DEMONSTR. Res, quas clare et diſtincte intelligimus, vel rerum communes proprietates ſunt, vel quae ex iis deducuntur, (*vide rationis Deſin. in* 2. *Schol. Prop.* 40. *p.* 2.) et conſequenter ſaepius, (*per Prop. praec.*) in nobis excitantur; adeoque facilius fieri poteſt, ut res alias ſimul cum his, quam cum aliis contemplemur et conſequenter (*per Prop.* [246] 18. *p.* 2.) ut facilius cum his, quam cum aliis, jungantur. *Q. E. D.*

PROPOS. XIII. *Quo imago aliqua pluribus aliis juncta eſt, ſaepius viget.*

DEMONSTR. Nam, quo imago aliqua pluribus aliis juncta eſt, eo (*per Prop.* 18. *p.* 2.) plures cauſae dantur, a quibus excitari poteſt. *Q. E. D.*

PROPOS. XIV. *Mens efficere poteſt, ut omnes Corporis affectiones, ſeu rerum imagines ad Dei ideam referantur.*

DE-

Demonstr. Nulla eſt Corporis affectio, cujus aliquod clarum et diſtinctum non poſſit Mens formare conceptum; (*per Prop 4. huius* adeoque efficere poteſt, (*per Prop* 15. *p.* 1.) ut omnes ad Dei ideam referantur. *Q. E. D.*

Propos. XV. *Qui ſe, ſuoſque affectus clare et diſtincte intelligit, Deum amat et eo magis, quo ſe, ſuoſque affectus magis intelligit.*

Demonstr. Qui ſe, ſuoſque affectus clare et diſtincte intelligit, laetatur, (*per Prop.* 53. *p* 3.) idque concomitante idea Dei; (*per Prop. praeced.*) atque adeo (*per* 6. *Affect Defin.*) Deum amat et *per eandem rationem*) eo magis, quo ſe, ſuoſque affectus magis intelligit. *Q. E. D.*

Propos XVI. *Hic erga Deum Amor Mentem maxime occupare debet.*

Demonstr. Eſt enim hic Amor junctus omnibus Corporis affectionibus, (*per Prop.* 14. *hujus*) quibus omnibus fovetur; (*per Prop.* 15. *huius*) atque adeo (*per Prop.* 11. *huius*) Mentem maxi [247] me occupare debet. *Q. E. D.*

Propos. XVII. *Deus expers eſt paſſionum, nec ullo Laetitiae, aut Triſtitiae affectu afficitur.*

Demonstr. Ideae omnes, quatenus ad Deum referuntur, verae ſunt, (*per Prop* 32. *p.* 2.) hoc eſt, (*per Defin.* 4. *p.* 2.) adaequatae; atque adeo (*per Affect. gen. Defin.*) Deus expers eſt paſſionum. Deinde Deus neque ad majorem, neque ad minorem perfectionem tranſire poteſt; (*per* 2 *Coroll. Prop.* 20. *p.* 1.) adeoque (*per* 2 *et* 3. *Affect. Defin.*) nullo Laetitiae, neque Triſtitiae affectu afficitur. *Q E. D.*

Coroll. Deus proprie loquendo neminem amat, neque odio habet. Nam Deus (*per Prop. praec.*) nullo Laetitiae, neque Triſtitiae affectu afficitur et conſequenter (*per* 6. *et* 7. *Affect. Defin.*) neminem etiam amat, neque odio habet.

Pro-

PROPOS. XVIII. *Nemo potest Deum odio habere.*

DEMONSTR. Idea Dei, quae in nobis est, est adaequata et perfecta; (*per Prop.* 46 *et* 47. *p.* 2.) adeoque quatenus Deum contemplamur, eatenus agimus, (*per Prop.* 3. *p.* 3) et consequenter (*per Prop.* 59. *p.* 3) nulla potest dari Tristitia concomitante idea Dei, hoc est, (*per* 7 *Affect. Defin.*) nemo Deum odio habere potest. *Q. E. D.*

COROLL. Amor erga Deum in odium verti nequit.

SCHOL. At objici potest, quod, dum Deum omnium rerum causam intelligimus, eo ipso Deum [248] Tristitiae causam consideramus. Sed ad hoc respondeo, quod quatenus Tristitiae causas intelligimus, eatenus (*per Prop* 3. *hujus*) ipsa desinit esse passio, hoc est, (*per Prop.* 59. *p.* 3.) eatenus desinit esse Tristitia; atque adeo, quatenus Deum Tristitiae causam esse intelligimus, eatenus laetamur.

PROPOS. XIX. *Qui Deum amat, conari non potest, ut Deus ipsum contra amet.*

DEMONSTR. Si homo id conaretur, cuperet ergo, (*per Coroll. Prop.* 17. *hujus*) ut Deus, quem amat, non esset Deus et consequenter, (*per Prop.* 19 *p* 3.) contristari cuperet, quod (*per Prop.* 28. *p.* 3.) est absurdum. Ergo, qui Deum amat etc. *Q. E. D.*

PROPOS. XX. *Hic erga Deum Amor, neque Invidiae, neque Zelotypiae affectu inquinari potest; sed eo magis fovetur, quo plures homines eodem Amoris vinculo cum Deo junctos imaginamur.*

DEMONSTR. Hic erga Deum Amor summum bonum est, quod ex dictamine rationis appetere possumus, (*per Prop.* 28. *p.* 4.) et omnibus hominibus commune est. (*per Prop.* 36. *p.* 4.) et omnes, ut eodem gaudeant, cupimus; (*per Prop.* 37. *p.* 4.) atque

que adeo (*per* 23. *Aff. Defin.*) Invidiae affectu maculari nequit, neque etiam (*per Prop.* 18. *hujus et Defin. Zelotypiae, quam vide in Schol. Prop.* 35. *p.* 3.) Zelotypiae affectu; sed contra (*per Prop.* 31. *p.* 3.) eo magis foveri debet, quo plures homines eodem gaudere imaginamur. *Q. E. D.*

Schol. Possumus hoc eodem modo ostendere, nullum dari affectum, qui huic Amori directe sit contrarius, a quo hic ipse Amor possit destrui; atque adeo concludere possumus, hunc erga Deum Amorem omnium affectuum esse constantissimum, [249] nec, quatenus ad Corpus refertur, posse destrui, nisi cum ipso Corpore. Cujus autem naturae sit, quatenus ad solam Mentem refertur, postea videbimus. Atque his omnia affectuum remedia, sive id omne, quod Mens, in se sola considerata, adversus affectus potest, comprehendi; ex quibus apparet, Mentis in affectus potentiam consistere I°. In ipsa affectuum cognitione (*vide Schol. Prop.* 4. *hujus*). II° In eo, quod affectus a cogitatione causae externae, quam confuse imaginamur, separat (*vide Prop.* 2. *cum eodem Schol. et Prop.* 4. *hujus*). III°. In tempore, quo affectiones, quae ad res, quas intelligimus, referuntur, illas superant, quae ad res referuntur, quas confuse, seu mutilate concipimus (*vide Prop.* 7. *huius*). IV°. In multitudine causarum, a quibus affectiones, quae ad rerum communes proprietates, vel ad Deum referuntur, foventur (*vide Prop.* 9. *et* 11. *hujus*). V°. Denique in ordine, quo Mens suos affectus ordinare et invicem concatenare potest (*vide Schol. Prop.* 10. *et insuper Prop.* 12 13. *et* 14. *hujus*). Sed ut haec Mentis in affectus potentia melius intelligatur, venit apprime notandum, quod affectus a nobis magni appellantur, quando unius hominis affectum cum affectu alterius comparamus et unum magis, quam alium eodem affectu conflictari videmus; vel quando unius, ejusdemque homi-

hominis affectus ad invicem comparamus, eundemque uno affectu magis, quam alio affici, sive moveri comperimus. Nam (*per Prop.* 5. *p.* 4.) vis cujuscunque affectus definitur potentia causae externae cum nostra comparata. At Mentis potentia sola cognitione definitur; impotentia autem, seu passio a sola cognitionis privatione, hoc est, ab eo, per quod ideae dicuntur inadaequatae, aestimatur; ex quo sequitur, Mentem illam maxime pati, cuius maximam partem ideae inadaequatae constituunt, ita ut magis per id, quod patitur, quam per id, quod agit, dignoscatur; et illam contra maxime agere, cujus maximam partem ideae adaequatae constituunt, ita ut, quamvis huic tot inadaequatae ideae, quam illi insint, magis tamen per illas, quae humanae virtuti tribuuntur, quam per has, quae humanam impotentiam arguunt, dignoscatur. Deinde notandum, animi aegritudines et infortunia potissimum [250] originem trahere ex nimio Amore erga rem, quae multis variationibus est obnoxia et cujus nunquam compotes esse possumus. Nam nemo de re ulla, nisi quam amat, sollicitus anxiusve est, neque injuriae, suspiciones, inimicitiae etc. oriuntur, nisi ex Amore erga res, quarum nemo potest revera esse compos. Ex his itaque facile concipimus, quid clara et distincta cognitio et praecipue tertium illud cognitionis genus, (*de quo vide Schol. Prop.* 47. *p.* 2.) cujus fundamentum est ipsa Dei cognitio, in affectus potest, quos nempe, quatenus passiones sunt, si non absolute tollit, (*vide Prop.* 3. *cum Schol. Prop.* 4. *huius*) saltem efficit, ut minimam Mentis partem constituant (*vide Prop.* 14. *hujus*). Deinde Amorem gignit erga rem immutabilem et aeternam, (*vide Prop.* 15. *hujus*) et cujus revera sumus compotes, (*vide Prop.* 45. *p.* 2.) et propterea nullis vitiis, quae in communi Amore insunt, inquinari; sed qui semper major, ac major esse potest, (*per Prop.* 15. *huius*) et Mentis maximam partem occupare, (*per Prop.*

16.

16. *huius*) illaeque afficere. Atque his omnia, quae praeſentem hanc vitam ſpectant, abſolvi. Nam quod in hujus Scholii principio dixi, me his paucis omnia affectuum remedia amplexum eſſe, facile poterit unusquiſque videre, qui ad haec, quae in hoc Scholio diximus et ſimul ad Mentis, ejusque affectuum definitiones et denique ad Propoſitiones 1. et 3. Partis 3. attenderit. Tempus igitur jam eſt, ut ad illa tranſeam, quae ad Mentis durationem ſine relatione ad Corpus pertinent.

PROPOS. XXI. *Mens nihil imaginari poteſt, neque rerum praeteritarum recordari, niſi durante Corpore.*

DEMONSTR. Mens actualem ſui Corporis exiſtentiam non exprimit, neque etiam Corporis affectiones, ut actuales, concipit, niſi durante Corpore, (*per Coroll. Prop.* 8. *p.* 2.) et conſequenter (*per Prop.* 26. *p.* 2.) nullum corpus, ut actu exiſtens, concipit, niſi durante ſuo Corpore, ac proinde nihil imaginari, (*vide Imaginat. Defin. in Schol. Prop.* 17. *p.* 2.) neque rerum praeteritarum recordari poteſt, niſi durante Corpore (*Vide Defin. Memoriae in Schol. Prop.* 18. *p.* 2). *Q. E. D.* [251]

PROPOS. XXII. *In Deo tamen datur neceſſario idea, quae hujus et illius Corporis humani eſſentiam ſub aeternitatis ſpecie exprimit.*

DEMONSTR. Deus non tantum eſt cauſa hujus et illius Corporis humani exiſtentiae, ſed etiam eſſentiae; (*per Prop.* 25. *p.* 1.) quae propterea per ipſam Dei eſſentiam neceſſario debet concipi, (*per Axiom.* 4. *p.* 1.) idque aeterna quadam neceſſitate, (*per Prop.* 16. *p.* 1.) qui quidem conceptus neceſſario in Deo dari debet (*per Prop.* 3. *p.* 2.). *Q. E. D.*

PROPOS. XXIII. *Mens humana non poteſt cum Corpore abſolute deſtrui; ſed ejus aliquid remanet, quod aeternum eſt.*

DE-

Demonstr. In Deo datur necessario conceptus, seu idea, quae Corporis humani essentiam exprimit, (*per Prop. praec*) quae propterea aliquid necessario est, quod ad essentiam Mentis humanae pertinet (*per Prop.* 13. *p.* 2.). Sed Menti humanae nullam durationem, quae tempore definiri potest, tribuimus, nisi quatenus Corporis actualem existentiam, quae per durationem explicatur et tempore definiri potest, exprimit, hoc est, *per Coroll. Prop.* 8. *p.* 2) ipsi durationem non tribuimus, nisi durante Corpore. Cum tamen aliquid nihilominus sit id, quod aeterna quadam necessitate per ipsam Dei essentiam concipitur, (*per Prop. praec.*) erit necessario hoc aliquid, quod ad Mentis essentiam pertinet, aeternum. *Q. E. D.*

Schol. Est, uti diximus, haec idea, quae Corporis essentiam sub specie aeternitatis exprimit, certus cogitandi modus, qui ad Mentis essentiam pertinet, quique necessario aeternus est. Nec tamen fieri potest, ut recordemur nos ante Corpus exstitisse, [252] quandoquidem nec in corpore ulla ejus vestigia dari, nec aeternitas tempore definiri, nec ullam ad tempus relationem habere potest. At nihilominus sentimus, experimurque, nos aeternos esse. Nam Mens non minus res illas sentit, quas intelligendo concipit, quam quas in memoria habet. Mentis enim oculi, quibus res videt, observatque, sunt ipsae demonstrationes. Quamvis itaque non recordemur nos ante Corpus exstitisse, sentimus tamen Mentem nostram, quatenus Corporis essentiam sub aeternitatis specie involvit, aeternam esse et hanc ejus existentiam tempore definiri, sive per durationem explicari non posse. Mens igitur nostra eatenus tantum potest dici durare, ejusque existentia certo tempore definiri potest, quatenus actualem Corporis existentiam involvit et eatenus tantum potentiam habet

habet rerum existentiam tempore determinandi, easque sub duratione concipiendi.

Propos. XXIV. *Quo magis res singulares intelligimus, eo magis Deum intelligimus.*

Demonstr. Patet ex Coroll. Prop. 25 p. 1.

Propos. XXV. *Summus Mentis conatus, summaque virtus est res intelligere tertio cognitionis genere.*

Demonstr. Tertium cognitionis genus procedit ab adaequata idea quorundam Dei attributorum ad adaequatam cognitionem essentiae rerum; (*vide huius Defin. in 2. Schol. Prop.* 40. *p.* 2.) et quo magis hoc modo res intelligimus, eo magis (*per Prop. praec.*) Deum intelligimus, ac proinde (*per Prop.* 28. *p.* 4.) summa Mentis virtus, hoc est, (*per Defin.* 8. *p* 4.) Mentis potentia, seu natura, sive (*per Prop.* 7. *p.* 3.) summus conatus est res intelligere tertio cognitionis genere. *Q. E. D.*

Propos. XXVI. *Quo Mens aptior est ad res tertio cognitionis genere intelligendum, eo magis cupit, res eodem hoc cognitionis genere intelligere.* [253]

Demonstr. Patet. Nam quatenus concipimus Mentem aptam esse ad res hoc cognitionis genere intelligendum, eatenus eandem determinatam concipimus ad res eodem cognitionis genere intelligendum et consequenter, (*per* 1. *Affect. Defin.*) quo Mens ad hoc aptior est, eo magis hoc cupit. *Q. E. D.*

Propos. XXVII. *Ex hoc tertio cognitionis genere summa, quae dari potest, Mentis acquiescentia oritur.*

Demonstr. Summa Mentis virtus est Deum cognoscere, (*per Prop.* 28. *p.* 4.) sive res tertio cognitionis genere intelligere; (*per Prop.* 25. *hujus*) quae quidem virtus eo major est, quo Mens hoc cognitionis genere magis res cognoscit; (*per Prop.* 24. *huius*)

hujus) adeoque qui res hoc cognitionis genere cognoſcit, is ad ſummam humanam perfectionem transit, et conſequenter, (*per* 2. *Affect. Defin.*) ſumma Laetitia afficitur, idque (*per Prop* 43. *p.* 2.) concomitante idea ſui, ſuaeque virtutis, ac proinde (*per* 25. *Affect. Defin.*) ex hoc cognitionis genere ſumma, quae dari poteſt, oritur acquieſcentia. *Q. E. D.*

PROPOS. XXVIII. *Conatus, ſeu Cupiditas cognoſcendi res tertio cognitionis genere, oriri non poteſt ex primo; at quidem ex ſecundo cognitionis genere.*

DEMONSTR. Haec Propoſitio per ſe patet. Nam quicquid clare et diſtincte intelligimus, id vel per [254] ſe, vel per aliud, quod per ſe concipitur, intelligimus, hoc eſt, ideae, quae in nobis clarae et diſtinctae ſunt, ſive quae ad tertium cognitionis genus referuntur, (*vide* 2. *Schol. Prop* 40. *p.* 2.) non poſſunt ſequi ex ideis mutilatis et confuſis, quae (*per idem Schol.*) ad primum cognitionis genus referuntur; ſed ex ideis adaequatis, ſive (*per idem Schol.*) ex ſecundo et tertio cognitionis genere; ac proinde (*per* 1. *Affect. Defin.*) Cupiditas cognoſcendi res tertio cognitionis genere non poteſt oriri ex primo; at quidem ex ſecundo. *Q. E. D.*

PROPOS. XXIX. *Quicquid Mens ſub ſpecie aeternitatis intelligit, id ex eo non intelligit, quod Corporis praeſentem actualem exiſtentiam concipit; ſed ex eo, quod Corporis eſſentiam concipit ſub ſpecie aeternitatis.*

DEMONSTR. Quatenus Mens praeſentem ſui Corporis exiſtentiam concipit, eatenus durationem concipit, quae tempore determinari poteſt et eatenus tantum potentiam habet concipiendi res cum relatione ad tempus (*per Prop.* 21. *hujus et Prop.* 26. *p.* 2.). At aeternitas per durationem explicari nequit (*per Defin.* 8. *p.* 1. *et ipſius explication.*). Ergo Mens eatenus

nus potestatem non habet concipiendi res sub specie aeternitatis; sed quia de natura rationis est, res sub specie aeternitatis concipere, (*per* 2. *Coroll. Prop.* 44. *p.* 2.) et ad Mentis naturam etiam pertinet, Corporis essentiam sub specie aeternitatis concipere, (*per Prop.* 23. *huius*) et praeter haec duo nihil aliud ad Mentis essentiam pertinet (*per Prop.* 13. *p* 2). Ergo haec potentia concipiendi res sub specie aeternitatis ad Mentem non pertinet, nisi quatenus Corporis essentiam sub specie aeternitatis concipit. *Q. E. D.*

Schol. Res duobus modis a nobis ut actuales concipiuntur, vel quatenus easdem cum relatione ad certum tempus et locum existere, vel quatenus ipsas in Deo contineri et ex naturae divinae necessitate consequi concipimus. Quae autem hoc secundo [255] modo ut verae seu reales concipiuntur, eas sub aeternitatis specie concipimus et earum ideae aeternam et infinitam Dei essentiam involvunt, ut Propositione 45. Partis 2. ostendimus, cujus etiam Scholium vide.

Propos. XXX. *Mens nostra, quatenus se et Corpus sub aeternitatis specie cognoscit, eatenus Dei cognitionem necessario habet, scitque se in Deo esse et per Deum concipi.*

Demonstr. Aeternitas est ipsa Dei essentia, quatenus haec necessariam involvit existentiam (*per Defin.* 8. *p.* 1.). Res igitur sub specie aeternitatis concipere, est res concipere, quatenus per Dei essentiam, ut entia realia, concipiuntur, sive quatenus per Dei essentiam involvunt existentiam; adeoque Mens nostra, quatenus se et Corpus sub specie aeternitatis concipit, eatenus Dei cognitionem necessario habet, scitque etc. *Q. E. D.*

Propos. XXXI. *Tertium cognitionis genus pendet a Mente, tanquam a formali causa, quatenus Mens ipsa aeterna est.*

DEMONSTR. Mens nihil sub aeternitatis specie concipit, nisi quatenus sui Corporis essentiam sub aeternitatis specie concipit, (*per Prop.* 29. *huius*) hoc est, (*per Prop* 21. *et* 23. *huius*) nisi quatenus aeterna est; adeoque (*per Prop. praec.*) quatenus aeterna est, Dei habet cognitionem, quae quidem cognitio est necessario adaequata, (*per Prop* 46. *p.* 2.) ac proinde Mens, quatenus aeterna est, ad illa omnia cognoscendum est apta, quae ex data hac Dei cognitione consequi possunt, (*per Prop.* 40. *p.* 2.) hoc est, ad res tertio cognitionis genere cognoscendum, (*vide hujus Defin. in* 2. *Schol. Prop.* 40. *p.* 2) cujus propterea Mens, (*per Defin.* 1. *p.* 3) quatenus aeterna est, causa est adaequata, seu formalis. *Q. E. D.*

SCHOL. Quo igitur unusquisque hoc cognitio-[256]nis genere plus pollet, eo melius sui et Dei conscius est, hoc est, eo est perfectior et beatior, quod adhuc clarius ex seqq. patebit. Sed hic notandum, quod, tametsi jam certi sumus, Mentem aeternam Esse, quatenus res sub aeternitatis specie concipit, nos tamen, ut ea, quae ostendere volumus, facilius explicentur et melius intelligantur, ipsam, tanquam jam inciperet Esse et res sub aeternitatis specie intelligere jam inciperet, considerabimus, ut huc usque fecimus; quod nobis absque ullo erroris periculo facere licet, modo nobis cautio sit nihil concludere, nisi ex perspicuis praemissis.

PROPOS. XXXII. *Quicquid intelligimus tertio cognitionis genere, eo delectamur et quidem concomitante idea Dei, tanquam causa.*

DEMONSTR. Ex hoc cognitionis genere summa, quae dari potest, Mentis acquiescentia, hoc est, (*per* 25 *Affect. Defin.*) Laetitia oritur, eaque concomitante idea sui, (*per Prop.* 27. *huius*) et consequen-

sequenter (*per Prop.* 30. *huius*) concomitante etiam idea Dei, tanquam causa. *Q. E. D.*

Coroll. Ex tertio cognitionis genere oritur necessario Amor Dei intellectualis. Nam ex hoc cognitionis genere oritur (*per Prop. praec.*) Laetitia concomitante idea Dei, tanquam causa, hoc est, (*per* 6. *Affect. Defin.*) Amor Dei, non quatenus ipsum ut praesentem imaginamur; (*per Prop.* 29. *huius*) sed quatenus Deum aeternum Esse intelligimus et hoc est, quod amorem Dei intellectualem voco.

1. Propos. XXXIII. *Amor Dei intellectualis, qui ex tertio cognitionis genere oritur, est aeternus.*

Demonstr. Tertium enim cognitionis genus, (*per Prop.* 31. *huius et Axiom.* 3. *p.* 1.) est aeternum; adeoque (*per idem Axiom. p.* 1.) Amor, qui [257]
ex eodem oritur, est etiam necessario aeternus. *Q. E. D.*

Schol. Quamvis hic erga Deum Amor principium non habuerit, (*per Prop. praec.*) habet tamen omnes Amoris perfectiones, perinde ac si ortus fuisset, sicut in Coroll. Prop. praec. finximus. Nec ulla hic est differentia, nisi quod Mens easdem has perfectiones, quas eidem jam accedere finximus, aeternas habuerit, idque concomitante idea Dei tanquam causa aeterna. Quod si Laetitia in transitione ad majorem perfectionem consistit, beatitudo sane in eo consistere debet, quod Mens ipsa perfectione sit praedita.

Propos. XXXIV. *Mens non nisi durante corpore obnoxia est affectibus, qui ad passiones referuntur.*

Demonstr. Imaginatio est idea, qua Mens rem aliquam ut praesentem contemplatur, (*vide eius*

Defin. in Schol. Prop. 17. *p.* 2.) quae tamen magis Corporis humani praeſentem conſtitutionem, quam rei externae naturam indicat (*per* 2 *Coroll. Prop.* 16. *p.* 2.). Eſt igitur affectus (*per gen. Affect. Defin.*) imaginatio, quatenus Corporis praeſentem conſtitutionem indicat; atque adeo (*per Prop.* 21. *huius*) Mens non niſi durante corpore obnoxia eſt affectibus, qui ad paſſiones referuntur. *Q. E. D.*

COROLL. Hinc ſequitur nullum Amorem praeter Amorem intellectualem eſſe aeternum.

SCHOL. Si ad hominum communem opinionem attendamus, videbimus, eos ſuae Mentis aeternitatis eſſe quidem conſcios, ſed ipſos eandem cum duratio-
[238] ne confundere, eamque imaginationi, ſeu memoriae tribuere, quam poſt mortem remanere credunt.

PROPOS. XXXV. *Deus ſe ipſum Amore intellectuali infinito amat.*

DEMONSTR. Deus eſt abſolute infinitus, (*per Defin.* 6. *p.* 1.) hoc eſt, (*per Defin.* 6. *p.* 2.) Dei natura gaudet infinita perfectione, idque (*per Prop.* 3. *p* 2.) concomitante idea ſui, hoc eſt, (*per Prop.* 11. *et Axiom.* 1. *p.* 1.) idea ſuae cauſae et hoc eſt, quod in Coroll. Prop. 32. hujus Amorem intellectualem eſſe diximus.

PROPOS. XXXVI. *Mentis Amor intellectualis erga Deum eſt ipſe Dei Amor, quo Deus ſe ipſum amat, non quatenus infinitus eſt; ſed quatenus per eſſentiam humanae Mentis, ſub ſpecie aeternitatis conſideratam, explicari poteſt, hoc eſt, Mentis erga Deum Amor intellectualis pars eſt infiniti amoris, quo Deus ſe ipſum amat.*

DE-

Demonstr. Hic Mentis Amor ad Mentis actiones referri debet, (*per Coroll. Prop.* 32. *huius et per Prop.* 3. *p.* 3.) qui proinde actio est, qua Mens se ipsam contemplatur, concomitante idea Dei tanquam causa, (*per Prop.* 32. *huius et eius Coroll.*) hoc est, (*per Coroll. Prop.* 25. *p.* 1. *et Coroll. Prop.* 11. *p.* 2.) actio, qua Deus, quatenus per Mentem humanam explicari potest, seipsum contemplatur, concomitante idea sui; atque adeo (*per Prop. praec.*) hic Mentis Amor pars est infiniti amoris, quo Deus seipsum amat. *Q. E. D.*

Coroll. Hinc sequitur, quod Deus, quatenus seipsum amat, homines amat et consequenter quod amor Dei erga homines et Mentis erga Deum Amor intellectualis unum et idem sit.

Schol. Ex his clare intelligimus, qua in [259] re salus nostra seu beatitudo, seu Libertas consistit, nempe in constanti et aeterno erga Deum Amore, sive in Amore Dei erga homines. Atque hic Amor, seu beatitudo in Sacris codicibus Gloria appellatur, nec immerito. Nam sive hic Amor ad Deum referatur, sive ad Mentem, recte animi acquiescentia, quae revera a Gloria, (*per* 25. *et* 30. *Aff. Defin.*) non distinguitur, appellari potest. Nam quatenus ad Deum refertur, est (*per Prop.* 35. *hujus*) Laetitia (liceat, hoc adhuc vocabulo uti) concomitante idea sui, ut et quatenus ad Mentem refertur (*per Prop.* 27. *hujus*). Deinde quia nostrae Mentis essentia in sola cognitione consistit, cujus principium et fundamentum Deus est (*per Prop.* 15. *p.* 1. *et Schol. Prop.* 47. *p.* 2.); hinc perspicuum nobis fit, quomodo et qua ratione Mens nostra secundum essentiam et existentiam ex natura divina sequatur et continuo a Deo pendeat; quod hic notare operae pretium duxi, ut hoc exemplo ostenderem, quantum rerum singularium cogni-

tio, quam intuitivam, sive tertii generis appellavi, (*vide* 2. *Schol Prop.* 40. *p.* 2.) polleat, potiorque sit cognitione universali, quam secundi generis esse dixi. Nam quamvis in prima Parte generaliter ostenderim, omnia (et consequenter Mentem etiam humanam) a Deo secundum essentiam et existentiam pendere; illa tamen demonstratio, tametsi legitima sit et extra dubitationis aleam posita, non ita tamen Mentem nostram afficit, quam quando id ipsum ex ipsa essentia rei cujuscunque singularis, quam a Deo pendere dicimus, concluditur.

Propos. XXXVII. *Nihil in natura datur, quod huic Amori intellectuali sit contrarium, sive quod ipsum possit tollere.*

Demonstr. Hic intellectualis Amor ex Mentis natura necessario sequitur, quatenus ipsa, ut aeterna veritas, per Dei naturam consideratur (*per. Prop.* 33. *et* 29. *hujus*). Si quid ergo daretur, quod huic Amori esset contrarium, id contrarium esset vero et consequenter id, quod hunc Amorem posset
[260] tollere, efficeret, ut id, quod verum est, falsum esset, quod (*ut per se notum*) est absurdum. Ergo nihil in natura datur etc. *Q. E. D.*

Schol. Partis Quartae Axioma res singulares respicit, quatenus cum relatione ad certum tempus et locum considerantur, de quo neminem dubitare credo.

Propos. XXXVIII. *Quo plures res secundo et tertio cognitionis genere Mens intelligit, eo minus ipsa ab affectibus, qui mali sunt, patitur et mortem minus timet.*

Demonstr. Mentis essentia in cognitione consistit; (*per Prop.* 11. *p.* 2.) quo igitur Mens plures

res

res cognoscit secundo et tertio cognitionis genere, eo major ejus pars remanet, (*per Prop.* 29. *et* 23. *hujus*) et consequenter (*per Prop. praec.*) eo major ejus pars non tangitur ab affectibus, qui nostrae naturae sunt contrarii, hoc est, (*per Prop.* 30. *p.* 4.) qui mali sunt. Quo itaque Mens plures res secundo et tertio cognitionis genere intelligit, eo major ejus pars illaesa manet et consequenter minus ab affectibus patitur, etc. *Q. E. D.*

Schol. Hinc intelligimus id, quod in Schol. Prop. 39 p 4. attigi et quod in hac Parte explicare promisi; nempe, quod mors eo minus est noxia, quo Mentis clara et distincta cognitio major est et consequenter, quo Mens magis Deum amat. Deinde, quia (*per Prop.* 27. *huius*) ex tertio cognitionis genere summa, quae dari potest, oritur acquiescentia, hinc sequitur Mentem humanam posse ejus naturae esse, ut id, quod ejus cum corpore perire ostendimus, (*vide Prop.* 21. *huius*) in respectu ad id, quod ipsius remanet, nullius sit momenti. Sed de his mox prolixius.

Propos. XXXIX. *Qui Corpus ad plurima aptum habet, is Mentem habet, cuius maxima pars est aeterna.*

Demonstr. Qui Corpus ad plurima agendum aptum habet, is minime affectibus, qui mali sunt, conflictatur, (*per Prop.* 38. *p.* 4.) hoc est, (*per Prop.* 30. *p.* 4) affectibus, qui naturae nostrae sunt contrarii, atque adeo (*per Prop.* 10. *huius*) potestatem habet ordinandi et concatenandi Corporis affectiones secundum ordinem ad intellectum, et consequenter efficiendi, (*per Prop.* 14 *huius*) ut omnes Corporis affectiones ad Dei ideam referantur, ex quo fiet (*per Prop.* 15. *huius*) ut erga Deum afficiatur Amore, qui [201]

(*per*

(*per Prop.* 16. *huius*) Mentis maximam partem occupare, sive constituere debet, ac proinde (*per Prop.* 33. *huius*) Mentem habet, cujus maxima pars est aeterna. *Q. E. D.*

SCHOL. Quia Corpora humana ad plurima apta sunt, non dubium est, quin ejus naturae possint esse, ut ad Mentes referantur, quae magnam sui et Dei habeant cognitionem et quarum maxima, seu praecipua pars est aeterna, atque adeo ut mortem vix timeant. Sed ut haec clarius intelligantur, animadvertendum hic est, quod nos in continua vivimus variatione et prout in melius, sive in pejus mutamur, eo felices, aut infelices dicimur. Qui enim ex infante, vel puero in cadaver transiit, infelix dicitur et contra id felicitati tribuitur, quod totum vitae spatium Mente sana in Corpore sano percurrere potuerimus. Et revera qui Corpus habet, ut infans, vel puer, ad paucissima aptum et maxime pendens a causis externis, Mentem habet, quae in se sola considerata nihil fere sui, nec Dei, nec rerum sit conscia; et contra, qui Corpus habet ad plurima aptum, Mentem habet, quae in se sola considerata multum sui et Dei et rerum sit conscia. In hac vita igitur apprime conamur, ut Corpus infantiae in aliud, quantum ejus natura patitur, eique conducit, mutetur, quod ad plurima aptum sit, quodque ad Mentem referatur, quae sui et Dei et rerum plurimum sit conscia; atque ita ut id omne, quod ad ipsius memoriam, vel imaginationem refertur, in respectu ad intellectum vix alicujus sit momenti, ut in Schol. Prop. Praeced. jam dixi.

PROPOS. XL. *Quo unaquaeque res plus perfe-* [32] *ctionis habet, eo magis agit et minus patitur et contra, quo magis agit, eo perfectior est.*

DE-

Demonstr. Quo unaquaeque res perfectior est, eo plus habet realitatis, (*per Axiom.* 6. *p.* 2.) et consequenter (*per Prop.* 3. *p.* 3. *cum eius Schol.*) eo magis agit et minus patitur; quae quidem Demonstratio inverso ordine eodem modo procedit, ex quo sequitur, ut res contra eo sit perfectior, quo magis agit. *Q. E. D.*

Coroll. Hinc sequitur, partem Mentis, quae remanet, quantacunque ea sit, perfectiorem esse reliqua. Nam pars Mentis aeterna, (*per Prop.* 23. *et* 29. *huius*) est intellectus, per quem solum nos agere dicimur; (*per Prop* 3. *p.* 3.) illa autem, quam perire ostendimus, est ipsa imaginatio, (*per Prop.* 21. *hujus*) per quam solam dicimur pati; (*per Prop.* 3. *p.* 3. *et gen. Affect. Defin.*) atque adeo (*per Prop. praec.*) illa, quantacunque ea sit, hac est perfectior. *Q. E. D.*

Schol. Haec sunt, quae de Mente, quatenus sine relatione ad Corporis existentiam consideratur, ostendere constitueram; ex quibus et simul ex Prop. 21. p. 1. et aliis apparet, quod Mens nostra, quatenus intelligit, aeternus cogitandi modus sit, qui alio aeterno cogitandi modo determinatur et hic iterum ab alio et sic in infinitum; ita ut omnes simul Dei aeternum et infinitum intellectum constituant.

Propos. XLI. *Quamvis nesciremus, Mentem nostram aeternam esse, Pietatem tamen et Religionem et absolute omnia, quae ad Animositatem et Generositatem referri ostendimus in quarta parte, prima haberemus.*

Demonstr. Primum et unicum virtutis, seu recte vivendi rationis fundamentum, (*per Coroll. Prop.* 22. *et per Prop.* 24. *p.* 4.) est suum utile quaerere,

rere. Ad illa autem determinandum, quae ratio utilia esse dictat, nullam rationem habuimus Mentis aeternitatis, quam demum in hac Quinta Parte [263] novimus. Qamvis igitur tum temporis ignoraverimus, Mentem esse aeternam, illa tamen, quae ad Animositatem et Generositatem referri ostendimus, prima habuimus; atque adeo, quamvis etiam nunc hoc ipsum ignoraremus, eadem tamen rationis praescripta prima haberemus. *Q. E. D.*

Schol. Communis vulgi persuasio alia videtur esse. Nam plerique videntur credere, se eatenus liberos esse, quatenus libidini parere licet et eatenus de suo jure cedere, quatenus ex legis divinae praescripto vivere tenentur. Pietas igitur et Religio et absolute omnia, quae ad animi Fortitudinem referuntur, onera esse credunt, quae post mortem deponere et pretium servitutis, nempe Pietatis et Religionis accipere sperant, nec hac spe sola, sed etiam et praecipue metu, ne diris scilicet suppliciis post mortem puniantur, inducuntur, ut ex legis divinae praescripto, quantum eorum fert tenuitas et impotens animus, vivant; et nisi haec Spes et Metus hominibus inessent, et contra si crederent, mentes cum corpore interire, nec restare miseris, Pietatis onere confectis, vivere longius, ad ingenium redirent et ex libidine omnia moderari et fortunae potius, quam sibi parere, vellent. Quae mihi non minus absurda videntur, quam si quis propterea, quod non credit, se posse bonis alimentis corpus in aeternum nutrire, venenis potius et lethiferis se exsaturare vellet; vel quia videt Mentem non esse aeternam, seu immortalem, ideo amens mavult esse et sine ratione vivere: quae adeo absurda sunt, ut vix recenseri mereantur.

Propos. XLII. *Beatitudo non est virtutis praemium, sed ipsa virtus; nec eadem gaudemus, quia libidines coërcemus, sed contra quia eadem gaudemus, ideo libidines coërcere possumus.*

Demonstr. Beatitudo in Amore erga Deum consistit, (*per Prop. 36. huius et eius Schol.*) qui quidem Amor ex tertio cognitionis genere oritur; (*per Coroll. Prop. 32 huius*) atque adeo hic Amor (*per* [264]
Prop. 59 et 3. p. 3) ad Mentem, quatenus agit, referri debet; ac proinde (*per Defin. 8. p. 4.*) ipsa virtus est, quod erat primum. Deinde quo Mens hoc Amore divino, seu beatitudine magis gaudet, eo plus intelligit, (*per Prop. 32. huius*) hoc est, (*per Coroll. p. 3. huius*) eo majorem in affectus habet potentiam et (*per Prop. 38 huius*) eo minus ab affectibus, qui mali sunt, patitur; atque adeo ex eo, quod Mens hoc Amore divino, seu beatitudine gaudet, potestatem habet libidines coërcendi; et quia humana potentia ad coërcendos affectus in solo intellectu consistit; ergo nemo beatitudine gaudet, quia affectus coërcuit, sed contra potestas libidines coërcendi ex ipsa beatitudine oritur. *Q. E. D.*

Schol. His omnia, quae de Mentis in affectus potentia, quaeque de Mentis Libertate ostendere volueram, absolvi. Ex quibus apparet, quantum Sapiens polleat, potiorque sit ignaro, qui sola libidine agitur. Ignarus enim, praeterquam a caussis externis, multis modis agitatur, nec unquam vera animi acquiescentia potitur, vivit praeterea sui et Dei et rerum quasi inscius et simulac pati desinit, simul etiam esse desinit. Cum contra sapiens, quatenus ut talis consideratur, vix animo movetur; sed sui et Dei et rerum aeterna quadam necessitate conscius, nunquam esse desinit; sed semper vera animi acquiescentia potitur. Si jam via, quam ad haec ducere

ducere ostendi, perardua videatur, inveniri tamen potest. Et sane arduum debet esse, quod adeo raro reperitur. Qui enim posset fieri, si salus in promptu esset et sine magno labore reperiri posset, ut ab omnibus fere negligeretur? Sed omnia praeclara tam difficilia, quam rara sunt.

Finis Ethices.

TRACTA-

TRACTATVS
POLITICVS

IN QVO DEMONSTRATVR, QVOMODO SOCIETAS, VBI IMPERIVM MONARCHICVM LOCVM HABET, SICVT ET EA, VBI OPTIMI IMPERANT, DEBET INSTITVI, NE IN TYRANNIDEM LABATVR ET VT PAX, LIBERTASQVE CIVIVM INVIOLATA MANEAT.

gis praecipue, qui credunt summas potestates debere negotia publica tractare secundum easdem Pietatis regulas, quibus vir privatus tenetur. Ipsos tamen Politicos multo felicius de rebus Politicis scripsisse, quam Philosophos, dubitari non potest. Nam quoniam experientiam magistram habuerunt, nihil docuerunt, quod ab usu remotum esset.

§. III. Et sane mihi plane persuadeo, experientiam omnia Civitatum genera, quae concipi possunt, ut homines concorditer vivant, et simul media, quibus multitudo dirigi, seu quibus intra certos limites contineri debeat, ostendisse: ita ut non credam, nos posse aliquid, quod ab experientia sive praxi non abhorreat, cogitatione de hac re assequi, quod nondum expertum compertumque sit. Nam, homines ita comparati sunt, ut extra commune aliquod jus vivere nequeant; jura autem communia et negotia publica a viris acutissimis, sive astutis, sive callidis, instituta et tractata sunt; adeoque vix credibile est, nos aliquid, quod communi Societati ex usu esse queat, posse concipere, quod occasio, seu casus non obtulerit, quodque homines, communibus negotiis intenti suaeque securitati consulentes, non viderint.

§. IV. Cum igitur animum ad Politicam applicuerim, nihil quod novum, vel inauditum est, sed tantum ea, quae cum praxi optime conveniunt, certa et indubitata ratione demonstrare, aut ex ipsa humanae naturae conditione deducere, intendi; et ut ea, quae ad hanc scientiam spectant, eadem animi libertate, qua res Mathematicas solemus, inquirerem, sedulo curavi, humanas actiones non ridere, non lugere, neque detestari, sed intelligere: atque adeo humanos affectus, ut sunt amor, odium, ira, invidia, gloria, misericordia, et reliquae animi commotiones, non ut humanae naturae vitia; sed ut pro-

proprietates contemplatus ſum, quae ad ipſam ita pertinent, ut ad naturam aëris aeſtus, frigus, tempeſtas, tonitru et alia hujusmodi, quae, tametſi incommoda ſunt, neceſſaria tamen ſunt, certáſque habent cauſas, per quas eorum naturam intelligere conamur et Mens eorum vera contemplatione aeque gaudet, ac earum rerum cognitione, quae ſen- [209]
ſibus gratae ſunt.

§. V. Eſt enim hoc certum et in noſtra Ethica verum eſſe demonſtravimus, homines neceſſario affectibus eſſe obnoxios et ita conſtitutos eſſe, ut eorum, quibus male eſt, miſereantur et quibus bene eſt, invideant et ut ad vindictam magis, quam ad miſericordiam ſint proni et praeterea unumquemque appetere, ut reliqui ex ipſius ingenio vivant, et ut probent, quod ipſe probat et quod ipſe repudiat, repudient; unde ſit, ut cum omnes pariter appetant primi eſſe, in contentiones veniant et, quantum poſſunt, nitantur ſe invicem opprimere et, qui victor evadit, magis glorietur, quod alteri obfuit, quam quod ſibi profuit. Et quamvis omnes perſuaſi ſint, Religionem contra docere, ut unusquiſque proximum, tanquam ſe ipſum amet, hoc eſt, ut jus alterius perinde, ac ſuum, defendat, hanc tamen perſuaſionem in affectus parum poſſe oſtendimus. Valet quidem in articulo mortis, quando ſcilicet morbus ipſos affectus vicit et homo ſegnis jacet, vel in templis, ubi homines nullum exercent commercium; at minime in foro, vel in aula, ubi maxime neceſſe eſſet. Oſtendimus praeterea, rationem multum quidem poſſe affectus coërcere et moderari; ſed ſimul vidimus viam, quam ipſa ratio docet, perarduam eſſe, ita ut, qui ſibi perſuadent poſſe multitudinem, vel qui publicis negotiis diſtrahuntur, induci, ut ex ſolo rationis praeſcripto vivant, ſeculum Poëtarum aureum, ſeu fabulam ſomnient.

§. VI. Imperium igitur, cujus salus ab alicujus fide pendet et cujus negotia non possunt recte curari, nisi ii, qui eadem tractant, fide velint agere, minime stabile erit, sed, ut permanere possit, res ejus publicae ita ordinandae sunt, ut qui easdem administrant, sive ratione ducantur, sive affectu, induci nequeant, ut male fidi sint, seu prave agant. Nec ad imperii securitatem refert, quo animo homines inducantur, ad res recte administrandum, modo res recte administrentur; animi enim libertas seu fortitudo privata virtus est; at imperii virtus securitas.

§. VII. Denique quia omnes homines sive Barbari, sive culti sint, consuetudines ubique jungunt [270] et statum aliquem civilem formant, ideo imperii causas et fundamenta naturalia non ex rationis documentis petenda, sed ex hominum communi natura, seu conditione deducenda sunt, quod in sequenti capite facere constitui.

CAPUT II.

§. I. In nostro Tractatu Theologico-politico de Jure Naturali et Civili egimus et in nostra Ethica explicuimus, quid peccatum, quid meritum, quid justitia, quid injustitia et quid denique humana libertas sit. Sed ne ii, qui hunc tractatum legunt, opus habeant ea, quae ad hunc ipsum tractatum maxime spectant, in aliis quaerere, ea hic iterum explicare et apodictice demonstrare constitui.

§. II. Res quaecunque naturalis potest adaequate concipi, sive existat, sive non existat; ut igitur rerum naturalium existendi principium, sic earum in existendo perseverantia ex earum definitione non potest concludi. Nam earum essentia idealis eadem est, postquam existere inceperunt, quam antequam existerent. Ut ergo earum existendi principium ex earum essentia sequi nequit, sic nec earum

in

in exiſtendo perſeverantia: ſed eadem potentia, qua indigent, ut exiſtere incipiant, indigent, ut exiſtere pergant. Ex quo ſequitur, rerum naturalium potentiam, qua exiſtunt et conſequenter qua operantur, nullam aliam eſſe poſſe, quam ipſam Dei aeternam potentiam. Nam ſi quae alia creata eſſet, non poſſet ſeipſam et conſequenter neque res naturales conſervare; ſed ipſa etiam eadem potentia, qua indigeret, ut crearetur, indigeret, ut in exiſtendo perſeveraret.

§. III. Hinc igitur, quod ſcilicet rerum naturalium potentia, qua exiſtunt et operantur, ipſiſſima Dei ſit potentia, facile intelligimus, quid Jus naturae ſit. Nam quoniam Deus jus ad omnia habet et jus Dei nihil aliud eſt, quam ipſa Dei potentia, quatenus haec abſolute libera conſideratur, hinc ſequitur, unamquamque rem naturalem tantum juris ex natura habere, quantum potentiae habet ad exiſtendum et operandum: quandoquidem uniuscujuſque rei naturalis potentia, qua exiſtit et operatur, [271] nulla alia eſt, quam ipſa Dei potentia, quae abſolute libera eſt.

§. IV. Per Jus itaque naturae intelligo ipſas naturae leges, ſeu regulas, ſecundum quas omnia ſiunt, hoc eſt, ipſam naturae potentiam; atque adeo totius naturae et conſequenter uniuscujuſque invidui naturale Jus eo uſque ſe extendit, quo ejus potentia; et conſequenter quicquid unusquiſque homo ex legibus ſuae naturae agit, id ſummo naturae jure agit, tantumque in naturam habet juris, quantum potentia valet.

§. V. Si igitur cum humana natura ita comparatum eſſet, ut homines ex ſolo rationis praeſcripto viverent, nec aliud conarentur; tum naturae Jus, quatenus humani generis proprium eſſe conſideratur, ſola rationis potentia determinaretur. Sed homines

magis caeca cupiditate, quam ratione ducuntur, ac proinde hominum naturalis potentia, sive Jus non ratione, sed quocunque appetitu, quo ad agendum determinantur, quoque se conservare conantur, definiri debet. Equidem fateor, cupiditates illas, quae ex ratione non oriuntur, non tam actiones, quam passiones esse humanas. Verum quia hic de naturae universali potentia seu Jure agimus, nullam hic agnoscere possumus differentiam inter cupiditates, quae ex ratione et inter illas, quae ex aliis causis in nobis ingenerantur: quandoquidem tam hae, quam illae effectus naturae sunt, vimque naturalem explicant, qua homo in suo Esse perseverare conatur. Est enim homo, sive sapiens, sive ignarus sit, naturae pars et id omne, ex quo unusquisque ad agendum determinatur, ad naturae potentiam referri debet, nempe quatenus haec per naturam hujus aut illius hominis definiri potest. Nihil namque homo, seu ratione, seu sola cupiditate ductus, agit, nisi secundum leges et regulas naturae, hoc est, (*per Art.* 4. *hujus Cap.*) ex naturae jure.

§. VI. At plerique, ignaros naturae ordinem magis perturbare, quam sequi, credunt et homines in natura veluti imperium in imperio concipiunt. Nam Mentem humanam a nullis causis naturalibus statuunt produci, sed a Deo immediate creari, a reliquis rebus adeo independentem, ut absolutam habeat potestatem sese determinandi et ratione recte [272] uténdi. Sed experientia satis superque docet, quod in nostra potestate non magis sit, Mentem sanam, quam Corpus sanum habere. Deinde quandoquidem unaquaeque res, quantum in se est, suum Esse conservare conatur, dubitare nequaquam possumus, quin, si aeque in nostra potestate esset, tam ex rationis praescripto vivere, quam caeca cupiditate duci, omnes ratione ducerentur et vitam sapienter instituerent, quod minime fit. Nam trahit sua quem-

que

que voluptas. Nec Theologi hanc difficultatem tollunt, qui ſcilicet ſtatuunt hujus impotentiae cauſam humanae naturae vitium ſeu peccatum eſſe, quod originem a primi parentis lapſu traxerit. Nam ſi etiam in primi hominis poteſtate fuit tam ſtare, quam labi et mentis compos erat et natura integra, qui fieri potuit, ut ſciens prudensque lapſus fuerit? At dicunt, eum a Diabolo deceptum fuiſſe. Verum quis ille fuit, qui ipſum Diabolum decepit? quis, inquam, ipſum, omnium creaturarum intelligentium praeſtantiſſimum, adeo amentem reddidit, ut Deo major eſſe voluerit? Nonne enim ſe ipſum, qui Mentem ſanam habebat, ſuumque Eſſe, quantum in ſe erat, conſervare conabatur? Deinde qui fieri potuit, ut ipſe primus homo, qui mentis compos erat et ſuae voluntatis dominus, ſeduceretur et mente pateretur capi? Nam, ſi poteſtatem habuit, ratione recte utendi, decipi non potuit: nam, quantum in ſe fuit, conatus eſt neceſſario ſuum Eſſe, Mentemque ſuam ſanam conſervare. Atqui ſupponitur, eum hoc in poteſtate habuiſſe: ergo Mentem ſuam ſanam neceſſario conſervavit, nec decipi potuit. Quod ex ipſius hiſtoria falſum eſſe conſtat; ac proinde fatendum eſt, quod in primi hominis poteſtate non fuerit, ratione recte uti; ſed quod, ſicuti nos, affectibus fuerit obnoxius.

§. VII. Quod autem homo, ut reliqua individua, ſuum Eſſe, quantum in ſe eſt, conſervare conetur, negare nemo poteſt. Nam ſi hic aliqua concipi poſſet differentia, inde oriri deberet, quod homo voluntatem haberet liberam. Sed quo homo a nobis magis liber conciperetur, eo magis cogeremur ſtatuere, ipſum ſeſe neceſſario debere conſervare et mentis compotem eſſe, quod facile unusquiſque, qui libertatem cum contingentia non confundit, mihi concedet. Eſt namque libertas virtus, ſeu per- [273]
fectio: quicquid igitur hominem impotentiae arguit,

id

id ad ipsius libertatem referri nequit. Quare homo minime potest dici liber, propterea quod potest non existere, vel quod potest non uti ratione; sed tantum quatenus potestatem habet existendi et operandi secundum humanae naturae leges. Quo igitur hominem magis liberum esse consideramus, eo minus dicere possumus, quod possit ratione non uti et mala prae bonis eligere; et ideo Deus, qui absolute liber existit, intelligit et operatur necessario etiam, nempe ex suae naturae necessitate existit, intelligit et operatur. Nam non dubium est, quin Deus eadem, qua existit, libertate operetur: ut igitur ex ipsius naturae necessitate existit, ex ipsius etiam naturae necessitate agit, hoc est, libere absolute agit.

§. VIII. Concludimus itaque, in potestate uniuscujusque hominis non esse ratione semper uti et in summo humanae libertatis fastigio esse; et tamen unumquemque semper, quantum in se est, conari suum Esse conservare et (quia unusquisque tantum juris habet, quantum potentia valet) quicquid unusquisque, sive sapiens, sive ignarus conatur et agit, id summo naturae jure conari et agere. Ex quibus sequitur Jus et institutum naturae, sub quo omnes nascuntur homines et maxima ex parte vivunt, nihil, nisi quod nemo cupit et quod nemo potest, prohibere, non contentiones, non odia, non iram, non dolos, nec absolute aliquid, quod appetitus suadet, aversari. Nec mirum. Nam natura non legibus humanae rationis, quae non nisi hominum verum utile et conservationem intendunt, continetur; sed infinitis aliis, quae totius naturae, cujus homo particula est, aeternum ordinem respiciunt, ex cujus sola necessitate omnia individua certo modo determinantur ad existendum et operandum. Quicquid ergo nobis in natura ridiculum, absurdum, aut malum videtur, id inde est, quod res tantum ex parte novimus, totiusque naturae ordinem et cohaerentiam

maxima

maxima ex parte ignoramus, et quod, omnia ex praescripto nostrae rationis ut dirigerentur, volumus; cum tamen id, quod ratio malum esse dictat, non malum sit respectu ordinis et legum universae naturae, sed tantum solius nostrae naturae legum respectu.

§. IX. Praeterea sequitur, unumquemque [274] tamdiu alterius esse juris, quamdiu sub alterius potestate est et eatenus sui juris, quatenus vim omnem repellere, damnumque sibi illatum ex sui animi sententia vindicare et absolute, quatenus ex suo ingenio vivere potest.

§. X. Is alterum sub potestate habet, quem ligatum tenet, vel cui arma et media sese defendendi aut evadendi ademit, vel cui metum injecit, vel quem sibi beneficio ita devinxit, ut ei potius, quam sibi morem gerere et potius ex ipsius, quam ex sui animi sententia vivere velit. Qui primo, vel secundo modo alterum in potestate habet, ejus tantum Corpus, non Mentem tenet; tertio autem, vel quarto, tam ipsius Mentem, quam Corpus sui juris fecit; sed non nisi durante metu, vel spe; hac vero, aut illo adempto manet alter sui juris.

§. XI. Judicandi facultas eatenus etiam alterius juris esse potest, quatenus Mens potest ab altero decipi. Ex quo sequitur, Mentem eatenus sui juris omnino esse, quatenus recte uti potest ratione. Imo quia humana potentia non tam ex Corporis robore, quam ex Mentis fortitudine aestimanda est; hinc sequitur, illos maxime sui juris esse, qui maxime ratione pollent, quique maxime eadem ducuntur; atque adeo hominem eatenus liberum omnino voco, quatenus ratione ducitur; quia eatenus ex caussis, quae per solam ejus naturam possunt adaequate intelligi, ad agendum determinatur, tametsi ex iis necessario ad agendum determinetur. Nam libertas

(ut

(*ut Art.* 7. *hujus Cap. ostendimus*) agendi necessitatem non tollit, sed ponit.

§. XII. Fides alicui data, qua aliquis solis verbis pollicitus est, se hoc, aut illud facturum, quod pro suo jure omittere poterat, vel contra, tamdiu rata manet, quamdiu ejus, qui fidem dedit, non mutatur voluntas. Nam qui potestatem habet solvendi fidem, is revera suo jure non cessit; sed verba tantum dedit. Si igitur ipse, qui naturae Jure sui judex est, judicaverit, seu recte, seu prave (nam errare humanum est) ex fide data plus damni, quam utilitatis sequi, ex suae mentis sententia fidem solvendam esse censet et naturae Jure (*per Art.* 9. *hujus Cap.*) eandem solvet.

§. XIII. Si duo simul conveniant et vires jun-[275] gant, plus simul possunt et consequenter plus juris in naturam simul habent, quam uterque solus et quo plures necessitudines sic junxerint suas, eo omnes simul plus juris habebunt.

§. XIV. Quatenus homines ira, invidia, aut aliquo odii affectu conflictantur, eatenus diverse trahuntur et invicem contrarii sunt et propterea eo plus timendi, quo plus possunt, magisque callidi et astuti sunt, quam reliqua animalia; et quia homines ut plurimum, (*ut in Art.* 5. *praec. Cap. diximus*) his affectibus natura sunt obnoxii; sunt ergo homines ex natura hostes. Nam is mihi maximus hostis, qui mihi maxime timendus et a quo mihi maxime cavendum est.

§. XV. Cum autem (*per Art.* 9. *hujus Cap.*) in statu naturali tamdiu unusquisque sui juris sit, quamdiu sibi cavere potest, ne ab alio opprimatur et unus solus frustra ab omnibus sibi cavere conetur; hinc sequitur, quamdiu jus humanum naturale uniuscujusque potentia determinatur et uniuscujusque est, tamdiu

tamdiu nullum esse; sed magis opinione, quam re constare, quandoquidem nulla ejus obtinendi est securitas. Et certum est, unumquemque tanto minus posse et consequenter tanto minus juris habere, quanto majorem timendi causam habet. His accedit, quod homines vix absque mutuo auxilio vitam sustentare et mentem colere possint; atque adeo concludimus Jus naturae, quod humani generis proprium est, vix posse concipi, nisi ubi homines jura habent communia, qui simul terras, quas habitare et colere possunt, sibi vindicare, seseque munire, vimque omnem repellere et ex communi omnium sententia vivere possunt. Nam (*per Art.* 13. *hujus Cap.*) quo plures in unum sic conveniunt, eo omnes simul plus juris habent; et si Scholastici hac de causa, quod scilicet homines in statu naturali vix sui juris esse possunt, velint hominem animal sociale dicere, nihil habeo, quod ipsis contradicam.

§. XVI. Ubi homines jura communia habent, omnesque una veluti mente ducuntur, certum est (*per Art.* 13. *hujus Cap.*) eorum unumquemque tanto minus habere juris, quanto reliqui simul ipso potentiores sunt, hoc est, illum revera jus nullum in naturam habere praeter id, quod ipsi commune concedit jus. Caeterum quicquid ex communi [276] consensu ipsi imperatur, teneri exequi, vel (*per Art.* 4. *hujus Cap.*) jure ad id cogi.

§. XVII. Hoc jus, quod multitudinis potentia definitur, Imperium appellari solet. Atque hoc is absolute tenet, qui curam Reipublicae ex communi consensu habet, nempe jura statuendi, interpretandi et abolendi, urbes muniendi, de bello et pace decernendi etc. Quod si haec cura ad Concilium pertineat, quod ex communi multitudine componitur, tum Imperium Democratia appellatur; si autem ex quibusdam tantum selectis, Aristocratia et si deni-

que

que Reipublicae cura et consequenter imperium penes unum sit, tum Monarchia appellatur.

§. XVIII. Ex his, quae in hoc Capite ostendimus, perspicuum nobis fit, in statu naturali non dari peccatum, vel si quis peccat, is sibi, non alteri peccat: quandoquidem nemo Jure naturae alteri, nisi velit, morem gerere tenetur, nec aliquid bonum, aut malum habere, nisi quod ipse ex suo ingenio bonum, aut malum esse, decernit; et nihil absolute naturae Jure prohibetur, nisi quod nemo potest (*vid. Art.* 5. *et* 8. *hujus Cap.*). At peccatum actio est, quae jure fieri nequit. Quod si homines ex naturae instituto tenerentur ratione duci, tum omnes necessario ratione ducerentur. Nam naturae instituta Dei instituta sunt, (*per Art.* 2. *et* 5. *hujus Cap.*) quae Deus eadem, qua existit, libertate instituit, quaeque adeo ex naturae divinae necessitate consequuntur, (*vide Art.* 7. *hujus Cap.*) et consequenter aeterna sunt, nec violari possunt. Sed homines maxime appetitu sine ratione ducuntur, nec tamen naturae ordinem perturbant, sed necessario sequuntur; ac proinde ignarus et animo impotens non magis ex naturae Jure tenetur, vitam sapienter instituere, quam aeger tenetur sano Corpore esse.

§. XIX. Peccatum itaque non nisi in Imperio concipi potest, ubi scilicet quid bonum et quid malum sit ex communi totius imperii jure decernitur et ubi nemo (*per Art.* 6. *hujus Cap.*) jure quicquam agit, nisi quod ex communi decreto, vel consensu agit. Id enim (*ut in praec. Art. diximus*) peccatum est, quod jure fieri nequit, sive quod jure prohibetur; obsequium autem est constans voluntas, id exequen-
[277] di, quod jure bonum est et ex communi decreto fieri debet.

§. XX. Solemus tamen id etiam peccatum appellare, quod contra sanae rationis dictamen fit et ob-

obsequium constantem voluntatem moderandi appetitus ex rationis praescripto; quod omnino probarem, si humana libertas in appetitus licentia et servitus in rationis imperio consisteret. Sed quia humana libertas eo major est, quo homo magis ratione duci et appetitus moderari potest, non possumus, nisi admodum improprie, vitam rationalem vocare obsequium et peccatum id, quod revera Mentis impotentia; non autem contra se ipsam licentia est et per quod homo servus potius, quam liber potest dici. *Vide Art.* 7. *et* 11. *hujus Cap.*

§. XXI. Verum enim vero, quia ratio pietatem exercere et animo tranquillo et bono esse docet, quod non nisi in imperio fieri potest et praeterea quia fieri nequit, ut multitudo una veluti mente ducatur, sicut in imperio requiritur, nisi jura habeat, quae ex rationis praescripto instituta sint; non ergo adeo improprie homines, qui in imperio vivere consueverunt, id peccatum vocant, quod contra rationis dictamen fit, quandoquidem optimi imperii jura, (*vide Art.* 18. *hujus Cap.*) ex rationis dictamine institui debent. Cur autem dixerim, (*Art.* 18. *hujus Cap.*) hominem in statu naturali sibi peccare, si quid peccat, de hoc vide Cap. 4. Art. 4. et 5. ubi ostenditur, quo sensu dicere possumus, eum, qui imperium tenet et jure naturae potitur, legibus adstrictum esse et peccare posse.

§. XXII. Ad Religionem quod attinet, certum etiam est, hominem eo magis esse liberum et sibi maxime obsequentem, quo Deum magis amat et animo magis integro colit. Verum quatenus non ad naturae ordinem, quem ignoramus, sed ad sola rationis dictamina, quae Religionem concernunt, attendimus et simul consideramus, eadem nobis a Deo, quasi in nobis ipsis loquente, revelari, vel etiam haec eadem Prophetis veluti jura fuisse revelata,

eate-

eatenus, more humano loquendo, dicimus hominem Deo obsequi, qui ipsum integro animo amat et contra peccare, qui caeca cupiditate ducitur; sed interim memores esse debemus, quod in Dei potestate sumus, [278] sicut lutum in potestate figuli, qui ex eadem massa alia vasa ad decus, alia ad dedecus facit, atque adeo quod homo contra haec Dei decreta quidem, quatenus in nostra, vel in Prophetarum Mente tanquam jura inscripta fuerunt; at non contra aeternum Dei decretum, quod in universa natura inscriptum est, quodque totius naturae ordinem respicit, quidquam agere potest.

§. XXIII. Ut itaque peccatum et obsequium stricte sumptum, sic etiam justitia et injustitia non nisi in imperio possunt concipi. Nam nihil in natura datur, quod jure posset dici hujus esse et non alterius; sed omnia omnium sunt, qui scilicet potestatem habent sibi eadem vendicandi. At in imperio ubi communi Jure decernitur, quid hujus, quidque illius sit, ille justus vocatur, cui constans est voluntas tribuendi unicuique suum; injustus autem, qui contra, conatur id, quod alterius est suum facere.

§. XXIV. Caeterum laudem et vituperium affectus esse laetitiae et tristitiae, quos comitatur idea virtutis, aut impotentiae humanae tanquam causa, explicuimus in nostra Ethica.

CAPUT III.

§. I. Imperii cujuscunque status dicitur Civilis; imperii autem integrum corpus Civitas appellatur, et communia imperii negotia, quae ab ejus, qui imperium tenet, directione pendent, Respublica. Deinde homines, quatenus ex jure civili omnibus Civitatis commodis gaudent, cives appellamus et subditos, quatenus civitatis institutis, seu legibus parere tenentur. Denique status Civilis tria dari genera,

nempe

nempe Democraticum, Aristocraticum et Monarchicum, in Art. 17. Cap. praeced. diximus. Jam antequam de unoquoque seorsim agere incipiam, illa prius demonstrabo, quae ad statum civilem in genere pertinent; quorum ante omnia considerandum venit summum Civitatis, seu summarum potestatum jus.

§. II. Ex Art. 15. praeced. Cap. patet imperii, seu summarum potestatum Jus nihil esse praeter ipsum naturae Jus, quod potentia, non quidem uniuscujusque; sed multitudinis, quae una veluti mente ducitur, determinatur, hoc est, quod unus- [279] quisque in statu naturali, sic etiam totius imperii corpus et mens tantum juris habet, quantum potentia valet; atque adeo unusquisque civis, seu subditus tanto minus juris habet, quanto ipsa Civitas ipso potentior est, (*vid. Art.* 16. *praeced. Cap.*) et consequenter unusquisque civis nihil jure agit, nec habet praeter id, quod communi Civitatis decreto defendere potest.

§. III. Si Civitas alicui concedat Jus et consequenter potestatem (nam alias per Art. 12. praeced. Cap. verba tantum dedit) vivendi ex suo ingenio, eo ipso suo jure cedit et in eum transfert, cui talem potestatem dedit. Si autem duobus, aut pluribus hanc potestatem dedit, ut scilicet unusquisque ex suo ingenio vivat, eo ipso imperium divisit et si denique unicuique civium hanc eandem potestatem dedit, eo ipso sese destruxit, nec manet amplius Civitas; sed redeunt omnia ad statum naturalem, quae omnia ex praecedentibus manifestissima fiunt; atque adeo sequitur, nulla ratione posse concipi, quod unicuique civi ex Civitatis instituto liceat ex suo ingenio vivere et consequenter hoc Jus naturale, quod scilicet unusquisque sui judex est, in statu civili necessario cessat. Dico expresse *ex Civitatis instituto*; nam Jus

Jus naturae uniuscujuſque (ſi recte rem perpendamus) in ſtatu civili non ceſſat. Homo namque tam in ſtatu naturali, quam civili ex legibus ſuae naturae agit, ſuaeque utilitati conſulit. Homo, inquam, in utroque ſtatu ſpe, aut metu ducitur ad hoc, aut illud agendum, vel omittendum; ſed praecipua inter utrumque ſtatum differentia eſt, quod in ſtatu civili omnes eadem metuant et omnibus una, eademque ſecuritatis ſit cauſa et vivendi ratio, quod ſane judicandi facultatem uniuscujuſque non tollit. Qui enim omnibus Civitatis mandatis obtemperare conſtituit, ſive ejus potentiam metuit, vel quia tranquillitatem amat, is profecto ſuae ſecuritati, ſuaeque utilitati ex ſuo ingenio conſulit.

§. IV. Praeterea concipere etiam non poſſumus, quod unicuique civi liceat Civitatis decreta, ſeu jura interpretari. Nam ſi hoc unicuique liceret, eo ipſo ſui judex eſſet; quandoquidem unusquiſque facta ſua ſpecie juris nullo negotio excuſare, ſeu adornare [280] poſſet et conſequenter ex ſuo ingenio vitam inſtitueret, quod (*per Art. praeced.*) eſt abſurdum.

§. V. Videmus itaque, unumquemque civem non ſui; ſed Civitatis juris eſſe, cujus omnia mandata tenetur exequi, nec ullum habere jus decernendi, quid aequum, quid iniquum, quid pium, quidve impium ſit; ſed contra, quia imperii corpus una veluti mente duci debet et conſequenter Civitatis voluntas pro omnium voluntate habenda eſt, id quod Civitas juſtum et bonum eſſe decernit, tanquam ab unoquoque decretum eſſe, cenſendum eſt; atque adeo, quamvis ſubditus Civitatis decreta iniqua eſſe cenſeat, tenetur nihilominus eadem exequi.

§. VI. At objici poteſt, an non contra rationis dictamen eſt, ſe alterius judicio omnino ſubjicere et conſequenter, an ſtatus civilis rationi non repugnat; ex quo ſequeretur ſtatum civilem irrationalem

nalem eſſe, nec poſſe creari niſi ab hominibus ratione deſtitutis; at minime ab iis, qui ratione ducuntur. Sed quoniam ratio nihil contra naturam docet, non poteſt ergo ſana ratio dictare, ut unusquiſque ſui juris maneat, quamdiu homines affectibus ſunt obnoxii, (*per Art.* 15. *praeced. Cap.*) hoc eſt, (*per Art.* 5. *Cap.* 1.) ratio hoc poſſe fieri negat. Adde, quod ratio omnino docet pacem quaerere, quae quidem obtineri nequit, niſi communia Civitatis jura inviolata ſerventur, atque adeo quo homo ratione magis ducitur, hoc eſt, (*per Art.* 11. *praeced. Cap.*) quo magis liber eſt, eo conſtantius Civitatis jura ſervabit et ſummae poteſtatis, cujus ſubditus eſt, mandata exequetur. Ad quod accedit, quod ſtatus civilis naturaliter inſtituitur ad metum communem adimendum et communes miſerias propellendum, ac proinde id maxime intendit, quod unusquiſque, qui ratione ducitur, in ſtatu naturali conaretur; ſed fruſtra: (*per Art.* 15. *praeced. Cap.*) quapropter ſi homini, qui ratione ducitur, id aliquando ex civitatis mandato faciendum eſt, quod rationi repugnare novit, id damnum longe compenſatur bono, quod ex ipſo ſtatu civili haurit: nam rationis etiam lex eſt, ut ex duobus malis minus eligatur, ac proinde concludere poſſumus, neminem quicquam contra ſuae rationis praeſcriptum agere, quatenus id agit, quod jure Civitatis faciendum eſt: quod nobis facilius unusquiſque concedet, poſtquam expli- [281] cuerimus, quo uſque Civitatis potentia et conſequenter Jus ſe extendit.

§. VII. Nam conſiderandum primum venit, quod ſicuti in ſtatu naturali (*per Art.* 11. *praeced. Cap.*) ille homo maxime potens, maximeque ſui juris eſt, qui ratione ducitur; ſic etiam illa Civitas maxime erit potens et maxime ſui juris, quae ratione fundatur et dirigitur. Nam Civitatis Jus potentia multitudinis, quae una veluti mente ducitur, determina-

minatur. Adhaec animorum unio concipi nulla ratione poſſet, niſi Civitas id ipſum maxime intendat, quod ſana ratio omnibus hominibus utile eſſe docet.

§. VIII. Secundo venit etiam conſiderandum, quod ſubditi eatenus non ſui; ſed Civitas juris ſint, quatenus ejus potentiam, ſeu minas metuunt, vel quatenus ſtatum civilem amant (*per Art.* 10. *praeced. Cap.*). Ex quo ſequitur, quod ea omnia, ad quae agenda nemo praemiis, aut minis induci poteſt, ad jura Civitatis non pertineant. Ex. gr. judicandi facultate nemo cedere poteſt: quibus enim praemiis, aut minis induci poteſt homo, ut credat, totum non eſſe ſua parte majus, aut quod Deus non exiſtat, aut quod corpus, quod videt finitum, Ens infinitum eſſe credat et abſolute ut aliquid contra id, quod ſentit, vel cogitat, credat? Sic etiam quibus praemiis, aut minis induci poteſt homo, ut amet, quem odit, vel ut odio habeat, quem amat? Atque huc etiam illa referenda ſunt, a quibus humana natura ita abhorret, ut ipſa omni malo pejora habeat, ut quod homo teſtem contra ſe agat, ut ſe cruciet, ut parentes interficiat ſuos, ut mortem vitare non conetur et ſimilia, ad quae nemo praemiis, nec minis induci poteſt. Quod ſi tamen dicere velimus, Civitatem jus, ſive poteſtatem habere talia imperandi, id nullo alio ſenſu poterimus concipere, niſi quo quis diceret, hominem jure poſſe inſanire et delirare; quid enim aliud niſi delirium jus illud eſſet, cui nemo adſtrictus eſſe poteſt? Atque hic de iis expreſſe loquor, quae Juris Civitatis eſſe nequeunt et a quibus natura humana plerumque abhorret. Nam quod ſtultus, aut veſanus nullis praemiis, neque minis induci poſſit ad exequenda mandata et quod unus, aut alter ex eo, quod huic, aut illi Religioni addictus ſit, im-
[282] perii jura omni malo pejora judicat; jura tamen Civitatis irrita non ſunt, quandoquidem iisdem plerique cives continentur; ac proinde, quia ii, qui

nihil

nihil timent, neque ſperant; eatenus ſui juris ſunt; (*per Art.* 10. *praeced. Cap.*) ſunt ergo (*per Art.* 14. *praeced. Cap.*) imperii hoſtes, quos jure cohibere licet.

§. IX. Tertio denique conſiderandum venit, ad Civitatis Jus ea minus pertinere, quae plurimi indignantur. Nam certum eſt, homines naturae ductu in unum conſpirare, vel propter communem metum, vel deſiderio damnum aliquod commune ulciſcendi; et, quia Jus Civitatis communi multitudinis potentia definitur, certum eſt, potentiam Civitatis et Jus eatenus minui, quatenus ipſa cauſas praebet, ut plures in unum conſpirent. Habet certe Civitas quaedam ſibi metuenda et ſicut unusquisque civis, ſive homo in ſtatu naturali, ſic Civitas eo minus ſui juris eſt, quo majorem timendi cauſam habet. Atque haec de Jure ſummarum poteſtatum in ſubditos; jam antequam de earundem in alios jure agam, ſolvenda videtur quaeſtio, quae de Religione moveri ſolet.

§. X. Nam objici nobis poteſt, an Status civilis et ſubditorum obedientia, qualis in ſtatu civili requiri oſtendimus, non tollat Religionem, qua Deum colere tenemur. Sed si rem ipſam perpendamus, nihil reperiemus, quod poſſit ſcrupulum injicere. Mens enim, quatenus ratione utitur, non ſummarum poteſtatum, ſed ſui juris eſt (*per Art.* 11. *Cap. praeced.*). Atque adeo vera Dei cognitio et amor nullius imperio ſubjici poteſt, ut nec erga proximum charitas; (*per Art.* 8. *hujus Cap.*) et ſi praeterea conſideremus ſummum charitatis exercitium eſſe illud, quod ad pacem tuendam et concordiam conciliandam fit, non dubitabimus, illum revera ſuo officio functum eſſe, qui unicuique tantum auxilii fert, quantum jura Civitatis, hoc eſt, concordia et tranquillitas concedunt. Ad externos cultus quod

attinet, certum est, illos ad veram Dei cognitionem et amorem, qui ex ea necessario sequitur, nihil prorsus uvare, nec nocere posse; atque adeo non tanti faciendi sunt, ut propter ipsos pax et tranquillitas publica perturbari merentur. Caeterum certum est, [283] me Jure naturae, hoc est, (*per Art.* 3. *praec. Cap.*) ex divino decreto, non esse religionis vindicem; nam nulla mihi est, ut olim Christi Discipulis potestas fuit, ejiciendi spiritus immundos et faciendi miracula, quae sane potestas adeo necessaria est ad propagandam Religionem in locis, ubi interdicta est, ut sine ipsa non tantum oleum et opera, ut ajunt, perdatur, sed plurimae insuper creentur molestiae; cujus rei funestissima exempla omnia viderunt saecula. Unusquisque igitur, ubicunque sit, Deum potest vera Religione colere, sibique prospicere, quod viri privati officium est. Caeterum cura Religionis propagandae Deo, vel summis potestatibus, quibus solis incumbit Reipublicae habere curam, committenda est. Sed ad propositum revertor.

§. XI. Jure summarum potestatum in cives et subditorum officio explicato, superest, ut earum Jus in reliqua consideremus, quod jam ex dictis facile cognoscitur. Nam, quandoquidem (*per Art.* 2 *hujus Cap.*) Jus summae potestatis nihil est praeter ipsum naturae Jus, sequitur duo imperia ad invicem sese habere, ut duo homines in statu naturali, excepto hoc, quod Civitas sibi cavere potest, ne ab alia opprimatur, quod homo in statu naturali non potest, nimirum qui quotidie somno, saepe morbo, aut animi aegritudine et tandem senectute gravatur et praeter haec aliis incommodis est obnoxius; a quibus Civitas securam se reddere potest.

§. XII. Civitas igitur eatenus sui juris est, quatenus sibi consulere et cavere potest, ne ab alia opprimatur, (*per Art.* 9. *et* 15. *praec. Cap.*) et (*per Art.*

Art. 10. *et* 15. *praec. Cap.*) eatenus alterius juris, quatenus alterius Civitatis potentiam timet, vel quatenus ab ea impeditur, quo minus id, quod vult, exequatur, vel denique quatenus ipsius auxilio ad sui conservationem, vel incrementum indiget; nam dubitare nequaquam possumus, quin, si duae Civitates invicem mutuum auxilium praestare volunt, ambae simul plus possint et consequenter plus juris simul habeant, quam alterutra sola. Vid. Art. 13. Cap. praec.

§. XIII. Haec autem clarius intelligi possunt, si consideremus, quod duae Civitates natura hostes sunt. Homines enim (*per Art.* 14. *praec. Cap.*) in statu naturali hostes sunt. Qui igitur Jus naturae extra Civitatem retinent, hostes manent. Si itaque altera Civitas alteri bellum inferre et extrema adhibere media velit, quo eam sui juris faciat, id ei jure tentare licet, quandoquidem, ut bellum geratur, ei sufficit ejus rei habere voluntatem. At de pace nihil statuere potest, nisi connivente alterius Civitatis voluntate. Ex quo sequitur Jura belli uniuscujusque Civitatis esse; pacis autem non unius, sed duarum ad minimum Civitatum esse Jura, quae propterea confoederatae dicuntur.

§. XIV. Hoc foedus tamdiu fixum manet, quamdiu causa foederis pangendi, nempe metus damni seu lucri spes in medio est; hac autem, aut illo Civitatum alterutri adempto, manet ipsa sui juris, (*per Art.* 10. *praec. Cap.*) et vinculum, quo Civitates invicem adstrictae erant, sponte solvitur, ac proinde unicuique Civitati jus integrum est solvendi foedus, quandocunque vult, nec dici potest, quod dolo, vel perfidia agat, propterea quod fidem solvit, simulatque metus vel spei causa sublata est, quia haec conditio unicuique contrahentium aequalis fuit, ut scilicet quae prima extra metum esse pos-

ſet, ſui juris eſſet, eoque ex ſui animi ſententia uteretur et praeterea quia nemo in futurum contrahit, niſi poſitis praecedentibus circumſtantiis: his autem mutatis totius ſtatus etiam mutatur ratio et hac de cauſa unaquaeque confoederatarum Civitatum jus retinet ſibi conſulendi et unaquaeque propterea, quantum poteſt, conatur extra metum et conſequenter ſui juris eſſe et impedire, quo minus altera potentior evadat. Si quae ergo Civitas, ſe deceptam eſſe, quaeritur, ea ſane non confoederatae Civitatis fidem, ſed ſuam tantummodo ſtultitiam damnare poteſt, quod ſcilicet ſalutem ſuam alteri, qui ſui juris et cui ſui imperii ſalus ſumma lex eſt, crediderit.

§. XV. Civitatibus, quae una pacem contraxerunt, jus competit dirimendi quaeſtiones, quae moveri poſſunt de pacis conditionibus ſeu legibus, quibus ſibi invicem fidem adſtrinxerunt, quandoquidem pacis jura non unius Civitatis, ſed contrahentium ſimul ſunt; (*per Art.* 13. *hujus Cap.*) quod ſi de iis convenire inter ipſas non poteſt, eo ipſo ad belli ſtatum redeunt.

§ XVI. Quo plures Civitates ſimul pacem con-[285]trahunt, eo unaquaeque reliquis minus timenda, ſive unicuique minor eſt poteſtas bellum inferendi; ſed eo magis pacis tenetur conditiones ſervare, hoc eſt, (*per Art.* 13. *hujus Cap.*) eo minus ſui juris eſt, ſed eo magis communi foederatorum voluntati ſeſe accommodare tenetur.

§. XVII. Caeterum fides, quam ſana ratio et Religio ſervandam docet, hic minime tollitur: nam nec ratio, nec Scriptura omnem datam fidem ſervare docet. Cui enim pollicitus ſum, argentum ex. gr. quod mihi ſecreto ſervandum dedit, cuſtodire, fidem praeſtare non teneor, ſimulac noverim, aut ſcire crediderim, furtum eſſe, quod mihi ſervandum dedit; ſed rectius agam, ſi dem operam, ut ſuis reſtituatur.

tuatur. Sic etiam si summa potestas aliquid alteri se facturam promisit, quod postea tempus seu ratio docuit, aut docere videbatur, communi subditorum saluti obesse, fidem sane solvere tenetur. Cum itaque Scriptura non nisi in genere doceat fidem servare et casus singulares, qui excipiendi sunt, uniuscujusque judicio relinquat, nihil ergo docet, quod iis, quae modo ostendimus, repugnat.

§. XVIII. Sed ne toties opus sit sermonis filum interrumpere et similes posthac objectiones solvere, monere volo, me haec omnia ex naturae humanae quomodocunque consideratae necessitate demonstrasse, nempe ex universali omnium hominum conatu sese conservandi, qui conatus omnibus hominibus inest, sive ignari, sivi sapientes sint, ac proinde quomodocunque homines, sive affectu, sive ratione duci considerentur, res eadem erit, quia demonstratio, ut diximus, universalis est.

Caput IV.

§. I. Jus summarum potestatum, quod earum potentia determinatur, in praec. Cap. ostendimus, idque in hoc potissimum consistere vidimus, nempe quod imperii veluti mens sit, qua omnes duci debent; adeoque solas jus habere decernendi, quid bonum, quid malum, quid aequum, quid iniquum, hoc est, quid singulis, vel omnibus simul agendum, vel omittendum sit, ac proinde vidimus iis solis [286] jus competere leges condendi, easque, quando de iis quaestio est, in quocunque singulari casu interpretandi et decernendi, an datus casus contra, vel secundum jus factus sit; (*vide Art.* 3, 4, 5. *praec. Cap.*) deinde bellum inferendi, vel pacis conditiones statuendi et offerendi, vel oblatas acceptandi. *Vide Art.* 12. *et* 13. *praec. Cap.*

§. II. Cum haec omnia, ac etiam media, quae ad eadem exequenda requiruntur, omnia negotia sint,

ſint, quae ad integrum imperii corpus, hoc eſt, quae ad Rempublicam ſpectant, hinc ſequitur, Rempublicam ab ejus ſolummodo directione pendere, qui ſummum habet imperium; ac proinde ſequitur ſolius ſummae poteſtatis Jus eſſe de factis uniuscujuſque judicandi, de factis cujuscunque rationem exigendi, delinquentes poena mulctandi et quaeſtiones inter cives de jure dirimendi, vel legum latarum peritos ſtatuendi, qui haec ejus loco adminiſtrent; deinde omnia ad bellum et pacem media adhibendi et ordinandi, nempe urbes condendi et muniendi, milites ducendi, officia militaria diſtribuendi et quid factum velit imperandi et pacis cauſa legatos mittendi et audiendi et denique ſumptus ad haec omnia exigendi.

III. Quoniam itaque ſolius ſummae poteſtatis Jus ſit negotia publica tractandi, vel miniſtros ad eadem eligendi, ſequitur, ſubditum imperium affectare, qui ſuo ſolo arbitrio, ſupremo Concilio inſcio, negotium aliquod publicum aggreſſus eſt, tametſi id, quod intenderat agere, Civitati optimum fore crediderit.

§. IV. Sed quaeri ſolet, an ſumma poteſtas legibus adſtricta ſit et conſequenter an peccare poſſit? Verum quoniam legis et peccati nomina non tantum Civitatis Jura, ſed etiam omnium rerum naturalium et apprime rationis communes regulas reſpicere ſolent, non poſſumus abſolute dicere, Civitatem nullis adſtrictam eſſe legibus, ſeu peccare non poſſe. Nam ſi Civitas nullis legibus, ſeu regulis, ſine quibus Civitas non eſſet Civitas, adſtricta eſſet, tum Civitas non ut res naturalis, ſed ut chimaera eſſet contemplanda. Peccat ergo Civitas, quando ea agit, vel fieri patitur, quae cauſa eſſe poſſunt ipſius ruinae, atque tum eandem eo ſenſu peccare dicimus, quo [287] Philoſophi, vel Medici naturam peccare dicunt et hoc ſenſu dicere poſſumus, Civitatem peccare, quando contra rationis dictamen aliquid agit. Eſt

enim

enim Civitas tum maxime sui juris, quando ex dictamine rationis agit; (per Art. 7 praeced. Cap.) quatenus igitur contra rationem agit, eatenus sibi deficit, seu peccat. Atque haec clarius intelligi poterunt, si consideremus, quod, cum dicimus unumquemque posse de re, quae sui juris est, statuere, quicquid velit, haec potestas non sola agentis potentia, sed etiam ipsius patientis aptitudine definiri debet. Si enim ex. gr. dico, me jure posse de hac mensa, quicquid velim, facere, non hercle intelligo, quod jus habeam efficiendi, ut haec mensa herbam comedat; sic etiam, tametsi dicimus homines non sui, sed Civitatis juris esse, non intelligimus, quod homines naturam humanam amittant et aliam induant; atque adeo quod Civitas jus habeat efficiendi, ut homines volent, vel quod aeque impossibile est, ut homines cum honore adspiciant ea, quae risum movent, vel nauseam; sed quod quaedam circumstantiae occurrant, quibus positis ponitur subditorum erga Civitatem reverentia et metus, et quibus sublatis metus et reverentia et cum his Civitas una tollitur. Civitas itaque, ut sui juris sit, metus et reverentiae causas servare tenetur; aliâs Civitas esse desinit. Nam iis, vel ei, qui imperium tenet, aeque impossibile est, ebrium, aut nudum cum scortis per plateas currere, histrionem agere, leges ab ipso latas aperte violare, seu contemnere et cum his majestatem servare, ac impossibile est, simul esse et non esse; subditos deinde trucidare, spoliare, virgines rapere et similia, metum in indignationem et consequenter statum civilem in statum hostilitatis vertunt.

§. V. Videmus itaque, quo sensu dicere possumus, Civitatem legibus teneri et peccare posse. Verum si per legem intelligamus Jus civile, quod ipso Jure civili vindicari potest et peccatum id, quod Jure civili fieri prohibetur, hoc est, si haec nomina genuino

nuino ſenſu ſumantur, nulla ratione dicere poſſumus, Civitatem legibus adſtrictam eſſe, aut poſſe peccare. Nam regulae et cauſae metus et reverentiae, quas Civitas ſui cauſa ſervare tenetur; non ad Jura civilia, ſed ad Jus naturale ſpectant; quando-
[288] quidem (*per Art. praeced.*) non Jure civili, ſed Jure belli vindicari poſſunt et Civitas nulla alia ratione iiſdem tenetur, quam homo in ſtatu naturali, ut ſui juris eſſe poſſit, ſive ne ſibi hoſtis ſit, cavere tenetur, ne ſe ipſum interficiat, quae ſane cautio non obſequium, ſed humanae naturae libertas eſt: at Jura civilia pendent a ſolo Civitatis decreto, atque haec nemini, niſi ſibi, ut ſcilicet libera maneat, morem gerere tenetur, nec aliud bonum, aut malum habere, niſi quod ipſa ſibi bonum, aut malum eſſe decernit; ac proinde non tantum jus habet ſeſe vindicandi, leges condendi et interpretandi; ſed etiam eaſdem abrogandi et reum quemcunque ex plenitudine potentiae condonandi.

§. VI. Contractus, ſeu leges, quibus multitudo jus ſuum in unum Concilium, vel hominem transferunt, non dubium eſt, quin violari debeant, quando communis ſalutis intereſt eaſdem violare. At judicium de hac re, an ſcilicet communis ſalutis interſit, eaſdem violare, an ſecus, nemo privatus, ſed is tantum, qui imperium tenet, jure ferre poteſt; (*per Art.* 3. *huius Cap.*) ergo Jure civili is ſolus, qui imperium tenet, earum legum interpres manet. Ad quod accedit, quod nullus privatus eaſdem jure vindicare poſſit, atque adeo eum, qui imperium tenet, revera non obligant. Quod ſi tamen ejus naturae ſint, ut violari nequeant, niſi ſimul Civitatis robur debilitetur, hoc eſt, niſi ſimul plerorumque civium communis metus in indignationem vertatur, eo ipſo Civitas diſſolvitur et contractus ceſſat, qui propterea non Jure civili, ſed Jure belli vindicatur. Atque adeo is, qui imperium tenet, nulla etiam alia
de

decausa hujus contractus conditiones servare tenetur, quam homo in statu naturali, ne sibi hostis sit, tenetur cavere, ne se ipsum interficiat, ut in praeced. Art. diximus.

Capvt V.

§. I. In Art. 11. Cap. 2. ostendimus hominem tum maxime sui juris esse, quando maxime ratione ducitur et consequenter (*vid. Art.* 7. *Cap.* 3.) Civitatem illam, maxime potentem, maximeque sui [289] juris esse, quae ratione fundatur et dirigitur. Cum autem optima vivendi ratio ad sese, quantum fieri potest, conservandum ea sit, quae ex praescripto rationis instituitur; sequitur ergo id omne optimum esse, quod homo vel Civitas agit, quatenus maxime sui juris est. Nam non id omne, quod jure fieri dicimus, optime fieri affirmamus: aliud namque est agrum jure colere, aliud agrum optime colere; aliud, inquam, est sese jure defendere, conservare, judicium ferre etc. aliud sese optime defendere, conservare, atque optimum judicium ferre; et consequenter aliud est jure imperare et Reipublicae curam habere, aliud optime imperare et Rempublicam optime gubernare. Postquam itaque de jure cujuscunque Civitatis in genere egimus, tempus est, ut de optimo cujuscunque imperii statu agamus.

§. II. Qualis autem cujuscunque imperii sit status, facile ex fine status civilis cognoscitur: qui scilicet nullus alius est, quam pax, vitaeque securitas. Ac proinde illud imperium optimum est, ubi homines concorditer vitam transigunt et cujus jura inviolata servantur. Nam certum est, quod seditiones, bella, legumque contemptio sive violatio non tam subditorum malitiae, quam pravo imperii statui imputanda sunt. Homines enim civiles non nascuntur, sed fiunt. Hominum praeterea naturales affe-

ctus ubique iidem sunt; si itaque in una Civitate malitia magis regnat, pluraque peccata committuntur, quam in alia, certum est, id ex eo oriri, quod talis Civitas non satis concordiae providerit, nec jura satis prudenter instituerit et consequenter neque Jus Civitatis absolutum obtinuerit. Status enim civilis, qui seditionum causas non abstulit et ubi bellum continuo timendum et ubi denique leges frequenter violantur, non multum ab ipso naturali statu differt, ubi unusquisque ex suo ingenio magno vitae periculo vivit.

§. III. At sicut subditorum vitia, nimiaque licentia et contumacia Civitati imputanda sunt, ita contra eorum virtus et constans legum observantia maxime Civitatis virtuti et juri absoluto tribuenda est, ut patet ex Art. 15. Cap. 2. Unde Hannibali me-
[290] rito eximiae virtuti ducitur, quod in ipsius exercitu nulla unquam seditio orta fuerit.

§. IV. Civitas, cujus subditi metu territi, arma non capiunt, potius dicenda est, quod sine bello sit, quam quod pacem habeat. Pax enim non belli privatio, sed virtus est, quae ex animi fortitudine oritur: est namque obsequium (*per Art.* 19. *Cap.* 2) constans voluntas id exequendi, quod ex communi Civitatis decreto fieri debet. Illa praeterea Civitas, cujus pax a subditorum inertia pendet, qui scilicet veluti pecora ducuntur, ut tantum servire discant, rectius Solitudo, quam Civitas dici potest.

§. V. Cum ergo dicimus, illud imperium optimum esse, ubi homines concorditer vitam transigunt, vitam humanam intelligo, quae non sola sanguinis circulatione et aliis, quae omnibus animalibus sunt communia, sed quae maxime ratione, vera Mentis virtute et vita definitur.

§. VI. Sed notandum, imperium, quod in hunc finem institui dixi, a me intelligi id, quod multitudo libera instituit, non autem id, quod in multitudinem jure belli acquiritur. Libera enim multitudo majori spe, quam metu; subacta autem majori metu, quam spe ducitur: quippe illa vitam colere; haec autem mortem tantummodo vitare studet; illa, inquam, sibi vivere studet, haec victoris esse cogitur, unde hanc servire, illam liberam esse dicimus. Finis itaque imperii, quod aliquis Jure belli adipiscitur, est dominari et servos potius, quam subditos habere. Et quamvis inter imperium, quod a libera multitudine creatur et illud, quod jure belli acquiritur, si ad utriusque jus in genere attendamus, nulla essentialis detur differentia, finem tamen, ut jam ostendimus, et praeterea media, quibus unumquodque conservari debeat, admodum diversa habent.

§. VII. Quibus autem mediis Princeps, qui sola dominandi libidine fertur, uti debet, ut imperium stabilire et conservare possit, acutissimus Machiavellus prolixe ostendit; quem autem in finem, non satis constare videtur. Si quem tamen bonum habuit, ut de viro sapiente credendum est, fuisse videtur, ut ostenderet, quam imprudenter multi Tyrannum e medio tollere conantur, cum tamen causae, cur princeps sit Tyrannus, tolli nequeant, [291] sed contra eo magis ponantur, quo principi major timendi causa praebetur: quod fit, quando multitudo exempla in principem edidit et parricidio, quasi re bene gesta, gloriatur. Praeterea ostendere forsan voluit, quantum libera multitudo cavere debet, ne salutem suam uni absolute credat, qui nisi vanus sit et omnibus se posse placere existimet, quotidie insidias timere debet, atque adeo sibi potius cavere et multitudini contra insidiari magis, quam consulere cogitur; et ad hoc de prudentissimo isto viro credendum

dum magis adducor, quia pro libertate fuisse constat, ad quam etiam tuendam saluberrima consilia dedit.

CAPUT VI.

§. I. Quia homines, uti diximus, magis affectu, quam ratione ducuntur, sequitur multitudinem non ex rationis ductu, sed ex communi aliquo affectu naturaliter convenire et una veluti mente duci velle, nempe (*ut Art.* 9. *Cap.* 3. *diximus*) vel ex communi spe, vel metu, vel desiderio commune aliquod damnum ulciscendi. Cum autem solitudinis metus omnibus hominibus insit, quia nemo in solitudine vires habet, ut sese defendere et quae ad vitam necessaria sunt, comparare possit, sequitur statum civilem homines natura appetere, nec fieri posse, ut homines eundem unquam penitus dissolvant.

§. II. Ex discordiis igitur et seditionibus, quae in Civitate saepe concitantur, nunquam fit, ut cives Civitatem dissolvant, (ut in reliquis societatibus saepe evenit) sed ut ejusdem formam in aliam mutent; si nimirum contentiones sedari nequeunt servata Civitatis facie. Quare media, quae ad imperium conservandum requiri dixi, ea intelligo, quae ad imperii formam absque ulla ejus notabili mutatione conservandam necessaria sunt.

§. III. Quod si cum humana natura ita comparatum esset, ut homines id, quod maxime utile est, maxime cuperent, nulla esset opus arte ad concordiam et fidem; sed quia longe aliter cum natura humana constitutum esse constat, imperium necessario ita instituendum est, ut omnes, tam qui regunt, [292] quam qui reguntur, velint nolint, id tamen agant, quod communis salutis interest, hoc est, ut omnes sponte, vel vi, vel necessitate coacti sint ex rationis praescripto vivere; quod fit, si imperii res ita

ita ordinentur, ut nihil, quod ad communem salutem spectat, ullius fidei absolute committatur. Nemo enim tam vigilans est, qui aliquando non dormitet et nemo tam potenti tamque integro animo fuit, qui aliquando, et praesertim quando maxime animi fortitudine opus est, non frangeretur, ac pateretur vinci. Et sane stultitia est ab alio id exigere, quod nemo a se ipso impetrare potest, nempe, ut alteri potius, quam sibi vigilet, ut avarus non sit, neque invidus, neque ambitiosus etc. praesertim is, qui omnium affectuum incitamenta maxima quotidie habet.

IV. At experientia contra docere videtur, pacis et concordiae interesse, ut omnis potestas ad unum conferatur. Nam nullum imperium tamdiu absque ulla notabili mutatione stetit, quam Turcarum et contra nulla minus diuturna, quam popularia, seu Democratica fuerunt, nec ulla, ubi tot seditiones moverentur. Sed si servitium, barbaries et solitudo pax appellanda sit, nihil hominibus pace miserius. Plures sane et acerbiores contentiones inter parentes et liberos, quam inter dominos et servos moveri solent, nec tamen Oeconomiae interest, Jus paternum in dominium mutare et liberos perinde, ac servos habere. Servitutis igitur, non pacis, interest, omnem potestatem ad unum transferre: nam pax, ut jam diximus, non in belli privatione, sed in animorum unione sive concordia consistit.

§. V. Et sane, qui credunt posse fieri, ut unus solus summum Civitatis Jus obtineat, longe errant. Jus enim sola potentia determinatur, ut Capite 2. ostendimus: at unius hominis potentia longe impar est tantae moli sustinendae. Unde fit, ut, quem multitudo Regem elegit, is sibi Imperatores quaerat, seu Consiliarios, seu amicos, quibus suam et omnium salu-

tem committit, ita ut imperium, quod absolute Monarchicum esse creditur, sit revera in praxi Aristocraticum; non quidem manifestum, sed latens, et propterea pessimum. Ad quod accedit, quod Rex, puer, aeger, aut senectute gravatus, precario rex sit; [293] sed ii revera summam potestatem habeant, qui summa imperii negotia administrant, vel qui Regi sunt proximi; ut jam taceam, quod Rex, libidini obnoxius, omnia saepe moderetur ex libidine unius aut alterius pellicis, aut cinaedi. Audieram, inquit Orsines, in Asia olim regnasse faeminas: hoc vero novum est, regnare castratum. Curtius lib. X. Cap. 1.

§. VI. Est praeterea hoc certum, quod Civitas semper magis propter cives, quam propter hostes periclitetur: rari quippe boni. Ex quo sequitur, quod is, in quem totum imperii Jus delatum est, magis cives, quam hostes semper timebit et consequenter sibi cavere et subditis non consulere, sed insidiari conabitur, iis praecipue, qui sapientia clari, vel divitiis potentiores sunt.

§. VII. Accedit praeterea, quod Reges filios etiam plus timent, quam amant, et eo magis, quo pacis bellique artes magis callent et subditis ob virtutes dilectiores sunt. Unde fit, ut eos ita educare studeant, ut causa timendi absit. Qua in re officiarii promptissime Regi obsequuntur et studium adhibebunt summum, ut Regem successorem rudem habeant, quem arte tractare possint.

§. VIII. Ex quibus omnibus sequitur, Regem eo minus sui Juris, et subditorum conditionem eo miseriorem esse, quo magis absolute Civitatis Jus in eundem transfertur: atque adeo necesse est, ad imperium Monarchicum rite stabiliendum, fundamenta jacere firma, quibus superstruatur; ex quibus Monarchae securitas et multitudini pax sequatur, ac proinde, ut Monarcha tum maxime sui juris sit, cum

maxi-

maxime multitudinis faluti confulit. Quaenam autem haec Imperii Monarchici fundamenta fint, primum breviter proponam et deinde ordine ea oftendam.

§. IX. Urbs una, aut plures condendae et muniendae funt, quarum omnes cives, five ii intra moenia, five extra propter agriculturam habitent, eodem Civitatis jure gaudeant; ea tamen conditione, ut unaquaeque certum civium numerum ad fui et communem defenfionem habeat; quae autem id praeftare nequit, aliis conditionibus in ditione habenda.

§. X. Militia ex folis civibus, nullo excepto, formanda eft et ex nullis aliis; atque adeo omnes arma habere teneantur et nullus in civium numerum recipiatur, nifi poftquam exercitium militare [294] didicerit, illudque fignatis anni temporibus exercere pollicitus fuerit. Deinde, uniuscujufque familiae militia in cohortes et legiones divifa, nullius cohortis dux eligendus, nifi qui Architecturam militarem noverit. Porro cohortium et legionum duces ad vitam quidem, fed qui familiae unius integrae militiae imperet, in bello tantummodo eligendus, qui annum ad fummum imperium habeat, nec continuari in imperio, nec poftea eligi poffit. Atque hi eligendi funt ex Regis Confiliariis, (*de quibus Art.* 15. *et feqq. dicendum*) vel qui officio Confiliarii functi funt.

§. XI. Omnium urbium incolae et agricolae, hoc eft, omnes Cives in familias dividendi funt, quae nomine et infigni aliquo diftinguantur et omnes ex aliqua harum familiarum geniti in civium numerum recipiantur, eorumque nomina in catalogum eorum familiae redigantur, fimulac eo aetatis pervenerint, ut arma ferre et officium fuum nofcere poffint; iis tamen exceptis, qui ob fcelus aliquod infames, vel

qui

qui muti, veſani et famuli ſunt, qui ſervili aliquo officio vitam ſuſtentant.

§. XII. Agri et omne ſolum et, ſi fieri poteſt, domus etiam publici juris ſint, nempe ejus, qui Jus Civitatis habet, a quo annuo pretio civibus, ſive urbanis et agricolis locentur; et praeterea omnes ab omni exactione tempore pacis liberi ſive immunes ſint. Atque hujus pretii alia pars ad Civitatis munimenta, alia ad uſum domeſticum Regis referenda eſt. Nam tempore pacis urbes tanquam ad bellum munire et praeterea naves et reliqua inſtrumenta bellica parata neceſſe eſt habere.

§. XIII. Electo Rege ex aliqua familia, nulli Nobiles cenſendi, niſi a Rege oriundi, qui propterea inſignibus Regiis a ſua et a reliquis familiis diſtinguantur.

§. XIV. Regis conſanguinei nobiles maſculi, qui ei, qui regnat, gradu conſanguinitatis tertio, aut quarto propinqui ſunt, uxorem ducere prohibeantur et ſi quos liberos procreaverint, illegitimi habeantur et omni dignitate indigni, nec parentum haeredes agnoſcantur; ſed eorum bona ad Regem redeant.

§. XV. Regis praeterea Conſiliarii, qui ei proximi, vel dignitate ſecundi ſunt, plures eſſe debent [295] et non, niſi ex civibus, eligendi; nempe, ex unaquaque familia tres, aut quatuor, aut quinque, (ſi familiae non plures, quam ſexcentae, fuerint) qui ſimul unum hujus Concilii membrum conſtituent, non ad vitam; ſed in tres, aut quatuor, aut quinque annos, ita ut ſingulis annis eorum tertia, quarta, aut quinta pars nova eligatur; in qua electione tamen apprime obſervandum, ut ex unaquaque familia unus ad minimum juris peritus Conſiliarius eligatur.

§. XVI.

§. XVI. Haec electio ab ipſo Rege fieri debet, cui conſtituto anni tempore, quo ſcilicet novi Conſiliarii eligendi ſunt, unaquaeque familia omnium ſuorum civium nomina, qui ad annum quinquageſimum aetatis pervenerunt et qui hujus officii candidati rite promoti fuerunt, Regi tradere debet, ex quibus, quem velit, Rex eliget; at eo anno, quo alicujus familiae juris peritus alteri ſuccedere debet, juris peritorum tantum nomina ſunt Regi tradenda. Qui ſtatuto tempore officio hoc Conſiliarii functi ſunt, in eodem continuari nequeant, nec ad catalogum eligendorum quinquennio, aut amplius referri. Cauſa autem, cur neceſſe ſit ſingulis annis ex unaquaque familia unum eligere, eſt, ne Concilium jam ex inexpertis Novitiis, jam ex Veteranis et rerum expertis componeretur, quod neceſſario fiet, ſi omnes ſimul recederent et novi ſuccederent. Sed ſi ſingulis annis ex unaquaque familia unus eligatur, tum non niſi quinta, quarta, aut ad ſummum tertia Concilii pars ex Novitiis erit. Praeterea ſi Rex aliis negotiis impeditus, aut alia de cauſa huic electioni vacare aliquamdiu non poſſit, tum ipſi Conſiliarii alios pro tempore eligant, donec ipſe Rex vel alios eligat, vel, quos Concilium elegit, probet.

§. XVII. Hujus Concilii primarium officium ſit, imperii fundamentalia jura defendere, conſilia de rebus agendis dare, ut Rex, quid in bonum publicum decernendum ſit, ſciat, atque adeo, ut Regi nihil de aliqua re ſtatuere liceat, niſi intellecta prius hujus Concilii ſententia. Sed ſi Concilio, ut plerumque fiet, non una mens fuerit, ſed diverſas habuerit ſententias, etiam poſtquam bis aut ter quaeſtionem de eadem re habuerint, res in longius trahenda non eſt, ſed diſcrepantes ſententiae ad Regem [290] deferendae, ut Art. 25. hujus Capitis docebimus.

§. XVIII. Hujus praeterea Concilii officium etiam ſit, Regis inſtituta ſeu decreta promulgare et,

quid in Rempublicam decretum est, curare, totiusque administrationis imperii curam habere, tanquam Regis vicarii.

§. XIX. Civibus nulli ad Regem aditus pateant, nisi per hoc Concilium, cui omnes postulationes, seu libelli supplices tradendi sunt, ut Regi offerantur. Legatis etiam aliarum Civitatum non, nisi intercedente hoc Concilio, veniam Regem alloquendi impetrare liceat; Epistolae praeterea, quae ex aliis locis Regi mittuntur, ei ab hoc Concilio tradi debent et absolute Rex censendus est veluti Civitatis mens; hoc autem Concilium mentis sensus externi, seu Civitatis corpus, per quod mens Civitatis statum concipit et per quod mens id agit, quod sibi optimum esse decernit.

§. XX. Cura filios Regis educandi huic etiam Concilio incumbat et etiam tutela, si Rex, successore infante seu puero relicto, obiit. Sed ne tamen Concilium interea temporis sine Rege sit, ex Nobilibus Civitatis Senior eligendus, qui Regis locum suppleat, donec legitimus successor eo aetatis pervenerit, quo imperii onus sustinere possit.

§. XXI. Hujus Concilii Candidati ii sint, qui regimen, fundamenta et statum, seu conditionem Civitatis, cujus subditi sunt, norint; at qui jurisperiti locum occupare vult, is praeter regimen et conditionem Civitatis, cujus subditus est, aliarum etiam, cum quibus commercium aliquod intercedit, scire debet; sed nulli, nisi qui ad quinquagesimum aetatis annum, nullo convicti crimine, pervenerint, in catalogum eligendorum referendi sunt.

§. XXII. In hoc Concilio nihil de rebus imperii concludendum, nisi praesentibus omnibus membris: quod si aliquis morbi, aut alia de causa adesse nequeat, aliquem ex eadem familia, qui eodem officio

functus,

functus, vel qui in catalogum eligendorum relatus est, in ipsius locum mittere debet. Quod si nec hoc fecerit, sed quod Concilium propter ejus absentiam rem aliquam consulendam in diem differre coactus fuerit, summa aliqua pecuniae sensibili mulctetur. Sed hoc intelligendum, quando quaestio est de [29] re, quae integrum imperium spectat, videlicet de bello et pace, de jure aliquo abrogando, vel instituendo, de commercio etc. Sed si quaestio sit de re, quae unam, aut alteram urbem spectet, de libellis supplicibus etc, satis erit, si major Concilii pars adsit.

§. XXIII. Ut inter familias aequalitas in omnibus et ordo sedendi, proponendi et dicendi habeatur, vices servandae sunt, ut singulae singulis sessionibus praesideant, et quae hac sessione prima, sequenti ultima sit. Sed eorum, qui ejusdem familiae sunt, is primus sit, qui prior electus fuerit.

§. XXIV. Hoc Concilium quater ad minimum in anno convocetur, ut rationem administrationis imperii a ministris exigant, ut rerum statum noscant et si quid praeterea statuendum sit, videant. Nam adeo magnum civium numerum negotiis publicis continuo vacare impossibile videtur; sed, quia negotia publica interim exerceri nihilominus debent, ideo ex hoc Concilio quinquaginta, aut plures eligendi sunt, qui soluto Concilio, ejus vicem suppleant, quique quotidie congregari debeant in cubiculo, quod Regio sit proximum, atque adeo quotidie curam habeant aerarii, urbium, munimentorum, educationis filii Regis et absolute eorum omnium magni Concilii officiorum, quae modo enumeravimus, praeterquam illud, quod de rebus novis, de quibus nihil decretum est, consulere non possint.

§. XXV. Congregato Concilio, antequam aliquid in eo proponatur, quinque, aut sex, aut plu-

res Jurisperiti ex familiis, quae illa sessione ordine loci priores sunt; Regem adeant, ut libellos supplices vel epistolas, si quas habent, tradant, ut rerum statum indicent, et denique ut ex ipso intelligant, quid in suo Concilio proponere jubeat; quo accepto Concilium repetant et, qui ordine loci prior est, rem consulendam aperiat. Nec de re suffragia statim colligenda, quae aliquibus videtur alicujus esse momenti, sed in id tempus differenda, quod rei necessitas concedit. Concilio igitur ad id statutum tempus soluto, poterunt interea uniuscujusque familiae Consiliarii de ipsa seorsum quaestionem habere et, si res iis magni momenti videbitur, alios, qui eodem officio functi, vel qui ejusdem Concilii Can- [298] didati sunt, consulere et, si intra constitutum tempus inter ipsos convenire non poterit, illa familia extra suffragium erit; (nam unaquaeque familia unum tantum ferre suffragium poterit) alias ejus familiae Jurisperitus instructus sententiam, quam optimam judicaverint esse, in ipso Concilio ferat et sic reliqui; et si majori parti visum fuerit post auditas cujusque sententiae rationes, rem iterum perpendere, Concilium iterum in tempus solvatur, ad quod unaquaeque familia, quaenam ultima ejus sit sententia, pronunciabit et tum demum praesente integro Concilio suffragiis collectis ea irrita habeatur, quae centum ad minimum suffragia non habuerit, reliquae autem ad Regem deferantur a Jurisperitis omnibus, qui Concilio interfuerunt, ut ex iis, postquam uniuscujusque partis rationes intellexerit, quam velit, eligat, atque inde digressi ad Concilium revertantur, ubi omnes Regem ad constitutum ab ipso tempus exspectent, ut, quam sententiam ex latis eligendam censet, omnes audiant et quid faciendum, ipse decernat,

§. XXVI. Ad justitiam administrandam Concilium aliud ex solis Jurisperitis est formandum, quorum officium sit lites dirimere et poenas ex delinquen-

tibus

tibus ſumere; ſed ita ut omnes ſententiae, quas tulerint, ab iis, qui Concilii magni vicem ſupplent, probari debeant, num ſcilicet, ſervato rite in judicando ordine, prolatae fuerint et abſque partium ſtudio. Quod ſi quae pars, quae cauſa cecidit, oſtendere poterit, aliquem ex judicibus munere aliquo corruptum fuiſſe ab adverſario, vel aliam communem cauſam amicitiae erga eundem, vel odii erga ipſum habere, vel denique quod communis judicandi ordo non fuerit ſervatus, ea in integrum reſtituatur. Sed haec forſan obſervari non poſſent ab iis, qui, quando quaeſtio de crimine eſt, non tam argumentis, quam tormentis reum convincere ſolent. Verum nec ego hic alium in judicando ordinem concipio praeter eum, qui cum optimo Civitatis regimine convenit.

§. XXVII. Hi judices magno etiam et impari numero eſſe debent; nempe ſexaginta et unus, aut quinquaginta et unus ad minimum et ex una familia non niſi unus eligendus, nec tamen ad vitam; ſed ut quotannis etiam aliqua ejus pars cedat et [299] alii totidem eligantur, qui ex aliis ſint familiis, quique ad quadrageſimum aetatis annum pervenerint.

§. XXVIII. In hoc Concilio nulla ſententia pronuncianda, niſi praeſentibus omnibus judicibus. Quod ſi aliquis morbi, aut alterius rei cauſa diu Concilio intereſſe non poterit, alius ad id tempus eligendus, qui ipſius locum ſuppleat. In ſuffragiis autem ferendis debebit unuſquiſque ſententiam ſuam non palam dicere, ſed calculis indicare.

§. XXIX. Hujus et praecedentis Concilii vicariorum emolumenta ſint primo eorum, qui mortis damnati ſunt ab ipſis et etiam eorum, qui ſumma quadam argenti plectuntur. Deinde ex unaquaque ſententia, quam de rebus civilibus tulerint, ab eo, qui cauſa cecidit, pro ratione totius ſummae partem aliquo-

aliquotam accipiant, qua utrumque Concilium gaudeat.

§. XXX. His Conciliis alia subordinentur in unaquaque urbe, quorum etiam membra ad vitam eligi non debent; sed etiam quotannis pars aliqua eligenda ex solis familiis, quae in eadem habitant: sed opus non est haec latius persequi.

§. XXXI. Militiae stipendia nulla solvenda tempore pacis, tempore autem belli iis tantummodo quotidiana stipendia danda, qui quotidiano opere vitam sustentant. At duces et reliqui officiarii cohortium nulla alia emolumenta ex bello exspectanda habeant praeter hostium praedam.

§. XXXII. Si quis peregrinus alicujus civis filiam in uxorem duxerit, ejus liberi sunt cives censendi et in catalogo familiae matris inscribendi. Qui autem ex peregrinis parentibus in ipso imperio nati et educati sunt, iis constituto aliquo pretio Jus civis ex Chiliarchis alicujus familiae emere liceat et in catalogum ejusdem familiae referantur: nec imperio, tametsi Chiliarchae lucri causa aliquem peregrinum infra constitutum pretium in numerum suorum civium receperint, aliquod inde detrimentum oriri potest; sed contra media excogitanda, quibus facilius civium augeri possit numerus et magna hominum detur confluentia. At, qui in catalogum civium non referuntur, aequum est, ut tempore sal-
[300] tem belli otium suum labore aut exactione aliqua compensent.

§ XXXIII. Legati, qui tempore pacis ad alias Civitates pacis contrahendae, vel conservandae causa mitti debent, ex solis Nobilibus eligendi sunt et ex Civitatis aerario sumptus iisdem suppeditandi, non autem ex Regis domestico aerario.

§. XXXIV. Qui aulam frequentant et Regis domestici sunt, quibusque ex suo aerario domestico stipendia solvit, ab omni Civitatis ministerio seu officio secludendi sunt. Dico expresse, *quibus Rex ex aerario suo domestico stipendia solvit*, ut corporis custodes ab iisdem secludam. Nam corporis custodes nulli praeter cives ejusdem urbis in aula, servatis vicibus, vigilare pro Rege ante fores debent.

§. XXXV. Bellum non nisi pacis causa inferendum, ut eo finito arma cessent. Urbibus igitur Jure belli captis et hoste subacto pacis conditiones instituendae sunt, ut captae urbes nullo praesidio servari debeant; sed vel ut hosti, pacis foedere accepto, potestas concedatur easdem pretio redimendi, vel (si ea ratione timor semper a tergo maneat formidine loci) prorsus delendae sunt et incolae alio locorum ducendi.

§. XXXVI. Regi nullam extraneam matrimonio sibi jungere, sed tantum ex consanguineis, vel civibus aliquam in uxorem ducere liceat, ea tamen conditione, si scilicet civem aliquam duxerit, ut qui uxori sanguine sint proximi, nullum Civitatis officium administrare possint.

§. XXXVII. Imperium indivisibile esse debet. Si igitur Rex plures liberos procreaverit, illorum major natu jure succedat, minime autem concedendum, ut imperium inter ipsos dividatur, nec ut indivisum omnibus, vel aliquibus tradatur et multo minus, ut partem imperii dotem filiae dare liceat. Nam, filias in haereditatem imperii venire, nulla ratione concedendum.

§. XXXVIII. Si Rex liberis masculis orbus obierit, ille, qui ipsi sanguine proximus, haeres imperii habendus, nisi forte uxorem extraneam duxerit, quam repudiare nolit.

§. XXXIX.

§. XXXIX. Ad Cives quod attinet, patet ex Art. 5 Cap. 3. eorum unumquemque ad omnia Re-
[301] gis mandata, ſive edicta a Concilio magno promulgata, (*vide de hac conditione Art.* 18. *et* 19 *hujus Capitis*) obtemperare debere, tametſi eadem abſurdiſſima credat, vel jure ad id cogi. Atque haec Imperii Monarchici fundamenta ſunt, quibus ſuperſtrui debet, ut ſtabile ſit, quemadmodum in ſeq. Cap demonſtrabimus.

§. XL. Ad Religionem quod attinet, nulla plane templa urbium ſumptibus aedificanda, nec jura de opinionibus ſtatuenda, niſi ſeditioſae ſint et Civitatis fundamenta evertant. Ii igitur, quibus Religionem publice exercere conceditur, templum ſi velint, ſuis ſumptibus aedificent. At Rex ad Religionem, cui addictus eſt, exercendam templum in aula ſibi proprium habeat.

CAPUT VII.

§. I. Imperii Monarchici fundamentis explicatis, eadem hic ordine demonſtrare ſuſcepi; ad quod apprime notandum eſt, praxi nullo modo repugnare, quod jura adeo firma conſtituantur, quae nec ab ipſo Rege aboleri queant. Perſae enim Reges ſuos inter Deos colere ſolebant et tamen ipſi Reges poteſtatem non habebant jura ſemel inſtituta revocandi, ut ex Dan. Cap. 5. patet; et nullibi, quod ſciam, Monarcha abſolute eligitur, nullis expreſſis conditionibus. Imo nec rationi, nec obedientiae abſolutae, quae Regi debetur, repugnat; nam fundamenta imperii veluti Regis aeterna decreta habenda ſunt, adeo ut ejus miniſtri ei omnino obediant, ſi, quando aliquid imperat, quod imperii fundamentis repugnat, mandata exequi velle negent. Quod exemplo Uliſſis clare explicare poſſumus. Socii enim Uliſſis ipſius mandatum exequebantur, quando navis malo

malo alligatum et cantu Syrenum mente captum, religare noluerunt; tametsi id modis multis minitando imperabat et prudentiae ejusdem imputatur, quod postea sociis gratias egerit, quod ex prima ipsius mente ipsi obtemperaverint. Et ad hoc Ulissis exemplum solent etiam Reges judices instruere, ut scilicet justitiam exerceant, nec quenquam respiciant, nec ipsum Regem, si quid singulari aliquo casu imperaverit, quod contra institutum, jus esse noverint. Reges enim non Dii, sed homi [302] nes sunt, qui Syrenum capiuntur saepe cantu. Si igitur omnia ab inconstanti unius voluntate penderent, nihil fixum esset. Atque adeo imperium Monarchicum, ut stabile sit, instituendum est, ut omnia quidem ex solo Regis decreto fiant, hoc est, ut omne jus sit Regis explicata voluntas; at non ut omnis Regis voluntas jus sit, de quo vide Art. 3. 5. et 6. praec. Cap. *

§. II. Deinde notandum, quod in jaciendis fundamentis maxime humanos affectus observare necesse est, nec ostendisse sufficit, quid oporteat fieri; sed apprime, qui fieri possit, ut homines, sive affectu, sive ratione ducantur, jura tamen rata, fixaque habeant Nam si imperii jura, sive libertas publica solo invalido legum auxilio nitatur, non tantum nulla ejus obtinendae erit civibus securitas, ut Art. 3. Cap. praec. ostendimus, sed etiam exitio erit. Nam hoc certum est, nullam Civitatis conditionem miseriorem esse, quam optimae, quae labascere incipit, nisi uno actu et ictu cadat et in servitutem ruat, (quod sane impossibile videtur esse) ac proinde subditis multo satius esset suum jus absolute in unum transferre, quam incertas et vanas, sive irritas libertatis conditiones stipulari, atque ita posteris iter ad servitutem crudelissimam parare. At si imperii Monarchici fundamenta, quae in praec. Cap. retuli, fir-

ma

ma esse ostendero, nec divelli posse, nisi cum indignatione maximae partis armatae multitudinis et ex iis Regi et multitudini pacem et securitatem sequi, atque haec ex communi natura deduxero, dubitare nemo poterit eadem optima esse et vera, ut patet ex Art. 9. Cap. 3. et Art. 3. et 8. praec. Cap. Quod autem hujus illa naturae sint, quam paucis potero, ostendam.

§. III. Quod officium ejus, qui imperium tenet, sit Imperii statum et conditionem semper noscere et communi omnium saluti vigilare et id omne, quod majori subditorum parti utile est, efficere, apud omnes in confesso est. Cum autem unus solus omnia perlustrare nequeat, nec semper animum praesentem habere et ad cogitandum instituere et saepe morbo, aut senectute, aut aliis de causis rebus vacare publicis prohibeatur; necesse ergo est, ut Monarcha Consiliarios habeat, qui rerum statum noscant et Regem consilio juvent et ipsius locum saepe suppleant; [303] atque adeo fiat, ut imperium, seu Civitas unâ semper eademque mente constet.

§. IV. Sed quia cum humana natura ita comparatum est, ut unusquisque suum privatum utile summo cum affectu quaerat et illa jura aequissima esse judicet, quae rei suae conservandae et augendae, necessaria esse et alterius causam eatenus defendat, quatenus rem suam eo ipso stabilire credit, hinc sequitur Consiliarios necessario debere eligi, quorum privatae res et utilitas a communi omnium salute et pace pendeant; atque adeo patet, quod, si ex unoquoque civium genere, sive classe aliquot eligantur, id majori subditorum parti utile erit, quod in hoc Concilio plurima habuerit suffragia. Et quamvis hoc Concilium, quod ex adeo magno civium numero componitur, frequentari necessario debeat a multis rudi admodum ingenio; hoc tamen certum est, unumquem-

quemque in negotiis, quae diu magno cum affectu exercuit, satis callidum atque astutum esse. Quapropter si nulli alii eligantur, nisi ii, qui ad quinquagesimum aetatis annum usque negotia sua sine ignominia exercuerunt, satis apti erunt, ut consilia res suas concernentia dare possint, praesertim si in rebus majoris ponderis tempus ad meditandum concedatur. Adde quod longe abest, ut Concilium, quod paucis constat, a similibus non frequentetur. Nam contra maxima ejus pars ex hominibus ejusmodi constat, quandoquidem unusquisque ibi maxime conatur socios habere bardos, qui ab ipsius ore pendeant, quod in magnis Conciliis locum non habet.

§. V. Praeterea certum est, unumquemque malle regere, quam regi. Nemo enim volens imperium alteri concedit, ut habet Salustius in prima ad Caesarem oratione. Ac proinde patet, quod multitudo integra nunquam jus suum in paucos, aut unum transferet, si inter ipsam convenire possit, nec ex controversiis, quae plerumque in magnis Conciliis excitantur, in seditiones ire; atque adeo multitudo id libere tantummodo in Regem transfert, quod absolute in potestate ipsa habere nequit, hoc est, controversiarum diremptionem et in decernendo expeditionem. Nam quod saepe etiam fit, ut Rex belli causa eligatur, quia scilicet bellum a Regibus [304] multo felicius geritur, inscitia sane est, nimirum quod, ut bellum felicius gerant, in pace servire velint; si quidem pax eo in imperio potest concipi, cujus summa potestas sola belli causa in unum translata est, qui propterea virtutem suam et quid omnes in ipso uno habeant, maxime in bello, ostendere potest; cum contra imperium Democraticum hoc praecipuum habeat, quod ejus virtus multo magis in pace, quam in bello valet. Sed quacunque de causa Rex eligatur, ipse solus, ut jam diximus, quid imperio utile sit, scire nequit; sed ad hoc, ut in

praec.

praec. Art. ostendimus necesse est, ut plures cives Consiliarios habeat et quia concipere nequaquam possumus, quod aliquid de re consulenda potest concipi, quod tam magnum hominum numerum effugerit, sequitur quod praeter omnes hujus Concilii sententias, quae ad Regem deferuntur, nulla poterit concipi ad populi salutem idonea. Atque adeo, quia populi salus suprema lex seu Regis summum jus est, sequitur, jus Regis esse, unam ex latis Concilii sententiis eligere, non autem contra totius Concilii mentem quicquam decernere, vel sententiam ferre (*vide Art.* 25. *praeced. Cap.*). Sed si omnes sententiae in Concilio latae ad Regem deferendae essent, fieri posset, ut Rex parvis urbibus, quae pauciora habent suffragia, semper faveret. Nam quamvis ex lege Concilii statutum sit, ut sententiae non indicatis earum authoribus deferantur, nunquam tamen tam bene cavere poterunt, ut non aliqua effluat, ac proinde necessario statuendum est, ut illa sententia, quae centum ad minimum suffragia non habuerit, irrita habeatur, quod quidem jus majores urbes summa vi defendere debebunt.

§. VI. Atque hic, nisi brevitati studerem, magnas hujus Concilii utilitates alias ostenderem; unam tamen, quae maximi videtur esse momenti, adducam. Nempe, quod nullum majus ad virtutem incitamentum dari potest, hac communi spe summum hunc honorem adipiscendi: nam gloria maxime ducimur omnes, ut in nostra Ethica fuse ostendimus.

§. VII. Quin majori hujus Concilii parti nunquam animus gerendi bellum, sed magnum pacis studium et amor semper futurus sit, dubitari non [305] potest. Nam, praeterquam quod ex bello ipsis timor semper erit bona sua cum libertate amittendi, accedit, quod ad bellum novi sumptus requirantur, quos suppeditare debent, ac etiam quod ipsorum liberi

beri et affines curis domesticis intenti, studium ad arma in bello applicare et militatum ire cogentur; unde domum nihil praeter gratuitas cicatrices referre poterunt. Nam, uti Art. 30. praeced. Cap. diximus, militiae stipendia nulla solvenda et Art. 11. ejusdem Cap. ipsa ex solis civibus et ex nullis aliis formanda.

§. VIII. Ad pacem et concordiam aliud praeterea, quod etiam magni est momenti, accedit; nempe quod nullus civis bona fixa habeat (*vide Art.* 12. *praeced. Cap.*). Unde omnibus ex bello par propemodum periculum est: nam omnes lucri causa mercaturam exercere, vel argentum suum invicem credere, si, ut olim ab Atheniensibus, lex lata sit, qua prohibeatur unicuique, argentum suum foenore aliis, quam incolis dare; atque adeo negotia tractare debebunt, quae vel invicem intricata sunt, vel quae eadem media, ut promoveantur, requirunt; atque adeo hujus Concilii maximae parti circa res communes et pacis artes una plerumque eademque erit mens; nam, ut Art. 4. hujus Cap. diximus, unusquisque alterius causam eatenus defendit, quatenus eo ipso rem suam stabilire credit.

§. IX. Quod nemo unquam in animum inducet hoc Concilium muneribus corrumpere, dubitari non potest. Si enim aliquis ex tam magno hominum numero unum, aut alterum ad se trahat, sane nihil promovebit: nam, uti diximus, sententia, quae ad summum centum ad minimum suffragia non habuerit, irrita est.

§. X. Quod praeterea hujus Concilii semel stabiliti membra ad minorem numerum redigi non poterunt, facile videbimus, si hominum communes affectus consideremus. Omnes enim gloria maxime ducuntur et nullus est, qui sano corpore vivit, qui non speret in longam senectutem vitam trahere. Si itaque calculum ineamus eorum, qui revera annum

quin-

quinquagesimum, aut sexagesimum aetatis attigerunt et rationem praeterea habeamus magni istius Concilii numeri, qui quotannis eligitur, videbimus vix [306] aliquem eorum, qui arma ferunt, dari posse, qui non magna spe teneatur, huc dignitatis ascendere; atque adeo omnes hoc Concilii jus, quantum poterunt, defendent. Nam notandum, quod corruptio, nisi paulatim irrepat, facile praevenitur; at quia facilius concipi potest et minori invidia fieri, ut ex unaquaque familia, quam ut ex paucis minor numerus eligatur, aut ut una, aut alia secludatur; ergo (*per Art. 14. praeced. Cap.*) Consiliariorum numerus non potest ad alium minorem redigi, nisi simul ab eo una tertia, quarta, aut quinta pars auferatur, quae sane mutatio admodum magna est et consequenter a communi praxi omnino abhorrens. Nec mora praeterea, sive in eligendo negligentia timenda est, quia haec ab ipso Concilio suppletur. *Vid. Art. 16. praeced. Cap.*

§. XI. Rex igitur, sive multitudinis metu ductus, vel ut sibi armatae multitudinis majorem partem devinciat, sive animi generositate ductus, ut scilicet utilitati publicae consulat, illam semper sententiam, quae plurima suffragia habuerit, hoc est, (*per Art. 5. hujus Cap.*) quae imperii majori parti est utilior, firmabit et discrepantes sententias, quae ad ipsum delatae sunt, si fieri potest, conciliare studebit, ut omnes ad se trahat, qua in re nervos intendet suos, et ut tam in pace, quam in bello experiantur, quid in ipso uno habeant; atque adeo tum maxime sui juris erit et imperium maxime habebit, quando maxime communi multitudinis saluti consulit.

§. XII. Nam Rex solus omnes metu continere nequit; sed ipsius potentia, ut diximus, nititur militum numero, et praecipue eorundem virtute et fide, quae semper inter homines tamdiu constans erit,

quam-

quamdiu indigentia, ſive haec honeſta ſive turpis ſit, copulantur; unde fit, ut Reges incitare ſaepius milites, quam coërcere et magis eorum vitia, quam virtutes diſſimulare ſoleant et plerumque, ut optimos premant, inertes et luxu perditos inquirere, agnoſcere, pecunia aut gratia juvare, prehenſare manus, jacere oſcula et omnia ſervilia pro dominatione agere. Ut itaque cives a Rege prae omnibus agnoſcantur, et quantum ſtatus civilis ſive aequitas concedit, ſui juris maneant, neceſſe eſt, ut militia ex ſolis civibus componatur et ut ipſi a Conſi- [307] liis ſint; et contra eos omnino ſubactos eſſe et aeterni belli fundamenta jacere, ſimulatque milites auxiliares duci patiuntur, quorum mercatura bellum eſt et quibus in diſcordiis et ſeditionibus plurima vis.

§. XIII. Quod Regis Conſiliarii ad vitam eligi non debeant, ſed in tres, quatuor, vel quinque ad ſummum annos, patet tam ex Art. 10. hujus Capitis, quam ex iis, quae in Art. 9. hujus etiam Capitis diximus. Nam, ſi ad vitam eligerentur, praeterquam quod maxima civium pars vix ullam ſpem poſſet concipere eum honorem adipiſcendi; atque adeo magna inde inter cives inaequalitas, unde invidia et continui rumores et tandem ſeditiones orirentur, quae ſane Regibus dominandi avidis non ingratae eſſent; magnam praeterea ad omnia licentiam (ſublato ſcilicet ſuccedentium metu) ſument, Rege minime adverſante. Nam, quo civibus magis inviſi, eo magis Regi adhaerebunt, eique ad adulandum magis proni erunt. Imo quinque annorum intervallum nimium adhuc videtur, quia eo temporis ſpatio non adeo impoſſibile factu videtur, ut magna admodum Concilii (quam etiam magnum ſit) pars muneribus, aut gratia corrumpatur; atque adeo longe ſecurius res ſeſe habebit, ſi quotannis ex unaquaque familia duo cedant et totidem iiſdem ſuccedant, (ſi nimirum ex unaquaque familia quinque

con-

consiliarii habendi sunt) praeterquam eo anno, quo juris prudens alicujus familiae cedit et novus ejus loco eligitur.

§. XIV. Rex praeterea nullus majorem sibi securitatem polliceri potest, quam qui in hujusmodi Civitate regnat. Nam, praeterquam quod cito perit, quem sui milites salvum esse nolunt; certum est Regibus summum semper periculum esse ab iis, qui eis proximi sunt. Quo igitur Consiliarii numero pauciores et consequenter potentiores sunt, eo Regi majus ab ipsis periculum est, ne imperium in alium transferant. Nihil sane Davidem magis terruit, quam quod ipsius Consiliarius Achitophel partes Absolomi elegerat. Huc accedit, si omnis potestas in unum absolute translata fuerit, quae tum longe facilius ex uno in alium transferri potest. Suscepere enim duo Manipulares imperium Romanum transferre et transtulerunt (Tacit. Hist. lib. 1.) Omitto [308] artes et astus callidos Consiliariorum, quibus sibi cavere debent, ne invidiae immolentur, quia nimis noti sunt; et nemo, qui Historias legit, ignorare potest, Consiliariis fidem plerumque exitio fuisse; atque adeo, ut sibi caveant, eosdem callidos, non fidos esse oportet. Sed si Consiliarii plures numero, quam ut in eodem scelere convenire possint et omnes inter se aequales sint, nec ultra quadriennium eo officio fungantur, Regi nequaquam formidolosi esse queunt, nisi libertatem iis adimere tentet, quo omnes cives pariter offendet. Nam, (ut Ant. Perezius optime notat) imperio absoluto uti Principi admodum periculosum, subditis admodum odiosum et institutis tam divinis, quam humanis adversum, ut innumera ostendunt exempla.

§. XV. Praeter haec, alia fundamenta in praec. Cap. jecimus, ex quibus Regi magna imperii et civibus libertatis ac pacis obtinendae securitas oritur,

quae-

quae suis locis ostendemus. Nam quae ad supremum Concilium spectant, quaeque maximi ponderis sunt, ante omnia demonstrare volui; jam reliqua eo, quo ipsa proposui, ordine persequar.

§. XVI. Quod cives eo potentiores, et consequenter magis sui juris sint, quo majores urbes et magis munitas habent, dubio caret: quo enim locus, in quo sunt, tutior est, eo libertatem suam melius tueri, sive hostem externum, vel internum minus timere possunt, et certum est, homines naturaliter securitati suae eo magis consulere, quo divitiis potentiores sunt. Quae autem urbes alterius potentia, ut conserventur, indigent, aequale jus cum eo non habent; sed eatenus alterius sunt juris, quatenus alterius potentia indigent. Jus enim sola potentia definiri in 2. Cap. ostendimus.

§. XVII. Hac eadem etiam de causa, ut cives scilicet sui juris maneant, et libertatem tueantur, militia ex solis civibus nullo excepto constare debet. Etenim homo armatus magis, quam inermis sui juris, (*vide Art.* 12. *hujus Cap.*) et ii cives suum jus in alterum absolute transferunt, ejusdemque fidei omnino committunt, cui arma dederunt, et urbium munimenta crediderunt. Huc accedit humana avaritia, qua plerique maxime ducuntur: fieri enim non potest, ut auxiliarius miles sine magnis [309] sumptibus conducatur, et cives vix pati possunt exactiones, quae sustentandae otiosae militiae requiruntur. Quod autem nullus, qui integrae militiae, vel magnae ejus parti imperet, nisi, cogente necessitate, in annum ad summum eligendus sit, norunt omnes, qui historias, tam sacras, quam profanas legerunt. Ratio autem nihil hoc clarius docet. Nam sane imperii robur ei omnino creditur, cui satis temporis conceditur, ut militarem gloriam occupet, ipsiusque nomen supra Regis

attollatur, vel fidum ſibi exercitum faciat obſequio, liberalitate, et reliquis artibus, ducibus aſſuetis, quibus alienum ſervitium, et ſibi dominationem quaerunt. Denique ad majorem totius imperii ſecuritatem addidi, quod hi militiae imperatores eligendi ſint ex Regis Conſiliariis, vel qui eodem officio functi ſunt, hoc eſt, viris, qui eo aetatis pervenerunt, qua homines plerumque vetera et tuta, quam nova et periculoſa malint.

§. XVIII. Cives inter ſe familiis diſtinguendos eſſe dixi, et ex unaquaque aequalem Conſiliariorum numerum eligendum, ut majores urbes plures haberent pro numero civium Conſiliarios, et plura, ut aequum eſt, adferre poſſent ſuffragia. Nam imperii potentia et conſequenter jus ex civium numero aeſtimanda eſt; nec credo, quod ad hanc inter cives aequalitatem ſervandam aliud medium aptius excogitari poteſt, qui omnes natura ita comparati ſunt, ut unusquiſque generi ſuo adſcribi velit, et ſtirpe a reliquis internoſci.

§. XIX. Praeterea in ſtatu naturali unusquiſque nihil minus ſibi vendicare, et ſui juris facere poteſt, quam ſolum, et quicquid ſolo ita adhaeret, ut id nuſquam abſcondere, nec portare, quo velit, poteſt. Solum igitur, et quicquid ei ea, qua diximus, conditione adhaeret, apprime communis Civitatis juris eſt, nempe eorum omnium, qui junctis viribus, vel ejus, cui omnes poteſtatem dederunt, qua id ſibi vendicare poſſit, et conſequenter ſolum, et quicquid ei adhaeret, tanti valere apud cives debet, quantum neceſſe eſt, ut pedem eo in loco figere, et commune jus, ſeu libertatem tueri poſſint. Caeterum utilitates, quas Civitas hinc neceſſe eſt, ut capiat, oſtendimus Art. 8. hujus Capitis.

§. XX.

§. XX. Ut cives, quantum fieri poteſt, aequa- [310]
les ſint, quod in Civitate apprime neceſſarium eſt, nulli, niſi a Rege oriundi, Nobiles cenſendi ſunt. At ſi omnibus ex Rege oriundis uxorem ducere, ſeu liberos procreare liceret, ſucceſſu temporis in magnum admodum numerum creſcerent, et Regi, et omnibus non tantum oneri, ſed formidoloſiſſimi inſuper eſſent. Homines enim, qui otio abundant, ſcelera plerumque meditantur; unde fit, ut Reges maxime Nobilium cauſa inducantur, bellum gerere, quia Regibus, Nobilibus ſtipatis, major ex bello, quam ex pace ſecuritas et quies. Sed haec, utpote ſatis nota, relinquo, ut et quae ex Art. 15. uſque ad 27. in praec. Capite dixi. Nam praecipua in hoc Cap. demonſtrata, et reliqua per ſe manifeſta ſunt.

§. XXI. Quod Judices plures numero eſſe debeant, quam ut a viro privato magna ejus pars poſſit muneribus corrumpi, ut et quod ſuffragia non palam, ſed clam ferre debeant, et quod vacationis praemium mereantur, omnibus etiam notum. Sed ſolent ubique annuum habere ſtipendium; unde fit, ut non admodum feſtinent lites dirimere, et ſaepe, ut quaeſtionibus nullus ſit finis. Deinde ubi bonorum publicatio Regum emolumenta ſunt, ibi ſaepe, *non jus, aut verum in cognitionibus, ſed magnitudo opum ſpectatur; paſſim delationes, et locupletiſſimus quisque in praedam correpti, quae gravia et intoleranda, ſed neceſſitate armorum excuſata, etiam in pace manent.* At Judicum avaritia, qui ſcilicet in duos, aut tres annos ad ſummum conſtituuntur, metu ſuccedentium temperatur; ut jam taceam, quod Judices bona fixa nulla habere poſſunt, ſed quod argentum ſuum lucri cauſa concivibus credere debeant: atque adeo iis magis conſulere, quam inſidiari coguntur, praeſertim ſi ipſi judices magno, uti diximus, numero ſunt.

§. XXII. At militiae nullum decernendum esse stipendium diximus: nam summum militiae praemium libertas est. In statu enim naturali nititur unusquisque, sola libertatis causa sese, quantum potest, defendere, nec aliud bellicae virtutis praemium exspectat, quam ut suus sit; in statu autem civili omnes simul cives considerandi perinde, ac homo in statu naturali, qui propterea, dum omnes pro eo statu militant, sibi cavent, sibique vacant. At [311] Consiliarii, Judices, Praetores, etc. plus aliis, quam sibi vacant, quare iis vacationis praemium decerni aequum est. Accedit, quod in bello nullum honestius, nec majus victoriae incitamentum esse potest, quam libertatis imago; sed si contra civium aliqua pars militiae designetur, qua de causa necesse etiam erit iisdem certum stipendium decernere, Rex necessario eosdem prae reliquis agnoscet, (ut Art. 12. hujus Cap. ostendimus) homines scilicet, qui belli artes tantummodo norunt, et in pace propter nimium otium luxu corrumpuntur, et tandem propter inopiam rei familiaris nihil praeter rapinas, discordias civiles, et bella meditantur; atque adeo affirmare possumus, imperium Monarchicum hujusmodi revera statum belli esse, et solam militiam libertate gaudere, reliquos autem servire.

§. XXIII. Quae de peregrinis in civium numerum recipiendis Art. 32. praeced. Cap. diximus, per se nota esse credo. Praeterea neminem dubitare existimo, quod ii, qui Regi sanguine propinqui sunt, procul ab eo esse debeant, et non belli, sed pacis negotiis distrahi, ex quibus ipsis decus, et imperio quies sequatur. Quamvis nec hoc quidem Turcarum Tyrannis satis tutum visum fuerit, quibus propterea religio est, fratres omnes necare. Nec mirum; nam quo magis absolute imperii jus in unum translatum est, eo facilius ipsum (ut Art.

14.

14. hujus Cap. exemplo oſtendimus) ex uno in alium transferri poteſt. At imperium Monarchicum, quale hic concipimus, in quo ſcilicet mercenarius miles nullus eſt, ſatis hoc, quo diximus, modo Regis ſaluti cautum fore, extra dubium eſt.

§. XXIV. De iis etiam, quae Art. 34. et 35. praeced. Cap. diximus, ambigere nemo poteſt. Quod autem Rex extraneam in uxorem ducere non debet, facile demonſtratur. Nam praeterquam quod duae Civitates, quanquam foedere inter ſe ſociatae, in ſtatu tamen hoſtilitatis ſunt (*per Art.* 14. *Cap.* 3.); apprime cavendum eſt, ne bellum propter Regis res domeſticas concitetur, et quia controverſiae et diſſenſiones ex ſocietate praecipue, quae ex matrimonio fit, oriuntur, et quae inter duas Civitates quaeſtiones ſunt, jure belli plerumque dirimuntur; hinc ſequitur, imperio exitiale eſſe [312] arctam ſocietatem cum alio inire. Hujus rei fatale exemplum in Scriptura legimus: mortuo enim Salomone, qui filiam Regis Aegypti ſibi matrimonio junxerat, filius ejus Rehabeam bellum cum Suſano Aegyptiorum Rege infeliciſſime geſſit, a quo omnino ſubactus eſt. Matrimonium praeterea Ludovici 14. Regis Galliarum cum filia Philippi quarti novi belli ſemen fuit, et praeter haec plurima exempla in hiſtoriis leguntur.

§. XXV. Imperii facies una eademque ſervari, et conſequenter Rex unus et ejusdem ſexus, et imperium indiviſibile eſſe debet. Quod autem dixerim, ut filius Regis natu major patri jure ſuccedat, vel (ſi nulli ſint liberi) qui Regi ſanguine proximus eſt, patet tam ex Artic. 13. praeced. Cap. quam quia Regis electio, quae a multitudine fit, aeterna, ſi fieri poteſt, eſſe debet; alias neceſſario fiet, ut ſumma imperii poteſtas ſaepe ad multitudinem tranſeat, quae mutatio ſumma eſt, et

con-

consequenter periculosissima. Qui autem statuunt, Regem ex eo, quod imperii Dominus est, idque jure absoluto tenet, posse, cui vellet, idem tradere, et successorem, quem velit, eligere, atque adeo Regis filium imperii haeredem jure esse, falluntur sane. Nam Regis voluntas tam diu vim juris habet, quamdiu Civitatis gladium tenet; imperii namque jus sola potentia definitur. Rex igitur regno cedere quidem potest, sed non imperium alteri tradere, nisi connivente multitudine, vel parte ejus validiore. Quod ut clarius intelligatur, venit notandum, quod liberi non jure naturali, sed civili parentum haeredes sunt: nam sola Civitatis potentia fit, ut unusquisque quorundam bonorum sit dominus; quare eadem potentia, sive jure, quo fit, ut voluntas alicujus, qua de suis bonis statuit, rata sit, eodem fit, ut eadem voluntas etiam post ipsius mortem rata maneat, quamdiu Civitas permanet; et hac ratione unusquisque in statu civili idem jus, quod dum in vivis est, etiam post mortem obtinet, quia, uti diximus, non tam sua, quam Civitatis potentia, quae aeterna est, de suis bonis quicquam statuere potest. At Regis alia prorsus est ratio: nam Regis voluntas ipsum jus Civile est, et rex ipsa Civitas: mortuo igitur Rege obiit quodammodo Civitas, et status Civilis ad naturalem, et consequenter summa potestas ad mul-
[313] titudinem naturaliter redit, quae propterea jure potest leges novas condere, et veteres abrogare. Atque adeo apparet, neminem Regi jure succedere; nisi quem multitudo successorem vult, vel in Theocratia, qualis Hebraeorum Civitas olim fuit, quem Deus per Prophetam elegerit. Possemus praeterea haec inde deducere, quod Regis gladius sive jus, sit revera ipsius multitudinis, sive validioris ejus partis voluntas, vel etiam ex eo, quod homines ratione praediti nunquam suo jure ita cedunt, ut homines esse desinant, et perinde ac

pecu-

pecudes habeantur. Sed haec ulterius perſequi non eſt opus.

§. XXVI. Caeterum Religionis ſive Deum colendi jus nemo in alium transferre poteſt. Sed de hoc in duobus ultimis capitibus Tractatus Theologico-Politici prolixe egimus, quae hic repetere ſuperfluum eſt. Atque his me optimi imperii Monarchici fundamenta ſatis clare, quamvis breviter, demonſtraſſe autumo. Eorum autem cohaerentiam, ſive imperii analogiam, facile unusquiſque obſervabit, qui eadem ſimul aliqua cum attentione contemplari velit. Supereſt tantum monere, me hic imperium Monarchicum concipere, quod a libera multitudine inſtituitur, cui ſolummodo haec ex uſu eſſe poſſunt; nam multitudo, quae alii imperii formae aſſuevit, non poterit ſine magno everſionis periculo totius imperii recepta fundamenta evellere, et totius imperii fabricam mutare.

§. XXVII. Atque haec, quae ſcripſimus, riſu forſan excipientur ab iis, qui vitia, quae omnibus mortalibus inſunt, ad ſolam plebem reſtringunt; nempe quod in vulgo nihil modicum; terrere, ni paveant; et quod plebs aut humiliter ſervit, aut ſuperbe dominatur; nec ei veritas, aut judicium, etc. At natura una, et communis omnium eſt. Sed potentia et cultu decipimur, unde eſt, ut duo cum idem faciunt, ſaepe dicamus, hoc licet impune facere huic, illi non licet; non quod diſſimilis res ſit, ſed qui facit. Dominantibus propria eſt ſuperbia. Superbiunt homines annua deſignatione: quid nobiles, qui honores in aeternum agitant. Sed eorum arrogantia, faſtu, luxu, prodigalitate, certoque vitiorum concentu, et docta quadam inſipientia et turpitudinis elegantia adornatur, ita ut [314] vitia, quorum ſingula ſeorſim ſpectata, quia tum ma-

maxime eminent, foeda et turpia ſunt, honeſta, et decora imperitis et ignaris videantur. Nihil praeterea in vulgo modicum; terrere, niſi paveant; nam libertas, et ſervitium haud facile miſcentur. Denique quod plebi nulla veritas, neque judicium ſit, mirum non eſt, quando praecipua imperii negotia clam ipſa agitantur, et non niſi ex paucis, quae celari nequeunt, conjecturam facit. Judicium enim ſuſpendere rara eſt virtus. Velle igitur clam civibus omnia agere et ne de iiſdem prava judicia ferant, neque ut res omnes ſiniſtre interpretentur, ſumma eſt inſcitia. Nam ſi plebs ſeſe temperare, et de rebus parum cognitis judicium ſuſpendere, vel ex paucis praecognitis recte de rebus judicare poſſet, dignior ſane eſſet, ut regeret, quam ut regeretur. Sed, uti diximus, natura omnibus eadem eſt; ſuperbiunt omnes dominatione: terrent, niſi paveant, et ubique veritas plerumque infringitur ab infenſis, vel obnoxiis; praeſertim ubi unus, vel pauci dominantur, qui non jus, aut verum in cognitionibus, ſed magnitudinem opum ſpectant.

§. XXVIII. Milites deinde ſtipendiarii, militari ſcilicet diſciplinae aſſueti, algoris et inediae patientes, civium turbam contemnere ſolent, utpote ad expugnationes, vel aperto Marte dimicandum longe inferiorem. Sed quod imperium ea de cauſa infelicius ſit, aut minus conſtans, nullus cui mens ſana eſt, affirmabit. Sed contra unusquisque aequus rerum aeſtimator illud imperium omnium conſtantius eſſe non negabit, quod parta tantum tueri, nec aliena appetere poteſt, quodque propterea bellum omnibus modis declinare, et pacem tueri ſummo ſtudio conatur.

§. XXIX. Caeterum fateor hujus imperii conſilia celari vix poſſe. Sed unusquiſque mecum etiam

etiam fatebitur multo fatius esse, ut recta imperii consilia hostibus pateant, quam ut prava tyrannorum arcana clam civibus habeantur. Qui imperii negotia secreto agitare possunt, idem absolute in potestate habent, et ut hosti in bello, ita civibus in pace insidiantur. Quod silentium imperio saepe ex usu sit, negare nemo potest; sed quod absque eodem idem imperium subsistere nequeat, nemo unquam probabit. At contra Rempublicam alicui [315] absolute credere, et simul libertatem obtinere, fieri nequaquam potest; atque adeo inscitia est, parvum damnum summo malo vitare velle. Verum eorum, qui sibi imperium absolutum concupiscunt, haec unica fuit cantilena, civitatis omnino interesse, ut ipsius negotia secreto agitentur, et alia hujusmodi, quae quanto magis utilitatis imagine teguntur, tanto ad infensius servitium erumpunt.

§. XXX. Denique quamvis nullum, quod sciam, imperium his omnibus, quas diximus, conditionibus institutum fuerit, poterimus tamen ipsa etiam experientia ostendere, hanc Monarchici imperii formam optimam esse, si causas conservationis cujuscunque imperii non barbari, et ejusdem eversionis considerare velimus. Sed hoc non sine magno lectoris taedio hic facere possem; attamen unum exemplum, quod memoria dignum videtur, silentio praeterire nolo; nempe Arragonensium imperium, qui singulari erga suos reges fide affecti, et pari constantia regni instituta inviolata servaverunt. Nam hi simulatque servile Maurorum jugum a cervicibus dejecerant, Regem sibi eligere statuerunt; quibus autem conditionibus non satis inter eosdem conveniebat, et hac de causa summum Pontificem Romanum de ea re consulere constituerunt. Hic, Christi profecto vicarium hac in re se gerens, eos castigavit, quod non satis Hebraeorum exem-

exemplo moniti Regem adeo obfirmato animo petere voluerint; sed si sententiam mutare nollent, suasit, ne Regem eligerent, nisi institutis prius ritibus satis aequis et ingenio gentis consentaneis, et apprime ut supremum aliquod Concilium crearent, quod regibus, ut Lacedaemoniorum Ephori, opponeretur, et jus absolutum haberet lites dirimendi, quae inter Regem et cives orirentur. Hoc igitur consilium sequuti, jura, quae ipsis omnium aequissima visa sunt, instituerunt, quorum summus interpres, et consequenter supremus judex non Rex, sed Concilium esset, quod septendecim vocant, et cujus praeses Justitia appellatur. Hic igitur Justitia et hi septendecim nullis suffragiis, sed sorte ad vitam electi, jus absolutum habent omnes sententias in civem quemcunque ab aliis Conciliis tam Politicis, quam Ecclesiasticis, vel ab ipso Rege latas revocandi et damnandi, ita ut quilibet [316] civis jus haberet ipsum etiam Regem coram hoc judicio vocandi. Praeterea olim jus etiam habuerunt Regem eligendi, et potestate privandi; sed multis post elapsis annis Rex Don Pedro, qui dicitur Pugio, ambiendo, largiendo, pollicitando, omniumque officiorum genere tandem effecit, ut hoc jus rescinderetur, (quod simulac obtinuit, manum pugione coram omnibus amputavit, vel, quod facilius crediderim, laesit; addens, non sine sanguinis Regii impendio licere subditis Regem eligere) ea tamen conditione: *ut potuerint et possint arma capere contra vim quamcunque, qua aliquis imperium ingredi in ipsorum damnum velit, imo contra ipsum Regem et principem futurum haeredem, si hoc modo (imperium) ingrediatur.* Qua sane conditione praecedens illud jus non tam aboleverunt, quam correxerunt. Nam ut Art. 5. et 6. Cap. 4. ostendimus, Rex non jure civili sed jure belli dominandi potentia privari potest, vel ipsius vim vi solummodo repellere subditis licet. Praeter hanc

hanc alias ſtipulati ſunt conditiones, quae ad noſtrum ſcopum non faciunt. His ritibus ex omnium ſententia inſtructi incredibili temporis ſpatio inviolati manſerunt, pari ſemper fide Regum erga ſubditos, ac ſubditorum erga Regem. Sed poſtquam regnum Caſtellae Ferdinando, qui omnium primus Catholicus nuncupatus fuit, haereditate ceſſit, incepit haec Arragoneſium libertas Caſtellanis eſſe inviſa, qui propterea ipſum Ferdinandum ſuadere non ceſſabant, ut jura illa reſcinderet. At ille, nondum imperio abſoluto aſſuetus, nihil tentare auſus, Conſiliariis haec reſpondit: *praeterquam quod Arragonenſium Regnum iis, quas noverant, conditionibus acceperit, quodque eaſdem ſervare ſanctiſſime juraverit, et praeterquam quod inhumanum ſit fidem datam ſolvere, ſe in animum induxiſſe, ſuum Regnum ſtabile fore, quamdiu ſecuritatis ratio non major Regi, quam ſubditis eſſet, ita ut nec Rex ſubditis, nec contra ſubditi Regi praeponderarent; nam ſi alterutra pars potentior evadat, pars debilior non tantum priſtinam aequalitatem recuperare, ſed dolore accepti damni in alteram contra referre conabitur, unde vel alterutrius, vel utriuſque ruina ſequeretur.* Quae ſane ſapientia verba non ſatis mirari poſſem, ſi prolata fuiſſent a Rege, qui ſervis, non liberis hominibus imperare conſueviſſet. Retinuerunt igitur Arragonenſes poſt [317] Ferdinandum libertatem, non jam jure, ſed Regum potentiorum gratia uſque ad Philippum ſecundum, qui eosdem feliciori quidem fato, ſed non minori ſaevitia, quam Confoederatorum Provincias oppreſſit. Et quamvis Philippus tertius omnia in integrum reſtituiſſe videatur; Arragonenſes tamen, quorum plerique cupidine potentioribus aſſentandi, (nam inſcitia eſt contra ſtimulos calces mittere) et reliqui metu territi, nihil praeter libertatis ſpecioſa vocabula et inanes ritus retinuerunt.

§. XXXI.

§. XXXI. Concludimus itaque multitudinem ſatis amplam libertatem ſub Rege ſervare poſſe, modo efficiat, ut Regis potentia ſola ipſius multitudinis potentia determinetur, et ipſius multitudinis praeſidio ſervetur. Atque haec unica fuit Regula, quam in jaciendis imperii Monarchici fundamentis ſequutus ſum.

CAPUT VIII.

Quod imperium Ariſtocraticum magno Patriciorum numero conſtare debet; de ejus praeſtantia; et quod ad abſolutum magis, quam Monarchicum accedat, et hac de cauſa Libertati conſervandae aptius ſit.

§. I. Huc uſque de Imperio Monarchico. Qua autem ratione Ariſtocraticum inſtituendum ſit, ut permanere poſſit, hic jam dicemus. Ariſtocraticum imperium illud eſſe diximus, quod non unus, ſed quidam ex multitudine ſelecti tenent, quos inpoſterum Patricios appellabimus. Dico expreſſe, *quod quidam ſelecti tenent*. Nam haec praecipua eſt differentia inter hoc et Democraticum imperium, quod ſcilicet in Imperio Ariſtocratico gubernandi jus a ſola electione pendeat, in Democratico autem maxime a jure quodam innato, vel fortuna adepto; (ut ſuo loco dicemus) atque adeo, tametſi imperii alicujus integra multitudo in numerum Patriciorum recipiatur, modo illud jus haereditarium non ſit, nec lege aliqua communi ad alios deſcendat, imperium tamen Ariſtocraticum omnino erit, quandoquidem nulli, niſi expreſſe electi, in numerum Patriciorum recipiuntur. [318] At ſi hi duo tantummodo fuerint, alter altero potior eſſe conabitur, et imperium facile, ob nimiam uniuſcujuſque potentiam, in duas partes dividetur

et

et in tres, aut quatuor, aut quinque, si tres, aut quatuor, aut quinque id tenuerint. Sed partes eo debiliores erunt, quo in plures ipsum imperium delatum fuerit: ex quo sequitur, in imperio Aristocratico, ut stabile sit, ad minimum Patriciorum numerum determinandum, necessario habendam esse rationem magnitudinis ipsius imperii.

§. II. Ponatur itaque pro mediocris imperii magnitudine satis esse, ut centum optimi viri dentur, in quos summa imperii potestas delata sit, et quibus consequenter jus competat, Collegas Patricios eligendi, quando eorum aliquis vita excessit. Hi sane omni modo conabuntur, ut eorum liberi, vel qui iis sanguine proximi sunt, sibi succedant: unde summa imperii potestas semper penes eos erit, quos fortuna Patriciis liberos aut consanguineos dedit. Et quia ex centum hominibus, qui fortunae causa ad honores ascendunt, vix tres reperiuntur, qui arte et Consilio pollent vigentque, fiet ergo, ut imperii potestas non penes centum, sed penes duos tantummodo, aut tres sit, qui animi virtute pollent, quique facile omnia ad se trahent, et unusquisque more humanae cupidinis viam ad Monarchiam sternere poterit: atque adeo, si recte calculum ineamus, necesse est, ut summa potestas imperii, cujus magnitudinis ratio centum optimatum ad minimum exigit, in quinquies mille ad minimum Patricios deferatur. Hac enim ratione nunquam deerit, quin centum reperiantur animi virtute excellentes, posito scilicet quod ex quinquaginta, qui honores ambiunt, eosque adipiscuntur, unus semper reperiatur optimis non inferior, praeter alios, qui optimorum virtutes aemulantur, quique propterea digni etiam sunt, qui regant.

§. III.

§. III. Solent frequentius Patricii cives esse unius urbis, quae caput totius imperii est, ita ut Civitas sive Respublica ex eadem habeat vocabulum, ut olim Romana, hodie Veneta, Genuensis, etc. At Hollandorum Respublica nomen ex integra Provincia habet, ex quo oritur, ut hujus imperii subditi majori libertate gaudeant. Jam [319] antequam fundamenta, quibus hoc imperium Aristocraticum niti debet, determinare possimus, notanda est differentia inter imperium, quod in unum, et in id, quod in satis magnum Concilium transfertur, quae sane permagna est. Nam primo unius hominis potentia integro imperio sustinendo (*ut Art. 5. Cap. 6. diximus*) longe impar est, quod sine manifesto aliquo absurdo de Concilio satis magno enunciare nemo potest: qui enim Concilium satis magnum esse affirmat, simul negat idem imperio sustinendo esse impar. Rex igitur Consiliariis omnino indiget, Concilium autem hujusmodi minime. Deinde Reges mortales sunt, Concilia contra aeterna: atque adeo imperii potentia, quae semel in Concilium satis magnum translata est, nunquam ad multitudinem redit, quod in imperio Monarchico locum non habet, ut Art. 25. Cap. praeced. ostendimus. Tertio Regis imperium vel ob ejus pueritiam, aegritudinem, senectutem, vel aliis de causis saepe precarium est; hujusmodi autem Concilii potentia econtra una, eademque semper manet. Quarto unius hominis voluntas varia admodum, et inconstans est: et hac de causa imperii Monarchici omne quidem jus est Regis explicata voluntas: (*ut in Art. 1. Cap. praeced. diximus*) at non omnis Regis voluntas jus esse debet, quod de voluntate Concilii satis magni dici nequit. Nam quandoquidem ipsum Concilium (*ut modo ostendimus*) nullis Consiliariis indiget, debet necessario omnis ejus explicata voluntas jus esse. Ac proinde concludimus, imperium, quod in Concilium satis

ma-

magnum transfertur, abſolutum eſſe, vel ad abſolutum maxime accedere. Nam ſi quod imperium abſolutum datur, illud revera eſt, quod integra multitudo tenet.

§. IV. Attamen quatenus hoc imperium Ariſtocraticum nunquam (*ut modo oſtenſum*) ad multitudinem redit, nec ulla in eo multitudini conſultatio; ſed abſolute omnis ejusdem Concilii voluntas jus eſt. Debet omnino ut abſolutum conſiderari, et conſequenter ejus fundamenta ſola ejuſdem Concilii voluntate et judicio niti debent; non autem multitudinis vigilantia, quandoquidem ipſa tam a conſiliis, quam ſuffragiis ferendis arcetur. Cauſa igitur, cur in praxi imperium abſolutum non ſit, nulla alia eſſe poteſt, quam [320] quia multitudo imperantibus formidoloſa eſt, quae propterea aliquam ſibi libertatem obtinet, quam, ſi non expreſſa lege, tacite tamen ſibi vendicat, obtinetque.

§. V. Apparet itaque hujus imperii conditionem optimam fore, ſi ita inſtitutum fuerit, ut ad abſolutum maxime accedat, hoc eſt, ut multitudo, quantum fieri poteſt, minus timenda ſit, nullamque libertatem obtineat, niſi quae ex ipſius imperii conſtitutione ipſi neceſſario tribui debet, quaeque adeo non tam multitudinis, quam totius imperii jus ſit, quod ſoli Optimates ut ſuum vendicant, conſervantque; hoc enim modo praxis cum theoria maxime conveniet, ut ex Art. praeced. patet, et per ſe etiam manifeſtum eſt: nam dubitare non poſſumus, imperium eo minus penes Patricios eſſe, quo plura ſibi plebs jura vindicat, qualia ſolent in inferiori Germania opificum Collegia, *Gilden* vulgo dicta, habere.

§. VI. Neque hinc, quod ſcilicet imperium in Concilium abſolute delatum eſt, ullum ab eodem infen-

infensi servitii periculum plebi metuendum. Nam Concilii adeo magni voluntas, non tam a libidine, quam a ratione determinari potest; quippe homines ex malo affectu diversi trahuntur, nec una veluti mente duci possunt, nisi quatenus honesta appetunt, vel saltem quae speciem honesti habent.

§. VII. In determinandis igitur imperii Aristocratici fundamentis apprime observandum est, ut eadem sola voluntate et potentia supremi ejusdem Concilii nitantur, ita ut ipsum Concilium, quantum fieri potest, sui juris sit, nullumque a multitudine periculum habeat. Ad haec fundamenta, quae scilicet sola supremi Concilii voluntate et potentia nitantur, determinandum, fundamenta pacis, quae imperii Monarchici propria, et ab hoc imperio aliena sunt, videamus. Nam si his alia aequipollentia fundamenta imperio Aristocratico idonea substituerimus, et reliqua, ut jam jacta sunt, reliquerimus, omnes absque dubio seditionum causae sublatae erunt, vel saltem hoc imperium non minus securum, quam Monarchicum; sed contra eo magis securum, et ipsius conditio eo melior erit, quo magis quam Monarchicum absque pacis et libertatis detrimento (*vid. Art.* 3. *et* 6. *hujus Cap.*) ad absolutum accedit; nam quo jus summae potestatis majus est, eo imperii forma cum rationis dictamine magis convenit, (*per. Art.* 5. *Cap.* 3.) et consequenter paci, et libertati conservandae aptior est. Percurramus igitur, quae Cap. 6. Art. 9. diximus, ut illa, quae ab hoc aliena sunt, rejiciamus, et quae ei congrua sunt, videamus.

§. VIII. Quod primo necesse sit, urbem unam, aut plures condere et munire, nemo dubitare potest. Sed illa praecipue munienda est, quae totius

totius imperii est caput, et praeterea illae, quae in limitibus imperii sunt. Illa enim, quae totius imperii caput est, jusque summum habet, omnibus potentior esse debet. Caeterum in hoc imperio superfluum omnino est, ut incolae omnes in familias dividantur.

§. IX. Ad militiam quod attinet; quoniam in hoc imperio non inter omnes, sed tantum inter Patricios aequalitas quaerenda est, et praecipue Patriciorum potentia major est, quam plebis; certum est, ad leges, seu jura fundamentalia hujus imperii non pertinere, ut militia ex nullis aliis, quam ex subditis, formetur. Sed hoc apprime necesse est, ut nullus in Patriciorum numerum recipiatur, nisi qui artem militarem recte noverit. Subditos autem extra militiam esse, ut quidam volunt, inscitia sane est. Nam praeterquam quod militiae stipendium, quod subditis solvitur, in ipso regno manet, cum contra id, quod militi extraneo solvitur, omne pereat; accedit, quod maximum imperii robur debilitaretur. Nam certum est, illos singulari animi virtute certare, qui pro aris et focis certant. Unde etiam apparet, illos etiam non minus errare, qui belli duces, tribunos, centuriones etc. ex solis Patriciis eligendos statuunt. Nam qua virtute ii milites certabunt, quibus omnis gloriae, et honores adipiscendi spes adimitur. Verum contra legem stabilire, ne Patriciis militem extraneum liceat conducere, quando res postulat, vel ad sui defensionem et seditiones coercendas, vel ob alias quascunque causas, praeterquam quod inconsultum est, repugnaret etiam summo Patriciorum juri, de quo vide Art. 3. 4. et 5. huj. Cap. Caeterum unius exercitus vel totius militiae dux in bello tantummodo, et ex solis Patriciis eligendus, qui annum ad summum imperium habeat, nec continuari in imperio, nec postea eligi possit; [322]

quod jus cum in Monarchico, tum maxime in hoc imperio necessarium est. Nam, quamvis multo facilius, ut supra jam diximus, imperium ex uno in alium, quam ex libero Concilio in unum hominem transferri possit; sit tamen saepe, ut Patricii a suis Ducibus opprimantur, idque multo majori Reipublicae damno; quippe quando Monarcha e medio tollitur, non imperii, sed tantummodo Tyranni mutatio fit. At in imperio Aristocratico fieri id nequit absque eversione imperii et maximorum virorum clade. Cujus rei funestissima exempla Roma dedit. Caeterum ratio, cur in imperio Monarchico diximus, quod Militia sine stipendio servire debeat, locum in hujusmodi imperio non habet. Nam, quandoquidem subditi tam a Consiliis, quam suffragiis ferendis arcentur, perinde ac peregrini censendi sunt, qui propterea non iniquiore conditione, ac peregrini, ad militandum conducendi sunt. Neque hic periculum est, ut a Concilio prae reliquis agnoscantur. Quinimo ne unusquisque suorum factorum iniquus, ut fit, aestimator sit, consultius est, ut Patricii certum praemium militibus pro servitio decernant.

§. X. Praeterea hac etiam de causa, quod omnes praeter Patricios peregrini sunt, fieri non potest absque totius imperii periculo, ut agri, et domus, et omne solum publici juris maneant, et ut incolis annuo pretio locentur. Nam subditi, qui nullam in imperio partem habent, facile omnes in adversis urbes desererent, si bona, quae possident, portare quo vellent, liceret. Quare agri, et fundi hujus imperii subditis non locandi, sed vendendi sunt, ea tamen conditione, ut etiam ex annuo proventu partem aliquotam singulis annis numerent, etc. ut in Hollandia fit.

§. X'.

§. XI. His conſideratis, ad fundamenta, quibus ſupremum Concilium niti et firmari debet, pergo. Hujus Concilii membra in mediocri imperio quinque circiter millia eſſe debere oſtendimus Art. 2. hujus Cap. atque adeo ratio quaerenda eſt, qua fiat, ne paulatim ad pauciores deveniat imperium; ſed contra, ut pro ratione incrementi ipſius imperii eorum augeatur numerus; deinde ut inter [323] Patricios aequalitas, quantum fieri poteſt, ſervetur; ut praeterea in Conciliis celeris detur expeditio; ut communi bono conſulatur; et denique ut Patriciorum ſeu Concilii major ſit, quam multitudinis, potentia; ſed ita, ut nihil inde multitudo detrimenti patiatur.

§. XII. Ad primum autem obtinendum maxima oritur difficultas ex invidia. Sunt enim homines, ut diximus, natura hoſtes, ita ut, quamvis legibus copulentur adſtringanturque, retineant tamen naturam. Atque hinc fieri exiſtimo, ut imperia Democratica in Ariſtocratica, et haec tandem in Monarchica mutentur. Nam plane mihi perſuadeo, pleraque Ariſtocratica imperia, Democratica prius fuiſſe, quod ſcilicet quaedam multitudo novas ſedes quaerens, iis inventis et cultis, imperandi aequale jus integra retinuit, quia nemo imperium alteri dat volens. Sed, quamvis eorum unusquiſque aequum eſſe cenſeat, ut idem jus, quod alteri in ipſum eſt, ipſi etiam in alterum ſit, iniquum tamen eſſe putat, ut peregrinis, qui ad ipſos confluunt, aequale cum ipſis jus ſit in imperio, quod ſibi labore quaeſierant, et ſui ſanguinis impendio occupaverant. Quod nec ipſi peregrini renuunt, qui nimirum non ad imperandum; ſed ad res ſuas privatas curandum eo migrant, et ſatis ſibi concedi putant, ſi modo ipſis libertas concedatur res ſuas cum ſecuritate agendi. Sed interim multitudo ex peregrinorum confluentia au-

getur, qui paulatim illius gentis mores induunt, donec demum nulla alia diverſitate dignoſcuntur, quam hoc ſolo, quod adipiſcendorum honorum jure careant; et dum horum numerus quotidie creſcit, civium contra multis de cauſis minuitur. Quippe ſaepe familiae extinguuntur; alii ob ſcelera excluſi, et plerique ob rei domeſticae anguſtiam Rempublicam negligunt, dum interea potentiores nihil ſtudeant, quam ſoli regnare; et ſic paulatim imperium ad paucos, et tandem ob factionem ad unum redigitur. Atque his alias cauſas, quae hujusmodi imperia deſtruunt, adjungere poſſemus; ſed, quia ſatis nota ſunt, iiſdem ſuperſedeo, et leges, quibus hoc imperium, de quo agimus, conſervari debet, ordine jam oſtendam.

§. XIII. Primaria hujus imperii Lex eſſe debet, qua determinatur ratio numeri Patriciorum [824] ad multitudinem. Ratio enim (*per Art.* 1. *hujus Cap.*) inter hanc, et illos habenda eſt, ita ut pro incremento multitudinis Patriciorum numerus augeatur. Atque haec (*per illa quae Art.* 2. *hujus Cap. diximus*) debet eſſe circiter ut 1. ad 50, hoc eſt, ut inaequalitas numeri Patriciorum ad multitudinem nunquam major ſit. Nam (*per Art.* 1. *hujus Cap.*) ſervata imperii forma, numerus Patriciorum multo major eſſe poteſt numero multitudinis. Sed in ſola eorum paucitate periculum eſt. Qua autem ratione cavendum ſit, ut haec lex inviolata ſervetur, ſuo loco mox oſtendam.

§. XIV. Patricii ex quibuſdam tantummodo familiis aliquibus in locis eliguntur. Sed hoc expreſſo jure ſtatuere pernicioſum eſt. Nam, praeterquam quod familiae ſaepe extinguuntur, et quod nunquam reliquae abſque ignominia excluduntur, accedit, quod hujus imperii formae repugnat, ut patricia dignitas haereditaria ſit (*per Art.* 1. *hujus Cap.*)

Cap.). Sed imperium hac ratione Democraticum potius videtur, quale in Art. 12. hujus Cap. deſcripſimus, quod ſcilicet pauciſſimi tenent cives. Attamen contra cavere, ne Patricii filios ſuos et conſanguineos eligant, et conſequenter ne imperandi jus in quibuſdam familiis maneat, impoſſibile eſt, imo abſurdum, ut Art. 39. hujus Cap. oſtendam. Verum, modo id nullo expreſſo jure obtineant, nec reliqui (qui ſcilicet in imperio nati ſunt, et patrio ſermone utuntur, nec uxorem peregrinam habent, nec infames ſunt, nec ſerviunt, nec denique ſervili aliquo officio vitam ſuſtentant; inter quos etiam Oenopolae et Cereviſiarii numerandi ſunt) excludantur, retinebitur nihilominus imperii forma, et ratio inter Patricios et multitudinem ſervari ſemper poterit.

§. XV. Quod ſi praeterea lege ſtatuatur, ut nulli juniores eligantur, numquam fiet, ut paucae familiae jus imperandi retineant; atque adeo lege ſtatuendum, ut nullus, niſi qui ad annum aetatis trigeſimum pervenit, in catalogum eligendorum referri poſſit.

§. XVI. Tertio deinde ſtatuendum eſt, ut Patricii omnes in quodam urbis loco ſtatutis certis temporibus congregari debeant, et qui, niſi morbo, aut publico aliquo negotio impeditus, Concilio non interfuerit, ſenſibili aliqua pecuniae [325] poena mulctetur. Nam ni hoc fieret, plurimi ob rei domeſticae curam publicam negligerent.

§. XVII. Hujus Concilii officium ſit leges condere et abrogare, Collegas Patricios, et omnes imperii miniſtros eligere. Non enim fieri poteſt, ut is, qui ſupremum jus habet, ut hoc Concilium habere ſtatuimus, alicui poteſtatem det leges condendi et abrogandi, quin ſimul jure ſuo cedat,

cedat, et in illum id transferat, cui illam potestatem dedit; quippe, qui vel uno solo die potestatem habet leges condendi et abrogandi, ille totam imperii formam mutare potest. At quotidiana imperii negotia aliis ad tempus secundum constituta jura administranda tradere, retento supremo suo jure, potest. Praeterea, si imperii ministri ab alio, quam ab hoc Concilio eligerentur, tum hujus Concilii membra pupilli potius, quam Patricii, appellandi essent.

§. XVIII. Hinc concilio solent quidam Rectorem seu Principem creare, vel ad vitam, ut Veneti, vel ad tempus, ut Genuenses; sed tanta cum cautione, ut satis appareat, id non sine magno imperii periculo fieri. Et sane dubitare non possumus, quin imperium hac ratione ad Monarchicum accedat, et quantum ex eorum historiis conjicere possumus, nulla alia de causa id factum est, quam quia ante constituta haec Concilia sub Rectore vel Duce, veluti sub Rege, fuerant; atque adeo Rectoris creatio Gentis quidem, sed non imperii Aristocratici absolute considerati, requisitum necessarium est.

§. XIX. Attamen, quia summa hujus imperii potestas penes universum hoc Concilium, non autem penes unumquodque ejusdem membrum est; (nam alias coetus esset inordinatae multitudinis) necesse ergo est, ut Patricii omnes Legibus ita adstringantur, ut unum veluti corpus, quod una regitur mente, componant. At leges per se solae invalidae sunt et facile franguntur, ubi earum vindices ii ipsi sunt, qui peccare possunt, quique soli exemplum ex supplicio capere debent et collegas ea de causa punire, ut suum appetitum ejusdem supplicii metu franent, quod magnum est absurdum; atque adeo medium quaerendum est, quo

quo ſupremi hujus Concilii ordo, et imperii jura inviolata ſerventur, ita tamen, ut inter Patricios aequalitas, quanta dari poteſt, ſit.

§. XX. Cum autem ex uno Rectore [326] vel Principe, qui etiam in Conciliis ſuffragium ferre poteſt, magna neceſſario oriri debeat inaequalitas, praeſertim ob potentiam, quae ipſi neceſſario concedi debet, ut ſuo officio ſecurius fungi poſſit; nihil ergo, ſi omnia recte perpendamus, communi ſaluti utilius inſtitui poteſt, quam quod huic ſupremo Concilio aliud ſubordinetur ex quibusdam Patriciis, quorum officium ſolummodo ſit obſervare, ut imperii jura, quae Concilia et imperii Miniſtros concernunt, inviolata ſerventur, qui propterea poteſtatem habeant delinquentem quemcunque imperii Miniſtrum, qui ſcilicet contra jura, quae ipſius miniſterium concernunt, peccavit, coram ſuo judicio vocandi et ſecundum conſtituta jura damnandi; atque hos impoſterum Syndicos appellabimus.

§. XXI. Atque hi ad vitam eligendi ſunt. Nam ſi ad tempus eligerentur, ita ut poſtea ad alia imperii officia vocari poſſint, in abſurdum, quod Art. 19. hujus Cap. modo oſtendimus, incideremus. Sed, ne longa admodum dominatione nimirum ſuperbiant, nulli ad hoc miniſterium eligendi ſunt, niſi qui ad annum aetatis ſexageſimum, aut ultra pervenerunt, et Senatorio officio (de quo infra) functi ſunt.

§. XXII. Horum praeterea numerum facile determinabimus, ſi conſideremus hos Syndicos ad Patricios ſeſe habere, ut omnes ſimul Patricii ad multitudinem, quam regere nequeunt, ſi juſto numero pauciores ſunt; ac proinde Syndicorum numerus ad Patriciorum numerum debet

het esse, ut horum numerus ad numerum multitudinis, hoc est, (*per Art.* 13. *hujus Cap.*) ut 1. ad 50.

§. XXIII. Praeterea ut hoc Concilium secure suo officio fungi possit, militiae pars aliqua eidem decernenda est, cui imperare, quid velit, possit.

XXIV. Syndicis, vel cuicunque status ministro stipendium nullum, sed emolumenta decernenda sunt talia, ut non possint, sine magno suo damno Rempublicam prave administrare. Nam, quod hujus imperii ministris aequum sit, vocationis praemium decerni, dubitare non possumus, quia major hujus imperii pars plebs est, cujus securitati Patricii invigilant, dum ipsa, nullam rei publicae, sed tantum privatae curam habet. Verum quia contra nemo (*ut Art.* 4. *Cap.* 7. *diximus*) alterius causam defendit, nisi quatenus rem suam eo ipso stabilire credit, res necessario ita ordinandae sunt, ut ministri, qui Reipublicae curam habent, tum maxime sibi consulant, cum maxime communi bono invigilant.

[327]

§. XXV. Syndicis igitur, quorum officium, uti diximus, est observare, ut imperii jura inviolata serventur, haec emolumenta decernenda sunt, videlicet ut unusquisque Paterfamilias, qui in aliquo imperii loco habitat, quotannis nummum parvi valoris, nempe argenti unciae quartam partem solvere teneatur Syndicis, ut inde numerum inhabitantium cognoscere possint, atque adeo observare, quotam ejus partem Patricii efficiant. Deinde ut unusquisque Patricius tyro, ut electus est, Syndicis numerare debeat summam aliquam magnam, ex. gr. viginti, aut viginti quinque argenti libras. Praeterea pecunia illa, qua absentes Patricii (qui scilicet convocato Concilio non interfuerunt) condem-

demnantur, Syndicis etiam decernenda est, et insuper ut pars bonorum delinquentium Ministrorum, qui eorum judicio stare tenentur, et qui certa pecuniae summa mulctantur, vel quorum bona proscribuntur, iisdem dedicetur, non quidem omnibus, sed iis tantummodo, qui quotidie sedent, et quorum officium est Syndicorum Concilium convocare, de quibus vide Art. 28. hujus Cap. Ut autem Syndicorum Concilium suo semper numero constet, ante omnia in supremo Concilio, solito tempore convocato, de eo quaestio habenda est. Quod si a Syndicis neglectum fuerit, ut tum ei, qui Senatui (de quo mox erit nobis dicendi locus) praeest, supremum Concilium ea de re monere incumbat, et a Syndicorum praeside silentii habiti caussam exigere, et, quid de ea supremi Concilii sententia sit, inquirere. Quod si is etiam tacuerit, ut caussa ab eo, qui supremo judicio praeest, vel eo etiam tacente ab alio quocunque Patricio suscipiatur, qui tam a Syndicorum, quam Senatus, et Judicum praeside silentii rationem exigat. Denique ut lex illa, qua juniores secluduntur, stricte etiam observetur, statuendum est, ut omnes, qui ad annum aetatis trigesimum pervenerunt, quique expresso jure a Regimine non secluduntur, suum nomen in catalogo coram Syndicis inscribi curent, et accepti honoris signum quoddam, statuto [328] aliquo pretio, ab iisdem accipere, ut ipsius liceat certum ornatum, iis tantummodo concessum, induere, quo dignoscantur et in honore a reliquis habeantur; et interim jure constitutum sit, ut in electionibus nulli Patricio quenquam nominare liceat, nisi cujus nomen in communi catalogo inscriptum est, idque sub gravi poena. Et praeterea ne cuiquam liceat officium sive munus, ad quod subeundum eligitur, recusare. Denique, ut omnia absolute fundamentalia imperii jura aeterna sint, statuendum est, si quis in Supremo Concilio

cilio quaeſtionem de jure aliquo fundamentali moverit, utpote de prolonganda alicujus Ducis exercitus dominatione, vel de numero Patriciorum minuendo, et ſimilibus, ut reus Majeſtatis ſit, et non tantum mortis damnetur, ejusque bona proſcribantur, ſed ut ſupplicii aliquod ſignum in aeternam rei memoriam in publico emineat. Ad reliqua vero communia imperii jura ſtabiliendum ſufficit, ſi modo ſtatuatur, ut Lex nulla abrogari, nec nova condi poſſit, niſi prius Syndicorum Concilium, et deinde ſupremi Concilii tres quartae, aut quatuor quintae partes in eo convenerint.

§. XXVI. Jus praeterea, ſupremum Concilium convocandi resque decernendas in eodem proponendi penes Syndicos ſit, quibus etiam primus locus in Concilio concedatur; ſed ſine jure ſuffragii. Verum, antequam ſedeant, jurare debent per ſalutem ſupremi illius Concilii perque libertatem publicam, ſe ſummo ſtudio conaturos, ut jura patria inviolata ſerventur et communi bono conſulatur; quo facto res proponendas ordine aperiant per miniſtrum, qui ipſis a Secretis eſt.

§. XXVII. Ut autem in decernendo, et in eligendis imperii miniſtris omnibus Patriciis aequa ſit poteſtas, et celeris expeditio in omnibus detur, omnino probandus eſt ordo, quem Veneti obſervent, qui ſcilicet ad nominandos imperii miniſtros aliquot e Concilio ſorte eligunt, et ab his ordine miniſtris eligendis nominatis, unusquiſque Patricius ſententiam ſuam, qua propoſitum miniſtrum eligendum probat, vel reprobat, indicat calculis, ita ut poſtea ignoretur, quiſnam hujus, aut illius ſententiae fuerit auctor: quo fit non tantum, ut omi-
[320] nium Patriciorum in decernendo auctoritas aequalis ſit, et ut negotia cito expediantur; ſed etiam ut unusquiſque abſolutam libertatem, quod

in

in conciliis apprime necessarium est, habeat, suam sententiam absque ullo invidiae periculo proferendi.

§. XXVIII. In Syndicorum etiam, et reliquis Conciliis idem ordo observandus est, ut scilicet suffragia calculis ferantur. Jus autem Syndicorum Concilium convocandi resque in eodem decernendas proponendi penes eorundem praesidem esse oportet, qui cum aliis decem aut pluribus Syndicis quotidie sedeat, ad plebis de ministris querelas et secretas accusationes audiendum, et accusatores si res postulat, asservandos, et Concilium convocandum, etiam ante constitutum tempus, quo congregari solet, si in mora periculum esse eorum aliquis judicaverit. At hic praeses, et qui cum ipso quotidie congregantur, a supremo Concilio eligi, et quidem ex Syndicorum numero debent, non quidem ad vitam, sed in sex menses, nec continuari, nisi post tres, aut quatuor annos. Atque his, ut supra diximus, proscripta bona, et pecuniarum mulctae, vel eorum pars aliqua decernenda est. Reliqua quae Syndicos spectant suis in locis dicemus.

§. XXIX. Secundum Concilium, quod supremo subordinandum est, Senatum appellabimus, cujus officium sit publica negotia agere, ex. gr. imperii jura promulgare, urbium munimenta secundum jura ordinare, diplomata militiae dare, tributa subditis imponere, eaque collocare, externis legatis respondere, et, quo legati mittendi sunt, decernere; sed ipsos legatos eligere supremi Concilii officium sit. Nam id apprime observandum est, ne Patricius ad aliquod imperii ministerium vocari possit, nisi ab ipso supremo Concilio, ne ipsi Patricii Senatus gratiam aucupari studeant. Deinde illa omnia ad supremum Concilium deferenda sunt,

ſunt, quae praeſentem rerum ſtatum aliqua ratione mutant, uti ſunt belli et pacis decreta; quare Senatus decreta de bello et pace ut rata ſint, ſupremi Concilii auctoritate firmanda ſunt: et hac de cauſa judicarem, ad ſolum ſupremum Concilium, non ad Senatum pertinere, nova tributa imponere.

§. XXX. Ad Senatorum numerum determinandum haec conſideranda veniunt: primo ut omni- [330] bus Patriciis ſpes aeque magna ſit, ordinem Senatorium recipiendi; deinde ut nihilominus iidem Senatores, quorum tempus, in quod electi fuerant, elapſum eſt, non magno poſt intervallo continuari poſſint, ut ſic imperium a viris peritis et expertis ſemper regatur, et denique ut inter Senatores plures reperiantur ſapientia et virtute clari. Ad has autem omnes conditiones obtinendas, nihil aliud excogitari poteſt, quam quod lege inſtitutum ſit, ut nullus, niſi qui ad annum aetatis quinquageſimum pervenit, in ordinem Senatorium recipiatur, et ut quadringenti, hoc eſt, ut Patriciorum una circiter duodecima pars in annum eligatur, quo elapſo poſt biennium iidem continuari iterum poſſint; hoc namque modo ſemper Patriciorum una circiter duodecima pars, brevibus tantummodo interpoſitis intervallis, munus Senatorium ſubibit; qui ſane numerus una cum illo, quem Syndici conficiunt, non multum ſuperabitur a numero Patriciorum, qui annum aetatis quinquageſimum attigerunt, atque adeo omnibus Patriciis magna ſemper erit ſpes, Senatorum aut Syndicorum ordinem adipiſcendi; et nihilominus iidem Patricii, interpoſitis tantummodo, uti diximus, brevibus intervallis, Senatorium ordinem ſemper tenebunt, et (*per illa quae Art. 2. hujus Cap. diximus*) nunquam in Senatu deerunt viri praeſtantiſſimi, qui conſilio et arte pollent. Et, quia haec lex fran-

gi

non poteſt abſque magna multorum Patriciorum invidia, nulla alia cautione, ut valida ſemper ſit, opus eſt, quam ut unusquiſque Patricius, qui eo, quo diximus, aetatis pervenit, Syndicis ejus rei teſtimonium oſtendat, qui ipſius nomen in catalogum eorum, qui Senatoriis muneribus adipiſcendis deſtinantur, reponent et in ſupremo Concilio legent, ut locum in hoc ſupremo Concilio ſimilibus dicatum, et qui Senatorum loco proximus ſit cum reliquis ejuſdem ordinis occupet.

§. XXXI. Senatorum emolumenta talia eſſe debent, ut iis major utilitas ex pace, quam ex bello ſit; atque adeo ex mercibus, quae ex imperio in alias regiones, vel quae ex aliis regionibus in imperium portantur, una centeſima, aut quinquageſima pars ipſis decernatur. Nam dubitare non poſſumus, quin hac ratione pacem, quantum po- [331] terunt, tuebuntur, et bellum nunquam protrahere ſtudebunt. Nec ab hoc vectigali ſolvendo ipſi Senatores, ſi eorum aliqui mercatores fuerint, immunes eſſe debent: nam talis immunitas non ſine magna commercii jactura concedi poteſt, quod neminem ignorare credo. Porro contra ſtatuendum lege eſt, ut Senator, vel qui Senatoris officio functus eſt, nullo militiae munere fungi poſſit, et praeterea ut nullum ducem, vel praetorem, quos tempore belli tantummodo exercitui praebendos diximus Art. 9. hujus Capitis, renunciare liceat ex iis, quorum Pater vel avus Senator eſt, vel Senatoriam dignitatem intra biennium habuit. Nec dubitare poſſumus, quin Patricii, qui extra Senatum ſunt, haec jura ſumma vi defendant; atque adeo fiet, ut Senatoribus majus ſemper emolumentum ex pace, quam ex bello ſit, qui propterea bellum nunquam, niſi ſumma imperii neceſſitate cogente, ſuadebunt. At objici nobis poteſt, quod hac ratione, ſi ſcilicet Syndicis, et Senatoribus adeo magna emolumenta de-

decernenda ſunt, imperium Ariſtocraticum non minus oneroſum ſubditis erit, quam quodcunque Monarchicum. Sed, praeterquam quod Regiae aulae majores ſumptus requirunt, quae tamen ad pacem tutandam non praebentur, et quod pax nunquam nimis caro pretio emi poſſit; accedit primo, quod id omne, quod in Monarchico imperio in unum, aut paucos, in hoc in plurimos confertur. Deinde Reges eorumque miniſtri onera imperii cum ſubditis non ferunt, quod in hoc contra accidit; nam Patricii, qui ſemper ex ditioribus eliguntur, maximam partem Reip. conferunt. Denique imperii Monarchici onera non tam ex Regiis ſumptibus, quam ex ejusdem arcanis oriuntur. Onera enim imperii, quae pacis et libertatis tutandae cauſa civibus imponuntur, quamvis magna ſint, ſuſtinentur tamen, et pacis utilitate feruntur. Quae gens unquam tot, tamque gravia vectigalia pendere debuit, ut Hollandica? atque haec non tantum non exhauſta, quin contra opibus adeo potens fuit, ut ejus fortunam omnes inviderent. Si itaque imperii Monarchici onera pacis cauſa imponerentur, cives non premerent; ſed, uti dixi, ex hujusmodi imperii arcanis fit, ut ſubditi oneri ſuccumbant. Nempe quia Regum virtus magis in bello, quam in pace [332] valet, et quod ii, qui ſoli regnare volunt, ſummopere conari debent, ut ſubditos inopes habeant; ut jam alia taceam, quae prudentiſſimus Belga V. H. olim notavit, quia ad meum inſtitutum, quod ſolummodo eſt imperii cujuscunque optimum ſtatum deſcribere, non ſpectant.

§. XXXII. In Senatu aliqui ex Syndicis, a ſupremo Concilio electis, ſedere debent; ſed ſine ſuffragii jure: nempe ut obſervent, num jura, quae illud Concilium ſpectant, recte ſerventur, et ut ſupremum Concilium convocari curent, quando ex Senatu ad ipſum ſupremum Concilium aliquid deferen-

ferendum eſt. Nam jus ſupremum hoc concilium convocandi reſque in eo decernendas proponendi penes Syndicos, ut jam diximus, eſt. Sed, antequam de ſimilibus ſuffragia colligantur, qui Senatui tum praeſidet, rerum ſtatum, et quaenam de re propoſita ipſius Senatus ſit ſententia, et quibus de cauſis, docebit, quo facto, ſuffragia ſolito ordine colligenda erunt.

§. XXXIII. Integer Senatus non quotidie, ſed, ut omnia magna Concilia, ſtatuto quodam tempore congregari debet. Sed quia interim imperii negotia exercenda ſunt, opus eſt ergo, ut Senatorum aliqua pars eligatur, quae dimiſſo Senatu ejus vicem ſuppleat, cujus officium ſit, ipſum Senatum, quando eo opus eſt, convocare, ejuſque decreta de Republica exſequi, Epiſtolas Senatui ſupremoque Concilio ſcriptas legere, et denique de rebus in Senatu proponendis conſulere. Sed, ut haec omnia, et univerſi hujus Concilii ordo facilius concipiatur, rem totam accuratius deſcribam.

§. XXXIV. Senatores in annum, ut jam diximus, eligendi, in quatuor, aut ſex ordines dividendi ſunt, quorum primus primis tribus, vel duobus menſibus in Senatu ſedeat, quibus elapſis ſecundus ordo locum primi occupet, et ſic porro, ſervatis vicibus, unusquiſque ordo eodem temporis intervallo primum locum in Senatu teneat, ita ut, qui primis menſibus primus, is ſecundis ultimus ſit. Praeterea quot ordines, totidem Praeſides, totidemque eorundem Vicarii, qui ipſorum vicem, quando opus eſt, ſuppleant, eligendi ſunt, hoc eſt, ex quocunque ordine duo eligendi ſunt, quorum alter Praeſes, alter Vicarius ejuſdem ordinis ſit, et qui primi ordinis Praeſes eſt, primis etiam menſibus Senatui praeſideat, vel ſi abſit, ejus Vicarius [333] ipſius vicem gerat, et ſic porro reliqui, ſervato ut

ſupra

ſupra ordine. Deinde ex primo ordine aliqui forte, vel ſuffragio eligendi ſunt, qui cum Praeſide et Vicario, ejuſdem ordinis Senatus vicem, poſtquam dimiſſus eſt, ſuppleant; idque eodem temporis intervallo, quo idem eorum ordo primum locum in Senatu tenet: quippe eo elapſo ex ſecundo ordine totidem iterum ſorte, vel ſuffragio eligendi ſunt, qui cum ſuo Praeſide et Vicario primi ordinis locum occupent, vicemque Senatus ſuppleant; et ſic porro reliqui, nec opus eſt, ut horum electio, quos ſcilicet ſorte, vel ſuffragio ſingulis tribus, vel duobus menſibus eligendos dixi, et quos impoſterum Conſules appellabimus, a ſupremo Concilio fiat. Nam ratio, quam in Art. 29. hujus Cap. dedimus, locum hic non habet, et multo minus illa Art. 17. Sufficiet igitur, ſi a Senatu et Syndicis, qui praeſentes adſunt, eligantur.

§. XXXV. Horum autem numerum determinare non ita accurate poſſum. At tamen hoc certum eſt, plures eſſe debere, quam ut facile corrumpi poſſint: nam, tametſi de Rep. nihil ſoli decernant, poſſunt tamen Senatum protrahere, vel quod peſſimum eſſet, ipſum deludere proponendo illa, quae nullius, et illa reticendo, quae majoris momenti eſſent: ut jam taceam, quod ſi nimis pauci eſſent, ſola unius aut alterius abſentia moram publicis negotiis adferre poſſet. Sed, quoniam contra hi Conſules ideo creantur, quia magna Concilia, publicis negotiis quotidie vacare nequeunt, medium neceſſario hic quaerendum eſt; et defectus numeri temporis brevitate ſupplendus. Atque adeo, ſi modo triginta, aut circiter, in duos, aut tres menſes eligantur, plures erunt, quam ut hoc brevi tempore corrumpi poſſint, et hac de cauſa etiam monui, ut ii, qui in eorum locum ſuccedunt, nullo modo eligendi ſint, niſi eo tempore, quo ipſi ſuccedunt, et alii diſcedunt.

§. XXXVI.

§. XXXVI. Horum praeterea officium esse diximus, Senatum, quando eorum aliqui, licet pauci sint, opus esse judicaverint, convocare, resque in eodem decernendas proponere, Senatum dimittere, ejusque de negotiis publicis decreta exequi. Quo autem id fieri ordine debeat, ne res inutilibus quaestionibus diu protrahantur, paucis jam dicam. [334] Nempe Consules de re in Senatu proponenda, et, quid factu opus sit, consulant, et, si de eo omnibus una fuerit mens, tum convocato Senatu, et quaestione ordine exposita, quaenam eorum sit sententia, doceant, nec alterius sententia exspectata suffragia ordine colligant. Sed si Consules plures, quam unam sententiam foverint, tum in Senatu illa de quaestione proposita sententia prior dicenda erit, quae a majori Consulum numero defendebatur, et si eadem a majori Senatus et Consulum parte non fuerit probata, sed quod numerus dubitantium, et negantium simul major fuerit, quod ex calculis, ut jam monuimus, constare debet, tum alteram sententiam, quae pauciora, quam prior, habuerit inter Consules suffragia, doceant, et sic porro reliquas; quod si nulla a majori totius Senatus parte probata fuerit, Senatus in sequentem diem, aut in tempus breve dimittendus, ut Consules interim videant, num alia media, quae magis possint placere, queant invenire; quod si nulla alia invenerint, vel si, quae invenerint, Senatus major pars non probaverit, tum Senatoris cujusque sententia audienda est, in quam si etiam major Senatus pars non iverit, tum de unaquaque sententia iterum suffragia ferenda, et non tantum affirmantium, ut huc usque factum, sed dubitantium etiam, et negantium calculi numerandi sunt, et si plures reperientur affirmantes, quam dubitantes, aut negantes, ut tum sententia rata maneat, et contra irrita, si plures invenientur negantes, quam dubitantes, aut affirmantes; sed si de omnibus sententiis major dubitantium quam negantium, aut

affirmantium fuerit numerus, ut tum Syndicorum Concilium Senatui adjungatur, qui ſimul cum Senatoribus ſuffragia ferant, calculis ſolummodo affirmantibus, aut negantibus, omiſſis iis, qui animum ambiguum indicant. Circa res, quae ad ſupremum Concilium a Senatu deferuntur, idem ordo tenendus eſt. Haec de Senatu.

§. XXXVII. Ad forum quod attinet, ſive tribunal, non poteſt iiſdem fundamentis niti, quibus illud, quod ſub Monarcha eſt, ut illud in Cap. 6. Art. 26. et ſeq. deſcripſimus. Nam (*per Art.* 14. *hujus Cap.*) cum fundamentis hujus imperii non convenit, ut ulla ratio ſtirpium ſive familiarum habeatur. Deinde quia Judices ex ſolis Patri-
[385] ciis electi, metu quidem ſuccedentium Patriciorum contineri poſſent, ne in eorum aliquem iniquam aliquam ſententiam pronuncient, et forte ut neque eos ſecundum merita punire ſuſtineant; ſed contra in plebeios omnia auderent, et locupletes quotidie in praedam raperent. Scio hac de cauſa Genuenſium conſilium a multis probari, quod ſcilicet non ex Patriciis, ſed ex Peregrinis Judices eligant; ſed hoc mihi rem abſtracte conſideranti abſurde inſtitutum videtur, ut Peregrini, et non Patricii, ad Leges interpretandas vocentur. Nam quid aliud Judices ſunt, niſi Legum interpretes; quare mihi perſuadeo, Genuenſes in hoc etiam negotio magis ſuae gentis ingenium, quam ipſam hujus imperii naturam reſpexiſſe. Nobis igitur rem abſtracte conſiderantibus media excogitanda ſunt, quae cum hujus regiminis forma optime conveniunt.

§. XXXVIII. Sed ad Judicum numerum quod attinet, nullum ſingularem hujus ſtatus ratio exigit; ſed, ut in imperio Monarchico, ita etiam in hoc apprime obſervari debet, ut plures ſint, quam ut a viro privato corrumpi poſſint. Nam eorum

offi-

officium solummodo est providere, ne quisquam privatus alteri injuriam faciat; atque adeo quaestiones inter privatos, tam Patricios, quam plebeios dirimere, et poenas delinquentibus, etiam ex Patriciis, Syndicis, et Senatoribus, quatenus contra jura, quibus omnes tenentur, deliquerunt, sumere. Caeterum quaestiones, quae inter urbes, quae sub imperio sunt, moveri possunt, in supremo Concilio dirimendae sunt.

§. XXXIX. Temporis praeterea, in quod eligendi sunt, ratio est eadem in quocunque imperio, et etiam ut quotannis aliqua eorum pars cedat, et denique, quamvis non opus sit, ut unusquisque ex diversa sit familia, necesse tamen est, ne duo sanguine propinqui simul in subselliis locum occupent; quod in reliquis Conciliis observandum est, praeterquam in supremo, in quo sufficit, si modo in electionibus lege cautum sit, ne cuiquam propinquum nominare, nec de eo, si ab alio nominatus sit, suffragium ferre liceat, et praeterea ne ad imperii ministrum quemcunque nominandum duo propinqui sortem ex urna tollant. Hoc, inquam sufficit [336] in Concilio, quod ex tam magno hominum numero componitur, et cui nulla singularia emolumenta decernuntur. Atque adeo imperio inde nihil erit detrimenti, ut absurdum sit, legem ferre, qua omnium Patriciorum propinqui a supremo Concilio secludantur, ut Art. 14. hujus Cap. diximus. Quod autem id absurdum sit, patet. Nam jus illud ab ipsis Patriciis institui non posset, quin eo ipso omnes absolute suo jure eatenus cederent, ac proinde ejusdem juris vindices non ipsi Patricii, sed plebs esset; quod iis directe repugnat, quae in Art. 5. et 6. hujus Cap. ostendimus. Lex autem illa imperii, qua statuitur, ut una eademque ratio inter numerum Patriciorum et multitudinis servetur, id maxime respicit, ut Patriciorum jus et potentia con-

ſervetur, ne ſcilicet pauciores ſint, quam ut multitudinem poſſint regere.

§. XL. Caeterum Judices a ſupremo Concilio ex ipſis Patriciis, hoc eſt, (*per Art. 17. hujus Cap.*) ex ipſis legum conditoribus eligendi ſunt, et ſententiae, quas tulerunt tam de rebus civilibus, quam criminalibus, ratae erunt, ſi ſervato ordine, et abſque partium ſtudiq prolatae fuerint, de qua re Syndicis lege permiſſum erit cognoſcere, judicare et ſtatuere.

§. XLI. Judicum emolumenta eadem eſſe debent, quae Art. 29. Cap. 6. diximus; nempe ut ex unaquaque ſententia, quam de rebus civilibus tulerint, ab eo, qui cauſa cecidit, pro ratione totius ſummae partem aliquotam accipiant. At circa ſententias de rebus criminalibus haec ſola hic differentia ſit, ut bona ab ipſis proſcripta, et quaecunque ſumma, qua minora crimina mulctantur, ipſis ſolis deſignetur, ea tamen conditione, ut nunquam iis liceat quenquam tormentis cogere quidpiam confiteri, et hoc modo ſatis cautum erit, ne iniqui in plebeios ſint, et ne metus cauſa nimium Patriciis faveant. Nam, praeterquam quod hic metus ſola avaritia, eaque ſpecioſo juſtitiae nomine adumbrata, temperetur, accedit, quod plures ſint numero, et quod ſuffragia non palam, ſed calculis ferantur, ita ut ſi quis ob damnatam ſuam cauſam ſtomachetur, nihil tamen habeat, quod uni imputare poſſit. Porro ne iniquam, aut ſaltem ne abſurdam aliquam ſententiam pronuncient, et ne eorum quiſpiam dolo quicquam faciat, Syndicorum reve-
[337] rentia prohibebit, praeterquam quod in tam magno Judicum numero unus ſemper aut alter reperietur, quem iniqui formident. Ad plebeios denique quod attinet, ſatis iis etiam cavebitur, ſi ad Syndicos iiſdem appellare liceat, quibus, uti dixi,

dixi, jure permissum sit de Judicum rebus cognoscere, judicare, et statuere. Nam certum est, quod Syndici multorum Patriciorum odium vitare non poterunt, et plebi contra gratissimi semper erunt, cujus applausum, quantum ipsi etiam poterunt, captare studebunt. Quem in finem data occasione non ommittent sententias contra leges fori prolatas revocare, et quemcunque judicem examinare, et poenas ex iniquis sumere; nihil enim hoc magis multitudinis animos movet. Nec obstat, quod similia exempla raro contingere possint; sed contra maxime prodest. Nam, praeterquam quod illa Civitas prave constituta sit, ubi quotidie exempla in delinquentes eduntur, (ut Cap. 5. Art. 2. ostendimus) illa profecto rarissima esse debent, fama quae maxime celebrantur.

§. XLII. Qui in urbes vel provincias Proconsules mittuntur, ex ordine Senatorio eligendi essent, quia Senatorum officium est de urbium munimentis, aerario, militia, etc. curam habere. Sed qui in regiones aliquantulum remotas mitterentur, Senatum frequentare non possent, et hac de causa ii tantummodo ex ipso Senatu vocandi sunt, qui urbibus in patrio solo conditis destinantur; at quos ad magis remota loca mittere volunt, ex iis eligendi sunt, quorum aetas a Senatorio gradu non abest. Sed neque hac ratione paci totius imperii satis cautum fore existimo, si nimirum urbes circumvicinae jure suffragii omnino prohibeantur, nisi adeo impotentes omnes sint, ut palam contemni possint, quod sane concipi nequit. Atque adeo necesse est, ut urbes circumvicinae jure Civitatis donentur, et ex unaquaque viginti, triginta, aut quadraginta (nam numerus pro magnitudine urbis major, aut minor esse debet) cives electi in numerum Patriciorum adscribantur, ex quibus tres, quatuor, aut quinque quotannis eligi debent, qui ex Senatu sint, et unus

ad

ad vitam Syndicus. Atque hi, qui ex Senatu ſunt, Proconſules in urbem, ex qua electi ſunt, mittantur una cum Syndico.

§. XLIII. Caeterum Judices, in unaquaque [338] urbe conſtituendi, ex Patriciis ejuſdem urbis eligendi ſunt. Sed de his non neceſſe judico prolixius agere, quia ad ſingularis hujus imperii fundamenta non pertinent.

§. XLIV. Qui in quocunque Concilio a Secretis ſunt, et alii ejuſmodi miniſtri, quia ſuffragii jus non habent, eligendi ſunt ex plebe. Sed, quia hi diuturna negotiorum tractatione maximam rerum agendarum notitiam habent, fit ſaepe, ut eorum conſilio plus, quam par eſt, deferatur, et ut ſtatus totius imperii ab eorum directione maxime pendeat; quae res Hollandis exitio fuit. Nam id ſine magna multorum optimorum invidia fieri nequit. Et ſane dubitare non poſſumus, quin Senatus, cujus prudentia non à Senatorum, ſed ab adminiſtrorum conſilio derivatur, maxime ab inertibus frequentetur, et hujus imperii conditio non multo melior erit, quam imperii Monarchici, quod pauci Regis Conſiliarii regunt, de quo vide Cap. 6. Art. 5. 6. et 7. Verumenimvero imperium, prout recte, vel prave inſtitutum fuerit, eo minus, aut magis erit huic malo obnoxium. Nam imperii libertas, quae non ſatis firma habet fundamenta, nunquam ſine periculo defenditur; quod Patricii ne ſubeant, miniſtros gloriae cupidos ex plebe eligunt, qui poſtea vertentibus rebus, veluti hoſtiae, caeduntur ad placandam eorum iram, qui libertati inſidiantur. At ubi libertatis fundamenta ſatis firma ſunt, ibi Patricii ipſi ejuſdem tutandae gloriam ſibi expetunt, ſtudentque, ut rerum agendarum prudentia ab eorum tantummodo conſilio derivetur: quae duo in jaciendis hujus imperii fundamentis apprime obſer-

obſervavimus, nempe ut plebs tam a conſiliis, quam a ſuffragiis ferendis arceretur: (*vid. Art.* 3. *et* 4. *hujus Cap.*) Atque adeo ut ſuprema imperii poteſtas penes omnes Patricios; auctoritas autem penes Syndicos et Senatum, et jus denique Senatum convocandi, resque, ad communem ſalutem pertinentes, penes Conſules, ex ipſo Senatu electos, eſſet. Quod ſi praeterea ſtatuatur, ut qui a Secretis in Senatu, vel in aliis Conciliis eſt, in quatuor, aut quinque ad ſummum annos eligatur, atque ei ſecundus, qui a Secretis in idem tempus deſignatus ſit, adjungatur, qui interim laboris partem ferat; vel ſi in Senatu non unus, ſed plures a Secretis ſint, quorum alius his, alius aliis [330] negotiis detinetur, nunquam fiet, ut adminiſtrorum potentia alicujus ſit momenti.

§. XLV. Aerarii Tribuni ex plebe etiam eligendi ſunt, qui ejus rationem non tantum Senatui, ſed etiam Syndicis reddere teneantur.

§. XLVI. Ad Religionem quae ſpectant, ſatis prolixe oſtendimus in Tract. Theologico-Politico. Quaedam tamen tum omiſimus, de quibus ibi non erat agendi locus. Nempe quod omnes Patricii ejusdem Religionis, ſimpliciſſimae ſcilicet, et maxime Catholicae, qualem in eodem Tractatu deſcripſimus, eſſe debeant. Nam apprime cavendum eſt, ne ipſi Patricii in ſectas dividantur, et ne alii his, alii aliis plus faveant, et deinde, ne ſuperſtitione capti libertatem ſubditis dicendi ea, quae ſentiunt, adimere ſtudeant. Deinde quamvis unicuique libertas dicendi ea, quae ſentit, danda eſt, magni tamen conventus prohibendi ſunt. Atque adeo iis, qui alii Religioni addicti ſunt, concedendum quidem eſt, tot, quot velint, templa aedificare; ſed parva, et certae cujuſdam menſurae, et in locis aliquantulum ab invicem diſſitis. At templa, quae patriae Religioni

ligioni dicantur, multum refert, ut magna et sumptuosa sint, et ut praecipuo ipsius cultui solis Patriciis vel Senatoribus manus admovere liceat, atque adeo ut solis Patriciis liceat baptizare, matrimonium consecrare, manus imponere, et absolute ut templorum veluti Sacerdotes, patriaeque Religionis vindices et interpretes agnoscantur. Ad concionandum autem, et ecclesiae aerario, ejusque quotidianis negotiis administrandis aliqui ex plebe ab ipso Senatu eligendi sunt, qui Senatus quasi vicarii sint, cui propterea rationem omnium reddere teneantur.

§. XLVII. Atque haec illa sunt, quae hujus imperii fundamenta spectant; quibus pauca alia minus quidem principalia, sed magni tamen momenti addam; nempe ut Patricii veste quadam seu habitu singulari, quo dignoscantur, incedant, et ut singulari quodam titulo salutentur, et unusquisque ex plebe iis loco cedat, et si aliquis Patricius bona sua aliquo infortunio, quod vitari nequit, amiserit, idque liquido docere poterit, ut in integrum ex publicis bonis restituatur. Sed si contra [340] constet, eundem largitate, fastu, ludo, scortis, etc. eadem consumpsisse, vel quod absolute plus debet, quam est solvendo, ut dignitate cedat, et omni honore officioque indignus habeatur. Qui enim seipsum resque suas privatas regere nequit, multo minus publicis consulere poterit.

§. XLVIII. Quos lex jurare cogit, a perjurio multo magis cavebunt, si per salutem patriae et libertatem, perque supremum Concilium, quam si per Deum jurare jubeantur. Nam, qui per Deum jurat, privatum bonum interponit, cujus ille aestimator est: at qui jurejurando libertatem patriaeque salutem interponit, is per commune omnium bonum,

cujus

cujus ille aestimator non est, jurat, et, si pejerat, eo ipse se patriae hostem declarat.

§. XLIX. Academiae, quae sumptibus Reip. fundantur, non tam ad ingenia colenda, quam ad eadem coërcenda instituuntur. Sed in libera Rep. tum scientiae et artes optime excolentur, si unicuique veniam petenti concedatur publice docere, idque suis sumptibus, suaeque famae periculo. Sed haec, et similia ad alium locum reservo. Nam hic de iis solummodo agere constitueram, quae ad solum imperium Aristocraticum pertinent.

Caput IX.

§. I. Huc usque hoc imperium consideravimus, quatenus ab una sola urbe, quae totius imperii caput est, nomen habet. Tempus jam est, ut de eo agamus, quod plures urbes tenent, quodque ego praecedenti praeferendum existimo. Sed ut utriusque differentiam et praestantiam noscamus, singula praecedentis imperii fundamenta perlustrabimus, et, quae ab hoc aliena sunt, rejiciemus, et alia, quibus niti debeat, eorum loco jaciemus.

§. II. Urbes itaque, quae Civitatis jure gaudent, ita conditae et munitae esse debent, ut unaquaeque sola sine reliquis subsistere quidem non possit; sed contra etiam, ut a reliquis deficere nequeat absque magno totius imperii detrimento; hoc enim modo semper unitae manebunt. At quae ita constitutae sunt, ut nec se conservare, nec reliquis [341] formidini esse queant, eae sane non sui, sed reliquarum juris absolutae sunt.

§. III. Quae autem Art. 9. et 10. praec. Cap. ostendimus, ex communi imperii Aristocratici natura

potest, vel consilio, et prudentia legum, aut viri eximiae virtutis. Nec dubitare possumus, quin haec res maximi sit ponderis, et quod, ubi huic incommodo provisum non sit, non poterit imperium sua virtute, sed sola fortuna permanere, et contra, ubi huic malo remedium idoneum adhibitum fuerit, non poterit ipsum suo vitio, sed solummodo inevitabili aliquo fato cadere, ut mox clarius docebimus. Primum quod huic malo remedium occurrebat, hoc fuit, ut scilicet singulis lustris supremus aliquis Dictator in mensem unum, aut duos crearetur, cui jus esset de Senatorum et cujuscunque ministri factis cognoscendi, judicandi, et statuendi, et consequenter imperium ad suum principium restituendi. Sed qui imperii incommoda vitare studet, remedia adhibere debet, quae cum imperii natura conveniant, et quae ex ipsius fundamentis deduci queant, alias in Scyllam incidet, cupiens vitare Charybdin. Est quidem hoc verum, quod omnes, tam qui regunt, quam qui reguntur, metu supplicii aut damni contineri debeant, ne impune, vel cum lucro peccare liceat; sed contra certum etiam est, quod si hic metus bonis et malis hominibus communis fuerit, versetur necessario imperium in summo periculo. Cum igitur Dictatoria potestas absoluta sit, non potest non esse omnibus formida-
[348] bilis, praesertim si statuto tempore, ut requiritur, Dictator crearetur, quia tum unusquisque gloriae cupidus eum honorem summo studio ambiret; et certum est, quod in pace non tam virtus quam opulentia spectatur, ita ut quo quisque superbior, eo facilius honores adipiscatur. Et forte hac de causa Romani nullo constituto tempore, sed fortuita quadam necessitate coacti Dictatorem facere consueverant. At nihilominus tumor Dictatoris, ut Ciceronis verba referam, bonis injucundus fuit. Et sane, quandoquidem haec Dictatoria potestas Regia absolute est, potest non absque magno Reip.

periculo

periculo imperium aliquando in Monarchicum mutari, tametsi in tempus, quantumvis breve, id fiat. Adde quod, si ad creandum Dictatorem nullum certum tempus designatum sit, ratio tum nulla temporis intercedentis ab uno ad alium, quam maxime servandam esse diximus, haberetur, et quod res etiam vaga admodum esset, ut facile negligeretur. Nisi itaque haec Dictatoria potestas aeterna sit et stabilis, quae servata imperii forma in unum deferri nequit, erit ea ipsa, et consequenter Reip. salus et conservatio admodum incerta.

§. II. At contra dubitare nequaquam possumus, (*per Art.* 3. *Cap.* 6.) quod si possit servata imperii forma Dictatoris gladius perpetuus, et malis tantummodo formidini esse, nunquam eousque vitia invalescere poterunt, ut tolli aut emendari nequeant. Ut igitur has omnes conditiones obtineamus, Syndicorum Concilium Concilio supremo subordinandum diximus, ut scilicet dictatorius ille gladius perpetuus esset, non penes personam aliquam naturalem, sed civilem, cujus membra plura sint, quam ut imperium inter se possint dividere, (*per Art.* 1. *et* 2. *praec. Cap.*) vel in scelere aliquo convenire: ad quod accedit, quod a reliquis imperii muneribus subeundis prohibeantur, quod militiae stipendia non solvant, et quod denique ejus aetatis sint, ut praesentia ac tuta, quam nova et periculosa malint. Quare imperio nullum ab iis periculum, et consequenter non bonis, sed malis tantummodo formidini esse queunt, et revera erunt. Nam, ut ad scelera peragenda debiliores, ita ad malitiam coercendam potentiores sunt. Nam praeterquam quod principiis obstare possunt; (quia Concilium aeternum est) sunt praeterea numero satis [349] magno, ut sine invidiae timore potentem unum aut alterum accusare et damnare audeant; praeser-

tim quia suffragia calculis feruntur, et sententia nomine totius Concilii pronunciatur.

§. III. At Romae plebis Tribuni perpetui etiam erant, verum impares, ut Scipionis alicujus potentiam premerent; et praeterea id, quod salutare esse judicabant, ad ipsum Senatum deferre debebant, a quo etiam saepe eludebantur, efficiendo scilicet, ut plebs ei magis faveret, quem ipsi Senatores minus timebant. Ad quod accedit, quod Tribunorum contra Patricios auctoritas plebis favore defenderetur, et quotiescunque ipsi plebem vocabant, seditionem potius movere, quam Concilium convocare viderentur. Quae sane incommoda in imperio, quod in praecedd. duob. Capp. descripsimus, locum non habet.

§. IV. Verum enim vero haec Syndicorum auctoritas hoc solummodo praestare poterit, ut imperii forma servetur, atque adeo prohibere, ne leges infringantur, et ne cuiquam cum lucro peccare liceat; sed nequaquam efficere poterit, ne vitia, quae lege prohiberi nequeunt, gliscant, ut sunt illa, in quae homines otio abundantes incidunt, et ex quibus imperii ruina non raro sequitur. Homines enim in pace deposito metu paulatim ex ferocibus barbaris civiles seu humani, et ex humanis molles et inertes fiunt, nec alius alium virtute, sed fastu et luxu excellere studet; unde patrios mores fastidire, alienos induere, hoc est, servire incipiunt.

§. V. Ad haec mala vitandum multi conati sunt leges sumptuarias condere; sed frustra. Nam omnia jura, quae absque ulla alterius injuria violari possunt, ludibrio habentur, et tantum abest, ut hominum cupiditates et libidinem fraenent, quin contra easdem intendant: nam nitimur in vetitum

semper,

semper, cupimusque negata. Nec unquam hominibus otiosis ingenium deest ad eludenda jura, quae instituuntur de rebus, quae absolute prohiberi nequeunt, ut sunt convivia, ludi, ornatus, et alia hujusmodi, quorum tantummodo excessus malus, et ex uniuscujusque fortuna aestimandus est, ita ut lege nulla universali determinari queat.

§. VI. Concludo itaque, communia illa pacis vitia, de quibus hic loquimur, nunquam directe, sed indirecte prohibenda esse, talia scilicet imperii [350] fundamenta jaciendo, quibus fiat, ut plerique, non quidem sapienter vivere studeant, (nam hoc impossibile est,) sed ut iis ducantur affectibus, ex quibus Reip. major sit utilitas. Atque adeo huic rei maxime studendum, ut divites, si non parci, avari tamen sint. Nam non dubium est, quin, si hic avaritiae affectus, qui universalis est et constans, gloriae cupidine foveatur, plerique rei suae sine ignominia augendae summum ponant studium, quo honores adipiscantur, et summum dedecus vitent. Si itaque ad fundamenta utriusque imperii Aristocratici, quae praeced. duobus Capp. explicui, attendamus, hoc ipsum ex iisdem sequi videbimus. Numerus enim regentium in utroque adeo magnus est, ut divitum maximae parti aditus ad regimen pateat, et ad imperii honores adipiscendos. Quod si praeterea (uti diximus Art. 47. Cap. 8.) statuatur, ut Patricii, qui plus debent, quam sunt solvendo, ordine Patricio deturbentur, et qui bona sua infortunio perdiderunt, ut in integrum restituantur, non dubium est, quin omnes, quantum poterunt, conabuntur bona sua conservare. Peregrinos praeterea habitus nunquam concupiscent, nec patrios fastidient, si lege constituatur, ut Patricii, et qui honores ambiunt, singulari veste dignoscantur: de quo vide Art. 25. et 47. Cap. 8. Et praeter haec alia in quocunque imperio cum natura loci, et gentis ingenio consentanea

exco-

excogitari possunt, et in eo apprime vigilari, ut subditi magis sponte, quam lege coacti, suum officium faciant.

§. VIII. Nam imperium, quod nihil aliud prospicit, quam ut homines metu ducantur, magis sine vitiis erit, quam cum virtute. Sed homines ita ducendi sunt, ut non duci, sed ex suo ingenio et libero suo decreto vivere sibi videantur; atque adeo ut solo libertatis amore, rei augendae studio, speque imperii honores adipiscendi retineantur. Caeterum imagines, triumphi, et alia virtutis incitamenta magis servitutis, quam libertatis sunt signa. Servis enim, non liberis virtutis praemia decernuntur. Fateor quidem homines his stimulis maxime incitari; sed ut haec in initio viris magnis, ita postea crescente invidia ignavis et opum magnitudine tumidis decernuntur, magna omnium bonorum indignatione. Deinde qui parentum triumphos et imagines ostentant, injuriam sibi fieri credunt, ni reliquis praeferantur. Denique, ut alia [351] taceam, hoc certum est, quod aequalitas, qua semel exuta communis libertas necessario perit, conservari nullo modo possit, simulatque alicui Viro virtute claro singulares honores jure publico decernuntur.

§. IX. His positis, videamus jam, an hujusmodi imperia culpabili aliqua causa possint destrui. Verum, si quod imperium aeternum esse potest, illud necessario erit, cujus semel recte instituta jura inviolata manent. Anima enim imperii jura sunt. His igitur servatis servatur necessario imperium. At jura invicta esse nequeunt, nisi et ratione et communi hominum affectu defendantur, alias si scilicet solo rationis auxilio nituntur, invalidae sane sunt, facileque vincuntur. um itaque utriusque imperii Aristocratici jura fundamentalia cum ratione, et communi hominum affectu convenire ostenderimus; possumus ergo affirmare, si

quae

quae illa imperia, haec necessario aeterna fore, vel nulla culpabili causa, sed fato tantummodo aliquo inevitabili posse destrui.

§. X. At objici nobis adhuc potest, quod, quamvis imperii jura in praeced. ostensa ratione, et communi hominum affectu defendantur, possint nihilominus aliquando vinci. Nam nullus affectus est, qui aliquando a fortiori et contrario affectu non vincatur; timorem namque mortis a cupidine rei alienae saepe vinci videmus. Qui hostem metu territi fugiunt, nullo alterius rei metu detineri possunt; sed sese in flumina praecipitant, vel in ignem ruunt, ut hostium ferrum fugiant. Quantumvis igitur civitas recte ordinata, et jura optime instituta sint, in maximis tamen imperii angustiis, quando omnes, ut fit, terrore quodam panico capiuntur; tum omnes id solum, quod praesens metus suadet, nulla futuri, neque legum habita ratione, probant, omnium ora in Virum victoriis clarum vertuntur, eumque legibus solvunt, atque ipsi imperium (pessimo exemplo) continuant, totamque Rempublicam ipsius fidei committunt; quae res sane Romani imperii exitii fuit causa. Sed ut huic Objectioni respondeam, dico primo, quod in recte constituta Republica similis terror non oritur, nisi ex justa causa; atque adeo is terror et confusio ex eo orta nulli causae, quae prudentia humana vitari poterat, adscribi potest. Deinde notandum, quod in Repub. qualem in praeced. descripsimus, fieri non [372] potest, (*per Art.* 9. *et* 25. *Cap.* 8.) ut unus, aut alter virtutis fama ita excellat, ut omnium ora in se vertat. Sed necesse est, ut plures habeat aemulos, quibus plures alii faveant. Quamvis itaque ex terrore confusio aliqua in Republica oriatur, leges tamen fraudare atque aliquem contra jus ad imperium militare renunciare nemo poterit, quin statim contentio aliorum petentium oriatur, quae ut dirimatur, necesse tandem erit ad semel statuta, et ab

omi-

omnibus probata jura recurrere, atque res imperii ſecundum leges latas ordinare. Poſſum igitur abſolute affirmare, cum imperium, quod una ſola Urbs, tum praecipue illud, quod plures Urbes tenent, aeternum eſſe, ſive nulla interna cauſa poſſe diſſolvi, aut in aliam formam mutari.

CAPUT XI.

§. I. Tranſeo tandem ad tertium, et omnino abſolutum imperium, quod Democraticum appellamus. Hujus ab Ariſtocratico differentiam in hoc potiſſimum conſiſtere diximus, quod in eo a ſola ſupremi Concilii voluntate, et libera Electione pendeat, ut hic, aut ille Patricius creetur, ita ut nemo jus ſuffragii, et munera imperii ſubeundi haereditarium habeat, nemoque id jus ſibi poſcere jure poſſit, ut in hoc, de quo jam agimus, imperio fit. Nam omnes, qui ex parentibus civibus, vel qui in patrio illo ſolo nati, vel qui de Republica bene meriti ſunt, vel ob alias cauſas, ob quas Lex alicui jus civis dare jubet, ii, inquam, omnes jus ſuffragii in ſupremo Concilio, muneraque imperii ſubeunda jure ſibi poſcunt; nec denegare iis licet, niſi ob crimen, aut infamiam.

§. II. Si igitur jure inſtitutum ſit, ut Seniores tantummodo, qui ad certum aetatis annum pervenerunt, vel ut ſoli primogeniti, ſimulatque per aetatem licet, vel qui certam pecuniae ſummam Reipublicae contribuunt, jus ſuffragii in ſupremo Concilio et imperii negotia tractandi habeant, quamvis hac ratione fieri poſſet, ut ſupremum Concilium ex paucioribus civibus componeretur, quam illud imperii Ariſtocratici, de quo ſupra egimus, erunt nihilominus hujusmodi imperia Democratica appellanda, quoniam eorum cives, qui ad regendam Rempublicam deſtinantur, non a ſupremo Con-
[353] cilio, ut optimi, eliguntur, ſed lege ad id deſtinantur. Et, quamvis hac ratione hujusmodi imperia

peria, ubi scilicet non qui optimi, sed qui forte fortuna divites, vel qui primi nati sunt, ad regimen destinantur, imperio Aristocratico cedere videantur, tamen si praxin, seu communem hominum conditionem spectemus, res eodem redibit. Nam Patriciis ii semper optimi videbuntur, qui divites, vel ipsis sanguine proximi, vel amicitia conjuncti sunt. Et sane, si cum Patriciis ita comparatum esset, ut liberi ab omni affectu, et solo studio publicae salutis ducti, collegas Patricios eligerent, nullum esset imperium cum Aristocratico comparandum. Sed rem contra omnino sese habere, satis superque ipsa experientia docuit, praesertim in Oligarchiis, ubi Patriciorum voluntas ob defectum aemulantium maxime lege soluta est. Ibi enim studio optimos a Concilio arcent Patricii, et eos sibi socios in Concilio quaerunt, qui ab eorum ore pendent, ita ut in simili imperio multo infelicius res ejus sese habeant, propterea quod Patriciorum Electio ab absoluta quorundam, libera sive omni lege soluta voluntate pendeat. Sed ad inceptum redeo.

§. III. Ex dictis in praeced. Art. patet, nos posse imperii Democratici diversa genera concipere. Sed meum institutum non est de unoquoque, sed de eo solummodo agere, in quo omnes absolute, qui solis legibus patriis tenentur, et praeterea sui juris sunt, honesteque vivunt, jus suffragii in supremo Concilio habent, muneraque imperii subeundi. Dico expresse, qui *solis legibus patriis tenentur*, ut peregrinos secludam, qui sub alterius imperio esse censentur. Addidi praeterea, *quod, praeterquam quod legibus imperii tenentur, in reliquis sui juris sint*, ut mulieres, et servos secluderem, qui in potestate virorum, et dominorum, ac etiam liberos et pupillos quamdiu sub potestate parentum et tutorum sunt. Dixi denique, *honesteque vivunt*, ut ii apprime secluderentur, qui ob crimen, aut aliquod turpe vitae genus infames sunt.

§. IV.

ADMONITIO

AD

LECTOREM.

Tractatus, quem de Intellectus Emendatione, etc. imperfectum hic tibi damus, Benevole Lector, jam multos ante annos ab Auctore fuit conscriptus. In animo semper habuit eum perficere. At, aliis negotiis praepeditus, et tandem morte abreptus, ad optatum finem perducere non potuit. Cum vero multa praeclara atque utilia contineat, quae Veritatis sincero indagatori non parum e re futura esse, haudquaquam dubitamus, te iis privare noluimus; et, ut etiam multa obscura, rudia adhuc et impolita, quae in eo hinc inde occurrunt, condonare non graveris, horum ne inscius esses, admonitum te quoque esse voluimus. Vale.

TRA-

Postquam me Experientia docuit, omnia, quae [357] in communi vita frequenter occurrunt, vana et futilia esse; cum viderem omnia, a quibus, et quae timebam, nihil neque boni, neque mali in se habere, nisi quatenus ab iis animus movebatur; constitui tandem inquirere, an aliquid daretur, quod verum bonum, et sui communicabile esset, et a quo solo, rejectis caeteris omnibus, animus afficeretur; imo an aliquid daretur, quo invento et acquisito, continua ac summa in aeternum fruerer laetitia. Dico, *me tandem constituisse*: primo enim intuitu inconsultum videbatur, propter rem tunc incertam certa amittere velle. Videbam nimirum commoda, quae ex honore, ac divitiis acquiruntur, et quod ab iis quaerendis cogebar abstinere, si seriam rei alii et novae operam dare vellem: et si forte summa felicitas in iis esset sita, perspiciebam, me ea debere carere; si vero in iis non esset sita, eisque tantum darem operam, tum etiam summa carerem felicitate. Volvebam igitur animo, an forte esset possibile ad novum institutum, aut saltem ad ipsius certitudinem pervenire, licet ordo et commune vitae meae institutum non mutaretur, quod saepe frustra tentavi.

Nam

Nam quae plerumque in vita occurrunt, et apud homines, ut ex eorum operibus colligere licet, tanquam ſummum bonum aeſtimantur, ad haec tria rediguntur; divitias ſcilicet, honorem, atque libi-
[358] dinem. His tribus adeo diſtrahitur mens, ut minime poſſit de alio aliquo bono cogitare. Nam quod ad libidinem attinet, eâ adeo ſuſpenditur animus, ac ſi in aliquo bono quieſceret; quo maxime impeditur, ne de alio cogitet; ſed poſt illius fruitionem ſumma ſequitur triſtitia, quae, ſi non ſuſpendit mentem, tamen perturbat et hebetat. Honores, ac divitias proſequendo non parum etiam diſtrahitur mens, praeſertim, ubi *) hae non niſi propter ſe quaeruntur, quia tum ſupponuntur ſummum eſſe bonum. Honore vero multo adhuc magis mens diſtrahitur: ſupponitur enim ſemper bonum eſſe per ſe, et tanquam finis ultimus, ad quem omnia diriguntur. Deinde in his non datur, ſicut in libidine, poenitentia; ſed quo plus utriuſque poſſidetur, eo magis augetur laetitia; et conſequenter magis ac magis incitamur ad utrumque augendum: ſi autem ſpe in aliquo cauſa fruſtremur, tum ſumma oritur triſtitia. Eſt denique honor magno impedimento, eo quod, ut ipſum aſſequamur, vita neceſſario ad captum hominum eſt dirigenda, fugiendo ſcilicet, quod vulgo fugiunt, et quaerendo, quod vulgo quaerunt homines.

Cum itaque viderem, haec omnia adeo obſtare, quo minus operam novo alicui inſtituto darem; imo adeo eſſe oppoſita, ut ab uno, aut altero neceſ-

*) *Potuiſſent haec latius, et diſtinctius explicari, diſtinguendo ſcilicet divitias, quae quaeruntur vel propter ſe, vel propter honorem, vel propter libidinem, vel propter valetudinem, et augmentum ſcientiarum et artium; ſed hoc ad ſuum locum reſervatur, quia hujus loci non eſt, haec adeo accurate inquirere.*

cessario esset abstinendum, cogebar inquirere, quid mihi esset utilius; nempe, ut dixi, videbar bonum certum pro incerto amittere velle. Sed postquam aliquantulum huic rei incubueram, inveni primo, si, hisce omissis, ad novum institutum accingerer, me bonum sua natura incertum, ut clare ex dictis possumus colligere, omissurum pro incerto, non quidem sua natura, (fixum enim bonum quaerebam) sed, tantum quoad ipsius consecutionem. Assidua autem meditatione eo perveni, ut viderem, quod tum, modo possim penitus deliberare, mala certa pro bono certo omitterem. Videbam enim me in summo versari periculo, et me cogi, remedium, [350] quamvis incertum, summis viribus quaerere; veluti aeger lethali morbo laborans, qui ubi mortem certam praevidet, ni adhibeatur remedium, illud ipsum, quamvis incertum, summis viribus cogitur quaerere, nempe in eo tota ejus spes est sita; illa autem omnia, quae vulgus sequitur, non tantum nullum conferunt remedium ad nostrum Esse conservandum; sed etiam id impediunt, et frequenter sunt causa interitus eorum, qui ea possident, *) et semper causa interitus eorum, qui ab iis possidentur.

Permulta enim exempla eorum, qui persecutionem ad necem usque passi sunt propter ipsorum divitias, et etiam eorum, qui, ut opes compararent, tot periculis sese exposuerunt, ut tandem vita poenam luerent suae stultitiae. Neque eorum pauciora sunt exempla, qui, ut honorem assequerentur, aut defenderent, miserrime passi sunt. Innumeranda denique extant exempla eorum, qui prae nimia libidine mortem sibi accelerarunt. Videbantur porro ex eo haec orta esse mala, quod tota felicitas, aut infelicitas, in hoc solo sita est; videli-

*) *Haec accuratius sunt demonstranda.*

videlicet, in qualitate objecti, cui adhaeremus amore. Nam propter illud, quod non amatur, nunquam orientur lites, nulla erit tristitia, si pereat, nulla invidia, si ab alio possideatur, nullus timor, nullum odium, et, ut verbo dicam, nullae commotiones animi; quae quidem omnia contingunt in amore eorum, quae perire possunt, uti haec omnia, de quibus modo locuti sumus. Sed amor erga rem aeternam et infinitam sola laetitia pascit animum, ipsaque omnis tristitiae est expers; quod valde est desiderandum, totisque viribus quaerendum. Verum non absque ratione usus sum his verbis: *modo possem serio deliberare.* Nam quamvis haec mente adeo clare perciperem, non poteram tamen ideo omnem avaritiam, libidinem, atque gloriam deponere.

Hoc unum videbam, quod, quamdiu mens circa has cogitationes versabatur, tamdiu illa aversabatur, et serio de novo cogitabat instituto; quod magno mihi fuit solatio. Nam videbam illa mala non esse talis conditionis, ut remediis nollent cedere. Et quamvis in initio haec intervalla essent [260] rara, et per admodum exiguum temporis spatium durarent, postquam tamen verum bonum magis ac magis mihi innotuit, intervalla ista frequentiora et longiora fuerunt; praesertim postquam vidi nummorum acquisitionem, aut libidinem, et gloriam tamdiu obesse, quamdiu propter se, et non tanquam media ad alia, quaeruntur; si vero tanquam media quaeruntur, modum tunc habebunt, et minime oberunt; sed contra ad finem, propter quem quaeruntur, multum conducent, ut suo loco ostendemus.

Hic tantum breviter dicam, quid per verum bonum intelligam, et simul quid sit summum bonum. Quod ut recte intelligatur, notandum est, quod

quod bonum et malum non, nisi respective, dicantur; adeo ut una eademque res possit dici bona et mala secundum diversos respectus, eodem modo ac perfectum et imperfectum. Nihil enim, in sua natura spectatum, perfectum dicetur, vel imperfectum; praesertim postquam noverimus, omnia, quae fiunt, secundum aeternum ordinem et secundum certas Naturae leges fieri. Cum autem humana imbecillitas illum ordinem cogitatione sua non assequatur, et interim homo concipiat naturam aliquam humanam sua multo firmiorem, et simul nihil obstare videat, quo minus talem naturam acquirat; incitatur ad media quaerendum, quae ipsum ad talem ducant perfectionem: et omne illud, quod potest esse medium, ut eo perveniat, vocatur verum bonum; summum autem bonum est eo pervenire, ut ille cum aliis individuis, si fieri potest, tali natura fruatur. Quaenam autem illa sit natura ostendemus, suo loco, nimirum esse *) cognitionem unionis, quam mens cum tota Natura habet. Hic est itaque finis, ad quem tendo, talem scilicet Naturam acquirere, et, ut multi mecum eam acquirant, conari, hoc est, de mea felicitate etiam est, operam dare, ut alii multi idem, atque ego intelligant, ut eorum intellectus et cupiditas prorsus cum meo intellectu et cupiditate conveniant; utque hoc fiat, **) necesse est tantum de Natura intelligere, quantum sufficit, ad talem naturam acquirendam; [301] deinde formare talem societatem, qualis est desideranda, ut quamplurimi quam facillime, et secure eo perveniant. Porro danda est opera Morali Philosophiae, ut et Doctrinae de puerorum Educatione; et, quia Valetudo non parvum est medium ad hunc

*) *Haec fusius suo loco explicantur.*

**) *Nota, quod hic tantum curo enumerare scientias ad nostrum scopum necessarias, licet ad earum seriem non attendam.*

hunc finem assequendum, concinnanda est integra Medicina; et quia arte, multa, quae difficilia sunt, facilia redduntur, multumque temporis et commoditatis in vita ea lucrari possumus, ideo Mechanica nullo modo est contemnenda. Sed ante omnia excogitandus est modus medendi intellectus, ipsumque, quantum initio licet, expurgandi, ut feliciter res absque errore, et quam optime intelligat. Unde quisque jam poterit videre, me omnes scientias ad unum finem*) et scopum velle dirigere, scilicet, ut ad summam humanam, quam diximus, perfectionem perveniatur; et sic omne illud, quod in scientiis nihil ad finem nostrum nos promovet, tanquam inutile erit rejiciendum, hoc est, ut uno verbo dicam, omnes nostrae operationes, simul et cogitationes ad hunc sunt dirigendae finem. Sed quia, dum curamus eum consequi, et operam damus, ut intellectum in rectam viam redigamus, necesse est vivere; propterea ante omnia cogimur quasdam vivendi regulas, tanquam bonas, supponere, has scilicet:

I. Ad captum vulgi loqui, et illa omnia operari, quae nihil impedimenti adferunt, quo minus nostrum scopum attingamus. Nam non parum emolumenti ab eo possumus acquirere, modo ipsius captui, quantum fieri potest, concedamus; adde, quod tali modo amicas praebebunt aures ad veritatem audiendam.

II. Deliciis in tantum frui, in quantum ad tuendam valetudinem sufficit.

III. Denique tantum nummorum, aut cujuscunque alterius rei quaerere, quantum sufficit ad vitam,

*) *Finis in scientiis est unicus, ad quem omnes sunt dirigendae.*

vitam' et valetudinem fuftentandam, et ad mores civitatis, qui noftrum fcopum non oppugnant, imitandos.

Hifce fic pofitis, ad primum, quod ante omnia faciendum eft, me accingam, ad emendandum fcilicet intellectum, eumque aptum reddendum [362] ad res tali modo intelligendas, quo opus eft, ut noftrum finem affequamur. Quod ut fiat, exigit ordo, quem naturaliter habemus, ut hic refumam omnes modos percipiendi, quos huc ufque habui ad aliquid indubie affirmandum, vel negandum; quo omnium optimum eligam, et fimul meas vires, et naturam, quam perficere cupio, nofcere incipiam.

Si accurate attendo, poffunt omnes ad quatuor potiffimum reduci.

I. Eft Perceptio, quam ex auditu, aut ex aliquo figno, quod vocant ad placitum, habemus.

II. Eft Perceptio, quam habemus ab experientia vaga, hoc eft, ab experientia, quae non determinatur ab intellectu, fed tantum ita dicitur, quia cafu fic occurrit, et nullum aliud habemus experimentum, quod hoc oppugnat, et ideo tanquam inconcuffum apud nos manet.

III. Eft perceptio, ubi effentia rei ex alia re concluditur, fed non adaequate; quod fit, *) cum

*) *Hoc cum fit, nihil de caufa intelligimus propter id, quod in effectu confideramus: quod fatis apparet ex eo, quod tum caufa non nifi generaliffimis terminis explicetur, nempe his,* Ergo datur aliquid, Ergo datur aliqua potentia etc: *Vel etiam ex eo, quod ipfam negative exprimant;* Ergo non eft hoc, vel illud etc. *In fecundo cafu aliquid caufae tribuitur propter effectum, quod clare concipitur; ut in exemplo oftendemus; verum nihil praeter propria; non vero rei effentia particularis.*

vel ab aliquo effectu causam colligimus, vel cum concluditur ab aliquo universali, quod semper aliqua proprietas concomitatur.

IV. Denique Perceptio est, ubi res percipitur per solam suam essentiam, vel per cognitionem suae proximae causae.

Quae omnia exemplis illustrabo. Ex auditu tantum scio meum natalem diem, et quod tales parentes habui, et similia; de quibus nunquam dubitavi. Per experientiam vagam scio, me moriturum: hoc enim ideo affirmo, quia vidi alios mei similes obiisse mortem, quamvis neque omnes per idem temporis spatium vixerint, neque ex eodem morbo obierint. Deinde per experientiam vagam etiam scio, quod oleum sit aptum alimentum ad nutriendam flammam, quodque aqua ad eam extin-
[363] guendam apta sit; scio etiam, quod canis sit animal latrans, et homo animal rationale, et sic fere omnia novi, quae ad usum vitae faciunt. Ex alia vero re hoc modo concludimus: postquam clare percipimus, nos tale corpus sentire, et nullum aliud; inde, inquam, clare concludimus animam unitam *) esse corpori, quae unio est causa talis sensationis; sed **) quaenam sit illa sensatio, et unio, non

*) *Ex hoc exemplo clare videre id est, quod modo notavi. Nam per illam unionem nihil intelligimus praeter sensationem ipsam, effectus scilicet, ex quo causam, de qua nihil intelligimus, concludebamus.*

**) *Talis conclusio, quamvis certa sit, non tamen satis tuta est, nisi maxime caventibus. Nam nisi optime caveant sibi, in errores statim incident: ubi enim res ita abstracte concipiunt, non autem per veram essentiam, statim ab imaginatione confunduntur. Nam id, quod in se unum est, multiplex esse imaginantur homines. Nam iis, quae abstracte, seorsim, et confuse concipiunt, nomina imponunt, quae ab ipsis ad alia magis familiaria significandum usurpantur; quo fit, ut haec imaginentur eodem modo, ac eas res imaginari solent, quibus primum haec nomina imposuerunt.*

non absolute inde possumus intelligere. Vel postquam novi naturam visus, et simul, eum habere talem proprietatem, ut unam eandemque rem ad magnam distantiam minorem videamus, quam si eam cominus intueamur; inde concludimus Solem majorem esse, quam apparet, et alia his similia. Per solam denique rei essentiam res percipitur; quando ex eo, quod aliquid novi, scio, quid hoc sit aliquid nosse, vel ex eo, quod novi essentiam animae, scio eam corpori esse unitam. Eadem *cognitione* novimus duo et tria esse quinque, et, si dentur duae lineae uni tertiae parallelae, eas etiam inter sese parallelas, etc. Ea tamen, quae hucusque tali cognitione potui intelligere, perpauca fuerunt.

Ut autem haec omnia melius intelligantur, unico tantum utar exemplo, hoc scilicet. Dantur tres numeri: quaerit quis quartum, qui sit ad tertium, ut secundus ad primum. Dicunt hic passim mercatores, se scire, quid sit agendum, ut quartus inveniatur, quia nempe eam operationem nondum oblivioni tradiderunt, quam nudam sine demonstratione a suis magistris audiverunt; alii vero ab [364] experientia simplicium faciunt axioma universale, scilicet ubi quartus numerus per se patet, ut in his 2, 4, 3, 6. ubi experiuntur, quod ducto secundo in tertium, et producto deinde per primum diviso fiat quotiens 6; et cum vident eundem numerum produci, quem sine hac operatione noverant esse proportionalem, inde concludunt operationem esse bonam ad quartum numerum proportionalem semper inveniendum. Sed Mathematici vi demonstrationis Prop. 19. lib. 7. Euclidis sciunt, quales numeri inter se sint proportionales, scilicet ex natura proportionis, ejusque proprietate, quod nempe numerus, qui fit ex primo et quarto, aequalis sit numero, qui fit ex secundo et tertio; attamen adaequatam proportionalitatem datorum numerorum

non

non vident, et si videant, non vident eam vi illius Propositionis; sed intuitive, nullam operationem facientes. Ut autem ex his optimus eligatur modus percipiendi, requiritur, ut breviter enumeremus, quae sint necessaria media, ut nostrum finem assequamur, haec scilicet:

I. Nostram naturam, quam cupimus perficere, exacte nosse, et simul tantum de rerum natura, quantum sit necesse.

II. Ut inde rerum differentias, convenientias, et oppugnantias recte colligamus.

III. Ut recte concipiatur, quid possint pati, quid non.

IV. Ut hoc conferatur cum natura et potentia hominis. Et ex illis facile apparebit summa, ad quam homo potest pervenire, perfectio.

His sic consideratis videamus, quis modus percipiendi nobis sit eligendus.

Quod ad primum attinet. Per se patet, quod ex auditu, praterquam quod sit res admodum incerta, nullam percipiamus essentiam rei, sicuti ex nostro exemplo apparet; et cum singularis existentia alicujus rei non noscatur, nisi cognita essentia; uti postea videbitur; hinc clare concludimus omnem certitudinem, quam ex auditu habemus, a scientiis esse secludendam. Nam a simplici auditu, ubi non praecessit proprius intellectus, nunquam quis poterit affici.

*) Quoad

*) Quoad ſecundum. Nullus etiam dicendus [365] eſt, quod habeat ideam illius proportionis, quam quaerit. Praeterquam quod ſit res admodum incerta, et ſine fine; nihil tamen unquam tali modo quis in rebus naturalibus percipiet praeter accidentia, quae nunquam clare intelliguntur, niſi praecognitis eſſentiis. Unde etiam et ille ſecludendus eſt.

De tertio autem aliquo modo dicendum, quod habeamus ideam rei, deinde quod etiam abſque periculo erroris concludamus; ſed tamen per ſe non erit medium, ut noſtram perfectionem acquiramus.

Solus quartus modus comprehendit eſſentiam rei adaequatam, et abſque erroris periculo; ideoque maxime erit uſurpandus. Quomodo ergo ſit adhibendus, ut res incognitae tali cognitione a nobis intelligantur, ſimulque, ut hoc quam compendioſe fiat, curabimus explicare. Poſtquam novimus, quaenam Cognitio nobis ſit neceſſaria, tradenda eſt Via et Methodus, qua res, quae ſunt cognoſcendae, tali cognitione cognoſcamus. Quod ut fiat, venit prius conſiderandum, quod hic non dabitur inquiſitio in infinitum; ſcilicet, ut inveniatur optima Methodus verum inveſtigandi, non opus eſt alia Methodo, ut Methodus veri inveſtigandi inveſtigetur; et, ut ſecunda Methodus inveſtigetur, non opus eſt alia tertia, et ſic in infinitum: tali enim modo nunquam ad veri cognitionem, imo ad nullam cognitionem perveniretur. Hoc vero eodem modo ſe habet, ac ſe habent inſtrumenta corporea, ubi eodem modo liceret argumentari. Nam, ut ferrum cudatur, malleo opus eſt, et ut malleus habeatur,

*) *Hic aliquanto prolixius agam de experientia; et Empiricorum et recentium Philoſophorum procedendi Methodum examinabo.*

beatur, eum fieri necessum est; ad quod alio malleo, aliisque instrumentis opus est, quae etiam ut habeantur, aliis opus erit instrumentis, et sic in infinitum; et hoc modo frustra aliquis probare conaretur, homines nullam habere potestatem ferrum cudendi. Sed quemadmodum homines initio innatis instrumentis quaedam facillima, quamvis laboriose et imperfecte, facere quiverunt, iisque confectis alia difficiliora minori labore et perfectius confecerunt, [306] et sic gradatim ab operibus simplicissimis ad instrumenta, et ab instrumentis ad alia opera, et instrumenta pergendo, eo pervenerunt, ut tot, et tam difficilia parvo labore perficiant; sic etiam intellectus,*) vi sua nativa facit sibi instrumenta intellectualia, quibus alias vires acquirit ad alia opera **) intellectualia, et ex iis operibus alia instrumenta, seu potestatem ulterius investigandi; et sic gradatim pergit, donec sapientiae culmen attingat. Quod autem intellectus ita sese habeat, facile erit videre, modo intelligatur, quid sit Methodus verum investigandi, et quaenam sint illa innata instrumenta, quibus tantum eget ad alia ex iis instrumenta conficienda, ut ulterius procedat. Ad quod ostendendum sic procedo.

Idea ***) vera (habemus enim ideam veram) est diversum quid a suo ideato. Nam aliud est circulus, aliud idea circuli. Idea enim circuli non est aliquid, habens peripheriam et centrum, uti circulus,

*) *Per vim nativam intelligo illud, quod in nobis a causis externis [non] causatur, quodque postea in mea Philosophia explicabimus.*

**) *Hic vocantur opera: in mea Philosophia, quid sint, explicabitur.*

***) *Nota, Quod hic non tantum curabimus ostendere id, quod modo dixi, sed etiam nos huc usque recte processisse. et simul alia scitu valde necessaria.*

lus, nec idea corporis est ipsum corpus: et cum sit quid diversum a suo ideato, erit etiam per se aliquid intelligibile; hoc est, idea, quoad suam essentiam formalem, potest esse objectum alterius essentiae objectivae, et rursus haec altera essentia objectiva erit etiam in se spectata quid reale et intelligibile, et sic indefinite. Petrus ex. gr. est quid reale; vera autem idea Petri est essentia Petri objectiva, et in se quid reale, et omnino diversum ab ipso Petro. Cum itaque idea Petri sit quid reale, habens suam essentiam peculiarem, erit etiam quid intelligibile, id est, objectum alterius ideae, quae idea habebit in se objective omne id, quod idea Petri habet formaliter, et rursus idea, quae est ideae Petri, habet iterum suam essentiam, quae etiam potest esse objectum alterius ideae, et sic indefinite. Quod quisque potest experiri, dum videt se scire, quid sit Petrus, et etiam scire se scire, et rursus scit se scire, quod scit, etc. Unde constat, quod, ut intelligatur essentia Petri, non sit necesse, ipsam ideam [367] Petri intelligere, et multo minus ideam ideae Petri; quod idem est, ac si dicerem, non esse opus, ut sciam, quod sciam me scire, et multo minus esse opus scire, quod sciam me scire; non magis, quam ad intelligendam essentiam trianguli, opus sit essentiam circuli *) intelligere. Sed contrarium datur in his ideis. Nam ut sciam me scire, necessario debeo prius scire. Hinc patet, quod certitudo nihil sit praeter ipsam essentiam objectivam; id est, modus, quo sentimus essentiam formalem, est ipsa certitudo. Unde iterum patet, quod ad certitudinem veritatis nullo alio signo sit opus, quam veram habere ideam: nam,

*) *Nota, quod hic non inquirimus, quomodo prima essentia objectiva nobis innata sit. Nam id pertinet ad investigationem naturae, ubi haec fusius explicantur, et simul ostenditur, quod praeter ideam nulla datur affirmatio, neque negatio, neque ulla voluntas.*

nam, uti ostendimus, non opus est, ut sciam, quod sciam me scire. Ex quibus rursum patet, neminem posse scire, quid sit summa certitudo, nisi qui habet adaequatam ideam, aut essentiam objectivam alicujus rei; nimirum, quia idem est certitudo, et essentia objectiva. Cum itaque veritas nullo egeat signo; sed sufficiat habere essentias rerum objectivas, aut, quod idem est, ideas, ut omne tollatur dubium; hinc sequitur, quod vera non est Methodus signum veritatis quaerere post acquisitionem idearum; sed quod vera Methodus est via, ut ipsa veritas, aut essentiae objectivae rerum, aut ideae (omnia illa idem significant) debito ordine*) quaerantur. Rursus Methodus necessario debet loqui de Ratiocinatione, aut de intellectione; id est, Methodus non est ipsum ratiocinari ad intelligendum causas rerum, et multo minus est τὸ intelligere causas rerum; sed est intelligere, quid sit vera idea, eam a caeteris perceptionibus distinguendo, ejusque naturam investigando, ut inde nostram intelligendi potentiam noscamus, et mentem ita cohibeamus, ut ad illam normam omnia intelligat, quae sunt intelligenda; tradendo, tanquam auxilia, certas regulas, et etiam faciendo, ne mens inutilibus defatigetur. Unde colligitur, Methodum nihil aliud esse, nisi cognitionem reflexivam, aut ideam ideae; [368] et quia non datur idea ideae, nisi prius detur idea; ergo Methodus non dabitur, nisi prius detur idea. Unde illa bona erit Methodus, quae ostendit, quomodo mens dirigenda sit ad datae verae ideae normam. Porro cum ratio, quae est inter duas ideas, sit eadem cum ratione, quae est inter essentias formales idearum illarum; inde sequitur, quod cognitio reflexiva, quae est ideae Entis perfectissimi, praestantior erit cognitione reflexiva caeterarum idearum; hoc est, perfectissima ea erit Methodus,

*) *Quid quaerere in anima sit, explicatur in mea Philosophia.*

fius, quae ad datae ideae Entis perfectissimi normam ostendit, quomodo mens sit dirigenda. Ex his facile intelligitur, quomodo mens, plura intelligendo, alia simul acquirat instrumenta, quibus facilius pergat intelligere. Nam, ut ex dictis licet colligere, debet ante omnia in nobis existere vera idea, tanquam innatum instrumentum, qua intellecta intelligatur simul differentia, quae est inter talem perceptionem, et caeteras omnes. Qua in re consistit una Methodi pars. Et cum per se clarum sit, mentem eo melius se intelligere, quò plura de natura intelligit; inde constat, hanc Methodi partem eo perfectiorem fore, quo mens plura intelligit, et tum fore perfectissimam, cum mens ad cognitionem Entis perfectissimi attendit, sive reflectit. Deinde, quo plura mens novit, eo melius et suas vires, et ordinem Naturae intelligit; quo autem melius suas vires intelligit, eo facilius potest seipsam dirigere, et regulas sibi proponere; et quo melius ordinem Naturae intelligit, eo facilius potest se ab inutilibus cohibere; in quibus tota consistit Methodus, uti diximus. Adde quod idea eodem modo se habet objective, ac ipsius ideatum se habet realiter. Si ergo daretur aliquid in Natura, nihil commercii habens cum aliis rebus, ejus etiam si datur essentia objectiva, quae convenire omnino deberet cum formali, nihil etiam *) commercii haberet cum aliis ideis, id est, nihil de ipsa poterimus concludere; et contra, quae habent commercium cum aliis rebus, uti sunt omnia, quae in natura existunt, intelligentur, et ipsorum etiam essentiae objectivae idem habebunt commercium, id est, aliae ideae ex eis deducentur, quae iterum habebunt commercium [209] cum aliis, et sic instrumenta, ad procedendum ulterius, crescent. Quod conabamur demonstrare.

Porro

*) *Commercium habere cum aliis rebus est produci ab aliis, aut alia producere.*

Porro ex hoc ultimo, quod diximus, scilicet quod idea omnino cum sua essentia formali debeat convenire, patet iterum, ex eo quod, ut mens nostra omnino referat naturae exemplar, debeat omnes suas ideas producere ab ea, quae refert originem, et fontem totius naturae, ut ipsa etiam sit fons caeterarum idearum.

Hic forte aliquis mirabitur, quod nos, ubi diximus, bonam Methodum eam esse, quae ostendit, quomodo mens sit dirigenda ad datae verae ideae normam, hoc ratiocinando probemus: id quod ostendere videtur, hoc per se non esse notum. Atque adeo quaeri potest, utrum nos bene ratiocinemur? Si bene ratiocinamur, debemus incipere a data idea, et cum incipere a data idea egeat demonstratione, deberemus iterum nostrum ratiocinium probare, et tum iterum illud alterum, et sic in infinitum. Sed ad hoc respondeo: quod si quis fato quodam sic processisset, naturam investigando, scilicet ad datae verae ideae normam alias acquirendo ideas debito ordine, nunquam de sua veritate *) dubitasset, eo quod veritas, uti ostendimus, se ipsam patefacit, et etiam sponte omnia ipsi affluxissent. Sed quia hoc nunquam, aut raro contingit, ideo coactus fui illa sic ponere, ut illud, quod non possumus fato, praemeditato tamen consilio acquiramus, et simul, ut appareret, ad probandam veritatem, et bonum ratiocinium, nullis nos egere instrumentis, nisi ipsa veritate, et bono ratiocinio. Nam bonum ratiocinium bene ratiocinando comprobavi, et adhuc probare conor. Adde, quod etiam hoc modo homines assuefiant meditationibus suis internis. Ratio autem, cur in Naturae inquisitione raro contingat, ut debito ordine ea investigetur, est propter praejudicia, quorum causas postea in nostra

*) *Sicut etiam hic non dubitamus de nostra veritate.*

nostra Philosophia explicabimus. Deinde quia opus est magna et accurata distinctione, sicut postea ostendemus; id quod valde est laboriosum. Denique propter statum rerum humanarum, qui, ut jam ostensum est, prorsus est mutabilis. Sunt adhuc aliae rationes, quas non inquirimus.

Si quis forte quaerat, cur [non] ipse statim ante [37c] omnia veritates naturae isto ordine ostenderim: (nam veritas se ipsam patefacit)? Ei respondeo, simulque moneo, ne propter Paradoxa, quae forte passim occurrent, ea velit tanquam falsa rejicere; sed prius dignetur ordinem considerare, quo ea probemus, et tum certus evadet, nos verum assequutos fuisse, et haec fuit causa, cur haec praemiserim.

Si postea forte quis Scepticus et de ipsa prima veritate, et de omnibus, quas ad normam primae deducemus, dubius adhuc maneret, ille profecto aut contra conscientiam loquetur, aut nos fatebimur, dari homines penitus etiam animo occaecatos a nativitate, aut a praejudiciorum causa, id est, aliquo externo casu. Nam neque seipsos sentiunt; si aliquid affirmant, vel dubitant, nesciunt se dubitare, aut affirmare: dicunt se nihil scire; et hoc ipsum, quod nihil sciunt, dicunt se ignorare; neque hoc absolute dicunt: nam metuunt fateri, se existere, quamdiu nihil sciunt; adeo ut tandem debeant obmutescere, ne forte aliquid supponant, quod veritatem redoleat. Denique cum ipsis non est loquendum de scientiis: nam quod ad vitae, et societatis usum attinet, necessitas eos coëgit, ut supponerent, se esse, et ut suum utile quaererent, et jurejurando multa affirmarent, et negarent. Nam, si aliquid ipsis probetur, nesciunt, an probet, aut deficiat argumentatio. Si negant, concedunt, aut opponunt; nesciunt se negare, concedere, aut oppone-

ponere; adeoque habendi sunt tanquam automata, quae mente omnino carent.

Resumamus jam nostrum propositum. Habuimus hucusque primo finem, ad quem omnes nostras cogitationes dirigere studemus. Cognovimus secundo, quaenam sit optima perceptio, cujus ope ad nostram perfectionem pervenire possimus. Cognovimus tertio, quaenam sit prima via, cui mens insistere debeat, ut bene incipiat; quae est, ut ad normam datae cujuscunque verae ideae pergat, certis legibus inquirere. Quod ut recte fiat, haec debet Methodus praestare: Primo veram ideam a caeteris omnibus perceptionibus distinguere, et mentem a caeteris perceptionibus cohibere. Secundo tradere regulas, ut res incognitae ad talem normam percipiantur. Tertio ordinem constituere, ne inu-
[371] tilibus defatigemur. Postquam hanc Methodum novimus, vidimus quarto hanc Methodum perfectissimam futuram, ubi habuerimus ideam Entis perfectissimi. Unde initio illud erit maxime observandum, ut quanto ocius ad cognitionem talis Entis perveniamus.

Incipiamus itaque a prima parte Methodi, quae est, uti diximus, distinguere, et separare ideam veram a caeteris perceptionibus, et cohibere mentem, ne falsas, fictas, et dubias cum veris confundat: quod utcunque fuse hic explicare animus est, ut Lectores detineam in cogitatione rei adeo necessariae, et etiam, quia multi sunt, qui vel de veris dubitant ex eo, quod non attenderunt ad distinctionem, quae est inter veram perceptionem, et alias omnes. Adeo ut sint veluti homines, qui, cum vigilarent, non dubitabant se vigilare; sed postquam semel in somniis, ut saepe fit, putarunt se certo vigilare, quod postea falsum esse reperiebant, etiam de suis vigiliis dubitarunt: [id quod] contingit, quia nunquam distin-

distinxerunt inter somnum, et vigiliam. Interim moneo, me hic essentiam uniuscujusque perceptionis, eamque per proximam suam causam, non explicaturum; quia hoc ad Philosophiam pertinet; sed tantum traditurum id, quod Methodus postulat, id est circa quae perceptio ficta, falsa, et dubia versetur, et quomodo ab unaquaque liberabimur. Sit itaque prima inquisitio circa ideam fictam.

Cum omnis perceptio sit vel rei, tanquam existentis consideratae, vel solius essentiae, et frequentiores fictiones contingant circa res, tanquam existentes, consideratas; ideo prius de hac loquar; scilicet ubi sola existentia fingitur, et res, quae in tali actu fingitur, intelligitur, sive supponitur intelligi. Ex. gr. Fingo Petrum, quem novi, ire domum, eum me invisere, et *) similia. Hic quaero, circa quae talis idea versetur? Video eam tantum versari circa possibilia; non vero circa necessaria, neque circa impossibilia. Rem impossibilem voco, cujus natura implicat contradictionem, ut ea existat: necessariam, cujus natura implicat contradictionem, ut ea non existat: possibilem, [372] cujus quidem existentia, ipsa sua natura, non implicat contradictionem, ut existat, aut non existat; sed cujus existentiae necessitas, aut impossibilitas pendet a causis nobis ignotis, quamdiu ipsius existentiam fingimus; ideoque si ipsius necessitas, aut impossibilitas, quae a causis externis pendet, nobis esset nota, nihil etiam de ea potuissemus fingere. Unde sequitur, si detur aliquis Deus, aut omniscium quid, nihil prorsus nos posse fingere. Nam, quod ad nos attinet, postquam **) novi me existere, non possum

*) *Vide ulterius id, quod de hyphothesibus notabimus. quae a nobis clare intelliguntur; sed in eo est fictio, quod dicamus, eas tales in corporibus caelestibus existere.*

**) *Quia res, modo ea intelligatur, se ipsam manifestat, ideo tantum egemus exemplo sine alia demonstratione. Idemque erit*

possum fingere me existere, aut non existere; nec etiam possum fingere elephantem, qui transeat per acus foramen; nec possum, postquam *) naturam Dei novi, fingere eum existentem, aut non existentem: idem intelligendum est de Chimaera, cujus natura existere implicat. Ex quibus patet id, quod dixi, scilicet quod fictio, de qua hic loquimur, non contingit circa aeternas **) veritates. Sed antequam ulterius pergam, hic obiter notandum est, quod illa differentia, quae est inter essentiam unius rei, et essentiam alterius, ea ipsa sit inter actualitatem aut existentiam ejusdem rei, et inter actualitatem, aut existentiam alterius rei. Adeo ut si existentiam ex. gr. Adami tantum per generalem existentiam concipere velimus, idem futurum sit, ac si, ad concipiendam ipsius essentiam, ad naturam entis attendamus, ut tandem definiamus, Adamum esse ens. Itaque quo existentia generalius concipitur, eo etiam confusius concipitur, faciliusque unicuique rei potest affingi: econtra, ubi particularius concipitur, [378] clarius tum intelligitur, et difficilius alicui, nisi rei ipsi, ubi non attendimus ad naturae ordinem, affingitur. Quod notatu dignum est.

Veniunt jam hic ea consideranda, quae vulgo dicuntur fingi, quamvis clare intelligamus, rem ita

erit hujus contradictoria, quae ut appareat esse falsa, tantum opus est recenseri, uti statim apparebit, quum de fictione circa essentiam loquemur.

*) *Nota, Quamvis multi dicant se dubitare, an Deus existat, illos tamen nihil praeter nomen habere, vel aliquid fingere, quod Deum vocant: id quod cum Dei natura non convenit, ut postea suo loco ostendam.*

**) *Statim etiam ostendam, quod nulla fictio versetur circa aeternas veritates. Per aeternam veritatem talem intelligo, quae, si est affirmativa, nunquam poterit esse negativa. Sic prima et aeterna veritas est, Deum esse; non autem est aeterna veritas,* Adamum cogitare. Chimaeram non esse, *est aeterna veritas, non autem,* Adamum non cogitare.

ita sese non habere, uti eam fingimus. Ex. gr. quamvis sciam terram esse rotundam, nihil tamen vetat, quominus alicui dicam terram medium globum esse, et tanquam medium pomum auriacum in scutella, aut solem circum terram moveri, et similia. Ad haec si attendamus, nihil videbimus, quod non cohaereat cum jam dictis, modo prius advertamus, nos aliquando potuisse errare, et jam errorum nostrorum esse conscios; deinde quod possumus fingere, aut ad minimum putare, alios homines in eodem esse errore, aut in eum, ut nos antehac, posse incidere. Hoc, inquam, fingere possumus, quamdiu nullam videmus impossibilitatem. Quando itaque alicui dico, terram non esse rotundam, etc. nihil aliud ago, quam in memoriam revoco errorem, quem forte habui, aut in quem labi potui, et postea fingo, aut puto eum, cui hoc dico, adhuc esse, aut posse labi in eundem errorem. Quod, ut dixi, fingo, quamdiu nullam video impossibilitatem, nullamque necessitatem: hanc vero si intellexissem, nihil prorsus fingere potuissem, et tantum dicendum fuisset, me aliquid operatum esse.

Superest jam, ut ea etiam notemus, quae in Quaestionibus supponuntur; id quod passim etiam contingit circa impossibilia. Ex. gr. Quum dicimus: supponamus hanc candelam ardentem jam non ardere, aut supponamus eam ardere in aliquo spatio imaginario, sive ubi nulla dantur corpora. Quorum similia passim supponuntur, quamvis hoc ultimum clare intelligatur impossibile esse. Sed quando hoc fit, nil prorsus fingitur. Nam primo nihil aliud egi, quam quod *) in memoriam revocavi, aliam [3 : 4] candelam

*) *Postea cum de fictione, quae versatur circa essentias, loquemur, clare apparebit, quod fictio nunquam aliquid novi facit, aut menti praebet; sed quod tantum ea, quae sunt in cerebro, aut in imaginatione, revocentur ad memoriam, et quod con-*

candelam non ardentem, (aut hanc eandem concepi ſine flamma) et, quod cogito de ea candela, id ipſum de hac intelligo, quamdiu ad flammam non attendo. In ſecundo nihil aliud fit, quam abſtrahere cogitationes a corporibus circumjacentibus, ut mens ſe convertat ad ſolam candelae, in ſe ſola ſpectatae, contemplationem; ut poſtea concludat, candelam nullam habere cauſam ad ſui ipſius deſtructionem, adeo ut ſi nulla eſſent corpora circumjacentia, candela haec, ac etiam flamma manerent immutabiles, aut ſimilia. Nulla igitur datur hic fictio; ſed*) verae, ac merae aſſertiones.

Tranſeamus jam ad fictiones, quae verſantur circa eſſentias ſolas, vel cum aliqua actualitate, ſive exiſtentia ſimul. Circa quas, hoc maxime venit conſiderandum: quod, quo mens minus intelligit, et tamen plura percipit, eo majorem habeat potentiam fingendi, et quo plura intelligit, eo magis illa potentia diminuatur. Eodem ex. gr. modo, quo ſupra vidimus, nos non poſſe fingere, quamdiu cogitamus, nos cogitare et non cogitare; ſic etiam, poſtquam novimus naturam corporis, non poſſumus fingere muſcam infinitam; ſive poſtquam novimus naturam **) animae, non poſſumus fingere eam eſſe quadra-

confuſe ad omnia ſimul mens attendit. Revocantur ex. gr. in memoriam loquela, et arbor: et cum mens confuſe attendit ſine diſtinctione, putat arborem loqui. Idem de exiſtentia intelligitur, praeſertim, uti diximus, cum adeo generaliter, ac ens, concipitur: quia tum facile applicatur omnibus, quae ſimul in memoria occurrunt. Quod notatu valde dignum eſt.

*) *Idem etiam de hypotheſibus intelligendum, quae fiunt ad certos motus explicandum, qui conveniunt cum caelorum phaenomenis, niſi quod ex iis, ſi motibus caeleſtibus applicentur, naturam caelorum concludant, quae tamen alia poteſt eſſe, praeſertim cum ad explicandum tales motus multae aliae cauſae poſſint concipi.*

**) *Saepe contingit, hominem hanc vocem anima ad ſuam memoriam revocare, et ſimul aliquam corpoream imaginem formare. Cum vero haec duo ſimul repraeſentantur, facile putat ſe imaginari,*

quadratam; quamvis omnia verbis possimus effari. Sed, uti diximus, quo minus homines norunt naturam, eo facilius multa possunt fingere; veluti, arbores loqui, homines in momento mutari in lapides, in fontes, apparere in speculis spectra, nihil fieri aliquid, etiam Deos in bestias et homines mutari, ac infinita ejus generis alia.

Aliquis forte putabit, quod fictio fictionem [375] terminat; sed non intellectio; hoc est, postquam finxi aliquid, et quadam libertate volui assentiri, id sic in rerum natura existere, hoc efficit, ut postea non possimus id alio modo cogitare. Ex. gr. postquam finxi (ut cum iis loquar) naturam corporis talem, mihique ex mea libertate persuadere volui, eam sic realiter existere, non amplius licet muscam v. g. infinitam fingere, et postquam finxi essentiam animae, eam quadrare non possum, etc. Sed hoc examinandum. Primo: vel negant, vel concedunt nos aliquid posse intelligere. Si concedunt, necessario id ipsum, quod de fictione dicunt, etiam de intellectione dicendum erit. Si vero hoc negant, videamus nos, qui scimus, nos aliquid scire, quid dicant. Hoc scilicet dicunt, animam posse sentire, et multis modis percipere non se ipsam, neque res, quae existunt; sed tantum ea, quae nec in se, nec ullibi sunt, hoc est, animam posse sola sua vi creare sensationes, aut ideas, quae non sunt rerum; adeo ut ex parte eam, tanquam Deum, considerent. Porro dicunt, nos, aut animam nostram talem habere libertatem, ut nosmet, aut se, imo suam ipsam libertatem cogat. Nam postquam ea aliquid finxit,

 et

ginari, et fingere animam corpoream: quia nomen a re ipsa non distinguit. Hic postulo, ut lectores non sint praecipites ad hoc refutandum, quod, ut spero, non facient, modo ad exempla quam accurate attendant, et simul ad ea, quae sequuntur.

et assensum ei praebuit, non potest id alio modo cogitare, aut fingere, et etiam ea fictione cogitur, ut etiam tali modo cogitentur, ut prima fictio non oppugnetur; sicut hic etiam coguntur absurda, quae hic recenseo, admittere propter suam fictionem; ad quae explodenda non defatigabimur ullis *) demonstrationibus. Sed eos in suis deliriis linquendo, curabimus, ut ex verbis, quae cum ipsis fecimus, aliquid veri ad nostram rem hauriamus, nempe hoc: Mens, cum ad rem fictam, et sua natura falsam attendit, ut eam pensitet, et intelligat, bonoque ordine ex ea deducat, quae sunt deducenda, facile falsitatem patefaciet; et si res ficta sua natura sit vera, cum mens ad eam attendit, [376] ut eam intelligat, et ex ea bono ordine incipit deducere, quae inde sequuntur, feliciter perget sine ulla interruptione, sicut vidimus, quod ex falsa fictione, modo allata, statim ad ostendendam ejus absurditatem, et alias inde deductas, praebuit se intellectus.

Nullo ergo modo timendum erit, nos aliquid fingere, si modo clare et distincte rem percipiamus: nam si forte dicamus homines in momento mutari in bestias, id valde generaliter dicitur; adeo ut nullus detur conceptus, id est, idea, sive cohaerentia subjecti et praedicati in mente: si enim daretur, simul videret medium, et causas, quo, et cur tale quid factum sit. Deinde nec ad naturam subjecti et praedicati attenditur. Porro, modo prima idea non

*) *Quamvis hoc experientia videar concludere, et quis dicat id nil esse, quia deficit demonstratio; eam, si quis desiderat, sic habeat. Cum in natura nihil possit dari, quod ejus leges oppugnet; sed cum omnia secundum certas ejus leges fiant, ut certos, certis legibus, suos producant effectus irrefragabili concatenatione, hinc sequitur, quod anima, ubi rem vere concipit, perget objective eosdem effectus formare. Vide infra, ubi de idea falsa loquor.*

non ſit ficta, et ex ea caeterae omnes ideae deducantur, paulatim praecipitantia fingendi evaneſcet; deinde cum idea ficta non poſſit eſſe clara, et diſtincta; ſed ſolummodo confuſa, et omnis confuſio inde procedat, quod mens rem integram, aut ex multis compoſitam, tantum ex parte noſcat, et notum ab ignoto non diſtinguat: praeterea quod ad multa, quae continentur in unaquaque re, ſimul attendat ſine ulla diſtinctione, inde ſequitur primo, quod, ſi idea ſit alicujus rei ſimpliciſſimae, ea non niſi clara et diſtincta poterit eſſe. Nam res illa non ex parte; ſed tota, aut nihil ejus innoteſcere debebit. Sequitur ſecundo, quod ſi res, quae componitur ex multis, in partes omnes ſimpliciſſimas cogitatione dividatur, et ad unamquamque ſeorſim attendatur, omnis tum confuſio evaneſcet. Sequitur tertio, quod fictio non poſſit eſſe ſimplex; ſed quod fiat ex compoſitione diverſarum idearum confuſarum, quae ſunt diverſarum rerum atque actionum, in natura exiſtentium; vel melius ex attentione *) ſimul ſine aſſenſu ad tales diverſas ideas. Nam ſi eſſet ſimplex, eſſet clara et diſtincta, et per conſequens vera. Si ex compoſitione idearum diſtinctarum, eſſet etiam earum com- [377] poſitio clara, et diſtincta, ac proinde vera. Ex. gr. poſtquam novimus naturam circuli, ac etiam naturam quadrati, jam non poſſum ea duo componere, et circulum facere quadratum, aut animam quadratam, et ſimilia. Concludamus iterum breviter, et videamus, quomodo fictio nullo modo ſit timenda, ut ea cum veris ideis confundatur. Nam quoad primam, de qua prius locuti ſumus, ubi ſcilicet res clare

*) NB. *Quod fictio in ſe ſpectata non multum differat a ſomnio, niſi quod in ſomniis non offerantur cauſae, quae vigilantibus ope ſenſuum offeruntur: ex quibus colligunt illa repraeſentamina illo tempore non repraeſentari a rebus extra ſe conſtitutis. Error autem, ut ſtatim apparebit, eſt vigilando ſomniare, et ſi ſit admodum manifeſtus, delirium vocatur.*

clare concipitur, vidimus, quod si ea res, quae clare concipitur, et etiam ipsius existentia sit per se aeterna veritas, nihil circa talem rem poterimus fingere; sed si existentia rei conceptae non sit aeterna veritas, tantum est curandum, ut existentia rei cum ejus essentia conferatur, et simul ad ordinem naturae attendatur. Quoad secundam fictionem, quam diximus esse simul attentionem sine assensu ad diversas ideas confusas, quae sunt diversarum rerum atque actionum, in natura existentium; vidimus etiam rem simplicissimam non posse fingi, sed intelligi, et sic etiam rem compositam, modo ad partes simplicissimas, ex quibus componitur, attendamus; imo nec ex ipsis ullas actiones, quae verae non sunt, nos posse fingere. Nam simul cogemur contemplari, quomodo, et cur tale quid fiat.

His sic intellectis, transeamus jam ad inquisitionem ideae falsae, ut videamus, circa quae versetur, et quomodo nobis possimus cavere, ne in falsas perceptiones incidamus. Quod utrumque non erit nobis jam difficile post inquisitionem ideae fictae. Nam inter ipsas nulla alia datur differentia, nisi quod haec supponat assensum, hoc est, (uti jam notavimus) quod nullae offeruntur causae, dum repraesentamina ipsi offeruntur, quibus, sicut fingens, possit colligere, ea non oriri a rebus extra se, et quod fere nihil aliud sit, quam oculis apertis, sive dum vigilamus, somniare. Versatur itaque idea falsa, vel (ut melius loquar) refertur ad existentiam rei, cujus essentia cognoscitur, sive circa essentiam, eodem modo ac idea ficta. Quae ad existentiam refertur, emendatur eodem modo, ac idea ficta. Quae ad essentiam refertur, emendatur eodem modo, ac fictio: nam si natura rei notae supponat existentiam necessariam, impossibile est, ut circa existentiam illius rei fallamur; sed si existentia rei non sit aeterna veritas, uti est ejus essentia, sed

quod

quod necessitas, aut impossibilitas existendi pendeat a causis externis, tum cape omnia eodem modo, [378] quo diximus, cum de fictione sermo esset: nam eodem modo emendatur. Quod attinet ad alteram, quae ad essentias refertur, vel etiam ad actiones; tales perceptiones necessario semper sunt confusae, compositae ex diversis confusis perceptionibus rerum in natura existentium, ut cum hominibus persuadetur, in silvis, in imaginibus, in brutis, et caeteris adesse numina; dari corpora, ex quorum sola compositione fiat intellectus; cadavera ratiocinari, ambulare, loqui; Deum decipi, et similia. Sed ideae, quae sunt clarae et distinctae, nunquam possunt esse falsae: Nam ideae rerum, quae clare et distincte concipiuntur, sunt vel simplicissimae, vel compositae ex ideis simplicissimis, id est, a simplicissimis ideis deductae. Quod vero idea simplicissima non queat esse falsa, poterit unusquisque videre, modo sciat, quid sit verum, sive intellectus, et simul quid falsum.

Nam, quod id spectat, quod formam veri constituit, certum est, cogitationem veram a falsa non tantum per denominationem extrinsecam, sed maxime per intrinsecam distingui. Nam si quis faber ordine concepit fabricam aliquam, quamvis talis fabrica nunquam exstiterit, nec etiam unquam exstitura sit; ejus nihilominus cogitatio vera est, et cogitatio eadem est, sive fabrica existat, sive minus; et contra si aliquis dicit, Petrum ex. gr. existere, nec tamen scit, Petrum existere, illa cogitatio respectu illius falsa est, vel, si mavis, non est vera; quamvis Petrus revera existat. Nec haec enunciatio, Petrus existit, vera est, nisi respectu illius, qui certo scit, Petrum existere. Unde sequitur in ideis dari aliquid reale, per quod verae a falsis distinguuntur; quod quidem jam investigandum erit, ut optimam veritatis normam habeamus, (ex data enim

enim verae ideae norma nos noſtras cogitationes debere determinare diximus, methodumque cognitionem eſſe reflexivam) et proprietates intellectus noſcamus; nec dicendum hanc differentiam ex eo oriri, quod cogitatio vera eſt res cognoſcere per primas ſuas cauſas, in quo quidem a falſa valde differret, prout eandem ſupra explicui. Cogitatio enim vera etiam dicitur, quae eſſentiam alicujus principii objective involvit, quod cauſam non habet, et per ſe, et in ſe cognoſcitur. Quare forma verae cogitationis in eadem ipſa cogitatione ſine [376] relatione ad alias debet eſſe ſita; nec objectum tanquam cauſam agnoſcit, ſed ab ipſa intellectus potentia, et natura pendere debet. Nam ſi ſupponamus, intellectum ens aliquod novum percepiſſe, quod nunquam exſtitit, ſicut aliqui Dei intellectum concipiunt, antequam res crearet, (quae ſane perceptio a nullo objecto oriri potuit) et ex tali perceptione alias legitime deduceret, omnes illae cogitationes verae eſſent, et a nullo objecto externo determinatae; ſed a ſola intellectus potentia, et natura dependerent. Quare id, quod formam verae cogitationis conſtituit, in ipſa eadem cogitatione eſt quaerendum, et ab intellectus natura deducendum. Hoc igitur ut inveſtigetur, ideam aliquam veram ob oculos ponamus, cujus objectum maxime certo ſcimus a vi noſtra cogitandi pendere, nec objectum aliquod in natura habere: in tali enim idea, ut ex jam dictis patet, facilius id, quod volumus, inveſtigare poterimus. Ex. gr. ad formandum conceptum globi fingo ad libitum cauſam, nempe ſemicirculum circa centrum rotari, et ex rotatione globum quaſi oriri. Haec ſane idea vera eſt, et quamvis ſciamus nullum in natura globum ſic unquam ortum fuiſſe, eſt haec tamen vera perceptio, et facillimus modus formandi globi conceptum. Jam notandum, hanc perceptionem affirmare ſemicirculum rotari, quae affirmatio falſa eſſet, ſi non eſſet

juncta

juncta conceptui globi, vel causae talem motum determinantis, sive absolute, si haec affirmatio nuda esset. Nam tum mens tantum tenderet ad affirmandum solum semicirculi motum, qui nec in semicirculi conceptu continetur, nec ex conceptu causae motum determinantis oritur. Quare falsitas in hoc solo consistit, quod aliquid de aliqua re affirmetur, quod in ipsius, quem formavimus conceptu, non continetur, ut motus, vel quies de semicirculo. Unde sequitur simplices cogitationes non posse non esse veras, ut simplex semicirculi, motus, quantitatis, etc. idea. Quicquid hae affirmationis continent, earum adaequat conceptum, nec ultra se extendit; quare nobis licet ad libitum sine ullo erroris scrupulo ideas simplices formare. Superest igitur tantum quaerere, qua potentia mens nostra eas formare possit, et quousque ea potentia se extendat: hoc enim invento facile videbimus summam, ad quam possumus pervenire, cognitionem. Certum enim est, hanc ejus [380] potentiam se non extendere in infinitum. Nam cum aliquid de aliqua re affirmamus, quod in conceptu, quem de ea formamus, non continetur, id defectum nostrae perceptionis indicat, sive quod mutilatas quasi et truncatas habemus cogitationes, sive ideas. Motum enim semicirculi falsum esse vidimus, ubi nudus in mente est, eum ipsum autem verum, si conceptui globi jungatur, vel conceptui alicujus causae talem motum determinantis. Quod si de natura entis cogitantis sit, uti prima fronte videtur, cogitationes veras sive adaequatas formare, certum est, ideas inadaequatas ex eo tantum in nobis oriri, quod pars sumus alicujus entis cogitantis, cujus quaedam cogitationes ex toto, quaedam ex parte tantum nostram mentem constituunt.

Sed quod adhuc venit considerandum, et quod circa fictionem non fuit operae pretium notare, et ubi

ubi maxima datur deceptio, est, quando contingit, ut quaedam, quae in imaginatione offeruntur, sint etiam in intellectu, hoc est, quod clare et distincte concipiantur, quod tum, quamdiu distinctum a confuso non distinguitur, certitudo, hoc est, idea vera cum non distinctis commiscetur. Ex. gr. quidam Stoicorum forte audiverunt nomen animae, et etiam quod sit immortalis, quae tantum confuse imaginabantur; imaginabantur etiam, et simul intelligebant corpora subtilissima caetera omnia penetrare, et a nullis penetrari. Cum haec omnia simul imaginabantur, concomitante certitudine hujus axiomatis, statim certi reddebantur, mentem esse subtilissima illa corpora, et subtilissima illa corpora non dividi, etc. Sed ab hoc etiam liberamur, dum conamur ad normam datae verae ideae omnes nostras perceptiones examinare. Cavendum, uti initio diximus, ab iis, quas ex auditu, aut ab experientia vaga habemus. Adde quod talis deceptio ex eo oritur, quod res nimis abstracte concipiunt: nam per se satis clarum est, me illud, quod in suo vero objecto concipio, alteri non posse applicare. Oritur denique etiam ex eo, quod prima elementa totius naturae non intelligunt; unde sine ordine procedendo, et naturam cum abstractis, quamvis sint vera axiomata, confundendo, se ipsos confundunt, ordinemque naturae pervertunt. Nobis autem, si quam [381] minime abstracte procedamus, et a primis elementis, hoc est, a fonte, et origine naturae, quam primum fieri potest, incipiamus, nullo modo talis deceptio erit metuenda. Quod autem attinet ad cognitionem originis naturae, minime est timendum, ne eam cum abstractis confundamus: nam cum aliquid abstracte concipitur, uti sunt omnia universalia, semper latius comprehenduntur in intellectu, quam revera in natura existere possunt eorum particularia. Deinde cum in natura dentur multa, quorum differentia adeo est exigua, ut fere in-

intellectum effugiat, tum facile (ſi abſtracte concipiantur) poteſt contingere, ut confundantur; at cum origo naturae, ut poſtea videbimus, nec abſtracte, ſive univerſaliter concipi poſſit, nec latius poſſit extendi in intellectu, quam revera eſt, nec ullam habeat ſimilitudinem cum mutabilibus, nulla circa ejus ideam metuenda eſt confuſio, modo normam veritatis (quam jam oſtendimus) habeamus. Eſt nimirum hoc ens, unicum, *) infinitum; hoc eſt, eſt omne **) eſſe, et praeter quod nullum datur eſſe.

Hucuſque de idea falſa, ſupereſt, ut de idea dubia inquiramus, hoc eſt, ut inquiramus, quaenam ſint ea, quae nos poſſunt in dubium pertrahere, et ſimul quomodo dubitatio tollatur. Loquor de vera dubitatione in mente, et non de ea, quam paſſim videmus contingere, ubi ſcilicet verbis, quamvis animus non dubitet, dicit quis ſe dubitare: non eſt enim Methodi hoc emendare, ſed potius pertinet ad inquiſitionem pertinaciae, et ejus emendationem. Dubitatio itaque in anima nulla datur per rem ipſam, de qua dubitatur, hoc eſt, ſi tantum unica ſit idea in anima, ſive ea ſit vera, ſive falſa, nulla dabitur dubitatio, neque etiam certitudo: ſed tantum talis ſenſatio. Eſt enim in ſe nihil aliud niſi talis ſenſatio; ſed dabitur per aliam ideam, quae non adeo clara ac diſtincta eſt, ut poſſimus ex ea aliquid certi circa rem, de qua dubitatur, concludere; hoc eſt, idea, quae nos in [382] dubium conjicit, non eſt clara et diſtincta. Ex. gr. ſiquis nunquam cogitaverit de ſenſuum fallacia, ſive expe-

*) *Haec non ſunt attributa Dei, quae oſtendunt ipſius eſſentiam, ut in Philoſophia oſtendam.*

**) *Hoc ſupra jam demonſtratum eſt. Si enim tale ens non exiſteret, nunquam poſſet produci; adeoque mens plus poſſet intelligere, quam natura praeſtare, quod ſupra falſum eſſe conſtitit.*

experientia, sive quomodocunque sit, nunquam dubitabit, an sol major, aut minor sit, quam appareat. Inde Rustici passim mirantur, cum audiunt solem multo majorem esse, quam globum terrae, sed *) cogitando de fallacia sensuum oritur dubitatio, et si quis post dubitationem acquisiverit veram cognitionem sensuum, et quomodo per eorum instrumenta res ad distantiam repraesententur, tum dubitatio iterum tollitur. Unde sequitur, nos non posse veras ideas in dubium vocare ex eo, quod forte aliquis Deus deceptor existat, qui vel in maxime certis nos fallit, nisi quamdiu nullam habemus claram et distinctam ideam, hoc est, si attendamus ad cognitionem, quam de origine omnium rerum habemus, et nihil inveniamus, quod nos doceat, eum non esse deceptorem eadem illa cognitione, qua, cum attendimus ad naturam trianguli, invenimus ejus tres angulos aequales esse duobus rectis; sed si talem cognitionem Dei habemus, qualem habemus trianguli, tum omnis dubitatio tollitur. Et eodem modo, quo possumus pervenire ad talem cognitionem trianguli, quamvis non certo sciamus, an aliquis summus deceptor nos fallat, eodem etiam modo possumus pervenire ad talem Dei cognitionem, quamvis non certo sciamus, an detur quis summus deceptor, et, modo eam habeamus, sufficiet ad tollendam, uti dixi, omnem dubitationem, quam de ideis claris et distinctis habere possumus. Porro si quis recte procedat investigando, quae prius sunt investiganda, nulla interrupta concatenatione rerum, et sciat, quomodo quaestiones sint determinandae, antequam ad earum cognitionem accingamur, nunquam nisi certissimas ideas, id est, claras et distinctas habebit. Nam dubitatio nihil aliud est, quam suspensio animi circa aliquam affirmationem,

*) *Id est, scit sensus aliquando se decepisse; sed hoc tantum confuse scit: nam nescit quomodo sensus fallant.*

nem, aut negationem, quam affirmaret, aut negaret, nisi occurreret aliquid, quo ignoto cognitio ejus rei debet esse imperfecta. Unde colligitur, quod dubitatio semper oritur ex eo, quod res absque ordine investigentur.

Haec sunt, quae promisi tradere in hac prima parte Methodi. Sed ut nihil omittam [383] eorum, quae ad cognitionem intellectus, et ejus vires possunt conducere, tradam etiam pauca de memoria, et oblivione; ubi hoc maxime venit considerandum, quod memoria corroboretur ope intellectus, et etiam absque ope intellectus. Nam quoad primum, quo res magis est intelligibilis, eo facilius retinetur, et contra, quo minus, eo facilius eam obliviscimur. Ex. gr. si tradam alicui copiam verborum solutorum, ea multo difficilius retinebit, quam si eadem verba in forma narrationis tradam. Corroboratur etiam absque ope intellectus, scilicet a vi, qua imaginatio, aut sensus, quem vocant communem, afficitur ab aliqua re singulari corporea. Dico *singularem*: imaginatio enim tantum a singularibus afficitur. Nam si quis legerit ex. gr. unam tantum Fabulam amatoriam, eam optime retinebit, quamdiu non legerit plures alias ejus generis, quia tum sola viget in imaginatione; sed si plures sint ejusdem generis, simul omnes imaginamur, et facile confunduntur. Dico etiam *corpoream*: nam a solis corporibus afficitur imaginatio. Cum itaque memoria ab intellectu corroboretur, et etiam sine intellectu, inde concluditur, eam quid diversum esse ab intellectu, et circa intellectum in se spectatum nullam dari memoriam, neque oblivionem. Quid ergo erit memoria? Nihil aliud, quam sensatio impressionum cerebri, simul cum cogitatione ad determinatam duratio-

nem

nem *) ſenſationis; quod etiam oſtendit reminiſcentia. Nam ibi anima cogitat de illa ſenſatione; ſed non ſub continua duratione; et ſic idea iſtius ſenſationis non eſt ipſa duratio ſenſationis, id eſt, ipſa memoria. An vero ideae ipſae aliquam patiantur corruptionem, videbimus in Philoſophia. Et ſi hoc alicui valde abſurdum videatur, ſufficiet ad noſtrum propoſitum, ut cogitet, quod, quo res eſt ſingularior, eo facilius retineatur, ſicut ex exemplo Comoediae modo allato patet. Porro quo res intelli-[384]gibilior, eo etiam facilius retinetur. Unde maxime ſingularem, et tantummodo intelligibilem non poterimus non retinere.

Sic itaque diſtinximus inter ideam veram, et caeteras perceptiones, oſtendimusque, quod ideae fictae, falſae, et caeterae habeant ſuam originem ab imaginatione, hoc eſt, a quibusdam ſenſationibus fortuitis, (ut ſic loquar) atque ſolutis, quae non oriuntur ab ipſa mentis potentia; ſed a cauſis externis, prout corpus, ſive ſomniando, ſive vigilando varios accipit motus. Vel ſi placet, hic per imaginationem, quicquid velis, cape, modo ſit quid diverſum ab intellectu, et unde anima habeat rationem patientis; perinde enim eſt quicquid capias, poſtquam novimus eandem quid vagum eſſe, et a quo anima patitur, et ſimul etiam novimus, quomodo ope intellectus ab eadem liberamur. Quare etiam nemo miretur, me hic nondum probare, dari corpus et alia neceſſaria, et tamen loqui de imaginatione, de corpore, et ejus conſtitutione. Nempe, ut

*) *Si vero duratio ſit indeterminata, memoria ejus rei eſt imperfecta, quod quiſque etiam videtur a natura didiciſſe. Saepe enim, ut alicui melius credamus in eo, quod dicit, rogamus, quando, et ubi id contigerit. Quamvis etiam ideae ipſae ſuam habeant durationem in mente, tamen cum aſſueti ſimus durationem determinare ope alicujus menſurae motus, quod etiam ope imaginationis ſit, ideo nullam adhuc memoriam obſervamus, quae ſit purae mentis.*

ut dixi, eſt perinde quid capiam, poſtquam novi, eſſe quid vagum, etc.

At ideam veram ſimplicem eſſe oſtendimus, aut ex ſimplicibus compoſitam, et quae oſtendit, quomodo, et cur aliquid ſit, aut factum ſit, et quod ipſius effectus objectivi in anima procedunt ad rationem formalitatis ipſius objecti; id, quod idem eſt, ac veteres dixerunt, nempe veram ſcientiam procedere a cauſa ad effectus; niſi quod nunquam, quod ſciam, conceperunt, uti nos hic, animam ſecundum certas leges agentem, et quaſi aliquod automatum ſpirituale. Unde, quantum in initio licuit, acquiſivimus notitiam noſtri intellectus, et talem normam verae ideae, ut jam non vereamur, ne vera cum falſis, aut fictis confundamus; nec etiam mirabimur, cur quaedam intelligamus, quae nullo modo ſub imaginationem cadunt, et alia ſint in imaginatione, quae prorſus oppugnant intellectum; alia denique cum intellectu conveniant. Quandoquidem novimus operationes illas, a quibus imaginationes producuntur, fieri ſecundum alias leges, prorſus diverſas a legibus intellectus, et animam circa imaginationem tantum habere rationem patientis. Ex quo etiam conſtat, quam facile ii in magnos errores poſſunt delabi, qui non accurate [385] diſtinxerunt inter imaginationem, et intellectionem. In his ex. gr. quod extenſio debeat eſſe in loco, debeat eſſe finita, cujus partes ab invicem diſtinguuntur realiter, quod ſit primum et unicum fundamentum omnium rerum, et uno tempore majus ſpatium occupet, quam alio, multaque ejusmodi alia, quae omnia prorſus oppugnant veritatem, ut ſuo loco oſtendemus.

Deinde cum verba ſint pars imaginationis, hoc eſt, quod, prout vage ex aliqua diſpoſitione corporis componuntur in memoria, multos conceptus finga-

fingamus, ideo non dubitandum, quin etiam verba aeque, ac imaginatio, possint esse causa multorum magnorumque errorum, nisi magnopere ab ipsis caveamus. Adde quod sint constituta ad libitum, et ad captum vulgi; adeo ut non sint nisi signa rerum, prout sunt in imaginatione, non autem prout sunt in intellectu; quod clare patet ex eo, quod omnibus iis, quae tantum sunt in intellectu, et non in imaginatione, nomina imposuerunt saepe negativa, uti sunt, incorporeum, infinitum, etc. et etiam multa, quae sunt revera affirmativa, negative exprimunt, et contra, uti sunt increatum, independens, infinitum, immortale, etc. quia nimirum horum contraria multo facilius imaginamur; ideoque prius primis hominibus occurrerunt, et nomina positiva usurparunt. Multa affirmamus et negamus, quia natura verborum id affirmare, et negare patitur, non vero rerum natura; adeoque hac ignorata facile aliquid falsum pro vero sumeremus.

Vitemus praeterea aliam magnam causam confusionis, et quae facit, quo minus intellectus ad se reflectat: nempe; cum non distinguimus inter imaginationem, et intellectionem, putamus ea, quae facilius imaginamur, nobis esse clariora, et id, quod imaginamur, putamus intelligere. Unde, quae sunt postponenda, anteponimus, et sic verus ordo progrediendi pervertitur, nec aliquid legitime concluditur.

*) Porro, ut tandem ad secundam partem hujus Methodi perveniamus, proponam primo nostrum sco-

*) *Praecipua hujus partis Regula est, ut ex prima parte sequitur, recensere omnes ideas, quas ex puro intellectu in nobis invenimus, ut eae ab iis, quas imaginamur, distinguantur; quod ex proprietatibus uniuscujusque, nempe imaginationis et intellectionis, erit eliciendum.*

scopum in hac Methodo, ac deinde media, ut [380] eum attingamus. Scopus itaque est claras et distinctas habere ideas, tales videlicet, quae ex pura mente, et non ex fortuitis motibus corporis factae sint. Deinde, omnes ideae ad unam ut redigantur, conabimur eas tali modo concatenare, et ordinare, ut mens nostra, quoad ejus fieri potest, referat objective formalitatem naturae, quoad totam, et quoad ejus partes.

Quoad primum, ut jam tradidimus, requiritur ad nostrum ultimum finem, ut res concipiatur vel per solam suam essentiam, vel per proximam suam causam. Scilicet si res sit in se, sive ut vulgo dicitur, causa sui, tum per solam suam essentiam debebit intelligi; si vero res non sit in se, sed requirat causam, ut existat, tum per proximam suam causam debet intelligi: nam revera *) cognitio effectus nihil aliud est, quam perfectiorem causae cognitionem acquirere. Unde nunquam nobis licebit, quamdiu de Inquisitione rerum agimus, ex abstractis aliquid concludere, et magnopere cavebimus, ne misceamus ea, quae tantum sunt in intellectu, cum iis, quae sunt in re. Sed optima conclusio erit depromenda ab essentia aliqua particulari affirmativa, sive a vera et legitima definitione. Nam ab axiomatis solis universalibus non potest intellectus ad singularia descendere, quandoquidem axiomata ad infinita se extendunt, nec intellectum magis ad unum, quam ad aliud singulare contemplandum, determinant. Quare recta inveniendi via est ex data aliqua definitione cogitationes formare: quod eo felicius et facilius procedet, quo rem aliquam melius

*) *Nota, quod hinc appareat, nihil nos de Natura posse intelligere, quin simul cognitionem primae causae, sive Dei amplio rem reddamus.*

melius definiverimus. Quare cardo totius hujus ſecundae Methodi partis in hoc ſolo verſatur, nempe in conditionibus bonae definitionis cognoſcendis, et deinde in modo eas inveniendi. Primo itaque de conditionibus definitionis agam.

Definitio ut dicatur perfecta, debebit intimam eſſentiam rei explicare, et cavere, ne ejus loco propria quaedam uſurpemus; ad quod explicandum, ut alia exempla omittam, ne videar aliorum errores velle detegere, adferam tantum exemplum alicujus rei abſtractae, quae perinde eſt, quomodocunque definiatur, circuli ſcilicet: quod ſi definia-
[387] tur, eſſe figuram aliquam, cujus lineae, a centro ad circumferentiam ductae, ſunt aequales, nemo non videt talem definitionem minime explicare eſſentiam circuli; ſed tantum ejus aliquam proprietatem. Et quamvis, ut dixi, circa figuras, et caetera entia rationis hoc parum referat; multum tamen refert circa entia Phyſica, et realia: nimirum, quia proprietates rerum non intelliguntur, quamdiu earum eſſentiae ignorantur; ſi autem has praetermittimus, neceſſario concatenationem intellectus, quae naturae concatenationem referre debet, pervertemus, et a noſtro ſcopo prorſus aberrabimus. Ut itaque hoc vitio liberemur, erunt haec obſervanda in Definitione.

I. Si res ſit creata, definitio debebit, uti diximus, comprehendere cauſam proximam. Ex. gr. Circulus ſecundum hanc legem ſic eſſet definiendus: eum eſſe figuram, quae deſcribitur a linea quacunque, cujus alia extremitas eſt fixa, alia mobilis, quae definitio clare comprehendit cauſam proximam.

II. Talis requiritur conceptus rei, ſive definitio, ut omnes proprietates rei, dum ſola, non autem

autem cum aliis conjuncta, ſpectatur, ex ea concludi poſſint, uti in hac definitione circuli videre eſt. Nam ex ea clare concluditur omnes lineas a centro ad circumferentiam ductas aequales eſſe; quodque hoc ſit neceſſarium requiſitum definitionis, adeo per ſe eſt attendenti manifeſtum, ut non videatur operae pretium in ipſius demonſtratione morari, nec etiam oſtendere ex hoc ſecundo requiſito omnem definitionem debere eſſe affirmativam. Loquor de affirmatione intellectiva, parum curando verbalem, quae propter verborum penuriam poterit fortaſſe aliquando negative exprimi, quamvis affirmative intelligatur.

Definitionis vero rei increatae haec ſunt requiſita.

I. Ut omnem cauſam ſecludat, hoc eſt, objectum nullo alio praeter ſuum Eſſe egeat ad ſui explicationem.

II. Ut data ejus rei definitione nullus maneat locus Quaeſtioni, An ſit?

III. Ut nulla, quoad mentem, habeat ſubſtantiva, quae poſſint adjectivari, hoc eſt, ne per aliqua abſtracta explicetur.

IV. Et ultimo (quamvis hoc notare non ſit valde neceſſarium) requiritur, ut ab ejus definitione omnes ejus proprietates concludantur. Quae etiam omnia attendenti accurate ſiunt manifeſta. [388]

Dixi etiam, quod optima concluſio erit depromenda ab eſſentia aliqua particulari affirmativa. Quo enim ſpecialior eſt idea, eo diſtinctior, ac proinde clarior eſt. Unde cognitio particularium quam maxime nobis quaerenda eſt.

Quoad ordinem vero, et ut omnes nostrae perceptiones ordinentur, et uniantur, requiritur, uti, quamprimum fieri potest, et ratio postulat, inquiramus, an detur quoddam ens; et simul quale, quod sit omnium rerum causa, ut ejus essentia objectiva sit etiam causa omnium nostrarum idearum, et tum mens nostra, uti diximus, quam maxime referet Naturam. Nam et ipsius essentiam, et ordinem, et unionem habebit objective. Unde possumus videre, apprime nobis esse necessarium, ut semper a rebus physicis, sive ab entibus realibus omnes nostras ideas deducamus, progrediendo, quoad ejus fieri potest, secundum seriem causarum ab uno ente reali ad aliud ens reale, et ita quidem, ut ad abstracta, et universalia non transeamus, sive ut ab iis aliquid reale non concludamus, sive ut ea ab aliquo reali non concludantur. Utrumque enim verum progressum intellectus interrumpit. Sed notandum, me hic per seriem causarum, et realium entium non intelligere seriem rerum singularium mutabilium; sed tantummodo seriem rerum fixarum aeternarumque. Seriem enim rerum singularium mutabilium impossibile foret humanae imbecillitati assequi, cum propter earum omnem numerum superantem multitudinem, tum propter infinitas circumstantias in una et eadem re, quarum unaquaeque potest esse causa, ut res existat, aut non existat. Quandoquidem earum existentia nullam habet connexionem cum earundem essentia, sive (ut jam diximus) non est aeterna veritas. Verumenimvero neque etiam opus est, ut earum seriem intelligamus: siquidem rerum singularium mutabilium essentiae non sunt depromendae ab earum serie, sive ordine existendi; cum hic nihil aliud nobis praebeat praeter denominationes extrinsecas, relationes, aut ad summum circumstantias; quae omnia longe absunt ab intima essentia rerum. Haec vero tantum est petenda a fixis, atque aeternis

nis rebus, et ſimul a legibus in iis rebus, tanquam [389] in ſuis veris codicibus, inſcriptis, ſecundum quas omnia ſingularia et fiunt, et ordinantur; imo haec mutabilia ſingularia adeo intime, atque eſſentialiter (ut ſic dicam) ab iis fixis pendent, ut ſine iis nec eſſe, nec concipi poſſint. Unde haec fixa, et aeterna, quamvis ſint ſingularia, tamen ob eorum ubique praeſentiam ac latiſſimam potentiam, erunt nobis, tanquam univerſalia, ſive genera definitionum rerum ſingularium mutabilium, et cauſae proximae omnium rerum.

Sed, cum hoc ita ſit, non parum difficultatis videtur ſubeſſe, ut ad horum ſingularium cognitionem pervenire poſſimus: nam omnia ſimul concipere res eſt longe ſupra humani intellectus vires. Ordo autem, ut unum ante aliud intelligatur, uti diximus, non eſt petendus ab eorum exiſtendi ſerie, neque etiam a rebus aeternis. Ibi enim omnia haec ſunt ſimul natura. Unde alia auxilia neceſſario ſunt quaerenda praeter illa, quibus utimur ad res aeternas, earumque leges intelligendum; attamen non eſt hujus loci ea tradere, neque etiam opus eſt, niſi poſtquam rerum aeternarum, earumque infallibilium legum ſufficientem acquiſiverimus cognitionem, ſenſuumque noſtrorum natura nobis innotuerit.

Antequam ad rerum ſingularium cognitionem accingamur, tempus erit, ut ea auxilia tradamus, quae omnia eo tendent, ut noſtris ſenſibus ſciamus uti, et experimenta certis legibus, et ordine facere, quae ſufficient ad rem, quae inquiritur, determinandam, ut tandem ex iis concludamus, ſecundum quaſnam rerum aeternarum leges facta ſit, et intima ejus natura nobis innoteſcat, ut ſuo loco oſtendam. Hic, ut ad propoſitum revertar, tantum enitar, tradere, quae videntur neceſ-

ſaria

ſaria, ut ad cognitionem rerum aeternarum pervenire poſſimus, earumque definitiones formemus conditionibus ſupra traditis.

Quod ut fiat, revocandum in memoriam id, quod ſupra diximus, nempe quod, ubi mens ad aliquam cogitationem attendit, ut ipſam perpendat, bonoque ordine ex ea deducat, quae legitime ſunt deducenda, ſi ea falſa fuerit, falſitatem deteget; ſin autem vera, tum feliciter perget ſine ulla interruptione res veras inde deducere; hoc, inquam, ad [39c] noſtram rem requiritur. Nam ex nullo fundamento cogitationes noſtrae terminari queunt. Si igitur rem omnium primam inveſtigare velimus, neceſſe eſt dari aliquod fundamentum, quod noſtras cogitationes eo dirigat. Deinde quia methodus eſt ipſa cognitio reflexiva, hoc fundamentum, quod noſtras cogitationes dirigere debet, nullum aliud poteſt eſſe, quam cognitio ejus, quod formam veritatis conſtituit, et cognitio intellectus, ejuſque proprietatum, et virium: hac enim acquiſita fundamentum habebimus, a quo noſtras cogitationes deducemus, et viam, qua intellectus, prout ejus fert capacitas, pervenire poterit ad rerum aeternarum cognitionem, habita nimirum ratione virium intellectus.

Quod ſi vero ad naturam cogitationis pertineat veras formare ideas, ut in prima parte oſtenſum, hic jam inquirendum, quid per vires et potentiam intellectus intelligamus. Quoniam vero praecipua noſtrae Methodi pars eſt, vires intellectus ejusque naturam optime intelligere, cogimur neceſſario (per ea, quae in hac ſecunda parte Methodi tradidi) haec deducere ex ipſa cogitationis et intellectus definitione. Sed huc uſque nullas regulas inveniendi definitiones habuimus, et quia eas tradere non poſſumus, niſi cognita natura, ſive definitione intellectus, ejuſque potentia, hinc ſequitur, quod vel definitio intellectus per ſe debet eſſe clara, vel nihil in-

intelligere possumus. Illa tamen per se absolute clara non est; attamen quia ejus proprietates, ut omnia, quae ex intellectu habemus, clare et distincte percipi nequeunt, nisi cognita earum natura: ergo definitio intellectus per se innotescet, si ad ejus proprietates, quas clare et distincte intelligimus, attendamus. Intellectus igitur proprietates hic enumeremus, easque perpendamus, deque nostris innatis *) instrumentis agere incipiamus.

Intellectus proprietates, quas praecipue notavi, et clare intelligo, hae sunt.

I. Quod certitudinem involvat, hoc est, quod sciat res ita esse formaliter, ut in ipso objective continentur.

II. Quod quaedam percipiat, sive quasdam formet ideas absolute, quasdam ex aliis. Nempe quantitatis ideam format absolute, nec ad alias attendit cogitationes; motus vero ideas non, nisi attendendo ad ideam quantitatis.

III. Quas absolute format, infinitatem exprimunt; at determinatas ex aliis format. Ideam enim quantitatis, si eam per causam percipit, tum quantitatem determinat, ut cum ex motu alicujus plani corpus, ex motu lineae vero planum, ex motu denique puncti lineam oriri percipit; quae quidem perceptiones non inserviunt ad intelligendam, sed tantum ad determinandam quantitatem. Quod inde apparet, quia eas quasi ex motu oriri concipimus, cum tamen motus non percipiatur, nisi percepta quantitate, et motum etiam ad formandam lineam in infinitum continuare possumus, quod minime possemus facere, si non haberemus ideam infinitae quantitatis.

IV. Ideas positivas prius format, quam negativas.

V. Res non tam sub duratione, quam sub quadam specie aeternitatis percipit, et numero infinito; vel potius ad res percipiendas, nec ad numerum, nec ad durationem attendit: cum autem res imagina-

*) *Vide supra pag. 365. 366. et seqq.*

natur, eas ſub certo numero, determinata duratione, et quantitate percipit.

VI. Ideae, quas claras et diſtinctas formamus, ita ex ſola neceſſitate noſtrae naturae ſequi videntur, ut abſolute a ſola noſtra potentia pendere videantur; confuſae autem contra. Nobis enim invitis ſaepe formantur.

VII. Ideas rerum, quas intellectus ex aliis format, multis modis mens determinare poteſt: ut ad determinandum ex. gr. planum ellipſeos, fingit ſtylum chordae adhaerentem circa duo centra moveri, vel concipit infinita puncta eandem ſemper, et certam rationem ad datam aliquam rectam lineam habentia, vel conum plano aliquo obliquo ſectum, ita ut angulus inclinationis major ſit angulo verticis coni, vel aliis infinitis modis.

VIII. Ideae, quo plus perfectionis alicujus objecti exprimunt, eo perfectiores ſunt. Nam fabrum, qui fanum aliquod excogitavit, non ita admiramur, ac illum, qui templum aliquod inſigne excogitavit.

[392] Reliqua, quae ad cogitationem referuntur, ut amor, laetitia, etc. nihil moror: nam nec ad noſtrum inſtitutum praeſens faciunt, nec etiam poſſunt concipi, niſi percepto intellectu. Nam perceptione omnino ſublata ea omnia tolluntur.

Ideae falſae, et fictae nihil poſitivum habent, (ut abunde oſtendimus) per quod falſae, aut fictae dicuntur; ſed ex ſolo defectu cognitionis, ut tales, conſiderantur. Ideae ergo falſae, et fictae, quatenus tales, nihil nos de eſſentia cogitationis docere poſſunt; ſed haec petenda ex modo recenſitis proprietatibus poſitivis, hoc eſt, jam aliquid commune ſtatuendum eſt, ex quo hae proprietates neceſſario ſequantur, ſive quo dato hae neceſſario datur, et quo ſublato haec omnia tollantur.

Reliqua deſiderantur.

COM-

COMPENDIUM

GRAMMATICES

LINGUAE HEBRAEAE.

figura, et ordo apud antiquissimos scriptores receptus hic est, אבגדהוז חטי etc.

א Nulla alterius linguae Europaeae litera potest explicari. Significat, uti diximus, apertionem gutturis. Ejus nomen est Alef.

ב *b* nomine Bet.

ג *g* Gimel, si sine puncto sit, lenis est.

ד *d* Dalet, sine puncto lenis.

ה ' Appellatur He. Significat principium soni esse in profundiore parte gutturis.

ו *v* Vau et etiam U. Et credo ab antiquis nunquam aliter pronuntiatum fuisse; nec tamen vocalis est, sed litera indicans soni principium in labiis audiri.

ז *z* Zain.

ח *gh* Ghet.

ט *t* Tet.

י Jot. Significat principium soni audiri in medio linguae et palati, et sicut ו *u*, ita י *i* absque sono valet.

כ *k* Kaf, si punctum in medio habet, alias vim habet *ch*, sive Graecorum *χ*.

ל *l* Lamed.

מ *m* Mem.

נ *n* Nun.

ס *s* Samech.

ע *hg* Hgain.

פ *p* Pe, si punctum in medio habeat, alias vim habet, ut *ph*.

צ *ts* Tsade.

ק *kh* Khof.

ר *r* Resch, lene in medio, asperum in initio dictionis.

ש *sch* Schin, si punctum sit supra crus dextrum; si supra sinistrum sit, idem est, ac Samech.

ת *th* Lene, cum puncto autem vim habet, ut *t*.

[3] Ex his quinque notandae sunt literae,

quae

quae aliter in principio, vel medio, aliter in fine dictionis exarantur, nempe כמנפצ. Kaf enim, si in fine dictionis occurrat, ejus crus inferius sic producitur ך. Mem autem inferius clauditur, ut ם; reliquae tres, ut כ sic producuntur ץ ף ן. Denique solent etiam Hebraei brevitatis causa א et ל in unam componere: atque hic ille character est Syriacus, quem Hgezras prae antiquis Hebraeis literis elegit, et quem Pharisaei superstitiose in suis sacris imitantur. Verum auctores alio charactere frequentius utuntur, vide Buxtorf. Thesaur.

Porro literae a Grammaticis non sine magno usu in quinque classes dividuntur, nempe in Gutturales, Labiales, Dentales, et in literas Linguae, et Palati. אהחע *ahachahg* Gutturales vocantur, בומף *bumaph* Labiales, גיכק *gicaqh* palati sunt literae, דטלנת *datlenath* linguae, זסצרש *zafsferasch* dentium.

Unaquaeque litera in medio dictionis vocalem vel longam, vel brevem, vel brevissimam habere debet, exceptis his quatuor אהוי *ehevi*, quae propterea *mutae*, vel *quiescentes* appellantur.

Hinc fit, ut, quando consonans inter duas vocales debet duplicari, non expresse duplicetur; sed duplicanda puncto tantum, quod דגש *dagesch* appellatur, notetur, ut פִּקֵּד loco פִּקְקֵד *pikked*.

Gutturales inter duas vocales duplicari nequeunt, quia certam aperturam gutturis, et modum spirandi indicant; adeoque, ut apud Latinos litera H, ita apud Hebraeos gutturales duplicari inter duas vocales non possunt. Litera autem ר *r*, quia in medio dictionis semper lenis est, non solet etiam inter duas vocales duplicari, et propterea hae quinque literae אהחער punctum dagesch in medio nunquam habent. Deinde notandum, quod tamet-

tametſi omnis litera inter duas vocales duplicanda puncto dageſch notari debeat, non tamen vice verſa omne dageſch indicat literam duplicandam eſſe. Puncta enim etiam inſerviunt ad literas בגדכפת *begadkephat* ex lenibus in aſperas mutandum, ut ſuis locis notavimus. Inſcribitur denique punctum aliquando literae ה in fine dictionis [*] occurrenti ob rationem ſuo loco dicendam, at tum non dageſch, ſed מפיק *mappikh* appellatur.

Literae בגדכפת initio dictionis aſperae ſunt, hoc eſt, dageſchantur; niſi ultima praecedentis dictionis ſit una ex quieſcentibus. Nam tum plerumque lenes ſunt, niſi quieſcens ſit ה cum mappik, vel praecedens dictio, in quieſcentem deſinens, magnum habeat accentum. Denique litera ejusdem organi ſaepe in ſcriptura una pro alia uſurpatur, et א pro ע, ס pro ז, ב pro פ, ט pro ת etc. Quod puto inde eveniſſe, quod ſcriptura ab hominibus diverſae dialecti fuit ſcripta, et quod jam dialecti non dignoſcantur, cujus ſcilicet tribus haec, vel illa dialectus fuerit. Quod autem haec lingua hoc commune cum reliquis habuerit, conſtat ex ipſa ſcriptura. Nam Ephraitae ס *Sameth* pro ש ubique uſurpabant, quae ſane literae ejusdem organi ſunt. Quare quamvis in Sacris Literis literam alicujus pro alia ejusdem organi ſaepe ſumi conſtet, non tamen id imitari jam licet. Nam quid hoc aliud eſſet, quam dialectos confundere.

Caput III.

De Vocalibus, de earum ſcilicet figura, nomine, poteſtatibus, et proprietatibus.

Vocales, uti diximus, apud Hebraeos literae non

non sunt; sed veluti literarum animae. Eae igitur vel subintelligumtur, vel punctis literis adjectis exprimuntur hoc modo.

בַ Si linea sub litera ducatur, id significat post literam sonum *a* audiri, qui vocatur
בָ פתח *pathagh.* Si autem linea cum puncto, significat sonum compositum ex *a* et *o*, et
בֶ vocatur קמץ *kamets.* Si tria sint puncta, sonus *e*, vel qui magis accedit ad Graecorum *η* significatur, qui vocatur סגול *segol.* Si tan-
בֵ tum duo juxta invicem posita, significatur sonus ex *a* et *i* compositus, qui vocatur צרי
בְ *tsere.* Si autem supra invicem, sonus significatur brevior *e*, et vocatur שוא *scheva.* De-
בִ inde, si unicum tantum punctum literae subscribatur, significatur sonum exaudiri [י] ut *i* post literam, qui vocatur חירק *ghirekh.*
בֹ At, si supra superiorem literae apicem superscribatur, sonus significatur ut *o*. Si tria
בֻ fuerint sub litera puncta, tanquam in linea ad angulos obliquos cum litera ducta, et versus dextram inclinante, sonum significant ut upsilon *υ*, et vocatur קבוץ *kibbuts.* Deni-
בּוּ que, si literae addatur vau punctum habens in medio, significatur sonus ex *o* et *u* compositus, sive *ȣ* Graecorum, et vocatur שורק *scharekh.*

Diphthongus *ai* notatur per patagh, et post ipsum י *jot*, ut דְּבָרַי *debarai*, nisi accentus magnus fuerit, de quo in sequenti Capite. Diphthongus *au* notatur per kamets, quem jot et vau sequitur, ut דְּבָרָיו *debarau*, et etiam cum patagh, ut קַו *khau* linea. Judaei tamen Lusitani pronuntiare solent *debarav*; *eu* denique exprimitur cum vau post tsere, ut שֵׁלֵו *schaleu.* Num praeter has alias habuerint, non possum certo dicere, quia modum pronunciandi antiquorum magna ex parte ignoramus.

Omnis

Omnis vocalis, sive sonus semper post literam auditur, nisi in fine dictionis una ex tribus gutturalibus חהע occurrat post tsere, ghirek, vel gholem, vel schurekh. Nam tunc punctantur patagh, quod ante literam auditur, quodque propterea a Grammaticis *furtivum* appellari solet, ut שָׁמֵעַ *schomeahg*, גָּבוֹהַּ *gaboah*, פָּתוּחַ *pathuagh*, etc.

Exigit saepe usus, ut litera aliqua inter duas vocales ob certas causas duplicari debeat; atque hoc diximus notari inscribendo literae duplicandae, punctum dagesch, et saepe fit, ut litera, quam usus linguae exigit, ut duplicetur, sit una ex gutturalibus, quae duplicari nequeunt, ut Capite II. monuimus. Quando ergo hoc contingit, tum vocalis antecedens mutatur hoc modo. Nempe si vocalis literae gutturali duplicandae antecedens sit patagh, tum punctum dagesch, quod literae gutturali inscribi deberet, sub-patagh ponitur, et fit ָ kamets, ut הָעוֹבֵר *hahgober* loco הַעֹּבֵר *hahgober*: in nominibus autem ante ח et ע mutantur et iam pathagh in ֶ ut הֶעָנָן *hehganan* loco הַעָּנָן *hahgonan*. Si ghirek fuerit, additur ei punctum, et fit ֵ tsere, ut מֵהֶם *mehem* loco מִהֶּם *mihhem*. Si denique kibbuts ֻ vocalis literae litterali duplicandae antecesserit, vel in ֹ gholem, vel in וּ schurek mutatur. Sed hoc non tam universaliter, quin etiam aliquando immutata reperiatur; imo literam ר post kibbuts duplicari patiatur. Atque ex his patet, cur vocales ָ kamets, ֵ tsere, ֶ segol, ֹ gholem et וּ schurekh nunquam occurrant ante literam inter duas vocales duplicandam, hoc est, ante punctum dagesch, quod literae duplicandae inservit.

Syllabae commode dividuntur in longas, et breves; nempe patagh est *a* breve ָ kamets autem syllaba est longa, et brevis. Potestatem enim habet, vel ut *a* longum, vel ut *o* micron, ut פְּקֻדָּה *pakedah*,

pakedah, ubi utrumque *a* longum eſt, ut גָּרְנִי *gorni*, ubi-kamets ſub gimel, ut *o* micron, pronunciatur. Eſt ֶ ſegol brevis, ֵ tſere autem longa, et ְ ſcheva breviſſima ſyllaba; at ִ ghirek, ſi jot quieſcens poſt ſe habet, *i* longum eſt, alias breve; ֹ gholem *o* longum eſt, et plerumque poſt ſe habet ו *vau* quieſcens, et aliquando ה, vel א. ֻ Eſt kibbuts brevis, et וּ ſchurek denique longa. Scio hanc diviſionem cuidam R. Abrahamo de Balmes diſplicere; verum absque ulla ratione; eandem autem uſum magnum habere ex ſequentibus conſtabit; et primum, quod hic notandum venit, eſt, quod litera, quae puncto דגש compenſari ſolet, ſuppleri etiam poſſit, mutando ſyllabam praecedentem ex brevi in longam; tametſi litera duplicanda alia ſit, quam gutturalis, ut הֵתֵל *hethel* pro הִתֵּל *hitthel* vel הִתְתֵּל *hiththel*.

Syllaba ſchevata, quia breviſſima eſt, aliquando corripitur, praecedentique ſyllabae adhaeret, aliquando pronunciatur; et ideo a Grammaticis Hebraeis illud נָח nagh *quieſcens*, et hoc נָע nahg *mobile* appellatur.

Pronunciatur ְ ſcheva, quando in initio dictionis, vel in medio poſt ſyllabam longam [7] occurrit ut בְּרֵאשִׁית *bereſchith*, ubi ְ ſub ב pronunciatur, quia in initio dictionis occurrit, ut etiam haec ſequentia, quia poſt ſyllabas longas in medio dictionis occurrunt, nempe פְּקֻדָּה *paked h*, בָּרְכוּ *brrechu*, יִירְאוּ *jireu*, פּוֹקְדִים *pokedim*, הֵבִיאוּ *hubeu*. Si deinde duo ſcheva in medio dictionis ſe invicem ſequantur, ſecundum pronunciatur, ut תִּפְקְדוּ *tiphkedu*. ubi primum ſcheva corripitur, et ſecundum pronunciatur. Atque hinc fit, ut ſcheva ſub litera puncto dageſch notata etiam pronuncietur, ut פִּקְּדוּ *pikkedu*. Nam punctum in ק denotat ק duplicandum, et primum corripiendum eſſe. Et hac

 etiam

etiam de causa pronunciatur scheva, quando una litera in medio dictionis, sed non inter duas vocales duplicatur, ut הִנְנִי *hineni*, ubi scheva sub primo נ pronunciandum est. Nam si corripiendum esset, deberet etiam et נ corripi, et antecedenti syllabae ghirek adhaerere, et loco הִנְנִי *hineni* scribendum esset הִנְּנִי *hinni*.

Caeterum reliqua schevata semper corripiuntur, et apprime notandum, nos expresse monuisse omne scheva pronunciandum, vel initio, vel in medio dictionis occurrere. Nam in fine nunquam pronunciatur. Quod ut melius intelligatur, notandum hic est, quod scheva omne est absoluta syllaba, quae sola audiri possit, sed semper vel antecedenti, vel sequenti adhaerere debet; atque hinc fit, ut nullum monosyllabum schevate punctetur. Unde apparet scheva correptum nihil esse, quam *e* brevissimum praecedenti syllabae adhaerens; pronunciandum autem nihil aliud est, quam *e* brevissimum sequenti syllabae adhaerens; quod quia ante syllabam sentitur, ideo ipsius pronunciatio expressior est. Unde sequitur, in initio dictionis impossibile esse, ut praecedenti syllabae adhaereat; in fine autem contra impossibile esse, ut sequenti adhaereat, adeoque in fine dictionis, sive post syllabam longam, sive post brevem, sive sub litera dageschata, sive leni, sive denique unum, sive duo occurrant, semper tamen corripitur. Cum autem in medio dictionis post longam occurrit, [8] modus pronunciandi postulat, ut sequenti adhaereat, et, si duo occurrant, ut primum antecedenti, secundum sequenti adhaereat. Porro hinc etiam patet, cur in initio dictionis nunquam duo schevata, ut nec etiam in medio dictionis post syllabam longam occurrant. Nam duo schevata sequenti syllabae adhaerere nequeunt.

Guttu-

Gutturales scheva pronunciandum habere nequeunt, et raro scheva corripiendum habent; sed ejus loco tres syllabas habent medias inter brevem, et brevissimam, quae sic notantur ֲ ֳ ֱ et vocantur חֲטָפִים *ghatephim*. Prima denotat syllabam breviorem, quam _ *patagh*; secunda syllabam breviorem, quam kamets breve, sive *o* micron; tertia denique mediam inter scheva *e* breve, et scheva *e* brevissimum; atque hoc a schevate distinctum habent, quod ante scheva simplex nunquam occurrant, et quod non tantum in initio, sed etiam nec in medio, nec in fine dictionis duo unquam invicem sequantur; in reliquis autem cum schevate omnino conveniunt, ut etiam in hoc, quod solae non occurrant, nec accentum sub se habeant.

Atque hae sunt regulae circa vocales apprime observandae, et praesertim, quae modo de schevate diximus, quod scilicet nunquam duo schevata in initio dictionis occurrant, et quod gutturales nunquam scheva pronunciandum, et raro corripiendum sub se habeant. Nam earum usus insignis est.

CAPUT IV.

De Accentibus.

Quae de accentibus solent tradi Regulae, linguae Hebraeae studiosos plus lassant, quam docent; atque ipsae tolerabiles essent, si ad linguae cognitionem, vel eloquentiam viam facerent; sed si ejus peritissimos consulas, omnes uno ore fatebuntur, se tam magni accentuum numeri causam ignorare. Equidem credo hoc non sine aliqua causa factum fuisse, imo aliquando animo vol- [*] vebam, num eorum inventor eosdem introduxerit,

non tantum ad tollendam, vel deprimendam ſyllabam, et ad orationes diſtinguendas; ſed etiam ad animi affectus exprimendum, quos inter loquendum vel voce, vel vultu indicare ſolemus. Nam alium ſonum edimus cum ironice, alium cum ſimpliciter loquimur; alium deinde ſonum, quando aliquem laudamus, alium quando admiramur, alium quando vituperamus, alium denique quando contemnimus, et ſic pro ratione cujusque affectus vocem et vultum mutamus; quod quia literarum inventores ſignis indicare neglexerunt, inde factum eſt, ut mentem noſtram multo melius viva voce, quam ſcripto exprimere poſſimus. Suſpicatus igitur ſum, num Hebraeorum accentuum inventor huic communi defectui ſubvenire voluerit. Sed poſtea eosdem examinando nihil minus invenire potui; ſed contra eosdem non tantum hos animi affectus, ſed ipſas orationes confundere. Iisdem enim tonis utitur, quando Scriptura ironice, quam quando ſimpliciter loquitur; deinde idem accentus proprietatem puncti, et etiam epicoli, et duorum punctorum habet, ita ut accentuum penuria inter tantam abundantiam laborare videatur. Quare credo introductos eos fuiſſe, poſtquam Biblia in publica concione ſingulis Sabbathis legere conſueverunt Phariſaei, ne nimium feſtinanter (ut fieri ſolet in ſaepe repetitis devotionibus) legerentur. Et hac de cauſa eorum minutias Phariſaeis et otioſis Maſorethis relinquo, et id tantum, quod uſum aliquem habere videtur, notabo.

Accentus ad diſtinguendam, vel jungendam orationem, et ſimul ad ſyllabam attollendam, vel deprimendam inſervit. Verſum, ſive periodum clauſam eſſe nullo accentu ſignificatur; ſolent tamen hoc duobus punctis indicare, ut: הָאָֽרֶץ׃, ubi quidem ſignum (ֽ) סִלּוּק *Silukh* appellatur, et plerumque

que, non ſemper, ut jam monuimus, orationem abſolutam eſſe oſtendit. At unius verſus, ſeu periodi partes accentibus diſtinguuntur; atque hic per partes verſus, non tantum verba intelligo; ſed etiam nominum caſus; nempe accentus, [׳] qui paſſim proprietatem habet commatis, uſurpatur etiam ad diſtinguendum nominativum, et verbum a ſuo accuſativo, et a reliquis caſibus: intellige quando accuſativus nominativum ſequitur; quod ſi verbo et nominativo interponatur, tum verbum, accuſativus, et nominativus unam verſus tantum partem conſtituunt, ut et duo verba, quae conjunctione *et* copulantur, et nullum habent nomen alio praeter nominativum caſu interpoſitum. Si itaque verſus non niſi unam habeat partem diſtinguendam, eadem diſtinguitur accentu, qui vocatur טַרְחָא, *targha*, quique infra dictionem ſic notatur בְ. Quod ſi duas partes diſtinguendas habeat, tum prima notatur per טַרְחָא *targha*, ſecunda vero accentu, qui vocatur אַתְנָח *athnagh*, quique infra dictionem ſic notatur הָ, ut אֱלֹהִים, *elohim* atque hic accentus omnium, qui ad partes verſus diſtinguendum inſerviunt, praecipuus eſt, ut ex modo dicendis patebit. Unus verſus non niſi unum habet athnagh, exceptis tantum pauciſſimis, qui duos habent. Quod ſi tamen verſus tres partes diſtinguendas habeat, tum prima notatur טרחא *targha*, ſecunda אתנח *athnagh*, et tertia iterum טרחא *targha*. Si autem quatuor habeat, prima plerumque notatur ſupra dictionem duobus punctis, ut רֶשֶׁא, *deſche* qui accentus זָקֵף קָטֹן *zakheph khaton* appellari ſolet, ſecunda טרחא, *tertia* אתנח et quarta iterum טרחא. Si porro in medio verſu quinque partes diſtinguendae ſunt, tum prima plerumque puncto ſupra dictionem; quod רְבִיעַ *rabiahg* appellatur, notari ſolet, ut אֱלֹהִים, ſecunda autem זקף קטן, tertia deinde טרחא, quarta אתנח, et quinta denique טרחא; vel etiam prima זקף קטן, ſecunda טרחא, tertia

אתנח,

אתנח, quarta iterum זקף קטן, et quinta denique טרחא. Si denique sex fuerint, tum prima רביע, secunda זקף קטן, tertia טרחא, quarta אתנח, quinta iterum זקף קטן, sexta denique טרחא; et ad hunc modum, quando plures adhuc partes distinguendae occurrunt, plures alii adferri solent figura quidem distincti; sed proprie- [11] tate זקף קטון et רביע plane similes, et qui propterea saepe etiam pro his usurpantur. Sed eisdem supersedeo, ut et iis, qui tantum inserviunt ad indicandum accentum, qui partem periodi, in qua sunt, a sequenti distinguent, quique hac de causa a Grammaticis *serviles* nuncupantur; sed notandum, quod טרחא non tam ad distinguendas partes orationis, quam ad indicandum סִילוּק, et אֶתְנַח inservit. Nam post טִרְחָא nullus accentus distinguens sequi potest, quam אתנח, vel סלוק, et contra nullus אתנח, nec סילוק, cui non praecedat טרחא, cujus rei causam mox dicemus. Dictio, quae neque infra, neque supra ullum habet accentum, jungi solet cum sequenti ducendo lineolam, quam Grammatici appellant מקף *makhaf*, ut כִּי־טוֹב *Ki-thob*.

Inserviunt deinde accentus, ut diximus, ad attollendam, vel deprimendam syllabam. Nam ipsi, ut ipsis exemplis jam ostendimus, vel supra, vel infra dictionis literam, cujus syllaba vel attollenda, vel deprimenda est, poni debent. Nam in דֶּשֶׁא זקף קטון supra ד est, quia pronunciari debet *désche*, non vero *desché*. Contra רביע אֱלֹהִים supra ה habet, quia pronunciatur *elohím*, non autem *elóhim*; atque omnis dictio, cujus accentus infra, vel supra ultimam ejus syllabam est, vocatur מִלְּרַע *milleragh*, quod significat *de infra*, si autem supra, vel infra penultimam sit, vocatur *millehgel* מִלְּעֵיל, quod significat *de super*. At quoniam silukh nec infra, nec supra; sed post dictionem notatur, ut etiam makhaf, ideo dictiones ante silukh et makhaph lineola infra notantur, non infra syllabam, in

in qua debet fieri accentus, ut הָאָרֶץ *haaretz*, ubi ante *silukh* infra א lineola est, indicans accentum debere esse sub ejus vocali kamets. Sic etiam עֲשֵׂה־פְּרִי *hgoseh peri* lineolam ante מקף sub ע habet, indicantem gholem debere attolli, atque haec linea vocari solet, גַּעְיָא *gahgja;* negligitur tamen, si dictio ante makhaf, unam tantum vocalem habeat, ut כִּי־טוֹב. [(")]

Solent dein polysyllaba duos habere accentus, unum scilicet in ultima, vel penultima, quo, ut modo ostendimus, indicatur, num dictio sit *millehgel*, an *millerahg*; alterum in antepenultima, vel ejus antecedenti, qui indicat, syllabam attollendam esse, ut הַיְּעָדִים בְּמִצְרַיִם. Atque hic accentus plerumque est gahgja, imo fere semper ante scheva compositum. Observabis praeterea, non raro polysyllaba tres habere accentus, ut וַיְבָרְכֵהוּ.

Ut autem noscatur, quaenam syllabae attolli, vel produci debeant, sive quaenam dictionis duplici, vel triplici accentu notandae sint, hae Regulae sunt apprime observandae, nempe: Omnis vocalis ante scheva pronunciandum, de quo cap. praec. egimus, notatur גַּעְיָא *gahgja*, hoc est, aliquantulum producitur, ut melius noscatur sequens scheva sequenti syllabae adhaerere. Unde sequitur, omnem vocalem ante scheva compositum, sive ea brevis sit, sive longa, hoc accentu debere notari, ut נַעֲשָׂה. Nam scheva compositum nunquam corripitur, hoc est, nunquam praecedenti, sed sequenti syllabae adhaeret. Sequitur deinde vocalem longam ante scheva simplex debere attolli, sive eodem hoc accentu notari, ut clarius percipiatur scheva ab eadem non corripi, sed sequenti syllabae etiam adhaerere; hinc הַבָּאִי שֹׁמְרִים בָּרְכוּ פְּקֻדָּה accentu גַּעְיָא notantur, ut et הִנְנִי, tamen

etſi brevis eſt, tamen propter ſequens *ſcheva* pronunciandum etiam producitur. At quamvis ſcheva ſub litera dageſchata pronunciari etiam debeat, ejus tamen vocalis antecedens non notatur gahgja, niſi litera duplicanda fuerit una ex iis, quae punctum dageſch non admittunt, ſive quae duplicari non patiuntur, de quibus vide cap. 2. et hoc puto ideo fieri, quia dageſch indicat literam ſubintelligendam praecedenti vocali adhaerere, ejusque ſcheva ab eadem corripi; atque adeo [14] vocalis ante ſcheva propter dageſch pronunciandum conſiderari debet, ut vocalis, quam duo ſchevata ſequuntur, quorum primum, ut ſupra diximus, corripitur, et ſecundum pronunciatur, ſive quorum primum praecedenti, et ſecundum ſequenti ſyllabae adhaeret.

Deinde ſi vocalis poſt quodcunque ſcheva produci debeat, tum vocalis ante idem ſcheva producenda etiam erit; atque haec Regula univerſalis eſt, ſive ſcheva expreſſum, ſive ſubintelligendum ſit; ex. gr. הַֽכְּנַֽעֲנִי quoniam patagh poſt ſcheva ſimplex produci, propter ſequens compoſitum, debet, ideo patagh etiam ante idem ſcheva ſimplex producendum eſt, ſic etiam תְּהַֽלְלִי וַֽיִּשְׁתַּֽחֲוּוּ etc. propter hanc eandem cauſam duplex habent gahgja. Atque idem dico fore, quando ſcheva ſubintelligendum eſt, ut מִֽמָּֽחֳרָת ubi ſub utroque מ eſt gahgja, quia legi debet מִמְּמָֽחֳרָת, kamets igitur ſcheva revera ante ſe habet, quod per punctum דָּגֵשׁ compenſatur, et quia propter ſequens compoſitum produci debet, producitur etiam vocalis ante hoc ſcheva per punctum דגש compenſatum. Sic בַּֽמַּֽחֲנֶה כַּֽמַּֽעֲשֵׂה וַֽיְבָֽרֲכֵהוּ תַּֽעֲרַת et alia perplurima hujusmodi duplici gahgja notantur.

Duae vocales longae ſine accentu, vel gahgja in eadem dictione non dantur. Si igitur ſyllaba penul-

penultima et antepenultima longa fuerit, vel accentus debebit esse in antepenultima, vel si in ultima fuerit, antepenultima habebit gahgja, ut אָנֹכִי, cujus kamets producitur, quando accentus est in ultima; alias quando scilicet in penultima est, omittitur, ut אָנֹכִי דָן; sic הַכּוֹכָבִים נְשֻׂאֵיהֶם יְהַקִימוֹתִי etc. gahgja in antepenultima habent; quod si dictio plures longas habuerit, id semper erit observandum, quod nunquam duae longae sine accentu, vel gahgja occurrant, ut בִּשְׁבוּעוֹתֵיכֶם.

Atque hic notandum, khibuts aliquando [14] loco schurekh usurpari, tumque ut longam considerari, ut מִשְׁבַעְתִּי, ubi, quia schurekh nominis שְׁבוּעַת in khibuts mutatur, producitur khibuts, ut longa, alias semper brevis est.

Deinde notandum, brevem, cui scheva adhaeret, pro longa haberi, ut מִלַּדְתִּי מִנְּקָתָה etc. ubi longa ante brevem, cui scheva adhaeret, producitur, ut longa ante longam, quae non habet accentum; sic etiam duae priores in הַתְיַצְּבוּ longae sunt, quia utrique scheva adhaeret, priori scilicet expressum, posteriori autem per dagesch in צ compensatum. Excipiuntur breves, quae loco scheva simplicis saepe usurpantur, ne duo schevata initio dictionis occurrant, ut jam cap. 3. monuimus, ex. gr. prima in חֲפָקְדוּ brevis est, quia loco scheva usurpatur. Contingit dein, ut brevis ante brevem producatur, quod secunda brevis, loco scheva compositi, cui semper, ut jam diximus, antecedit gahgja, usurpatur, ut וַיֶּחֱרְדוּ, quod scribitur loco וַיֶּחֶרְדוּ.

Denique ו *vau* ante י *jod* cum ַ pathagh promiscue, et cum, et sine gahgja notatur, ut וַיְדַבֵּר et וַיְדַבֵּר.

Atque

Atque hae praecipuae Regulae hujus accen
sunt, quantum ex solis vocalibus cognosci pote
superest adhuc alia ex Praepositionibus dignosc
da, quam suo loco explicabimus.

Caeterum quod Judaei propter accentum r
ficum ~, quem *zarkha* vocant, nunc gahgja in
tecedentem ejus syllabam traducunt, nihil mo
quia non est imitandum iis, qui Hebraice lo
non vero cantillare desiderant.

Hoc tamen notandum, pro gahgja alium
pe usurpari accentum; imo dictiones aliquot d
habere accentus, unamque earum syllabam pro
ci, quae alias ex praecedentibus regulis non se
producenda.

Atque hoc, inquam, propterea fit, quia
accentus distinguentes, quibus accentus servi
solent praecedere, invicem non nisi raro immec
te sequuntur, ex. gr. post athnagh non sequi
[15] immediate silukh, neque זקף קטון et vice ve
post silukh non nisi rarissime sequitur immedi
sakheph khaton, neque athnagh; quod si tan
dictio, quae unum ex hisce accentibus sequit
unum etiam ex hisce habere debeat, tum illa
plici accentu notari, unaque ejus syllaba prod
solet, tametsi alias non fuisset producenda,
Es. c. 7. v. 18. וְלַדְּבוֹרָה אַשֶׁר מִצְרָיִם ubi וְלַדְּבוֹרָה p
pter sakheph khaton alium supra ל habet accentu
ejus etiam syllaba contra communem regulam pr
ducitur, propter praecedentem athnagh. Sic e
am Num. 28. v. 20. et 28. וּמִנְחָתָם, quia sequit
immediate post silukh, duos habet accentus,
syllaba infra מ contra communem Regulam prod
citur, ut etiam Deut. cap. 12. v. 1. שָׁתָה כָל־הַיָּמִים
et hac de causa etiam Deut. 13. v. 11. לְיִשְׂרָאֵל
contra communem Regulam lineolae makhaf si

pra כָּרֵל reperitur accentus, et ad hunc modum plura reperiuntur exempla, et multo plura eorum, quorum gàhgja in accentum ob hanc, eandemque caufam mutatur.

Denique notandum inter accentus diftinguentes unum effe, qui vocatur קַדְמָא *Khadma*, quique femper poft dictionem defuper hoc modo notatur הָעֶלְיוֹנִים, et per hoc tantum diftinguitur ab alio fervili, qui vocatur אַזְלָא *azla*, quique femper fupra fyllabam, in qua accentus debet fieri, notatur. Si igitur dictio accentu hoc קַדְמָא notanda fuerit *millehgel*, eadem alio indiget accentu, quo indicatur accentum debere fieri in penultima, ut דָּוִים fi hoc accentu notari debeat, etiam debebit fupra dalet accentus אַזְלָא notari, ut nofcatur dictionem effe מִלְּעֵיל.

Praeter has aliam adhuc caufam reperio, cur dictio duplici notetur accentu; nempe quando dictio millerahg ob caufas mox dicendas redditur [16] millehgel, manentibus ut ante fyllabis, accentus ultimae manet, et penultima, ubi tunc accentus fieri debet, alio notatur. Sed haec regula plane inutilis, quandoquidem fecundus accentus nullius tum ufus eft.

Atque jam tempus effet, ut oftenderem, quaenam dictiones accentum in ultima, et quaenam in antepenultima habere, hoc eft, quaenam מִלְּעֵיל, et quaenam מִלְּרַע effe deberent; fed quoniam hoc ex folis vocalibus, et literis dignofci non poteft, rem differo, donec de verbis egero. Hoc hic tantum addam, nempe quod athnagh, et filukh faepe dictiones, quae funt millerahg, reddant millehgel. Videlicet quando ejus fyllabae, ultima et antepenultima, longae funt, ut fi אָנֹכִי, accentu athnagh, vel filukh fit notandum, reddi debet מִלְּעֵיל ut

וַיֹּאמֶר

דִּין אֶגְלַי; quod ſi penultima fuerit ſcheva; quae, ut jam diximus, accentum nunquam habet, tum verba mutant ſcheva in khamets, et nomina in ֶ, ut ſi פִּקְדוּ notandum ſit accentu athnagh, ſcheva ſub פִּ mutatur in kamets ָ et fit פָּקָדוּ, ſic loco שִׁמְחָה ſi accentum habeat athnagh, fit שִׂמְחָה. In participiis autem foeminini generis tam in ֶ ſegol, quam in ָ khamets mutatur ָ atque haec locum etiam habent, quando accentus debet eſſe זָקֵף קָטֹן. Deinde notandum, accentus athnagh, et ſilukh praecedentis accentus diſtinguentis proprietates tollere, et eundem quaſi rapere. Unde fit, ut accentus diſtinguens, qui horum utrumvis praecedit, ſemper ſit targha, qui propterea ſemper indicat athnagh, vel ſilukh ſecuturum, et qui etiam propterea diſtinguentis proprietates non habet: nam dictiones non reddit מִלְעֵיל, et poteſt ſaepe immediate ſequi zakheph khaton, vel alium accentum diſtinguentem, et poſt ipſum poteſt immediate ſequi athnagh, vel ſilukh. Quare, cum ſupra diximus duos accentus diſtinguentes ſe immediate non ſequi, de omnibus praeter טַרְחָא eſt intelligendum, qui, uti diximus, propterea athnagh et ſilukh diſtinguentis proprietates amittit.

Caput V.

De Nomine.

Dividitur apud Latinos oratio in octo partes, [17] ſed an apud Hebraeos in tot partes ſit dividenda, ambigi poteſt. Nam omnes Hebraeae voces, exceptis tantum Interjectionibus, et Conjunctionibus, et una aut altera particula, vim et proprietates Nominis habent; quod quia Grammatici non animadverterunt, multa crediderunt eſſe irregularia, quae ex uſu linguae maxime regularia ſunt,

sunt, et plura ad linguae cognitionem, ejusque eloquentiam necessaria ignoraverunt. Sive igitur Hebraei tot, quot Latini, sive pauciores orationis partes esse statuerint, nos tamen omnes, exceptis tantum Interjectionibus, uti diximus, et Conjunctionibus et una, aut altera particula,* ad Nomen referemus, cujus rei causa, et quanta hinc in hac lingua facilitas oriatur, ex sequentibus constabit. Quid autem per Nomen intelligam, jam explicabo. Per nomen intelligo vocem, qua aliquid, quod sub intellectum cadit, significamus, vel indicamus. Cum autem quae sub intellectum cadunt, sint vel res, rerumque attributa, modi, et relationes, vel actiones, actionumque modi, et relationes, hinc Nominum genera facile colligimus. Nam אִישׁ ex. gr. Nomen *viri* est, חָכָם *doctus*, גָּדוֹל *magnus*, etc. attributa sunt viri, הֹלֵךְ *ambulans*, יוֹדֵעַ *sciens* modi sunt, בֵּין *inter*, תַּחַת *sub*, עַל *super*, etc. nomina sunt, quae ostendunt, quam relationem vir ad alias res habeat. Sic הָלוֹךְ *ambulare* Nomen est actionis, quae nullam ad tempus relationem habet. Nam hoc apprime notandum, quod Modus, quem Infinitivum Latini vocant, apud Hebraeos purum putum Nomen sit, qui propterea Infinitivus nec praesens, nec praeteritum, nec absolute ullum tempus agnoscit. Deinde מְהֵרָה *cito*, modus ambulandi est; הַיּוֹם *hodie*, מָחָר *cras*, etc. relationes sunt temporis, quae etiam [18] aliis modis exprimuntur, de quibus alio capite.

Nominis igitur genera sunt sex. I. Nomen substantivum, quod in proprium, et appellativum dividitur, ut notum. II. Adjectivum. III. Relativum sive Praepositivum. IV. Participium. V. Infinitivum. VI. Adverbium: quibus accedit Pronomen, quod vicem Nominis substantivi gerit, ut אֲנִי *ego*, אַתָּה *tu*, הוּא *ille*, etc. sed de hoc alio Cap. agam; de reliquis autem hic notandum venit,

nit, quod Nomine proprio subſtantivo nunquam niſi unum ſingulare individuum ſignificare poſſumus. Nam unumquodque individuum ſuum ſibi tantum habet Nomen proprium, ut et unaquaeque actio; atque hinc fit, ut Nomen ſubſtantivum proprium, ut et Infinitivus, et Adverbium, quia quaſi adjectiva actionum ſunt, quibuscum debeant Numero convenire, non niſi ſingulari Numero exprimantur; reliqua autem et ſingulari et plurali. Dico reliqua: nam Praepoſitiones etiam pluralem numerum habent, de quibus vid. Cap. 10. Solent deinde homines, et praecipue Hebraei rebus omnibus humana attributa dare, ut *terra audivit*, *auſcultata eſt*, etc. Et forte hac, aut alia de cauſa omnia nomina rerum in maſculina, et foeminina diviſerunt; unde autem noſcantur, et qua ratione Nomina ex numero ſingulari in pluralem flectantur, in ſeqq. dicemus.

Caput VI.

De Flexione Nominis ex ſingulari in pluralem.

Nomina ex ſingulari in pluralem numerum flectuntur addendo maſculinis ghirek longum, et ם, et foemininis o longum, et ת. Ex. gr. גַּן *hortus* habet in plurali, quia maſculini generis eſt, גַּנִּים. Sic ex עֵץ *arbor*, אָח *frater* fit עֵצִים, אַחִים; at אות *ſignum*, quia foeminini generis eſt, habet in plurali אותות, ut et נֵר *candela* נֵרות, et עיר *cutis* עורות, [19] etc. Excipiuntur quaedam, quae, quamvis maſculina, tamen in plurali ut foeminina, et contra foeminina, quae ut maſculina, et quaedam, quae utroque modo flectuntur, ut אָבות *patres* ex ſingulari אָב *pater*, quod maſculini eſt generis. Contra נָשִׁים *foeminae*, Nomen eſt foemininum, quod ſingulari caret, et terminatur ut maſculinum;

culinum; at הֵיכָל *templum* utroque modo terminatur, nempe הֵיכָלִים, et הֵיכָלוֹת. Notandum praeterea de Nominibus neutris, quae ut foeminina declinantur, ut גְדוֹלוֹת.

Secundo; ratio, cur vocales mutentur, est scilicet, quia tres longae, si dictio non sit מלעיל, duplici accentu indigent, et quia ante ghirek, et gholem penultima non potest patagh habere, nisi etiam dictio sit millehgel, etc. Horum autem omnium catalogus in fine libri habetur, nec operae pretium judicavi ea hic ponere, quia facilius usu, quam praeceptis ediscuntur.

Nomina deinde, quae in ה desinunt, sive masculina, sive foeminina sint, ה vel ת cum ultima syllaba omittunt, ut עָלֶה *folium* habet in plurali עָלִים, et נְקֵבָה *foemina* נְקֵבוֹת et אִשָּׁה *mulier* אִשּׁוֹת. Atque hic notandum, quod foeminina, in ה desinentia, saepe ה in ת mutent, et syllabas antecedentes duas in geminum segol ֶ, vel, si fuerit accentus athnagh, vel silukh, in kamets ָ et segol ֶ. Nam ex עֲטָרָה *corona* fit עֲטֶרֶת, et cum athnagh, vel silukh עֲטָרֶת: Sic ex פֹּקְדָה *visitans* fit פּוֹקֶדֶת, et פֹּקָדֶת. Sed si penultima litera sit ח, vel ע, tum syllabae in patagh mutantur, ut שׁוֹמַעַת, *audiens*, et בֹּרַחַת *fugiens* loco שֹׁמְעָה, et בֹּרְחָה, quod in substantivis locum etiam habet, ut צַפַּחַת. Unde fit, ut omnia harum formularum Nomina foeminina in ת desinentia in plurali eodem modo flectantur, ut ea quae in ה desinunt.

Praeter haec mutant plerumque Nomina in plurali etiam syllabas, nempe, si penultima fuerit ָ kamets, mutatur plerumque in scheva, ut [20] דָּבָר *verbum* דְּבָרִים *verba*, זָקֵן *senex* זְקֵנִים *senes*, שָׂמֵחַ *laetus* שְׂמֵחִים *laeti*, נָקִי *purus* נְקִיִּים *puri*, רָחוֹק *longinquus* רְחוֹקִים *longinqui*, בָּרוּךְ *benedictus* בְּרוּכִים *benedicti*.

Sic

Sic penultimum ָ kamets ex. gr. זָכְרוֹן *memoria*, et גִּלָּיוֹן *volumen* in ſcheva mutatur, et fit זִכְרוֹנוֹת, et גִּלְיוֹנִים. At ſi ultima fuerit kamets, vel Nomen monoſyllabum, tum ָ plerumque immutatum manet, vel in aliquando in patagh mutatur; ut כּוֹכָב *ſtella* כּוֹכָבִים *ſtellae*, שַׂר *princeps* שָׂרִים *principes*. יָם *mare* יַמִּים *maria*, שׁוֹשָׁן *roſa* שׁוֹשַׁנִּים *roſae*. Atque huc referendae etiam ſunt, quae in ה deſinunt, quia in plurali, ut jam diximus, ultimam ſyllabam ſimul cum ה amittunt, adeoque ut monoſyllaba, vel ut ea, quorum ultima ſyllaba eſt kamets, flecti debent. Ex. gr. שָׂדֶה *ager*, קָנֶה *calamus*. etc. quia in plurali ſegol ֶ cum ה amittunt, regulam monoſyllaborum ſequuntur, et ָ in plurali retinent, nempe שָׂדוֹת *agri*, et קָנִים *calami*; ſic מַמְלָכָה *regnum*, quia in plurali ultimum ָ cum ה amittit, penultimum in plurali retinet, ut ea, quorum ultima eſt ָ, flectiturque מַמְלָכוֹת *regna*. Hac de cauſa etiam, quae in ת deſinunt, penultimum ָ in plurali retinent, ut תּוֹלַעַת *vermis* תּוֹלָעִים *vermes*; imo, quamvis ultimam ſyllabam non amittant, ָ kamets tamen retinent, ut זָוִית *angulus* זָוִיּוֹת *anguli*, עָמִית *ſocius* עֲמִיתִים *ſocii*, גָּלוּת *captivitas*, גָּלֻיּוֹת *captivitates*.

Penultimum tſere etiam in ſcheva mutatur; ſed ante gholem, et ſchurek retinetur, ut עֵנָב *uva* עֲנָבִים. *uvae*, mutat tſere in ſcheva; at אֵלוֹן tſere retinet; flectiturque אֵלוֹנִים. Porro Nomina, quorum ultima ſyllaba tſere ֵ eſt, mutant id in ſcheva, quando vocalis antecedens ex iis eſt, quae ſemper in plurali retinentur, vel quae in ָ non mutantur, ut מַקֵּל *baculus* מַקְלוֹת *baculi*, פֹּקֵד *viſitans* פֹּקְדִים *viſitantes*, עִוֵּר *caecus* עִוְרִים *caeci*; at poſt ſcheva, vel ſyllabam, quae in ָ mutatur, retinetur, ut זָקֵן *ſenex* זְקֵנִים *ſenes*, זְאֵב *lupus* זְאֵבִים *lupi* etc.

Monoſyllaba, ut et diſſyllaba, quae in ת deſinunt,

nunt, tſere retinent; ut נֵר *candela* נֵרוֹת *can-* [21]
delae, עֵד *teſtis* עֵדִים *teſtes*, רֵעֶה *ſocius* רֵעִים *ſocii*, שְׁאֵלָה *interrogatio* שְׁאֵלוֹת *interrogationes*.

Dantur praeterea quaedam monoſyllaba, quorum tſere in ghirek mutatur; ſed haec cum reliquis particularibus exceptionibus ad catalogum, in fine libri promiſſum, reſervamus.

Penultimum ſegol in ſcheva, ultimum autem in ָ kamets mutatur, quod fit, quia omnia Nomina in plurali ſunt *milleragh*, et illa omnia *millehgel*, quorum penultima eſt ֶ : ſi itaque ſecundum ſegol in plurali retineretur, habere deberet pluralis accentum in penultima, contra communem uſum pluralium: fit igitur hac de cauſa ex מֶלֶךְ *rex* מְלָכִים *reges*, אֶבֶן *lapis* אֲבָנִים *lapides*, צֶדֶק *juſtitia* צְדָקוֹת *juſtitiae*, זֶבַח *ſacrificium* זְבָחִים *ſacrificia*, נֶחָמָה *conſolatio* נְחָמוֹת *conſolationes*, חֵטְא *peccatum* חֲטָאִים *peccata*, בֹּקֶר *mane* בְּקָרִים pluralis. Atque haec mutatio ultimi ſegol in ָ kamets, et penultimi in ſcheva analoga plane eſt. Oſtendimus enim polyſyllaba, quae in ה deſinunt, mutare ſaepe ה in ת, et ſyllabas in geminum ֶ ſegol, ut עֲטָרָה in עֲטֶרֶת, et פְּקֻדָּה in פְּקֻדֶּת. Deinde hic etiam ut in praecedentibus notandum eſt, quod Nominum, quae in ה, vel ת deſinunt, quoniam in plurali ultimam ſyllabam cum ה, vel ת amittunt, penultimum ſegol rationem ultimi obtinet, et in ָ mutatur, exceptis illis, quorum penultimum ſegol loco ſcheva uſurpatur, ut ſunt omnia Participia, et quae ex iis formantur. Ex. gr. פְּקֻדֶּת propter accentum athnagh, vel ſilukh, loco פְּקֻדָּה, et תּוֹלֶדֶת loco תּוֹלְדָה uſurpantur; ſed in plurali ſcheva iterum recipiunt, ut פִּקְדוֹת, תּוֹלְדוֹת. Denique ſegol penultimum, cui ſcheva adhaeret, non poteſt in ſcheva mutari, ne duo in initio dictionis occurrant; ideoque in plurali vel retinetur, vel in patagh mutatur, ut שֶׁבֶב,

fenestra אֶשְׁנַבִּים *fenestrae*, מֶרְכָּבָה *quadriga* מַרְכָּבוֹת *quadrigae*. Quae gholem ante segol habent, [··] id in scheva mutant, ut בֹּקֶר *mane*, בְּקָרִים in plurali, אֹהֶל *tentorium* אֳהָלִים, etc. Excipiuntur quaedam, de quibus in catalogo, et praeterea quaedam monosyllaba, quae ipsum in kamets aliquando mutant, ut יוֹם *dies* יָמִים plur. ראשׁ *caput* רָאשִׁים *capita*; sed saepius retinetur. Nam גּוֹי *gens* habet in plurali גּוֹיִם, et אוֹר *lux* אוֹרִים, etc. alias semper retinetur, ut et in iis, quae in ת definunt, et geminum habent segol, ut פֹּקֶדֶת pathagh nunquam in plurali mutatur, nisi ante י, ut יַיִן *vinum* יֵינוֹת *vina*, זַיִת *oliva* זֵיתִים *olivae*; deinde בַּהֶרֶת habet in plurali בֶּהָרוֹת.

Ghirek etiam, exceptis iis, quae in praecedenti regula retulimus, quae ipsum in plurali omittunt, et paucissimis praeterea Nominibus, quae in catalogo referuntur, semper immutatum manet; atque hic tantum loquor de ghirek proprio? non autem de eo, quod initio dictionis ante scheva ea de causa usurpatur, ne duo schevata initio occurrant, quod inde cognoscitur, quod ה paragogicum in fine habent; nempe אִמְרָה *dictum* loco אֹמֶר sumitur; ideoque in plurali habent אֲמָרוֹת. Sic דִּמְעָה *lacrima*, quia loco דֶּמַע usurpatur, habet in plurali דְּמָעוֹת. Nam, ut jam ostendimus, ultimum segol ֶ in ָ kamets mutari, et ultimum ָ kamets in plurali retineri debet; penultimum autem gholem et ֵ in scheva mutari.

Khibuts, et schurek nunquam in plurali mutantur, hoc tamen schurek notandum habet, quod in וּת desinentia schurek non semper in plurali omittant, ut reliqua Nomina in ה, et ת desinentia, quae semper, uti diximus, ultimam Syllabam in plurali omittunt. Nam מַלְכוּת *regnum* habet in plurali מַלְכֻיוֹת et חָנוּת *officina* חֲנֻיוֹת.

Scheva

Scheva denique nulla alia de caufa mutari poteft, quam ne duo fchevata in initio occurrant. Nam videmus plerasque mutationes fieri ex longis in breves. Quod autem פְּרִי *fructus* habeat in plurali פֵּרוֹת, et כְּלִי *vas* כֵּלִים, id oftendit, literam י in fingulari effe paragogicam, eamque efficere, [ֵ] ut tfere, quod absque ipfa habere deberent, in fcheva mutetur, et quia י paragogicum in plurali amittunt, ideo tfere in plurali retinent, vel fi mavis, iterum recipiunt.

His Regulis facile unusquisque omnia fere fingularia in pluralia flectere, et pluralium fingularia inveftigare difcet. Supereft jam, tantum pauca de numero duali addere.

Praeter pluralem flectuntur etiam quaedam Nomina in numerum dualem addendo iis literas, five mafculina, five foeminina fint, י et ם, et vocales pathagh, et ghirek, ut יום *dies* יוֹמַיִם *duo dies*, cujus plurale eft, יָמִים שנה *annus* שְׁנָתַיִם *duo anni.* Et ad hunc modum poffemus, fervatis praecedentibus Regulis, omnia Nomina flectere, nifi pofteri hoc neglexiffent, qui hanc terminationem ufurparunt ad exprimendum pluralem numerum earum rerum, quae binae funt, vel quae duabus partibus conftant, ut יָד *manus* pluralis יָדַיִם, *jadujim* pro יָדוֹת *jadoth* pluralis, אֹזֶן *auris* אָזְנַיִם, *aures*, et fic de reliquis, quae bina habemus. Porro quia *forcipes* duabus conftant partibus, vocantur מֶלְקָחַיִם *et forfices* מְסְפָּרַיִם.

Hac igitur de caufa hanc terminationem ad dualem numerum fignificandum ufurpare jam non licet; nifi tantum in iis nominibus, quae in Bibliis duali fignificatione fic flexa repeŕiuntur.

Caput VII.

De Genere Masculino, et Foeminino.

Nomina, quibus mares significantur, vel res, quae ad mares pertinent, masculina sunt. Haec autem, quibus foeminae, vel res, quae ad foeminas pertinent, foeminina; quae autem aliis rebus exprimendis inserviunt, communia sunt, et quamvis horum plurima in Bibliis semper reperiantur [24] vel masculina, vel foeminina, id casu contingit. Reperiuntur enim quaedam uno tantum in loco foeminina, quae alias semper masculina reperiuntur, et contra quaedam uno tantum in loco foeminina, ex. gr. כָּנָף *ala*, ubique foeminini generis est, praeterquam bis, lib. 2. Paralip. cap. 3. ideoque ab auctoribus communis generis habetur; sed si hoc libro Paralip. caruissemus, non dubitarent idem inter foeminina statuere, et, si plures haberemus, forsan omnes regulas mutare, et quae jam inter exceptiones numerant, pro communi regula, et contra plures regulas pro exceptionibus haberent. Nam, ut uno verbo dicam, plures sunt, qui Scripturae, at nullus, qui linguae Hebraeae Grammaticam scripsit. Sed ad propositum. Deinde videmus Scripturam in eadem oratione unum nomen ad utrumque genus promiscue referre, ut Gen. cap. 32. vers. 8. עֵשָׂו אֶל הַמַּחֲנֶה אִם יָבוֹא הָאַחַת וְהִכָּהוּ *Si veniet Hgesau ad aciem unam, et ceciderit eum*; adeoque hac in re cum R. Schelomo Jarghi plane convenio, qui statuit דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים זַכְּרֵהוּ וְנַקְּבֵהוּ כָּל *omnem rem, cui non est spiritus vitae, exprime tam masculino, quam foeminino genere.* Vide ejus Commentaria in locum allatum.

Adjectiva ex masculino in foemininum genus mutantur addendo iis ת, vel ה cum ָ kamets, et syllabas, secundum praecedentes Regulas, mutando,

dō, ex. gr. חָכָם *ſapiens* חֲכָמָה foemininum, גָּדוֹל *magnus* גְּדוֹלָה *magna*, בָּרוּךְ *benedictus* בְּרוּכָה *benedicta*, פֹּקֵד *viſitans vir* פּוֹקְדָה et פֹּקֶדֶת *viſitans foemina*, אִישׁ *vir* אִשָּׁה *virago*, גְּבִר *dominus* גְּבִרָה *domina*.

Excipiuntur ea, quae geminum habent ſegol, quae utrumque in ָ mutare deberent; ſed ne duo initio dictionis occurrerent, primum in patagh mutatur, ut מֶלֶךְ *rex* מַלְכָּה *regina*, quod ex praecedentibus regulis deberet eſſe מְלָכָה.

Quae vero in maſculino in ה deſinunt, mutant ultimam ſyllabam in ָ, ut יָפֶה *pulcer* יָפָה *pulcra*, רֹאֶה *videns*, in foeminino רֹאָה, etc.

Porro, quae in י deſinunt, mutantur in foe- [ײ] mininum vel ut praecedentia, vel ſimpliciter addendo ת, ut שֵׁנִי *ſecundus* שֵׁנִיָּה vel שֵׁנִית *ſecunda*, שֵׁנִיִּם *ſecundi* שֵׁנִיּוֹת *ſecundae*: atque hoc locum praecipue habet in iis adjectivis, quibus indicatur cujus gentis, vel regionis aliquis ſit, ut עִבְרִי *Hebraeus* עִבְרִיָּה et עִבְרִית *Hebraea*. Nam notandum, haec omnia adjectiva formari in maſculino genere a Nominibus propriis natalium ſolorum, vel parentum, addendo י cum praecedenti ghirek, et ſyllabas ſecundum Regulas, in ſeq. Capite de regimine Nominis dicendas, mutando: ut ex יִשְׂרָאֵל fit יִשְׂרְאֵלִי, ex עֵבֶר fit עִבְרִי, ex חֶבֶר fit חֶבְרִי, et ex כּוּשׁ *Aethiopia* fit כּוּשִׁי, et ex יְרוּשָׁלַםִ fit יְרוּשַׁלְמִי *Hieroſolymitanus*. At his maſculinis additur in plurali tantummodo ם, ui עִבְרִים *Hebraei*, כּוּשִׁים *Aethiopes*. Quod ſi Nomina, unde haec formantur, pluralem terminationem habuerint, illam amittere debent. Nam ex מִצְרַיִם *Aegyptus* fit מִצְרִי *Aegyptiacus*. Atque haec, ut dixi, addendo tantum ת, vel ה cum praecedenti ָ kamets in foeminina mutantur. Sed in plurali flectuntur ſemper, ut foeminina, quae in ָה deſinunt, ut עִבְרִיּוֹת מִצְרִיּוֹת, etc.

Cum

Cum [illegible] [illegible] cum [illegible] feminorum [illegible] vel [illegible] et [illegible] [illegible] factum [illegible] vide-[illegible] [illegible] [illegible] etiam, quae in singu-[illegible] [illegible] vel [illegible] et [illegible], quae in plurali in [illegible] [illegible] ad [illegible] genus referre ple-[illegible] [illegible] praeterea factum [illegible] adjectivis [illegible] [illegible]

Caput VIII.

[illegible] [illegible]

[illegible] vel [illegible] [illegible], vel ad alias [illegible] et expressius [illegible]: et [illegible] [illegible] Nomina in statu absoluto [illegible]: [illegible] Dei est [illegible] [illegible] et in [illegible] relativo, quo efficacius ex-[illegible] vel [illegible] indicatur, atque hic Status [illegible] vocatur. Quomodo autem soleat ex-[illegible] [illegible] dicam, et primo quomodo in [illegible] [illegible]

[illegible], quae in [illegible] praecedente [illegible] vel gholem [illegible] [illegible] in [illegible], et [illegible] in [illegible] patagh. Nam [illegible] in statu regiminis [illegible], [illegible] significat [illegible] [illegible] Sic [illegible] τὸ facere habet in [illegible] [illegible] τὸ [illegible] facere, ut [illegible] [illegible] [illegible] τὸ [illegible] Domini Dei.

[illegible], vel unum tantum habent [illegible] [illegible] Regiminis penultimum in scheva, [illegible] in patagh, ut [illegible] ex [illegible] verbum, [illegible] [illegible] ex [illegible] [illegible], [illegible] ex [illegible] sapiens, [illegible] [illegible] Deus appellatur, [illegible] [illegible], [illegible] visitare, [illegible] senex, etc.

etc. mutant penultimum in scheva; sic etiam אֲדָקָה *justitia*, בְּרָכָה *benedictio*, ultimum kamets in patagh, et penultimum in scheva, et ה, ut jam diximus, in ת, suntque צִדְקַת, בִּרְכַּת; quod autem primum scheva in ghirek mutetur, fit tantum, quia duo in initio dictionis occurrere nequeunt, quod semper, ne hoc saepius repetere cogamur, de omni ghirek et patagh ante scheva affirmandum est.

Tsere penultimum aliquando in scheva, et ultimum aliquando in patagh mutatur, ut שְׂעַר ex שֵׂעָר *capillitium*, et פְּאַת ex פֵּאָה *angulus*, זְקַן ex זָקֵן *senex*, מַקַּל ex מַקֵּל *bacillum*. Sed plerumque tam ultimum, quam penultimum immutatum manet. Verum haec, et plura hujusmodi admodum incerta sunt. Nam unum idemque Nomen jam tsere mutare, jam retinere, reperies, quod ostendit in S. Scriptura dialectos confundi. Quare unusquisque tam tsere, quam ultimum kamets ubique ad libitum vel mutare, vel retinere potest, excepto tamen tsere ante י, quod ex communi analogia linguae retinere debet, ut הֵיכַל *templum* e. g. [יי] et אַשְׁמֹרֶת habet ubique in Scriptura pro statu Regiminis אַשְׁמֹרֶת, et תְּלָאוּבָה et תַּעֲלוּמָה habent תַּלְאֻבַת et תַּעֲלֻמַת: ideoque dico unicuique licere pro אַשְׁמֹרֶת scribere אַשְׁמוּרַת, et pro תַּלְאֻבַת scribere תַּלְאוּבַת; tametsi neutrum in Scriptura reperiatur. Et, quod hic de tsere et kamets dico, de omnibus etiam dicendum, quae certam Regulam non servant. Sed de his alio loco uberius agam; aliquid tamen hic adhuc addam, quod ad hoc, quod modo dixi, et ad intentum hujus capitis, et ad universalem hujus linguae cognitionem non parum facere existimo.

In superiori capite diximus, quod terminationes foemininae ה, et ת, pluralis ות proprie sunt Adje-

Cum itaque ה singularium terminatio cum praecedenti ָ vel ת, et pluralium ות foeminorum adjectivorum sit propria, hinc factum fuisse videtur, ut Hebraei substantiva etiam, quae in singulari ה, vel ת, et pluralia, quae in plurali in ות terminantur, ad foemininum genus referre plerumque consueverint, nisi forte praeterea factum sit, quod ab hujus generis adjectivis suam duxerint originem. Sed de his satis.

Caput VIII.

De Regimine Nominis.

Res vel absolute significantur, vel ad alias relatae, ut clarius, et expressius indicentur; ex. gr. *mundus est magnus*; Mundus in statu absoluto [26] significatur; at *mundus Dei est magnus*. tum mundus est in statu relativo, quo efficacius exprimitur, vel clarius indicatur, atque hic Status Regiminis vocatur. Quomodo autem soleat exprimi, ordine jam dicam, et primo quomodo in singulari numero.

Nomina, quae in ה praecedente ָ vel gholem desinunt, mutant ה in ת, et ָ in ַ patagh. Nam תְּפִלָּה habet in statu regiminis תְּפִלַּת, et significat precationem alicujus. Sic עֲשׂוֹת *τὸ facere* habet in statu regiminis, עֲשׂוֹת *τοῦ alicujus facere*, ut יוֹם עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים *dies τοῦ facere Domini Dei.*

Quae geminum, vel unum tantum habent ָ, mutant in statu Regiminis penultimum in scheva, et ultimum in patagh, ut דְּבַר ex דָּבָר *verbum*, כִּכַּר זָהָב *talentum auri* ex כִּכָּר *talentum*, חֲכַם ex חָכָם *sapiens*, ut Jobi 9. חֲכַם לֵבָב *sapiens cordis* Deus appellatur, sic בָּרוּךְ *benedictus*, שָׁלוֹם *pax*, פָּקוֹד *visitare*, זָקֵן *senex*, etc.

etc. mutant penultimum in ſcheva; ſic etiam אֲדָקָה juſtitia, בְּרָכָה benedictio, ultimum kamets in patagh, et penultimum in ſcheva, et ה, ut jam diximus, in ת, ſiuntque צִדְקַת, בִּרְכַּת; quod autem primum ſcheva in ghirek mutetur, ſit tantum, quia duo in initio dictionis occurrere nequeunt, quod ſemper, ne hoc ſaepius repetere cogamur, de omni ghirek et patagh ante ſcheva affirmandum eſt.

Tſere penultimum aliquando in ſcheva, et ultimum aliquando in patagh mutatur, ut שְׂעַר ex שֵׂעָר capillitium, et פְּאַת ex פֵּאָה angulus, זְקַן ex זָקֵן ſenex, מַקַּל ex מַקֵּל bacillum. Sed plerumque tam ultimum, quam penultimum immutatum manet. Verum haec, et plura hujusmodi admodum incerta ſunt. Nam unum idemque Nomen jam tſere mutare, jam retinere, reperies, quod oſtendit in S. Scriptura dialectos confundi. Quare unusquisque tam tſere, quam ultimum kamets ubique ad libitum vel mutare, vel retinere poteſt, excepto tamen tſere ante י, quod ex communi analogia linguae retinere debet, ut הֵיכַל templum e. g. [27] et אַשְׁמֹרֶת habet ubique in Scriptura pro ſtatu Regiminis אַשְׁמוּרַת, et תְּלָאוּבָה et תַּעֲלוּמָה habent תַּלְאֻבַת, et תַּעֲלֻמַת: ideoque dico unicuique licere pro אַשְׁמֹרֶת ſcribere אַשְׁמוּרַת, et pro תְּלָאוּבַת ſcribere תַּלְאֻבַת; tametſi neutrum in Scriptura reperiatur. Et, quod hic de tſere et kamets dico, de omnibus etiam dicendum, quae certam Regulam non ſervant. Sed de his alio loco uberius agam; aliquid tamen hic adhuc addam, quod ad hoc, quod modo dixi, et ad intentum hujus capitis, et ad univerſalem hujus linguae cognitionem non parum facere exiſtimo.

In ſuperiori capite diximus, quod terminationes foemininae ה, et ת, pluralis ות proprie ſunt Adje-

Adjectivorum, et Participiorum; nimirum quia unum idemque Nomen adjectivum attributum eſt, quod jam ad marem, jam ad foeminam refertur, ideoque unumquodque duabus terminationibus indiget, quod in ſubſtantivis locum non habet, et propterea non niſi uſu factum eſt, ut ſubſtantiva, quae neque mares, neque foeminas exprimunt, ad genus foemininum ſemper referantur, quando in ה, vel ת deſinunt, vel forte (uti diximus) quia ab adjectivis foemininis ſuam duxerunt originem. Sed aliud eſt, quod hic volo, nempe quod eodem modo, ac hae ſubſtantivorum terminationes originem duxerunt ab Adjectivis, et Participiis, ita variationes, quas in ſtatu Regiminis Nomina patiuntur, originem ducunt a mutationibus Infinitivorum, et Participiorum. Nam omnia Nomina Hebraica (ut omnibus hujus linguae peritis notum) ex Verborum formulis formantur. Adde quod primus, et praecipuus Nominis ſubſtantivi uſus ſit res abſolute, non autem relative indicare: hoc enim Nominibus propriis repugnat, quaeque adeo nunquam in ſtatu Regiminis reperiuntur; at actiones vix absque relatione agentis, vel patientis explicantur et ideo rarius in ſtatu abſoluto reperiuntur. Quicquid ſit, ex modis, quibus Nomina Infinitiva et Participia variant, variationes ſubſtantivi facile diſcuntur, ita [2 א] ut dubitandum non ſit, quin hae ex illis originem duxerint. Eorum igitur formulas, et modos variandi in Regimine tanquam normam variationum omnium Nominum hic ponam, quia facile memoriae mandari poſſunt.

Infini-

Infinitivorum Formulae.

	Status Absolutus	Status Regiminis kam̃ ghat
*) *Visitare*	פָּקֹד	in reg. פְּקוֹד et פְּקֹד etiam פְּקֹדֶת ex k. g. פְּקֻדָּה
Visitari	נִפְקֹד et הִפָּקֵד	semper absolute. הִפָּקֵד
Frequenter visitare	פַּקֵּד et פַּקֵּד	פַּקֵּד
Frequenter visitari	פֻּקֹּד	פֻּקֹּד
Facere, vel constituere aliquem visitantem,	הַפְקֵד	הַפְקִיד
Constitui visitans	הָפְקֵד	הָפְקֵד
Se constituere visitantem	הִתְפַּקֵּד	הִתְפַּקֵּד
Appropinquare	נָגוֹשׁ	גֶּשֶׁת
Detegere	גָּלֹה / גָּלוֹת	גְּלוֹת / גְּלוֹת
Circuire	סוֹב	סֹב־ ghatuf cum makhaf et סוֹב
Invenire	מָצוֹא	מְצוֹא et מְצֹאת loco מְצוֹאֹת v. sup. פְּקוֹדֶת
Aperire	פָּקֹחַ	פְּקֹחַ

Hac

*) Conveniunt saepe Infinitivi in Statu Absoluto cum praeteritis: nam דַּבֵּר τὸ *loqui* etiam significat, *locutus est*, גַּדֵּל *crescere*, בַּשֵּׁל, *coqui* formam habent praeteriti, ut suo loco ostendam. Quare non dubito, quin Infinitivi formulae etiam fuerint פָּקָד cum gemino kamets, et פָּקַד cum ֶ et ֵ; ex quibus formatum est פְּקֹד in Regimine, nempe ex פָּקֵד פָּקֹד et פְּקֹד: atque haec, quia circa Conjugationes prolixius tractanda, hic ad ea, quae impraesentiarum volo, obiter notasse sufficiet.

[v] Hae praecipuae Infinitorum formulae et mutationes ſunt. Pergo itaque ad Participia.

Participiorum Formulae.

	Regimen.	Abſoluta.	
מְפַקֵּד	פֹּקֵד et פֹּקַד	פֹּקֵד	*viſitans* maſc. ſing.
מְפַקְּדִים	פֹּקְדֵי	פֹּקְדִים	plur. maſc.
מְפַקְּדָה et מְפַקֶּדֶת et מְפִיקֶרֶת	פֹּקֶדֶת	פֹּקְדָה et פֹּקֶדֶת	ſing. foem.
מְפַקְּדוֹת	פֹּקְדוֹת	פֹּקְדוֹת	plur. foem.
מַפְקִיד	פְּקוּד	פָּקוּד	*viſitatus* ſ. m. verbi adjectivum.
מַפְקִידִים	פְּקוּדֵי	פְּקוּדִים	p. m.
מַפְקִידָה	פְּקוּדַת	פְּקוּדָה	p. f.
מַפְקֶדֶת	פְּקוּדוֹת	פְּקוּדוֹת	p. f.
מַפְקִידוֹת			
מֻפְקָד	נִפְקַד,	נִפְקָד	*viſitatus*, Part. ſ. m.
מֻפְקָדִים		נִפְקָדָה et נִפְקֶדֶת	ſ. f.
מֻפְקָדָה et מֻפְקֶדֶת	נִפְקֶדֶת		
מֻפְקָדוֹת	נִפְקְדוֹת	נִפְקָדוֹת	pl. f.
מִתְפַּקֵּד	מְפֻקַּד	מְפֻקָּד	*frequenter viſitatus* ſing. maſc.
מִתְפַּקְּדִים	מְפֻקְּדֵי	מְפֻקָּדִים	
מִתְפַּקְּדָה et מִתְפַּקֶּדֶת	מְפֻקֶּדֶת	מְפֻקָּדָה et מְפֻקֶּדֶת	ſ. f.
מִתְפַּקְּדוֹת	מְפֻקְּדוֹת	מְפֻקָּדוֹת	pl. f.
	פְּקַד	פָּקָד	*frequenter viſitatus* adjectivum ſ. m.
	פְּקֻדֵי	פְּקֻדִים	
	פְּקֹדֶת	פְּקֻדָּה et פְּקֹדֶת	ſ. f.
	פְּקֻדוֹת	פְּקֻדוֹת	

Paſſivum

Passivum. [10]

Reg. 2.	Pass.	
נִפְקַד	נִפְקָד	*visitatus* m. s.
נִפְקְדֵי	נִפְקָדִים	p. m.
	נִפְקָדָה et	s. f.
נִפְקֶדֶת	נִפְקֶדֶת	
נִפְקְדוֹת	נִפְקָדוֹת	pl. f.
	מְפוּקָּד etc. et	s. m. *frequenter visitatus.*
מְפֻקַּד	מְפֻקָּד	
מְפֻקְּדֵי	מְפֻקָּדִים	p. m.
	מְפֻקָּדָה et	s. f.
מְפֻקֶּדֶת	מְפֻקֶּדֶת	
מְפֻקְּדוֹת	מְפֻקָּדוֹת	pl. f.
	מָפְקָד	*constitutus ut visitaret* s. m.
	מָפְקָדִים	pl. m.
	מָפְקֶדֶת et	s. f.
	מָפְקָדֶת	
	מָפְקָדוֹת	pl. f.
פְּקוּד	פָּקוּד et	*visitatus* adjectivum Verbi s. m.
	פָּקֻד	
פְּקוּדֵי	פְּקוּדִים et	p. m.
	פְּקֻדִים	
פְּקוּדוֹת	פְּקוּדוֹת et	p. f.
	פְּקֻדוֹת	
פְּקֻדַּת	פְּקוּדָה	
	et פְּקֻדַּת	
	et פְּקֻדָּה	

[י] *Passivum.*

פוּקַּד	*frequenter visitatus*	
et	adjectivum.	
פֻּקַּד	s. m.	
פוּקָּדִים et פֻּקָּדִים	p. m.	
פוּקָּדָה et פֻּקֶּדֶת et פֻּקֶּדֶת	s. f.	
פוּקָּדוֹת et פֻּקָּדוֹת	p. f.	

Activum.

Reg.	Act.	
פֹּקֵד et פְּקַד et פֹּקְדִי	פֹּקֵד	*visitans* m. gen.
פֹּקְדֵי	פֹּקְדִים	pl. m.
	פֹּקְדָה	s. f.
	et	
פֹּקֶדֶת	פֹּקֶדֶת	s. f.
vel פֹּקַדְתְּ vel פֹּקַדְתִּי ut יוֹלַדְתְּ יֹשַׁבְתִּי		
פֹּקְדוֹת	פֹּקְדוֹת	p. f.
מְפַקֵּד	מְפַקֵּד *	*frequenter visitans* s. m.
מְפַקְּדֵי	מְפַקְּדִים	pl. m.
	מְפַקְּדָה et מְפַקֶּדֶת	s. f.
מְפַקֶּדֶת		
מְפַקְּדוֹת	מְפַקְּדוֹת	p. f.

Activum.

* In Scriptura non reperitur hujus Participii Regimen, nec videtur sensu, quo hic, et fere semper accipitur, posse relative exprimi; sed quia haec formula aliquando etiam usurpatur eadem significatione, ac prima, nihil impedit, quo minus Regimen habere potuerit.

Activum. [a]

Reg.	Act.	
מַפְקִיד	מַפְקִיד	*Constituens aliquem visitantem* m. ſ.
מַפְקִידֵי	מַפְקִידִים	
מַפְקִידַת	מַפְקִידָה et	ſ. f.
מַפְקֶדֶת	מַפְקֶדֶת	

Ex quo et formatur

	מַפְקֶדֶת	
מִתְפַּקֵּד	מִתְפַּקֵּד	*Se visitans, vel ferens se ut visitans* ſ. m.
מִתְפַּקְּדֵי	מִתְפַּקְּדִים	p. m.
	מִתְפַּקְּדָה et	ſ. f.
מִתְפַּקֶּדֶת	מִתְפַּקֶּדֶת	
מִתְפַּקְּדוֹת	מִתְפַּקְּדוֹת	p. f.

Crescens

גְּדַל et גְּדֶל	גָּדֵל	ſ. m.
גְּדֵלֵי	גְּדֵלִים	p. m.
גְּדֵלַת	גְּדֵלָה	ſ. f.
גְּדֵלוֹת	גְּדֵלוֹת	p. f.

Veniens.

בָּא	בָּא	ſ. m.
בָּאֵי	בָּאִים	p. m.
בָּאַת	בָּאָה	ſ. f.
בָּאוֹת	בָּאוֹת	p. f.
גֹּלֵה	גֹּלֶה	*Detegens* ſ. m.
גֹּלֵי	גֹּלִים	p. m.
גֹּלַת	גֹּלָה	ſ. f.
גֹּלוֹת	גֹּלוֹת	p. f.

Sic et [b]

מְגַלֵּה	מְגַלֶּה	*Qui facit detegere*, ſ. m.
מְגַלֵּי	מְגַלִּים	
מְגַלַּת	מְגַלָּה	ſ. f.

etc.

Reg.

Reg.	Act.	
שׁוֹמַע	שׁוֹמֵעַ et שׁוֹמֵעַ	*audiens*, f. m.
שׁוֹמְעֵי	שׁוֹמְעִים	p. m.
שׁוֹמַעַת	שׁוֹמְעָה et שׁוֹמַעַת	f. f.
שׁוֹמְעוֹת	שׁוֹמְעוֹת	p. f.
Sic		
שְׂבַע	שָׂבֵעַ	*Saturatus.*
שְׂבֵעֵי	שְׂבֵעִים	p. m.
שְׂבֵעַת	שְׂבֵעָה	f. f.
שִׂבְעוֹת	שְׂבֵעוֹת	p. f.

Praeter has aliae Participiorum formulae dantur; ſed has impraeſentiarum ſufficere arbitror, ut unusquisque facillimo negotio diſcat Nomina ex ſtatu abſoluto in regimen mutare, modo hoc obſervet, quod illae vocales in ſtatu Regiminis retinentur, quae hic immutatae reperiuntur. Videlicet monoſyllaba, ad quae etiam referenda ſunt diſſyllaba, quorum prima eſt ſcheva, ut כְּתָב *ſcriptum*, זְאֵב *lupus*, etc. geminum ſegol, pathagh, ghirekh, et ſcheva, gholem plerumque etiam retineri; ante מקף tamen in o breve mutari videmus. Deinde rariſſime ſchurekh, vel potius nunquam mutatur; et quod aliquando khibuts ejus loco uſurpatur, id non fit propter regimen, ſed quia unum pro alio ſumere licet: nam ſchurekh [14] ſyllaba compoſita eſt ex gholem et khibuts, et ideo loco ſchurekh, vel gholem, vel khibuts ſaepe ſumi videmus. Quod autem מָוֶת אֵין צֵל, et reliqua hujusmodi habeant in regimine מוֹת צֶל אֵין, etc. ex communi linguae uſu fit. Supra enim diximus kamets ante ſegol pro ſegol uſurpari in fine; vel in media periodo, ut una ejus pars ab alia diſtinguatur, ut צָמֶרֶת loco צֶמֶרֶת, et פֶּרֶת loco

loco פִּיאֶרֶת. Quare עָוֶל, etc. in ſtatu abſoluto pro עֲוֶל regiminis uſurpatur.

Sed notandum in hac lingua magis uſitatum eſſe ו vau quieſcentem reddere, ſyllabas in gholem mutando, qui uſus frequentiſſimus eſt, et circa haec Nomina praevaluiſſe videtur, quia in ſcriptura non niſi ſemel reperitur in regimine עֲוֶל, alias ubique ex עָוֶל (*fruus*) fit עֲוֹל, et ex אָוֶן *pravitas* אוֹן, et ſic de caeteris hujus formae.

Denique ut de pluralium terminatione etiam aliquid addam, videmus pluralium terminationem וֹת ſemper in regimine retineri; ים. autem ם omittere et ghirekh mutare in tſere, quam formam regiminis numerus dualis יִם etiam obtinuit, qui propterea ם cum ghirek omittit, et pathagh in tſere mutat, ut ex עֵינַיִם *oculi* fit עֵינֵי in ſtatu regiminis; atque hinc credo factum, ut omne pathagh ante י cum ghirek hanc regiminis acceperit formulam, ſiatque ex בַּיִת *domus* בֵּית, et ex יַיִן *vinum* יֵין etc.

Jam antequam ulterius pergam, venit hic apprime notandum, me hic per Nomen omnia Nominis genera intelligere. Omne etiam Nomen, excepto (ut jam diximus) proprio genitivum regit, vel a genitivo regitur, et praecipue relativum, ſive praepoſitivum, quod ſemper relative ſignificatur, et propterea fere ſemper genitivum regit, et ſaepe regitur; quae omnia hic ad majorem perſpicuitatem exemplis illuſtrabo.

בֵּית אֱלֹהִים *Domus Dei.* Ambo ſubſtantiva [5]
לֵב חָכָם *Cor ſapientis.* Subſtant. primum, adject. ſecundum.
חֲכַם לֵבָב *Sapiens cordis* } contra.
גְּדוֹל הָעֵצָה *magnus conſilii* }
אוֹהֲבֵי טוֹב *Amantes boni* } Part. I.
רוֹאֵי הַשֶּׁמֶשׁ *videntes ſolis* }

בְּרֹא אֱלֹהִים *τὸ creare Dei* 1. Infinit.

יוֹם בְּרֹא אֱלֹהִים *dies τȣ̃ creare Dei* inf. quod simul regit et regitur.

מַשְׁכִּימֵי קוּם *maturantes τȣ̃ surgere, hoc est, qui solent cito surgere.*

מַשְׁכִּימֵי בַבֹּקֶר *maturantes τȣ̃ surgere in mane.* Praep. in genit. et Particip. in Regim.

לִפְנֵי יְהוָה *Ante Dei...* Praep. in Regim. ex לְפָנִים *antea*, sic ex תָּוֶךְ *intus* fit תּוֹךְ *inter.*

עֲדֵי עַד *usque τȣ̃ usque* h. e. tempus indefinit. hic ergo Praep. regit et regitur.

מַכַּת בִּלְתִּי סָרָה *plaga τȣ̃ non desinentis, h. e. plaga, quae non desinit* Adverb. *non* regitur.

אֵין חָכְמָה *Non sapientiae*; hic contra *non* regit. Est enim in statu absoluto אַיִן, quod in statu regiminis, ut בַּיִת, mutat, ut jam diximus, patagh, et ghirekh in tsere. Caeterum hic iterum atque iterum vos monere volo, ut ea, quae cap. 5. dicta sunt de Nomine, animo perpendatis. Nam nemo magno cum fructu hanc linguam colere poterit, nisi id, quod ibi diximus, recte percipiat, quod [16] scilicet tam Verba, quam Participia, quam Praepositiones, quamque denique Adverbia pura puta apud Hebraeos sint Nomina.

Caput IX.

De duplici Nominis usu, deque ejus Declinatione.

Nomine appellativo vel individuum unum, vel plura vaga, vel unum, aut plura certa et nota significare volumus; quod apud Latinos absque ulla

ulla differentia, sed apud Hebraeos, et alios magna sit; nempe איש vel אישים *virum* quemcunque, vel *viros* quoscunque significat; sed si quis non nisi virum, vel viros, de quibus jam locutus est, vel quos supponit notos esse, significare vult, debet Nomini praeponere הַ cum pathagh, et primam Nominis literam duplicare, hoc est, dageschare; et si prima litera una ex iis fuerit, quae duplicari non patiuntur, tum ה loco pathagh kamets debet habere, ut וְהָאִישׁ גַּבְרִיאֵל *et vir ille Gabriel.* Sed notandum, tam רגשׁ, quam ָ kamets posse compensari per gaghja, ut הַמְּכָחָה, הֶחָנִי, etc. Atque hoc ה vocari solet הַיְּדִיעָה, hoc est, הַ notitiae, quia rem notam indicat, adeoque idem Indicativum appellabo.

Verum enim vero hic usus istius ה tantum locum habere potest in Appellativis, Adjectivis, et Participiis; at non in Propriis, neque in Infinitivis, neque denique in Adverbiis, quia his nunquam nisi rem singularem, non autem plura ejusdem generis significamus; et quod ad relativa attinet, ea nunquam absolute, sed solo regimine indicantur. Nam et hoc apprime de hoc ה notandum est, quod nunquam Nomini, quando Genitivum regit, praefigatur, cujus rei causa infra in hoc cap. ostendam.

Porro quia Nomina omnia apud Hebraeos indeclinabilia sunt, exprimuntur casus plerumque sola Praepositionum quarundam significatione. [37] Dico significatione. Nam praepositiones, ut jam diximus, Genitivum (Nomina enim sunt) revera regunt; sed sicut apud Graecos Praepositiones Ablativi Genitivum regunt, et sola earum significatione Genitivus locum obtinet Ablativi, sic apud Hebraeos omnes Genitivum regunt, et sola earum

 signi-

significatione Genitivus locum reliquorum *casuum* obtinet.

Praepositiones plerumque casibus inservientes sunt hae ל, אֶל. ב, מ, et מִן, עִם etc. Ex his autem ל et ב Nominibus praepositae punctantur cum scheva; מ autem, quia loco מן usurpatur, punctatur cum ghirek, et נ per punctum דגש in sequenti litera compensatur, ut omnia in sequentibus exemplis videri possunt.

Porro ל cum scheva, et אֶל Dativum significant, ב מְ, מִן et עִם Ablativum; Accusativus autem Praepositionem non habet; sed ejus loco particula אֵת usurpari solet, quae adeo nunquam Genitivum, sed semper Accusativum regit. Reliqui deinde casus Praepositiones non habent. Quare cum supra diximus, Genitivum locum reliquorum casuum obtinere, intelligendum tantum est, locum Dativi, et Ablativi, quia hi soli Praepositionibus exprimuntur. Sed haec omnia clarius ex sequentibus exemplis intelligentur.

Exemplum Nominis Appellativi vagi.

Sing.

Nom.	דָּבָר	*verbum.*
Gen.	דְּבַר	Cognoscitur ex regimine praecedentis Nominis cujuscunque generis.
Dat.	לְדָבָר	Intellige, Praepositionem vim Dativi exprimere, esseque in statu regiminis, et Nomen in Genitivo. Porro notandum, quando ל indicat terminum ad quem, posse idem per ה in fine dictionis suppleri, ut אַרְצָה pro לָאָרֶץ *ad terram.*
Acc.	דָּבָר	Cognoscitur ex Verbo Activo.
Voc.	דָּבָר	
Abl.	מִדָּבָר	Intellige hic, ut supra in Dativo.

Plu-

Plural.

Nom. דְּבָרִים
Gen. דִּבְרֵי
Dat. לִדְבָרִים
Acc. דְּבָרִים }
Voc. דְּבָרִים }
Abl. בִּדְבָרִים vel מִ

Exemplum Nominis cum ה ***indicativo.***

Sing.

Nom. } הַדָּבָר
Gen. }
Dat. לַדָּבָר pro לְהַדָּבָר
Acc. אֶת־הַדָּבָר
Voc. הַדָּבָר
Abl. בַּדָּבָר pro בְּהַדָּבָר

Plur.

Nom. } הַדְּבָרִים
Gen. }
Dat. לַדְּבָרִים pro לְהַדְּבָרִים
Acc. אֶת הַדְּבָרִים
Voc. הַדְּבָרִים
Abl. בַּדְּבָרִים pro בְּהַדְּבָרִים.

Exemplum ſubſtantivi, et adjectivi Maſculini.

Nom. } אֵל גָּדוֹל *Deus magnus.*
Gen. }
Dat. לְאֵל גָּדוֹל
etc.

Cum ה indicativo.

Nom. } הָאֵל הַגָּדוֹל
Gen. }
Dat. לָאֵל הַגָּדוֹל
Acc. אֶת הָאֵל הַגָּדוֹל

Exemplum foeminini Generis.

Nom. } מְנוֹרָה יָפָה *Candelabrum*
Gen. } *pulcrum.*
Dat. לִמְנוֹרָה יָפָה
etc.

Cum ה indicativo.

Nom. } הַמְּנוֹרָה הַיָּפָה
Gen. }
Dat. לַמְּנוֹרָה הַיָּפָה
Acc. אֶת הַמְּנוֹרָה הַיָּפָה

[39] *Exemplum Nominis Relativi.*

Nom. } תּוֹךְ *inter.*
Gen. }
Dat. לְתוֹךְ, אֶל תּוֹךְ *ad τὰ inter.*
Acc. תּוֹךְ
Abl. בְּתוֹךְ, מִתּוֹךְ etc. *in et de τῷ inter.*

Nota תּוֹךְ eſſe in ſtatu Regiminis, et formari a תָּוֶךְ, ut ab עָוֶל *fraus* עוֹל. Sumpſi tamen exemplum Regiminis, quia, uti dixi, Praepoſitiones vix in ſtatu abſoluto concipi poſſunt, et ideo cum ה indicativo nunquam declinantur. Nam ה plerumque rem jam explicatam et notam ſupponit: regimen autem rem per Genitivum explicandam, et determinandam, hoc eſt, rem nondum notam. Atque haec, inquam, ה et regimen plerumque, ſed non dixi ſemper ſupponere: nam ſaepe etiam ſumma cum elegantia ה indicativum pro regimine, et regimen contra pro ה indicativo uſurpare licet, ex. gr. כָּל־נְבִיאֵי *omnes prophetae*, loco כָּל־הַנְּבִיאֵי eleganter dicitur. Nam הַנְּבִיאִים ſignificat prophetas jam notos et נְבִיאֵי in regimine, et ſubintellecto Genitivo, ſignificat prophetas rei jam cognitae, nempe Dei, veritatis, etc. Sic הַשּׁוֹתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן *qui bibunt in pateris vinum* loco בְּמִזְרָקִים elegantius dicitur.

dicitur. Sed de his fusius in Syntaxi. Hic tantum in genere hoc notare sufficit; regimen idem, ac ה indicativum valere, quando Genitivus, ut res nota, subintelligi potest, quod in Praepositionibus locum habere nequit.

Aliud exemplum Nominis Relativi.

Sing.

Nom. }
Gen. } קֶדֶם *ante.*
Dat. לְקֶדֶם
Acc. קֶדֶם
Abl. מִקֶּדֶם

Plur.

Nom. }
Gen. } קַדְמֵי *multo ante.*
Dat. לְקַדְמֵי
Acc. קַדְמֵי
Abl. מִקַּדְמֵי *ab omni ante.*

Prov. 8. מִקַּדְמֵי אָרֶץ significat *ab omnibus anteitatibus terrae.*

Aliud Nominis Relativi.

חוץ *foras.*
מחוץ *pars, quae foras respicit.*

Declinatur ut nomen, hoc modo.

Nom. }
Gen. } מִחוּץ *de τῶ foras.*
Dat. אֶל מחוץ *ad τὸ de τῶ foras* etc.
Acc. מחוץ
Abl. בְּמִחוּץ et sic de reliquis.

Aliud Adverbiorum exemplum.

Nom. }
Gen. } מָתַי *Quando.*

Dat.

Dat. לְמָתַי *ad τὸ quando*, hoc eſt, *in id tempus.*
Acc. מָתַי
Abl. בְּמָתַי etc.

Nom. }
Gen. } חִנָּם *fruſtra.*
Dat. אֶל חִנָּם *ad τὸ fruſtra* etc.

Nom. }
Gen. } עוֹד *adhuc.*
Dat. לְעוֹד *ad τὸ adhuc.*
Acc. עוֹד
Abl. בְּעוֹד מֵעוֹד *de et in τῷ adhuc*, hoc eſt, *in tempore, a tempore.*

Exemplum Infinitivi.

Nom. }
Gen. } פְּקוֹד *τὸ viſitare.*
Dat. לִפְקוֹד
Acc. פְּקוֹד
Abl. בִּפְקוֹד
כִּפְקוֹד
מִפְּקוֹד

Participia declinantur ſicut Adjectiva.

Exempla Adverbii.

Nom. }
Gen. } לֹא *non.*
Dat. לְלֹא *ad τὸ non.*
Acc. לֹא
Abl. מִלֹּא *de τῷ non.*

[41] *Exempla Adverbii.*

Nom. }
Gen. } טֶרֶם *adhuc non, vix.*

Dat.

Dat. לְטֶרֶם *ad τὸ vix, nondum.*
Acc. טֶרֶם
Abl. בְּטֶרֶם, מִטֶּרֶם, *de, in τῷ nondum,* id est, *in*, vel *a tempore, quo nondum*, etc.

His exemplis poteſt unusquisque facile videre, qua ratione omnia Nomina, cujuscunque generis ſint, declinantur. Sed notandum, caſuum Praepoſitiones eleganter omitti, quando de ſenſu non poſſumus ambigere, ut Proverbiorum 22. verſ. 21. לְהָשִׁיב אֲמָרִים אֱמֶת לְשֹׁלְחֶיךָ, *ad referenda dicta cum veritate eis, qui te miſerunt.* Nam quandoquidem אֲמָרִים in ſtatu abſoluto eſt, non poteſt Genitivus אֱמֶת ab eo regi; ſed neceſſario a praefigenda Praepoſitione בְּ, quae hic omittitur. Sic 1 Reg. 2. verſ. 7. וְהָיוּ בְּאֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ *et erunt ex comedentibus* (τῷ *ad*) *menſam tuam*; ubi etiam Praepoſitio אֶל vel עַל in Genitivo, recto a Regimine Participii, ſubintelligitur, et ad hunc modum plura, de quibus in Syntaxi ex profeſſo.

CAPUT X.

De Praepoſitione et Adverbiis.

Diximus ſupra capite 5. Praepoſitiones eſſe Nomina, quibus ſignificatur, quam relationem unum individuum ad aliud habeat. Diximus deinde, quod una, eademque relatio tam Singulari, quam Plurali numero exprimatur. Primum quod attinet, quod ſcilicet Praepoſitiones Nomina ſint, ſatis ex praecedentibus duobus capp. conſtare jam credo. At quod Pluralem etiam habeant numerum, multis forſan abſurdum videbitur; ſed [+2] quidni, cum revera ſint Nomina? At dices, relationes non eſſe ſpecies, quae plura individua ſub ſe

ſe habent, adeoque hoc cum Nomine proprio commune habere, quod careant Plurali. Sed eſto: non dentur unius ſpeciei plures relationes, Praepoſitiones tamen ex Singulari in Pluralem numerum flectuntur. Quomodo autem id fieri poſſit, paucis hic explicare conſtitui.

Quamvis Praepoſitiones plures relationes ſimul indicare non poſſint, quaedam tamen ex Singulari in Pluralem flectuntur, idque tam in ſtatu abſoluto, quam in ſtatu Regiminis: at Praepoſitiones in ſtatu abſoluto nihil ſunt, quam ipſae relationes abſtracte conceptae ſive expreſſae; ſed tum non tam relationem, quam locum, vel tempus cum relatione, ad aliquam rem exprimunt. Ex. gr. ex בֵּין *inter* fit in Plurali בֵּינוֹת, quod quidem non relationem unius individui ad aliud, ſed loca aliis intermedia ſignificat, (qua de re vide Ezech. cap. 10. 2.) vel, ut dixi, eſt ipſa Praepoſitio, ſeu relatio abſtracte concepta, ut, ex אַחַר אֲחוֹרִים *poſteriora*, vel invito Latino vocabulo, *poſterioritates:* ad cujus modum plures tam Praepoſitiones, quam Adverbia formari poſſunt, quamvis in Scriptura nunquam ſic formata reperiantur.

Porro ipſae etiam Praepoſitiones in ſtatu Regiminis, hoc eſt, quatenus relationes indicant, tam in Singulari, quam in Plurali declinantur, quod fit, quia vel relatio multoties concipi, vel quia intenſius exprimi debet. Ex. gr. אַחַר *poſt* habet in Plurali אַחֲרֵי, quod ſignificat *multum poſt*, quemadmodum Rabbini optime notarunt. Sic אֶל *ad* habet in Plurali אֵלֵי *multum ad*, hoc eſt, quantum fieri poteſt, ad illam partem ivit: ſic ex עַל *ſupra* fit עָלֵי, et ex עַד *usque* עֲדֵי. Hinc עֲדֵי עַד *in aeternum* ſignificat, hoc eſt, omnia, quae concipi poſſunt, usque τῷ usque; ſic מִקַּדְמֵי אֶרֶץ ſignificat [43] *ab omni ante terrae*, et ad hunc modum omnes fere

fere Praepositiones tam in Singulari, quam in Plurali numero declinari possunt.

At לִפְנֵי *ante*, quae Praepositio Singularem non habet, ex his excipienda est. Nam haec nulla alia de causa in plurali declinatur, quam quia formatur a Substantivo פָּנִים *facies*, sive *anteriora*, quod Singulari caret.

Denique Adverbia Nomina etiam esse diximus, quibus actio quaecunque determinatur, ratione modi, temporis, loci, agentis, ordinis, etc. Ex. gr. *bene*, *male*, *festinanter*, *cras*, *heri*, *intus*, *foras*, *simul*, *primo*, *secundo*, etc. atque haec plurali numero carere ratio indicat. Nec possunt, sicut Praepositiones abstracte concipi, ut per se notum est; et quamvis Latini etiam Adverbia saepe intendant, ut *perbenigne*, *multo mane*, etc. adeoque hac de causa etiam deberent apud Hebraeos in Plurali numero, ut Praepositiones solent, exprimi, hoc tamen Hebraeis absurdum videretur. Nam Praepositiones, quia relationes indicant, possunt, ut Nomina Substantiva, attributa habere, sive intensius exprimi; at Adverbia, quia actionis modi sunt, Adjectiva quasi Verborum sunt; eadem igitur intendere nihil aliud esset, quam attributorum attributa excogitare, sive Adjectivis Adjectiva addere. Deinde Adverbia, quia, ut dixi, Verborum quasi Adjectiva sunt, debent numero cum suo Substantivo, hoc est, cum suo Verbo, quod non nisi Singularem habet, convenire. Ad haec ergo significanda, *multo mane perbenigne*, etc. Hebraei multo convenientius Verba ipsa intendunt, vel loco unius Adverbii Verbum, aut Nomen usurpant. Ex. gr. *multo mane surrexit*, exprimitur Hebraice, *matutinavit admodum ad surgendum*, *et perbenigne egit*, *benignus admodum egit*, ut in Syntaxi suo loco explicabimus.

Sed

Pluralis affixi.

דְּבָרֵנוּ	*Verbum nostri.*		
דְּבַרְכֶם	*vestri*	m.	g.
דְּבַרְכֶן		f.	g.
דְּבָרָם	*eorum*	m.	g.
דְּבָרָן		f.	g.

Ex Regim. Plur. דִּבְרֵי fit

דְּבָרַי *)	*Verba mei et mea.*		
דְּבָרֶיךָ	*tui.*	m.	g.
דְּבָרַיִךְ		f.	g.
דְּבָרָיו	*ejus.*	m.	g.
דְּבָרֶיהָ		f.	g.

*) NB. ָ sub ר non dari, nisi quando accentus est אַתְנַח vel סִילוּק, alias loco ָ punctatur cum pathagh.

Pluralis Nominis et affixi pl.

דְּבָרֵינוּ	*Verba nostri et nostra.*		
דִּבְרֵיכֶם	*vestri.*	m.	g.
דִּבְרֵיכֶן		f.	g.
דִּבְרֵיהֶם	*eorum.*	m.	g.
דִּבְרֵיהֶן		f.	g.

NB. Secunda et tertia persona, quando nomen est Plurale, semper Regimini Pluralis adduntur.

Sic ex Regimine תְּפִלַּת *oratio alicujus* fit תְּפִלָּתִי תְּפִלָּתְךָ etc. et in Plurali תְּפִלּוֹתַי, etc. Sic ex בֵּית Regimine Nominis substantivi בַּיִת *domus* fit בֵּיתִי *domus mea*, et ex Regimine Plurali בָּתֵּי fit בָּתֶּיךָ *domus tuae*, etc.

Exempla

Exempla Participii singularis tam Nominis, quam Affixi

Exemplum Masculini פֹּקֵד

פֹּקְדִי et פֹּקְדֵנִי *Visitans mei et meus.*
פּוֹקֶדְךָ *tui* m. g.
דֵךְ f. g.
פֹּקְדוֹ *ejus.* m. g.
פּוֹקְדָהּ f. g.

Exemplum Foeminini פֹּקֶדֶת [47]

פֹּקַדְתִּי *Visitans mea.*
פֹּקַדְתְּךָ *tua.* m. g.
תֵּךְ f. g.
פֹּקַדְתּוֹ *Visitans ejus.* m. g.
תָּהּ f. g.

Exempl. pl. m. פֹּקְדֵי

פֹּקְדַי *Visitantes mei.*
פֹּקְדֶיךָ *tui.* m. g.
דַיִךְ f. g.
פֹּקְדָיו *ejus.*
etc. ut in substant.

Exempl. pl. f. פֹּקְדוֹת

פֹּקְדוֹתַי *Visitantes mei.*
פֹּקְדוֹתֶיךָ *tui.* m. g.
תַיִךְ f. g.
etc. ut in substant.

Exempl. Regiminis Infinit. פְּקֹד

פָּקְדִי *Visitare mei ÷ meum.*
פָּקְדְךָ *tui.* m. g.
דֵךְ f. g.
פָּקְדוֹ *ejus.* m. g.
דָהּ f. g.
פָּקְדֵנוּ *nostri.*

k. gh.

פְּקָדְכֶם	*Visitare vestri.*	m.	g.
כֶן		f.	g.
פְּקָדָם	*eorum.*	m.	g.
דָן		f.	g.

Exemplum Relativi בֵּין *τὸ inter.* Sing.

בֵּינֵנִי et בֵּינִי	*Inter mei et me.*		
בֵּינְךָ	*tui.*	m.	g.
נֵךְ		f.	g.
בֵּינוֹ	*ejus.*	m.	g.
נָהּ		f.	g.
בֵּינֵנוּ	*Inter nostri.*		
בֵּינְכֶם	*vestri.*	m.	g.
	etc.		

Exempl. Relativi. Plur.

בֵּינֵי	*τὰ inter.*		
בֵּינַי	*Inter mei.*		
בֵּינֶיךָ	*tui.*	m.	g.
בֵּינַיִךְ		f.	g.
בֵּינָיו	*ejus.*	m.	g.
בֵּינֶיהָ		f.	g.
בֵּינֵינוּ	*nostri.*		
בֵּינֵיכֶם	etc.		
כֶן			
הֶם			
הֶן			

Sic ex sing. et pl.

[4]

	תַּחַת	תַּחְתַּי
Fit	תַּחְתֵּנִי	תַּחְתַּי
	תַּחְתְּךָ	תַּחְתֶּיךָ
	תֵּךְ etc.	תַּחְתַּיִךְ etc.

At

At אֶל *ad*, עַל *super*, אַחַר *post*, עַד *usque* affixa non habent in Sing., in Pl. autem fit ex

עֲלֵי	אֱלֵי	אַחֲרֵי	עֲדֵי
עָלַי	אֵלַי	אַחֲרַי	עָדַי
עָלֶיךָ	אֵלֶיךָ	אַחֲרֶיךָ	etc.
עָלַיִךְ	אֵלַיִךְ	אַחֲרַיִךְ	
etc.	אֵלָיו	etc.	
	אֵלֶיהָ		
	אֵלֵינוּ		
	etc.		

Praepositiones deinde inseparabiles non habent Pluralem.

ב	et	ל	
בִּי	*in mei*, et *me*	לִי	*ad mei*, *me*
בְּךָ	*tui*	לְךָ et לָךְ	*mihi*
בָּךְ	f. g.	לָךְ	
בּוֹ	*eo*	לוֹ	
בָּהּ	f. g.	לָהּ	
בָּנוּ		לָנוּ	
בָּכֶם		etc.	
בָּכֶן			
בָּהֶם			
בָּהֵן			

Ex מִן *de* fit.

מִמֶּנִּי	et	מִנִּי		
מִמְּךָ				
מִמֵּךְ				
מִמֶּנּוּ	et	מֶנְהוּ	et	מִנֵּהוּ
מִמֶּנָּה				
מִמֶּנּוּ				
מִמְּכֶם	et	מִכֶּם		
כֶן		כֶּן		
מִמְּהֶם	et	מֵהֶם	et	מִנְּהֶם
הֵן		הֵן		הֵן

Exem-

Exemplum Adverbii.

כְּמוֹ *sicut.*

כְּמֹנִי

כְּמוֹךָ

כְּמוֹנוּ

etc.

אַיֵּה *ubi?*

et אַיֶּכָּה *ubi tu?*

אַיֵּךְ f. g.

אַיּוֹ *ille.*

אַיְּכֶם *vos.*

כֶן f.

אַיָּם *illi.*

ן f.

Ex הִנֵּה *ecce* fit

הִנְנִי

הִנְּךָ

הִנּוֹ הִנֶּנּוּ

etc.

Ex Regimine deinde Adverbii אַיִן non, *quod diximus esse* אֵין *fit*

אֵינֶנִּי *non mei* i. e. *ego.*

אֵינְךָ *tui* m.

אֵינֵךְ f.

אֵינוֹ et אֵינֶנּוּ *ejus.* m.

אֵינָהּ et אֵינֶנָּה f.

אֵינֶנּוּ *non nostri* i. e. *nos.*

אֵינְכֶם m.

כֶן f.

אֵינָם et אֵינְהֶם m.

הֶן f.

Ex עוֹד *adhuc* fit

עוֹדִי	*adhuc*	*ego.*
עוֹדְךָ	m.	*tu.*
עוֹדֵךְ	f.	
עוֹדוֹ et עוֹדֶנּוּ	m.	*ille.*
עוֹדָהּ et עוֹדֶנָּה	f.	
עוֹדֵנוּ		*nos.*
עוֹדְכֶם		*vos.*
־כֶן	f.	
עוֹדָם	m.	*illi.*
־דָן	f.	

Et ad hunc modum reliqua. Quod autem vocales Regiminis non retineantur, sed variis modis mutentur, id fit, quia Nomina syllaba ad [50] minimum una, eaque longa augentur, quae accentum ad se trahit; quae unica est causa, cur vocales, ob additam Pluralis Numeri cum accentu aliam longam, in brevissimas mutentur: nam alias, si nimirum דָּבָר haberet in Plurali דָּבָרִים, et sic reliqua, deberent necessario duplici accentu (ut constat ex iis, quae Cap. 4. ostendimus) notari, et prior syllaba produci, quod tam frequenter non posset sine magna molestia fieri.

Hac igitur de causa mutationum, quas suffixa vocalibus adferunt, regulas, tam mutationes Pluralium, quam Regiminis sequuntur. Fateor quidem, ob additum suffixum cum accentu potuissent ubique vocales secundum regulas Pluralis Regiminis mutari; nec facile causam dixero, cur id non fuerit factum. Nam sicut ex מַלְכֵי (Regimen Pluralis Nominis מֶלֶךְ) fit מַלְכַּי *rex mei*, sic etiam ex דִּבְרֵי Regimen Pluralis Nominis דָּבָר fieri potuisset דִּבְרַי *verbum mei*, et non ex absoluto דְּבָרִים facere

דְּבָרִי; quandoquidem Nomen cum affixo habet revera Regiminis significationem. Scio quidem hac ratione non raro vitari amphiboliam, quae saepe oriretur, si ubique regulas Regiminis sequerentur. Nam si ex דִּבְרֵי *verbum mei*, et זִכְרֵי (Regimen Pluralis זָכָר *mas*) fieret זִכְרִי confunderentur haec Nomina cum דֶּבֶר *pestis*, et זֵכֶר, *memoria*, ita ut דִּבְרִי videretur *pestis mei*, et זִכְרִי *memoria mei*, et ad hunc modum plura alia Nomina confunderentur, si Nomina, ob additum suffixum, Regiminis Pluralis regulas sequerentur. Et quamvis haec ratio pondus habere videatur, non tamen certo affirmare audeo, Hebraeos hanc confusionem effugere voluisse. Nam Hebraei de nulla re minus solliciti videntur fuisse, quam de vitanda amphibolia, quod plurimis exemplis hic ostenderem, nisi hoc superfluum existimarem. Quare facilius crederem, suffixa Regimini Nominis tam Singulari, quam Plurali addi, et [יִ] דְּבָרִי *verbum meum*, זְקָנִי *barba mea*, etc. formari ex דְּבַר, et זְקַן Regimine scilicet Singulari ex דָּבָר, et זָקָן, et tamen kamets status absoluti retineri, quia penultima ante ghirekh et gholem debet esse kamets, nisi Nomen sit מִלְעֵיל, ut זַיִת *oliva*, בַּיִת *domus*, vel quod litera, ghirekh vel gholem punctanda, punctum דָּגֵשׁ habeat, ut סַפִּיר *sapphirus*, רַתּוֹק *catena*. Sic etiam ex Regimine חֲצַר *atrium* fit חֲצֵרוֹ *atrium ejus*, retento scilicet tsere status absoluti חָצֵר; quia, ut diximus, penultima ante gholem et ghirekh non potest esse pathagh: et ad hunc modum omnia, quorum ultima Regiminis est pathagh, et penultima scheva, status absoluti ultimam in suffixis retinent. Quod si penultima Regiminis non fuerit scheva, sed una ex iis, quae in Plurali retinentur, nempe pathagh, gholem absque accentu, ghirekh, etc. tum suffixa secundum regulas Regiminis Pluralis Nominibus adduntur, ut ex פֹּקְדֵי Regimen Pluralis Participii פֹּקֵד fit פֹּקְדִי

visitans

visitans meus et ex מַקְלוֹת Regimen Pluralis Substantivi מַקֵּל fit מַקְלִי *bacillum meum*, etc.

Porro monosyllaba etiam ob additum suffixum Regiminis Pluralis regulas sequuntur. Nam ex שָׂרֵי, חִצֵּי, עֵדֵי, etc. quae sunt Regimina Pluralis Nominum שַׂר *princeps*, חֵץ *sagitta*, עֵד *testis*, etc. fit שָׂרַי, חִצַּי, עֵדַי etc.

Nomina deinde, quae sunt מִלְעֵיל, quia accentus, uti diximus, ad additum suffixum transit, Regimen etiam Pluralis Numeri sequi debent. Hujus notae sunt omnia, quorum penultima est segol, vel gholem ante segol. Hinc ex אַרְכֵי מַלְכֵי זִבְחֵי (Regimen Pluralis Substantivi מֶלֶךְ צֶדֶק זֶבַח) fit מַלְכִּי *rex meus*, צִדְקִי *justitia mea*, et זִבְחִי *sacrificium meum*, et ex אָזְנֵי Regimen Pluralis Substantivi אֹזֶן fit אָזְנִי *auris mea*, et ad hunc modum ex Regimine Pluralis Substantivi אֹרֶךְ רֹחַב גֹּדֶל etc. fit גָּדְלִי *magnitudo mea*, רָחְבִּי *latitudo mea*, אָרְכִּי *longitudo mea*, etc.

Nominibus praeterea, quae in ה desinunt, [?] et quae ipsum in ת, et praecedentes duas syllabas in segol mutare solent, nulla, nisi in hanc secundam formam mutatis, affixa adjunguntur, mutando utrumque segol eodem modo, ac praecedentia. Ex. gr. pro תִּפְאָרָה *gloria*, עֲטָרָה *corona*, גְּבִירָה *domina*, etc. usurpatur saepe eleganter תִּפְאֶרֶת, עֲטֶרֶת, גְּבֶרֶת, quae propterea suffixa non nisi in hac secunda forma habent, mutato scilicet utroque segol eodem modo, ac Nomina, quae geminum habent segol, in Regimine Pluralis solent, quod scilicet primum in pathagh, vel ghirekh, secundum in scheva mutant; fit ergo ex תִּפְאֶרֶת תִּפְאַרְתִּי, *gloria mea*, et ex עֲטֶרֶת, עֲטַרְתִּי *corona mea*, ex גְּבֶרֶת, גְּבִרְתִּי *domina mea*. Sic quoniam pro קְטוֹרָה sumitur קְטֹרֶת suffixa in hac forma habet, ut Nomina, quorum penultima est gholem, quod ipsum in ghateph khamets mutant,

tant, fitque קְטָרְתִּי *fuffumigium meum*: atque hinc fit, ut Participia in forma פּוֹקְדָה, fuffixa non habeant, fed tantummodo in פּוֹקֶדֶת, ut jam in exemplo Participii oftendimus.

At reliqua, quae in ה defmunt, nec ut praecedentia mutari folent, mutant affixum ה tantummodo in ת, ut in Regimine folent, praeterquam quod ultimum ָ khamets, ob jam dictam caufam, retinetur, nec in ַ pathagh, ut in Regimine, mutatur. Sic ex תְּפִלָּה, cujus regimen eft תְּפִלַּת, fit תְּפִלָּתִי *oratio mea*, et ex בַּקָּשָׁה, cujus regimen eft בַּקָּשַׁת, fit בַּקָּשָׁתִי *petitio mea*, et ad hunc modum reliqua Regimini Singularis adduntur.

Quae deinde in ה defmunt, quod in Regimine retinetur, omittunt plerumque ipfum in fuffixis, ut שָׂדֶה *ager*, שָׂדְךָ *ager tuus*, מַעֲשֶׂה *opus*, מַעֲשִׂי *opus meum*, et fic reliqua, quorum Regimen non mutat ה in ת. Dixi quidem ה plerumque, non autem abfolute omitti, quia in tertia perfona retineri folet, ut שָׂדֵהוּ *ager ejus*, מַעֲשֵׂהוּ *opus ejus*, etc. [53] Haec de modo, quo fuffixa Nominibus Singulari fignificatione acceptis adduntur, quomodo iisdem Plurali fignificatione acceptis addantur, paucis jam dicam.

Nominibus Pluralibus, quae in וֹת defmunt, absque ulla Regiminis mutatione fuffixa tam Singularia, quam Pluralia, tamque primae, quam fecundae, et tertiae perfonae adduntur, ex. gr. בְּרָכָה *benedictio* habet in Plurali בְּרָכוֹת, cujus regimen eft בִּרְכוֹת, atque hinc fit בִּרְכוֹתַי, בִּרְכוֹתֶיךָ, בִּרְכוֹתָיו *benedictiones meae*, *tuae*, *illius*, etc. Sic אֹרַח *via* habet in Plurali אֳרָחוֹת, ejusque Regimen eft אָרְחוֹת, atque hinc אָרְחוֹתַי, אָרְחוֹתֶיךָ *viae meae*, *tuae*, etc. atque ad hunc modum reliqua, quae in וֹת defmunt.

At

At quae in יִם desinunt, quaeque Regimen Singularis sequuntur, idem etiam in Plurali retinent, quando suffixum Singulare est, vel primae personae Plurale; sed suffixa secundae, ac tertiae personae Pluralia Regimini Plurali absque ulla ejusdem mutatione adduntur, ut in primo exemplo Nominis Substantivi דָּבָר ostendimus.

Denique quae in Singulari Regimen Pluralis sequuntur, ut מֶלֶךְ, זֶבַח, שֶׁמֶן, etc. iis in Plurali suffixa adduntur, ut quae geminum habent kamets. Nam מֶלֶךְ habet in Plurali מְלָכִים, ut דָּבָר, דְּבָרִים. Atque hinc fit מְלָכַי, מְלָכֶיךָ, מְלָכָיו, מַלְכֵיהֶם, etc. ut in דָּבָר. Sic etiam שֹׁרֶשׁ *radix* habet in Plurali שָׁרָשִׁים, ex quo fit שָׁרָשַׁי, שָׁרָשֶׁיךָ, שָׁרָשָׁיו retento scilicet ubique duplici kkamets, et duplicato propterea accentu. Haec de Possessivis Pronominibus.

Superest ut de Declinatione Pronominum pauca etiam addam, ex quibus, praeter Indicativa, et Relativum אֲשֶׁר, *qui*, *quae*, *quod*, et *qui*, *quae*, *quae*, ut et שֶׁ, nulla declinantur: compensantur tamen hoc modo.

Nom. [54]

הוּא	אַתָּה	אֲנִי
ille	*tu*	*ego*

Dat

לוֹ	לְךָ	לִי
illi	*tibi*	*mihi.*

Accusativus suppletur particula אֵת. hoc modo.

אוֹתוֹ	אוֹתְךָ	אוֹתִי
illum	*te*	*me*

Abl.

Abl.

בּוֹ בְּךָ בִּי
in eo *in te* *in me.*

et ad hunc modum in Plurali.

Indicativa declinantur, ut Nomina.

Sing.

Nom. } זֶה et הַזֶּה } *hic.*
Gen. }

Dat. לַזֶּה
Acc. הַזֶּה
Abl. בַּזֶּה מִזֶּה etc.

Plur.

Nom. } זאת et הַזּאת } *haec.*
Gen. }

Dat. לְזאת et לַזּאת

Nom. } *hi, hae, haec*
Gen. } אֵלֶּה et הָאֵלֶּה

Dat. לְאֵלֶּה לָאֵלֶּה

Relativum.

אֲשֶׁר et שֶׁ

Nom. } אֲשֶׁר Nom. } שֶׁהָיָה *qui fuit.*
Gen. } Gen. }

Dat. לַאֲשֶׁר Dat. לְשֶׁהָיָה
etc. etc.

Caput XII.

De Nomine Infinitivo, nempe de variis ejus Formis, et Speciebus.

Nomina Infinitiva, ſive actionum, exprimunt actionem, vel ad agentem relatam, vel ad patientem.

tem. Nam τὸ *visitare alicujus* ad agentem et τὸ *visitari alicujus* ad patientem refertur. Deinde ["] haec Nomina actionem, sive ad agentem, sive ad patientem relatam simpliciter, vel intensive exprimunt, ut, *visere* et *visitare*, *frangere* et *confringere*, quorum primum simplicem actionem *visendi* et *frangendi*, secundum autem affectum praeterea, vel frequentem actionem *visendi* et *frangendi* exprimit.

Formulae Hebraeorum, quibus actionem ad agentem relatam simpliciter exprimunt, sunt פָּקוֹד, פָּקֹד, פְּקֹד et פָּקֵד, quarum Regimina (uti diximus cap. 8.) sunt פְּקוֹד et פְּקֹד. Quae autem actionem ad patientem relatam simpliciter exprimunt, sunt נִפְקוֹד, הִפָּקֵד et הִפָּקוֹד. Actionem deinde cum relatione ad agentem intensive vel frequentative exprimunt hae פַּקֵּד, פַּקֵּד et פַּקּוֹד: quae formulae in hoc praecipue a primis distinguuntur, quod secunda litera duplicatur, quae propterea punctum דָּגֵשׁ ubique habent. Denique actio intensive expressa, et ad patientem relata per ֻ et gholem, retento in secunda litera dagesch, exprimitur in S. Scriptura, ut גֻּנֹּב.

Solent praeterea Hebraei actionem ad causam principalem referre, quae scilicet efficit, ut actio aliqua ab aliquo fiat, vel ut res aliqua suo officio fungatur, ex. gr. פָּקוֹד significat *visitare*, הַפְקִיד, הַפְקֵד vel הַפְקִיד significat *constituere aliquem visitantem*. Sic מְלוֹךְ significat *regnare*, הַמְלִיךְ, etc. *constituere aliquem regnantem* sive *regem*. Sic ex אָכוֹל *comedere*, fit הַאֲכִיל *facere, ut aliquis comedat*, et ex בּוֹא *venire* fit הָבִיא *facere venire*, sive *adducere*. יָדוֹעַ *scire* הוֹדִיעַ *facere ut sciat*, sive *revelare*, atque haec in forma passiva habent הָפְקַד *Constitui, ut visitaret*, הָמְלַךְ *Constitui, ut regnaret*, etc.

Nec tantum Nomina actionem, sed etiam re-

rum

rum eodem hoc modo ad causam referuntur, quae efficit, ut dixi, ut res suo officio fungatur. Sic ex מָטָר *pluvia* fit הִמְטִיר *facere*, *ut pluvia* fit, sive [56] *pluat*, et ex אֹזֶן *auris* fit הֶאֱזִין *facere*, *ut auris suo officio fungatur*, hoc est *auscultare*, et ex שָׁלוֹם *pax* fit הִשְׁלִים *statuere pacem* sive *stabilire*, et ad hunc modum plura.

Species igitur Infinitivorum quatenus ad agentem solum, vel ad patientem referuntur sunt sex. Videlicet Prima פָּקוֹד, etc. *visitare*. Secunda הִפָּקֵד, נִפְקוֹד, etc. *visitari*. Tertia פַּקֵּד, etc. *frequenter visitare*. Quarta פֻּקַּד *frequenter visitari*. Quinta הַפְקִיד, etc. *efficere*, *ut aliquis visitet*, sive *constituere aliquem visitantem*. Sexta denique הָפְקַד *constitui visitans*. Atque hae, ut diximus, species actionem, vel ad solum agentem, vel ad solum patientem relatam exprimunt.

Sed quia saepe evenit, ut agens et patiens una eademque persona sit, necesse fuit Hebraeis novam et septimam Infinitivorum speciem formare, qua actionem exprimerent ad agentem et patientem simul relatam, hoc est, quae formam activi et passivi simul haberet. Ex. gr. *visitare me ipsum* non potest Hebraice ullo Pronominum genere exprimi: nam פְּקֹד אוֹתִי significat τὸ *visitare alterius me*. hoc est, *quod aliquis me visitat*, et פָּקְדִי vel פָּקְדִי τὸ *visitare mei alterum*, hoc est, *quod ego alterum visito*. Ideoque necesse fuit aliam Infinitivorum speciem excogitare, quae actionem exprimeret ad agentem, sive causam immanentem relatam, atque hanc exprimere solent praeponendo Tertiae illi dageschatae syllabam הִתְ ut הִתְפַּקֵּד quod, ut diximus, significat *se ipsum visitare*, vel *constituere se visitantem*, vel denique *praebere se visitantem*, ut fusius in Syntaxi explicabimus.

Caput XIII.

De Conjugatione.

Huc usque Nominis Infinitivi, quatenus sine ulla ad tempus relatione exprimitur, mutationes ostendimus: quas habet vel propter Regimen, [57] vel ob additam Praepositionem, vel propter suffixa, vel denique propter variam significationem, qua usurpari solet. Superest, ut reliquas ejus mutationum causas, et quae huic Nominum Generi singulares sunt, explicemus. Quod Nomina Infinitiva ratione temporis, ad quod referuntur, et modi, quo exprimuntur, diversis modis varient, omnibus linguis commune est, et quia iis tantum, qui in aliis linguis versati sunt, scribo, mitto his explicare, quid tempus, et quid modus sit; sed id tantum, quod Hebraei hac in re singulare habent, docebo.

Actiones ad nulla alia tempora referre solent Hebraei, quam ad Praeteritum, et Futurum. Cujus rei ratio videtur esse, quod temporis non nisi duas has partes agnoverint, et quod tempus praesens, veluti punctum, hoc est, veluti praeteriti finem et futuri initium consideraverint; tempus, inquam, cum linea comparasse videntur, cujus nimirum puncta tanquam extremum unius, et principium alterius partis considerantur. Atque haec tempora signis praecipue personarum distinguuntur, eadem scilicet personarum signa postponendo, vel praeponendo certis Infinitivi formulis. Dico *praecipue*. Nam tertia persona praeteriti ex hoc sola dignoscitur, quod signum personae nullum habet. Ex. gr. פֶּקֶד פְּקוֹד פָּקֹד פְּקֹד formulae Infinitivorum primi generis sunt, et vim Nominis Substantivi habent; sed in oratione solent saepe, ut Adjectiva, usurpari, quae cum suo Nominativo in

in genere, numero, et casu conveniunt, et tum actionem significant ad tempus praeteritum relatam. Nam הוּא פָּקַד, הוּא יָכֹל, הוּא חָפֵץ significant, *ille visitavit*, *ille potuit*, *ille voluit;* sed הִיא פָּקְדָה, הִיא יָכְלָה, הִיא חָפְצָה significant, *illa visitavit*, *illa potuit*, *illa voluit.* Unde patet, Infinitivorum formulas esse veluti Adjectiva substantivata; sed quando tempore, et persona determinantur, veluti Adjectiva esse, quae cum suo Nominativo, tanquam cum Substantivo, convenire debent, ut diximus, [58] genere, numero, et casu. Haec igitur tertia persona Praeteriti Masculini generis per hoc tantum cognoscitur, quod characteristica personae sola careat; reliquae autem, scilicet prima et secunda singulares habent characteristicas, quae his formulis postponuntur, ut פָּקַדְתָּ *tu vir visitavisti*, פָּקַדְתְּ *tu foemina visitavisti*, et פָּקַדְתִּי *ego visitavi*, etc. ut in sequentibus videbitur.

Porro formulae Regiminis Infinitivi sunt פְּקוֹד, et פְּקֹד, atque his characteristicis personarum praepositis, et ut Adjectivis, ut in praeterito usurpatis, futurum indicant, ut אֶפְקוֹד. vel אֶפְקֹד *ego visitabo*, תִּפְקוֹד *tu visitabis*. etc. ut etiam in sequentibus videbitur. Haec de Infinitivis, quatenus ad certum tempus referuntur.

Videamus jam, quasnam mutationes haec Nomina patiantur, quatenus hoc aut illo modo exprimuntur. Sed neque de his multopere solliciti fuerunt Hebraei. Nam sicut Casus solis Praepositionibus, vel orationis constructione, sic etiam Modi plerumque ex solis Adverbiis quibusdam dignoscuntur. Et sane Nomina ob casuum differentiam mutare, omnes fere nationes, ut rem omnino superfluam, neglexerunt; distinctiones etiam Modorum omnino superfluae videntur. Nam nulla natio, quod sciam, Modum interrogativum ab

indi-

indicativo Modo distinxit, nec tamen videmus ullam inde oriri confusionem, ut nec apud Hebraeos, dum ipsorum lingua floruit, ulla inde confusio oriri potuit, quod omnes, praeter imperativum, Modi cum indicativo convenerint.

Hebraei igitur solum imperativum Modum a reliquis distinguunt, sumendo scilicet regimen Infinitivi, illudque absque ullo signo personae, et sine ulla ad tempus relatione hoc modo flectendo, פְּקֹד vel פְּקֹד *visita tu vir*, פִּקְדִי *visita tu foemina*, פִּקְדוּ *visitate, vos viri!* פְּקֹדְנָה *visitate, vos foeminae!* Sed hic Modus nimis imperiosus, nec ideo coram aequali, et multo minus coram superiore utendus; sed ejus loco futurum usurpare solemus, unde [19] affirmare licet, praeteritum, et futurum, de quibus modo egimus, non magis indicativi, quam reliquorum Modorum, quibus actio cum relatione ad tempus exprimi potest, esse.

His igitur causas omnes ostendimus, propter quas Nomina Infinitiva diversis modis mutantur, atque has mutationes cum reliquis *Conjugationes* vocabimus, et Nomina Infinitiva quatenus sic conjugantur *Verba* appellabimus; de quarum Conjugationum numero pauca dicemus. Nam non omnia Infinitiva (quod vitium omnibus linguis commune est) eodem modo conjugantur.

Solent communiter Grammatici Conjugationes in septem dividere, quia unius ejusdemque actionis tot Infinitivorum genera reperiuntur, ut cap. praeced. ostendimus. Verum si haec divisio bona esset, tum Latini non nisi duas, activi scilicet unam et passivi alteram, at Graeci tres haberent Conjugationes, nempe activi, passivi, et medii, et hac ratione Verba Anomala cum Regularibus con-

confunderentur, ut revera, vulgares Grammatici hunc ordinem ſequendo, faciunt.

Quod ſi dicant, ſeptem illa Infinitivorum genera ſaepe eandem vim habere, adeoque non natura, ſed modo tantum conjugandi differre: Latini ergo propter Verba Deponentia, quae ſolo etiam modo conjugandi ab Activis differunt, duas tantum haberent conjugationes.

Ut igitur eas faciliore ordine tradamus, ipſas in octo dividemus, quarum prima apud nos erit Verborum, quorum Infinitivus nulla litera gutturali, neque quieſcenti conſtat; ſecunda Verborum, quorum Infinitivus in א deſinit; tertia, quorum Infinitivus deſinit in הּ; quarta, quorum Infinitivus deſinit in ח vel ע vel ר; quinta, quorum Infinitivus primam habet י; ſexta, quorum Infinitivus mediam habet quieſcentem ו, י vel א; ſeptima, quorum Infinitivus primam habet א, ה, ח, vel ע; octavo, quorum Infinitivus mediam habet [60] gutturalem ח, vel ע, vel non quieſcens א, vel ה. Atque haec de Tempore, Modo, et Conjugatione in genere dicta ſufficere arbitror.

Sed multis forſan, qui aliis linguis aſſuefacti ſunt, abſurdum videbitur, quod ego Verba ad praeteritum, et futurum relata, vel in imperativo Modo Adjectiva eſſe dixerim, et quod Infinitiva nihil mihi aliud ſint, quam Adjectiva ſubſtantivata. Atque hoc, inquam, abſurdum videbitur, quod ſcilicet Nomina Accuſativum regunt. Verum hoc naturae Nominis non repugnare Hebraea lingua teſtatur, ubi etiam Nomina, quae actionem in abſtracto exprimunt, Accuſativum vel caſum Verbi regunt. Ex. gr. *Amor Dei erga filios Iſraëlis* ſic in Scriptura exprimitur אהבת יהוה את בני ישראל *amor Dei filios Iſraëlis*. Regit ergo Nomen *amor* accuſativum

tivum, ut ejus Verbum אהב amare, et ad hunc modum plura alia reperiuntur, de quibus in Syntaxi.

Sed hic nequaquam praetereundum est, quod hac de causa, haec ipsa Nomina pro Infinitivis sumere liceat, לְאַהֲבָה אֶת יְהוָֹה *amori Deum*, pro *ad amandum Deum*, לְיִרְאָה אֶת יְהוָֹה *timori Deum*, pro *ad timendum Deum*, לְאַשְׁמָה בָהּ *debito in ea*, et ad hunc modum plura.

Caput XIV.

De prima Verborum Conjugatione.

Paradigma

Verbi Activi simplicis.

Ejus Infinitivi formulae in statu absoluto, ut jam saepe diximus, sunt פָּקֹד, פָּקַד, פְּקֹד et פְּקַד; in Regimine autem פְּקֹד et פְּקַד. Ex absoluto formatur praeteritum hoc modo.

[61]

foem.	masc.		foem.	masc.
פָּקְדָה	פָּקַד	*ille visitavit.*	פָּקְדָה	פָּקֹד
פָּקַדְתְּ	פָּקַדְתָּ	*tu visitavisti.*	פָּקֹדְתְּ	פָּקֹדְתָּ
	פָּקַדְתִּי	*ego visitavi*, com. gen.		פָּקֹדְתִּי
	פָּקְדוּ	*illi visitaverunt*, com. gen.		פָּקְדוּ
פְּקַדְתֶּן	פְּקַדְתֶּם	*vos visitastis.*	פְּקָדְתֶּן	פְּקָדְתֶּם
	פָּקַדְנוּ	*nos visitavimus:*		פָּקֹדְנוּ

פָּקֵד et פָּקֹד sequuntur in reliquis pr. formul. פָּקַד.

Imperativus ex formulis Regiminis formatur hoc modo.

foem. masc.

פִּקְדִי et פְּקֹדִי, פְּקֹד vel פְּקַד *visita tu.*

פְּקֹדְנָה vel פְּקַדְנָה, פִּקְדוּ vel פְּקֹדוּ *visitate vos.*

Ex

Ex Imperativo formatur Futurum hoc modo.

foem.	masc.		foem.	masc.
	אֶפְקֹד	*ego visitabo*, vel		אֶפְקַד
תִּפְקְדִי	תִּפְקֹד	*tu visitabis.*	תִּפְקְדִי	תִּפְקַד
תִּפְקֹד	יִפְקֹד	*ille visitabit.*	תִּפְקַד	יִפְקַד
	נִפְקֹד	*nos visitabimus.*		נִפְקַד
תִּפְקֹדְנָה	תִּפְקְדוּ	*vos visitabitis.*	תִּפְקַדְנָה	תִּפְקְדוּ
	יִפְקְדוּ	*illi visitabunt.*		יִפְקְדוּ

et

יִפְקֹדְנָה ut מַלְכֻיוֹת יַעֲמֹדְנָה Dan. 8. 22. et 1 Sam. 6. 12. הַפָּרוֹת וַיִּשַּׁרְנָה etc.

Annotationes ad Infinitivum.

Quod Infinitiva, ut reliqua Nomina declinentur, suo loco ostendimus; hic tantum addo eorum casus non tantum Inseparabilibus Praepositionibus ל, ב, כ, מ indicari; sed etiam qnibuscum-[62]que aliis, ut לִפְנֵי שַׁחֵת יְהוָה *ante τῦ perdere Dei Sodomam*, hoc est, *antequam perderet*, עַד אֲבוֹד *usque τῦ perire*, pro *donec perierint*, etc.

Quod praeterea uniuscujusque Verbi tot Infinitivi formulae fuerint, inde patet, quod unum, idemque Verbum jam hac, jam illa formula usurpatur, ut גְּדֹל Num. 6. 5, et גָּדוֹל, 2 Sam. 5. 10, *crescere*, דַּבֵּר et דַּבֵּר *loqui*, et ad hunc modum alia, adeoque, quamvis (reperitur Jes. 47. 14, לַחְמָם) in Scriptura nullibi reperiatur Infinitivus cum gemino ‸ khamets, non tamen dubito, quin Hebraei hanc, et omnes, quas dixi, Infinitivi formulas habuerint. Nam, uti dixi, Verba apud Hebraeos Adjectiva sunt, quae cum suo Nominativo in Genere, Numero, et Casu conveniunt; atque haec Adjectiva absolute absque Nominativo, veluti Substantiva, sed quae nullius sunt generis, usurpata Infinitivum indicant. Quamcunque itaque tam

tam praeteriti, quam imperativi formam absolute absque Nominativo sumas, Infinitivum exprimes. Imo ipso etiam Participia, ut suo loco ostendam, Substantiva reddere, et pro Infinitivo sumere licet. NB. כַּהֲתִימְךָ שׁוֹדֵד Esai. 33. 1.

Solent praeterea Infinitivum litera paragogica ה augeri, quae in Regimine mutatur in ת. Nam ex קְרוֹב fit קָרְבָה *appropinquare*, cujus Regimen est קְרוֹבַת, cui Regimini suffixa hoc modo adduntur קָרְבָתִי, קָרְבָתְךָ, קָרְבָתוֹ *appropinquare mei, tui, illius*, etc. Sic ex יָכוֹל *posse* fit יְכֹלָה, et in Regimine יְכֹלֶת, ut מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת יְהוָה *propter non posse Dei*, et additis suffixis fit יְכָלְתִּי *posse mei*, יְכָלְתְּךָ *posse tui*, יְכָלְתּוֹ *posse illius*, etc.

Possumus praeterea, loco ה Infinitivis נ addere, cujus exemplum habetur in libro Esth. cap. 9. vers. 5. ubi loco אַבֵּד habetur אָבְדָן *perire*.

Porro regimen פְּקוֹד ablato accentu mutat gholem in khamets ghatuph, ut לִפְנֵי מְלָךְ־מֶלֶךְ *ante τῦ regnare regis*.

Denique illud Hgezrae cap. 10, ubi habetur [63] לִדְרְיוֹשׁ pro לִדְרוֹשׁ *ad inquirendum*, et quod Grammatici, ut singulare notant, mihi monstro simile videtur, nec quicquam de eo statuere audeo.

Annotationes ad Praeteritum.

פָּקֹד, פָּקַד, פָּקוֹד et פָּקֵד ab Infinitivis, uti diximus, differunt, quod haec in Praeterito Masculini Generis sint, et Numeri Singularis, et in Infinitivo nullam ad sexum, nec ad numerum relationem habeant, quae quidem differentia facile ex ipso orationes tenore cognoscitur.

Foemi-

Foemininum פָּקְדָה, quando accentus est אתנח vel סלוק mutat scheva in khamets, gholem, vel tsere, hoc est, Masculino absque ulla vocalium mutatione additur ה, fitque Foemininum ex פָּקַד, פָּקְדָה, et ex פָּקֹד, פָּקֹדָה et denique ex פָּקֵד, פָּקֵדָה.

פָּקַדְתָּ habet ת pro characteristica secundae personae, sumptam ex Pronomine אתה *tu*, cujus Pronominis ה etiam usurpatur, ut בְּגַדְתָּה; sed plerumque omitti solet.

Verba in ת desinentia idem hic, et in prima persona amittunt, et per dagesch in sequenti ת compensatur, ut כָּרַת *scindere*, כָּרַתָּ, כָּרַתִּי *tu scidisti, ego scidi*. פָּקַדְתְּ secunda persona foeminini generis terminationem habet sumptam ex Pronomine foeminini generis אַתְּ *tu*, et ex obsoleto אַתִּי, quod supra notavimus, ortum est obsoletum פָּקַדְתִּי pro פָּקַדְתְּ ut Ruth. cap. 3. 3. וְשָׁכַבְתִּי *dormies* pro וְשָׁכַבְתְּ et ad hunc modum plura, quae a Masorethis notantur, sine dubio ut obsoleta.

פָּקַדְתִּי terminationem habet ex Pronomine אֲנִי *ego*. Communis est generis, ut ubique prima persona.

פָּקְדוּ terminatio Pluralis Numeri eadem hic est ac Pronominum; quorum etiam Pluralis, ut supra notavimus, in י, non in ים, ut reliqua Adjectiva, terminatur. Reperitur etiam euphoniae causa [64] cum ן paragogico, ut יָדְעוּן *cognoverunt*. Hujus masculinum a foeminino, credo, quod antiqui solebant distinguere quiescentibus א, et ה, nempe *illi visitaverunt* פָּקְדוּא, *illae visitaverunt* פָּקְדָה. Cujus rei exempla in Scriptura reperiuntur, ut Deut. 21. 7. יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכָה *Manus nostrae non effuderunt*, et Josuae 10. 24 אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הֶהָלְכוּא *milites qui iverunt*. Verum posteri, quia in pronunciatione nulla sensibilis

bilis differentia esse potuit, ut et quia cum literis paragogicis confundi poterant, has quiescentes neglexisse videntur.

Caeterum quando accentus est אתנח, vel סילוק penultimum scheva, ut in Singulari Numero tertiae Foeminini Generis in ֵ, ֶ, vel gholem mutatur, fitque pro פָּקְדוּ, פָּקֵדוּ פָּקֶדוּ vel פָּקֹדוּ.

Denique פְּקַדְתֶּם, פְּקַדְתֶּן et פָּקַדְנוּ terminationem sumunt ex Pronominibus אַתֶּם, אַתֵּן *Vos*, et אֲנַחְנוּ *Nos*.

Annotationes ad Imperativum.

Imperativum futuro praeposui, quia hoc ab eo formatur, et quia pro Imperativo saepissime Futurum usurpatur, ita ut affirmare liceat, Hebraeorum futurum tam indicativo, quam imperativo Modo competere.

Ejus autem formulas diximus esse פְּקֹד, et פְּקַד, et si placet etiam פְּקֹר: quibus non raro ה paragogicum additur, et ex פְּקֹד fit פָּקְדָה *pokdah* et ex פְּקֹד fit פִּקְדָה *visita tu vir*, hinc Infinitivi formula יִרְאָה, אַהֲבָה, et cum accentu athnagh, vel silukh fit פְּקֹדָה; sublato autem accentu mutatur, ut in Infinitivo, gholem in khamets ghatuph, ut פְּסָל־לְךָ *dola tibi*.

Annotationes ad Futurum.

אֶפְקֹד et אֶפְקַד accedente ה paragogico mutant ֹ et ַ in ְ fitque אֶפְקְדָה *ego visitabo*. In accentibus autem אתנח, vel סילוק gholem manet, et ַ in ָ transit, fitque אֶפְקֹדָה, et אֶפְקָדָה.

תִּפְקְדִי cum ן paragogico fit תִּפְקְדִין *tu foemina visa*.

Annotationes.

Quamvis in Scriptura nullibi reperiatur Infinitivus נִפְקַד, constat tamen ex supradictis, omnium Modorum formulas Infinitivum exprimere, quando absolute veluti Substantiva, quae nullius sunt generis, usurpantur; et profecto nihil causae est, cur haec praeteriti formula minus possit Infi-[67]nitivum exprimere, quam altera נִפְקֹד, praesertim cum in praeterito tam hanc, quam illam usurpare liceat, ut נֶחְתּוֹם et נֶחְתַּם *obsignatum est.*

Caeterum Verba, quae in ת desinunt, *id in* primis et secundis personis omittunt, idem per punctum dagesch compensando, quod in sequentibus observandum erit, tam ubicunque ת, quam alia litera duplicanda occurrat, quarum prima scheva quiescens habere debeat, ut תְּצַפֶּנָּה pro תְּצַפֵּנְנָה. Nam si hoc non fieret, (per ea quae cap. 3. dicta sunt) deberet pronunciari, quod alias semper corripitur. Deinde etiam observandum est, quod, quando Verbum accentum habet אתנח, vel סילוק, ultima syllaba, si sit longa, manet, nec in scheva, ut alias solet, mutatur. Dico *si sit longa:* nam si pathagh fuerit, mutabitur in khamets, ex. gr. ex futuro אֶפָּקֵד ob additum ה paragogicum fit אֶפָּקְדָה *visitabor.* Sed si accentum distinguentem habuerit, tsere retinebitur, fietque אֶפָּקֵדָה. At נִפְקְדָה *illa visitata est*, in tali accentu pathagh masculini נִפְקַד non retinet, sed mutatur in ָ, fitque נִפְקָדָה: gholem contra masculini נִפְקֹד, quae longa est, retinetur, fitque נִפְקֹדָה. quae regula, ubicunque Verba in penultima habuerint scheva mobile, observanda erit. Nec opus habeo haec deinceps monere.

Imperativus הִפָּקֵד, quia frequens in Scriptura occurrit, regularis habetur: at נִפְקַד, נִפְקֹד etc. quia

quia non nisi semel in Bibliis occurrit (scilicet Joel cap. 3. vers. 11.) vel pro irregulari habetur, vel prorsus negligitur. Nescio, an crediderint, finem Scripturae esse linguam, non res docere.

Denique hujus Conjugationis futurum ה paragogico, ut in Verbo activo, eleganter augetur, ut אֲכַבְּדָה pro אֲכַבֵּד *honorabor*, nec ineleganter ejusdem pluralibus post ו nun additur, ut יְקָרְתוּן pro יְקָרְתוּ *exscindentur*; quod in sequentibus etiam Conjugationibus usum habet.

Caput XVI.

De Verbo Dageschato, sive Intensivo, et quidem de ejus Activo.

Supra hujus Verbi significationem breviter attigimus, quia tantum ejus originem ostendere volebamus; sed, quoniam varios habet usus, necesse est, ut ipsum, quia jam de ipsius usu agendum est, accuratius explicemus. Praecipuus et communis hujus Verbi usus est Verbum simplex intendere; quod variis modis fit, nempe vel ipsum ex Neutro Activum reddendo, vel ipsum in latiori significatione sumendo, vel cum affectu exprimendo, etc. ex. gr. שָׂמַח significat, *laetum esse*, שִׂמַּח reddit Verbum ex Neutro Activum, significatque *aliquem laetitia afficere*; atque huc referenda sunt etiam Nominalia Verba, ut דִּבֵּר *verba facere* sive *loqui*, quod fit ex דָּבָר *verbum*. שָׁלַח autem significat *aliquem aliquo mittere*, שִׁלַּח vero *aliquem dimittere*, nempe *concionem*, *servum*, etc. Porro שׁבר significat simpliciter *frangere*, (Belgis breken) שִׁבֵּר autem *vi frangere*, sive *confringere*.

Habet praeterea hoc Verbum contrariam significationem

ficationem Verbi ſimplicis, ut חָטָא *peccavit*, חִטֵּא *expiavit*; ſed quoniam hoc ſolo uſu factum videtur, qui jam cum lingua periit, nova praeter illa, quae in Scriptura reperiuntur, hujusmodi fingere non licet. Hujus autem Infinitivi formulae ſunt פַּקֵּד פִּקֵּד פַּקּוֹד et פִּקּוֹד.

Praeteritum.

f.	m.		
פִּקְּדָה	פִּקֵּד	3.	ſing.
פִּקַּדְתְּ	פִּקַּדְתָּ	2.	
	פִּקַּדְתִּי	1.	
	פִּקְּדוּ	3.	pl.
פִּקַּדְתֶּן	פִּקַּדְתֶּם	2.	
	פִּקַּדְנוּ	1.	

Imperativus.

f.	m.
פַּקְּדִי	פַּקֵּד
פַּקֵּדְנָה	פַּקְּדוּ

Futurum.

f.	m.		
	אֲפַקֵּד	1.	ſing.
תְּפַקְּדִי	תְּפַקֵּד	2.	
תְּפַקֵּד	יְפַקֵּד	3.	
	נְפַקֵּד	1.	pl.
תְּפַקֵּדְנָה	תְּפַקְּדוּ	2.	
	יְפַקְּדוּ	3.	

Annotationes ad Infinitivum.

Formulae פַּקֵּד eleganter ה paragogicum additur, fitque פַּקְּדָה, et cum accentu athnach vel ſilukh

Jükh פֵּקֵּה *frequenter visitare*, mutando scilicet scheva in tsere.

Huic praeterea Infinitivorum generi emphatice ה indicativum praeponitur, ut וְהַקְטֵר אשר יקטירון *et illud suffumigare, quod suffumigabant.* En dat geduurig wierooken. Sic הַדַּבֵּר *illud loqui*, dat heoa spreeken, dat kachelen zal gedaan zyn. Inservit igitur istud ה non tam ad actionem indicandam, quam ad eandem cum indignatione, exprobratione, aversione, vel alio affectu, exprimendam, et hac de causa credo, hoc ה indicativum non, nisi huic Verbo dageschato, praeponi.

Deinde si media radicalis fuerit ר, quae dageschari nequit, tum syllaba prior brevis in longam mutatur, nempe ַ in ָ, et ghirekh in tsere, ut בָּרֵךְ loco בַּרֵּךְ, et בָּרֵךְ loco בָּרֵךְ *benedicere.* (vid. Num. 23. 24.)

At plerique Grammatici putant punctum dagesch per gholem suppleri, sive media radicalis sit ר, sive alia quaecunque, quae dageschari alias solet. Sed falluntur; quae enim hujus Conjugationis gholem et tsere habent, intensiva non sunt; sed simplicia, quorum Infinitivus, ut jam diximus, Participii formam habere solet, sumendo scilicet Participium absque ulla ad genus relatione. Nam זֹעֵם *detestari* simplex est Verbum, cujus Infinitivus est ipsum Participium absque Substantivo sumptus, atque huic addito ה paragogico fit זֹעֲמָה, quod etiam pro Infinitivo usurpatur, sicut Infinitiva שָׁמוֹר *observare*, et זָכוֹר *custodire*, de quibus in Syntaxi. Atque hic expresse loquor de Verbis hujus Conjugationis. Nam Verborum Conjugationis, quae scilicet mediam radicalem vau, vel jod habent, ut בִּין *intelligere*, קוּם *surgere*, intensiva non dageschantur, quia tertiam radicalem loco secun-

dae

[יד] dae duplicant, fitque בּוֹנֵן ex בִּין, et קוֹמֵם ex קוּם. Sed de his ſuo loco. Quod autem Grammaticos decepit, nihil aliud puto fuiſſe, quam quod non crediderint, dari Verbum ſimplex Neutrum. שָׁרֵשׁ *radicem agere*; adeoque ejus Participium שֹׁרֵשׁ, quod habetur Eſai. 40. 24. praeteritum Verbi intenſivi Conjugationis eſſe putaverunt, et cum Paſſivo שֹׁרַשׁ Verbi intenſivi שֹׁרֵשׁ confuderunt. Ad quod non parum juvit duplex hujus Verbi ſignificatio, una alteri (ſi quidem Punctiſtis Bibliorum fides habenda eſt) plane contraria. Jobi enim cap. 31. 8. ſignificat *eradicari* et Jerem. 12. 2. *radicari*. Verum de hoc Jeremiae loco dubito, annon Punctiſtae loco שָׁרְשׁוּ punctaverint שֹׁרְשׁוּ. Sed de his ſatis.

Porro פַּקֵּר ablato accentu ֵ tranſit in ֶ, ut דַּבֶּר־לָךְ *loqui tibi*.

Denique Verborum, quorum ſecunda et tertia radicalis eadem eſt litera, intenſiva ſolent primam duplicare, eandem ſecundae et tertiae interponendo, ut קִלְקֵל ex קָלַל *terſum eſſe*, סִכְסֵךְ *obtegere* ex סָכַךְ *tegere*; גִּלְגֵּל *revolvere* ex גָּלַל *volvere* et ſic alia.

Annotationes ad Praeteritum.

Praeteritum mutat ſaepe tſere in pathagh, ut שִׁבַּר et שִׁבֵּר *confregit*, vel in ſegol, ut דִּבֶּר *locutus eſt*.

Annotationes ad Imperativum.

Imperativus mutat etiam tſere in pathagh, et ante makhaf in ſegol, fitque ex פַּקֵּר vel פַּקַּר vel פַּקֶּר et פַּקְּרָה loco פַּקֵּרָה. Caeterum cum Infinitivo in omnibus convenit.

Annotationes ad Futurum.

Ex אֲפַקֵּר addito ה paragogico fit אֲפַקְּרָה, et

cum

cum accentu athnach, vel silukh אֲפֻקֶּדֶת; Ex יְפֻקְּדוּ, תְּפֻקְּדוּ autem addito נ paragogico fit יְפֻקְּדוּן. Igi- [71] tur ה paragogicum penultimam ex longa brevem, נ autem contra ex brevi longam amissam reddit. Denique loco תְּפֻקַּדְנָה fit saepe, ut in Imperativo, תְּפֻקַּדְןָ.

Caput XVII.

De Verbo Intensivo passivo.

Infinitivus. *Praeteritum.* *Imp. caret.*

פֻּקַּד

f.	m.		
פֻּקְּדָה	פֻּקַּד	3.	sing.
פֻּקַּדְתְּ	פֻּקַּדְתָּ	2.	
	פֻּקַּדְתִּי	1.	
	פֻּקְּדוּ	3.	pl.
תֶּן	פֻּקַּדְתֶּם	2.	
	פֻּקַּדְנוּ	1.	

Futurum.

f.	m.		
	אֲפֻקַּד	1.	sing.
תְּפֻקְּדִי	תְּפֻקַּד	2.	
תְּפֻקַּד	יְפֻקַּד	3.	
	נְפֻקַּד	1.	pl.
תְּפֻקַּדְנָה	תְּפֻקְּדוּ	2.	
	יְפֻקְּדוּ	3.	

Hujus Verbi usus rarior est, nec in Scriptura alia ejusdem Infinitivi formula reperitur; imo non nisi semel in Scriptura vidisse memini; nec tamen dubito, quin futurum אֲפֻקַּד ab alia ejusdem formula פֻּקַּד formetur, et consequenter, quod Hebraei praeter פֻּקֹּד Infinitivum פֻּקַּד etiam habuerint. Nam praeterquam, quod Futurum ab Infinitivo ubique

formari

formari ostendimus, in reliquis, ut videbimus, Conjugationibus hujus Infinitivi ultimam habent pathagh, quae tamen in reliquis cum hac Conjugatione convenit. Deinde non dubito etiam, quin tertiam habuerint פֻּקַּר cum khamets ghatuph, quia et in aliis Conjugationibus observatur, et ֻ et ָ ghatuph ejusdem potestatis esse videbitis infra cap. 19.

Porro cum media est ר, quae dageschari nequit, mutatur ֻ in gholem, ut טוֹרַף dilaniari.

Denique quia hoc Passivum vocalibus satis ab [72] Activo distinguitur, ideo litera נ characteristica scilicet Passivi in hac Conjugatione saepissime negligitur. Solet tamen etiam adjici, et looo פֻּקַּר regulariter scribi נִפַּקַּר, ut יְדֵיכֶם נְגֹאֲלוּ בַדָּם *manus vestrae perpollutae sunt sanguine*, cujus נ punctatur cum חֹלֶם propter sequens א, quod dageschari nequit: quod, quia in Scriptura non nisi raro occurrit, pro irregulari et tanquam composito ex Verbis Passivis simplici et intensivo notant Grammatici. Nimirum Grammaticam, uti diximus, Scripturae, non linguae scripserunt. Credo tamen in futuro semper negligi, quia propter characteristicam personarum per dagesch deberet suppleri; atque adeo litera פ, et ק essent duplicandae, quod vix pronunciari posset.

Caput XVIII.

De Verbo Derivato significatione activa.

Ostendimus supra cap. 12. hoc Verbum derivari, seu formari ex rerum, vel actionum nominibus, hoc est, tam ex Nomine substantivo, quam ex Verbo simplici: quando autem ex Verbo simplici

plici formatur, accusativum habere agentis, personae scilicet visitantis, et nominativum causae remotae, personae scilicet personam visitantem constituentis: at quando ex Nomine formatur, vim habere Verbi simplicis, cujus rei causa ex ibi dictis facile percipitur. Diximus enim hoc Verbo exprimi, quod aliquis efficit, ut res aliqua suo officio fungatur, hoc est, ut usum suum actu habeat. Quando igitur hoc Verbum ex Verbo simplici formatur, tum significat, quod aliquis efficit, ut causa efficiens, sive id, quod per Verbi tam Activi, quam Neutrius Nominativum intelligimus, usum suum actu habeat; sed quando ex Nomine formatur, tum nihil aliud significat, quam quod aliquis re simpliciter utitur. Atque hinc fit, ut non semper hoc Verbum Accusativum habeat agentem, sed ut Verba primae formae tam Activa sint, quam Neutra, ut supra multis exemplis [ז״ו] ostendimus. Hujus autem Infinitivi formulae sunt הִפְקִיד, הַפְקִיד, הַפְקֵד, et הַפְקֵד etc.

Ex quibus formantur tempora hoc modo.

Praeteritum.

f.	m.		
הִפְקִידָה	הִפְקִיד	3.	sing.
הִפְקַדְתְּ	הִפְקַדְתָּ	2.	
	הִפְקַדְתִּי	1.	
	הִפְקִידוּ	3.	pl.
הִפְקַדְתֶּן	הִפְקַדְתֶּם	2.	
	הִפְקַדְנוּ	1.	

Imperativus.

f.	m.		
הַפְקִידִי	הַפְקֵד	2	s.
הַפְקֵדְנָה	הַפְקִידוּ	2	p.

Fa-

Futurum.

f.	m.	
	אַפְקִיד	1. sing.
תַּפְקִידִי	תַּפְקִיד	2.
תַּפְקִיד	יַפְקִיד	3.
	נַפְקִיד	1. pl.
תַּפְקֵדְנָה	תַּפְקִידוּ	2.
	יַפְקִידוּ	3.

Vel

1. אַפְקֵד, 2. תַּפְקֵד. 3. הַפְקֵדִי.

Annotationes.

Characteristica hujus est ה, nec unquam in ת mutatur, ut plerique Grammatici putant textu illo Hosghae cap. 11. v. 3. decepti. Nam תִּרְגַּלְתִּי, ut Moses Khimghius *) recte sentit, Nomen est, et Nominativus sequentis Verbi קָחָם: Jod autem fi- [י] nale paragogicum est, quodque saepe Nominibus eleganter additur. Nam sicut ex אַהֲבַת fit אַהֲבָתִי, et ex אוֹיַבְת fit אוֹיַבְתִּי, sic ex תִּרְגֶּלֶת etiam fit תִּרְגַּלְתִּי, et significat *foeminam*, *quae pueros docet*, *ut assuescant ambulare*, *loqui*, etc. Qui aliud sentiunt, textum plane ignorant. Credunt praeterea Grammatici hujus Verbi characteristicam mutari etiam in א, nempe Esaiae cap. 63. 3. Sed puto hujus rei nullum in Scriptura dari exemplum; nec tamen id licere nego. Nam Verbum cujus characteristica est הת solet ה in א, et ghirekh in ֵ mutare, qua de re vide cap. 20.

Cap.

*) קחם זכר תרגלתי נקבה על דרך תפלצתך השיא אתך; Hoc est, Vox קחם masculini et תרגלת foeminini generis est, eodem modo, uti habetur Jer. cap. 49: 16. תִּפְלַצְתְּךָ הִשִּׁיא אֹתָךְ

Caput XIX.

De Verbo Derivato Passivo.

Hujus Infinitivi formulae הָפְקַד et הָפְקֵד: et credo, quod etiam fuerit הָפְקֹד. Per khibuts enim, et khamets ghatuph hujus Passivum ab Activo distinguitur: unde

Praeteritum.

f.	m.	
הָפְקְדָה	הָפְקַד et	3. sing.
ה.....	הָפְקֵד	
הָפְקַדְתְּ	הָפְקַדְתָּ et	2.
ה.....	הָפְקַדְתְּ	
etc.	הָפְקַדְתִּי	1.
	הָפְקְדוּ	3. pl.
....תֶּן	הָפְקַדְתֶּם	2.
	הָפְקַדְנוּ	1.

Imperativus.

f.	m.	
הָפְקְדִי	הָפְקֵד	sing.
הָפְקֵדְנָה	הָפְקְדוּ	pl.

Futurum.

f.	m.	
	אָפְקַד et אֻפְקַד	1. f.
תָּפְקְדִי	תָּפְקַד	2.
תָּפְקַד	יָפְקַד	3.
	נָפְקַד	1. pl.
תָּפְקַדְנָה	תָּפְקְדוּ	2.
תָּפְקַדְנָה	יָפְקְדוּ	3.

Hujus

Hujus Verbi Imperativus rarissimus est, reperitur tamen Ezech. cap. 32. v. 19. cum ה paragogico, et Jobi cap. 21. v. 2. Et videtur significare, *fiat, ut visiteris*, ut illud Ezech. רְדָה וְהָשְׁכְּבָה אֶת עֲרֵלִים *descende, et fiat, ut debeas jacere, cum incircumcisis*. Caeterum ejus significatio in praeterito, et futuro facile cognoscitur ex significatione activa, quam satis prolixe explicui. Quod autem plerique ajunt, haec Verba Imperativo carere, quia scilicet nemo alicui imperare potest, quod ab alterius actione pendet, propulsatur facile: nam Imperativus modus tam significat *jubere*, quam *velle*; cum Deus Moysi ait, *Morere in hoc monte*, non ei sane imperat, ut moriatur; sed tantum suum decretum et sententiam de vita Moysis exprimit.

Caput XX.

De Verbo Reciproco Activo.

Vocavimus hoc Verbum Reciprocum, quia, ut jam diximus, eodem exprimimus, quod agens a se ipso patitur, vel potius, quia casus post Verbum non est rei diversae ab ejus Nominativo, ut quod *homo se visitat, recreat*, quod *sibi precatur*, quod *sibi cavet*, etc. Vel quod *homo se constituit visitantem alterum*, quod *se applicat ad ambulandum, ad intelligendum*, etc.

Est itaque hujus Verbi duplex significatio, quarum una Verbum פָּקַד et altera Verbum הִפְקִיד respicit. Nam quoniam פָּקַד significat, quod *aliquis alterum visitat*, alio opus fuit Verbo, quo significari posset, quod *aliquis se ipsum visitat*; et quoniam הִפְקִיד significat, quod *aliquis alterum visitantem constituit*, opus similiter fuit Verbo, quo significari posset, *quod aliquis se ipsum constituit visitantem.*

Cogno-

Cognoſcitur hoc Verbum ex ſyllaba הִתְ formulis פַּקֵּד, et פַּקֵּד praepoſita, ut הִתְפַּקֵּד *ſe viſitare*, vel *ſe viſitantem conſtituere*, הִתְיַצֵּב *ſe ſiſtere* (Hiſpanice *pararſe*) הִתְהַלֵּךְ *ſe ambulationi dare* (Hiſpanice *paſearſe, andarſe.*) Poteſt tamen haec ſyllaba propter characteriſticas temporum tolli et per dageſch compenſari, ut mox oſtendam. [76]

Deinde ſi prima ſit una dentium, videl. ס vel שׁ, tum ת transponitur; ſi autem ז vel צ, non tantum transponitur, ſed inſuper propter ז in ד, et propter צ in ט mutatur. Nam ex שָׁמַר *cuſtodire* fit הִשְׁתַּמֵּר *ſe cuſtodire*, vel *ſe cuſtodientem conſtituere*, et ex צָדַק *juſtum eſſe* הִצְטַדֵּק *ſe juſtum defendere*, Belgice *zich ontſchuldigen*, et denique ex זָמַן *rem aliquam tempeſtive parare* fit הִזְדַּמֵּן *ſe ipſum tempeſtive parare.*

Denique ה in א, et conſequenter ghirekh in ſegol mutare licet, ut אֶתְחַבַּר *jungit ſe* pro הִתְחַבֵּר.

Sunt itaque hujus Infinitivi formulae הִתְפַּקֵּד הִתְפַּקֵּד אֶתְפַּקֵּד הִשְׁתַּמֵּר הִצְטַדֵּק et הִזְדַּמֵּן, quibus non dubito, quin etiam formula הִתְפַּקֵּר addenda ſit. Nam hujus Verbi praeteritum in ghirekh etiam deſinere conſtat, vide Lev. cap. . . . . et Ezech. 38. v. ult. Adde, quod, quandoquidem ejus prima ſignificatio Verbum פָּקַד vel פָּקֵד reſpicit; ſecunda autem Verbum הִפְקִיד non minus in ghirekh, quam pathagh, vel tſere terminari debuit.

Praeteritum.

f.	m.	
הִתְפַּקְּדָה	הִתְפַּקֵּד et הִתְפַּקַּד	ſing. 3.
הִתְפַּקַּדְתְּ	הִתְפַּקַּדְתָּ	2.
	הִתְפַּקַּדְתִּי	1.
	הִתְפַּקְּדוּ	3. pl.
תֶּן	הִתְפַּקַּדְתֶּם	2.
	הִתְפַּקַּדְנוּ	1.

ret. Verbum igitur התפקד, quatenus ſignificat *ſe ipſum viſitare*, Paſſivum habere nequit; at quatenus ſignificat, quod *aliquis ſe viſitantem conſtituit*, Paſſivum habet התפקד, quod, uti diximus, ſignificat *praebere ſe viſitandum*, vel *efficere, ut viſitetur*, ut Num. 2. v. penult. והלוים לא התפקדו *et Levitae non praebuerunt ſe numerandos inter filios Iſraëlis.* Et Deut. 24. v. 4. אחרי אשר הטמאה *poſtquam ſe praebuit inquinandum*, vel *poſtquam fecit, ut inquinaretur*, ubi ת propter ט, ut in Activo, per dageſch compenſatur.

Porro hoc Verbum a ſuo Activo eodem modo differt, ac Paſſivum Verbi derivativi ab הפקיד. Nam ut ex הפקיד fit Paſſivum הפקד et הפקד, ſic ex התפקד fit התפקד et התפקד, ut modo exemplis oſtendimus.

Deinde hujus etiam ת, ut in Activo, per dageſch ſupplere licet, ut אחרי הכבס את הנגע *poſtquam fecit ut plaga ipſius levaretur.* Nota, quod plaga eſt in accuſativo caſu, qua de re in Syntaxi.

Denique loco ה uſurpare licet נ (characteriſti-
[79] cam ſcilicet Paſſivi tam Verbi ſimplicis, quam intenſivi) et ת per dageſch compenſare, ut Deut. 21. v. 8. ונכפר להם הדם *et ſanguis dabit ſe ipſis expiandum* loco ונתכפר. Quare mihi perſuadeo literam נ eſſe Paſſivi univerſalis characteriſticam; ſed in omnibus, praeterquam in Paſſivo Verbi ſimplicis, plerumque negligi, ob rationem cap. 17. allatam. Sunt itaque hujus Infinitivi formulae התפקד, התפקד vel הפקד, נתפקד vel נפקד.

Caeterum ejus praeteritum, imperativus, et futurum in reliquis cum Activo conveniunt.

Caput XXII.

De Verbis secundae Conjugationis.

Ea secundae Conjugationis diximus esse Verba, quae in א desinunt, in literam scilicet gutturalem, et quiescentem. In quibus autem a Verbis primae differant, ex paradigmate constabit.

Paradigma Verbi simplicis Activi.

Ejus Infinitivi formulae sunt מְצוֹא, מְצָא, מִצֹּא, מְצוֹא, מְצֹא, מְצָא, vel cum ה paragogico מְצָאָה et מְצֹאת loco מְצֹאת.

1. *Praeteritum.*

f.	m.	
מָצְתָה vel מָצְאָה	מָצָא	3. sing.
מָצָאת	מָצָאתָ	2.
	מָצָאתִי	1.
	מָצְאוּ	3. pl.
תֶן	מְצָאתֶם	2.
	מָצָאנוּ	1.

2. *Aliter.*

f.	m	
מִצְּאָה	מִצָּא	3.
מִצֵּאת	מִצֵּאתָ	2.
	מִצֵּאתִי	1.
	מִצְּאוּ	3.
תֶן	מִצֵּאתֶם	2.
	מִצֵּאנוּ	1.

3. *Aliter.*

f.	m.	
מְצָאָה	מָצָא	3. fing.
מָצָאת	מָצָאתָ	2.
	מָצָאתִי	1.
	מָצְאוּ	3. pl.
תֶן	מְצָאתֶם	2.
	מָצָאנוּ	1.

Forma פָּקַד in his non datur, et ideo fecundum , et tfere in reliquis perfonis retinetur, nec in pathagh tranfit, ut in Verbis primae Conjugationis. Forma praeterea מָצוֹא in praeterito non extat, [8o] nec in ufu fuiffe credo. Denique in fecunda, et tertia formula negligitur faepe א, ut מָלֵתִי loco מָלֵאתִי *plenus fum.*

Imperativus.

f.	m.	
מְצָאִי	מְצָא	fing.
	vel	
	מְצוֹא	
מְצָאנָה vel מְצָאן	מִצְאוּ	pl.

Futurum.

f.	m.	
	אֶמְצָא	1. fing.
תִּמְצְאִי	תִּמְצָא	2.
תִּמְצָא	יִמְצָא	3.
	etc.	

Imperativus cum ה paragogico non mutat, ficut in Verbis primae Conjugationis, fcheva in ghirekh; fed manet una cum khamets, fitque pro מְצָא מְצָאָה *inveni tu.* Atque hoc, et quae circa praeteritum

teritum notavimus, hujus Verbi peculiaria ſunt; in reliquis autem cum Verbis primae Conjugationis convenit. Tranſeo itaque ad Paradigma verbi Paſſivi hujus Conjugationis.

Paradigma Paſſivi Verbi ſimplicis.

Infinitivus.

1.	2.	3.
נִמְצָא;	נִמְצוֹא et	הִמָּצֵא

Praeteritum.

1.

f.	m.	
נִמְצְאָה	נִמְצָא	ſing. 3.
	et	
נִמְצָאָה vel נִמְצֵאת	נִמְצָא	
נִמְצֵאת	נִמְצֵאתָ	2.
	נִמְצֵאתִי	1.
	נִמְצְאוּ	3. pl.
תֶּן	נִמְצֵאתֶם	2.
	נִמְצֵאנוּ	1.

2.

f.	m.	
נִמְצֵאת	נִמְצָא	3. ſing.
נִמְצֵאת	נִמְצֵאתָ	2.
	נִמְצֵאתִי	1.
	נִמְצְאוּ	3. pl.
תֶּן	נִמְצֵאתֶם	2.
	נִמְצֵאנוּ	1.

Vel

Vel neglecto א

f.	m.	
נִמְצֵתָה	נִמְצָא	3. sing.
נִמְצֵת	נִמְצֵתָ	2.
	נִמְצֵתִי	1.
	נִמְצְאוּ	3. pl.
תֶּן	נִמְצֵתֶם	2.
	נִמְצֵנוּ	1.

vel

נִמְצֵת	נִמְצֵתָ	2.
etc.	נִמְצֵתִי	

[81] Imperativus, et futurum in omnibus cum Imperativo, et futuro primae Conjugationis conveniunt. Reliqua praeterea Verba hujus Conjugationis a Verbis primae in iisdem discrepant, ac haec duo מָצָא et נִמְצָא a Verbis פָּקַד et נִפְקַד discrepare vidimus, nempe quod loco pathagh ubique scribendum sit , vel ejus loco in secundis et primis personis ghirekh usurpandum, praeterquam in הִמְצִיא; cujus ghirekh in prima et secunda persona mutatur in tsere, ut הִמְצֵאתָ, הִמְצֵאתִי, הִמְצִיאוּ, הִמְצֵאתֶם, etc. Deinde quod tsere semper retinetur, nec in pathagh transit, ut פָּקַד et פִּקֵּד, et denique quod tertiam א omittere liceat.

CAPUT XXIII.

De Verbis tertiae Conjugationis.

Haec Conjugatio, nempe Verborum in ה desinentium, a praecedenti non multum differt; imo cum praecedenti saepe convenit, idque propterea, quod א pro ה usurpari, vel vicem ה supplere, et contra ה pro א usurpari, ejus vicem supplere potest. In hoc tamen potissimum differunt, quod Verba in א desinentia idem plerumque retineant, et

et raro ָ in ghirekh mutare in secundis et primis personis soleant, et contra, quae in ה desinunt, raro idem retinere, et plerumque ֵ in ghirekh longum, et raro in breve mutare soleant. Deinde in hoc etiam differunt, quod ה punctum מַפִּיק inscribi possit, et Verbum non gemino ָ sed ַ, et ֲ, ut Verba primae Conjugationis punctetur, cujus generis quatuor observantur, nempe נָגַהּ , כָּ_הּ , נָגַהּ, תָּמַהּ, quae etiam ut Verba primae Conjugationis conjugantur, quaeque propterea ad eandem refero. Quaedam praeterea haec Verba, in ה desinentia, peculiaria habent, quae suis in locis post eorum paradigma notabimus, hic tantum in genere addo, omnia inde oriri, primo quia ה post ghirekh, et tsere, et schurekh in י, et post חוֹלֶם in ו mutari solent; secundo quod ה finale vel ob additam [87] syllabam, vel propter regimen, etc. in ת mutetur, et denique quod literarum quiescentium, et gutturalium unam pro alia sumere, vel eas etiam negligere liceat; imo post scheva ה plerumque omitti jam supra ostendimus, atque haec in Verbis eodem modo, ac in Nominibus observari ex sequenti paradigmate constabit.

Paradigma Verbi simplicis tertiae Conjugationis,

Infinitivus formulas habet sequentes.

א.} ה.} גְּלָ , גָּלֹא , גָּלוֹ , גְּלִי , גְּלוֹת , גָּלֹה et גָּלוֹת , vel cum ה paragogico גְּלוֹתָה.

Praeteritum.

		m.	f.
s.	3.	גָּלָה	גָּלְתָה f. גָּלָה f. גָּלַת
	2.	גָּלִיתָ	גָּלִית et גָּלִית
	1.	גָּלִיתִי	
pl.	3.	גָּלוּ	vel גָּלְיוּ
	2.	גְּלִיתֶם	תֶן
	1.	גָּלִינוּ	

Im-

Imperativus.

f.	m.	
גְּלִי	גְּלֵה	ſ.
גְּלֶינָה	גְּלוּ	pl.
	et	
	גְּלְיוּ	

Futurum.

f.	m.	
	אֶגְלֶה	1. ſ.
תִּגְלִי	תִּגְלֶה	2.
תִּגְלֶה	יִגְלֶה	3.
	נִגְלֶה	1. pl.
תִּגְלֶינָה	תִּגְלוּ	2.
	יִגְלוּ	3.
	et	
יִגְלְיוּ et	יִגְלְיוּ	

Annotationes.

Notavimus jam loco ה ſumi poſſe א, vel prorſus in primis et ſecundis perſonis praeteriti, et in futuro omnino negligi, nec jod ejus loco ſubſtitui, ſed prorſus, ut מָצָא, conjugari. Verum hic apprime notandum, quod futuri ה ablato, ejus accentus ad primam ejusdem ſyllabam tranſit, et ſcheva mutatur in ſegol, fitque 1. אֶגֶל, 2. תֶּגֶל, 3. יֶגֶל etc. Sed, ſi media thematis una fuerit ex litteris mutis, vel quieſcentibus, manet etiam ſcheva, ut יִשְׁבְּ loco יִשְׁבֶּה, *captivum capere*, et יַשְׁקְ *bibere*; at ſi ה in jod mutatur, tum ſyllabae trans-[81] ponuntur, fitque 1. אֶגְלִי, 2. תִּגְלִי 3. יִגְלִי etc. pro אֶגְלֶה, תִּגְלֶה, יִגְלֶה.

Solet deinde in Verbis ה propter aliud ה addendum non in ת, ſed in jod mutari. Sic חָסָה pro foeminino חָסְתָה habet חָסָיָה. Sic אָגְלָה ob addi-

additum ה paragogicum non habet אֶגָּלְתָה sed אֶגָּלֶיהָ.

Denique secundae, et tertiae personae futuri תְּגַלּוּ et יִגָּלוּ non solet addi נ paragogicum; at omnino secundae earum formulae תְּגָלְיוּ et יִגָּלְיוּ ut יִשְׁתָּיוּן, יִרְבְּיוּן etc.

Paradigma Verbi Passivi tertiae Conjugationis.

Infinitivi formulae.

1. נִגְלָה 2. נִגְלֹה 3. נִגְלוֹת 4. הִגָּלֵה 5. הִגָּלוֹת.

Praeteritum.

f.	m.
1.	
נִגְלְתָה et נִגְלַת	נִגְלָה
נִגְלֵית	נִגְלֵיתָ
	etc.
2.	
vel נִגְלְתָה	נִגְלָה
נִגְלֵית	נִגְלֵיתָ
	etc.

Imperativus.

הִגָּלִי	הִגָּלֵה
הִגָּלֶינָה	הִגָּלוּ
	vel
נִגְלִי	נִגְלָה
נִגְלֶינָה	נִגְלוּ

Futurum.

f.	m.	
	אֶגָּלֶה	sing.
תִּגָּלִי	תִּגָּלֶה	
תִּגָּלֶה	יִגָּלֶה	
	נִגָּלֶה	pl.
תִּגָּלֶינָה	תִּגָּלוּ	
	יִגָּלוּ.	

Hoc

3. Aliter.

f.	m.		
מְצָאָה	מָצָא	3.	ſing.
מְצָאת	מָצָאתָ	2.	
	מָצָאתִי	1.	
	מָצְאוּ	3.	pl.
תֶן	מְצָאתֶם	2.	
	מָצָאנוּ	1.	

Forma פָּקַד in his non datur, et ideo ſecundum ָ et tſere in reliquis perſonis retinetur, nec in pathagh tranſit, ut in Verbis primae Conjugationis. Forma praeterea מָצוֹא in praeterito non extat, [80] nec in uſu fuiſſe credo. Denique in ſecunda, et tertia formula negligitur ſaepe א, ut מָלֵתִי loco מָלֵאתִי *plenus ſum.*

Imperativus.

f.	m.	
מְצָאִי	מְצָא	ſing.
	vel	
	מְצוֹא	
מְצָאנָה vel מְצָאן	מִצְאוּ	pl.

Futurum.

f.	m.		
	אֶמְצָא	1.	ſing.
תִּמְצְאִי	תִּמְצָא	2.	
תִּמְצָא	יִמְצָא	3.	
	etc.		

Imperativus cum ה paragogico non mutat, ſicut in Verbis primae Conjugationis, ſcheva in ghirekh; ſed manet una cum khamets, ſitque pro מְצָא מְצָאָה *inveni tu.* Atque hoc, et quae circa praeteritum

teritum notavimus, hujus Verbi peculiaria sunt; in reliquis autem cum Verbis primae Conjugationis convenit. Transeo itaque ad Paradigma verbi Passivi hujus Conjugationis.

Paradigma Passivi Verbi simplicis.

Infinitivus.

1.	2.	3.
נִמְצָא ;	נִמְצוֹא et	הִמָּצֵא

Praeteritum.

1.

f.	m.	
נִמְצְאָה	נִמְצָא et נִמְצָא	sing. 3.
נִמְצָאָה vel נִמְצָאֲתָה		
נִמְצֵאת	נִמְצֵאתָ	2.
	נִמְצֵאתִי	1.
	נִמְצְאוּ	3. pl.
תֶן	נִמְצֵאתֶם	2.
	נִמְצֵאנוּ	1.

2.

f.	m.	
נִמְצְאַת	נִמְצָא	3. sing.
נִמְצַאת	נִמְצַאתְ	2.
	נִמְצַאתִי	1.
	נִמְצְאוּ	3. pl.
תֶן	נִמְצַאתֶם	2.
	נִמְצַאנוּ	1.

Vel

in his Conjugationibus aliud notare ſuſcepi; niſi id, in quo a Verbis primae differunt.

Paradigma Verbi Derivati Activi tertiae Conjugationis.

Hujus Infinitivi formulae ſunt

1. הַגְלֵה 2. הַגְלָה 3. הַגְלֵה 4. הַגְלוֹת 5. הַגְלֹת

Praeteritum.

f.	m.	
הִגְלְתָה	הִגְלָה	3. ſing.
et	et	
הִגְלַת	הִגְלָת	
הִגְלִית	הִגְלִיתָ	2.
	etc.	
	vel	
הֶגְלְתָה	הֶגְלָה	3.
הֶגְלִית	הֶגְלִיתָ	2.
	etc.	

Imperativus.

f.	m.	
הַגְלִי	הַגְלֵה	ſing.
הַגְלֶינָה	הַגְלוּ	pl.

Futurum.

f.	m.	
	אַגְלֶה	1. ſing.
תַּגְלִי	תַּגְלֶה	2.
	etc.	

Futurum, et Imperativus, ה ablato, punctantur gemino ſegol, ſitque אֶגֶל, תֶּגֶל pro אַגְלֶה, תַּגְלֶה, [80] etc. Quod ſi media thematis ſit muta, vel quieſcens, tum ַ manet, et ֶ in ִ tranſit, ut

יַשְׁק

יַשְׁק pro יַשְׁקֶה *bibere facit*, hoc eſt, *bibendum dedit*, יַרְא pro יַרְאֶה *videre fecit*, ſive *oſtendit*, etc.

Caeterum hujus Paſſivum הָגְלָה, הָגְלֵה vel הָגְלוֹת, ut et reciprocum Paſſivum הִתְגַּלָּה, הִתְגַּלֵּה vel הִתְגַּלּוֹת eodem modo, ac praecedentia, in Praeterito, Imperativo, et Futuro terminantur, nec quicquam ſingulare habent, quod in Verbo ſimplici hujus Conjugationis non notaverim.

CAPUT XXIV.

De Verbis quartae Conjugationis.

Quicquid haec Verba ſingulare habent, inde oritur; quod ח et ע nunquam ſyllabae longae adhaereant, ut etiam quod ‚ poſt longam, vel ante aliud ſcheva corripiendum nunquam, et raro poſt brevem habeant. Unde fit, quando in fine dictionis poſt tſere, ghirekh, ghodem, vel ſchurekh occurrunt, ut pathagh habeat furtivum, de quo cap. 2. diximus: deinde quod ſecunda perſona foeminini generis, quae duplex ſcheva in fine habere ſolet, loco primi habeat pathagh.

Hujus itaque Conjugationis Verba ſimplicia Activa Infinitivi formulas habent 1. שָׁמוֹעַ 2. שְׁמֹעַ vel שְׁמֹעַ 3. שְׁמוֹעַ vel שְׁמֹעַ et cum ה paragogico שְׁמֹעַת et שְׁמֻעָה. Cum gemino ‚, et שְׁמֹעַ ut פְּקֹד non datur, quia, uti diximus, ח, vel ע ſyllabae longae non adhaeret.

Praeteritum autem pathagh furtivum non habet, ſed tantum contractum שָׁמַע *ille audivit*, שָׁמַעְתָּ *tu audiviſti*, etc. In foeminino vero שָׁמְעָה *illa audivit*, שָׁמַעַתְּ *tu foemina audiviſti* pro שָׁמַעְתְּ. Nam, uti dixi, ע, et ח ante ſcheva corripiendum non

ad

admittunt aliud scheva, qua de re vide cap. 9. circa finem.

[יד] Caeterum Praeteritum פָּקַד deberet hic esse שָׁמַע, et pro פָּקוֹד; שָׁמוֹעַ; sed solent haec, uti diximus, contrahi in שְׁמַע, ut et Imperativus שְׁמוֹעַ in שְׁמַע, et Futurum אֶשְׁמוֹעַ in אֶשְׁמַע.

Atque hae Regulae in sequentibus etiam Verbis observandae sunt, nec opus est prolixius haec explicare. Hoc tantum addo, quod Esaiae cap. 19. v. 6. habetur הֶאֶזְנִיחוּ pro הֻזְנְחוּ vel הוּזְנְחוּ *fiet, ut retro abjiciantur*, quae forma Passivi Verbi derivati num hujus Conjugationis sit propria, an omnibus communis, et pro הִפְקִיד sumere liceat הֶאֱפְקִיד, ut pro הֻזְנַח et הֻשְׁמַע, הֶאֱזְנִיחַ et הֶאֱשְׁמִיעַ dubito.

Caput XXV.

De Verbis quintae Conjugationis.

Verba, quae primam literam quiescentem habent י, eandem saepe negligunt, vel in ו mutant. Nempe Verba simplicia activa pro infinitivis יְשֹׁב, יָשֵׁב et יָשׁוֹב, vel יְשֹׁב saepe habent שֵׁב, שֵׁב, et שֵׁב, imo, addito ה, vel ת paragogico, י semper negligitur, fitque pro יְשָׁבָה שְׁבָה, et pro יְשֶׁבֶת שֶׁבֶת. In Praeterito autem י semper retinetur, in Imperativo negligitur plerumque, et denique in Futuro vel quiescit, vel negligitur. Ex. gr. ex formulis יְשֹׁב, et יֵשֵׁב formatur Imperativus שֵׁב, et שֵׁב. Quare in hoc etiam a Verbis primae Conjugationis differunt, quod horum Imperativus non formetur ex Infinitivo יְשֹׁב, quod forte propterea factum est, ne confunderentur cum Verbis, quorum media radicalis est ו, de quibus suo loco dicemus. Haec Verba igitur in Imperativo conjugantur hoc modo.

Impe-

Imperativus. [88]

	f.	m.
		שֵׁב
		vel
	שְׁבִי	שֵׁב
		vel
pl.		שְׁבָה
	שֵׁבְנָה	שְׁבוּ

Futurum.

f.	f.	m.	
	אֵשֵׁב	אֵשֵׁב	1.
		vel	
תֵּשְׁבִי	תֵּשֵׁב	תֵּשֵׁב	2.
		etc.	

vel cum י quiescente.

	אִישַׁב	vel אֵישַׁב
תֵּשְׁבִי	תֵּישַׁב	תֵּישַׁב
		etc.

Accentus athnagh, et silukh mutant hujus Imperativi ְ in ֵ, fitque tum loco שְׁבִי שְׁבָה, et שְׁבוּ, שֵׁבִי ,שֵׁבָה, et שֵׁבוּ.

Porro, quamvis in Bibliis non reperiatur Imperativus יְשַׁב יְשַׁב, in usu tamen fuisse credo, et ex eo formatam esse Futuri formam אֵישַׁב et אִישַׁב. Nam Verbum יְרָא, compositum scilicet ex hac, et secunda Conjugatione, Imperativum habet יְרָא *time*. Sic ex יְכַל, *fac possis*, mutato י in ו formatur Futurum אוּכַל, תּוּכַל, יוּכַל etc. quod in aliis non credo licere, ne confundantur cum futuro Passivi Verbi reciproci, quo Verbum יָכוֹל caret.

Verba deinde Passiva י in ו mutant, habentque in Infinitivo הוּשַׁב pro הִוָּשֵׁב, et, ni fallor, pro נִישַׁב,

נִישַׁב, נוּשַׁב, ex quo Praeteritum 3. נוּשַׁב 2. נוּשַׁבְתָּ etc. ut ex Infinitivo הִוָּשֵׁב Imperat. formatur.

foem.	masc.	
הִוָּשְׁבִי	הִוָּשֵׁב	2. sing.
הִוָּשַׁבְנָה	הִוָּשְׁבוּ	2. plur.

et Futurum 1. אִוָּשֵׁב, 2. תִּוָּשֵׁב, etc.

Intensiva deinde tam Activa, quam Passiva cum Verbis primae Conjugationis omnino conveniunt. Nam et י retinent, nec unquam quiescit, nisi Passivum characteristicam habeat נ, (quae, ut cap. 17. diximus, Verbo intensivo Passivo praefigi etiam solet) nam tum etiam mutatur י in ו. ut מִלְּדוּ pro יֻלְּדוּ et נוּלַד pro יֻלַּד. Deinde Activi Futurum [59] potest etiam contrahi, et pro יְיַשֵּׁב scribi יַשֵּׁב, et יַבֵּשׁ pro יְיַבֵּשׁ. In Derivatis autem vel quiescit, vel in ו, quod plerumque fit, mutatur. Nam in Infinitivo habent הוֹשִׁיב pro הַיְשֵׁב, הוֹשֵׁב vel הֵישֵׁב pro הַיְשֵׁב.

Ex prima autem הוֹשִׁיב *formatur Praeteritum*

f.	f.	m.	
הוֹשִׁיבָה		הוֹשִׁיב	3.
הוֹשַׁבְתְּ		הוֹשַׁבְתָּ	2.

etc.

Ubi י vel quiescit, vel in ו mutatur.

Ex secunda הוֹשֵׁב et הֵישֵׁב *formatur Imperativus.*

f.	m.
הוֹשִׁיבִי et הֵישִׁיבִי	הוֹשֵׁב הוֹשִׁיב
הוֹשֵׁבְנָה	הוֹשִׁיבוּ

Futuri denique terminatio in his, ut in Verbis primae Conjugationis tam ghirek, quam tsere est;

est; י autem, ut in Imperativo, vel quiescit, vel in Tzere mutatur, unde formulas habet sequentes הוֹשֵׁב et הוֹשִׁיב foem. הוֹשִׁיבִי etc.

Futurum.

1			2.	
f.	m.		f.	m.
	1. אוֹשֵׁב			1. אוֹשִׁיב
תּוֹשְׁבִי	2. תּוֹשֵׁב		תּוֹשִׁיבִי	2. תּוֹשִׁיב
תּוֹשֵׁב	3. יוֹשֵׁב		etc.	
etc.				

3.			4.	
f.	m.		f.	m.
	1. אֵישֵׁב			אֵישִׁיב
תֵּישְׁבִי	2. תֵּישֵׁב		תֵּישִׁיבִי	תֵּישִׁיב
etc.			etc.	

Atque hic apprime notandum, quod in his non necesse sit, Verbi characteristicam propter characteristicam temporis excludere; sed ad libitum eandem in prima et secunda formula vel retinere, vel omittere, et in tertia, et quarta pro ea י sumere licet. Nempe loco אוֹשֵׁב, תּוֹשֵׁב, יוֹשֵׁב scribere licet אֲהוֹשֵׁב, תְּהוֹשֵׁב, יְהוֹשֵׁב etc. et loco אֵישֵׁב, תֵּישֵׁב, יֵישֵׁב scribere אֲיֵשֵׁב, תְּיֵשֵׁב, יְיֵשֵׁב etc. mutando scilicet characteristicam ה in י. Sic etiam pro אוֹשִׁיב et אֵישִׁיב regulariter scribitur אֲהוֹשִׁיב et אֲיֵשֵׁב.

Deinde notandum Verbum derivativum ex יָשַׁר *rectum esse* retinere plerumque י in Infiniti- [98]
vo, Imperativo et Futuro; atque in his cum Verbis primae convenire. Habet enim Infinitivum הַיְשֵׁר, Imperativum f. הַיְשִׁרִי m. הַיְשֵׁר, et Futurum 1. אַיְשֵׁר 2. תַּיְשֵׁר 3. יַיְשֵׁר etc.

Deinde derivatum ex יָצָא *exire*, similiter etiam

 videtur,

videtur, quod י retinuerit, quandoquidem Scribae Gen. cap. 8. v. 17. Imperativum utrumque הוֹצֵא et הַיְצֵא admiserint. Quod an his duobus tantum singulare fuerit, dubito. Haec de Verbo derivato activo.

Passivum י in ו vel mutat, vel ipsum negligit. Ejus enim Infinitivi formulae sunt הוּשֵׁב et הֻשַּׁב vel הֻשֶּׁבֶת. Praeteritum 1. m. הוּשַׁב f. הוּשְׁבָה 2. הוּשַׁבְתָּ, etc. vel 1. הֻשַׁב 2. הֻשַׁבְתָּ. Imperativus m. הוּשַׁב f. הוּשְׁבִי etc. Futurum 1. אוּשַׁב 2. m. תּוּשַׁב f. תּוּשְׁבִי etc.

Reciproca praeterea hujus Conjugationis Verba activa vel י retinent, et cum Verbis primae plane conveniunt, vel ipsum in ו mutant. Nam Infinitivum habent הִתְיַשֵּׁב et הִתְוַשֵּׁב, nec praeter hoc aliud habent, in quo a Verbis primae differant.

Passiva denique, quae characteristicam habent נ, et ת per dagesch compensare solent, (quam formam reciproca Passiva praeter alias habere ostendimus cap. 21.) י in ו mutant, ut וְנִוַּסְּרוּ *et dabunt se ad disciplinandum* Ezech. 23. 48. Reliquarum vero formularum, nempe הִתְיַשֵּׁב, נִתְיַשֵּׁב etc. nullae, quod sciam, exstant, nec tamen ideo reprobandae.

Caeterum hic notandum venit, quaedam esse Verba, quorum prima tam est ו, quam נ, ut יָקֹשׁ *implicare laqueo*, cujus prima loco י saepe est נ, habetque pro יָקֹשׁ, נָקֹשׁ. Cum autem Verba, quorum prima est נ, plerumque (ut infra ostendam) defectiva sint, hinc fit, ut Verba hujus Conjugationis defectiva Verba aliquando imitari videantur. Alia deinde hujus rei causa, et quae hic apprime notanda est, quod scilicet literae
[91] unius thematis non raro transponantur, ut חָתַר et חָרַת *fodere*, כֶּשֶׂב et כֶּבֶשׂ *agnus*. Atque haec trans-

transpositio in Verbis hujus Conjugationis saepius observatur, ut יָעַף et עָיַף *lassum fieri*, יָצַר et צִיֵּר *formam dare*; unde fit, ut Verba hujus Verba sextae Conjugationis, quibus quiescens media plerumque deficit, imitentur. Nam transposito י, ex יָצַר fit, ut diximus, צִיֵּר cujus Infinitivus צַיֵּר contrahitur in צוּר, in formam scilicet Infinitivi sextae Conjugationis, sic יָגֹר *timere*, transposito י, et eo in ו, ut supra, mutato Infinitivum habet גּוּר, et יָבֹשׁ *erubescere*. Infinitivum etiam habet בּוֹשׁ. Hinc etiam propter eandem causam יָצַק, יָצַג, et alia, quorum prima est י, modo hanc, modo sextam Conjugationem (de qua infra) ex analogia linguae sequuntur.

Caput XXVI.

De Verbis compositis ex hac quinta et tribus praecedentibus Conjugationibus.

Verba composita, de quibus hic pauca monere volui, illa sunt, quorum prima est י, et tertia א vel ה aut ע. Sed quoniam eorum conjugandi modus ex praecedentibus facile cognoscitur, de iis ex professo agere, et Conjugationum numerum augere superfluum omnino judicavi, pauca tamen de eisdem monere operae pretium duxi.

Quae in א desinunt, duo tantum novimus, nempe יָצָא *exire*, et יָרֵא *timere*, quae propter quiescentem א ultimam longam, ut Verba secundae Conjugationis, semper habent, in reliquis autem יָצָא cum Verbis quintae convenit, nisi quod Infinitivum loco צֵאת habeat צְאת. Verbum praeterea יָרֵא in Activo simplici retinet semper י, nec nisi in futuro quiescit; nam Infinitivus, et Imperati-

vus habet יְרָא et יְרָא et cum ה paragogico יִרְאָה. At Futurum 1. אִירָא 2. תִּירָא 3. יִירָא.

[*] Quae vero in ה desinunt, mutant, ut Verba secundae, ה vel in י, vel in ו et eodem modo terminantur. Ad literam Jod quod attinet, ea in activo simplici quiescit quidem in futuro, vel in י mutatur: sed nunquam negligitur. Ex. gr. יָפָה, יָפֵה, יְפוֹת, etc. *pulcrum esse*, habet in Imperativo יְפֵה et Futuro 1. masc. אִיפֶה 2. תִּיפֶה. foem. תִּיפִי etc. Sublato ה autem habet 1. איף 2. תיף 3. ייף etc. At יָרָה *projicere* habet Imperativum יְרֵה, cujus י in Futuro mutatur in י, fitque אִירֶה 2. תִּירֶה 3. יִירֶה, et sublato ה fit איר, תיר, ייר etc. Reliqua autem Verba, nempe passivum, derivatum, et reciprocum, paradigma quintae sequuntur.

Quae denique in ה vel ע desinunt, paradigmata quartae et quintae Conjugationis sequuntur. Ex. gr. יָדַע, יָדֹעַ, יְדֹעַ *scire* contrahuntur in יְדַע et sublato י fit דַע, דַּע, דְעַ. Hinc Imperativus דַּע *scito*, et Futur. אֵדַע, תֵּדַע, et cum ה paragogico אֵדְעָה. Porro Passivum simplex Infinitivum habet הוּדַע et הִוָּדַע. Relativum Activum הוֹדִיעַ et הֵידַע, et Passivum הוּדַע. Reciprocum denique Activum הִתְוַדַּע et Passivum נִתְוַדַּע etc. Haec sunt quae de his notare susceperam.

CAPUT XXVII.

De Verbis sextae Conjugationis.

Quae mediam quiescentem habent א, י vel ו, eandem plerumque abjiciunt. Intellige quando revera quiescunt, ut קאם *surgere*, שוב *reverti*, גיל *laetari*. alias retinentur semper, ut שָׁאַל *petere*, עָוַת *depravari*, אָיַב *inimicari*, etc. Deinde, quo-

niam

niam ea, quae mediam quiescentem א habent, illam ut plurimum in ו mutent, et praeter tria aut quatuor nulla reperiantur, de quibus constet mediam א habuisse, ideo Grammatici mediam quiescentem habentium duo genera agnoscunt, unum scilicet eorum, quae mediam ו, et alterum [י] eorum quae mediam י habent.

Caeterum קָאם *surrexit*, et רָאם *altum esse*. quia non nisi semel in Scriptura occurrunt, ut et אָרִישׁ *tr turare*, cujus א (quod saepe fieri ostendimus) transpositum est, ut anomala notant. Verum enimvero, tam quae א, quam quae י mediam habent, solent eandem in ו mutare. Nam sicut loco קְאם usurpatur קים *surgere*, sic loco שִׁישׁ *gaudere*, שׂישׂ et loco לִין *noctare*, יון etc. saepe usurpatur; et hinc factum, ut haec tria quiescentium genera ad unum referre non dubitaverim; praesertim quia eorum conjugandi ratio eadem est. Nempe Verbum Activum simplex Infinitivi formulas ut plurimum habet קוּם, et קִים, vel neglecto ו, קֻם, et קְם. Cum א enim rarissime reperitur, et quae י habent ut שִׁישׁ, לִין etc. idem in י saepe mutari ostendimus. In praeterito autem abjicitur ut plurimum quiescens; ejus enim communis forma est;

f.	m.	
קָמָה,	קָם	3. sing.
קַמְתְּ	קַמְתָּ	2.
	קַמְתִּי	1.
vel קָמוּ	vel קָמוּ	3. pl.

Potest etiam praeteritum cum ֶ, ֵ et gholem loco ָ punctari, ut בֵּז *sprevit*, איר *luxit*, בוש *erubuit*, מֵת *obiit*. Nam quoniam media thematis deficit, punctatur prima iisdem syllabis, quibus tertia thematis adhaerere solet. Atque adeo haec Verba tot praeteriti formulas habent, ac Verba primae Conjuga-

jugationis, quarum ſecunda ſyllaba, cui tertia litera thematis adhaeret (ut cap. 14. oſtendimus) eſt vel ָ, vel ִ, vel ֵ, vel וֹ.

Deinde ſicut primae, ſic etiam hujus Conjugationis Verba mutant in ſecundis, et primis perſonis ַ et ֵ in ַ, et gholem retinent. Hoc tantum haec ſingulare habent, quod in tertia ſingulari [ְי] foeminini generis, et in tertia plurali non mutant, ut Verba primae, gholem, nec ָ, nec ַ in ſcheva; tametſi accentus non ſit אתנח, neque סילוק. Nam, ſi in ſcheva mutaretur, prima thematis in praeterito eſſet breviſſima contra communem praeteriti ſimplicis uſum.

Solent praeterea, quae mediam habent י, eandem in praeterito etiam retinere, exempli gratia רִיב *litigare* praeteritum habet 3. רָב 2. רַבְתָּ etc. vel 3. רִיב 2. רִיבוֹתָ f. רִיבוֹת 1. רִיבוֹתִי etc. Sed alii credunt, nec absque ratione, hanc formam Verbi intenſivi eſſe loco רוֹבֵב; (de quo ſtatim) alii autem reciproci eſſe, et ה, neſcio, qua de cauſa, omitti.

Imperativus Infinitivi omnes habet formulas, nempe:

f. m. f. m. f. m. f. m. f. m.
קֻם קֻמִי vel קֹם קֹמִי vel קוּם קוּמִי f. vel קוּם קוּמִי pl. קוּמוּ קוּמְנָה
etc. etc. etc.

Atque hinc futuri formulae אָקוּם et אָקֻם vel אָקוּם et אָקֹם.

Et his omnibus Imperativi et Futuri formulis ה paragogicum eleganter additur, ut קוּמָה *ſurge*, שׁוּבָה *revertere*, אָקוּמָה *ſurgam*, etc.

Paſſivum Activi formam קוּם ſervat, et pro הִפָּקֵד habet הִקּוֹם, et pro נִפְקוֹד habuiſſe credo נָקוּם; unde

Prae-

Praeteritum.

f.	ſ. m.	
נְקוֹמָה	נָקוֹם	3.
נְקוּמוֹת	נְקוּמוֹתָ	2.
	נְקוּמוֹתִי	1.
pl.	נָקוֹמוּ	3.
תֶן	נְקוּמוֹתֶם	2.
	נְקוּמוֹנוּ	1.

Imperativus.

f.	m.	
הִקּוֹמִי	הִקּוֹם	ſ.
הִקּוֹמְנָה	הִקּוֹמוּ	pl.

Futurum.

f.	m.		
	אֶקּוֹם	1.	ſ.
תִּקּוֹמִי	תִּקּוֹם	2.	
תִּקּוֹם	יִקּוֹם	3.	
etc.	נִקּוֹם	1.	pl.
	תִּקּוֹמוּ	2.	

Verbum intenſivum mediam א, utpote gutturalem, duplicare nequit; poſſet vocali longa compenſari; verum quoniam ut plurimum negligitur, ut etiam ו et י; ideo hujus Conjugationis Verba raro ſecundam, ſed plerumque tertiam duplicant. Fit igitur ex קום *ſurgere*, קוֹמֵם *erigere;* unde praeteriti 3. m. קוֹמֵם f. קוֹמְמָה 2. m. קוֹמַמְתָּ f. קוֹמַמְתְּ etc. et Imperativi m. קוֹמֵם f. קוֹמְמִי etc. et denique futuri 1. אֲקוֹמֵם. 2. תְּקוֹמֵם f. תְּקוֹמְמִי etc. [ʼ]

Hujus autem Paſſivum ſolo pathagh ab Activo diſtinguitur. Fit ſcilicet ex Activo קוֹמֵם Paſſivum קוֹמַם *erigi.* Unde Praeteriti 3. m. קוֹמַם f. קוֹמְמָה 2. קוֹמַמְתָּ et Futuri 1. אֲקוֹמַם 2. תְּקוֹמַם f. תְּקוֹמְמִי. Atque hic

hic communis fuit apud priscos modus hujus Conjugationis Verba intensiva conjugandi. At posteri ex חוּב *debere* vel *debitum* intensivum fecerunt חַיֵּב (forte ne confunderetur cum חוֹבֵב *diligere*) et ex קוּם fecerunt קִיֵּם *firmavit*, *stabilivit*, *praestitit*; et ad hunc modum alia.

Solet dein non raro prima thematis duplicari, ut כִּלְכֵּל ex כּוּל. Sed de his vide cap. 31.

Praeter has aliam hujus Conjugationis formulam intensivis quidam tribuunt, nempe 3. קִים 2. קִימוֹתָ f. קִימוֹת 1. קִימוֹתִי etc. nec a vero aberrare videntur.

Verba praeterea derivata quiescentem mediam negligunt, habentque Infinitivum הָקֵם, הָקִים et הֵקִים; in praeterito autem terminationem Activi simplicis, vel (quod frequentius in Bibliis observatur) Passivi imitantur. Est enim

Praeteritum.

f.		m.			f.	m.	
הֵקִימָה	sing.	הֵקִים	3.	vel	הֵקִמָה	הֵקִים	3.
הֲקִימוֹת		הֲקִימוֹתָ	2.		הֲקַמְתְּ	הֵקַמְתָּ	2.
		הֲקִימוֹתִי	1.		etc.	הֲקַמְתִּי	1.
	pl.	הֵקִימוּ	3.				
תֶּן		הֲקִימוֹתֶם	2.				
		הֲקִימֹנוּ	1.				

Imperativus.

f.	m.	
הָקִימִי	הָקֵם vel הָקִים	sing.
הָקֵמְנָה,	הָקִימוּ	plur.

Et

Et hinc Futurum. I.

f.	m.	
	אָקִים	1. sing.
תָּקִימִי	תָּקִים	2.
תָּקִים	יָקִים	3.
etc.		

Et secundum.

f.	m.		
	אָקֵם	1. sing.	
תָּקִימִי	תָּקֵם	2.	
תָּקֵם	יָקֵם	3.	
etc.	נָקֵם		pl.
	תָּקֵמוּ		
	etc.		

At translato accentu ad primam mutatur ◌ֵ in ◌ֶ, nempe אָקֶם, תָּקֶם etc.

Passivum neglecta etiam quiescente Infinitivum habet הוּקַם et הוּקֵם vel הֻקַם et הֻקֵם et Praeteritum 3. הוּקַם 2. m. הוּקַמְתָּ f. הוּקַמְתְּ vel 3. הֻקַם 2. m. הֻקַמְתָּ et sic porro; cum quo etiam Futurum convenit. Est enim vel 1. אוּקַם 2. m. תוּקַם f. תוּקְמִי etc. vel 1. אֻקַם 2. תֻּקַם etc.

Reciprocum denique formatur, ut in reliquis Conjugationibus, a suo intensivo קוֹמֵם, eidem scilicet syllabam הִתְ praeponendo, et tametsi hujus Conjugationis intensivum nunquam in ◌ַ sed semper in ◌ֵ desinit, reciprocum tamen tam in ◌ֵ, quam ◌ַ terminatur. Nempe Infinitivus הִתְקוֹמֵם et הִתְקוֹמַם, Praeteritum 3. m. הִתְקוֹמֵם f. הִתְקוֹמְמָה etc. Imperat. הִתְקוֹמֵם. Futurum אֶתְקוֹמֵם etc. Nec aliud in his notandum, quod cum Verbis primae commune non habeant.

Cae-

Caeterum Verba compoſita ex hac, et tertia Conjugatione nulla dantur. Nam quae mediam ו vel י, et tertiam ה habent, eorum media quieſcit, ut טָוָה *nere*, לָוָה *mutuo accipere*, הָיָה *eſſe*, etc.

Quae ultimam habent א, ſunt tantum בוא *venire*, et נוא *displicentiam habere*, quorum Activum ſimplex in Praeterito ſemper propter quieſcens א [97] retinet ָ, ſicuti מָצָא, et Imperativus gholem, nempe m. ſ. בוא בּוֹא et בֹּאִי m. p. בואו et בֹּאוּ f. בֹּאנָה et בֹּאֶינָה, Futurum praeter 1. אָבוא 2. תָּבוא f. תָּבֹאִי etc. habet foem. 1. אָבֹאָה 2. תָּבֹאתִי 3. תָּבֹאתָה. Paſſivo ſimplici et intenſivo Activo et Paſſivo caret utrumque.

Reciprocum terminatur plerumque ut מָצָא; nempe praeteritum Activi 3. m. הֵבִיא f. הֵבִיאָה 2. הֵבֵאתָ f. הֵבֵאת 1. הֵבֵאתִי etc. Sed non raro etiam habet 3. הֵבִיא 2. הֲבֵאוֹתָ f. הֲבִיאוֹת ut הֵקִים, הֲקִימוֹתָ etc. Paſſivum autem 1. הוּבָא 2. הוּבָאתָ etc. Reciproco denique utrumque, nempe tam בוא, quam נוא caret. Caeterum circa illa, quorum tertia eſt ה vel י, obſervanda tantum ſunt, quae cap. 24. dicta ſunt.

Caput XXVIII.

De Verbis ſeptimae Conjugationis.

Diximus ſupra cap. 2. et 3. gutturales nunquam duplicari; ſed ejus loco praecedentem ſyllabam ex brevi in longam mutari. Deinde easdem raro ſcheva corripiendum, et nunquam pronunciandum habere; ſed ejus loco unum ex tribus compoſitis uſurpari. Atque haec circa hujus et ſequentis Conjugationis Verba potiſſimum obſervanda ſunt, et praeterea, quod poſt ſcheva compoſitum

tum nunquam ſcheva ſimplex ſequatur: nam tum ambo eſſent pronuncianda, quod per ea, quae cap. 3. dicta ſunt, fieri nequit.

Eſto horum paradigma אָזַר *cingere.* Cujus Infinitivi formulae ſunt: 1. אָזֹר 2. אֱזֹר 3. אֱזוֹר et 4. אֱזֹר.

Praeteritum.

f.	m.	
אָזְרָה	אָזַר	3. ſ.
אָזַרְתְּ	אָזַרְתָּ	2.
etc.		

Imperativus.

f.	m.	
אִזְרִי	אֱזֹר	ſ.
אֱזֹרְנָה	אִזְרוּ	pl.

Futurum.

	f.		m.		
cum ה paragog.	אֶאֶזְרָה	et	אֶאֱזֹר	1.	ſing.
	תַּאַזְרִי		תַּאֲזֹר	2.	
	vel		vel		
	תֶּאֶזְרִי		תֶּאֱזֹר		
		etc.	נֶאֱזֹר		
	תֶּאֱזֹרְנָה	pl.	תֶּאֶזְרוּ		
	etc.				

[98]

Solet tamen non raro in futuro א quieſcere, et in prima perſona negligi; ſed tum in terminatur, ut אֹמַר *dicam*, תֹּאמַר *dices*, f. תֹּאמְרִי etc.

Deinde ח in futuro corripiendum habere poteſt, ut תַּחְפֹּץ *v les.* Atque hic ad evitandum, ne duo ſchevata in initio dictionis occurrant, non mutatur

mutatur primum, ut alias ſolet, in ghirek; ſed in eandem vocalem, ex qua componitur.

Paſſivum ſimplex Infinitivi formulas habet נֵאֹור et נֵאֹור, הֵאָוֵר, הֵאָור Unde

Praeteritum.

f.	m.	
נֶאֱוְרָה	נֵאוֹר	1. ſing.
נֶאֱוֹרְתְּ	נֶאֱוֹרְתָּ	2.

etc.

Imperativus.

f.	m.	
הֵאָוְרִי	הֵאָוֵר	ſing.

etc.

Futurum.

f.	m.	
	אֵאָוֵר	1. ſing.
תֵּאָוְרִי	תֵּאָוֵר	2.

etc.

Ex נֶאֱוְרָה, quando accentus eſt athnagh, vel ſilukh, fit נֶאֱוֹרָה vel נָאוֹרָה cum א quieſcente, et ad hunc modum pro נֶאֱוְרוּ fit נָאוֹרוּ.

Intenſivum tam Activum, quam Paſſivum nihil ſingulare habet notandum. Derivatum vero activum Infinitivi formulas habet הֶאֱוִיר et הָאֵוֵר et הָאוִיר.

Praeteritum.

	f.		m.	
[99]	הֶאֱוִירָה	ſing.	הֶאֱוִיר	3.
	רְתְּ		הֶאֱוַרְתָּ	2.

etc.

Im-

Imperativus.

f.	m.
הֲאִוְרִי	הֲאֵר et הֲאֲוִיר
הֲאֵוְרְנָה	הֲאֲוִירוּ

Futurum.

f.		m.
	1.	אֲאֲוִיר
תְּאַוִירִי	2.	תְּאֲוִיר
vel		
	1.	אַאֲוֵר
etc.	2.	תְּאֲוֵר

Quiescit hic etiam in futuro saepe א, fitque 1. אֹוִיר vel אָוִיר vel אָוֵר, 2. תוִיר vel תָּוִיר etc.

Passivum Infinitivum habet הָאֳוַר: Unde

Praeteritum.

f.		m.
הָאֳוְרָה	3.	הָאֳוַר
רְתְּ		הָאֳוַרְתָּ
etc.		

Imperativus.

f.	m.
הָאֳוְרִי	הָאֳוַר et הָאֳוַר
הָאֳוַרְנָה	הָאֳוְרוּ

Fu-

Futurum.

f.	m.	
	אֶגַּשׁ	1.
תִּגְּשִׁי	תִּגַּשׁ	2.

Et cum ה ֿ paragogico אֶגְּשָׁה, et cum accentu athnagh, vel silukh אֶגָּשָׁה.

Verbum נָתַן *dare*, *concedere*, pro תֵּנֶת habet תֵּת, et Imperativum תֵּן *da*; unde futurum אֶתֵּן, תִּתֵּן, etc.

Secundae Conjugationis נָשָׂא *ferre*, *tollere*, Verbum נָגַשׁ imitatur.

Quae tertiae sunt Conjugationis, Activum simplex praeter futurum analogum habent, ut נָטָה, vel נָשָׁה etc. *tendere*, *inclinare*, cujus Imperativus est נְטֵה: at futurum אֶטֶּה etc. et sublato ה fit אֵט, תֵּט, יֵט etc.

Verba deinde quartae imitantur paradigma primae, ut נָפַח *sufflare* פַּח et cum ה paragogico פְּחָה et cum ת פַּחַת.

At sextae analoga semper sunt, ut et Verba octavae Conjugationis, excepto Chaldaico נְחַת *descendere*, de quo tamen dubito.

Passivum simplex analogum est, nisi quod in praeterito propter נ characteristicum נ thematis omittatur, ipsum per dagesch compensando, ut נִגַּשׁ pro נִנְגַּשׁ. Sed hoc analogum esse ex iis, quae cap. 15. diximus, patet.

Verbum deinde Intensivum tam Activum, quam Passivum analogum semper est; at derivatum pro הִנְגִּישׁ, הֻנְגַּשׁ et הַנְגִּישׁ habet הִגִּשׁ, הֻגַּשׁ et הַגִּישׁ. Unde

Prae-

Praeteritum.

f.	m.	
הִגִּישָׁה	הִגִּישׁ	3.
שְׁתְּ	הִגַּשְׁתָּ	2.
etc.	הִגַּשְׁתִּי	1.

Imperativus.

f.	m.
הַגִּישִׁי	הַגֵּשׁ et הַגִּישׁ
הַגֵּשְׁנָה	הַגִּישׁוּ pl.

Futurum.

f		m.	
אַגִּישׁ	et	אַגֵּשׁ	1.
תַּגִּישִׁי		תַּגֵּשׁ	2.
תַּגִּישׁ		יַגֵּשׁ	3.
etc.			

Sic Verbum tertiae Conjugationis נָטָה derivatum habet הִטָּה, הַטֵּה et הַטּוֹת, unde praeteritum הִטָּה f. הִטְּתָה 2. הִטִּיתָ, et Imperativus הַטֵּה, et futurum אַטֶּה 2. תַּטֶּה f. תַּטִּי etc. vel ſublato ה fit אַט, יַט etc. Sic etiam quartae Conjugationis נָסַע *caſtra movere* reciprocum habet הִסִּיעַ, unde futurum אַסִּיעַ, אַסַּע etc.

Caeterum notandum, Verbum derivatum multo frequentius carere נ, quam ſimplex, exceptis Verbis ſextae et octavae Conjugationis, quae, ut diximus, analoga ſemper ſunt. Derivatum Paſſivum ſuum Activum habet, vel Infinitivum הֻגַּשׁ, vel הֻגֵּשׁ. Unde

Praeteritum.

f.	m.	
הֻגְּשָׁה	הֻגַּשׁ	3.
etc.	הֻגַּשְׁתָּ	2.

Imperativus.

f.	m.
הִגְּשִׁי	הִגַּשׁ

etc.

Futurum.

	תִּגַּשׁ	1.
תִּגְּשִׁי	אֶגַּשׁ	

etc.

Reciprocum tam Activum, quam Paſſivum analogum eſt.

Denique Verbum לָקַח *accipere* huc referendum eſt, quod ſolum hoc paradigma imitatur. Reliqua enim omnia, quorum prima thematis eſt ל, analoga ſunt.

CAPUT XXXI.

De altero Defectivorum genere.

[103] Quae ſecundam et tertiam eandem habent literam, ſolent non raro unam amittere. Ex. gr. סָבַב *circuire* Infinitivum frequentius habet סֹב, vel ablato accentu סָב cum ghatuf; habet praeterea non raro סוֹב et סֵב, ut בְּהִתְיַצֵּב *cum contant ſimul.* Hinc Praeteritum loco סָבַב frequenter habet

Praeteritum.

f.		m.	
סָבָה	ſing.	סַב	3.
סַבּוֹת		סַבּוֹתָ	2.
		סַבּוֹתִי	1.
	pl.	סַבּוּ	3.
תָּ		סַבּוֹתֶם	2.
		סַבּוֹנוּ	1.

Im-

Imperativus pro סָבֹב

f.		m.	
סֹובִּי		סֹב	ſing.
סֻבֶּינָה	vel	סֹבּוּ	plur.
סֹבִּי		סֹב	
סֹבְנָה	vel	סֹבּוּ	
סוּבִּי		סוּב	
סוּבֶּינָה		סוּבּוּ	

Futurum.

f.		m.	
	ſing.	אָסֹב	1.
תָּסֹובִּי		תָּסֹוב	2.
תָּסוֹב		יָסוֹב	3.
	plur.	נָסוֹב	1.
תְּסֻבֶּינָה		תָּסוּבּוּ	2.
		יָסוּבּוּ	3.

Tertia perſona praeteriti tam ſingularis, quam pluralis poteſt loco habere gholem, ut סֹב pl. סֹבּוּ; deinde ו non raro ubique negligitur, fitque סַבֹּתָ, סֹב, אָסֹב pro סַבּוֹתָ, סוֹב et אָסוֹב. Futurum praeterea convenit ſaepe cum futuro Verborum, quorum prima eſt נ, nempe pro אָסוֹב, תָּסוֹב, יָסוֹב etc. habet ſaepe אֶסֹּב, תִּסֹּב, יִסֹּב etc. compenſando ſcilicet ſyllabam longam per dageſch. Ex Imperativi forma denique סוּב formatur etiam futurum אָסוּב, תָּסוּב, יָסוּב etc.

Paſſivum Infinitivi formulas habet הִסֹּב, et הִסּוֹב, et הִסַּב, vel הִסֵּב.

Praeteritum.

f.			m.	
נָסַבָּה f. נְסַבָּה	ſing.		נָסַב	3.
ות			נְסַבּוֹתָ	2.
			נְסַבּוֹתִי	1.

plur.

plur. נָסַבּוּ 3.

-תֶן נְסַבּוֹתֶם 2.

נְסַבּוֹנוּ 1.

Imperativus.

f.		m.	
הִסַּבִּי		הִסַּב	sing.
הִסַּבֶּינָה		הִסַּבּוּ	pl.
	vel		
הִסֹּבִּי		הִסֹּב	
הִסֹּבֶּינָה		הִסֹּבּוּ	

Infinitivus.

f.	m.	
	אֶסַּב	1.
תִּסַּבִּי	תִּסַּב	2.
etc.	יִסַּב	3.
	vel	

Praeteritum convenit etiam cum iis, quorum prima est נ, fitque pro נָסַב, נָסַבּוּ, נָסַבְתְּ, נָסַבְתָּ. tertia deinde persona tam singularis, quam pluralis habet etiam vel gholem loco ַ, nempe נָסֹב vel נָסַב pro נָסַב et נָסַבּוּ, vel נָסֹבּוּ pro נָסַבּוּ et נָסַבּוּ.

Verbum Intensivum analogum saepe est, ut כִּתֵּת *contundere*, חִלֵּל *profanare*, עִמֵּת *obtundere*, *crusta tegi*; sed saepius primam duplicat, eam literae geminatae interponendo, (ut סִכְסֵךְ *obtegere* loco סִכֵּךְ, et גִּלְגֵּל *revolvere* loco גִּלֵּל,) et praecipue si Verba geminantia sint secundae, tertiae, vel quartae Conjugationis, ut טֵאטֵא Intensivum Verbi secundae טָאָא *verrere*, et לְהַלְהֵּה tertiae לָהָה *fatigari*, et שַׁעֲשַׁע quartae שָׁעַע *delectari*, *ludere*, et denique תַּעְתַּע ex תָּעַע *illudere* et עַרְעַר ex עָרַר *solum esse*. At plerumque tam

tam Activum, quam Passivum cum Intensivis sextae Conjugationis convenire videntur. Nam, ut ex קוּם fit Activum קוֹמֵם, et Passivum קוֹמַם, sic ex סָב fit Intensivum סוֹבֵב, et ejus Passivum סוֹבַב.

Derivatum vix analogum observatur; Infinitivum habet ut plurimum הָסֵב, vel הָסֵב, et הֲסֵב. Hinc

Praeteritum הֵסַב vel

f.	m.		
הֵסַבָּה	הֵסַב	3.	ſ.
הֲסִבּוֹת	הֲסִבּוֹתָ	2.	
	הֲסִבּוֹתִי	1.	
	הֵסַבּוּ	3.	pl.
תֶן	הֲסִבּוֹתֶם	2.	
	הֲסִבּוֹנוּ	1.	

Imperativus.

f.	m.	
הָסֵבִּי	הָסֵב	ſ.
הֲסִבֶּינָה	הָסֵבּוּ	pl.

Futurum.

f.		m.	
	ſing.	אָסֵב	1.
תָּסֵבִּי		תָּסֵב	2.
תָּסֵב		יָסֵב	3.
	pl.	נָסֵב	1.
		תָּסֵבּוּ	2.
תְּסִבֶּינָה		יָסֵבּוּ	3.

Futuri ֵ hic etiam, ut in ſimplici, compenſari ſolet, ſumiturque pro אָסֵב, אַסֵּב: deinde accentu ad primam translato ֵ mutatur in ֶ, ut יָסֶךְ־לָךְ *obtegat te.* Hujus Paſſivum Infinitivum habet הוּסַב, תּוּסַב,

-תּוּסַב, et הֻסַב, et cum ה paragogico הֻסַבָּה, mutando ֻ in ָ ghatuf.

Praeteritum.

f.	m.	
הוּסַבָּה	הוּסַב	3.
וֹת	הוּסַבּוֹתָ	2.
	הוּסַבּוֹתִי	1.
et.		
הֻסַבָּה	הֻסַב	
etc.		

Imperativus.

f.	m.	
הוּסַבִּי	הוּסַב	fing.
	et	
הֻסַבִּי	הֻסַב	
הוּסַבֶּינָה	הוּסַבּוּ	pl.

Futurum.

f.	m.	
	אוּסַב	1.
תּוּסַבִּי	תּוּסַב	2.
etc.		
vel		
	אֻסַב	1.
תֻּסַבִּי	תֻּסַב	2.
etc.		

Reciprocum paradigma fextae Conjugationis imitatur plerumque, quae autem fecundae, tertiae et quartae Conjugationis funt, plerumque de fuo Intenfivo formantur, ut הִשְׁתַּעֲשֵׁעַ *delectare fe*, הִתְלַהְלֵהַּ *fatigare fe*, הִתְמַרְמֵה *fe diu detinere* At עָדָה *opprimi*, et נָבָה *claudi*, *obtundi* paradigma fextae fequuntur.

Atque

Atque ex his apparet, Verba haec Defectiva facile posse confundi, ita ut saepe hujusmodi Defectiva occurrant, de quibus dubites, num eorum thema sit secundae, vel tertiae, vel quintae, vel sextae Conjugationis: cujus rei causam hic paucis ostendam. Nam ea cognita haec vobis longe clariora fore credo.

Omne defectivorum genus literam deficientem compensare solet, literam secundam, vel tertiam thematis geminando. Ex. gr. בָּזָא secundae Conjugationis est, et significat *praedari;* sed saepius א omittitur, ejusque loco duplicatur media, fitque בָּזַז vel בּז. Sic etiam Verbum secundae Conjugationis זָכָה significat *purum esse*; sed saepius loco ה duplicatur media, fitque זָכַךְ; unde fit, ut hoc Verbum jam tertiam Conjugationem, jam geminantia imitetur, ut סָלָה et סִלְסֵל, הָרָה et חֲרְחֵר et ut Verba geminantia Infinitivum tertiae etiam imitentur, ut שַׁמּוֹת *desolare*, pro שָׁמוֹם vel שׁוֹם, חַמּוֹת *calefieri* pro חָמוֹם vel חוֹם et sic alia. Sic etiam Verbum quintae יָזַם significat *cogitare*, *deliberare*; sed sublato י compensatur per זָמַם, ut et חָמַם, vel חוֹם, pro יָחוֹם *calefieri*, et חֹק pro יָחַק *spuere*, etc. Unde fit, ut Verba haec geminantia quintam etiam Conjugationem imitentur. Sic Verba sextae tertiam thematis geminando pro שׂוּךְ fit שָׂכַךְ *tegere*, et pro מַס *liquefieri* fit מָסַס vel מֹס, et צַר *ligavit* fit צָרַר. Et hinc fit, ut sextam etiam Conjugationem imitentur, (qua de re vide etiam, quae cap. 25. in fine notavimus) et vice versa illa haec geminantia, eorum praesertim Intensiva, quae etiam non raro primam thematis, ut haec geminantia solent, duplicant. Nam פּוּר Intensivum habent פּוֹרֵר et פִּרְפֵּר. Atque huc referenda etiam sunt Defectiva primae נ. Nam pro נאַר *exsecrari* fit אָרַר *maledicere*, ut ex נָקַב *pronunciare* fit קָבַב, et ex נָצַל fit צָלַל: unde futuri tertia pluralis foeminina habet תְּצִלֶּינָה et תְּצַלֶּנָה

tinnient,

tinnient, et si pro נשם sit שָׁמֵם *desolare*, et ad hunc modum alia; unde fit, ut haec geminantia, et [167] omnia Defectiva jam hanc, jam aliam Conjugationem imitentur: quod hic hujus linguae studiosos monere operae pretium duxi. Nam his notatis poterunt certa methodo, et absque haesitatione omnia defectivorum Verborum themata investigare.

CAPUT XXXII.

De Verbis Deponentibus, et de Verbis Quadratis, et obiter de compositione Verborum, Modorum et Temporum.

Deponentia duo, vel tria tantum dantur simplicia, nempe נִשְׁבַּע *jurare*, נִלְחַם *pugnare*, et forte etiam נִשְׁעַן *fultum esse*. Dico expresse simplicia; nam intensiva, vel derivata, vel reciproca nulla dantur, quae formam Passivi et Activi significationem habeant. Et ideo נִשְׁבַּע *jurare*, derivatum habet הִשְׁבִּיעַ *jurare facere*, cujus tam significatio, quam forma est Activa.

Verba praeterea, quae pluribus, quam tribus, constant literis, plura numerantur, quam ego probare auderem, ut sunt פַּרְשֵׁז pro פּוֹרֵשׂ *expandens* (vide Jobi 33. v. 9.) et יְכַרְסְמֶנָּה pro יְרַמְּסֶנָּה *conculcabit eam*, (vide Psalm. 80. v. 14.) et מְכֻרְבָּל pro מְחֻגָּר *cinctus*, *indutus* (vide Paral. cap. 15. v. antepenult.) Nam hoc ultimum formatum videtur ex nomine Chaldaeo כַּרְבַּלְתָּא, quod significat *pallium*, vel *pileum colore rubeum*, vel *galli gallinacei cristam*. Priora autem vitia exemplarium esse, mihi facile persuaderem. Nam non nisi semel occurrunt, nec ullum primitivum novimus, ex quo deriventur, et Ver-

Verbum, quod communiter ea ſignificatione uſurpatur, videntur referre.

Sed his conjecturis omiſſis hoc in genere notemus, nonnulla obſervari Verba, quae praeter characteriſticas Verbi, Temporis, vel Perſonae plures, quam tres literas habeant, niſi intenſiva, quae ex Nomine aliquo ſubſtantivo, vel ad- [108] jectivo formantur. (Diximus enim ſupra cap. 16. haec Verba tam ex Verbo ſimplici, quam ex Nomine formari) ex. gr. ex חֲצֹצְרָה *tuba* fit הֲצֹצֵר *tuba clangere*, ut ex חֲמַרְמַר diminutivum ex חָמַר fit חֳמַרְמַר *lutulentus factus eſt*. Sic ex יְפֵיפֶה diminutivum ex יָפֶה *pulchra*, fit יָפְיָפִית *pulchrior factus es*. Quae ex monoſyllabis formantur, intenſiva geminantium, vel ſextae Conjugationis imitantur, קַרְקַר *parietem demoliri*, quod formatur ex קִיר *paries*, ſicut שֵׁרֵשׁ *eradicare* ex שֹׁרֶשׁ *radix*. Qua de re vide cap. 16. Sed de his ſatis.

Supereſt, ut, quae ad Verborum Conjugationem ſpectant, abſolvam, pauca de Compoſitis addam. Verba compoſita a Grammaticis vocantur illa, quae ex duobus Verbis diverſae Conjugationis, vel ex duobus ejusdem thematis, vel quae ex Nomine, Participio, et Verbo componuntur; quibus praeterea addere ſolent alia, quae ſimul duos modos, vel duo tempora exprimunt. ex. gr. quintae et ſextae Conjugationis duo compoſita reperiuntur, nempe הוֹשְׁבוֹתִי, quod componitur ex יָשַׁב, *ſedere*, et שׁוּב *redire*, alias deberet eſſe vel הוֹשַׁבְתִּי ex יָשַׁב, vel הֲשִׁיבוֹתִי ex שׁוּב; alterum eſt הֵיטִיבוֹתִי quod componitur ex יָטַב, et טוֹב *bene eſſe*, quod alias deberet eſſe vel הֵיטַבְתְּ ex יָטַב, vel הֲטִיבוֹת ex טוֹב. Primum duos ſenſus ſimul exprimit, et ambos indicare Propheta voluiſſe videtur; at ſecundum quoquo modo ſumatur idem exprimit; ideoque non dubito,

to, quin nobis alia quintae et sextae Conjugationis Verba ad hunc modum componere liceat.

Sed praeter haec alia Grammatici notant partim ex ignorantia, partim exemplarium mendis decepti, ut (Jer. 22. v. 24.) אֶתְּקֶנְךָּ quod putant compositum esse ex נתק *evellere* et תקן *adaptare*, cum tamen נ ante affixum in futuro non raro abundet. At (Jer. 15. v. 10.) מְקַלְלַינִי pro מְקַלְלַנִי sane vitium [199] festinantis calami videtur. Et ad hunc modum, sed maxime ex ignorantia plura notant composita ex duobus ejusdem thematis Verbis, ex. gr. נִכַּפֵּר *dabit se expiandum*, נִוַּסְּרוּ *dabunt se disciplinandum*, et נִשְׁתָּוָה *aequalis facta est*, composita esse credunt ex Passivo simplici, et reciproco, quia reciproci Passivum plane ignoraverunt, ut jam cap. 21. ostendimus, sic יוֹלַדְתְּ, כְּשִׁנַּת, יוֹשַׁבְתְּ et מְקֻנַּנְתְּ composita ex Participio, et Praeterito absque ullo fundamento putant. Nam quisnam ipsos docuit Participium non posse, ut Praeteritum, terminari, et pro יוֹשֶׁבֶת non posse dici יוֹשַׁבְתְּ, at מִשְׁתַּחֲוִיתֶם pro מִשְׁתַּחֲוִים (Ezech. cap. 8. v. 16.) vitium sane festinantis calami videtur. Compositum denique ex Praeterito, et Futuro notant חֲבֵאתִי pro תָּבֹאִי, nec vident, quod hujus Futurum ה paragogicum ob additam syllabam in ת mutet, ut jam cap. 27. monuimus. Sed nolo studiosos similibus delassare; sed contra monere, ne de his multum sint solliciti.

CAPUT XXXIII.

De Nomine Participio.

Participia Adjectiva sunt, quae actionem, vel omne quod Verbo significari solet, tanquam rei affectionem, vel modum cum relatione ad tempus

pus exprimunt. Unde fit, ut tot Participiorum, quot Verborum dentur genera, nempe ſimplicia, intenſiva, derivata, et reciproca, eaque tam Activa, quam Paſſiva.

Formantur autem ex ſuis Verbis hoc modo, Nempe ſimplex פָּקַד formulam etiam פָּקֵד habere, et Participium eam ſibi vindicare diximus. Eſt itaque Participii ſimplicis maſculinum פּוֹקֵד et cum י paragogico פּוֹקְדִי foemininum פּוֹקְדָה, פּוֹקֶדֶת vel פּוֹקֶדֶת, et cum י paragogico פּוֹקַדְתִּי. Ex Paſſivo deinde נִפְקַד fit maſculinum נִפְקָד et cum י pa- [120] ragogico נִפְקָדִי; foemininum נִפְקָדָה vel נִפְקֶדֶת.

Ex Intenſivo פִּקֵּד fit maſculinum מְפַקֵּד, foemininum מְפַקְּדָה vel מְפַקֶּדֶת; et ex ejusdem Paſſivo פֻּקַּד fit maſculinum מְפֻקָּד etc. vel פֻּקָּד, foemininum פֻּקָּדָה vel פֻּקֶּדֶת vel פֻּקַּדְתְּ etc.

Sic ex derivato הִפְקִיד fit maſculinum מַפְקִיד, foemininum מַפְקִידָה, et ex ejusdem Paſſivo הָפְקַד vel הֻפְקַד fit maſculinum מָפְקָד vel מֻפְקָד etc.

Et denique ex reciproco הִתְפַּקֵּד fit maſculinum מִתְפַּקֵּד etc. Reciproci paſſivi nullum exſtat Participium praeter מִתְנוֹאָץ, vel (compenſato ת per dageſch) מְנּוֹאָץ, cujus characteriſtica מִת formam Activi, et Verbum נוֹאָץ formam Paſſivi habet contra communem hujus Verbi uſum; (de quo vide cap. 21.) et ideo de eo nihil ſtatuere audeo.

Participia praeterea ſimplicia, quae ex Verbis neutris formantur, Infinitivi formulam פָּקֵד uſurpare ſolent, ut יָשֵׁן *dormiens*, דָּבֵק *adhaerens*, etc.

Participia deinde Paſſiva ſimplicia ſaepius ex ſuo Activo formantur, fitque ex זָכַר (mutando gholem

lem in ו) פָּקוּד *visitatus.* Sed haec saepius in Adjectiva degenerant.

Atque haec voco Participia, quatenus modum significant, quo res aliqua in praesenti affecta consideratur. Verum haec ipsa non raro in pura Adjectiva rerum attributa significantia degenerant, ex. gr. סוֹפֵר Participium est, quod significat *hominem numerantem* hoc est, *qui jam in numerando est occupatus*; sed plerumque ut attributum absque ulla ad tempus relatione usurpatur, significatque *hominem*, *qui officium habet numerandi*, nempe *scribam*. Sic שׁוֹפֵט significat *hominem*, *qui in judicando est occupatus*, at plerumque attributum est hominis, qui officium habet judicandi, hoc est, idem valet, quod apud Latinos *Iudex*. Sic Participium Passivum נִבְחָר (*electus*, hoc est, *homo* vel [111] *res*, *quae jam actu eligitur*) saepius attributum est rei praestantis, videlicet rei omnibus eligendae, et ad hunc modum Participia intensiva, et reliqua saepe in attributa, hoc est, in Adjectiva, quae nullam ad tempus habent relationem, degenerant.

Ex numero deinde Participiorum secludenda etiam credo simplicia, quibus praepositum est מ, ut sunt מִשְׁפָּט *judicator*, מַלְשִׁין *laesor lingua*, nisi potius statuere velimus, quod simplicia, ut intensiva, et reliqua characteristicam מ habuerint, et quod posteri idem in simplici neglexerint; vel forte Participia intensiva sunt ex simplici formata, idque quia eorum themata intensivo carent Verbo. Haec de Participiis in genere, deque iis, quae ex Verbis primae formantur.

Ex Verbis secundae formantur masculina, ut praecedentia; at foeminina geminum segol non habent;

habent; sed א ut plurimum quiescit, et ita ex מְצֵאת, נִמְצֵאת etc. fit מְצֵאת, נִמְצֵאת etc. At simplex est etiam מְצָאת.

Solent praeterea hujus Conjugationis Participia א negligere, et absolute ea omnia patiuntur, quae eorum Verba pati diximus.

Participia tertiae saepius pro .. habent segol, ut גֹּלֶה; foemininum vel ה negligit, ut גֹּלָה pro גֹּלָהָה, vel idem in י, et ְ in ghirek mutat, ut פּוֹרִיָּה *fructificans*.

Adjectiva hujus, et secundae Conjugationis, quae formam פָּקוּד imitantur, mutant א vel ה in י, ut מָצוּי *existens* vel *inventus* ex מָצָא, at גָּלוּי *manifestus* ex גָּלָה. Nec opus habeo omnia uniuscujusque Conjugationis Adjectiva hic sigillatim notare, quandoquidem Verborum, ex quibus formantur, regulas sequuntur.

Quae ex Verbis, quorum prima est נ, formantur, formam Verbi imitantur, hoc est, si praeteritum : thematis careat, eodem etiam Participium carebit, et contra si Praeteritum analogum fuerit, erit etiam Participium analogum. Ex. gr. Activum simplex נָגַשׁ Praeteritum habet נָגַשׁ, et Participium נֹגֵשׂ, utrumque scilicet analogum; at reciprocum הִגַּשׁ Praeteritum habet הִגַּשׁ, et Participium מַגִּשׁ, utrumque scilicet defectivum. Quae vero ex defectivis geminantium formantur, Activum simplex regulare habent סֹבֵב: at reliqua Praeteritum imitantur Verbi: Nempe ex Passivo simplici נָסַב fit masculinum נָסָב, foemininum נְסַבָּה, et ex Intensivi סֹבֵב fit מְסוֹבֵב, et ex סוֹבַב fit מְסוֹבָב, et [112]

sic

ſic ex derivati Praeterito הסב fit מסב, et ex מוסב fit מוסב, et denique ex reciproco הסתובב fit מסתובב. Caeterum flexio Participii ex ſingulari in pluralem, communes Nominis ſequitur regulas, de quibus vide cap. 6.

Reliqua deſiderantur.

COL-

COLLECTANEA

DE VITA B. DE SPINOZA.

Complectuntur

I. Textum biographiae a *Colero* gallice ſcriptae.

II. Additamenta textui huic inserta in libello: Refutation des erreurs de B. de Spinoſa par ... Mr. le Comte *Boullainvilliers*, cum omnibus, quae inter hunc et Colerianum textum intercedunt, diſcrepantiis.

III. Additamenta nonnulla alia ex *Ms. quodam Lucae*, Medici.

IV. Obſervationes quasdam *Editoris textui ſubjectas*.

V. Narrata *Sebaſt. Kortholti et Godofr. Leibnitii.*

De quibus omnibus plura in Praefatione.

Spinosa ce Philoſophe, dont le nom fait tant de bruit dans le monde, étoit Juif d'origine. Ses parens, peu de tems après ſa naïssance, le nommèrent *Baruch*. Mais ayant dans la suite abandonné le Judaïsme, il changea lui-même son nom, et se donna celui de *Benoît* dans ses Ecrits et dans les lettres qu'il signa. Il naquit à Amsterdam *) le 24 Novembre en **) l'année 1632. Ce qu'on dit ordinairement, et qu'on a même écrit, †) qu'il étoit pauvre et de basse extraction, n'est pas véritable: ses parens Juifs Portugais, honnêtes gens, et à leur aise, étoient Marchands à Amsterdam, où ils demeuroient sur le Burgwal dans une assez belle maison, près de la vieille Synagogue Portugaise. Ses manières d'ailleurs civiles et honnêtes, ses proches et ***) alliés, gens accommodés, et les biens laissés par ses Père et Mère, font foi que sa race ****) aussi bien que son éducation étoient au-dessus du commun. *Samuel Carceris* Juif Portugais épousa la plus jeune de ses deux soeurs. L'aînée s'appelloit

*) Boullainv. p. 1. addit: „la ville la plus belle et la plus singulière de l'Europe."

**) Boullainv. p. 1. „de l'année."

†) Ms. Lucae ponit: B. de Sp. étoit.. d'une naiſſance fort médiocre. Son père qui étoit Juif de Rèligion et Portugais de nation n'ayant pas les moyens de le pouſſer dans le commerce, reſolut de lui faire apprendre les lettres hebraiques... Ad Rabbinatum itaque ab initio educabatur Sp. *P.*

***) Boullainv. p. 2. „et ses alliés."

****) Boullainv. p. 2. „font voir que sa naissance aussi bien que" —

loit Rebecca, et la cadette Miriam de Spinofa, dont le fils *Daniel Carceris*, neveu de Benoît de Spinosa, se porta pour l'un de ses héritiers après sa mort. Ce qui paroît par un Acte passé devant le Notaire *Libertus Loef*, le 30 Mars 1677. en forme de Procuration adressée à *Henri van der Spyck*, chez qui Spinosa logeoit lors de son decès *).

Ses premières Etudes.

Spinosa **) fit voir dès son enfance, et encore mieux ensuite dans sa jeunesse, que la Nature ne lui avoit pas été ingrate. On reconnut aisément qu'il avoit l'imagination vive, et l'esprit extrémement prompt et pénétrant.

Comme

*) Boullainv. p. 2. „chez qui Spinosa étoit logé lorsqu'il mourut."

**) Boullainv. p. 3. „*Spinosa* fit voir dès son enfance, et encore mieux dans sa jeunesse, combien il avoit été favorisé de la nature. On reconnut aisément qu'il avoit l'imagination vive, et l'esprit extrémement pénétrant. On resolut de lui faire apprendre les lettres Hebraïques. Cette sorte d'étude qui est toute la science des Juifs n'étoit pas capable de remplir un esprit aussi brillant que le sien. Il n'avoit pas quinze ans qu'il formoit des difficultés que les plus habiles d'entre les Juifs avoient de la peine à resoudre; et quoiqu'une jeunesse si grande ne soit guères l'âge de discernement, il en avoit assez pour s'appercevoir que ses doutes embarrassoient le maître; mais de peur de l'irriter, il foignait d'être fort satisfait de ses reponsés, se contentant de les écrire pour s'en servir en tems et lieu.

Comme il ne lisoit que la Bible, il se rendit bientôt capable de n'avoir plus besoin d'interprête; il faisoit des reflexions si savantes, que les Rabins n'y répondoient qu'à la manière des ignorans, qui se voyant à bout, imposent à ceux qui les pressent, d'avoir des sentimens peu conformes à la Religion. Un procedé si bizarre lui fit comprendre qu'il étoit inutile de s'informer de la vérité, le peuple parmi lequel il vivoit ne la connoissant pas. D'ailleurs en croire aveuglément les Livres de sa Nation, c'est, disoit-il, trop aimer les vieilles erreurs. Il se resolut donc de ne plus consulter que lui-même, mais de n'épargner aucun soin pour en faire la découverte. Il falloit avoir l'esprit vaste et d'une force extraordinaire pour former au-dessous de vingt-ans, un projet de cette importance. En effet il fit bientôt voir jusqu' où son esprit et ses réflexions pouvoient aller: car commençant tout de nouveau à lire l'Ecriture, il se fit jour au travers des nuages, derrière lesquels on lui avoit dit que la verité étoit cachée.

Après

Comme il avoit beaucoup d'envie de bien apprendre la Langue Latine, on lui donna d'abord

pour

Après l'examen de la Bible, il lut et relut le Talmud avec la même exactitude; et comme il étoit versé dans l'intelligence de l'Hebreu, il n'y trouvoit rien de difficile, ni rien aussi, qui le satisfît: mais il étoit si judicieux, qu'il laissa reposer ses premières pensées, avant que de les approuver. Cependant Morteira, †) homme celèbre entre les Juifs, et le moins ignorant de tous les Rabins de son temps, admiroit la conduite et le génie de son Disciple; il ne pouvoit comprendre qu'un jeune homme fût si modeste avec tant de penétration. Pour le connoître à fond, il l'éprouva en toute manière, et avoua depuis qu'il ne trouvoit rien à redire tant en ses moeurs, qu'en la beauté de son esprit.

L'approbation de Morteira augmentant la bonne opinion que l'on avoit de son Disciple, ne lui donnoit point de vanité; tout jeune qu'il étoit, par une prudence avancée, il faisoit peu de fond sur l'amitié et sur les louanges des hommes.

D'ailleurs il paroissoit que l'amour de la vérité étoit si fort sa passion dominante, qu'il ne voyoit presque persomme; mais quelque précaution qu'il prît, il se trouva une de ces rencontres où l'on ne peut honnêtement se refuser aux hommes. Entre les plus ardens à lier commerçe avec lui, deux jeunes hommes qui se disoient ses amis particuliers, le conjurèrent de leur dire ses véritables sentimens. Ils lui représentèrent que, quels qu'ils fûssent, il n'avoit rien à craindre de leur part, leur curiosité n'ayant pour but que de s'éclairoir de leurs doutes. Le jeune Disciple étonné d'un discours si peu attendu, fut quelque temps sans leur répondre; mais se voyant pressé, il leur dit en riant qu'ils avoient Moïse et les Prophètes, qui étoient vrais Israëlites, et qu'ils avoient décidé de tout, qu'ils les suivissent sans scrupule, s'ils étoient véritablement Israëlites. A les en croire, répartit un de ces jeunes hommes, je ne vois point qu'il y ait d'Etres immatériels, Dieu n'a pas de corps, ni l'ame n'est point immortelle, ni les Anges ne sont pas des substances réelles. Que vous en semble, continua-t-il, en s'addressant à Spinosa. Dieu a-t-il un corps? Y a-t-il des Anges? L'ame est-elle immortelle? J'avoue

†) „Praeceptor Spinozae in L. hebr. fuit Rabbi Moses Morteira, cuius hymni in initiationem Academiae seu Scholae cuiusdam Venetae, quam ביה המירש (*Domum Scholae*) vocant, cum aliorum carminibus exstant in *Jom Tov Valoason*, Rabbini Veneti, ארבע אירים (Arbaa Vrim) *quatuor Luminaribus*, Venetiis, 1672. paginarum 24 in fol. impressis. Quatuor haec Luminaria sunt Schalem filius Isaac mehallevijim, *Mosche Mortera*, Abraham Monjon et Simcha Luzari. Vid. Wolfii Biblioth. hebr. Vol. III. pag. 367, 368." Haec Doctiss. de Murr in Annot. Sp. p. 30. indicat. *P.*

pour Maître un Allemand. Pour se perfectionner ensuite dans cette Langue, il se servit du fameux *Fran-*

J'avoue, dit le Disciple, que ne trouvant rien d'immatériel ni d'incorporel (sc. de Dieu) dans la Bible, il n'ya nul inconvénient de croire que Dieu soit un corps, d'autant plus que Dieu étant grand, Ps. 45, 2. ainsi que parle le Prophète, il est impossible de comprendre une grandeur sans étendue, et par conséquent qui ne soit un corps. Pour les esprits, il est certain que l'Ecriture ne dit point que ce soient des substances reelles et permanentes, mais de simples fantômes, nommés Anges, parceque Dièu s'en sert pour déclarer sa volonté, de telle sorte que les Anges et toute autre sorte d'esprits ne sont invisibles qu'à raison de leur matière subtile et diaphane, qui ne peut être vue que comme on voit les fantômes dans un miroir, en songe, ou dans la nuit, de même que Jacob vit dans le sommeil une échelle où des Anges montoient et descendoient. C'est pourquoi nous ne lisons point, que les Juifs ayent excommunié les Sadducéens pour n'avoir point cru d'Anges, à cause que l'Ecriture ne dit rien de leur création. Pour ce qui est de l'ame, par-tout où l'Ecriture en parle, ce mot d'ame se prend simplement pour exprimer la vie, ou pour tout ce qui est vivant. Il seroit inutile de chercher de quoi appuyer son immortalité: pour le contraire, il y est visible en cent endroits, et il n'est rien de plus aisé que de le prouver; mais ce n'est ici ni le lieu, ni le temps d'en parler. Le peu que vous en dites, répliqua l'un des deux amis, pourroit convaincre des personnes moins ardentes que nous, mais ce n'est pas assez pour satisfaire vos amis, à qui il faut quelque chose de plus solide, joint que la matière est trop importante pour n'être qu'effleurée. Nous ne vous en quittons pour le présent, qu'à condition de la reprendre une autre fois. *Spinosa*, qui ne cherchoit qu'à rompre la conversation, leur promit tout ce qu'ils voulurent; mais dans la suite il évita toutes les occasions où ils tâchoient de la renouer, et se ressouvenant que la curiosité de l'homme a rarement bonne intention, il étudia la conduite de ses amis, où il trouva tant à redire, qu'il rompit avec eux, et ne voulut plus leur parler. Ses amis s'étant apperçus du dessein qu'il avoit formé se contentoient d'en murmurer entre eux, pendant qu'ils crurent que c'étoit pour les éprouver; mais se voyant hors d'espérance de le pouvoir flêchir, ils jurèrent de s'en venger; et pour le faire plus sûrement, ils commencèrent par le decrier dans l'esprit du peuple, et dire qu'ils s'abusoient de croire que ce jeune homme dût devenir un des soutiens de la Synagogue, qu'il y avoit plus d'apparence qu'il en seroit le destructeur, n'ayant que haine et que mépris pour la loi de Moïse, qu'ils l'avoient fréquenté sur le temoignage de Morteira, mais qu'ayant reconnu que c'étoit un impie, et que le Rabin s'abusoit d'en avoir une bonne idée, son abord leur faisoit horreur.

Ses differends avec les Juifs touchant la Religion.

Ce bruit semé sourdement devint bientôt public; et lors *qu'ils*

François Van den Ende qui la montroit alors à Amsterdam, et y exerçoit en même temps la profession de Médecin. Cet homme enseignoit avec beaucoup

qu'ils virent le temps propre à le pousser plus vivement, ils firent leur rapport aux Juges de la Synagogue, qu'ils animèrent assez pour les porter à le condamner sans l'avoir entendu. Quoique les sacrés Ministres du Temple ne soient pas exempts de colère, ils suspendirent cependant leur premier feu, et firent sommer *Spinosa* de comparoître devant eux. Lui qui croyoit que sa conscience ne lui reprochoit rien, alla gaîement à la Synagogue, où ses Juges lui dirent d'un visage abbattu, et en hommes rongés du zèle de la maison de Dieu, qu'après les bonnes espérances qu'ils avoient conçues de sa piété, ils n'apprenoient qu' avec peine le mauvais bruit qui couroit de lui; qu'ils l'appeloient pour en sçavoir la vérité, et que c'étoit dans l'amertume de leur coeur qu'ils le citoient pour rendre raison de sa foi, qu'il étoit accusé du plus énorme de tous les crimes, qui est le mépris de la loi, qu'ils souhaitoient ardemment qu'il s'en pût laver; mais que s'il étoit convaincu, il n'y avoit point de supplice assez rude pour le punir. Ensuite l'ayant conjuré de leur dire s'il étoit coupable, comme ils virent qu'il le nioit, ses faux amis qui étoient présents déposèrent effrontément l'avoir oui se moquer des Juifs, comme de gens superstitieux, nés et élevés dans l'ignorance, qui ne sçavent ce que c'est que Dieu, et que néanmoins ils ont l'audace de se dire son peuple, au mépris des autres nations: que pour la loi, elle avoit été instituée par un homme plus adroit qu'eux à la vérité en matière de politique, mais qui n'étoit guères plus éclairé dans la Physique, ni même dans la Théologie. Cela joint par les délateurs à ce qu il avoit dit de Dieu, des Anges et de l'ame, ébranla les esprits, et lui fit crier anathême, avant même que l'accusé eût le temps de se justifier.

Les Juges poussés d'un saint zèle à venger leur autorité méprisée et leur loi profanée, interrogent, pressent, intimident. A quoi l'accusé répondit que ces grimaces lui faisoient pitié, qu'ils avoueroit ce qu'ils disoient sur la déposition de si bons témoins, s'il ne falloit, pour le soutenir, que des raisons incontestables.

Cependant Morteira étant averti du péril où étoit son disciple, court à la Synagogue, où ayant pris place auprès de Juges, il lui demanda s'il se souvenoit du bon exemple qu'il lui avoit donné; si sa révolte étoit le prix du soin qu'il avoit pris de son éducation, et s'il ne craignoit point de tomber entre les mains du Dieu vivant: que le scandale étoit déjà grand, mais qu'il étoit encore temps de se repentir.

Après que Morteira se fut épuisé en paroles, sans pouvoir ébranler la fermeté de son Disciple, il prit un ton plus redoutable, et en chef de la Synagogue, il le pressa de se déterminer à la repentance, ou à la peine, et protesta de l'excommunier, s'il ne donnoit à l'instant des marques de resipiscence.

Le

coup de succès et de réputation; de sorte que les plus riches Marchands de la Ville lui confièrent l'instruction de leurs enfans, avant qu'on eût reconnu

Le Disciple, sans s'étonner, lui répartit hardiment qu'il connoissoit le poids de ses menaces, et qu'en revanche de la peine qu'il avoit prise à lui apprendre la langue Hébraïque, il vouloit bien lui enseigner la manière d'excommunier.

A ces paroles, le Rabin en colère vomit tout son fiel contre Spinosa, et après quelques froids reproches il rompt l'assemblée, sort de la Synagogue, et jure de n'y revenir que la foudre à la main; mais quelque serment qu'il en fit, il ne croyoit pas que son Disciple eût le courage de l'attendre. Il se trompa dans ses conjectures, car la suite fit voir que, s'il étoit bien informé de la beauté de son esprit, il ne l'étoit point de la force, ou plutôt de son obstination.

Le temps qu'on prit depuis pour lui représenter en quel abime il s'alloit jetter, s'étant passé inutilement, on choisit un jour pour l'excommunier. Aussitôt qu'il le sçût, il se disposa à la retraite, et bien loin de s'en effrayer, à la bonne heure, dit-il à celui qui en apporta la nouvelle, on ne me force à rien que je n'eusse fait de moi-même, si je n'avois craint le scandale; il continua par un blasphême. Mais puisqu'on le veut de la sorte, poursuivit ce jeune téméraire, j'entre avec joie dans le chemin qui m'est ouvert, avec cette consolation que ma sortie sera plus innocente que ne fut celle des premiers Hébreux hors de l'Egypte, quoique ma subsistance ne soit pas mieux fondée que la leur. Je n'emporte rien à personne, et je me puis me vanter, quelque injustice qu'on me fasse, qu'on n'a rien à me reprocher.

Le peu d'habitude qu'il avoit depuis quelque temps avec les Juifs, l'obligeant de connoitre quelques chrétiens, il avoit lié amitié avec des personnes d'esprit, qui lui disoient que c'étoit dommage qu'il ne sçût ni Grec ni Latin. Quelque versé qu'il fût dans l'Hébreu, dans l'Italien et dans l'Espagnol, sans parler de l'Allemand, du Flamand et du Portugais, qui étoient ses langues naturelles, it comprenoit assez de lui-même de quelle importance il lui étoit d'en trouver le moyen. Un maître Allemand lui donna les premiers principes de la langue Latine; mais il n'avoit point de bien, ni d'amis assez puissants pour se perfectionner. Comme il y pensoit incessamment, et qu'il en parloit en toute rencontre, *Van den Ende* qui enseignoit avec succès le Grec et le Latin, lui offrit ses soins et sa maison, sans exiger d'autre reconnoissance que de lui aider quelque temps à instruire ses écoliers quand il en seroit devenu capable.

Cet homme, outre la Médecine qu'il professoit, enseignoit encore avec beaucoup de succès et de reputation; de sorte que etc."

connu qu'il montroit à ses Disciples autre chose que le Latin. Car on découvrit enfin qu'il répandoit dans l'esprit de ces jeunes gens *) les prémières semences de l'Atheïsme. C'est un fait que je pourrois prouver s'il en étoit besoin **), par le témoignage de plusieurs gens d'honneur qui vivent encore, et dont quelques-uns ont rempli la charge d'Ancien dans nôtre Eglise d'Amsterdam, et en ont fait les fonctions avec édification. Ces bonnes âmes ne se lassent point de bénir la mémoire de leurs parens, qui les ont arrachés encore ***) à temps de l'école de Satan, en les tirant des mains d'un Maître si pernicieux et si impie.

Van den Ende avoit une Fille unique qui possédoit elle-même la Langue Latine si parfaitement, aussi bien que la Musique, qu'elle étoit capable d'instruire les Ecoliers de son père en son absence, et de leur donner leçon. Comme *Spinosa* avoit occasion de la voir et de lui parler très-souvent, il en devint amoureux; et il a souvent avoué qu'il avoit eu dessein de l'épouser. Ce n'est pas qu'elle fût des plus belles, ni des mieux faîtes; mais elle avoit beaucoup d'esprit, de capacité, et d'enjouëment; ce qui ****) avoit touché le coeur de *Spinosa*, aussi bien que d'un autre Disciple de *Van den Ende*, nommé *Kerkering* natif de Hambourg. Celui-ci s'apperçut bientôt qu'il avoit un Rival, et ne manqua pas d'en devenir jaloux. Ce qui l'obligea à †) redoubler ses soins, et ses assiduités auprès de sa Maîtresse. Il le fit

*) Boullainv. p. 18. „de ses élèves."

**) Boullainv. p. 18. „s'il étoit nécessaire."

***) Boullainv. p. 18. omittit „encore."

****) Boullainv. p. 19. „et c'est là ce qui."

†) Boullainv. p. 19. „de redoubler."

fit avec fuccès; quoique le préfent qu'il avoit fait auparavant à cette fille d'un colier de perles de la valeur de deux ou trois cens piftoles contribuât fans doute à gagner *) fes bonnes graces. Elle les lui accorda donc, et lui promit de l'époufer; ce qu'elle exécuta fidellement après que le Sieur *Kerkering* eût abjuré la Religion Luthérienne dont il faifoit profeffion, et embraffé **) la Catholique. On peut confulter fur ce fujet le Dictionnaire de *Mr. Bayle* Tome 3. Edit. 2. à l'article de Spinofa à la page 2770. Auffi bien que le Traité du *Docteur Kortholt de tribus impoftoribus*, Edit. 2, dans la Préface.

A l'égard de *Van den Ende* comme il étoit trop connu en Hollande, pour y trouver de l'emploi, il fe vit obligé d'en aller chercher ailleurs. Il paffa en France, où il fit une fin très-malheureufe, après y avoir fubfifté pendant ***) quelques années de ce qu'il gagnoit à fa ****) Profeffion de Médecin. *F. Halma* dans fa traduction Flamande de l'Art. de Spinofa, p. 5. rapporte, que *Van den Ende* ayant été convaincu d'avoir attenté à la vie de Mr. le Dauphin, fut condamné à être pendu, et exécuté. Cependant quelques autres qui l'ont connu très-particulièrement en France avouent à la vérité cette exécution; mais ils en rapportent autrement la caufe †). Ils difent que *Van den Ende* avoit tâché de faire foulever les Peuples d'une des Provinces de France, qui par ce moyen efpéroient rentrer dans la jouiffance de leurs anciens Priviléges; en quoi il avoit fes

*) Boullainv. p. 19. „à lui gagner."

**) Boullainv. p. 20. „et eut embraffé."

***) Boullainv. p. 20. omittit „pendant."

****) Boullainv. p. 20. „dans la prof."

†) Boullainv. p. 21. „une autre caufe."

ſes vûes de ſon côté, qu'il ſongeoit à delivrer les Provinces-Unies de l'oppreſſion où elles étoient alors, en donnant aſſez d'occupation au Roi de France en ſon propre Païs, pour être obligé d'y employer une grande partie de ſes forces. Que c'étoit pour faciliter l'éxécution de deſſein qu'on avoit fait équiper quelques Vaiſſeaux, qui cependant arrivèrent trop tard. Quoi qu'il en ſoit, *Van den Ende* fut éxécuté; mais s'il eût attenté à la vie du Dauphin, il eût apparemment expié ſon crime d'une autre manière et par un ſupplice plus rigoureux †).

Spi-

†) Lucis aliquid affundere huic narrationi poſſumus ex libello ingenioſo: Mémoires et Reflexions ſur les principaux événemens du règne de Louis XIV. par Mr. *L*(e) *M*(arquis) *D*(e) *L*(a) *F*(are). Rotterd. 1716. 12. ubi p. 147. ſqq. haec memoriae prodita invenimus: „Le Chevalier de Rohan, perdu de dettes, mal à la cour, ne ſachant où donner de la tête, et ſusceptibles d'idées vaſtes, vaines, et fauſſes, trouva un homme comme lui, hors qu'il avoit plus d'esprit et plus de courage, pour affronter la mort. C'étoit la Truaumont, ancien Officier, qui espéra, ſe ſervant du Chevalier de Rohan comme d'un fantôme, faire une grande fortune en introduiſant les Hollandois en Normandie, d'où il étoit, et où il avoit beaucoup d'habitudes. Le mécontentement des peuples, et la Guyenne et la Bretagne prêtes à ſe ſoulever le confirmérent dans cette penſée. *Ces Meſſieurs ſe ſervirent d'un Maitre d'Ecole Hollandois*, et leur traité fut effectivement fait et ratifié. Les Hollandois embarquèrent des troupes ſur leur flotte, et ne s'éloignèrent pas beaucoup pendant cette campagne des côtes de Normandie, où on les devoit recevoir. Les Etats de Hollande étoient convenus entre autres choſes, que quand tous leurs préparatifs ſeroient faits, ils feroient mettre certaines nouvelles dans leur gazette, et elles y furent miſes. La Truaumont partit pour aller aſſembler ſes amis en Normandie, mais ſous un autre prétexte, ne leur ayant pas voulu découvrir tout à fait la trahiſon. Un de ſes neveux, nommé le Chevalier de Préault, avoit auſſi engagé dans leur deſſein Madame de Villiers, autrement Bordeville, femme de qualité dont il étoit amoureux et aimé, qui avoit des terres en ce païs-là; et Monſieur le Chevalier de Rohan étoit enfin ſur le point de partir lui-même, quand il fut arrêté et mené à la Baſtille. Le Roi en même temps envoya Briſſac, Major de ſes Gardes, à Rouen pour prendre la Truaumont. Celui-ci, ſans s'émouvoir, dit à Briſſac ſon ancien ami: „Je m'en vais te ſuivre, laiſſe moi „ſeulement pour quelque néceſſité entrer dans mon cabinet.“ Briſſac ſottement le laiſſa faire, et fut bien étonné de l'en voir ſortir avec deux piſtolets. Il appella les Gardes, qui étoient à la porte de la chambre, qui au lieu ſeulement de le déſarmer

*Spinosa s'attache à l'étude de la Théologie, qu'il quitte pour étudier à fond *) la Physique.*

Après avoir bien appris la Langue Latine, *Spinosa* se proposa l'étude de la Théologie, et s'y attacha pendant quelques années. Cependant, quoi qu'il eût déjà beaucoup d'esprit et de jugement, l'un et l'autre se fortifioient encore de jour à autre **). De sorte que se trouvant plus de disposition à la recherche des productions et des causes naturelles ***), il abandonna la Théologie pour s'attacher entièrement à la Physique. Il délibéra long-temps sur le choix qu'il devoit faire d'un Maître, dont les écrits lui pûssent servir de guide dans le dessein où il étoit. Mais enfin, les Oeuvres de *Descartes* étant tombées entre ses mains ils les lut avec avidité; et dans la suite il a souvent déclaré, que c'étoit de là qu'il avoit puisé ce qu'il avoit de connoissance en Philosophie. Il étoit charmé de cette maxime de *Descartes*, qui établit qu'on ne doit jamais rien recevoir pour véritable, qui n'ait été auparavant prouvé par de bonnes et solides raisons. Il en tira cette conséquence, que la Doctrine et les Principes ridicules des Rabins Juifs, ne pouvoient être admis par un homme de bon sens; puisque ces principes sont établis uniquement sur l'autorité des Rabins mêmes, sans que ce qu'ils

mer et de le prendre en vie, le tirèrent et blessèrent d'un coup dont il mourut le lendemain, avant que le premier Président eût pu lui faire donner la question, et par conséquent sans rien avouer. Cet incident auroit pu dans la suite sauver la vie au Chevalier de Rohan, si après avoir tout nié à ses autres juges, il n'avoit pas sottement tout avoué à Besons, qui lui arracha son secret, en lui promettant sa grace, action indigne d'un juge. *Le Maitre d'Ecole fut pendu*, et le Chevalier de Rohan eut la tête coupée avec le Chevalier de Préault et Madame de Villiers. P.

*) Boullainv. p. 22. omittit „à fond."

**) Boullainv. p. 22. „se fortifioient de jour en jour."

***) Boullainv. p. 22. „des choses naturelles."

qu'ils enſeignent vienne de Dieu, comme ils le prétendent à la vérité *), mais ſans fondement, et ſans la moindre apparence de raiſon.

Il fut dès lors fort réſervé avec les Docteurs Juifs, dont il évita le commerce autant qu'il lui fut poſſible; on le vit rarement dans leurs Synagogues, où il ne ſe trouvoit que par manière d'acquit, ce qui les irrita extrémement contre lui; car ils ne doutoient point qu'il ne dût bien-tôt les abandonner, et ſe faire Chrêtien. Cependant, à dire la vérité, il n'a jamais embraſſé le Chriſtianisme, ni reçû le Saint Batême; et quoi qu'il ait eu de fréquentes converſations depuis ſa deſertion du Judaïsme avec quelques ſçavans Mennonites, auſſi-bien qu' avec les perſonnes les plus éclairées des autres Sectes Chrêtiennes, il ne s'eſt pourtant jamais déclaré pour aucune, et n'en a jamais fait profeſſion.

Le Sieur *François Halma*, dans la *Vie de Spinoſa* **) *qu'il a traduite en Flamand* rapporte page 6. 7. 8., que les Juifs lui offrirent une Penſion peu de temps avant ſa deſertion pour l'engager à reſter parmi eux, ſans discontinuer de ſe faire voir de temps en temps dans leurs Synagogues. C'eſt auſſi ce que Spinoſa lui-même a ſouvent affirmé au Sieur *Van der Spyck* ſon Hôte, auſſi-bien qu'à d'autres, ajoûtant que les Rabins avoient fixé la Penſion qu'ils lui deſtinoient à 1000 florins; mais il proteſtoit enſuite que quand ils lui euſſent offert dix fois autant, il n'eût pas accepté leurs offres, ni fréquenté leurs Aſſemblées par un ſemblable motif; parce qu'il n'étoit pas hypocrite, et qu'il ne recherchoit que la Vérité. Monſieur *Bayle* rapporte en outre ***), qu'il lui

*) Boullainv. p. 25. omittit „à la vérité."

**) Ex Bayliano Dictionario excerpta eſt. P.

***) Boullainv. p. 25. „rapporte encore."

lui arriva un jour d'être attaqué par un Juif au sortir de la Comédie, qu'il en reçût un coup de couteau au visage, et quoique la playe ne fût pas dangereuse, *Spinosa* voyoit pourtant que le dessein du Juif avoit été de le tuer. Mais l'Hôte de *Spinosa* aussi-bien que sa femme, qui tous deux vivent encore, m'ont rapporté ce fait tout autrement. Ils le tiennent de la bouche de *Spinosa* même, qui leur a souvent raconté qu'un soir *) sortant de la vieille Synagogue Portugaise, il vit quelqu'un auprès de lui le poignard à la main, ce qui l'ayant obligé à se tenir sur ses gardes et à s'écarter, il évita le coup qui porta seulement dans ses habits. Il gardoit encore alors le justaucorps percé du coup, en mémoire de cet événement. Cependant, ne se croyant plus assez en sûreté à Amsterdam, il ne songeoit qu'à se retirer en quelqu'autre lieu à la première occasion. Car il vouloit d'ailleurs poursuivre ses études et ses méditations Physiques, dans quelque retraite paisible et éloignée du bruit.

Les Juifs l'excommunient.

Il s'étoit à peine séparé des Juifs et de leur Communion, qu'ils le poursuivirent juridiquement selon leurs Loix Ecclésiastiques, et l'excommunièrent. Il a avoué plusieurs fois que la chose s'étoit ainsi passée, et déclaré, que depuis il avoit rompu toute liaison et tout commerce avec eux. C'est aussi ce dont Mr. *Bayle* convient aussi-bien que le Docteur *Musaeus*. Des Juifs d'Amsterdam qui ont très bien connu Spinosa, m'ont pareillement confirmé la vérité de ce fait, ajoûtant que c'étoit le vieux *Chacham Abuabh*, Rabin alors de grande réputation parmi eux, qui avoit prononcé publique-

*) Boullainv. p. 25. „qu'un jour".

quement la Sentence d'excommunication *). J'ai sollicité inutilement les fils de ce vieux Rabin de me communiquer cette Sentence; ils s'en sont excusés sur ce qu'ils ne l'avoient pas trouvée parmi les papiers de leur père; quoi qu'il me fût aisé de voir qu'ils n'avoient pas envie de s'en dessaisir, ni de la communiquer à personne.

Il m'est arrivé ici à la Haye de demander un jour à un sçavant Juif, quel étoit le Formulaire dont on se servoit pour interdire ou excommunier un Apostat. J'en eus pour réponse, qu'on le pouvoit lire dans les écrits de *Maimonides*, au Traité *Hilcoth Thalmud Thorah* chap. 7. v. 2. et

*) Boullainv. p. 27 sqq. addit: „D'autres néanmoins prétendent qu'elle fut prononcée par Morteira même. On assure que ce dernier irrité du mépris que son Disciple faisoit de lui et de la Loi, changea son amitié en haine, et gouta en le foudroyant le plaisir que les devots irrités trouvent dans la vengeance.

L'Excommunication des Juifs n'a rien de fort particulier; cependant pour ne point omettre ce qui pourroit instruire le Lecteur: j'en toucherai ici les principales circonstances. Le peuple étant assemblé dans la Synagogue, cette cérémonie qu'ils appellent *Herim* ou *Cherem* se commence par allumer quantité de bougies noires, et par ouvrir le tabernacle, où sont gardés les Livres de la Loi. Après cela, le Chantre qui est dans un lieu élevé, étonne d'une voix lugubre les paroles d'exécration, pendant qu'un autre Chantre embouche un cor, et qu'on renverse les bougies pour les faire tomber goutte à goutte dans une cuve pleine de sang, à quoi le peuple animé d'une sainte horreur à la vue de ce noir spectacle, répond *Amen*, d'un ton furieux, et qui témoigne le bon office qu'ils croiroient rendre à Dieu, s'ils déchiroient l'excommunié; ce qu'ils feroient sans doute, s'ils le rencontroient en ce tems-là, ou en sortant de la Synagogue. Sur quoi il est à remarquer que le bruit du cor, les bougies renversées, et la cuve pleine de sang sont des circonstances qui ne s'observent qu'en cas de blasphême. Hors de là on se contente de fulminer l'excommunication, comme il se pratiqua à l'égard de *Spinosa*, qui n'étoit point convaincu d'avoir blasphémé, mais d'avoir manqué de respect pour Moyse et pour la Loi. L'excommunication est d'un tel poids parmi les Juifs, que le meilleur ami de l'excommunié n'oseroit lui rendre service, ni même lui parler, sans tomber dans la même peine. Aussi ceux qui redoutent la douceur de la solitude, aiment mieux essuyer toute autre peine, que l'anathême."

et qu'il étoit conçû en peu de paroles. Cependant, c'est le sentiment commun des interprètes de l'Ecriture, qu'il y avoit trois sortes d'Excommunication parmi les anciens Juifs; quoique ce sentiment ne soit pas suivi par le sçavant *Jean Seldenus* qui n'en établit que deux dans son Traité [latin] du Sanhedrin des anciens Hébreux Liv. 1. chap. 7. pag. 64. Ils nommoient *Niddui* la première espèce d'Excommunication qu'ils partageoient en deux branches. Premièrement on séparoit le coupable et on lui fermoit l'entrée de la Synagogue pour une semaine, après lui avoir fait auparavant une sévère réprimande, et l'avoir fortement exhorté à se repentir et à se mettre en état d'obtenir le pardon de sa faute. A quoi n'ayant pas satisfait, on lui donnoit encore trente jours ou un mois pour rentrer en lui-même.

Pendant ce temps-là il lui étoit défendu d'approcher personne plus près de huit ou dix pas; *et* personne n'osoit non plus avoir aucun commerce avec lui, excepté ceux qui lui apportoient à boire et à manger; et cette Interdiction étoit nommée l'Excommunication mineure. Mr. *Hofman* dans son *Lexicon* Tom. 2. pag. 213. ajoute qu'il étoit défendu à un chacun de boire et manger avec un tel homme, ou de se laver dans un même bain. Qu'il pouvoit cependant, s'il vouloit, se trouver aux Assemblées pour y écouter seulement, et pour s' instruire Mais si pendant ce terme d'un mois il lui naissoit un fils, on lui refusoit la Circoncision! et si cet enfant venoit à mourir, il n'étoit pas permis de le pleurer, ni d'en témoigner aucun deuil; au contraire, pour marque d'une éternelle infamie, ils couvroient d'un monceau de pierres le lieu où il étoit inhumé. ou bien ils y rouloient une seule pierre extrémement grosse dont ce même lieu étoit couvert.

Mr. *Goerée* *) dans ſon Livre intitulé *Antiquités Judaiques* Tom. I. pag. 641. ſoûtient que parmi les Hébreux perſonne n'a jamais été puni d'une Interdiction ou Excommunication particulière, n'y ayant rien de ſemblable parmi eux qui fût en uſage; mais presque tous les Interprètes des Saintes Ecritures enſeignent le contraire; et on en trouvera peu, ſoit Juifs ou Chrètiens, qui approuvent ſon ſentiment.

La ſeconde espèce d'Interdiction ou Excommunication étoit appellée *Cherem* **). C'étoit un baniſſement de la Synagogue accompagné d'horribles Malédictions priſes pour la plûpart du Deutéronome chap. 28.; c'eſt là le ſentiment du Docteur *Dilherr*, qu'il explique au long au 2 Tom. *Disp. Re. et Philolog.* pag. 319. Le ſçavant *Lightfoot* ſur la première Epître aux Corinthiens 5. 5., au 2 Tom. de ſes Oeuvres pag. 890., enſeigne que cette Interdiction ou Baniſement étoit miſe autrefois en uſage, lorsque le terme de trente jours expiré, le coupable ne ſe préſentoit point pour reconnoître ſa faute; et c'eſt là, ſelon ſon ſentiment, la ſeconde branche de l'Interdiction ou Excommunication mineure. Les Malédictions qui y étoient inſerées étoient tirées de la Loi de Moïſe, et elles étoient prononcées ſolemnellement contre le coupable, en préſence des Juifs dans une de leurs Aſſemblées publiques. On allumoit alors des cierges ou chandelles qui brûloient pendant tout le temps que duroit la lecture de la Sentence d'excommunication, laquelle étant finie, le Rabin éteignoit les cierges, pour marquer par là que ce malheureux homme étoit abandonné à ſon ſens réprouvé et entièrement privé de la lumière Divine. Après une pareille interdiction, il n'étoit pas permis au

*) „Mr. Goerée — approuvent ſon ſentiment" omittuntur apud Boullainvilliers.

**) Boullainv. p. 32. „étoit appellée *Herim* ou *Cherem*".

au coupable de se trouver aux Assemblées même pour s'instruire et pour écouter. Cependant, on lui donnoit encore un nouveau délai d'un mois, qui s'étendoit ensuite jusqu'à deux et trois, dans l'espérance qu'il pourroit rentrer en lui même, et demander pardon de ses fautes; mais lors qu'il n'en vouloit rien faire, on fulminoit enfin la troisième et dernière Excommunication.

C'est cette troisième sorte d'excommunication qu'ils appelloient *Schammatha*. C'étoit une interdiction ou banissement de leurs Assemblées ou Synagogues, sans espérance d'y pouvoir jamais rentrer. C'étoit aussi ce qu'ils appelloient d'un nom particulier leur *Grand Anathème*, ou Banissement. Quand les Rabins le publioient dans l'Assemblée, ils avoient dans les premiers temps accoûtumé de sonner du cornet *) pour répandre ainsi une plus grande terreur dans l'esprit des assistans. Par cette Excommunication le criminel étoit privé de toute aide et assistance de la part des hommes, aussi bien que des secours de la grace et de la misericorde de Dieu; abandonné à ses jugemens les plus sevères, et livré pour jamais à une ruine et une condamnation inévitable. Plusieurs estiment que cette Excommunication est la même que celle dont il est fait mention en la première Epître aux Cor. chap. 16. v. 22., où l'Apôtre la nomme *Maranatha*. Voici le passage: *s'il y a quelqu'un qui n'aime pas le seigneur Jésus, qu'il soit Anathême Maharam Motha*, ou *Maranatha*, c'est à dire, qu'il soit anathême, ou excommunié à jamais, ou, suivant l'explication de quelques autres, le Seigneur vient, à sçavoir pour juger cet excommunié et pour **) le punir. Les Juifs avancent que le bien-heureux *Enoch* est l'Auteur de cette excommuni-

*) Boullainv. p. 35. „du cor".

**) Boullainv. p. 35. omittit „pour."

munication, et que c'eſt de lui qu'ils la tiennent, et qu'elle a paſſé jusqu'à eux par une Tradition certaine et inconteſtable.

A l'égard des raiſons pour lesquelles quelqu'un pouvoit être excommunié, les Docteurs Juïfs en rapportent deux principales, ſuivant le témoignage de *Lightfoot* au lieu même que nous avons cité; à ſavoir *) pour dettes, ou à cauſe d'une vie libertine et Epicurienne.

On étoit excommunié pour dettes, lorsque le Débiteur condamné par le Juge à payer, refuſoit cependant de ſatisfaire à ſes Créanciers. On l'étoit pareillement pour mener une vie licentieuſe et Epicurienne, quand on étoit convaincu d'être blasphêmateur, idolatre, violateur du Sabath, ou deſerteur de la Religion et du Service de Dieu. Car au Traité du Talmud Sanhedrin Fol. 99. 2. un Epicurien eſt défini un homme qui n'a que du mépris pour la Parole de Dieu, et pour les enſeignemens des Sages, qui les tourne en ridicule, et qui ne ſe ſert de ſa langue, que pour proférer des choſes mauvaiſes contre la Majeſté Divine.

Ils n'accordoient aucun délai à un tel homme. Il encouroit l'Excommunication qu'on fulminoit auſſi-tôt contre lui. D'abord il étoit nommé et cité le premier jour de la ſemaine, par le Portier de la Synagogue. Et comme il refuſoit ordinairement de comparoître, celui qui l'avoit cité en faiſoit publiquement ſon rapport en ces termes: *j'ai, par ordr du Directeur de l'Ecole, cité N. N. qui n'a pas ré pondu à la citation, ni voulu comparoître.* On procédoit alors par écrit à la Sentence d'Excommunication, qui étoit après ſignifiée au Criminel, et ſervoi d'Acte

*) Boullainv. p. 36. omittit „à."

d'Acte d'interdiction ou banissement, dont chacun pouvoit tirer copie en payant. Mais s'il arrivoit qu'il comparût, et qu'il persévérât néanmoins dans ses sentimens avec opiniâtreté, son Excommunication lui étoit seulement prononcée de bouche, à quoi les assistans joignoient encore l'affront de le bafouer et de le montrer au doigt.

Outre ces deux causes d'Excommunication, le sçavant *Lightfoot*, au lieu ci-devant cité *), en rapporte vingt-quatre autres, tirées des écrits des anciens Juifs; mais ce qu'il dit sur ce sujet nous méneroit trop loin, et est d'une trop grande étendue pour être inséré ici.

Enfin, à l'égard du Formulaire dont ils usoient dans les sentences d'excommunication publiées de bouche, ou exprimées par écrit; voici ce qu'en dit le Docteur *Seldenus*, au lieu déjà cité pag. 59, et qu'il a tiré des écrits de *Maimonides*. On énonçoit **) premièrement le crime de l'Accusé, ou ce qui avoit donné lieu à la poursuite qu'on faisoit contre lui, à quoi on joignoit ensuite ces Malédictions conçûes en peu de paroles. *Cet homme N. N. soit excommunié de l'Excommunication Niddui, Cherem, ou Schammatha; qu'il soit séparée, bani* ***), *ou entièrement exstirpé du milieu de nous.*

J'ai ****) longtemps cherché quelqu'un des Formulaires dont les Juifs usoient dans ces sortes d'Excom-

*) Boulainv. p. 38. omittit „au lieu ci-devant cité," et post „en rapporte" addit: „encore."

**) Boullainv. p. 39. „On anonçoit."

***) Boullainv. p. 39. omittit „bani."

****) Verba: „J'ai longtemps — de jure naturae et gentium" una cum formula excludendi ipsa, quam post illa a Colero nimis fuse insertam et nos omittere consuimus, a Boullainvilliers absunt. P.

communications; mais ç'a été inutilement; il n'y a point eu de Juif qui ait pû ou voulu m'en communiquer aucun. Mais enfin, le ſçavant Mr. *Surenhuſius* Profeſſeur des Langues Orientales, dans l'Ecole Illustre d'Amſterdam, et qui a une parfaite connoiſſance des coûtumes et des écrits des Juifs m'a mis en main le Formulaire de l'Excommunication ordinaire et générale dont ils ſe ſervent pour retrancher de leur Corps tous ceux qui vivent mal et desobéiſſent à la Loi. Il eſt tiré du Cérémonial des Juifs nommé *Colbo*, et il me l'a donné traduit en Latin. On peut cependant le lire dans *Seldenus* page 524. liv. 4. chap. 7. de ſon Traité *de jure naturae et gentium*.

Spinoſa s'étant ſéparé ouvertement des Juifs, dont il avoit auparavant irrité les Docteurs en *) les contrediſant, et découvrant leurs fourberies ridicules, on ne doit pas s'étonner s'ils le firent paſſer pour un blasphêmateur, un ennemi de la Loi de Dieu, et un Apoſtat, qui ne s'étoit retiré du milieu d'eux, que pour ſe jetter entre les bras des infidèles **); et il ne faut pas douter qu'ils n'ayent fulminé contre lui la plus terrible des Excommunications. C'eſt auſſi ce qui m'a été confirmé par un ſçavant Juif, qui m'a aſſuré qu'au cas que *Spinoſa* ait été excommunié, c'étoit certainement l'Anathême *Schammatha*, qu'on avoit prononcé contre lui. Mais *Spinoſa* n'étant pas préſent à cette cérémonie, on mit par écrit ſa Sentence d'excommunication, dont copie lui fut ſignifiée. Il proteſta contre cet acte d'Excommunication, et y fit une réponſe en Eſpagnol qui fut adreſſée aux Rabins, et qu'ils reçurent comme nous le marquerons dans la ſuite.

*) Boullainv. p. 39. „en découvrant leur ignorance et leurs fourberies ridicules."

**) Boullainv. p. 39. „qui s'étoit retiré du milieu d'eux pour ſe jetter entre les Infidelles."

Spinoſa apprend un Métier, ou Art méchanique.

La Loi et les anciens Docteurs Juifs, marquent expreſſément qu'il ne ſuffit pas d'être ſçavant; mais qu'on doit en outre *) s'éxercer dans quelque Art méchanique ou profeſſion, pour s'en pouvoir aider à tout événement, et y gagner de quoi ſubſiſter. C'eſt ce que dit poſitivement *Raban Gamaliel* dans le Traité du *Talmud Pirke Aboth* chap. 2., où il enſeigne que l'étude de la Loi eſt quelque choſe de bien deſirable, lorsqu'on y joint une profeſſion, ou quelque Art méchanique; Car, dit-il, l'application continuelle à ces deux éxercices, fait qu'on n'en a point pour faire le mal, et qu'on l'oublie; Et tout Sçavant qui ne s'eſt pas ſoucié d'apprendre quelque Profeſſion, devient à la fin un homme diſſipé et déréglé en ſes moeurs. Et le *Rabin Jéhuda* ajoûte, que tout homme qui ne fait pas apprendre un métier à ſes enfans, fait la même choſe que s'il les inſtruiſoit à devenir voleurs de grand chemin.

Spinoſa ſçavant dans la Loi et dans les coûtumes des Anciens, n'ignoroit pas ces maximes, et ne les oublia pas, tout ſéparé des Juifs et excommunié qu'il étoit **). Comme elles ſont fort ſages et raiſonnables, il en fit ſon profit, et apprit un Art méchanique, avant d'embraſſer une vie tranquille et retirée, comme il y étoit réſolu. Il apprit donc à faire des verres pour des Lunettes d'approche et pour d'autres uſages, et il y réuſſit ſi parfaitement, qu'on s'adreſſoit de tous côtés à lui pour en acheter; ce qui lui fournit ſuffiſamment de quoi vivre et s'entretenir. On en trouva dans ſon cabinet après ſa mort encore un bon nombre qu'il avoit polis; et ils

*) Boullainv. p. 40. „de plus."

**) Boullainv. p. 42. „tout excommunié qu'il étoit par les Juifs. Comme elles ſont ſages etc.

ils fûrent vendus aſſez cher, comme on le peut juſtifier par le regiſtre du Crieur public, qui aſſiſta à ſon inventaire et à la vente de ſes meubles.

Après s'être perfectionné dans cet Art, il s'attacha au Deſſein, qu'il apprit de lui-même; et il réusſit bien à tracer un portrait *) avec de l'encre ou du charbon. J'ai entre les mains un livre entier de ſemblables portraits où l'on en trouve de pluſieurs Perſonnes diſtinguées qui lui étoient connues, ou qui avoient eu occaſion de lui faire viſite. Parmi ces portraits je trouve à la 4. feuille un Pêcheur desſiné en chemiſe, avec un' filet ſur l'épaule droite, tout à fait ſemblable pour l'attitude au fameux Chef des rebelles de Naples Maſſaniello, comme il eſt repréſenté dans l'Hiſtoire et en Taille-douce. A l'occaſion de ce deſſein je ne dois pas omettre, que le Sr. *Van der Spyck* chez qui *Spinoſa* logeoit lorsqu'il eſt mort, m'a aſſuré que ce crayon, ou portrait, reſſembloit parfaitement bien à *Spinoſa*, et que c'étoit aſſurément d'apres lui-même qu'il l'avoit tiré. Il n'eſt pas néceſſaire de faire mention des Perſonnes diſtinguées dont les portraits crayonnés ſe trouvent pareillement dans ce livre par ſes autres deſſeins.

De cette manière il pouvoit fournir à ſes néceſſités du travail de ſes mains, et s'attacher à l'étude comme il avoit réſolu **). Ainſi rien ne l'arrêtant plus

*) Boullainv. p. 42. „et il réuſſiſſoit bien à faire un portrait etc.

**) Boullainv. p. 44. ſqq. pergit: *Spinoſa* qui avoit trouvé un azile chez *Van den Ende*, où il ſe croyoit à couvert des inſultes des Juifs, ne penſoit plus qu'à s'avancer dans les ſciences humaines, où avec un génie excellent il fit en fort peu de temps un progrès très-conſidérable. Cependant les Juifs troublés d'avoir manqué leur coup, et que celui qu'ils vouloient perdre, fût hors de leur puiſſance, lui impoſèrent le crime d'impiété, dont ils n'avoient pû le convaincre perſonellement. Quand je cite les Juifs en général, je parle de Morteira et de ſes Collégues; tant il eſt vrai que ceux qui vivent de l'autel ne pardonnent jamais. S'être ſouſtrait à leur juriſdiction et ſubſiſter ſans leur

plus à Amsterdam, il en partit et s'alla loger †) chez un homme de sa connoissance qui demeuroit sur la route qui mène d'Amsterdam à Auwerkerke. Il y passa le temps à étudier, et à travailler à ses verres; lors

leur secours, c'étoient deux crimes qui leur sembloient irrémissibles. Morteira surtout ne pouvoit souffrir que son Disciple et lui demeurassent dans une même Ville, après l'affront qu'il croyoit avoir reçu de lui. Mais comment l'en chasser? Il n'étoit pas Chef de la Ville, comme il l'étoit de la Synagogue. *Cependant* sa malice devint si active et si puissante à l'ombre d'un faux zèle, que ce vieillard en vint à bout, et voici comment il s'y prit. Il se fait escorter par un Rabin de même caractère, et va trouver les Magistrats d'Amsterdam auxquels il répresente que, si l'on avoit excommunié Spinosa, ce n'étoit pas pour des raisons communes, mais pour des blasphêmes exécrables contre Moyse et contre Dieu. Il exagéra le crime par toutes les raisons qu'une sainte haine suggère à une ame dévote qui ne veut aucune réconciliation, et demanda pour conclusion que l'accusé fut banni d'Amsterdam. A considérer le zèle extraordinaire du Rabin, et avec quel empressement il déclamoit contre son Disciple, il étoit aisé de juger que c'étoit moins un zèle religieux qu'une secrète rage qui le poussoit à se venger. Aussi les Juges de cette illustre Ville qui s'en apperçurent, cherchèrent à éluder leurs plaintes et les renvoyèrent aux Ministres Réformés. Ceux-ci les ayant examinés, s'y trouvèrent embarassés. De la façon que l'accusé se défendoit, ils n'y remarquoient rien d'impie. D'autre côté, l'accusateur étoit Rabin, et le rang qu'il tenoit les faisoit souvenir du leur. Tout bien considéré, ils ne pouvoient absoudre un homme que leurs semblables vouloient perdre, sans outrager le ministère. Et cette raison leur fit donner leur conclusion en faveur du Rabin, de sorte que les Magistrats qui n'osoient pas les dédire, pour maintenir l'ordre et la subordination à l'autorité superieure, condamnèrent l'accusé à un exil de quelques mois. Par ce moyen le Rabinisme fut vengé. C'étoit moins cependant par l'intention directe des Juges, que pour se délivrer des importunités plus fâcheux de tous les hommes.

Cet Arrêt seconda l'envie qu'avoit Spinosa de quitter Amsterdam. Ayant appris des sciences humaines ce qu'un philosophe en doit sçavoir, il pensoit à se dégager de la foule d'une grande Ville, lorsqu'on le vint inquiéter. Ainsi ce ne fut pas la persécution qui l'en chassa, mais l'amour de la solitude, dans le silence de laquelle il croyoit trouver la vérité.

Cette forte passion qui lui donnoit peu de relâche lui fit quitter avec joye sa patrie pour se retirer chez un homme de sa connoissance qui demeuroit sur la route d'Amsterdam à Auwerkerke. Il y passa le temps à étudier et a travailler ses verres. Lorsqu'ils étoient etc,"

†) a. 1660.

lors qu'ils étoient polis, ses Amis avoient soin de les envoyer prendre chez lui, de les vendre, et de lui en faire tenir l'argent.

*Il *) va demeurer à Rynsburg, ensuite à Voorburg, et enfin à la Haye.*

En **) l'an 1664. †) *Spinosa* partit de ce lieu et se retira à *Rynsburg* proche de Leyde où il passa l'hyver

*) Boullainv. p. 48. „*Spinosa va* etc."

**) Boullainv. p. 48. sqq. narrare pergit: „L'an 1664. *Spinosa* partit de ce lieu pour se retirer à *Rhynsbourg* proche (à une lieue — Ms. Luc.) de Leyde. Là, éloigné de tous les obstacles, qu'il ne pouvoit vaincre que par la suite il s'adonna entièrement à la philosophie. Comme il y avoit peu d'Auteurs qui fussent de son goût, il eut recours à ses propres méditations, étant resolu d'éprouver jusqu' où elles pourroient s'étendre: en quoi il a donné une si haute idée de la grandeur de son génie qu'il y a peu de personnes qui ayent pénétré si avant que lui dans les matières qu'il a traitées. Il fut †) peu dans cette retraite, parce que, malgré les précautions qu' il prénoit pour éviter tout commerce avec ses amis, on ne laissoit pas de l'y aller voir de temps en temps, et jamais on ne le quittoit qu' avec peine.

La plûpart de ces amis qui étoient Cartésiens lui proposoient des difficultés qu'ils prétendoient ne se pouvoir resoudre que par les principes de leur maitre. *Spinosa* les desabusa d'une erreur où ils s'étoient alors, et les satisfit par des raisons tout opposées. Mais jusqu'où ne va point la force des préjugés! Ces amis retournés chez eux manquèrent à se faire assommer, en publiant que M. Descartes n'étoit pas le seul philosophe qui mérita d'être suivi. La plûpart des Ministres Réformés préoccupés alors de la doctrine de ce grand homme, et jaloux du droit que croyent avoir ces sortes de gens de se prétendre infaillibles dans leur choix, crient contre un bruit qui les offense, et n'oublient rien de ce qu'ils sçavent pour l'éteindre dans la source. Mais quoiqu'ils fissent, le mal croissoit de sorte qu'on étoit sur le point de voir une guerre civile dans l'empire des Lettres, lors qu'il fut arrêté qu'on prieroit notre Philosophe de s'expliquer ouvertement à l'égard de M. Descartes. *Spinosa* qui ne demandoit que la paix donna volontiers à ce travail quelques heures de son loisir, et fit imprimer

†) Ms. Lucae: Il fut deux ans dans cette retraite. Excidisse aliquid videtur in vtroque libro. Integer textus annon hic fuerat: Il fut deux ans, mais il fit peu dans cette retraite etc. *P.*

l'hyver; mais aussitôt après il en partit et alla demeurer à *Voorburg* à une lieuë de *la Haye*, comme il le témoigne lui-même dans sa trentième lettre écrite à *Pierre Balling.* Il y passa, comme j'en ai été informé, trois ou quatre ans; pendant quoi il se fit un grand nombre d'Amis à la Haye, tous gens distingués par leur condition, ou par les Emplois qu'ils éxerçoient dans le Gouvernement, ou à l'Armée. Ils se trouvoient volontiers en sa compagnie, et

primer l'An 1664. [potius: 1663.] son Abrégé des Méditations de M. Descartes.

Dans cet Ouvrage il prouve Géométriquement les deux premières parties des principes de M. Descartes, dont il rend raison dans la Préface par la plume d'un de ses amis. Mais quoiqu'il ait pu dire à l'avantage de ce célèbre Auteur, les partisans de ce grand homme (Cartesius) étant accusés d'Atheïsme, ont fait depuis tout ce qu'ils ont pu pour faire tomber la tempête sur notre Philosophe; (Ms. Lucae: „usant dans cette occasion la politique de disciples de St. Augustin, qui pour se laver du reproche, qu'on lui faisoit de pancher vers l'hérésie, a écrit contre les sectes les livres les plus violens). Cette persécution (Ms. Luc. que les Cartesiens excitèrent contre Sp.) dura autant que la Vie de Spinosa, et bien loin de l'ébranler, elle le fortifia dans l'étude et dans le travail qu'il avoit embrassé.

Il imputoit la plûpart des vices des hommes aux erreurs de l'entendement, et de peur d'y tomber, il s'enfonça plus avant dans la solitude. Il quitta donc le lieu où il étoit pour aller à *Woorburgt* à une lieue de la Haye, où il crut être plus en repos: ce fut l'An 1665. †)

Les vrais Sçavans qui le trouvoient à redire sitôt qu'ils ne le voyoient plus, ne mirent guères à le deterrer et à l'accabler de leurs visites dans ce dernier Village, comme ils avoient fait dans le premier. Lui, qui n'étoit pas insensible à l'amitié des gens de bien, ceda à l'instance qu'ils lui firent après trois ou quatre ans de séjour, de quitter la campagne pour quelque ville où ils pussent le voir avec moins de difficulté. Il s'habitua donc à la Haye, qu'il préféra à Amsterdam, à cause que l'air y est plus sain, et il y demeura le reste de sa vie. Pendant sa demeure à Rhynsbourg, il s'étoit fait un grand nombre d'amis à la Haye tous gens distingués par leur condition, ou par les emplois qu'ils avoient dans le gouvernement, ou à l'Armée. Ils se trouvoient etc."

†) Potius: m. Jun. 1664.

†) Potius: 1661, vide Epistolam I. ad Spinozam.

et prenoient beaucoup de plaisir à l'entendre discourir. Ce fut à leur prière, qu'il s'établit enfin et se fixa †) à la Haye, où il demeura d'abord en pension sur le Veerkaay, chez la veuve *Van Velden*, dans la même maison où je suis logé pour le présent *). La chambre où j'étudie, à l'extrémité de la maison sur le derrière, au second étage, est la même où il couchoit, et où il s'occupoit à l'étude et à son travail. Il s'y faisoit souvent apporter à manger, et y passoit les **) deux et trois jours sans voir personne. Mais s'étant apperçû qu'il dépensoit un peu trop dans sa pension, il loua ††) sur le Pavilio-engragt derrière ma maison, une chambre chez le Sieur *Henri Van der Spyck* dont nous avons souvent fait mention ***), où il prit soin lui-même de se fournir ce qui lui étoit nécessaire pour le boire et pour le manger, et où il vécut à sa fantaisie d'une manière fort retirée ****).

Il

†) a. 1669.

*) Boullainv. p. 53. „à présent."

**) Boullainv. p. 53. omittit artic. „les."

††) 1671.

***) Boullainv. p. 53. „dont nous avons souvent parlé" et paulo infra: „et il y vécut etc."

****) Boullainv. p. 53. sqq. addit: „D'abord il n'y fut visité que d'un petit nombre d'amis qui en usoient modérément; mais cet aimable lieu n'étant jamais sans voyageurs, qui cherchent à voir ce qui mérite d'être vû, les plus intelligens d'entre eux, de quelque qualité qu'ils fussent, auroient crû perdre leur voyage, s'ils ne lui avoient rendu visite. Et comme les effets répondoient à la renommée, il n'y a point eu de sçavant qui ne lui ait écrit pour être éclairci de ses doutes, témoin ce grand nombre de lettres qui font partie du livre qu'on a imprimé après sa mort.

„Mais tant de visites qu'il recevoit, tant de réponses qu'il avoit à faire aux sçavans qui lui écrivoient de toutes parts, et ses Ouvrages singuliers qui font aujourd'hui notre étonnement, n'occupoient pas suffisamment son esprit. Il employoit tous les jours quelques heures de son temps à préparer des ver-

les

Il étoit fort sobre et fort ménager.

Il est presque incroyable, combien il a été sobre pendant ce temps là et bon ménager*). Ce n'est pas qu'il fût réduit à une si grande pauvreté qu'il n'eût pû faire plus de dépense s'il l'eût voulu; assez de gens lui offroient leur bourse et toute sorte d'assistance: mais il étoit fort sobre naturellement, et aisé à contenter**); et il ne vouloit pas avoir la réputation d'avoir vécu, même une seule fois, aux dépens d'autrui. Ce que j'avance de sa sobriete et de son oeconomie, se peut justifier par différens petits comptes, qui se sont rencontrés parmi les papiers qu'il a laissés. On y trouve qu'il a vécu un jour entier d'une soupe au lait accommodée avec du beure, ce qui lui revenoit à trois sous, et d'un pot de bière d'un sou et demi; un autre jour il n'a mangé que du gruau apprêté avec des raisins et du beure, et ce plat lui avoit couté quatre sous et demi. Dans ces mêmes comptes il n'est fait mention que de deux demi-pintes de vin tout au plus par mois. Et quoi qu'on l'invitât souvent à manger, il aimoit pourtant mieux vivre de ce qu'il avoit chez lui, quelque peu de

res pour des microscopes et des telescopes, en quoi il excelloit de sorte que, si la mort ne l'eût prévenu, il est à croire qu'il eût découvert les plus beaux sécrets de l'Optique.

Il étoit si attaché à l'étude, que, bien qu'il eût une santé fort languissante et qui avoit besoin de relâche, il en prenoit néansmoins si peu, qu'il a été trois mois entiers sans sortir de la maison. Après avoir pris tant de peine à rectifier son entendement, il ne faut pas s'étonner si tout ce qu'il a mis au jour est d'un caractère si peu commun. Avant lui la Sainte Ecriture n'avoit pas été examinée avec tout le soin qu' elle demande. Il se mit le premier à en parler d'une manière, qui lui est propre, dans son Traité de Théologie Politique; et il est certain que jamais homme n'a possedé si bien que lui les Antiquités Judaiques.

*) Boullainv. p. 55. „sobre et bon ménager pendant ce temps-là."

**) Boullainv. p. 56. „mais il étoit naturellement sobre et facile à contenter."

de choſe que ce fût *), que de ſe trouver à une bonne table aux dépens d'un autre.

C'eſt ainſi qu'il a paſſé ce qui lui reſtoit de vie **) chez ſon dernier Hôte, pendant un peu plus de cinq ans et demi. Il avoit grand ſoin d'ajuſter ſes comptes tous les quartiers, ce qu'il faiſoit, afin de ne dépenſer juſtement ni plus ni moins que ce qu'il avoit à dépenſer chaque année. Et il lui eſt arrivé quelquefois de dire à ceux du logis, qu'il étoit comme le ſerpent, qui forme un cercle la queue dans la bouche, pour leur marquer qu'il ne lui reſtoit rien de ce qu'il avoit pu gagner pendant l'année. Il ajoûtoit que ce n'étoit pas ſon deſſein de rien amaſſer, que ce qui ſeroit néceſſaire pour être enterré avec quelque bien-ſéance ***); et que comme ſes Parens ne lui avoient rien laiſſé, ſes proches et ſes héritiers ne devoient pas s'attendre non plus de profiter beaucoup de ſa ſucceſſion.

Sa perſonne et ſa manière de s'habiller.

A l'égard de ſa perſonne, de ſa taille, et des traits de ſon viſage, il y a encore bien des gens à la Haye qui l'ont vû et connu particulièrement. Il étoit de moyenne taille, il avoit les traits du viſage bien proportionnés, la peau un peu noire ****), les cheveux friſés et noirs, et les ſourcils longs, et de même couleur, de ſorte qu'à ſa mine on le reconnoiſſoit

*) Boullainv. p. 57. „quelque peu qu'il y trouvât."

**) Boullainv. p. 57. „le reſte de ſa vie — pendant plus de etc."

***) Boullainv. p. 57. „pour le faire enterré avec bienſéance."

****) Boullainv. p. 58. „la peau un peu brune." Ms. Lucae: „Il étoit d'une taille médiocre, il avoit les traits du viſ. bien prop. la peau *fort brune*, les chev. noirs et friſés, *les ſourcils de la même couleur, les yeux petits, noirs et vifs, une phyſionomie aſſez agréable et l'air Portugais*."

noiſſoit aiſément pour être deſcendu de Juifs Portugals. Pour ce qui eſt de ſes habits, il en prenoit fort peu de ſoin, et ils n'étoient pas meilleurs que ceux du plus ſimple Bourgeois. Un Conſeiller d'Etat des plus conſidérables l'étant allé voir, le trouva en robe de chambre fort mal-propre; ce qui donna occaſion au Conſeiller de lui faire quelques reproches et de lui en offrir une autre; *Spinoſa* lui répondit qu'un homme n'en valoit pas mieux, pour avoir une plus belle robe. *Il eſt contre le bon ſens*, ajoûta-t-il, *de mettre une enveloppe précieuſe à des choſes de néant, ou de peu de valeur* *).

Ses manières, ſa converſation, et ſon déſintéreſſement.

Au reſte, ſi ſa manière de vivre étoit fort réglée, ſa converſation n'étoit pas moins douce et paiſible, Il ſçavoit admirablement bien être le maître de ſes paſſions. On ne l'a jamais vû ni fort triſte, ni fort joyeux. Il ſçavoit ſe poſſéder dans ſa colère, et dans les déplaiſirs qui lui ſurvenoient, il n'en paroiſſoit rien au dehors; au moins s'il lui arrivoit de témoigner ſon chagrin par quelque geſte, ou par quelques paroles, il ne manquoit pas de ſe retirer

auſſi-

*) Boullainv. p. 59. addit: „Mais n'en déplaiſe à ce fameux Philoſophe, c'étoit là un de ſes ſophiſmes; car quelque précieux que ſoit un habit, il eſt toujours pour la valeur fort au deſſous du corps auquel il ſert de couverture. Ce n'eſt point à dire pour cela qu'il faille avoir toujours des habits de grand prix; il faut ſuivre ſon âge et ſa condition: mais dans l'un et dans l'autre il faut obſerver une propreté ſage et bien entendue.

La réponſe de *Spinoſa* étoit même en cette occaſion contraire à ſa pratique ordinaire. Voici ce qu'un de ſes amis marque dans une vie particulière qu'il a fait de ce Philoſophe: *Il étoit*, dit-il, *extrêmement propre, et ne ſortoit jamais qu'il ne parût en ſes habits ce qui diſtingue d'ordinaire l'honnête homme du pédant. Ce n'eſt pas*, diſoit lui même Spinoſa, *cet air mal propre et negligé qui nous rend ſçavans; au contraire*, pourſuivoit-il, *cette negligence affectée eſt la marque d'une ame baſſe, où la ſageſſe ne réſide point, et où les ſciences ne peuvent trouver qu'impureté et corruption.*

aussitôt, pour ne rien faire qui fût contre la bienséance. Il étoit d'ailleurs fort affable et d'un commerce aisé †), parloit souvent à son Hôtesse, particulièrement dans le temps de ses couches, et à ceux du logis lors qu'il leur survenoit quelqu' affliction, ou maladie *): il ne manquoit point alors de les consoler et de les exhorter à **) souffrir avec patience des maux qui étoient comme un partage que Dieu leur avoit assigné. Il avertissoit les enfans d'assister souvent à l'église au Service Divin, et leur enseignoit combien ils devoient être obéïssans et soûmis à leurs parens. Lors que les gens du logis revenoient du Sermon, il leur demandoit souvent quel profit ils y avoient fait, et ce qu'ils en avoient retenu pour leur édification. Il avoit une grande estime pour mon Prédécesseur le Docteur *Cordès*, qui étoit un homme sçavant, d'un bon naturel, et d'une vie exemplaire; ce qui donnoit occasion à *Spinosa* d'en faire souvent l'éloge. Il alloit même quelquefois l'entendre prêcher, et faisoit état sur-tout de la manière sçavante dont il expliquoit l'Ecriture, et des applications solides qu'il en faisoit. Il avertissoit en même temps son Hôte et ceux de la maison, de ne manquer jamais aucune Prédication d'un si habile homme.

Il arriva que son Hôtesse lui demanda un jour si c'étoit son sentiment qu'elle pût être sauvée dans la Religion dont elle faisoit profession; à quoi il répondit: '*Votre Religion est bonne, vous n'en devez pas chercher d'autre, ni douter que vous n'y fassiez votre*

†) Ms. Lucas: „A l'égard de l'esprit il l'avoit grand et pénétrant et il étoit d'une humeur tout à fait complaisante. Il savoit si bien assaisoner la raillerie, que les plus délicats et les plus sevères y trouvoient des charmes particulières.

*) Boullainv. p. 61. „quelque affliction, ou quelque maladie."

**) Boullainv. p. 61. „de souffrir."

On peut encore juger du désintéressement de *Spinosa*, par ce qui se passa après la mort de son Père. Il s'agissoit de partager sa succession entre ses Soeurs et lui, à quoi il les avoit fait condamner par Justice, quoi qu'elles eussent mis tout en pratique pour l'en exclure. Cependant, quand il fut question de faire le partage, il leur abandonna tout, et ne réserva pour son usage qu'un seul lit, qui étoit à la vérité fort bon, et le tour de lit qui en dépendoit *).

Il est connu de plusieurs Personnes de grande considération.

Spinosa n'eut pas plûtôt publié quelques-uns de ses Ouvrages, qu'il se fit un grand nom dans le monde, parmi les Personnes les plus distinguées, qui le regardoient comme un beau génie et un grand Philosophe **). *Monsieur Stoupe* Lieutenant-Colonel d'un Régiment Suisse au service du Roi de *France*, commandoit dans Utrecht ***) en 1673. Il avoit été auparavant Ministre de la Savoye à Londres, dans les

*) Boullainv. p. 67. omissis verbis „et le tour de lit qui en dépendoit" pergit: „La Conduite qu'il tint après la mort fatale de M. *de Witt* est une nouvelle preuve de son désintéressement. Cet illustre Ministre lui avoit assuré une pension de deux cens florins; il montra le seing de son Mécène aux héritiers de Mr. *de Witt*, qui faisoient difficulté de la lui continuer. *Spinosa* le leur remit entre les mains avec autant de tranquilité, que s'il avoit eu d'ailleurs des fonds considérables. Cette manière desintéressée les fit entrer en eux mêmes, et lui accordèrent avec joye ce qu'ils venoient de lui refuser." Addit Ms. Lucae: Et c'est sur quoi étoit fondé le meilleur de sa subsistance, n'ayant hérité de son pére, que quelques affaires embrouillées pour de Juifs, ou plutôt celles de Juifs, avec lesquels ce bon homme avoit fait commerce. Elles l'embrassoient de telle manière, qu'il aima mieux leur abandonner tout, que de sacrifier son repos à une espérance incertaine.

**) Boullainv. p. 68. „comme un esprit supérieur et comme un grand Philosophe."

***) Boullainv. p. 68. „étoit à Utrecht."

le troubles d'Angleterre au temps de *Cromwell*; il devint dans la suite Brigadier, et ce fut en faisant les fonctions de cette charge, qu'il fut tué à la Bataille de *Steenkerke*. Pendant qu'il étoit à *Utrecht* il fit un Livre qu'il intitula, *la Religion des Hollandois*, où il reproche entr' autres choses aux Théologiens Réformés, qu'ils avoient vû imprimer sous leurs yeux en 1670. le livre qui porte pour titre, *Tractatus Theologico-Politicus*, dont *Spinosa* se déclare l'Auteur en sa dix-neuvième Lettre, sans cependant *) s'être mis en peine de le réfuter, ou d'y répondre. C'est ce que *Mr. Stoupe* avançoit. Mais le célèbre *Braunius* Professeur dans l'Université de Groningue a fait voir le contraire dans un Livre qu'il fit imprimer pour réfuter celui de *Mr. Stoupe*: et en effet, tant d'écrits publiés contre ce Traité abominable, montrent évidemment que *Mr. Stoupe* s'étoit trompé. Ce fut en ce temps-là même qu'il écrivit plusieurs Lettres à *Spinosa*, dont il reçut aussi plusieurs Réponses; et qu'il le pria enfin de vouloir bien se rendre à Utrecht dans un certain temps qu'il lui marqua. *Mr. Stoupe* avoit d'autant plus d'envie de l'y attirer, que le *Prince de Condé* qui prenoit alors possession du Gouvernement d'Utrecht, souhaitoit fort de s'entretenir avec *Spinosa*; et c'étoit dans cette vûe qu'on assuroit, que son Altesse étoit si bien disposée à **) le servir auprès du Roi, qu'elle espéroit d'en obtenir aisément une Pension pour *Spinosa*, pourvû seulement qu'il pût se résoudre à dédier quelqu'un ***) de ses Ouvrages à Sa Majesté. Il reçut cette Dépêche, accompagnée d'un Passeport, et partit peu de temps après l'avoir reçûe. Le Sieur *Halma*, dans la Vie de notre Philosophe, qu'il a traduite et extraite du

*) Boullainv. p. 68. „néanmoins:"

**) Boullainv. p. 69. „de le servir."

***) Boullainv. p. 70. „quelques-uns."

du Dictionnaire de *Mr. Bayle*, rapporte à la page 11., qu'il est certain qu'il rendit visite au *Prince de Condé*, avec qui il eut divers entretiens pendant plusieurs jours, aussi bien qu'avec plusieurs autres. Personnes de distinction, particulièrement avec le Lieutenant-Colonel *Stoupe*. Mais *Van der Spyck* et sa femme chez qui il étoit logé, et qui vivent encore à présent, m'assurent qu'à son retour, il leur dit positivement, qu'il n'avoit pû voir le *Prince de Condé*, qui étoit parti *d'Utrecht* quelques jours avant *qu'il* y arrivât. Mais que dans les entretiens qu'il avoit eus avec *Mr. Stoupe*, cet Officier l'avoit assuré qu'il s'employeroit pour lui volontiers, et qu'il ne devoit pas douter d'obtenir à sa recommandation, une Pension *) de la libéralité du Roi. Mais que pour lui *Spinosa*, comme il n'avoit pas dessein de rien dédier au Roi de France, il avoit refusé l'offre qu'on lui faisoit, avec toute la civilité dont il étoit capable **).

Après

*) Le Roi de France donnöit alors des Pensions à tous les Sçavans, particulièrement aux Etrangers, qui lui présentoient ou dédioient quelque Ouvrage. *Colerus*.

**) Boullainv. p. 71. sq. addit: „Mais *Spinosa* ne quittant jamais la solitude que pour y rentrer bientôt après, un voyage de quelques semaines le tenoit en suspens. Enfin, dit un de ses amis (Lucae Ms.) après quelques remises, on le détermina à se mettre en chemin, pendant quoi un ordre du Roi ayant appellé Monsieur le Prince ailleurs, *Ms. de Luxembourg* qui le reçut en son absence, lui fit mille caresses, et l'assura de la bienvieillance de Monsieur le Prince.

Cette foule de Coutisans n'étonna pas nôtre Philosophe. Il avoit une politesse plus approchante de la Cour que d'une ville de commerce à qui il devoit sa naissance, et dont on peut dire qu'il n'avoit ni les vices, ni les défauts. Quoique ce genre de vie fût entièrement opposé à ses maximes et à son goût, il s'y assujettit avec autant de complaisance que les Courtisans même. Monsieur le Prince qui le vouloit voir mandoit souvent qu'il l'attendit.

Les curieux, qui l'aimoient et qui trouvoient toujours en lui quelque nouveau sujet de l'estimer, étoient ravis que son Altesse l'obligeât de l'attendre: mais après quelques semaines, Monsieur le Prince ayant mandé qu'il ne pouvoit retourner à Utrecht, tous les curieux d'entre les François en eurent du chagrin, car notre Philosophe prit en même tems congé d'eux malgré les offres obligeantes que lui fit Mr. de Luxembourg.

Après ſon retour, la populace de la Haye s'émût extraordinairement à ſon occaſion; il en étoit regardé comme un Espion, et ils ſe diſoient déjà à l'oreille, qu'il falloit ſe défaire d'un homme ſi dangereux, qui traitoit ſans doute d'affaires d'Etat, dans un Commerce ſi public qu'il entretenoit avec l'Ennemi. L'Hôte de Spinoſa en fût allarmé, et craignit avec raiſon, que la canaille ne l'arrachât de ſa maiſon, après l'avoir forcée, et peut-être pillée; mais Spinoſa le raſſura et le conſola le mieux qu'il fut poſſible. *Ne craignez rien*, lui dit-il, *à mon égard, il m'eſt aiſé de me juſtifier: aſſez de gens et des Principaux du Pays ſçavent bien ce qui m'a engagé à faire ce voyage. Mais, quoi qu'il en ſoit, auſſi-tôt que la Populace fera le moindre bruit à votre porte, je ſortirai et irai droit à eux, quand ils devroient me faire le même traitement qu'ils ont fait aux pauvres Meſſieurs de Witt. Je ſuis bon Républicain, et n'ai jamais eu en vûe que la gloire et l'avantage de l'Etat.*

Ce fût en cette même année, que *l'Electeur Palatin* Charles Louis, de glorieuſe mémoire, informé de la capacité de ce grand Philoſophe, voulut l'attirer à *Heydelberg* pour y enſeigner la Philoſophie, n'ayant ſans doute †) aucune connoiſſance du venin qu'il tenoit encore caché dans ſon ſein, et qui dans la ſuite ſe manifeſta plus ouvertement. Son Alteſſe Electorale donna ordre au célèbre Docteur *Fabricius* Profeſſeur en Théologie, bon Philoſophe et l'un de ſes Conſeillers, d'en faire la propoſition à *Spinoſa*. Il lui offroit, au nom de ſon Prince, avec la Chaire de Philoſophie, une liberté très-étenduë de raiſonner ſuivant ſes principes comme il jugeroit le plus à propos, *cum ampliſſima philoſophandi libertate.*

Rr 2 Mais

†) Cf. Praefationem prioris Tom. p. XXIII.

Mais à cet offre on avoit joint une condition, qui n'accommodoit nullement *Spinosa*. Car quelqu' étenduë que fût la liberté qu'on lui accordoit, il ne devoit aucunement s'en servir au préjudice de la Religion établie par les Loix. Et c'est ce qui paroit par la Lettre du Docteur *Fabricius* datée de *Heydelberg* du 16. Février; Voyez *Spinosae oper. Posth.* Epist. 53. pag. 561. On trouve dans cette Lettre qu'il y est régalé du titre de Philosophe très-célèbre et de génie transcendant. *Philosophe acutissime ac celeberrime.*

C'étoit là une mine qu'il éventa aisément, s'il m'est permis d'user de cette expression; il vit la difficulté, ou plûtôt l'impossibilité où il étoit de raisonner suivant ses principes, et de ne rien avancer en même temps qui fût contraire à la Religion établie. Il fit réponse à *Mr. Fabricius* le 30 Mars 1673. et refusa civilement la Chaire de Philosophie qu'il lui offroit. Il lui manda que *l'instruction de la jeunesse seroit un obstacle à ses propres études, et que jamais il n'avoit eu la pensée d'embrasser une semblable profession.* Mais ceci n'est qu'un prétexte, et il découvre assez ce qu'il a dans l'ame, par les paroles suivantes. *De plus, je fais réflexion,* dit-il au Docteur, *que vous ne me marquez point dans quelles bornes doit être renfermée cette liberté d'expliquer mes sentimens, pour ne pas choquer la Religion. Cogito deinde me nescire quibus limitibus libertas illa philosophandi intercludi debeat, ne videar publice stabilitam Religionem perturbare velle.* Voyez ses Oeuvres Posthumes pag. 563. Epist. 54. *)

Ses

*) Boullainv. p. 77. sqq. ex Vita Ms. Lucae aliam sectionem interserit sub hoc titulo: „*Caractère d'esprit et de coeur de Spinosa.*" „*Spinosa* n'ayant point eu de santé parfaite pendant tout le cours de sa vie, il avoit appris à souffrir dès sa tendre jeunesse: aussi jamais homme n'entendit-il mieux cette science si rare, mais cependant si nécessaire. Il ne cherchoit de con-

Ses Ecrits et ses sentimens.

A l'égard de ses Ouvrages, il y en a qu'on lui attribue et dont il n'est pas sûr qu'il soit l'Auteur; quel-

consolation que dans lui-même, et s'il étoit sensible à quelque douleur, c'étoit à la douleur d'autrui. *Croire le mal moins rude, quand il nous est commun avec plusieurs autres personnes, c'est,* disoit-il, *une grande marque d'ignorance, et c'est avoir bien peu de bon sens que de mettre les peines communes au nombre des consolations.* C'est dans cet esprit qu'il versa des larmes lors qu'il vit ses concitoyens déchirer, dans le célèbre Mr. *de Witt,* leur père commun; Et quoiqu'il sçût mieux qu'homme du monde de quoi les hommes sont capables, il ne laissa pas de frémir à ce cruel spectacle D'un côté, il voyoit commettre un parricide sans exemple, et une ingratitude extrême; d'un autre il se voyoit privé d'un illustre Mécène et du seul appui qui lui restoit. C'on étoit trop pour terrasser une âme commune; mais un coeur comme le sien, accoutumé à vaincre les troubles intérieurs n'avoit garde de succomber. Comme il se possédoit toujours, il se mit bientôt au-dessus de ce redoutable accident; un de ses amis qui s'en étonnoit ne put s'empêcher de le lui témoigner. *Que nous serviroit la sagesse,* répartit notre Philosophe, *si en tombant dans les passions du peuple, nous n'avions pas la force de nous relever de nous même.*

Comme il n'épousoit aucun parti, il ne donnoit le prix à pas un. Il laissoit à chacun la liberté de ses préjugés; mais il soutenoit que la plûpart étoient un obstacle à la vérité; que la raison étoit inutile, si on négligeoit d'en user, et qu'on en défendît l'usage où il s'agissoit de choisir. *Voilà,* disoit-il, *les deux plus grands et plus ordinaires defauts des hommes, la paresse et la présomption. Les uns croupissent lâchement dans une profonde ignorance qui les met audessous des brutes; les autres s'élèvent en tirans sur l'esprit des simples, en leur donnant pour oracles un monde de fausses pensées:* c' est la source de toutes les erreurs; ce qui les divise les uns des autres, et s'oppose directement au but de la nature, qui est de les rendre uniformes, comme enfans d'une même mère. C'est pourquoi il disoit qu'il n'y avoit que ceux qui s'étoient degagés des maximes de leur enfance qui pussent connoître la vérité; qu'il faut se faire d'étranges efforts pour surmonter les impressions de la coutume, et pour effacer les fausses idées dont l'esprit des hommes se remplit avant qu' ils soient capables de juger des choses par eux-mêmes. Sortir de cet abîme étoit, à son avis, un aussi grand miracle que de débrouiller le cahos.

Il ne faut donc pas s'étonner s'il a fait si souvent la guerre à la superstition. Outre qu'il y étoit porté par une pente naturelle, les enseignemens de son père qui étoit homme de bon sens y avoient beaucoup contribué. Le bon homme lui ayant appris

quelquesuns sont perdus, ou au moins ne se trouvent point, les autres sont imprimés et exposés aux yeux d'un chacun.

Mr.

appris à ne la pas confondre avec la solide piété, et voulant éprouver son fils qui n'avoit encore que dix ans, lui donna ordre d'aller recevoir quelque argent, que lui devoit une certaine vieille femme d'Amsterdam. Entrant chez elle, et la trouvant qui lisoit la Bible, elle lui fit la signe d'attendre qu' elle eût achevé sa prière, laquelle étant finie, l'enfant lui fit sa commission; Et cette bonne femme lui ayant compté son argent: voilà, dit-elle, en le lui montrant sur la table, ce que je dois à votre père: Puissiez-vous être un jour aussi honnête homme que lui! Il ne s'est jamais écarté de la Loi de Moïse, et le Ciel ne vous bênira qu'autant que vous l'imiterez. Achevant ces paroles, elle prit l'argent pour le mettre dans le sac de l'enfant; mais lui qui se ressouvenoit que cette femme avoit toutes les marques de la véritable hipocrisie et de la fausse piété dont son père l'avoit averti, voulut le compter après elle, malgré toute sa résistance, et y trouvant à dire deux ducatons que la pieuse veuve avoit fait tomber dans un tiroir par une fente faite exprès au-dessus de la table, il fut confirmé dans sa pensée. Enflé du succès de cette avanture, et que son père lui eût applaudi, il observoit ces sortes de gens avec plus de soin qu'auparavant, et en faisoit des railleries si fines, que tout le monde en étoit surpris.

Dans toutes ses actions la vertu étoit son objet; mais comme il ne s'en faisoit pas une peinture affreuse, à l'imitation des Stoïques, il n'étoit pas ennemi des plaisirs honnêtes. Il est vrai que ceux de l'esprit faisoient sa principale étude, et que ceux du corps le touchoient peu; mais quand il se trouvoit à ces sortes de divertissemens dont on ne peut honnêtement se dispenser, il les prenoit comme une chose indifférente sans troubler la tranquillité de son ame, qu'il préféroit à toutes les choses imaginables. Mais ce que j'estime le plus en lui, c'est qu'étant né et élevé au milieu d'un peuple grossier, qui est la source de la superstition, il n'en ait point sucé l'amertume, et qu'il se soit purgé l'esprit de beaucoup de ces fausses.

Il étoit tout-à-fait guéri de ces opinions fades et ridicules que les Juifs modernes ont de Dieu. Un homme qui sçavoit le fin de la saine Philosophie, et qui du consentement des plus habiles de notre siècle la mettoit le mieux en pratique, un tel homme, dis-je, n'avoit garde de s'imaginer de Dieu ce que le peuple incredule s'en imagine. Il croyoit que plus nous connoissons Dieu, plus nous sommes maitres de nos passions, que c'est dans cette connoissance qu'on trouve le parfait acquiescement de l'esprit et le véritable amour de Dieu, en quoi consiste notre salut, qui est la béatitude et la liberté.

Spinosa avoit d'ailleurs dans ses entretiens un air si engageant et des comparaisons si justes, qu'il faisoit tomber insensiblement tout le monde dans son opinion. Il étoit persuasif, quoi-

Mr. Bayle a avancé, que *Spinosa* composa en Espagnol une Apologie de sa sortie de la Synagogue, et que cependant cet écrit n'auroit *) jamais été imprimé. Il ajoûte que *Spinosa* y avoit inséré plusieurs choses, qu'on a depuis trouvées dans le Livre qu'il publia sous le tître de *Tractatus Theologico-Politicus*, mais il ne m'a pas été possible d'apprendre aucune nouvelle de cette Apologie, quoi que dans les recher-

quoiqu'il n'affectât de parler ni poliment, ni élégamment. Il se rendoit si intelligible, et son discours étoit si rempli de bon sens, que nul ne l'entendoit qu'il n'en demeurât satisfait. Ces beaux talens attiroient chez lui toutes les personnes raisonnables, et en quelque temps que ce fût, on le trouvoit d'une humeur égale et agréable.

De tous ceux qui le fréquentoient il n'y en avoit pas un qui ne lui témoignât une amitié particulière; mais comme il n'est rien de si caché que le coeur de l'homme, on a vu par la suite que la plupart de ces amitiés étoient feintes; ceux qui lui étoient les plus redevables, l'ayant traité, sans aucun sujet ni apparent, ni véritable, de la plus ingrate manière qui se puisse imaginer.

Ces faux amis qui l'adoroient en apparence le déchiroient sous main, soit pour s'acquérir de la réputation, soit pour faire leur cour aux Puissances qui n'aiment que les valets, et qui redoutent des conseillers ou des amis sages, et les gens d'esprit. Un jour ayant appris qu'un de ses plus grands admirateurs tâchoit de soulever le peuple et le Magistrat, il répondit sans émotion: *Ce n'est pas d'aujourd'hui que la vertu coute cher; ce ne sera pas la médisance qui me la fera abandonner.* Quoi qu'il n'y ait point de blessure plus dangereuse que celle de la médisance, ni moins facile à supporter, on ne l'a jamais oui témoigner aucun ressentiment contre ceux qui le déchiroient. [Addit Ms. Lucae: Son malheur étoit d'être trop bon et trop éclairé. Il a découvert à tout le monde ce qu'on vouloit cacher; il a trouvé *la Clef du Sanctuaire.* Voilà pourquoi, tout homme de bien qu'il étoit, il n'a pû vivre en sureté.]

Outre qu'il n'étoit pas d'une complexion fort robuste, sa grande application aidoit encore à l'affoiblir; et comme il n'y a rien qui desseche tant que les veilles, les siennes étoient devenu presque continuelles par ses ardentes méditations, si bien qu'après avoir langui les dernières années de sa vie, il la finit au milieu de sa course." Addit Ms. Lucae: N'ayant point de santé parfaite pendant tout le cours de sa vie, il avoit appris à souffrir depuis sa plus tendre jeunesse; aussi jamais homme n'entendoit mieux, que lui, cette science.

*) Boullainv. p. 86. „n'avoit jamais."

recherches que j'ai faites, j'en aye demandé à des gens qui vivoient familièrement avec lui, et qui ſont encore pleins de vie.

L'année 1664. il mit ſous la preſſe, les Principes de Philoſophie de Mr. Descartes *) démontrés geométriquement, première et ſeconde Partie. *Renati Descartes Principiorum Philoſophiae, pars prima et ſecunda more Geometrico demonſtratae*, qui furent bien-tôt ſuivis de ſes Méditations Métaphyſiques, *Cogitata Metaphyſica;* Et s'il en fût demeuré là, ce malheureux homme **) auroit encore à préſent la réputation qu'il eût méritée de Philoſophe ſage et éclairé.

L'année 1665. †) il parut un petit Livre in 12. qui avoit pour titre, *Lucii Antiſtii Conſtantis de jure Eccleſiaſticorum*, Alethopoli apud Cajum Valerium Pennatum. *Du Droit des Eccléſiaſtiques, par Lucius Antiſtius Conſtans*, imprimé à Alethopole, chez Caïus Valerius Pennatus. L'Auteur s'efforce de prouver dans cet Ouvrage, que le Droit Spirituel et Politique que le Clergé s'attribuë, et qui lui eſt attribué par d'autres, ne lui appartient aucunement; que les gens d'Egliſe en abuſent d'une manière profane, et que toute leur autorité dépend entièrement de celle des Magiſtrats, ou Souverains qui tiennent la place de Dieu dans les Villes et Républiques, où le Clergé s'eſt établi: qu'ainſi ce n'eſt point leur propre Religion, que les Paſteurs doivent s'ingérer d'enſeigner; mais celle que le Magiſtrat lui ordonne de prêcher. Tout ceci au reſte n'eſt établi que ſur les principes mêmes dont *Hobbes* s'eſt ſervi dans ſon *Leviathan*. Mr.

*) Boullainv. p. 87. „*Les principes de Mr. Descartes.*"

**) Boullainv. p. 87. „cet homme."

†) 1663.

Mr. Bayle *) nous apprend, que le ſtyle, les principes, et le deſſein du Livre *d'Antiſtius* étoient ſemblable à celui de *Spinoſa* qui a pour titre, *Tractatus Theologico-Politicus*, mais ce n'eſt rien dire de poſitif. Que ce Traité ait paru juſtement dans le même temps †) où *Spinoſa* commença d'écrire le ſien; et que le *Tractatus Theologico-Politicus* ait ſuivi peu de temps après cet autre Traité, n'eſt pas une preuve non plus que l'un ait été l'avant-coureur de l'autre. Il eſt très poſſible que deux perſonnes entreprennent d'écrire et d'avancer les mêmes impiétés; et parceque leurs écrits viendroient à peu près en même temps, il n'y auroit pas lieu pour celà d'en inférer qu'ils ſeroient d'un ſeul et même Auteur. *Spinoſa* lui-même ††) interrogé par une Perſonne de

*) Tom. 3. du Dict. Hiſt. et Crit. pag. 2773.

†) Prodiit 1665. 8. *P.*

††) Ms. Lucae de Libro Antiſtii haec poſt vitam Spinozae tradit: Ms. de Spinoſa a aſſuré ſes meilleurs amis, qu'il n'étoit point auteur de ce livre. On l'a attribué à Mr. *Louis Meyer Medeçin d'Amſterdam, qui a ſignalé ſon zéle dans les provinces unies contre le Stadthouderat. Toutes les apparences ſont, que c'eſt le dernier, qui en eſt l'auteur et qu'il l'a écrit pour ſe venger des Miniſtres d'Hollande, qui étoient grands partiſans de la maiſon d'Orange et qui déclamoient continuellement en chaire contre le penſionaire de Witt.*" Sic Spinoza, ſic amici Spinozae Wittiani videbantur h. e. a partibus reipublicae per magiſtratus a civibus electos adminiſtrandae ſtabant. Unde patet, quibus praeſidiis Sp. a rabie Theologiſtarum defenſus, quibus vero fortunae mutationibus poſtea plebis ferociae expoſitus fuerit. Addo notulam Doctiſſ. de Murr. „Falſo *Spinozae* tribuitur *Lucii Antiſtii Conſtantis* de Iure Eccleſiaſticorum, Liber Singularis. Alethopoli (Amſtel.) 1665. 8. 162 paginar. Verus auctor eſt Dom. *de la Court*, ſive *van den Hoof*. Vid. *Leibnitii* Théodicée, §. 375. Id quod ignoravit I. A. Ortlöff im *Handbuch der Litteratur der Philoſophie etc.* I. Abtheil. pag. 213. *Caroll* et *Hicks* eundem commiſerunt errorem, in tr. Spinoza *Reviv'd: or a Treatiſe, proving the book, entitled, The Rights of the Chriſtian Church*, etc. (by Tindal) *in the moſt notorious Parts of it, to be the ſame with* Spinoza's Rights of the Chriſtian Clergy, etc. *And that both of them are grounded upon downright Atheiſm. To which is added A preliminary Diſcourſe relating to the ſaid Books, By the Reverend Dr.* George Hicks. *London*, 1709. 8 *mai.* paginar. 179. — Haec Doct. *de Murr*, in Annot. Spinoz.

P.

de grande confidération, s'il étoit l'Auteur du premier Traité, le nia pofitivement; ce que je tiens de Perfonnes dignes de foi. La Latinité des deux Livres, le ftile et les manières de parler ne font pas non plus fi femblables comme on prétend *). Le premier s'exprime avec un profond refpect en parlant de Dieu **). Il le nomme fouvent Dieu très bon et très grand, *Deum ter optimum maximum.* Mais je ne trouve de pareilles expreffions ***) en aucun endroit des écrits de *Spinofa.*

Plufieurs Perfonnes fçavantes m'ont affuré que le Livre impie qui a pour tître, *L'Ecriture Sainte expliquée par la Philofophie* ****), *Philofophia Sacrae Scripturae interpres*, et le Traité dont nous avons fait mention venoient l'un et l'autre d'un même Auteur, à fçavoir L... M... Et quoi que la chofe me femble †) fort vrai-femblable, je la laiffe pourtant au jugement de ceux qui peuvent en avoir une connoiffance plus particulière.

Ce fut en l'an 1670. que *Spinofa* publia fon *Tractatus Theologico-Politicus.* Celui qui l'a traduit en Flamand a jugé à propos de l'intituler, *De Regtzinnige Theologant, of Godgeleerde Staatkunde. Le Théologien Judicieux et Politique. Spinofa* dit nettement qu'il en eft l'Auteur dans fa dix-neuvième Lettre adreffée à *Mr. Oldenbourg*, il le prie dans cette Lettre même de lui propofer les objections que les

*) Boullainv. p. 90. „ne font pas fi femblables qu'on le prétend."

**) Boullainv. p. 90. „de la Divinité: Il l'appelle etc."

***) Boullainv. p. 90. „je ne trouve point d'expreffions femblables etc."

****) Imprimé in 4. en 1666. Col.

†) Boullainv. p. 90. „quoique la chofe paroiffe fort vraifemblable."

les Perſonnes ſçavantes formoient contre ſon Livre, car il avoit alors deſſein de le faire réimprimer, et d'y ajoûter des Remarques. Au bas du titre du Livre on a trouvé bon de marquer que l'impreſſion en avoit été faite à Hambourg chez Henri Conrad. Cependant il eſt certain, que ni le Magiſtrat, ni les vénérables Miniſtres de Hambourg, n'ont jamais ſouffert que tant d'impiétès euſſent été imprimées et debitées *) publiquement dans leur Ville.

Il n'y a point de doute que ce Livre fut **) imprimé à Amſterdam chez Chriſtophle Conrad Imprimeur ſur le Canal de l'Eglantir. En 1679. étant appellé en cette Ville là pour quelques affaires, Conrad même m'apporta quelques Exemplaires de ce Traité et m'en fit préſent, ne ſçachant pas combien c'étoit un Ouvrage pernicieux.

Le Traducteur Hollandois a pareillement jugé à propos d'honorer la ville de Brême d'une ſi digne production; comme ſi ſa Traduction y fût ſortie de deſſous la preſſe de Hans Jurgen Van der Weyl en l'année 1694. Mais ce qui eſt dit de ces impreſſions de *Brême* et de *Hambourg*, eſt également faux, et l'on n'eût pas manqué de trouver les mêmes difficultés dans l'une et dans l'autre de ces deux Villes, ſi on eût entrepris d'y imprimer et publier de pareils Ouvrages. *Philopater* dont nous avons déjà fait mention, dit ouvertement dans la ſuite de ſa Vie, page 231., que le vieux *Jean Hendrikzen Glaſemaker*, que j'ai fort bien ***) connu, a été le Traducteur de cet Ouvrage; et il nous aſſure en même temps qu'il avoit auſſi traduit en Hollandois les Oeuvres Poſt-

*) Boullainv. p. 91. „n'auroient jamais ſouffert que tant d'impiétés s'imprimaſſent publiquement dans leur Ville.

**) Boullainv. p. 92. „ſoit imprimé"

***) Boullainv. p. 93. omittit „ſort bien."

Posthumes de *Spinosa*, publiées en 1677. †) Il fait au reste un si grand cas de ce Traité de *Spinosa*, et l'élève si haut, qu'il semble que le monde n'ait jamais vû son pareil *). L'Auteur ou du moins l'Imprimeur de la suite de la Vie de *Philopater*, *Aard Wolsgryck* ci-devant Libraire à Amsterdam sur le coin du Rosmaryn-steeg, fut puni de cette insolence, comme il le méritoit, et confiné dans la Maison de Correction où il fut condamné pour quelques années. Je souhaite de tout mon coeur qu'il *ait plû* à Dieu de lui toucher le coeur pendant le séjour qu'il a fait en ce lieu, et qu'il en soit sorti avec de **) meilleurs sentimens. C'est la disposition où j'espère qu'il étoit lors que je le vis ici à *la Haye* l'eté dernier, où il vint pour demander aux Libraires le payement de quelques Livres qu'il avoit ci-devant imprimés ***), et qu'il leur avoit livrés.

Pour revenir à *Spinosa* et à son *Tractatus Theologico-Politicus*, je dirai ce que j'en pense, après avoir auparavant rapporté le jugement qu'en ont fait deux célèbres Auteurs, dont l'un est de la Confession d'Augsbourg, et l'autre Réformé. Le premier est *Spitzelius* qui parle ainsi dans son Traité qui a pour titre, *Infelix Literator*, page 363. *Cet Auteur impie* (Spinosa) *par une présomption prodigieuse qui l'aveugloit, a poussé l'impudence et l'impiété jusqu'à soûtenir que les Propheties ne sont fondées que sur l'ima-*

†) Ms. Lucae: „Toutes les oeuvres de Spinosa aussi bien que celles, qui lui sont attribuées (Antistii de jure Ecclesiast. et Philosophia S. scripturae interpres) ont été traduites en Hollandois par Mr. Jean Henry Glasmacker, *le Perrot d'Ablancourt d'Hollande*.

*) Boullainv. p. 93. „n'ait jamais rien vu de pareil."

**) Boullainv. p. 94. „des."

***) Boullainv. p. 94. omittit, „qu'il avoit ci-devant imprimés, et."

imagination des Prophètes, qu'ils étoient ſujets à illuſion auſſi-bien que les Apôtres; et que les uns et les autres avoient écrit naturellement ſuivant leurs propres lumières, ſans aucune révélation, ni ordre de Dieu; Qu'ils avoient au reſte accommodé la Religion, autant qu'ils avoient pû, au génie des hommes qui vivoient alors, et l'avoient établie ſur des principes connus en ces temps là, et reçûs favorablement d'un chacun. Irreligioſiſſimus Autor ſtupenda ſui fidentia plane faſcinatus, eo progreſſus impudentiae et impietatis fuit, ut Prophetiam dependiſſe dixerit a fallaci imaginatione Prophetarum, eosque pariter ac Apoſtolos non ex Revelatione et Divino mandato ſcripſiſſe, ſed tantum ex ipſorummet naturali judicio; accommodaviſſe inſuper Religionem, quoad fieri potuerit, hominum ſui temporis ingenio, illamque fundamentis tum temporis maxime notis et acceptis ſuperaedificaſſe. C'eſt *) cette même méthode que *Spinoſa*, dans ſon *Tractatus Theologico-Politicus*, prétend qu'on peut et qu'on doit même ſuivre encore à préſent dans l'explication de l'Ecriture Sainte; car il ſoûtient entr' autres choſes, que *comme on s'eſt conformé aux ſentimens établis, et à la portée du Peuple, lorsqu'on a premièrement produit l'Ecriture; de même il eſt à la liberté d'un chacun* **) *de l'expliquer ſelon ſes lumières, et de l'ajuſter à ſes propres ſentimens.*

Si c'étoit ***) véritable, bon Dieu, où en ſerions-nous? Comment pouvoir maintenir que l'Ecriture eſt divinement inſpirée? Que c'eſt une Prophetie ferme et ſtable; que ces ſaints Perſonnages

*) Boullainv. p. 96. „Et c'eſt-là"

**) Boullainv. p. 96. „il eſt libre à un chacun de l'expliquer — et de l'accommoder à ſes" — —

***) Boullainv. p. 96. „Si ceci étoit"

nages qui en ſont les Auteurs n'ont parlé et écrit que par ordre de Dieu, et par l'inſpiration du Saint Esprit; Que cette même Ecriture eſt très certainement vraye, et qu'elle rend à nos conſciences un témoignage aſſuré de ſa vérité; qu'elle eſt enfin *) un Juge dont les déciſions doivent être la règle ferme et inébranlable de nos ſentimens, de nos penſées, de notre foi, et de notre vie? C'eſt alors qu'on pourroit bien dire que la Sainte Bible n'eſt qu'un nez de cire qu'on tourne et *forme* comme on veut **); une lunette ou un verre au travers de qui un chacun peut voir juſtement ***) ce qui plaît à ſon imagination; un vrai bonnet de fou, qu'on ajuſte et tourne à ſa fantaiſie en cent manières différentes, après s'en être coëffé. Le Seigneur te confonde Satan, et te ferme la bouche ****).

Spitzelius ne ſe contente pas de dire ce qu'il penſe de ce Livre pernicieux, il joint au jugement *qu'il en* fait celui de *Mr. de Manſeveld* ci-devant Profeſſeur à Utrecht, qui dans un Livre qu'il fit imprimer à Amſterdam en 1674. en parle en ces termes: *Nous eſtimons que ce Traité doit être à jamais enſéveli dans les ténèbres du plus profond oubli* †). *Tractatum hunc ad aeternas damnandum tenebras*, etc. Ce qui eſt bien ††) judicieux; puis que ce malheureux Traité renverſe de fond en comble la Religion Chrétienne, en

*) Boullainv. p. 97. omittit „enfin."

**) Boullainv. p. 97. „que la Sainte Bible eſt un morceau de cire qu'on forme comme on veut."

***) Boullainv. p. 97. du quel chacun peut voir préciſément."

****) Boullainv. p. 97. addit: d'avoir ſuggeré aux hommes de ſi horribles blaſphèmes."

†) Boullainv. p. 98. „*d'un éternel oubli.*"

††) Baillainv. p. 98. „très judicieux."

en ôtant toute autorité aux Livres Sacrés sur qui elle est uniquement fondée et établie.

Le second témoignage que je veux produire est celui du Sieur *Guillaume van Blyenburg* de Dordrecht qui a entretenu un long commerce de lettres avec *Spinosa*, et qui dans sa trente-unième insérée dans les Oeuvres Posthumes de *Spinosa* page 476. dit, en parlant de lui-même, qu'il n'a embrassé aucun parti ou vocation, et qu'il subsiste par un négoce honnête qu'il exerce. *Liber sum nulli adstrictus professioni, honestis mercaturis me alo.* Ce Marchand homme sçavant, dans la Préface d'un Ouvrage qui porte pour tître: *La Vérité de la Religion Chrêtienne,* imprimé à Leide en 1674. exprime ainsi le jugement qu'il fait du Traité de *Spinosa. C'est un Livre,* dit-il, *rempli de Découvertes curieuses, mais abominables, dont la science et les recherches ne peuvent avoir été puisées qu'en Enfer. Il n'y a point de Chrêtien, ni même d'homme de bon sens qui ne doive avoir un tel Livre en horreur; l'Auteur tâche d'y ruiner la Religion Chrêtienne, et toutes nos espérances qui en dépendent; au lieu de quoi il introduit l'Athéisme, ou tout au plus une Religion naturelle, forgée selon le caprice ou l'intérêt des Souverains. Le mal y est uniquement réprimé par la crainte du chatiment; mais quand on ne craint ni Bourreau, ni Justice, un homme sans conscience peut tout attenter pour se satisfaire*, etc.

Je dois ajoûter que j'ai lû avec application ce Livre de *Spinosa* depuis le commencement jusqu'à la fin; mais je puis en même temps protester devant Dieu, de n'y avoir rien trouvé de solide, ni qui fût capable de m'inquiéter le moins du monde dans la profession que je fais de croire aux Vérités Evangéliques *). Au lieu de preuves solides, on y trouve des

*) Boullainv. p. 100. „Et je suis persuadé que tout homme sensé pensera de même."

des ſuppoſitions, et ce qu'on appelle dans les Ecoles, *Petitiones principii.* Les choſes même *) qu'on avance y paſſent pour preuves, lesquelles étant niées et rejettées, il ne reſte plus à cet Auteur que des menſonges et des blasphèmes. Sans être obligé de donner ni raiſon, ni preuve de ce qu'il avançoit, vouloit-il de ſon côté obliger le monde à le croire aveuglement ſur ſa parole? **)

Enfin, divers écrits que *Spinoſa* laiſſa après ſa mort, furent imprimés en 1677. qui fut auſſi l'année ***) qu'il mourut. C'eſt ce qu'on appelle ſes *Oeuvres Poſthumes, Opera Poſthuma* †). Les trois Lettres

*) Boullainv. p. 100. „Les choſes même les plus douteuſes qu'on avance y paſſent pour des épreuves; Et ſi on les lui avoit niées comme on ne ſauroit ſe diſpenſer de le faire, il ne reſte etc."

**) Boullainv. p. 100. „vouloit-il ſur ſa ſeule autorité obliger le monde à le croire aveuglement?" De hoc ipſo tractatu alia quaedam adjungit his verbis: „Mais l'année 1678. vit paroitre en François ce même *Tractatus Theologico-Politicus.* On prétend que le Traducteur étoit ami de Spinoſa; et il paroit à la fin du Volume quelques remarques ſingulières et aſſez curieuſes ſur l'Ecriture Sainte, qui ne ſont pas dans l'original. Ces remarques qui paroiſſent venir de Spinoſa même font préférer avec raiſon la verſion Françoiſe au Latin. Il eſt bon cependant d'avertir ici les Savans d'une ſupercherie que l'on a faite dans l'impreſſion de cette Traduction. Elle a été imprimée ſous trois titres différens ſavoir ſous celui de *Clef du Sanctuaire par un ſavant homme de notre ſiècle:* L'autre ſous celui de *Cérémonies ſuperſtitieuſes des Juifs;* enfin ſous celui de *Reflexions Curieuſes d'un eſprit déſintéreſſé ſur les matières les plus importantes au ſalut.* Ce n'eſt cependant ſous ces trois Titres que la même édition; qui ne laiſſe pas d'être rare en France et en Hollande où elle a été imprimée."

***) Boullainv. p. 102. „furent imprimés l'année 1677. qui fut auſſi celle qu'il mourut."

†) Boullainv. p. 102. pergit: „Comme il avoit un grand panchant à ne rien faire pour être regardé et admiré du peuple, il recommanda en mourant de ne point mettre ſon nom à ſa morale, témoignant que ces affectations étoient indignes d'un Philoſophe.* C'eſt en quoi on a ſuivi eſſentiellement ſes intentions, et l'on n'a mis à la tête de ſes Oeuvres Poſthumes que ces trois Lettres Capitales B. D. S. qu'on ſçait bien devoir ſignifier *Benoît* de Spinoſa. Cet Ouvrage contient cinq traités."

Lettres Capitales B. D. S. ſe trouvent à la tête du Livre qui contient cinq Traités. Le premier eſt un Traité de Morale démontrée Géométriquement (*Ethica more Geometrico demonſtrata*). Le ſecond eſt un Ouvrage de Politique. Le troiſième traite de l'Entendement et des moyens de le rectifier (*De emendatione intellectus*). Le quatrième volume eſt un Recueil de Lettres et de réponſes, (*Epiſtolae et reſponſiones*). Le cinquième un Abregé de Grammaire Hébraïque, (*Compendium Grammatices Linguae Hebraeae*). Il n'eſt fait mention ni du nom de l'Imprimeur, ni du lieu où cet Ouvrage a été imprimé; ce qui montre aſſez que celui qui en a procuré l'impreſſion n'avoit pas deſſein de ſe faire connoître. Cependant, l'Hôte de *Spinoſa*, le Sieur *Henri van der Spyck*, qui eſt encore plein de vie, m'a témoigné que *Spinoſa* avoit ordonné, qu'immédiatement après ſa mort on eût à envoyer à Amſterdam à *Jean Rieuwertzen* Imprimeur de la Ville, ſon Pupitre où ſes Lettres et papiers étoient enfermés: ce que *Van der Spyck* ne manqua pas d'exécuter ſelon la volonté de *Spinoſa*. Et *Jean Rieuwertzen* par ſa Réponſe au Sieur *Van der Spyck* datée d'Amſterdam du 25. Mars 1677. reconnoît avoir reçû le Pupitre en queſtion. Il ajoûte ſur la fin de ſa lettre, que *les parens de* Spinoſa *voudroient bien ſçavoir à qui il avoit été adreſſé. parce qu'ils s'imaginoient qu'il étoit plein d'argent, et qu'ils ne manqueroient pas de s'en informer aux Bateliers à qui il avoit été confié; mais*, dit-il, *ſi l'on ne tient pas à la Haye Regiſtre des paquets qu'on envoye ici par le bateau, je ne vois pas comment ils pourront être éclaircis, et il vaut mieux en effet qu'ils n'en ſçachent rien*, etc., et c'eſt par ces mots qu'il finit ſa lettre, par laquelle on voit clairement à qui on a l'obligation d'une production ſi abominable *).

Des

*) Boullainv. p. 104. adjungit: „Et depuis quelques années ces mêmes Ouvrages Poſthumes ont été réimprimés à la Haye, ſur

Des personnes sçavantes ont déjà suffisamment découvert les impiétés contenuës dans ces Oeuvres Posthumes, et *) avertis en même temps tout le monde de s'en donner garde. Je n'ajouterai que peu de chose à ce qu'ils en ont écrit. Le Traité de Morale commence par des définitions ou descriptions de la Divinité. Qui ne croiroit d'abord, à un si beau début, que c'est un Philosophe Chrêtien qui parle? Toutes ces définitions sont belles, particulièrement la sixième, où *Spinosa* dit, que *Dieu est un Etre infini; c'est à dire une substance qui renferme en soi-même une infinité d'attributs, dont chacun représente et exprime une Essence éternelle et infinie.* Mais quand on examine de plus près ses sentimens, on trouve que le Dieu de *Spinosa* n'est qu'un phantôme, un Dieu imaginaire, qui n'est rien moins que Dieu. Ainsi c'est à ce Philosophe qu'on peut bien appliquer ce que l'Apôtre dit des impies Tit. 1. 16. *Ils font profession de reconnoître un Dieu par leurs discours; mais il ne renient **) par leurs oeuvres.* Ce que David dit des impies Pseaume 14. 1. lui convient bien encore, *l'insensé dit en son coeur qu'il n'y a point de Dieu.* Quoi qu'en ait dit *Spinosa*, c'est là véritablement ce qu'il pense. Il se donne la liberté d'employer le nom de *Dieu*, et de le prendre dans un sens inconnu à tout ce qu'il y a jamais eu de Chrêtiens. C'est ce qu'il avoue lui-même dans sa 21 Lettre à *Monsieur Oldenbourg*, *je reconnois*, dit-il, *que j'ai de Dieu et de la Nature une idée bien différente de ce que les Chrêtiens Modernes veulent en étab-*

sur la datte de l'Edition de 1677. On ne reconçoit cette nouvelle Edition qu'en ce qu'elle est d'un papier un peu plus grand que l'Edition de 1677. et que le caractère en paroit un peu plus nourri, quoique de la même grosseur. C'est le Sr. *Gosse* Libraire de la Haye qui a donné cette dernière édition.

*) Boullainv. p. 105. „et ont avertis" et paulo infra: „de s'en donner garde."

**) Boullainv. p. 106. „ils le nient."

établir. J'estime que Dieu est le principe et la cause de toutes choses, *immanente* et non pas passagère. (*Deum rerum omnium causam immanentem, non vero transeuntem statuo*). Et pour appuyer son sentiment il se sert de ces paroles de Saint Paul, qu'il détourne en son sens. *C'est en Dieu que nous avons la vie, le mouvement et l'être.* Act. 17, 28.

Pour comprendre sa pensée, il faut considérer qu' une *cause passagère* est celle dont les productions sont extérieures ou hors d'elle-même, comme quelqu'un qui jette une pierre en l'air, ou un charpentier qui bâtit une maison, au lieu qu'une *cause immanente* agit intérieurement et s'arrête en elle-même, sans en sortir aucunement. Ainsi quand notre âme pense ou desire quelque chose, elle est, et s'arrête dans cette pensée ou desir *) sans en sortir, et elle en est la cause immanente. C'est de cette manière que le Dieu de *Spinosa* est la cause de cet Univers où il est, et n'est point au delà. Mais comme l'Univers a des bornes, il s'ensuivroit que Dieu est un Etre borné et fini. Et quoiqu'il dise de Dieu qu'il est infini, et qu'il renferme une infinité de propriétés; il faut bien qu'il se joue des termes d'Eternel et de l'Infini **), puis que par ces mots il ne peut entendre un Etre, qui a subsisté par soi-même avant tous les temps, et avant qu'aucun autre Etre eût été créé, mais il appelle infini ce à quoi l'entendement humain ne peut trouver de fin ni de bornes: car les productions de Dieu, selon lui, sont en si grand nombre, que l'homme avec toute la force de son esprit, n'y en sçauroit concevoir. Elles sont d'ailleurs si bien affermies, si solides, et si bien liées l'une à l'autre, qu'elles dureront éternellement.

*) Boullainv. p. 108. „ou ce desir."

**) Boullainv. p. 108. „et d'Infini."

Il assure pourtant, dans sa 21 Lettre, que ceux-là avoient tort qui lui imputoient *) de dire que Dieu et la matière où Dieu agit, ne sont qu'une seule et même chose. Mais enfin, il ne peut s'empêcher d'avouer que la matière est quelque chose d'essentiel à la Divinité, qui n'est et n'agit que dans la matière, c'est à dire dans l'Univers. Le Dieu de *Spinosa* n'est donc autre chose que la nature, infinie à la vérité, mais pourtant corporelle et matérielle, prise en général et avec toutes ses modifications. Car il suppose qu'il y a en Dieu deux propriétés éternelles, *cogitatio* et *extensio*, la pensée et l'étendue: par la première de ces propriétés, Dieu est contenu dans l'Univers; par la seconde il est l'Univers lui-même; les deux jointes ensemble font ce qu'il appelle Dieu.

Autant que j'ai pû comprendre les sentimens de *Spinosa*, voici sur quoi roule la dispute qu'il y a entre nous qui sommes Chrêtiens et lui: *sçavoir* si le Dieu véritable, est une substance éternelle, différente et distincte de l'Univers, et de toute la nature; et si par un acte de volonté entièrement libre il a tiré du néant le monde et toutes les créatures; ou si l'Univers et tous les Etres qu'il renferme appartiennent essentiellement à la nature de Dieu, considéré comme une substance dont la pensée et l'étendue sont infinies. C'est cette dernière proposition que *Spinosa* soûtient. On peut consulter *l'Antispinosa de L. Vittichius*, p. 18. et suivantes. Ainsi il avoue bien que Dieu est la cause généralement de toutes choses; mais il prétend que Dieu les a produites nécessairement, sans liberté, sans choix, et sans consulter son bon plaisir. Pareillement tout ce qui arrive au monde, bien ou mal, vertu ou crime, péché ou bons oeuvres, part de

*) Boullainv. p. 109. „qu'on avoit tort de lui imputer."

de lui nécessairement; et par conséquent il ne doit y avoir ni jugement, ni punition, ni résurrection, ni salut, ni damnation. Car autrement ce Dieu imaginaire puniroit et récompenseroit son propre Ouvrage, comme un enfant fait sa poupée. N'est-ce pas là le plus pernicieux Athéisme qui ait jamais paru au monde. C'est aussi ce qui donne occasion à *Mr. Burmannus*, Ministre des Réformés à Enkhuise, de nommer à juste titre *Spinosa* le plus impie Athée qui ait jamais vû le jour.

Ce n'a pas été mon dessein d'examiner ici toutes les impiétés et les absurdités de *Spinosa*; j'en ai rapporté quelques-unes, et me suis attaché à ce qu'il y a de plus capital, seulement dans la vûe d'inspirer au Lecteur Chrêtien l'aversion et l'horreur qu'il doit avoir d'une *) doctrine si pernicieuse. Je ne dois cependant pas oublier de dire qu'il est visible, que dans la seconde partie de son Traité de Morale, il ne fait qu'une seule et même ètre de l'âme et du corps, dont les propriétés sont, comme il les exprime, celle de penser, et celle d'être étendue, car c'est ainsi qu'il s'explique à la page 40. „Quand je parle de corps, je n'entens „autre chose qu'une modalité qui exprime l'essence „de Dieu d'une manière certaine et précise, entant „qu'il est considéré comme une chose étendue. (*Per corpus intelligo modum, qui Dei essentiam, quatenus ut res extensa consideratur, certo et determinato modo exprimit*). Mais à l'égard de l'âme qui est, et qui agit dans les corps, ce n'est qu'un autre mode ou manière d'Etre, que la nature produit, ou qui se manifeste soi-même par la pensée; ce n'est point un esprit ou une substance particulière non plus que le corps, mais une modalité qui exprime l'essence de Dieu, entant qu'il

*) Boullainv. p. 112. „pour une etc."

qu'il ſe manifeſte, agit et opère par la penſée. A-t-on jamais oui de pareilles abominations parmi des Chrêtiens! De cette manière Dieu ne ſçauroit punir ni l'âme, ni le corps, à moins que de vouloir ſe punir et ſe détruire lui-même. Sur la fin de ſa 21 Lettre, il renverſe le grand myſtère de Piété, comme il eſt marqué dans la 1 Epit. à Tim. ch. 3. v. 16. en soûtenant que l'Incarnation du Fils de Dieu n'eſt autre choſe que la Sageſſe éternelle, qui s'étant montrée généralement en toutes choſes, et particuliérement en nos coeurs et en nos âmes, s'eſt enfin manifeſtée d'une manière toute extraordinaire en Jéſus Chriſt: il dit un peu plus bas, qu'il eſt vrai que quelques Egliſes ajoûtent à cela, que Dieu s'eſt fait Homme; mais, dit-il, *j'ai marqué poſitivement que je ne connois rien à ce qu'ils veulent dire.* (*Quod quaedam Eccleſiae his addunt, quod Deus naturam humanam aſſumpſerit, monui expreſſe me quid dicant neſcire*, etc.) Et cela, dit-il encore, me paroît auſſi étrange, que ſi quelqu'un avançoit qu'un cercle a pris la nature d'un triangle ou d'un quarré. Ce qui lui donne occaſion, ſur la fin de ſa vingt-troiſième Lettre d'expliquer le célèbre paſſage de Saint Jean, *le Verbe s'eſt fait chair* ch. 1. v. 14., par une façon de parler familière aux Orientaux, et de le tourner ainſi, Dieu s'eſt manifeſté en Jeſus Chriſt d'une manière toute particulière.

Dans mon Sermon *) j'ai expliqué ſimplement et en peu de paroles comment dans ſa vingt-troiſième et vingt-quatrième Lettre il tâche d'anéantir le myſtère de la Réſurrection de Jéſus Chriſt

*) Coleri verba: „Dans mon Sermon — et de notre conſolation" omittit Boulainv. p. 115.

Chrift qui eft une Doctrine capitale parmi nous, et le fondement de nos espérances et de nôtre confolation. Je ne dois pas m'arrêter plus longtemps à rapporter les autres impiétés qu'il enfeigne.

Quelques écrits de Spinofa qui n'ont point été imprimés.

Celui qui a eu foin de publier les Oeuvres Pofthumes de *Spinofa*, compte parmi les écrits de cet Auteur qui n'ont point été imprimés, un Traité de l'Iris ou de l'Arc-en-ciel. Je connois ici *) à la Haye des Perfonnes diftinguées qui ont vû et lû cet Ouvrage, mais qui n'ont pas confeillé à *Spinofa* de le donner au public; ce qui peut-être lui fit de la peine, et le fit réfoudre à jetter cet écrit au feu fix mois avant fa mort, comme les gens du logis où il demeuroit m'en ont informé. Il avoit encore commencé une traduction du Vieux Teftament en Flamand, fur quoi il avoit fouvent conféré avec des Perfonnes fçavantes dans les Langues, et s'étoit informé des explications que les Chrètiens donnoient à divers paffages. Il y avoit déjà longtemps qu'il avoit achevé les cinq Livres de Moïfe; quand peu de jours avant fa mort il jetta tout cet Ouvrage au feu dans fa chambre **).

Plufieurs Auteurs réfutent fes Ouvrages.

Ses Ouvrages ont à peine été publiés que Dieu en même temps ***) a fufcité à fa gloire, et pour la dé-

*) Boullainv. p. 115. omittit „ici."

**) Boullainv. p. 116. omittit „dans fa chambre."

***) Boullainv. p. 116. „qu'en même temps Dieu a fufcité pour fa gloire — — divers Athlètes qui — fuccès qu'on en devoit efpérer."

défense de la Religion Chrêtienne divers Champions qui les ont combattus avec tout le succès qu'ils en devoient esperer. Le *Docteur Theoph. Spitzelius* dans son Livre qui a pour titre *Infelix Litterator*, en nomme deux, à sçavoir *François Kuyper* de Rotterdam, dont le Livre imprimé à Rotterdam en 1676. est intitulé, *Arcana Atheismi revelata*, etc., les Mystères profonds de l'Athéisme découverts. Le second est *Regnier de Mansveld* Professeur à Utrecht qui dès l'année 1674. fit imprimer dans la même ville un Ecrit sur le même sujet.

L'année suivante à sçavoir 1675., on vit sortir *) de dessous la presse *d'Isaac Naeranus* sous le tître *d'Enervatio Tractatus Theologico-Politici*, une réfutation de ce Traité de *Spinosa* composée par *Jean Bredenbourg*, dont le Père avoit été Ancien de l'Eglise Luthérienne à Rotterdam. Le Sieur *George Matthias Konig* dans sa Bibliothéque d'Auteurs Anciens et Modernes, a trouvé à propos de nommer celui-ci pag. 770. un certain Tisserand de Rotterdam, *Textorem quendam Rotterodamensem*. S'il a exercé un Art si méchanique, je puis assurer avec vérité que jamais homme de sa profession n'a travaillé si habilement, ni produit un pareil Ouvrage; car il démontre géométriquement, en cet écrit, d'une manière claire et qui ne souffre point de replique, que la nature n'est et ne sçauroit être Dieu même, comme l'enseigne *Spinosa*. Comme il ne possédoit pas parfaitement la Langue Latine, il fut obligé de composer son Traité en Flamand, et de se servir de la plume d'un autre pour le traduire en Latin. Il en usa ainsi, comme il le déclare lui-même dans la Preface de son Livre, afin de ne laisser ni excuse, ni prétexte à *Spinosa* qui vivoit encore, au cas qu'il lui arrivât de ne rien repliquer.

Ce-

*) Boullainv. p. 117. on vit paroitre les Livres d'*Is. N.* etc."

Cependant, je ne trouve pas que tous les raisonnemens de ce sçavant homme portent coup. Il semble d'ailleurs que dans le corps de son Ouvrage il panche beaucoup vers le Socinianisme en quelques endroits. C'est au moins le jugement que j'en fais; et je ne crois pas qu'en cela il diffère de celui des personnes éclairées, à qui j'en laisse la décision. Il est toujours certain que *François Kuyper* et *Bredenbourg* firent imprimer divers écrits l'un contre l'autre, à l'occasion de ce Traité *), et que *Kuyper* dans les accusations qu'il formoit contre son adversaire, ne prétendoit pas moins que de le convaincre lui-même d'Athéisme.

L'année 1676. vit paroître le Traité de Morale de *Lambert Veldhuis* d'Utrecht, *de la Pudeur naturelle, et de la Dignité de l'homme.* (*Lamberti Velthusii Ultrajectensis, Tractatus Moralis de naturali pudore et dignitate hominis*). Il renverse en ce Traité de fond en comble les principes sur lesquels *Spinosa* a prétendu établir que ce que l'homme fait de bien et de mal est produit par une opération supérieure et nécessaire de Dieu ou de la Nature. J'ai fait mention ci-dessus de *Guillaume van Bleyenbourg* Marchand de Dort, qui dès l'an 1674. se mit sur les rangs et réfuta le Livre impie de *Spinosa* qui a pour titre, *Tractatus Theologico-Politicus;* je ne puis ici m'empècher de le comparer à ce Marchand dont le Sauveur parle en Saint Matthieu chap. 13. v. 45. et 46. puis que ce ne sont point des richesses temporelles et périssables qu'il nous présente en donnant son Livre au Public, mais un trésor d'un prix inestimable et qui ne périra jamais; et il seroit fort à souhaiter qu'il se trouvât beaucoup de semblables Marchands sur les Bourses d'Amsterdam et de Rotterdam.

Nos

*) Voyez Bayle Diction. Crit. pag. 2774. *Col.*

Nos Théologiens de la Confeſſion d'Augsbourg ſe ſont auſſi diſtingués parmi ceux qui ont réfuté les impiétés de *Spinoſa*. A peine ſon *Tractatus Theologico-Politicus* vit le jour, qu'ils prirent la plume et écrivirent *) contre lui. On peut mettre à leur tête le Docteur *Muſaeus* Profeſſeur en Théologie à Jene, homme de grand génie, qui dans ſon temps n'eût peut-être pas ſon ſemblable. Pendant la vie de *Spinoſa*, à ſçavoir en l'année 1674. il publia une Diſſertation de douze feuilles, dont le titre étoit, *Tractatus Theologico-Politicus ad veritatis lumen examinatus*. Le Traité de Théologie et de Politique **), éxaminé par les lumières du bon ſens et de la vérité. Il déclare en la pag. 2. et 3. l'averſion et l'horreur qu'il a d'une production ſi impie, et l'exprime en ces termes: *Iure merito quis dubitet, num ex illis, quos ipſe Daemon ad humana divinaque jura pervertenda magno numero conduxit, repertus fuerit, qui in iis depravandis operoſior fuerit quam hic Impoſtor, magno Eccleſiae malo et Reip. detrimento natus*. „Le Diable ſéduit un „grand nombre d'hommes, qui ſemblent tous être „à ſes gages et s'attachent uniquement à renverſer „ce qu'il y a de plus ſacré au monde. Cependant „il y a lieu de douter, ſi parmi eux aucun a travail- „lé à ruiner tout droit humain et divin avec plus „d'efficace que cet Impoſteur, qui n'a eu autre choſe „en vûe que la perte de l'Etat et de la Religion.“ A la page 5. 6. 7. et 8. il expoſe fort nettement les expreſſions Philoſophiques de *Spinoſa*, explique celles qui peuvent ſouffrir un double ſens, et montre clairement dans quel ſens *Spinoſa* s'en eſt ſervi, afin de comprendre d'autant mieux ſa penſée. A

la

*) Boullainv. p. 120. omittit „et écrivirent.“

**) Boullainv. p. 121. „Le Vraité de Théologie Politique.“

la page 16. §. 32. il montre qu'en publiant un tel Ouvrage les vûes de *Spinosa* ont été d'établir que chacun *) homme a le droit et la liberté de fixer sa créance en matière de Religion, et de la restraindre uniquement aux choses qui sont à sa portée et qu'il peut comprendre. Il avoit déjà auparavant à la 14. page §. 28. parfaitement bien exposé l'état de la question, et marqué en quoi *Spinosa* s'écarte du sentiment des Chrêtiens. Et c'est de cette manière qu'il continue d'éxaminer le Traité de *Spinosa*, où il ne laisse rien passer, pas la moindre chose **), sans le réfuter par de bonnes et solides raisons. Il ne faut point douter que *Spinosa* lui-même n'ait lû cet écrit du *Doct. Musaeus*, puis qu'il s'est trouvé parmi ses papiers après sa mort.

Quoi qu'on ait beaucoup écrit contre le Traité de Politique et de Théologie, comme je l'ai déja marqué, il n'y a point eu d'Auteur cependant, selon mon sentiment, qui l'ait réfuté plus solidement que ce savant Professeur; et ce jugement que j'en fais est d'ailleurs confirmé par plusieurs autres. L'Auteur qui, sous le nom de *Theodorus Securus*, a composé un petit Traité qui porte pour tître, *l'Origine de l'Athéisme*, (*Origo Atheismi*), dit dans un autre petit Livre intitulé, *Prudentia Theologica*, dont il est aussi l'Auteur: Je suis fort surpris que la Dissertation du *Doct. Musaeus* contre „*Spinosa* est si rare et si peu connue ici en Hollan- „de. On devroit y rendre plus de justice à ce sa- „vant Théologien qui a écrit sur un sujet si impor- „tant, car il a certainement mieux réussi qu'aucun „autre." *Mr. Fullerus in continuatione Bibliothecae Universalis*, etc. s'exprime ainsi en parlant du *Doct.* *Mu-*

*) Boullainv. p. 122. „chaque homme."

**) Boullainv. p. 123. omittit „pas la moindre chose."

Musaeus: „L'illustre Théologien de Jene a solide„ment réfuté le Livre pernicieux de *Spinosa* avec „l'habileté et le succès qui lui sont ordinaires." (*Celeberrimus ille Jenensium Theologus* Joh. Musaeus *Spinosae pestilentissimum foetum acutissimis, queis solet, telis confodit*).

Le même Auteur fait aussi mention de *Frédéric Rappoltus* Professeur en Théologie à Leipsic, qui dans une Oraison qu'il prononça lors qu'il prit possession de sa Chaire de Professeur, réfuta pareillement les sentimens de *Spinosa*. Quoi qu'après avoir lû sa Harangue, je trouve qu'il ne l'a réfuté qu'indirectement, et sans le nommer: elle a pour tître, *Oratio contra naturalistas, habita ipsis Kalendis Junii* ann. 1670., et on la peut lire dans les Oeuvres Théologiques de *Rappoltus* tom. I. pag. 1386. et suiv. publiées par le Docteur *Jean Benoît Carpzovius* et imprimées à Leipsic en 1692. Le Docteur *J. Conrad Dürrius* Professeur à *Altorf* a suivi le même plan dans une Harangue que je n'ai pas lûe à la vérité, mais dont on m'a parlé avec éloge comme d'une très bonne pièce.

Le Sieur *Aubert de Versé* publia en 1681. un Livre qui avoit pour tître, *l'Impie convaincu, ou Dissertation contre* Spinosa, *dans laquelle on réfute les fondemens de son Athéisme*. En 1687. *Pierre Yvon*, parent et disciple de *Labadie*, et Ministre de ceux de sa Secte à Wiewerden en Frise, écrivit un Traité contre *Spinosa* qu'il publia sous ce titre, *L'impiété vaincue*, etc. Dans le Supplément au Dictionaire de *Moréri*, à l'article de *Spinosa*, il est fait mention d'un Traité de la conformité de la raison avec la foi, (*de concordia rationis et fidei*), dont *Monsieur Huet* est l'Auteur; ce Livre fut réimprimé à Leipsic en 1692. et les Journalistes de cette Ville en

en ont donné un bon extrait *), où les ſentimens de *Spinoſa* ſont expoſés fort nettement, et réfutés avec beaucoup de force et d'habileté. Le ſavant *Mr. Simon*, et *Mr. de la Motte*, Miniſtre de la Savoye à Londres, ont travaillé l'un et l'autre ſur le même ſujet; J'ai bien vû les Ouvrages de ces deux Auteurs; mais je ne ſçais pas aſſez le François pour en pouvoir juger. Le Sieur *Pierre Poiret* qui demeure à préſent à *Reinsbourg* près de Leide, dans la ſeconde impreſſion de ſon Livre *De Deo, anima, et malo*, y a joint un Traité contre Spinoſa, dont le titre eſt, *Fundamenta Atheismi everſa*, *ſive ſpecimen abſurditatis Spinoſianae.* (Les Principes de l'Athéisme renverſés, etc.) C'eſt un Ouvrage qui mérite bien qu'on ſe donne la peine de le lire avec attention **).

Le dernier Ouvrage dont je ferai mention eſt celui de *Mr. Wittichius* Profeſſeur à Leide, qui fut imprimé en 1690. après la mort de l'Auteur, ſous ce titre, *Chriſtophori Wittichii Profeſſoris Leidenſis Anti-Spinoſa*, *ſive Examen Ethices B. de Spinoſa.* Il parut encore quelque temps après traduit en Flamand, et imprimé à Amſterdam chez les *Wasbergen*. Il n'eſt pas étrange que dans un Livre tel que celui qui a pour titre, *Suite de la Vie de Philopater*, on ait tâché de diffamer ce ſçavant homme, et de flètrir ſa réputation après ſa mort. On debite dans cet écrit pernicieux, que *Mr Wittichius* étoit un excellent Philoſophe, grand ami de *Spinoſa*, avec qui il étoit dans un commerce étroit,

*) Vide act. Erud. Lipſ. an. 1695. p. 395. *Col.*

**) Boullainv. p. 127. addit: „Le P. Lamy Benedictin refuta en 1697. les abſurdités impies de ce Philoſophe et l'on peut aſſurer que c'eſt un de ceux qui a le mieux entendu le ſyſtême de ce fanatique; car il eſt peu de perſonnes qui l'ayent bien compris."

trop connu dans la République des Lettres pour devoir en faire ici l'Eloge. Le second est *Mr. Jaquelot*, ci-devant Ministre de l'Eglise Françoise à la Haye, et à présent Prédicateur ordinaire de Sa Majesté le Roi de Prusse. Ils ont fait l'un et l'autre de sçavantes et solides Remarques sur la vie, les écrits et les sentimens de *Spinosa*. Ce qu'ils ont publié sur cette matière, avec l'approbation de tout le monde, a été traduit en Flamand par *François Halma* Libraire à Amsterdam, et Homme de Lettres. Il a joint à sa Traduction une Préface, et quelques Remarques judicieuses sur *la suite de la Vie de Philopater*. Ce qui est de lui vaut aussi son prix et mérite d'être lû.

Il n'est pas nécessaire de parler ici de plusieurs Ecrivains qui ont attaqué les sentimens de *Spinosa* tout récemment, à l'occasion d'un livre intitulé, *Hemel op Aarden*, „Le Paradis sur la Terre," composé par *Mr. van Leenhoff* Ministre Réformé à Zwol; où l'on prétend que ce Ministre bâtit sur les *fondemens* de *Spinosa* †). Ces choses sont trop récentes et trop connues du Public pour s'y arrèter, c'est pourquoi je passe outre *) pour parler de la mort de ce célèbre Athée.

De

†) Ms. Lucae etiam haec memorat: „*Abraham Cuffeler* a fait une Logique suivant les principes de son maitre [Spinosa]. Elle est intitulée: Specimen artis ratiocinandi ad pantosophiae principia manu ducens. 1684. 8. Accuratius haec indicat Doct. *de Murr*, p. 31. ad Annot. Sp. subnotans: „*Abrahamus Iacobus Cuffeler*, I. V. D. *Spinozae* discipulus, Logicam edidit sub tit. *Specimen artis ratiocinandi naturalis et artificialis ad Pansophiae principia manu ducens. Hamburgi*, (Amstel.) *Apud Henricum Kunraht*, (Christoph. Conrad) 1684. 8. P. I. paginar. 258. P. II. pag. 229. P. III. pag. 140. Cum 12 tabulis aen. Defendit etiam Philosophum contra Blyenbergium, P. I. pag. 119., 125, 222, 230. Vid. *Iac. Staalkopf* de Spinozismo post Spinozam, pag. 8."

*) Boullainv. p. 134. „je passe plus avant pour etc."

De la dernière maladie de Spinosa, et de sa mort.

On a fait tant de différens rapports, et si peu véritables, touchant la mort de *Spinosa*, qu'il est surprenant que des gens éclairés se soient mis en fraix d'en informer le Public sur des oui dire, sans auparavant s'être mieux instruit eux-mêmes de ce qu'ils debitoient. On trouve un échantillon des faussetés qu'ils avancent sur ce sujet dans le Ménagiana imprimé à Amsterdam en 1695., où l'Auteur s'exprime ainsi:

„J'ai oui dire que *Spinosa* étoit mort de la „peur qu'il avoit eue d'être mis à la Bastille. Il „étoit venu en France attiré par deux Personnes de „qualité qui avoient envie de le voir. Mr. de „Pomponne en fut averti; et comme c'est un Mi„nistre fort zélé pour la Religion, il ne jugea pas „à propos de souffrir *Spinosa* en France, où il „étoit capable de faire bien du désordre, et pour „l'en empècher, il résolut de le faire mettre à la „Bastille. *Spinosa* qui en eut avis, se sauva en „habit de Cordelier; mais je ne garantis pas cette „dernière circonstance. Ce qui est certain, est que „bien des personnes qui l'ont vû, m'ont assuré „qu'il étoit petit, jaunâtre, qu'il avoit quelque „chose de noir dans la physionomie, et qu'il por„toit sur son visage un caractère de réprobation."

Tout ceci n'est qu'un tissu de fables et de mensonges; car il est certain que *Spinosa* n'a été de sa vie en France; et quoique des Personnes de distinction ayent tâché de l'y attirer, comme il l'a avoué à ses Hôtes, il les a cependant bien assurés en même temps, qu'il n'espéroit pas d'avoir jamais assez peu de jugement, pour faire une telle folie. On jugera aisément aussi par ce que je dirai ci-après, qu'il n'est nullement véritable qu'il soit mort de

peur. Pour cet effet je rapporterai les circonſtances de ſa mort ſans partialité, et n'avancerai rien ſans preuve; ce que je ſuis en état d'éxécuter d'autant plus aiſément, que c'eſt ici à la Haye qu'il eſt mort et enterré.

Spinoſa étoit d'une conſtitution très foible, mal ſain, maigre et attaqué de Phthiſie depuis plus de vingt ans; ce qui l'obligeoit à vivre de régime, et à être extrêmement ſobre en ſon boire et en ſon manger. Cependant, ni ſon Hôte, ni ceux du logis, ne croyoient pas que ſa fin fût ſi proche, même peu de temps avant que la Mort le ſurprit; et n'en avoient pas la moindre penſée. Car le 22 Février *) qui fut alors le ſamedi devant les jours gras, ſon Hôte et ſa Femme furent entendre la prédication qu'on fait dans notre Egliſe pour diſpoſer un chacun à recevoir la Communion qui s'adminiſtre le lendemain ſelon une coûtume établie parmi nous. L'Hôte étant retourné au logis après le ſermon à *quatre* heures ou environ, *Spinoſa* deſcendit de ſa chambre en bas, et eut avec lui un aſſez long entretien qui roula particulièrement ſur ce que le Miniſtre avoit préché, et après avoir fumé une pipe de tabac, il ſe retira à ſa chambre qui étoit ſur le devant et s'alla coucher de bonne heure. Le Dimanche au matin avant qu'il fût temps d'aller à l'Egliſe, il deſcendit encore de ſa chambre et parla avec l'Hôte et ſa Femme. Il avoit fait venir d'Amſterdam un certain Médecin, que je ne puis déſigner **) que par ces deux Lettres L. M.; celui-ci chargea les gens du logis d'acheter un vieux coq, et de le faire bouillir auſſi-tôt, afin que ſur le midi *Spinoſa* pût en prendre le bouillon, ce qu'il fit auſſi et en mangea encore de bon appetit, après que l'Hôte et ſa Femme furent

*) Boullainv. p. 137. „le 20. Février."

**) Boullainv. p. 138. adjungit „autrement."

rent revenus de l'Eglife. L'après-midi le Médecin L. M. refta feul auprès de *Spinofa:* ceux du logis étant retournés enfemble à leurs dévotions. Mais au fortir du fermon, ils apprirent avec furprife que fur les trois heures *Spinofa* étoit expiré en la préfence de ce Médecin, qui le foir même s'en retourna à Amfterdam par le bateau de nuit, fans prendre le moindre foin du défunt. Il fe difpenfa de ce devoir d'autant plûtôt, qu'après la mort de *Spinofa* il s'étoit faifi d'un ducaton et de quelque peu d'argent que le défunt avoit laiffé fur fa table, auffi-bien que d'un couteau à manche d'argent, et s'étoit retiré avec ce qu'il avoit butiné.

On a rapporté fort diverfement les particularités de fa maladie et de fa mort; et cela même a fourni matière à plufieurs conteftations. On debite, 1. que dans le temps de fa maladie, il avoit pris les précautions néceffaires pour n'être pas furpris, par les vifites de gens dont la vûe ne pouvoit que l'importuner. 2. Que ces propres paroles lui étoient forties de la bouche une et même plufieurs fois, *O Dieu, aye pitié de moi miférable pécheur.*. 3. Qu'on l'avoit oui fouvent foûpirer en prononçant le nom de Dieu. Ce qui ayant donné occafion à ceux qui étoient préfens de lui demander, s'il croyoit donc à préfent l'éxiftence d'un Dieu, dont il avoit tout fujet de craindre les jugemens après fa mort? Il avoit répondu, que le mot lui étoit échappé, et n'étoit forti de fa bouche que par coûtume et par habitude. On dit encore 4. qu'il tenoit auprès de foi du fuc de Mandragore tout prêt, dont il ufa quand il fentit approcher la mort; qu'ayant enfuite tiré les rideaux de fon lit, il perdit toute connoiffance étant tombé dans un profond fommeil, et que ce fut ainfi qu'il paffa de cette vie à l'Eternité. 5. Qu'il avoit défendu expreffément de laiffer entrer qui que ce foit dans fa chambre lors qu'il approcheroit de

ſa fin. Comme auſſi, que ſe voyant à l'extrémité il avoit fait appeller ſon Hôteſſe, et l'avoit priée d'empècher qu'aucun Miniſtre ne le vint voir, parce qu'il vouloit, diſoit-il, mourir paiſiblement et ſans dispute, etc.

J'ai recherché ſoigneuſement la vérité de tous ces faits, et demandé pluſieurs fois à ſon Hôte et à ſon Hôteſſe qui vivent encore à préſent, ce qu'ils en ſçavoient; mais ils m'ont répondu conſtamment l'un et l'autre, qu'ils n'en avoient pas la moindre connoiſſance, et qu'ils étoient perſuadés que toutes ces particularités étoient autant de menſonges. Car jamais il ne leur a défendu d'admettre qui que ce fût qui ſoubaitât de le voir. D'ailleurs, lorsque ſa fin approcha, il n'y avoit dans ſa chambre que le ſeul Médecin d'Amſterdam que j'ai déſigné. Perſonne n'a oui les paroles qu'on prétend qu'il a proférées: *O Dieu, aye pitié de moi miſérable pécheur*, et il n'y a pas d'apparence non plus qu'elles ſoient ſorties de ſa bouche, puis qu'il ne croyoit *pas ètre* ſi près de ſa fin; et ceux du logis n'en avoient pas la moindre penſée. Et il ne gardoit point le lit pendant ſa maladie; car le matin mème du jour qu'il expira, il étoit encore deſcendu de ſa chambre en bas, comme nous l'avons remarqué: ſa chambre étoit celle de devant, où il couchoit dans un lit conſtruit à la mode du Païs, et qu'on appelle *Bedſtede*. Qu'il ait chargé ſon Hôteſſe de renvoyer les Miniſtres qui pourroient ſe préſenter, ou qu'il ait invoqué le nom de Dieu pendant ſa maladie, c'eſt ce que ni elle, ni ceux du logis n'ont point oui, et dont ils n'ont nulle connoiſſance. Ce qui leur perſuade le contraire, c'eſt que depuis qu'il étoit tombé en langueur, il avoit toûjours marqué, dans les maux qu'il ſouffroit, une fermeté vrayement ſtoïque, jusqu'à réprimander les autres lui-même, lors qu'il leur arrivoit de ſe plaindre et de témoigner dans leurs maladies peu de courage ou trop de ſenſibilité.

Enfin

Enfin, à l'égard du ſuc de Mandragore, dont on dit qu'il uſa étant à l'extrémité, ce qui lui fit perdre toute connoiſſance; c'eſt encore une particularité entièrement inconnue à ceux du logis. Et cependant c'étoit eux qui lui préparoient tout ce dont il avoit beſoin pour ſon boire et manger *), auſſi-bien que les remèdes qu'il prenoit de temps en temps. Il n'eſt pas non plus fait mention de cette droguè dans le mémoire de l'Apothicaire, qui pourtant fut le même, chez qui le Médecin **) d'Amſterdam envoya prendre les remèdes dont *Spinoſa* eut beſoin les derniers jours de ſa vie.

Après la mort de *Spinoſa*, ſon Hôte prit ſoin de le faire enterrer *Jean Rieuwertsz* Imprimeur de la Ville à ***) Amſterdam l'en avoit prié, et lui avoit promis en même temps de le faire rembourſer de toute la dépenſe, dont il vouloit bien être caution. La Lettre qu'il lui écrivoit fort au long à ce ſujet, eſt datée d'Amſterdam du 6. Mars 1678. ****) Il n'oublie pas d'y faire mention de cet Ami de Schiedam dont nous avons parlé ci-deſſus, qui pour montrer combien la mémoire de *Spinoſa* lui étoit chère et précieuſe, payoit éxactement tout ce que *Van der Spyck* pouvoit encore prétendre de ſon défunt Hôte. La ſomme à quoi ſes prétentions pouvoient monter, lui en étoit en même temps remiſe, comme *Rieuwertsz* lui-même l'avoit touchée par l'ordre de ſon Ami.

Comme on ſe diſpoſoit à mettre le corps de *Spinoſa* en terre, un Apothicaire nommé *Schroder*

*) Boullainv. p. 143. „pour la nourriture."

**) Boullainv. p. 143. „le Médecin de la ville d'Amſterdam."

***) Boullainv. p. 145. „de la ville d'Amſt."

****) Boullainv. p. 145. „1677."

der y mit oppoſition, et prétendit auparavant être payé de quelques médicamens qu'il avoit fournis au défunt pendant ſa maladie. Son mémoire ſe montoit à ſeize florins et deux ſous, je trouve qu'on y porte en compte de la Teinture de ſafran, du Baume, des Poudres, etc.; mais on n'y fait aucune mention ni d'Opium, ni de Mandragore. L'oppoſition fut levée auſſi-tôt et le compte payé par le Sieur *Van der Spyck* *).

Le corps fut porté en terre le 25 Février accompagné de pluſieurs Perſonnes illuſtres, et ſuivi de

*) Boullainv. p. 145. addit: „Je ne puis diſſimuler cependant „qu'un des amis de Spinoſa parle de cette mort d'une manière „équivoque et embarraſſée lors qu'il dit dans ſa vie manuſcrite: „Notre Philoſophe eſt donc bien heureux non ſeulement par la „gloire de ſa vertu, *mais encore par les circonſtances de ſa mort,* „*qu'il a regardé d'un oeil intrepide, ainſi que nous l'avons appris* „*de ceux qui étoient préſens;* comme s'il eut été bien aiſe de ſe „ſacrifier pour ſes ennemis, afin que leur mémoire *ne fût point* „ſouillée de ſon parricide." Ne concluroit-on pas de ces paroles que ſa mort n'a pas été tout à fait naturelle? Ces prétendus Héros cherchent à s'étourdir eux-mêmes dans ce moment redoutable à tous les hommes mais plus encore à l'impie qu' à l'homme vertueux."

Verba, quae h. l. ex uno amicorum Spinozae depromuntur, extant in Ms. Lucae, ſed parum accurate rem exprimunt. Falſa ſunt in eo, quod moribundo plures adfuerint. Eadem ſua negligentia anſam praebuerunt dubitationi vanae: annon Sp. voluntaria morte inimicorum minas anteverterit. Sed verus ſuperfluae rhetoricationis ſenſus hic eſt: fortunatam Spinozae mortem fuiſſe etiam hoc nomine, quod inimicis viri exoſiſſimo tum temporis Wittio amici occaſionem praeripuerit crimen caedis in honeſtiſſimo cive committendi, quod, vt erant aevi illius tempeſtates, a ferocia plebis, ſi forte tumultus aliquis exortus fuiſſet, non plane alienum videri poterat. Clariora haec fiunt, ſi, quae Ms. Lucae ante obſcuriora illa verba tradit, prius legantur: Quoiqu'il n'ait pas été aſſez heureux pour voir la fin des dernières guerres, où Mrs les Etats généraux reprirent le Gouvernement de leur empire à démi perdu, ſoit par le ſort d'armes, ſoit par celui d'un malheureux choix (ſc. Wilhelmi III. Oranienſis) ce n'a pas été un petit bonheur pour lui d'être échappé (per mortem praematuram) à la tempête, que les ennemis lui préparoient. Ils l'avoient rendu odieux au peuple, qu'il avoit donné les moyens de diſtinguer l'hypocriſe d'avec la véritable pieté et d'éteindre la ſuperſtition. Poſt haec immediate ſequuntur illa: Notre Philoſophe etc. *P.*

de six carosses. Au retour de l'Enterrement qui se fit dans la nouvelle Eglise sur le Spuy, les Amis particuliers ou Voisins, furent régalés de quelques bouteilles de vin selon la coûtume du Païs dans la maison de l'Hôte du défunt.

Je remarquerai en passant que le Barbier de *Spinosa* donna après sa mort un mémoire conçû en ces termes: *Mr. Spinosa, de bien-heureuse mémoire, doit à Abraham Kervel* Chirurgien, pour l'avoir razé pendant le dernier quartier, la somme d'un florin dix-huit sous. La Prieur d'Enterrement, et deux Taillandiers firent au défunt un pareil compliment dans leurs mémoires, aussi bien que le Mercier qui fournit des gands pour le Deuil de l'Enterrement.

Si ces bons gens avoient sçû quels étoient les principes de *Spinosa* en fait de Religion, il y a apparence qu'ils ne se fussent pas ainsi joués du terme de *bien-heureux* qu'ils employoient: ou est-ce *) qu'ils s'en sont servis selon le train ordinaire, qui souffre quelquefois l'abus qu'on fait de semblables expressions, à l'égard même de personnes mortes dans le desespoir, ou dans l'impénitence finale?

Spinosa étant enterré, son Hôte fit faire l'Inventaire des biens **) meubles qu'il avoit laissés. Le Notaire qu'il employa donna un compte de ses vacations en cette forme: *Guillaume van den Hove Notaire, pour avoir travaillé à l'inventaire des meubles et effects du feu* ***) *Sieur* Benoit de Spinosa; ses

*) Boullainv. p. 147. „ou bien ils s'en sont servis."

**) Boullainv. p. 147. „des meubles."

***) Boullainv. p. 147. omittit „feu."

ses salaires se montent à la somme de dix-sept florins et huit sous; plus bas il reconnoît avoir été payé de cette somme le 14. Novembre 1677.

Rebecca de Spinosa soeur du défunt se porta pour son héritière, et en passa sa déclaration, à la maison où il étoit mort. Cependant, comme elle refusoit de payer préalablement les fraix de l'Enterrement, et quelques dettes dont la succession étoit chargée; le Sieur *Van der Spyck* lui en fit parler à Amsterdam, et la fit sommer d'y satisfaire par *Robert Schmeding* porteur de sa Procuration, *Libertus Loef* fut le Notaire, qui dressa cet Acte et le signa le 30. Mars 1677. Mais avant de rien payer elle vouloit voir clair et sçavoir, si les dettes et charges payées, il lui reviendroit quelque chose de la succession de son frère. Pendant qu'elle délibéroit, *Van der Spyck* se fit autoriser par Justice à faire vendre publiquement les biens et meubles en question, ce qui fut aussi éxécuté, *et les* deniers provenans de la vendue *) étant consignés au lieu ordinaire, la soeur de *Spinosa* fit arrèt dessus; mais voyant qu'après le payement des fraix et charges, il ne restoit que peu de chose ou rien du tout, elle se désista de son opposition et de toutes ses prétensions. Le Procureur *Jean Lukkats* qui servit *Van der Spyck* en cette affaire, lui porta en compte la somme de trente-trois florins seize sous, dont il donna sa quittance datée du 1. Juin 1678. La vendue *) des dits meubles avoit été faite ici à la Haye dès le 4. Novembre 1677. par *Rykus van Stralen* Crieur juré, comme il paroît par le compte qu'il en rendit daté du même jour.

Il

*) Boullainv. p. 148. „de la vente;" et sic legit in omnibus locis, vbi occurrit „la vendue."

Il ne faut que jetter les yeux ſur ce compte, pour juger auſſitôt que c'étoit l'inventaire d'un vrai Philoſophe; on n'y trouve que quelques Livrets, quelques Taille-douces ou Eſtampes, quelques morceaux de verre polis, des inſtrumens pour les polir, etc.

Par les hardes qui ont ſervi à ſon uſage, on voit encore combien il a été oeconome et bon ménager. Un Manteau de camelot, avec une Culote, furent vendus vingt-un florins quatorze ſous, un-autre Manteau gris douze florins quatorze ſous, quatre linceuls ſix florins et huit ſous, ſept chemiſes neuf florins et ſix ſols: un Lit et un Traverſin quinze florins, dix-neuf Colets un florin onze ſous, cinq Mouchoirs douze ſous *), deux Rideaux rouges, une Courte-pointe et une petite Couverture de lit ſix florins, ſon Orfèvrerie conſiſtoit en deux Boucles d'argent qui furent vendues deux florins. Tout l'inventaire ou vendue des meubles ne ſe montoit qu'à quatre cens florins et treize ſous; les fraix de la vendue et charges déduites, il reſtoit trois cens nonante florins quatorze ſous.

Voilà ce que j'ai pû apprendre de plus particulier touchant la Vie et la Mort de *Spinoſa*. Il étoit âgé de quarante-quatre ans deux mois et vingt-ſept jours. Il eſt mort le vingt-unième Février 1677. et a été enterré le 25. du même mois.

Ad Vitam B. de Spinoza Notitiae in Belgio collecta.

Ex Sebaſtiani Kortholti praefatione ad libellum Patris inſcriptum: De Tribus Impoſtoribus magnis

*) Boullainv. p. 150. omittit „cinq Mouchoirs douze ſous."

magnis Liber cura editus Christiani Kortholti *) S. Theol. D. et Prof. Primar. (Hamburgi. Imprimebat Joach. Reumann a. 1700. 4. 120. pp.).

... Nihil addam, nisi quae *ipse ante aliquot annos, cum Hagae Comitum agerem, coram accepi* a viris eruditis et integerrimis, Spinosae inprimis domesticis, atque hospite H. van der S... **), viro fide dignissimo, et *pictore perquam artificioso, qui vultum etiam Athei expresserat.*

His testibus Benedictus Spinosa Patre mercatore Judaeo natus Amstelodami et Baruch appellatus, *a puero magnum in se odium patris concitavit, quod, destinatus mercaturae, totum se literis dedit.* Latinum sermonem ductu et auspiciis virginis doctae arripuit, una cum D. Kerck... ***). Hamb. cui discipulo postea Magistra nupsit. Mortuo patre patriam haereditatemque omnem (si lectum unicum excipias) cognatis reliquit. Neque tamen *Belgium* unquam deseruit, sed primum *Renoburgum*, deinde *Voorburgum* et demum *Hagam Comitum* se recepit, ubi de convictu et habitatione dictus H. van der S. illi accommodavit, et vitam egit maxime solitariam. Verissimum utique est, quod ab operum Athei posthumorum editore relatum legimus, integros aliquot menses domi eum sedisse. Nimis enim diligens *de multa etiam nocte studiis operam*

*) Cum hic illic in Bibliothecis latere diceretur Liber „de tribus Impostoribus" in Moysen, Christum et Mohammedem contumeliosus, antithetico titulo Christianus hic Kortholtus Eduardum Bar. Herbertum de Cherbury, Thomam Hobbesium et B. Spinosam convellere consultum duxit. Adjectus est inde a p. 121. — 168. „Appendix, qua Hieron. Cardani et Ed. Herberti de „Animalitate Hominis opiniones perspicue proponuntur ac phi-„losophice examinantur."

**) Spyk. v. Colerus.

***) Kerkering. v. ibid.

operam dedit, et tenebricofa *fcripta fua ab hora decima vefpertina usque ad tertiam*, *potiffimam partem elucubravit*, et de die hominum fe confuetudini plerumque fubtraxit... Firmant eius rei fidem, quae Sereniff. Cimbriae Ducis Confil. Dn. *Chrift. Nic. a Greiffencrantz*, qui Hagae anno huius *) feculi feptuagefimo fecundo cum Spinofa verfatus eft, in fuis ad Patrem meum literis IIX. Id. Apr. A. MDCLXXXI. Holmia Suecorum miffis de eodem: „fibi, inquit, foli vivere videbatur, femper folitarius, et quafi in mufeo fuo fepultus." De Spinofa itaque Seneca dixiffet, quod de Servilio Vatia in villa fua tanquam in fepulchro femper latente praeteriens fcite ajebat: *Vatia hic fitus eft.*

Nonnunquam tamen *vitris poliendis mentem recreavit*, *qualia vifu non indigna cum picturis quibusdam ab eadem manu profectis eius hofpes coram monftrabat. Vacavitque interdum doctis et principibus viris, quos non tam convenit, quam admifit, cum iisque de rebus civilibus fermones inftituit. Politici enim nomen affectabat, et futura mente ac cogitatione fagaciter profpiciebat, qualia hofpitibus fuis haud raro praedixit. Judaeis etiam domeftico ufu non femper interdixit; et temporis aliquid difcipulis conceffit*, quos opinionum pravitate gratis inficiebat. Nam gratis malus fuit Atheus. Se tamen profeffus **) eft Chriftianum, et *vel Reformatorum vel Lutheranorum coetibus non modo ipfe*

*) Scripfit K. anno MDCIC.

**) Nunquam fe Chriftianum profeffus eft Sp. Sed in ipfo libello de tribus Impoftoribus jam Pater, Chrift. Kortholtus p. 75. fcripferat: „Benedictus de Spinofa, quem rectius Maledictum „dixeris, quod *fpinofa* divina ex maledictione (Genef. 3. 17. 18.) „terra *maledictum* magis hominem et cujus monumenta tot „*fpinis* oblita fint, vix unquam tulerit„ vir initio Judaeus fed „poftea.. αποσυναγωγος *atque fic tandem, nefcio quibus arti„bus et fraudibus inter Chriftianos nomen profeffus.*" — „Nefcit" artes et fraudes „Maledicti," fed affingit tamen maledici fancta fimplicitas. *Ed.*

ipſe adfuit, ſed et aliis auctor ſaepenumero et hortator extitit, ut templa frequentarent, domeſticisque verbi quosdam divini praecones maximopere commendavit. *Nec unquam iusjurandum aut petulans de Deo dictum ex ore Spinoſae exiit; nec largiore uſus eſt vino, et ſatis duriter vixit. Ideoque hoſpiti quavis anni parte LXXX. aureos Belgicos tantummodo perſolvit, et ſummum CCCC. quotannis impendit.* Auro plane non inhiabat, alioqui delata ſibi Profeſſoris munera aliquoties *) non reſpuiſſet homo gloriae avidior et nimis ambitioſus, qui vel *cum Wittiis amicis ſuis* crudeliter dilacerari ſublatius optavit, modo vita brevi gloriae curſus foret ſempiternus. —

... *Cum XLIV. annum aetatis exceſſiſſet, vixque per ſexennium apud memoratum pictorem degiſſet,* laboribus nocturnis enervatus Philoſophus aegrotare coepit. *De vita ſemper tamen cogitabat, mortis immemor imminentis,* et ad hoſpitem *die 21.* Februar. A. MDCLXXVII. ad audiendum oratorem ſacrum horis pomeridianis tendentem, finita, inquit, concione, DEO volente, *ad ſermones redibis. Cum vero domum hoſpites nondum revertiſſent, praeſente ſolo Doctore Medicinae Amſtelaedamenſi extremum halitum placide efflavit.* Qualis obitus an Atheo competere poſſit, in diſceptationem ab eruditis non ita pridem vocatum eſt.

Vita functo Spinoſa plures docti, in iisque Cl. Bontekoë, librorum eius haereditatem adire ſummopere expetiverunt. At *ingentem eorum ſupellectilem, perinde atque Hobbius, magni non fecerat, et vix XL. reliquerat,* quos maximo ſibi pretio eruditi

*) Non conſtat, niſi de una vocatione Heidelbergenſi. Seb. K. ſubaudita quaedam, ut fit in itinere, non ſatis accurate memorat. In reliquis cavet, ut ne aliquam virtutem ſine inuſta nota relinqueret ſcilicet in Atheo!

diti comparaverunt. Hos inter non offendebatur *de Iride Tractatus* multa Spinosae opera conscriptus, quem fortassis etiam nunc uspiam delitescere putat editor operum eius posthumorum. *At vero pro certo habeo auctorem, anno sibi emortuali, non luci sed flammis librum consecravisse eodem die, quo omnes ferme viarum Hagensium tractus festivis ignibus elucebant; quocirca se jocularia illa fulgura imitari, et domi suae plausus et solennes excitare flammas jocabatur addens: diu multumque his excogitandis et describendis studium navavi, quae nunc certe nemo homo perleget.* Libros sua manu exaratos, hospitis de mortalitate ipsum admonentis curae, pridie quam excessit e vita, commisit, ut cum Jo. Riversenio librario Amstelaedamensi communicarentur. Quo facto eodem anno *Opera posthuma* in manus hominum delapsa varias eorum censuras subierunt, dum ea extra modum absona et impia esse judicaverunt cordati omnes...

Locum virulentum, ad quem Colerus quoque alludit, e libello maximam partem iniurio cuiusdam *Stoupe*, sub tit. La Religion des Hollandois, représentée en plusieurs lettres écrites par un Officier de l'armée du Roy, à un Pasteur et Professeur en Théologie de Berne. à Cologne, chez Pierre Marteau 1673. 12. non negligendum putavi. Gratiae a Ludovico XIV. captandae causa contra Hollandos ita scripserat homo levis, ut eos amore ecclesiarum reformatarum, quae in Galliis pressae sed numerosae erant, indignos ostenderet ipsoque privaret. Hoc incensus consilio Hollandis etiam Statibus, quod Spinozam non persecuti sint, exprobrat et vicissim ipsos Atheismi, quem fingit, Spinozistici arguere vult, p. 65. sqq. hunc in modum:

„Je

„Je ne croirois pas vous avoir parlé de toutes les religions de ce païs, si je ne vous avois dit un mot d'un homme illustre et savant, qui à ce que l'on m'a asseuré, a un grand nombre de Sectateurs, qui sont entièrement attachés à ses sentimens. C'est un homme qui est né Juif, qui s'appelle *Spinosa*, qui n'a point abjuré la religion des Juifs, ni embrassé la religion Chrétienne; aussi il est très-méchant Juif, et n'est pas meilleur Chrétien. Il a fait depuis quelques années un livre en latin, dont le titre est *Tractatus Theologico-Politicus*, dans lequel il *semble* d'avoir pour but principal de détruire toutes les religions, et particulièrement la Judaïque et la Chrétienne, et d'introduire l'Athéisme, le Libertinage, et la liberté de toutes les religions. Il soutient qu'*elles* ont toutes été inventées pour l'utilité, que le Public en reçoit, afin que tous les citoyens vivent honnêtement, et obéissent à leur Magistrat, et qu'ils s'addonnent à la vertu, non pour l'espérance d'aucune recompense après la mort, mais pour l'*excellence* de la vertu en elle même, et pour les *avantages*, que ceux, qui la suivent, en recoivent dès cette vie. Il ne dit pas ouvertement dans ce livre l'opinion, qu'il a de la Divinité, mais il ne laisse pas de l'insinuer et de la decouvrir; au lieu que dans ses discours il dit hautement, que Dieu n'est pas un Etre doué d'intelligence, infiniment parfait et heureux, comme nous nous l'imaginons; mais que ce n'est autre chose, que cette vertu de la nature, qui est repanduë dans toutes les créatures."

„Ce Spinosa vit dans ce païs. Il a demeuré quelque temps à la Haye, où il étoit visité par tous les Esprits Curieux; et même par des filles de qualité, qui se picquent, d'avoir de l'esprit au dessus de leur sexe. Ses Sectateurs n'osent pas se découvrir, parceque son livre renverse absolument les fondemens de toutes les religions, et qu'il a été condamné par un

un decret public des Etats, et qu'on ne laiſſe pas de le vendre publiquement. Entre tous les Théologiens qui ſont dans ce païs, il ne s'en eſt trouvé aucun, qui ait oſé écrire contre les opinions, que cet Auteur avance dans ſon traité. J'en ſuis d'autant plus ſurpris, que l'Auteur faiſant paroitre une grande connoiſſance de la langue Hébraïque, de toutes les cérémonies de la réligion Judaïque, de toutes les coutumes des Juifs et de la Philoſophie, les Théologiens ne ſauroient dire, que ce livre ne mérite point qu'ils prennent la peine de le réfuter; s'ils continuent dans le ſilence, on ne pourra s'empêcher de dire, ou qu'ils n'ont point de charité, en laiſſant ſans réponſe un livre ſi pernicieux, ou qu'ils approuvent les ſentimens de cet Auteur, ou qu'ils n'ont pas le courage et la force de les combattre."

„Voilà, Monſieur, quelles ſont les différentes ſectes des Chrétiens qui ſe trouvent en ce païs, et qui ont presque toutes la liberté d'exercer la religion qu'elles profeſſent. Vous ferez là-deſſus les reflexions qu'il vous plaira. Il ne me ſera pas difficile de tirer de cette grande diverſité de Sectes des raiſons convainquantes, pour prouver ce que j'ai avancé ci-deſſus, que les Etats Généraux ne ſont point de notre religion."

P. 108. idem pergit ibidem:

„Cet Auteur a deſſein de prouver dans ſon traité, que le baptiſme, le Sacrement de l'Euchariſtie, les Sectes, les prières et toutes les fonctions extérieures du ſervice de Dieu, qui ſont, et qui ont toujours été ordonnées par Jeſus Chriſt ou par ſes Apôtres, dequoi il dit qu'il n'eſt pas aſſeuré, n'ont été ordonnées, à ce qu'il ſoûtient, que comme des ſignes extérieures de l'Egliſe univerſelle, et non pas

pas comme des choſés, qui faſſént rien du tout à la béatitude, ou qui ayent aucune ſainteté en elles mêmes; et que ceux qui vivent dans la ſolitude n'y ſont point obligés; et que ceux qui vivent dans les Etats, où la religion Chrétienne eſt défenduë, ſont obligés de s'abſtenir de ces cérémonies, et ne laiſſent pas de vivre heureux. Pour prouver la propoſition qu'il avance, il allégue l'exemple de ce que font les Hollandois dans le Jappon, où il dit, que la religion Chrétienne y étant défenduë, les Hollandois ſont obligés par le Commandement des Directeurs de la Compagnie des Indes orientales, de n' en faire aucun exercice. Il faut que cette action des Hollandois dans le Jappon, faite et ſoûtenuë par une autorité publique, ſoit bien impie et déteſtable puis que cet Auteur qui fait ouverte profeſſion d'Atheïsme, s'en ſert comme d'une raiſon invincible, pour prouver que tous les ſervices extérieurs de la religion des Chrétiens, ne ſervent de rien à la ſanctification, et qu'on peut s'en paſſer, *et ne* laiſſer pas d'être heureux.

Etiam Leibnitium audiamus, nunc judicare volentem de nonnullis Spinozae ideis, nunc de ipſo amicisque aliquibus narrantem.

In „Otio Hannoverano“ (ed. II. 1737. 8.) legitur p. 82.

Lettre de Mr. Leibnitz à Mr. Nicaiſe. 1697.

Quoique je veuille bien croire, que *l'Abbé Fay dit* a été ſincère dans la profeſſion de ſa religion, néantmoins les principes qu'il a poſés renferment des conſéquences étranges, auxquelles on ne prend pas aſſez garde. Après avoir détourné les Philoſophes de la recherche de *cauſes finales*, ou ce qui eſt la même choſe, de la conſidération de la ſageſſe

geſſe divine dans l'ordre des choſes, qui à mon avis doit être le plus grand but de la Philoſophie, il en fait entrevoir la raiſon dans un endroit de ſes principes, où voulant s'excuſer de ce qu'il ſemble avoir attribué arbitrairement à la matière certaines figures et certains mouvemens, il dit, qu'il a eu droit de le faire, parceque la matière prend ſucceſſivement toutes les formes poſſibles, et qu'ainſi il a fallu, qu'elle ſoit enfin venu à celles, qu'il a ſuppoſées. Mais ſi ce qu'il dit eſt vrai, ſi tout poſſible doit arriver, et s'il n'y a point de fiction, quelque abſurde et indigne qu'elle ſoit, qui n'arrive en quelque temps, ou en quelque lieu de l'univers; il s'enſuit qu'il n'y a ni choix ni providence: que ce qui n'arrive point, eſt impoſſible, et que ce qui arrive, eſt néceſſaire. Juſtement comme *Hobbes* et *Spinoſa* le diſent en termes plus clairs. Auſſi peut-on dire, que *Spinoſa* n'a fait que cultiver certaines ſemences de la Philoſophie de Mr. Des-Cartes, de ſorte que je crois qu'il importe effectivement pour la religion, et pour la pieté, que cette Philoſophie ſoit châtiée par le retranchement des erreurs, qui ſont mêlées avec la vérité.

[*Carteſius* Meditatione 4. ait: Totum illud cauſſarum genus, quod a fine peti ſolet in rebus phyſicis, nullum uſum habere exiſtimo, non enim absque temeritate me puto poſſe inveſtigare fines Dei.]

Ibidem p. 177. ſcheda aliqua Leibnitiana exhibetur de Gloria poſt mortem, ubi haec:

„Omnes homines, etiam qui animam poſt hanc vitam, rerum, quae in mundo tunc geruntur, ignaram arbitrantur, nihilominus gloriae immortalis ſtudio ducuntur...... Tot cauſſis concurrentibus ſatis natura cavit, ne homines facile agant quaſi interituri. Itaque video, et *Vaninum* quaeſiviſſe nominis immortalitatem, et *Spinoſam ſcripta ſua im-*

perfecta combussisse, ne scilicet reperta post eius obitum gloriam, quam scribendo quaerebat, imminuerent.“

Sic Leibnitius. Ecquis vero ob gloriae cupiditatem Spinozam minus perfectas schedas post se noluisse relinquere ostendet? Utinam alii pauciora scripsissent, ut exactiora relinquerent. Minus perfecta ut aliis impedimento sint, noluit Benedictus. Bene enim sensisse videtur, quanto sit in veritate investiganda plerisque obstaculo, in errore *magna* quadam auctoritate ornato haerere.

De externo Spinozae habitu p. 281. ibidem haec narrat: „Le fameux Juif Spinoza avoit un teint olivâtre et quelque chose d'Espagnol dans son visage. Aussi étoit-il originaire de ce pays. Il étoit philosophe de profession et menoit une vie tranquille et privée, passant ses jours à polir des verres, à faire des lunettes d'aproche et des Microscopes. Je lui écrivis une fois une lettre touchant l'optique, que l'on a inserée dans ses oeuvres.“

Ut ne multa cum illo „Judaeo,“ imo Atheo, communicasse videatur, satis sibi cavendum judicavit vir Illustris. Pluribus autem de Spinoza agit in libro de Conformitate Fidei cum ratione §. 371. sqq. (Operum Leibn. Omn. T. I. p. 281. 385.)

„*Hobbesius* quidem omnia materialia statuebat, eaque solis legibus mathematicis subiiciebat; *Spinosa* vero insuper intelligentiam electionemque Deo adimebat, relicta ei potentia caeca, a qua cuncta necessario emanent.

Apud Ebraeos Cabbalistas, *Malcuth*, sive *Regnum*, ultima Sephirarum *) significabat, cuncta irresisti-

*) Qui de ratione decem Sephiroth, sive Ordinum in scala Cabbalistica, scripserunt, eos recenset *Fabric.* in Bibliogr. Ant. C. VIII. p. 244.

fiftibiliter, fed fuaviter, ac fine violentia, a Deo administrari, ita ut homo, dum divinam exfequitur, fuam fe voluntatem exfequi putet. Ajebant Adami peccatum fuiffe *truncationem Malcuth a caeteris plantis*, hoc eft, ab *Adamo* refectam fuiffe Sephirarum ultimam, faciendo fibi imperium in imperio Dei, fibique tribuendo libertatem, a Deo independentem; fed eum lapfu fuo edoctum fuiffe, quod ipfe vi fua fubfiftere non poffit, quodque homines ad erectionem Meffia indigeant. Doctrina ifta fenfum commodum accipere poteft, at *Spinofa*, qui in auctorum gentis fuae Cabbala verfatus erat, foede exorbitavit, dicens, (Tract. Polit. cap. 2. n. 6.) homines, dum libertatem ufitato more concipiunt, imperium in imperio Dei ftatuere. Imperium Dei apud *Spinofam* nil aliud eft, quam imperium neceffitatis, et quidem neceffitatis caecae, (uti apud *Stratonem*) qua cuncta e natura divina ita emanant, ut penes Deum nulla fit electio, nec hominis electio a neceffitate fit immunis. Addit, homines, ut *imperium in imperio* ftatuant, animam humanam facere immediatam Dei productionem, quae a cauffis naturalibus produci nequiverit, et quae abfolutam fefe determinandi poteftatem habeat, quod experientiae repugnet. Merito *Spinofa* abfolutam, id eft, fine ratione ulla, fe determinandi facultatem refpuit, quae ne in Deum quidem cadit; fed immerito arbitratur, animam, aut fubftantiam fimplicem, poffe naturae viribus produci. Vel hinc fatis apparet, animam Spinofae non, nifi modificationem tranfitoriam, fuiffe, dumque eam durabilem, imo perpetuam, fe facere fimulat, ideam ei corporis fubftituit, quae mera notio eft, non reale aliquid et actuale.

 Cu-

p. 244. Ultimum ex his decem, *Malcuth feu Regnum*, ex plerorumque fententia Ecclefiam denotat. Caeterum, quae hic V. I. adferit, Spinofam ex Philofophia Cabbaliftica multum profeciffe, ea in *I. G. Wachtero* in Spinofismo Iudaismi luculenter oftenduntur. Scriptum illius A. 1699. 8. Amft. prodiit.

Curiositate Lectoris dignum est, quod de *Joanne Bredenburgio* *), cive Roterodamensi, narrat *Baelius* (Dict. Art. *Spinosa*, lit. H. p. 2774.): Ediderat *Bredenburgius* librum adversus *Spinosam*, sub indice: *Enervatio Tractatus Theologico-Politici, una cum demonstratione Geometrico ordine disposita, Naturam non esse Deum, cuius effati contrario praedictus Tractatus unice innititur.* Mirum fuit, hominem, qui literas non profitebatur, nec admodum literatus erat, (vtpote qui librum suum, idiomate Flandrico a se conscriptum, ab alio Latine reddendum curaverit) omnia Spinosae principia tam sagaciter introspicere, ac feliciter convellere potuisse, postquam illa per bonae fidei analysin reduxisset ad statum, in quo vim suam omnem exserere poterant. Mihi relatum est (subdit *Baelius*) hunc Auctorem, postquam responsionem suam, et adversarii sui sententiam diutissime ruminatus fuerat, ac invicem contulerat, invenisse tandem, principium illud *Spinosae* ad demonstrationem *redigi* posse. Itaque probandum suscepit, nullam aliam rerum omnium caussam dari, nisi naturam quampiam necessario existentem, et immobili, inevitabili, et irrevocabili necessitate agentem. Geometricam methodum servavit omnem, et constructam a se demonstrationem versavit omnem in partem expenditque, vt vitium deprehenderet, nec unquam

*) Confirmat huius facti recensionem *Baelius*, in Ep. ad *Dn. des Maizeaux*, Roterod. Cal. Nov. 1701. exarata, verbis seqq. „Vous pouvez être persuadé que tout ce que j'ai dit de *Bredenbourg*, est vrai selon la plus forte exactitude. (Scil. Art. *Spinosa*, Lit. H.) Les Pièces Flamandes, où son Accusateur insera la démonstration, étoient en quelque manière Ecritures de Procès; et ainsi quoiqu'elles ayent été imprimées, on ne trouve point à les acheter. Le fils de ce *Bredenbourg* est de ma connoissance, homme de grand raisonnement et précis; il vit ce que j'avois écrit touchant son père, aussitôt que le *Dictionnaire* eut paru, et tomba d'accord de tous les faits." p. 839. T. III. Epp. 172. Prodiit *Bred.* Commentatio Roterod. 1675. 4. Caeterum in Compendio ad h. l. tradit *Systema Spinosianum* Cel. *Richter* in Adnott. p. 831—884.

quam eius evertendae, imo nec infirmandae vim ullam, aut rimam, invenire potuit. Indoluit enimvero, ingemuit, amicorum doctiſſimos obteſtatus eſt, vt in perveſtigandis demonſtrationis huius defectibus ferrent ſuppetias. Aegre tamen ferebat illius exempla deſcribi. *Franciscus Cuperus*, Socinianus, (qui adverſus *Spinoſam Arcana Atheiſmi reuelata* vulgaverat Roterodami 1676. in 4.) unum nactus, quale erat, hoc eſt, Belgico ſermone conſcriptum, illud cum aliquot animadverſionibus publicavit, et auctorem Atheiſmi inſimulavit. *Bredenburgius* eadem lingua cauſſam tutatus eſt. *Orobio* *), Medicus Judaeus ſane eruditus, (is ipſe, quem *Limborchius* confutavit, et qui, vt audivi, opere poſthumo, necdum in lucem edito, reſpondit *Limborchio*) contra demonſtrationem *Bredenburgii* librum evulgavit, cui titulus: *Certamen Philoſophicum propugnatae veritatis divinae ac naturalis, adverſus I. B. principia*, Amſtelod. 1684. Sed et *Albertus Verſaeus* **) eodem anno ſtilum in *Bredenburgium* exacuit ſub nomine *Latini Serbatti Sartenſis*. Proteſtatus eſt *Bredenburgius*, ſibi de libero arbitrio ac religione perſuaſum eſſe, et optare ſe ſolum, vt via ſibi indicaretur demonſtrationi ſuae reſpondendi.

Cu-

*) *Orobio*, Hiſpanus, *Don Balthaſar*, Amſtelodami vero *Iſaacus* vocatus, diu Judaismum diſſimulavit, adeo ut in Academia Salmanticenſi Lectorem ageret Metaphyſices, donec Inquiſitioni delatus, illiusquò crudelitati via ſubductus, Amſtelodami circumciſionem accepit, Judaismum a perte profeſſus. E vita diſceſſit 1687. *Philippi Limborchii* Amica Collatio cum Judaeo de Veritate religionis Chriſtianae, Goudae prodiit, 1687. 4. V. Ti, de Trinit. not. * p. 45. 46.

**) *Aubert de Verſé*, Socinianus, alias notus libro: *l'Impie convaincu; ou Diſſertation contre* Spinoſa, *dans laquelle on réfute les fondemens de ſon Athëisme. L'on trouvera dans cet ouvrage, non ſeulement la réfutation des maximes impies de* Spinoſa, *mais auſſi celle des principales Hypothéſes du Cartéſianisme, que l'on fait voir être l'origine du Spinoſiſme.* Amſt. 1685. in 8.

Cuperem equidem iactatam illam demonstrationem cernere *), ac nosse, num scopus eius sit probare, naturam primigeniam, omnium creatricem, absque electione et cognitione agere. Huc si tendas, fateor demonstrationem Spinosisticam esse ac periculosam. At si fortassis intelligebat *Bredenburgius*, naturam divinam ad ea, quae producit, determinari electione sua, et ratione optimi, non erat profecto, quod existimata illa necessitas *immutabilis*, *inevitabilis*, *irrevocabilis*, eum affligeret. Est enim illa *moralis* duntaxat, est *felix necessitas*, quae tantum abest, ut religionem evertat, ut divinam profectionem maxima in luce collocet.

Dicam, occasione data, *Baelium* (p. 1773.) eorum opinionem referre, qui Librum inscriptum *Lucii Antistii Constantis de Jure Ecclesiasticorum Liber singularis*, Anno MDCLXV evulgatum, *Spinosae* tribuerunt; sed dubium id esse mihi, quanquam *Colerus*, qui de famosi huius *Judaei* vita Commentarium edidit, in eadem stet sententia. Literae initiales, L. A. C. argumento mihi sunt, Auctorem huius Libri fuisse Dominum de *la Court*, sive *Van den Hoof*, notum ab *eo, quod Hollandiae interest*, Bilance Politica, et compluribus aliis libris editis (ex parte vocando se V. D. H.) adversus Gubernatoris Hollandiae potentiam, quae tunc esse Reipublicae perniciosa putabatur, dum molitionis *Guilielmi* II., Principis Auriaci, in orbem Amstelodamensem recens esset memoria. Cumque plerique Hollandiae Ecclesiastici pro filio Principis huius, tunc pupillo, starent, et *Joannem de Witt* **), eosque omnes, qui factionis Lo-

*) Extat in Libro raro Refutation des Erreurs de B. de Spinosa, par... le Comte de Boullainvilliers... (à Bruxelles. 1731. 12.) p. 471. P.

**) Dordraci natus A. 1625. d. 25. Sept. Hollandiae Pensionarius factus A. 1652. ob rationem ab Ill. Viro, in §. cit. misere interfectus A. 1672. d. 20. Aug.

Lovenftein iae, nomine comprehendebantur, Arminianis, Cartefianis, aliisque fectis, magis adhuc formidatis, favere fufpicarentur, et plebem adverfus illos concitare laborarent, quod fucceffu non caruit, uti docuit eventus; valde confentaneum erat, hunc librum a *Lacourtio* vulgari: verum in opellis huiusmodi, quas partium ftudia in publicum propellunt, aequa mediocritas raro fervatur.

Dum e Gallia per Angliam Hollandiamque reverterer, vidi *Lacourtium*, vti et *Spinofam*, ab eisque anecdota non contemnenda de rebus illius temporis didici. *Baelius* (p. 2770.) ait, *Spinofam* fub Medico quodam, *Francifco van den Ende*, nuncupato, linguae Latinae operam dediffe, ac fimul poft *Sebaftianum Kortholtum* (qui ea de re loquitur in Praefatione IIdae edit.*) libri paterni, *de tribus impoftoribus*; *Herberto* L. B. *de Cherbury*, *Hobbio* et *Spinofa*) refert, eundem Spinofam a puella doctum fuiffe Latinam linguam, hanc puellam deinde nupfiffe *Kerkeringio*, Spinofae fub communi magiftra condifcipulo. Super his obfervo, virginem iftam eruditam fuiffe filiam ipfius *Van den Ende*, et Patri fuccurriffe in docendo munere. *Van den Ende*, qui fe etiam *a Finibus* nuncupabat, deinde Parifios conceffit, et in S. *Antonii* fuburbiis convictores habuit. Excellens in didactico genere audiebat, mihique invifenti dixit, fe quovis pignore certaturum, auditores fuos ad ea, quae dicturus effet, attentos fore. Aderat etiam tunc illi puella, Latine docta, non demonftrationum Geometricarum imperita. Ipfe fefe in *Arnaldi* favorem infinuarat, jamque Jefuitae famam

*) Ed. A. 1700. Hamburg. in 4. 1 Alph. cura *Sebaftiani Kortholti*. V. *Acta Eruditor.* A. 1701. m. Mart. p. 105. Auctor illius, *Chriftianus Kortholtus*, A. 1633. natus, et Kiloniae Prof. Theol. lar. A. 1674. d. 31. Mart. den. Prima eius editio erat Kiloniensis, A. 1680.

famam eius ferre iniquius dicebantur; sed paullo post, cum Equitis *Rohanii* conspirationi sese implicuisset, pessum ivit *).

*) *Mr. de Maizeaux* in notis ad Epp. Baelianas, et quidem Ep. XIII. p. 64. not. 6. „Le *Chevalier de Rohan*, la Marquise *de* „*Villars*, et le Chevalier *de Preaux* furent exécutés à Paris le „27 de Novembre 1674. pour crime d'Etat Ils avoient formé „le dessein chimérique de faire soulever la Normandie; etc " *Baelius* in Ep. ipsa, ad Mr. *Minutoli* d. 15. Dec. 1674. exarata, p. 65. „Pour le Bourreau, il fut si glorieux d'avoir fait „voler la tête d'un Prince, qu'il ne daigna pas profaner ses „mains à pendre le Maître d'École, complice de la Conjuration. „Mais, après avoir fait trois décollations, il dit à *ses Valets* „fort fièrement, *Vous autres pendez cela;* en leur montrant le „miserable *Van den Ende*, qui est Belge; et pourtant il est „renommé et par les Hollandois, et par les Flamans."